

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

DEVLET UĞRUNA

ÖNSÖZ - ARUNDHATI ROY

NOAM CHOMSKY KİTAPLIĞI 2

DEVLET UĞRUNA, CHOMSKY'NİN ABD'NİN UZAKDOĞU POLİTİKALARINA YÖNELİK BELGELENDİRİLMİŞ VE SERT ELEŞTİRİLERİNİ İÇERİYOR. BUNUN YANINDA, "KRİZ ZAMANINDA ÜNİVERSİTENİN İŞLEVİ", "ANARŞİZM ÜZERİNE NOTLAR" GİBİ BAŞKA ÇARPICI YAZILARINI DA BU CİLTTE BULABİLİRSİNİZ.

"Noam Chomsky'nin dünyaya yaptığı belli başlı katkılardan birini seçmem istenseydi, o güzel, pırıltılı "özgürlük" sözcüğünün ardında var olan çirkin, manipülatif, acımasız evrenin maskesini düşürdüğü gerçeğini seçerdim. O bunu akılcı ve ampirik biçimde yaptı. Onun çözümlemesi amansız ve şaşmazdır. Dosyasını oluştururken sıraladığı bulgular yığını muazzamdır. Aslında dehşet vericidir. Chomsky'nin yönteminin başlangıç önermesi ideolojik değil, yoğun biçimde siyasi. Araştırmasına bir anarşistin iktidara olan içgüdüsel güvensizliğiyle başlar. Bizleri ABD kurulu düzeninin bataklığında bir tura çıkarır; hükümeti, büyük şirketler âlemini ve kamuoyunu yönetme girişimini birleştiren koridorların baş döndürücü labirentinde bizlere öncülük eder..."

-ARUNDHATI ROY

Çeviren: Yavuz Alogan

@ /ithakiyayinlari
f /ithakiyayinlari
t /ithakiyayinlari

33 TL

İnternet Satış:
www.ilknokta.com
www.ithaki.com.tr

Noam Chomsky (1928 -) Dünyaca  nl  ABD'li düşünür
Noam Chomsky, uluslararası ilişkiler, medya, ABD dış poli-
tikası ve insan hakları üzerine çalışmalarıyla tanınmaktadır.

İthaki Yayınları'nın Noam Chomsky Kitaplığı dizisin-
den çıkan ilk kitabı *Kader   geni*'dir. *Rogue States: The
Rule of Force in World Affairs, The Washington Connection
and Third World Fascism, After the Cataclysm, Turning the
Tide, Year 501* isimli eserleri de İthaki Yayınları tarafından
yayınlanacaktır.

Devlet Uğruna
For Reasons of State

Noam Chomsky

İthaki Yayınları - 1219

Yayın Koordinatörü: *Tuğçe Nida Sevin*
Redaksiyon: Mert Tanaydın
Kapak Tasarım: *Şükrü Karakoç*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *B Elif Balkın*
1. Baskı Mayıs 2017, İstanbul
ISBN: 978-605-375-672-9

Sertifika No: 11407

Türkçe Çeviri © Yavuz Alogan, 2016
© İthaki, 2017

© Noam Chomsky, 1970, 1971, 1973

Önsöz © 2003, Arundhati Roy

The New Press, New York ile yapılan anlaşmayla yayımlanmıştır.

Bu eserin tüm hakları Anatolia Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguin Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652

Noam Chomsky

DEVLET UĞRUNA

Çeviren

Yavuz Alogan

Devlet, örgütlü otoritedir, tahakküm ve mülk sahibi sınıfların kitleler üzerindeki iktidarıdır . . . *insanlığın en alçakça, en sinik ve en bütünlüklü inkârıdır*. Yeryüzündeki bütün insanların dayanışmasını paramparça eder ve onların bazılarını yıkma, fethetme, geri kalanını ise köleleştirme amacıyla birleştirir. . . . İnsanlığın, Devlet'in tam da özünü oluşturan bu alçakça inkârı, Devlet'in bakış açısından, onun en yüksek görevi ve en büyük meziyetidir. . . . Nitekim, kişinin ahabasına saldırması, onu ezmesi, soyması, yağmalaması, katletmesi ya da köleleştirmesi normal koşullarda suç olarak değerlendirilir. Öte yanda, kamusal hayatın içinde, bu türden şeyler Devlet'in kendi iktidarını koruması ya da genişletmesi, böylece daha büyük bir şan kazanması için yapıldığı zaman, bütün bunlar yurtseverlik bakış açısından birer görev ve meziyete dönüştürülür. . . . Bu da bütün kadim ve modern devletler tarihinin neden bir dizi iğrenç suçtan ibaret olduğunu; geçmişin ve günümüzün, bütün zamanların ve bütün ülkelerin krallarının ve bakanlarının -devlet adamları, diplomatlar, bürokratlar ve savaşılar- sadece ahlâk ve insani adalet açısından yargılanmaları halinde, neden kürek ya da idam cezasına mahkûm edilmeyi hak etmiş olduklarını açıklar. Hiçbir dehşet, vahşet, kutsalın ihlali ya da yalan yemin, hiçbir sahtekârlık, hilekârlık, hiçbir sinsi soygun ya da cüretli yağmacılık ya da aşağılık ihanet yoktur ki devletin temsilcileri tarafından her gün, gayet kullanışlı ama aynı zamanda dehşet verici olan o elastik sözden, "devlet uğruna" sözünden başka hiçbir bahane olmaksızın işlenmemiş olsun.

Mikhail Bakunin

İÇİNDEKİLER

Önsöz: Noam Chomsky'nin Yalnızlığı <i>Arundhati Roy</i>	9
Giriş.....	23
1 Arka Oda Çocukları	47
2 Genişleyen Savaş	193
3 Uluslararası Meselelerde Güç Kullanma Kuralı	231
4 Hindiçin: Bir Sonraki Evre	271
5 Sivil İtaatsizliğin Sınırları Üzerine.....	297
6 Kriz Zamanında Üniversitenin İşlevi	313
7 Psikoloji ve İdeoloji.....	333
8 Anarşizm Üzerine Notlar	385
9 Dil ve Özgürlük.....	403
Notlar	425
Kaynakça.....	493

ÖNSÖZ: NOAM CHOMSKY'NİN YALNIZLIĞI

*Amerika Birleşik Devletleri adına asla özür dilemeyeceğim.
Gerçeklerin ne olduğu umurumda değil.*

–ESKİ BAŞKAN GEORGE H. W. BUSH¹

Yeni Delhi'deki evimde oturmuş “Biz bildiriyoruz, karar sizin” gibi sözlerle kendini tanıtan bir Amerikan TV haber kanalını izlerken, gözlerimin önüne Noam Chomsky'nin kırık dişlerini gösteren alaycı tebessümü geliyor.

İdeolojileri ne olursa olsun otoriter rejimlerin kitlesel medyayı propaganda amacıyla kullandıklarını herkes bilir. Peki ya “özgür dünya”da demokratik seçimlerle oluşan rejimler?

Günümüzde, Noam Chomsky sayesinde, binlercemiz, belki milyonlarcamız için “serbest piyasa” demokrasilerinde kamuoyunun herhangi bir kitlesel piyasa ürünü –sabun, sandviç ya da dilimlenmiş ekmek– gibi imal edildiği neredeyse aşikârdır. Yasal ve anayasal olarak konuşma özgürlüğü var olsa da, bu özgürlüğün deneyimlenebileceği uzam bizden koparılmış ve açık artırımla en yüksek teklifi verenlere ayrılmıştır. Neoliberal kapitalizm (kimileri için) sadece sermaye birikimine ilişkin değildir. Aynı zamanda iktidar birikimine (kimileri için) ve özgürlük birikimine (kimileri için) ilişkindir. Dünyanın geri kalanı için, tam tersine, neoliberalizmin yönetim yapısından dışlanan insanlar için sermaye *erozyonuna*, iktidar *erozyonuna*, özgürlük *erozyonuna* ilişkindir. “Serbest” piyasada, konuşma özgürlüğü herhangi bir şey –adalet, insan hakları, içme suyu, temiz hava– gibi bir meta haline gelmiştir. Sadece gücü

yetenler için mümkündür. Ve doğal olarak, gücü yetenler konuşma özgürlüğünü, kendi amaçlarına en uygun ürün türünü imal etmek, kamuoyu türünü oluşturmak için kullanırlar. (Kullanabilecekleri haberler.) Bunu tam olarak nasıl yaptıkları Noam Chomsky'nin siyasi yazılarının pek çoğunun konusunu oluşturmaktadır.

Mesela Başbakan Silvio Berlusconi belli başlı İtalyan gazetelerinde, dergilerinde, televizyon kanallarında ve yayınevlerinde denetim sağlayacak ölçüde hisseye sahiptir. *Financial Times*'in bildirdiğine göre, "Başbakan aslında İtalyan TV izleyicilerinin yaklaşık %90'ını denetlemektedir."² Konuşma özgürlüğünün bedeli nedir? Kimin için konuşma özgürlüğü? Berlusconi'nin aşırı bir örnek olduğunu belirtmek gerekir. Başka demokrasilerde –özellikle ABD'de– medya baronları, güçlü şirket lobileri ve hükümet görevlileri tarafından fazla belirgin biçimde olmamakla birlikte, daha incelikte belirlenir. (George W. Bush'un petrol lobisiyle, silah endüstrisiyle ve Enron'la bağlantıları ve Enron'un ABD hükümet kurumlarına ve kitlesel medyaya sızması; bütün bunlar, kamuoyu tarafından artık bilinmektedir.)

11 Eylül 2001'den, New York ve Washington'daki terörist saldırılardan sonra, merkez medyanın ABD hükümetinin ağzından sergilediği yaygaracı performans, intikamcı yurtseverlik tavrı ve muhalif görüşleri sansürlemesi, dünyanın geri kalan kısmında küçük çapta bir kara mizah örneği olarak algılandı.

Daha sonra New York Borsası çöktü, iflas eden havayolu şirketleri hükümetten mali olarak kendilerini kurtarmasını istediler ve bu arada şarbon paniğiyle (elbette Afrika'daki AIDS'den çok daha önemli ve acil) savaşmak için patent-dışı ilaç imal etmek amacıyla patent yasalarından kurtulmaktan söz ediliyordu.³ Konuşma Özgürlüğü ile Serbest Piyasa'dan oluşan ikili efsanenin Dünya Ticaret Merkezi'nin İkiz Kuleleri'yle birlikte ansızın çökebileceği görüldü.

Ama elbette bu asla gerçekleşmedi. Efsaneler yaşamaya devam ediyor.

Ne var ki sistemin kamuoyunu "yönetme" işine boca ettiği enerji ve para miktarı açısından daha parlak bir vechesi vardır. Bu vecheye kamuoyundan çok gerçek bir *korkuya* yol açar. İnsanların kendi

adlarına yapılan işlerin gerçek niteliğini keşfetmeleri (ve tam olarak kavramaları) halinde, bu bilgiye uygun *davranabilecekleri* konusunda sürekli ve geçerli bir kaygı vardır. Güçlü insanlar sıradan insanların daima refleksif biçimde acımasız ve bencil olmadıklarını bilirler. (Sıradan insanlar getirilerle götürüleri tarttıklarında, rahatsız vicdan gibi şeyler kolayca sonucu değiştirebiliyordu.) Bu nedenle, onlar gerçekliğe karşı korunmalı, tıpkı kümesteki tavuklar ya da domuzlar gibi denetim altında tutuldukları bir ortamda, farklı bir gerçeklik içinde beslenmelidirler.

Bu kaderden kaçmayı ve arka bahçede eşelenmeyi başaranlarımız artık gazetelerde okudukları ve TV’de izledikleri her şeye inanmıyorlar. Kulağımızı zemine yapıştırıyor ve dünyayı yorumlayacak başka yöntemler arıyoruz. Tam sayfayı dolduran dantelli iç çamaşırı reklamının hemen yanındaki tek bir ince sütunda yer alan anlatılmayan öyküye, üzerinde fazla durulmayan askeri darbeye, bildirilmeyen soykırıma, bir Afrika ülkesindeki iç savaşa bakınıyoruz.

Bu düşünce tarzı, bu hızlı duyarlılık, kitlesel medyaya bu içgüdüsel güvensizlik, dünyanın en büyük zihinlerinden birinin öncü çalışması olmasaydı en iyi durumda siyasi bir kambur, en kötü durumda ise gevşek bir suçlama olurdu. Bu gerçeği her zaman hatırlamayız, hatta çoğumuz bunu bilmez. Ve bu Noam Chomsky’nin içinde yaşadığımız topluma ilişkin anlayışımızı radikal biçimde değiştirme yollarından sadece *biridir*. Yoksa hepimizin gönüllü hastası olduğumuz tımarhanenin incelikli kurallarını kavrayışımızı mı demeliydim?

Başkan George W Bush, New York ve Washington’daki 11 Eylül saldırılarından söz ederken, ABD’nin düşmanlarına “özgürlük düşmanları” diyordu. “Amerikalılar, bizden niye nefret ediyorlar diye soruyorlar,” diyordu. “Bizim özgürlüklerimizden, bizim din özgürlüğümüzden, konuşma özgürlüğümüzden, bizim oy verme, toplanma ve birbirimizi onaylamama özgürlüğümüzden nefret ediyorlar.”⁴

ABD’de yaşayan insanlar bu soruya gerçek bir yanıt vermek istiyorlarsa (*Aptalların Amerikan Karşıtlığı El Kitabı*’ndaki şu yanıtların dışında: “Çünkü bizi kısıkanıyorlar,” “Çünkü özgürlükten

nefret ediyorlar,” “Çünkü onlar kaybedenler,” “Çünkü biz iyiyiz, onlar kötü”) onlara Chomsky okuyun derim. Hindiçin, Latin Amerika, Irak, Bosna, (eski) Yugoslavya, Afganistan ve Ortadoğu’ya yapılan ABD askeri müdahaleleri konusunda Chomsky’yi okuyun. ABD’deki sıradan insanlar Chomsky’yi okurlarsa, soruları belki biraz farklı biçimde belirlenecektir. Belki de şöyle olacaktır: “Niye bizden daha fazla nefret etmiyorlar?” ya da “11 Eylül’ün daha önce olmaması şaşırtıcı değil mi?”

Ne yazık ki şu milliyetçi zamanlarda, “biz” ve “onlar” gibi sözcükler çok rahatça kullanılıyor. Yurttaşlar ile devlet arasındaki çizgi sadece hükümetler tarafından değil, teröristler tarafından da kasıtlı ve başarılı biçimde bulandırılıyor. Terörist saldırıların ardındaki mantık, “terörizmi destekleyen” hükümetlere karşı “misilleme” savaşlarının mantığıyla aynıdır: Her ikisi de kendi hükümetlerinin eylemlerinden ötürü yurttaşları cezalandırır.

(Kısa bir sapma: Noam Chomsky için, kendi hükümetini eleştiren bir ABD yurttaşının, ABD hükümetini eleştiren benim gibi bir Hindistan yurttaşından daha anlamlı olduğunu anlıyorum. Ben bir yurtsever değilim ve her devletin kasvetli ruhuna kazanmış rüşvetçiliğin, gaddarlığın ve ikiyüzlülüğün gayet iyi farkındayım. Fakat bir ülke sadece bir ülke olmaktan çıkarak bir imparatorluk haline geldiğinde operasyonların ölçeği dramatik biçimde değişir. Bu yüzden bir ABD İmparatorluğu’nun tebaası olarak konuştuğumu açıklığa kavuşturabilir miyim? Kendi kralını eleştirdiğini farzeden bir köle olarak konuşuyorum.)

Noam Chomsky’nin dünyaya yaptığı belli başlı katkılardan *birini* seçmem istenseydi, o güzel, pırıltılı “özgürlük” sözcüğünün ardında var olan çirkin, manipülatif, acımasız evrenin maskesini düşürdüğü gerçeğini seçerdim. O bunu akılcı ve ampirik biçimde yaptı. Onun çözümlemesi amansız ve şaşmazdır. Dosyasını oluştururken sıraladığı bulgular yığını muazzamdır. Aslında dehşet vericidir. Chomsky’nin yönteminin başlangıç önermesi ideolojik değil, yoğun biçimde siyasidir. Araştırmasına bir anarşistin iktidara olan içgüdüsel güvensizliğiyle başlar. Bizleri ABD kurulu düzeninin batıklığında bir tura çıkarır; hükümeti, büyük şirketler âlemini ve

kamuoyunu yönetme girişimini birleştiren koridorların baş dön-
dürücü labirentinde bizlere öncülük eder.

Chomsky bizlere *konuşma özgürlüğü, serbest piyasa ve hür dünya* laflarının, özgürlükle bir ilgisi varsa bile, ne kadar az olduğunu gösterir. ABD hükümetinin var olduğunu iddia ettiği sayısız özgürlükler arasında öldürme, yok etme ve insanlara hükmetme özgürlüğünün var olduğunu bizlere gösterir. Dünya çapında zorbaları ve diktatörleri mali yönden destekleme ve onlara hamilik etme özgürlüğü. Teröristleri eğitme, silahlandırma ve koruma özgürlüğü. Demokratik yöntemlerle seçilmiş hükümetleri devirme özgürlüğü. Kitlesel imha silahları -kimyasal, biyolojik ve nükleer- biriktirme ve kullanma özgürlüğü. Hükümetiyle anlaşılmadığı herhangi bir ülkeye karşı savaşa girme özgürlüğü. Ve hepsinin en dehşet vericisi, insanlığa karşı bu suçları *adalet* adına, *doğruluk* adına ve *özgürlük* adına işleme özgürlüğü.

Başsavcı John Ashcroft ABD özgürlüklerinin “herhangi bir hükümetin ya da dokümanın işi değil. . . bize Tanrı’nın bahsettiği bir şey” olduğunu ilan etmiştir.⁵ O halde temelde semavi âlemden gelen bir fermanla silahlanmış bir ülkeyle karşı karşıyayız. Belki de bu, ABD hükümetinin neden başkalarını yargıladığı ahlaki standartlarla kendisini yargılamayı reddettiğini açıklar. (Bu yöndeki her girişim “ahlaki eşdeğer” olarak savuşturulur.) ABD’nin tekniği kendisini iyi niyetli bir dev olarak konumlandırmaktır. Bu devin sevapları, piyasalarını özgürleştirmeye, toplumlarını modernleştirmeye, kadınlarını serbestleştirmeye, ruhlarını kurtarmaya çalıştığı yabancı kültürlerde, entrikacı yerliler eliyle dağılıp gider.

Belki de bu inanç kendi ilahiliği içinde ABD hükümetinin *kendi iyilikleri için* insanları katlederken ve yok ederken neden kendisine adalet ve özgürlük unvanı verdiğini de açıklar.

Afganistan’a ABD hava saldırılarının başladığını ilan ederken Başkan Bush, “Biz barışçı bir ülkeyiz,” demişti.⁶ Sözlerine şöyle devam etmişti: “Bu, Amerika Birleşik Devletleri’nin, dünyanın en özgür ülkesinin, nefreti reddeden, şiddeti reddeden, katilleri reddeden, kötülüğü reddeden temel değerler üzerinde inşa edilen bir ülkenin çağrısıdır. Ve biz yorulmayacağız.”⁷

ABD imparatorluğu dehşet verici bir temele dayanır: Milyonlarca yerlinin katli, topraklarının çalınması ve ardından milyonlarca kara derili Afrikalının bu topraklarda çalıştırılmak üzere kaçırılması ve köleleştirilmesi. Kıtalar arasında kafese konulmuş sığırlar gibi getirilen bu insanların binlercesi denizlerde öldü.⁸ *Stolen from Africa, brought to America* [Afrika'dan Çalınan, Amerika'ya getirilen]–Bob Marley'nin “Buffalo Soldier”ının bu dizesi dile getirilmeyen bütün bir keder evrenini içerir. İtibarın kaybedilmesini, bâkir doğanın kaybedilmesini, özgürlüğün kaybedilmesini, bir halkın kırılmış gururunu anlatır.⁹ Soykırım ve kölelik, temel değerleri nefreti, katilleri ve kötülüğü reddeden ülkenin toplumsal ve iktisadi temelini oluşturur.

Chomsky'nin Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşu hakkında “Rızanın İmalatı”nda (1984) yazdığı şudur:

Birkaç hafta önce, Şükran Güne tatilinde birkaç arkadaş ve aileyle bir ulusal parkta yürüyüş yapıyordum. Bir mezar taşına rastladık. Üzerine şu sözler kazınmıştı: “Burada, bu büyük ülke doğabilsin ve büyüyebilsin diye ailesini ve kabilesini armağan eden bir Kızılderili kadın, bir Wampanoag yatıyor.”

Elbette, yerli nüfusun kendisini ve toprağını bu soylu amaç için verdiğini söylemek tam olarak doğru değildir. Daha ziyade onlar, Kolomb Günü'nde –bizzat dikkate değer bir kitle kâtili– Kolomb'u onurlandırdığımız, her Ekim ayında kutladığımız . . . insanlık tarihinin en büyük soykırımlarından biri sırasında katledildiler, kıyıldılar ve dağıtıldılar.

Yüzlerce Amerikan yurttaşı, iyi niyetli ve düzgün insanlar, düzenli biçimde bu mezar taşının önünden geçiyorlar ve görünüşe bakılırsa hiçbir tepki göstermiyorlar; bunun istisnası belki de yerliler kendilerini feda ettikleri için bize sağlanan bir tatmin duygusudur. . . . Auschwitz ya da Dachau'yu ziyaret edip bir mezar taşının üzerinde şu sözleri okusalar farklı biçimde tepki gösterebilirlerdi: “Burada, bu büyük ülke büyüyebilsin ve refâha kavuşabilsin diye ailesini ve sahip olduğu her şeyi armağan eden bir kadın, bir Yahudi yatıyor.”¹⁰

ABD dehşet verici geçmişiyle nasıl yaşıyor ve nasıl böylesine güzel bir koku yayıyor? Üstüne alınmayarak, onarmayarak, siyah Amerikalılardan ya da yerli Amerikalılardan özür dilemeyerek ve kesinlikle yöntemlerini değiştirmeyerek (zulmünü hâlâ *ihraç ediyor*) bunu nasıl yapabiliyor? Pek çok başka ülkede olduğu gibi, ABD de

kendi tarihini yeniden yazmıştır. Fakat ABD'yi diğer ülkelerden ayıran ve yarışta onu öne geçiren şey, dünyanın en güçlü, en başarılı halkla ilişkiler firmasının hizmetlerinden yararlanmasıdır: Hollywood.

Tarih olarak popüler mitin en çok satan versiyonunda ABD'nin "erdem"i II. Dünya Savaşı (namıdiğer, Amerika'nın Faşizm'e karşı savaşı) sırasında zirveye ulaşmıştı. Çınlayan trompet sesleri ve marşlar arasında kaybolup giden, faşizm bütün Avrupa'yı kaplarken ABD hükümetinin yüzünü başka yöne çevirmiş olmasıdır. Hitler soykırım niteliğindeki pogromunu Yahudilere karşı uygularken ABD yetkilileri Almanya'dan kaçan Yahudilerin ülkeye girişine izin vermemişti. ABD savaşa ancak Japonların Pearl Harbor'u bombalamasından sonra girmişti. Gürültülü tebriklerin arasında ABD'nin en barbarca eylemi, dünyanın bugüne kadar tanık olduğu en vahşi eylem gerçekleşmişti: Hiroşima ve Nagazaki'deki sivil halkın üzerine atom bombası atılması. O sırada savaş neredeyse sona ermişti. Öldürülen, sağ kalıp da gelecek kuşaklar boyunca kanserle sakatlanan yüz binlerce Japon o sırada dünya barışına bir tehdit oluşturmuyordu. Onlar *sivil* insanlardı. Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon saldırılarının kurbanları gibi sivildiler. ABD'nin önderlik ettiği yaptırımlar yüzünden Irak'ta ölen yüz binlerce insan gibi sivildiler. Hiroşima ve Nagazaki'nin bombalanması, Amerika'nın gücünü kanıtlamak için gerçekleştirilen soğukkanlı, hesaplı bir deneydi. O sırada Başkan Truman bunu "tarihin en büyük olayı" olarak betimlemişti.¹¹

Bizlere İkinci Dünya Savaşı'nın "barış için verilen bir savaş" olduğu söylenmişti. Atom bombası bir "barış silahı" idi. Nükleer caydırıcılığın III. Dünya Savaşı'nı önlediğine inanmamız isteniyordu. (Başkan George Bush'un "önleyici saldırı doktrini"nden önceydi bu.¹²) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barış olmuş muydu? Avrupa ve Amerika'da elbette (görelî olarak) oldu. Peki bu dünya barışı sayılır mı? Renkli ırkların (Uzakdoğulu pislikler, sıradan zenciler vs) yaşadığı topraklarda verilen vahşi vekâlet savaşlarını saymazsanız, elbette.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD, başka ülkelerin yanı

sıra, Kore, Guatemala, Küba, Laos, Vietnam, Kamboçya, Grenada, Libya, El Salvador, Nikaragua, Panama, Irak, Somali, Sudan, Yugoslavya ve Afganistan'da savaşa girmiş ya da saldırıda bulunmuştur. Bu liste, ABD hükümetinin Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki örtülü operasyonlarını, tezgâhladığı darbeleri, silahlandığı ve desteklediği diktatörleri de kapsmalıdır. ABD'nin Lübnan'da İsrail'i desteklediği, binlerce insanın öldüğü savaşı da listeye katmak gerekir. ABD'nin kilit rol oynadığı, İsrail'in yasa dışı işgal ettiği Filistin bölgesindeki, gerçekleşirken binlerce insanın öldüğü Ortadoğu'daki savaşlar da katılmalıdır. Afganistan'da 1980'lerde, bir milyondan fazla insanın öldürüldüğü iç savaşta Amerika'nın oynadığı rol de katılmalıdır.¹³ En görülür biçimde Irak'ta olmak üzere yüz binlerce insanın doğrudan ya da dolaylı ölümüne neden olan ambargolar ve yaptırımlar da.¹⁴ Hepsini bir araya getirirseniz, ABD hükümetinin esas fail olduğu (ya da olmakta olduğu) bir III. Dünya Savaşı elde edersiniz.

Devlet Uğruna'daki yazıların çoğu ABD'nin Güney Vietnam, Kuzey Vietnam, Laos ve Kamboçya'daki saldırılarına ilişkindir. Bu on iki yıldan fazla süren bir savaştı. Elli sekiz bin Amerikalı ve yaklaşık iki milyon Vietnamlı, Kamboçyalı ve Laoslu hayatını kaybetmişti.¹⁵ ABD yarım milyon asker konuşlandırmış, altı milyon tondan fazla bomba atmıştı.¹⁶ Ve gene, Hollywood filmlerini seyrediyorsanız inanmayacaksınız ama Amerika savaşı kaybetmişti.

Savaş Güney Vietnam'da başlamış, daha sonra Kuzey Vietnam, Laos ve Kamboçya'ya yayılmıştı. ABD hükümeti Saygon'a bağımlı bir rejim yerleştirdikten sonra, bir komünist ayaklanmayla savaşmak için kendisini davet ettirmişti. Ayaklananlar, köylülerin barındırdığı, Güney Vietnam kırsal bölgelerine sızan Vietkong gerillalarıydı. Bu tam da Rusya'nın 1979'da kendisini Afganistan'a davet ettirmesiyle tekrarlanan bir modeldi. "Hür dünya"da hiç kimse Rusya'nın Afganistan'ı işgal ettiği gerçeği hakkında kuşkuya kapılmamıştı. *Glasnost*'tan sonra, bir Sovyet dışişleri bakanı, Afganistan'daki Sovyet işgalinin "yasa ve ahlak dışı" olduğunu söylemişti.¹⁷ Fakat ABD'de bu türden bir içebakış olmadı. 1984'te Chomsky çarpıcı bir açıklamayla şöyle yazmıştı:

Son yirmi iki yıldır merkezi konumdaki gazetecilikte ya da bilim dünyasında 1962'de (veya herhangi bir zamanda) Güney Vietnam'daki Amerikan işgaline ya da Güney Vietnam'a karşı Amerikan saldırısına ya da Hindistan'daki -başarısız- Amerikan saldırganlığına ilişkin bir gönderme bulmak için araştırma yapıyordum. Tarihte böyle bir olay yok. Daha ziyade, dışarıdan (yani Vietnam'dan) desteklenen teröristlere karşı Güney Vietnam'a yönelik bir Amerikan *savunması* var.¹⁸

Tarihte böyle bir olay yok!

1962'de ABD hava kuvvetleri nüfusun %80'inin yaşadığı kırsal Güney Vietnam'ı bombalamaya başlamıştı. Bombardıman on yıldan fazla sürmüştü. Binlerce insan öldürülmüştü. Fikir, halkın mülteci kamplarında tutulabileceği kentlere köylerden panik halinde göçü sağlayacak ölçüde muazzam bir bombardıman yapmaktı. Samuel Huntington buna "kentleştirme" süreci diye isim takmıştı.¹⁹ (Hindistan'da mimarlık öğrenimi görürken kentleşmeyi öğrendim. Hava bombardımanının kentleşmenin bir parçası olduğuna dair bir bilgi hatırlamıyorum.) "Medeniyetler Çatışması" adlı çalışmasıyla günümüzde ünlü olan Huntington, o sıralarda Güneydoğu Asya'nın Kalkınması İçin Danışma Grubu'nun Vietnam Çalışmaları Konseyi Başkanı'ydı. Chomsky, Vietkong'u "tarafar kitlesi var olduğu sürece bu kitleden ayrılamayacak büyük bir güç" olarak tanımlayan Huntington'ın sözlerini alıntılar.²⁰ Huntington, devamında "doğrudan mekanik ve konvansiyonel güç uygulanması"; başka deyişle, bir halk savaşının ezilmesi, halkın tasfiye edilmesi (ya da belki, tezi güncellemek gerekirse: Bir medeniyetler çatışmasını önlemek için bir medeniyeti imha etme) tavsiyesinde bulunur.²¹

Amerika'nın mekanik gücünün sınırlarına ilişkin zamanın bir gözlemcisi şöyle diyor: "Sorun şudur ki Amerikan makineleri, her şeyi yok eden bir yanık toprak siyasetinin parçası olmadıkça, komünist askerleri öldürme görevi için yeterli değildir."²² Sorun artık çözülmüştür. Daha az yıkıcı bombayla değil, daha yaratıcı bir dille. "Her şeyi yok eden" sözünden daha şık bir tarz var. Bu söz *sivil zayıyat* [*collateral damage*] anlamına gelir.

Ve işte Amerika'nın "makinelere" (Huntington bunlara "modernleştirici araçlar", Pentagon'daki kurmay subaylar ise "bombogram" diyorlardı) ilişkin birinci elden bir değerlendirme.²³ Ko-

nuşan kişi Laos'taki Kavanozlar Ovası üzerinde uçuş yapan T. D. Allman'dır:

Şimdi [bölge] ıssız ve tahrip olmuş durumda. Üç yıldan az bir süre boyunca yoğun ABD bombardımanının kırsal bölgeleri ne hale getirebileceğini gösteren çarpıcı bir örnek.

Geniş bölgelerde başlangıçtaki parlak yeşil yok olmuş, yerini siyah ve parlak metalik renklerden oluşan soyut bir örüntüye bırakmış. Geri kalan bitki örtüsünün büyük bölümü bodur ve yaprakları döken zehirli maddeler yüzünden çorak kalmış. Ovanın kuzey ve doğu yamaçlarının şimdiki esas rengi artık siyah. Düzenli olarak atılan napalın bostanları kavurmuş, kapkara dev dikdörtgenler oluşturarak yanmaya devam ediyor. . .

Ovaya çıkan anayollar görünüşe bakılırsa sürekli olarak, amansızca bombalanmış. Buralarda ve ovanın kenarları boyunca hâkim olan renk, sarı. Bostanlar tamamen tahrip edilmiş, sayısız krater var. . . Güneydoğuya doğru gidildiğinde, bir zamanlar Fransız tarzı bir pazar kasabası ve Komünist Laos'un en kalabalık yeri olan Xieng Khouangville boşaltılmış ve tamamen tahrip edilmiş. . .

Şimdi, savaş hemen yarın sona erse bile, ekolojik dengenin yeniden oluşması, kasaba ve köylerin yeniden kurulması ve tarlaların eski haline gelmesi yıllar alabilir.

O zaman bile ova on yıllar boyunca ya da daha uzun bir süre yüz binlerce patlamamış bomba, mayın ve bubi tuzakları yüzünden tehlikeli bir yer olarak kalacak.²⁴

(Ölen kuşlar, yanan hayvanlar, katledilen balıklar, kül olan böcekler, zehirlenen su kaynakları, tahrip olan bitki örtüsü asla savaş "maliyeti" olarak görülmez. İnsan ırkının bu gezegeni paylaştığı diğer canlı varlıklara yönelik kibrinden nadiren söz edilmiştir. Piyasalar ve ideolojiler uğruna verilen savaşta bütün bunlar unutulur. Bu kibir muhtemelen insan türünün nihai yıkımı olacaktır.)

Devlet Uğruna'nın en önemli bölümü "Arka Oda Çocuklarının Zihniyeti" başlığını taşır. Burada Chomsky olağanüstü kıvrak ve kapsamlı bir Pentagon Belgeleri çözümlemesi sunarak, bunların "uluslararası sorunlarda yasaları ihlal edecek şekilde güç kullanmak için yapılan bir komplonun belge niteliğinde bulgularını sağladığı"nı söyler.²⁵ Burada da Chomsky, Kuzey Vietnam'ın bombalanması Pentagon Belgeleri'nde uzun uzadıya tartışılırken, Gü-

ney Vietnam işgalinin fazla değinmeye değer bulunmadığı olgusunu kaydeder.²⁶

Pentagon Belgeleri, sadece Hindişindeki ABD savaşının tarihine ilişkin belgeleme olarak değil, bunu planlayan ve icra eden insanların zihinsel durumlarını aydınlatması bakımından da büyüleyicidir. Tartışılan fikirler, öne sürülen görüşler, savunulan önerilerle özel olarak dolu olduğundan büyüleyicidir. “Asya Düşüncesi-Amerikan Düşüncesi” başlıklı bölümde Chomsky, “tevekkülle servetin yıkımını ve hayatların kaybını kabul eden” düşmanın zihniyetine ilişkin tartışmayı inceler; oysa “Bizler hayat, mutluluk, servet ve güç isteriz” ve bizim için “alternatifler var olduğu zaman, ölüm ve acı çekmek akıl dışı seçeneklerdir.”²⁷ Böylece, Asyalı yoksulların, muhtemelen mutluluğun, servetin ve gücün anlamını kavrayamadıkları için, Amerika’yı “bu stratejik mantığı, soykırım olan sonucuna” ulaştırmaya davet eder. Fakat “bizler” o zaman duraksıyoruz, çünkü “soykırım taşınamayacak kadar dehşet verici bir yükür.”²⁸ (Sonunda, elbette, “bizler” ilerledik ve bir biçimde soykırım yaptık ve gerçekte bu asla olmamış gibi davrandık.)

Elbette, Pentagon Belgeleri bazı makul öneriler de içerir. Mesele, bunlardan birini, John McNaughton’ın önerisini ele alalım:

Nüfusun bulunduğu hedefleri vurmak (tek başına) muhtemelen sadece içte ve dışta zarar verici tepki dalgaları yaratmakla kalmaz, fakat savaş Çin ve Sovyetler Birliği’ni kapsayacak şekilde genişletme riskini de önemli ölçüde artırır.

Ne var ki sarnıçların ve barajların yıkılması –eğer yapılabilirse– . . . işe yarayabilir. Bu konu incelenmelidir. Bu türden yıkım insanları öldürmez ya da boğulmalarına neden olmaz. Pirinç alanlarında sığ su taşkını, zamanla, gıda maddesi sağlanmadığı taktirde açlığın yaygınlaşmasına yol açar (bir milyondan? fazla kişinin). “Konferans masası”nda bunu [gıda maddesi sağlamayı] teklif edebiliriz.²⁹

Chomsky, savaşın gerçekliklerinden tamamen kopmuş, ideolojiyle körleşmiş ve milyonlarca insanı, sivilleri, askerleri, kadınları, çocukları, köyleri, bütün kentleri, bütün ekosistemleri imha etmek isteyen –bilimsel olarak inceltilmiş vahşet yöntemleriyle– Amerikan savaş makinesinin acımasız özünü açığa çıkarmak için,

ABD hükümet yetkililerinin karar alma sürecini katman katman soyar.

İşte bir Amerikalı pilotun napalm eğlencesi hakkında söyledikleri:

Dow'daki arka oda çocuklarından elbette memnunduk. Orijinal ürün o kadar sıcak değildi. Pislikler ellerini çabuk tutabilirlerse onu kazıyıp çıkarabiliyorlardı. Bunun üzerine çocuklar polisitiren katmaya başladılar. Artık battaniye üzerindeki bok gibi yapışıyordu. Fakat pislikler bu kez de yanmamak için suya atlamaya başladılar. Bunun üzerine, daha iyi yanması için bizimkiler malzemeye Willie Peter [beyaz fosfor] eklediler. Artık suyun altında da yanıyordu. Bir damlası bile yeterliydi. Yanma kemiğe kadar işliyor, böylece pislikler fosfor zehirlenmesinden ölüyorlardı.³⁰

Böylece şanslı pislikler kendi iyilikleri için imha ediliyorlardı. Kızıl olmasındansa ölü olsun.

Hollywood'un baştan çıkaran cazibesi ve Amerikan kitle medyasının dayanılmaz çekiciliği sayesinde, sonraki bütün yıllar boyunca dünya, savaşı bir *Amerikan* öyküsü olarak görür. Hinciğin buna bereketli, tropikal bir ortam sağlıyordu. ABD şiddet fantezilerini bu ortamda gerçekleştirdi, en son teknolojisini test etti, ideolojisini geliştirdi, vicdanını sınıdı, ahlaki ikilemlere düşerek acı çekti ve kendi suçluluğuyla uğraştı (ya da uğraşıyormuş gibi yaptı). Vietnamlılar, Kamboçyalılar ve Laoslular sadece senaryoda yer alan figüranlardı. İsimleri ve yüzleri olmayan, çekik gözlü insanımsılardı. Onlar sadece ölen insanlardı. Pisliklerdi.

ABD hükümetinin Hinciğin istilasından çıkardığı yegâne ders Amerikan askerlerini bulaştırmadan ve Amerikalının hayatını riske atmadan savaşa nasıl gidileceğidir. Artık savaşlarımızı uzun menzilli cruise füzeleriyle, Black Hawk'larla, "sığınak delici"lerle yapıyoruz. "Müttefikler"in askerden çok gazeteci kaybettikleri savaşlar bunlar.

Güney Hindistan'ın Kerala eyaletinde büyüyen bir çocuk olarak –benim doğduğum yıl olan 1959'da burada dünyanın demokratik olarak seçilen ilk Komünist hükümeti iktidara gelmişti– bir pislik olma konusunda derin bir kaygı duyuyordum. Kerala, Vietnam'a sadece birkaç bin mil mesafedeydi. Bizim de ormanlarımız ve ır-

maklarımız ve pirinç tarlalarımız ve komünistlerimiz vardı. Annemin, ağabeyimin ve benim adaleli kolları olan, sakız çiğneyen bir Amerikan deniz piyadesi tarafından, arka planda yüksek bir müzik olduğu halde tıpkı filmlerdeki pislikler gibi bir el bombasıyla ya da kurşun yağmuruna tutularak yok edildiğimizi hayal ederdim. Rüyalarımda, kendimi Trang Bang yolunda çekilen o ünlü fotoğraftaki yanan kız olarak görürdüm.

Hem Amerikan hem de Sovyet propagandasının zirvesinde (ikisi birbirini etkisizleştiriyordu) büyüyen bir çocuk olarak, Noam Chomsky'yi ilk kez okuduğumda, sıraladığı bulgular, çalışmalarının kapsamı, acımasızlığı bana biraz –tabir yerindeyse– delice geldi. Topladığı bulguların çeyreği bile beni ikna etmeye yeterdi. Neden bu kadar çok *çalışmaya* ihtiyaç duyduğunu merak ederdim. Fakat şimdi anlıyorum ki Chomsky'nin eserinin büyüklüğü ve yoğunluğu, karşı çıktığı propaganda makinesinin büyüklüğünün, genişliğinin ve acımasızlığının barometresidir. Chomsky, kitaplığımın üçüncü rafında yaşayan bir tahta kurduna benzer. Gece gündüz çenesinin tahtayı kemirdiğini, toz haline getirerek öğüttüğünü işitirim. Konuya ilişkin yazını onaylamıyor ve dayandığı yapıyı tahrip etmek istiyor gibidir. Ben ona Noam derim.

Amerika'da yaşayan, Amerikalıları kendi bakış açısına ikna etmek için yazan bir Amerikalı olmak gerçekten de sert tahtada delik açmak gibi olmalı. Chomsky bütün bir endüstriyle savaştan küçük bir bireyler topluluğuna mensuptur. Ve bu durum onu sadece parlak bir kişi değil, aynı zamanda bir kahraman haline getirir.

Birkaç yıl önce, James Peck'le yaptığı dokunaklı bir söyleşide Hiroşima'nın bombalandığı gün hatırladıklarını anlatmıştı. O sırada on altı yaşındaymış:

Kimseyle konuşmadığımı hatırlıyorum. Kimse yoktu. Tek başıma yürüyüp gidiyordum. O sırada bir yaz kampındaydım. Olayı işittiğim zaman ormanın içlerine doğru yürüyüp gittim, iki saat kadar tek başıma kaldım. Kimseyle bu konuyu konuşmıyordum ve insanların tepkilerini anlayamıyordum. Kendimi tamamen tecrit olmuş hissediyordum.³¹

Bu tecrit çağımızın en büyük, en radikal halk düşünürlerinden birini ortaya çıkardı.

Amerikan İmparatorluğu'nun üzerindeki güneş battığı zaman, ki bu olacak ve olmalı, Chomsky'nin eseri yaşamaya devam edecek. Bu eser soğukkanlı, ayırım gözetmeyen bir tutumla parmağını, yerini aldığı başka imparatorluklar kadar zalim, kendini beğenmiş ve ikiyüzlü olan acımasız bir Makyavelci imparatorluğa yöneltecek. (Onu diğerlerinden ayıran tek fark, tarihin daha önce görmediği, insanlığın henüz hayal bile edemediği şekilde dünyayı yok edebilecek türde bir teknolojiyle silahlanmış olmasıdır.)

Bir pislik olabilmek için, belki de kim bilir potansiyel bir pislik olarak, şu ya da bu vesileyle içimden şu sözü geçirmediğim pek az gün oluyor: "Chomsky Zindabad."

ARUNDHATI ROY
Yeni Delhi, Hindistan
Ocak 2003

GİRİŞ

1972 yılının Nisan ayı başlarında Amiral Thomas Moorer, Meclis Silahlı Kuvvetler Komitesi'nin önünde ifade verirken şu açıklamada bulundu: "Yurtiçi baskılar gevşetilseydi, ABD Kuzey Vietnam'daki Haypong Limanı'nı bombalama ve Kuzey Vietnam hatlarının gerisine amfibik saldırıda bulunma seçeneğine sahip olacaktı."¹ Moorer'ın kastettiği yurtiçi baskılar, Kongre üyesi Michael Harrington'a göre, "barış hareketi faaliyetleri ve basın" idi.

ABD Genelkurmay Başkanı şüphesiz haklı. Barış hareketi faaliyetlerinin ve bazı dürüst gazeteci çalışmalarının, bilinmez bir ölçüde Amerikan hükümetinin Hindişin'de uyguladığı suç niteliğindeki şiddeti kısıtladığına dair bulgular vardır, ki bunlara döneceğiz. Yürüyüş yapanlar, protesto edenler ve direnenler olabileceklerle olanı kıyaslayabilirler ve yarattıkları farklılıkla övünebilirler. Her birimiz yapılmayan şeyin ne olduğunu düşünebiliriz ve Hindişin'in acılarını bir ölçüde paylaştığımız için övünebiliriz. Kendisini bu anlamda soğukkanlı biçimde gözden geçirebilenlerin sayısı fazla değil.

Buradaki sorun daha geneldir. Amerikalı bir tarihçi şu noktaya işaret eder: "1971'de, Amerikan üniversitelerinde, iki yıl kadar önce Vietnam, Kamboçya ve askeri-endüstriyel kompleks nedeniyle kampüslerde isyan etmekte olan öğrencilerin, gösterdikleri kararlılığı neredeyse bütünüyle unutmakta oldukları ve kamusal meseleleri artık ilginç bulmadıkları her yerde dikkati çekiyordu."² Öğrencilerin artık ilgilenip ilgilenmedikleri kesin değildir; onların artık dayağa, hapsedilmeye, hakarete uğramaya, aptalca suçlamalara cesaretle ilkeli bir tutum aldıkları için katlanmak istemedikleri düşünülebilir.³ Fakat burada pek gizlenemeyen bir nokta var. Sadece onların "isyanının" durması halinde, saldırgan karşı-ayaklanma

savaşları ve kıt kaynakların israfıyla yok edilmesi, asap bozucu engeller olmaksızın sürüp gidebilir.

Hindiçin'deki sonuç, ideoloji ve siyasetin oluşturduğu çerçeve, siyasi kültür ve popüler tutum her ne olursa olsun, yaşanan felakete kalıcı bir değişiklik oluşturmada. Felakete neden olan kurumlar sisteminde ve doktrinde önemli değişikliklerin olması da hiçbir şekilde mümkün değil. Bunun oluşum halindeki uluslararası düzeni fazla etkilemeyen çılgın bir sapma olduğunu kanıtlama umuduyla yakın tarihi göz ardı edemeyiz. Amerika bu savaştan bezmiştir ve dış politikayı belirleyen dar gruplar içinde bu savaşı anlamsız bulan, onu tasfiye edilmesi gereken beyhude bir çaba olarak değerlendiren pek çok kişi vardır. Fakat resmi doktrin buna rağmen hükmünü sürdürmektedir. Resmi doktrin çok önemli bir olguyu, tartışmanın terimlerini oluşturmaktadır. Ve kurbanlar “komünistler” olarak kurgulandığı sürece onlar oyunlarını açık oynarlar. Derin biçimde endoktrine edilmiş bir nüfus sayesinde her türlü vahşet neredeyse hoşgörüyle karşılanır.

Bir müttefik görevlisi B-52 saldırılarını “savaş sırasında herhangi bir zamanda yapılan en verimli akınlar” olarak betimler.

Her bir bomba krateri cesetlerle, tahrip olmuş ekipmanla ve sersemlemiş, kanlar içinde insanlarla çevrelenir. Her bir delikte, yeşil Kuzey Vietnam üniforması içinde, fakat silahsız, tam bir şok halinde yatan 40 ya da 50 adam vardır. Hemen silahlı helikopter göndeririz ve onların sefaletine derhal son veririz.⁴

Başkanın hiçbir konuşması, esir alınan Amerikalı pilotlara komünist barbarlar tarafından Cenevre Konvansiyonu ihlal edilerek yapılan sözde kötü muamele kınanmadan tamamlanmaz. Konvansiyon'un ilgili maddesi şöyledir: “Silahlarını bırakan silahlı kuvvetler mensubuna; hastalık, yaralanma, ele geçirilme ya da herhangi bir başka nedenle *hors de combat* [savaş dışı] olanlara, her durumda insanca muamele edilecektir.” Sözü edilen vakalarda, kurbanlar askerler, Kuzey Vietnamlılar, –Saygonlu entelektüellerin gördükleri gibi– “geçmişin kahramanlarının hayatlarını feda etmelerini sağlayan aynı ulusalcı duygular”la yönlenen insanlardı.⁵ Fakat B-52'ler Vietnamlılar arasında ince ayrımlar yapmaz. Yıllar önce, ABD komutanlığı

komünist denetimi altındaki yerleşim bölgelerini yaşanamaz hale getireceğini gayet açık biçimde ortaya koymuştu.⁶

Harekât alanındaki yüksek rütbeli subaylar bildiriyorlar: “Bozulmamış hiçbir şey yok”; “Bu kez bütün gücümüzü kullanıyoruz. Dünyaya galip geleceğimizi söylüyoruz.”⁷ Kuzey ve Güney Vietnam’daki hava savaşının niteliğini fark etmeyen tek bir okuryazar kişi bile yoktur ve çok azı bu savaşın amacı konusunda yanılabilir. Amerikalılar geçmişte çok daha zayıf gerekçelerle başkalarının vahşetini kesin bir tutumla mahkûm etmişlerdi.

Aslında, Hindîçin halkına Amerikan saldırısının vahşeti çoğu kez kınanmış, fakat merkezi fikir akımında daha temel bir sorgulama nadiren ortaya atılmıştır. Başkan “size saldırdıklarında gerekeni yapmalısınız” yorumunda bulunduğu, bu çocuksu söylemi eleştirenlerin pek azı şu hayati noktayı vurgulamaktadır: Onlar “bize” Kansa’da ya da Hawaii’de, hatta Tayland’da bile değil, kendi ülkelerinde “saldırıyorlar.” Başarılı müdahaleler hemen unutulur. Böyle tutumlar hüküm sürdükçe,⁸ Güneydoğu Asya’da ve ötesinde yeni müdahaleler bekleyebiliriz ve yerli halkın direnişi yine yanlış hesaplanırsa, dayatılabildiği ölçüde bu türden yurtiçindeki baskılar, sınırsız terörün önündeki başlıca engel olmaya devam edecektir.

Amiral Moorer’ın ifadesi savaşa karşı yapılan ilk bahar eylemlerinden birinde açıklandı. Oldukça sessiz bir eylem ortaya çıktı. Beyaz Saray’ın tam karşısındaki Lafayette Parkı’nda yaklaşık bin kişi toplandı. Devletin cinayetlerini protesto etmek için izin almadan bir araya geldikleri için birkaç yüz kişi hızla ve nezaketle tutuklandı. Göstericiler, her zamanki gibi, genellikle gençlerden oluşuyordu. Aralarında birkaç Vietnam gazisi de vardı. Birisinin bacakları yoktu, arkadaşının ittiği bir tekerlekli sandalyeyle gelmişti. Göstericiler polis otobüsleriyle götürülürken sakat adamı Lafayette Parkı’nın orta yerinde tek başına dururken gördüler. Görüşü göstericiler ve polislerle engellenmediği için doğrudan Beyaz Saray’a bakabiliyordu. Bu arada Beyaz Saray, tüm haşmetiyle, huzurlu ve rahattı, göstericilerden daha önemli meselelerle uğraşıyordu. Birkaç saat sonra, polis karakolundaki tutuklu göstericiler son haberleri aldılar: B-52’ler Haypong’u bombalıyordu.

Ertesi gün basındaki manşetler bizlere ABD uçaklarının “1966’da Haypong kentindeki petrol depolarının ve pompa istasyonlarının tahrip edilmiş” olduğunu bildiriyordu. Hedefler arasında fabrikalar, evler ve evlerin içinde yaşayan insanlar da vardı. Tutuklananlardan biri Bob Eaton’dı, direnişçi olduğu için cezaevinde geçirdiği birkaç yılın ardından yakınlarda tahliye edilmişti. Eaton 1967’de teknesiyle Haypong Limanı’na gitmiş ve en son haberler yayılmadan önce bombardımanın yarattığı hasarı kendi gözleriyle görerek anlatmıştı: Geniş yerleşim alanları tamamen yok edilmiş, yerli Çinlilerin oturdukları yerler tahrip edilmişti. Amerikan basını ve dış basın görgü tanıklıklarını Batılı muhabirlerden aldılar. Buna göre Haypong’un batı mıntıkası bir “çöl” haline gelmişti (Nisan 1967). Bütün semtler yıkılmış, evler yok olmuş, kentin içi kraterlerle dolmuş, emaye ve çimento fabrikaları bütünüyle tahrip olmuş, gıda maddesi işleme ve çeltik imalathaneleri hasar görmüştü.⁹ Fakat ABD hükümeti sadece askeri hedeflere saldırıldığını iddia eder ve basın, kısa belleği ve içgüdüsel itaatiyle, hükümetin söylediklerini usulüne uygun olarak gerçekmiş gibi haberleştirir.

Haypong’a yapılan ilk B-52 bombardımanı seçilen hedefleri gösteren yer kontrolü ya da işaretleyici uçaklar olmaksızın gece vakti yapıldı. Görgü tanıkları her makul kişinin tahmin etmek durumunda olduğu şeyi doğruladı:

Geçen gece Haypong’un yoğun biçimde bombalandığını gösteren bulgular var. II. Dünya Savaşı’nın stratejik bombardımanına maruz kalan Alınan kentleri gibi düzlenmiş alanlar görülmektedir. . . . Bir dizi büyük apartman . . . neredeyse tamamen ezilmiştir. . . . Okul [Thai Phien] olarak kullanılan üç bina şimdi tamamen enkaz halinde. . . . Okul ve işçi evleri limandan belki de bir mil uzaktadır. Yakın dönemde bombayla vurulan bir hastane görülebilir bir askeri hedefin yakınında değildir. . . . Yüzlerce hektar alan şurada burada ayakta kalan birkaç duvar dışında neredeyse dümdüz edilmiştir.¹⁰

Yüksek rütbeli bir Amerikan subayı Saygon’daki habercilere, Haypong’daki hedeflerin “tamamen lojistik nitelikli-petrol depolama alanları, bazı aktarma noktaları, demiryolları yükleme yerleri, meskûn bölgelerden uzakta bulunan büyük hedefler” olduğunu

bildirdi.¹¹ Aynı gün bir televizyon haberinde başkan yardımcısı, Kuzey'deki "iletişim ve lojistik sistemleri"ne yapılan saldırıların Güney'e moral kazandırdığını söyledi. Ne yazık ki Goebbels düşmana karşı son zaferini görece kadar yaşayamadı.

1965 gibi erken bir tarihte Kuzey Vietnam'daki kentler ve kasabalar dümdüz edildiyse ve Güney'deki meskûn bölgelere B-52 akınları bildirildiyse de bir kentin B-52'ler tarafından bombalanması başkan ve onun neşeli danışmanı için bir başka ilktir. Bunlar tamamen terör taktikleridir. Amiral Moorer'ın seçeneklerinin ilki ilan edildiği gün uygulandı. Savaş tarihinde en fazla bombardımandan sorumlu olan Nixon ve Kissinger "çelikten sinirler" ve "siyasi cesaret" eylemleriyle artık gurur duyabilirler.

Resmi sözcülerin sadece askeri hedeflerin vurulduğunu, sahadaki gözlemciler tam aksini kanıtlayabilirken, ısrarla belirtmelerinin engelleyici bir tutum olduğu düşünülebilir. Anthony Lewis'in bombardımandan birkaç gün sonra girebildiği ve "pirinç tarlaları denizinde küçük bir ada" olan bölgenin tahrip olduğunu gördüğü bir sırada Pentagon, Amerikan bombardıman uçaklarının uzak Phuc Loc köyüne saldırdıklarını alenen reddederek nasıl bir fayda sağlamayı ummuş olabilirdi?¹² "Bombardımanların sivil toplumun maddi temelini sistematik biçimde imha edilmesini hedeflediği"ne ilişkin kesin bulgular karşısında, ABD uçaklarının sadece Laos'taki askeri hedefleri vurduğunu tekdüze biçimde belirtmekte ne gibi bir amaç vardır?¹³ Ben yazarken, İsveç büyükelçisi ve Hanoy'daki Batılı haberciler Kuzey Vietnam'daki su yolları ve barajların bombalandığını anlatıyorlar. Fakat yönetim haberlerin yanlış olduğunu söylüyor ve bir felaket varsa da bunun geçen yılın taşkınlarından sonra barajları yeterince onarmayan Kuzey Vietnamlıların hatası olabileceği gibi sefil bir bahaneye sığınıyor. Habercilerin barajları bombalandığına tanık oldukları uçakların gizli petrol boru hatlarını hedef almadığını kanıtlamalarını isteyerek meydan okuyorlar - ve elbette kanıtlayamıyorlar.¹⁴

Hükümet argümanlarıyla ve iddialarıyla birilerini ikna etmeyi gerçekte ummuyor, sadece otoriteye duyulan doğal güven eğilimine dayanarak ve karmaşık, şaşırtıcı konulardan uzak durarak kargaşa

yaratıyor. Neyin doğru olduğundan nasıl emin olabiliriz? Şaşkına dönen yurttaş başka yöne dönüyor ve hükümet yalanları her gün, her yıl tekrarlandıkça gitgide yalan doğru haline geliyor.

Mekanizma James Boyd tarafından, Dita Beard, Richard Kleindienst ve ITT'ye ilişkin tuhaf öyküyle bağlantılı olarak, zekice betimlenmiştir. Bahaneler “şeffaf ve gülünç,” ama aynı zamanda ilgisizdi: “Fikir kamuoyunu bir şaşkınlık noktasına götürmektedir. . . .” Avukat “ikna etmeye değil, şaşırtmaya ve bıkkınlık vermeye” çalışır.¹⁵ Aynı şekilde devlet, propaganda savaşını kazanırken her tartışmayı kaybetmektedir.

Pentagon Belgeleri'nin ortaya çıkmasından kısa süre sonra, Richard Harwood *Washington Post*'ta dikkatli bir gazete okurunun bütün olguları bilmesinin mümkün olabileceğini yazdı ve olguların doğru biçimde bildirildiği örnekler verdi. Aynı sayfalarda gerçeğin devlet propagandasının seliyle örtüldüğünü eklemeyi ihmal etti. Nadir istisnalarla, basın ve kamuoyu neredeyse her önemli noktada aldatır. Şahinler ve güvercinler yaşanmakta olan çatışmadan, Kuzey Vietnam ile Güney Vietnam arasında ABD'nin Güney'i savunduğu bir savaş olarak söz eder. Araçlar sonuçlarla orantısız oluşu için güvercinlerin iddialarının zekice olmadığı öne sürülebilir. Sınırlı araçların yeterli olduğu, Amerikan müdahalesinin meşru olabileceği iddiası aslında trajik bir yanlış hesaplamaydı. Durum karmaşıktı: “Vietnam'da bir Yunan trajedisinin unsurları var: İki doğru birbiriyle çelişmektedir; barışın değeri demokrasinin değeriyle kafa kafaya gelir.”¹⁶ Ya da savaşa karşı güçlü bir başyazı ifadesi okuruz:

Burada söz konusu olan, siyasi ve askeri komutanlar ve bizzat askerler dahil olmak üzere Amerikalıların kendi rollerini başlangıçta dürüst bir tutumla kurtarıcılar ve özgürlük davasındaki müttefikler olarak anlamamaları değil, fakat bu türden idealist güdülerin yabancı koruyucularını manipüle etme sanatında uzmanlaşmış yerel liderlere baskın çıkma şansının pek az olmasıdır.¹⁷

Burada, soylu ve erdemli, şaşkın ve kurbanlaşmış, fakat sorumlu olmayan, yaptığı şeyin sorumluluğunu asla üstlenmeyen Amerikan siyasi liderliği imgesini görürüz. Zekânın yozlaşması ve ahlaki

korkaklık, bol miktarda görülen ve yoruma karşı koyan bu türden ifadelerde açığa çıkıyordu.¹⁸ Onların açıkça ortaya koydukları şey Hindicinde ceset yığınları yükseldikçe, merkez kamuoyunda hiçbir esaslı değişikliğin olmamasıdır. Başkaları ise suçlamaktaydılar; Amerikan siyasi liderliği, dünya meselelerinde meydana gelen kesintinin aktif bir faili değil, sadece denetleyemediği faktörlerin kurbanıydı. Bu nedenle, koşullar daha elverişli olduğu zaman, bir başka yerde tekrar denemek serbesttir.

Amerikan siyasi kültüründe uzun zamandır derin biçimde kökleşmiş bir önkabul var: ABD başkalarının içişlerine müdahale etme hakkına sahiptir. Amerikan yönetici sınıfın tipik bir elit üyesi olan A. A. Berle, 1947’de, dünyanın insan haklarının egemen hükümetlerin haklarından üstün olduğu yeni bir evreye girdiğine dair “devrimci” tezini takdim etmişti. ABD, gerektiğinde bu hakları savunmak için aynı kararlılıkla müdahale ederek Monroe Doktrini’yle (“yaklaşık bir yüzyıldır” ABD dünya barışını güvence altına almak olarak ifade edilen “başat hedefi” muhafaza etmiştir) ülkeleri zarardan korumayı öngören insan haklarının garantörü olarak hizmet etmek durumundadır. Etkin olmaması halinde Birleşmiş Milletler’in bile yerine geçen bu yüceltilmiş rolün benimsenmesini haklı görmemizin sebebi nedir? Sebep basittir. Büyük Britanya’nın yanı sıra ABD öteki güçlerden çok halkları temsil etmektedir ve bu nedenle doğal olarak halkların dünya barışı talebine uygun davranır. Bu noktada Berle, Marksist doktrinin çürütüldüğünü gözlemler. Halkların haklarını savunmak için müdahale zorunluluğunu örneklemek için Berle, Yunanistan vakasına değinir. Burada, “Rusya’dan esinlenen saldırganlık kendi yerel liderlerinin komutası altında hareket eden, fakat dışarıdan yönetilen düzensiz birliklerden ve yerel haydutlardan oluşan çeteler” tarafından uygulanmıştır.¹⁹ Son birkaç yıl içinde Amerikan muhafazakâr ideolojisine yönelik önemli meydana okumalara rağmen, bu türden görüşler genellikle Amerikan kamuoyu üzerindeki etkisini sürdürmüştür ve Berle’nin tarihsel olguları küçümsemesi, çağdaş “kamuoyu liderleri” için gayet tipik bir tutumdur.

Vietnam Savaşı konusunda ısrar edersek kazanabileceğimi-

ze inanan “iyimserler” ve ABD’nin Güney Vietnam için tercih ettiği rejimin makul bir maliyetle yönetimde kalacağını garanti edemeyeceğini öner süren “kötümserler” vardır. Her iki tutum da *Washington Post*’un 25 Nisan 1972’de yayımladığı gizli “Kissinger Belgeleri”nde görülür. Kötümserler “13,4 yıl içinde uzlaştırma başarısı” beklerlerken, iyimserlerin yorumu, Aralık 1968’in çatışan 4,15 milyonluk Vietkong nüfusunu barışa kavuşturmanın 8,3 yıl süreceğini ima eder.” Her zamanki gibi, kötümserler Vietnam direnişine boyun eğdirmenin ne kadar süreceğine ilişkin değerlendirmelerinde iyimserlerden ayrılırlar. Aradaki fark sadece budur.

Ulusal Güvenlik Konseyi’nde hiç kimsenin, ABD’nin Vietnam’a barış *getirmemesi* (*getiremeyeceği* değil) ya da bizzat kurduğu vatan haini rejimin yönetimine güvence sağlamaması gerektiğini dillendirmemesi fazla şaşırtıcı değildir. Fakat hükümet dışında, bir başka yerde kapsamlı biçimde belgelediğim gibi, tartışmanın genellikle aynı kanallar içinde kalması da belki bir ölçüde şaşırtıcıdır. Zafere ulaşabileceğimiz yerde olduğuna inanan Joseph Alsop ve “Bay Alsop’un haklı çıkması için dua ediyorum” diyen, fakat bundan kuşku duyan Arthur Schlesingers vardır. Görünüşe bakılırsa daha da fazlası Büyük Britanya için geçerlidir. Sol liberal bir gazeteci, tartışmanın şimdiki evresi hakkında şu çözümlemeyi yapar:

Anti-komünistler Kuzey Vietnamlıların bu umutsuz son kumarda pekâlâ kaybedeceklerini, bundan sonra aynı şeyi tekrarlamayacaklarını ya da bunu istemeyeceklerini öne sürdü. Amerikan siyasetinin eleştirmenleri, Güney Vietnamlıların kaybetmelerinin daha muhtemel olduğunu ve Güney Vietnam’ın iskambil kâğıtlarından yapılmış bir ev gibi çökebileceğini öne sürdüler. Bu türden argümanların bir gücü var; kişi izlediği siyasete göre birincisini ya da ikincisini seçebilir.²⁰

ABD hükümet propagandasının varsayımları burada kayıtsız şartsız benimsenir. Kuzey, Güney’le savaşmaktadır; uzun süredir unuttulan gerçek ise savaşın Güney Vietnam’ın kırsal nüfusunun çoğunluğuna karşı birleşen ABD ve yerel güçler tarafından başlatılmış olmasıdır. Ulusal Güvenlik Konseyi açısından kişi, kendi siyasetine göre bir şahin ya da bir güvercin, bir Alsop ya da bir Schlesinger, bir kötümser ya da bir iyimser olabilir. Fakat “kişinin siyaseti”

ABD'nin Hıncıın'ın içişlerinde herhangi bir rol oynama hakkına sahip olmadığı ilkesine duyulan bir bağılılığı yansıtamaz.

Anglo-Amerikan kamuoyunun önemli bir bileşeni içinde, ABD'nin zor kullanarak müdahale etmesine muhalif olmanın "radikal" ya da "aşırı" bir görüş olarak görülmesi tuhaf ve bir ölçüde önemlidir. Genel olarak nitelendirilen, daha doğru biçimde, uluslararası yasalarla ve "sağlam anlaşma yükümlölükleri"yle, dolayısıyla ABD'nin kendi yasalarına göre de oluşturulan ılımlı bir tutum bulmak için İngiliz Kanalı'nın öte yakasına geçmek gerekir. Bir siyasi kültürde ezici bir güçle bağılantılı yalanlarını iktidar öylesine sonsuz biçimde tekrar eder ki uzun vadeli emperyalist doktrin in önkabulleri ve düşünce örüntüleri kolayca benimsenir.

İdeolojik denetimlerin sıkıca kavradığı bir kültürün belirtisi, devlet siyasetini haklı çıkarmak için inanılması gereken şeye, gerçeklere bakılmaksızın, inanılmasıdır. Hıncıın'deki Amerikan savaşı daha en başından pek çok kayda değer örnek oluşturur. Mesela Dışişleri Bakanlığı'nda Güneydoğu Asya İşleri Bölümü'nün (1945-1947) eski şefi yakınlarda şu bildirimde bulunmuştu:

Ho Şi Min'le tanışıp da onun ilk olarak ve aslında Vietnamlı bir ulusalcı olduğu kanaatine varmayan tek bir Amerikalı, bir asker, Stratejik Hizmetler Bürosu üyesi, diplomat ya da gazeteci görmedim. O aynı zamanda bir komünist idi ve komünizmi Vietnam halkı için en iyi umut olarak gösteriyordu. Fakat onun sadakati kendi halkıydı. Hıncıın'de bulunduğum sırada uzman Fransız yetkililerinden oluşan üst kademe-den idarecilerin neredeyse istisnasız aynı görüşü benimsemiş olması çarpıcıydı.²¹

Pentagon Belgeleri'ndeki içerden kayıtlar, ABD hükümet analistlerinin Batı müdahalesinin Hıncıın'deki en güçlü ulusalcı hareketi yıkması gerektiğini kabul ettiklerini göstermektedir. Fakat Hıncıın'deki devrimci ulusalcı güçlerin bir zaferi Amerikan küresel hedefleriyle tutarsız görülüyordu ve bu nedenle Vietminh'i yabancı saldırganlığının failleri olarak tanımlamak gerekirken, Fransızlar Hıncıın'ın bağımsızlığını savunmaktaydılar. Gereken önkabul kısa süre içinde devlet ideolojisi içinde somutlaştırıldı ve o zamandan beri iç dokümanlarda ya da resmi propagandada nadiren sorgulandı.

Geçerken şunu da kaydetmeli ki Pentagon Belgeleri'ni pek çok yorumcu gibi bir yalanlar kaydı olarak tanımlamak çok yanıltıcıdır. İçsel ve dışsal retorik ile ifade edilen inançlar arasında çarpıcı bir benzerlik vardır. Amerikan siyasetini haklı çıkarmak için inanılması gereken, görünüşe bakılırsa, etkin biçimde içselleştirildi. "Yalan söylemek" bu türden davranış için pek de uygun terim değildir.

ABD hemen 1954 tarihli Cenevre Mutabakatı'nı, daha sonra göreceğimiz gibi, ihlal etmeye girişti. Fakat hukukun üstünlüğüne bağlı olan bu hükümetin Cenevre'de oluşturulan haliyle statükonun yeniden sağlanmasıyla ilgilendiğine inanmak gerekiyordu. Gerekli olan önkabul siyasi yorumcular tarafından hiç durmadan yinelenen resmi doktrin haline geldi.

Kennedy yönetiminde Amerika'nın olayları tırmandırmasını haklı çıkarmak için Amerikan zaferinin kozmik önemde olduğuna inanmak gerekiyordu. Uygun önkabul usule uygun biçimde kabul edildi. "Efsanevi" General Landsdale'in ifade ettiği gibi:

Eğer Hür Vietnam Komünistler tarafından ele geçirilirse, Güneydoğu Asya'nın geri kalanı kolayca düşmanlarımızın eline geçecektir. Komünist bir zafer ise sadece Asya'da değil, bütün dünyada ABD'nin prestijini ve nüfuzuna indirilen büyük bir darbe olacaktır. . .²²

Resmi açıklamalar Vietnam'ı bir "test örneği"ne yükseltti; mücadelenin buradaki sonucu fiilen dünya tarihinin gidişatını belirleyecekti. Blair Seaborn Kontrol Komisyonu'nun Kanadalı üyesi, 1964 yılının Temmuz ayında, ABD'nin kaygılarını Hanoy'a aktarırken, "ABD'nin Kuzey Vietnam'da zafer konusunda ısrarlı olduğu, çünkü ABD'nin Güneydoğu Asya'daki çatışmayı dünyanın diğer bölgelerindeki gerilla yıkıcılığıyla genel bir çatışmanın parçası olarak gördüğü uyarısında bulundu."²³ Fakat sonra Komünist Çin'in sözde saldırgan yayılması, ABD'nin olayları tırmandırmasının bir sebebi olarak sunuldu. Fantezi, siyasi zorunluluklara uygun biçimde, fanteziye ekleniyordu.

Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin başarısının köylülüğe ilişkin yapıcı programlarının cazibesine kadar izlenebileceğini gösteren pek çok bulgu vardır (bkz. bölüm 1, not 215). Fakat bunu kabullenmek Amerikan girişiminin itibarını sarsacaktı (geriye doğru bakıldı-

ğında kabullenilmesine izin verilmiş olsa da; kadim tarihle ancak fanatikler ilgilenir). Dolayısıyla, hükümet sözcüleri ve basın, genel olarak, köylülerin Vietkong tarafından denetim altında tutulduklarından söz eder. Resmi propagandanın gerekleriyle tutarlı olmayan olgulara ilişkin aynı kavrayışsızlık, bu türden çarpıtmalara bağışık olması beklenen istihbarat çözümlemelerinin de ortak bir özelliğidir.²⁴ Bir örnek vermek gerekirse, köylülerin hoşnutsuzluğu 1960'ta Diem'in konumunu kötüleştiren bir faktör olarak, fakat gizlenemeyen bir tarzda kabul edildi. İstihbarata göre, "Vietnamlı köylülerin çoğu siyasi bakımdan duyarsızdı," fakat hükümetten, bizzat "Vietkong taleplerinden etkin koruma eksikliği"nden ötürü şikâyetleri vardı.²⁵ Savunma Bakanlığı analizleri bu "güvenlik açığı"nı "tek önemli köylü şikâyeti ya da ezici biçimde başat bir şikâyet ya da diğer şikâyetlerin temeli," yani Pentagon tarihçisinin rapor ettiği şekilde anlatır; fakat durumu daha iyi algılayan CIA ve Dışişleri Bakanlığı, Diem rejiminin uyguladığı baskıların da bir başka faktör olduğunu kabul etmişti.²⁶ O halde sorun, hükümetin köylülerini Vietkong'dan koruyamayışının pek çok şikâyetten biri mi olduğu, yoksa bütün şikâyetlerin temelini mi oluşturduğuydu. Köylülerin UKC'yi [Ulusal Kurtuluş Cephesi] desteklemesinin olumlu bir sebebinin olabilmesi, ipuçlarının varlığına rağmen uzak bir olasılıktı. Mesela, SNIE 63.1-60'a göre, Vietkong "genellikle pasif nüfusun onların varlığına uyum sağlama ve böylece misillemelerden kaçınma eğilimini istismar etmiştir," ancak en azından mevcut kaynaklarda bildirilmeyen nedenlerden ötürü "bazı harekât bölgelerinde . . . onlar yerel nüfusun aktif işbirliğini sağlamışlardır."²⁷

UKC'nin etkili olduğu, elbette, üstü kapalı biçimde kabul ediliyordu. Laos'ta olduğu gibi, Vietnam'da da ABD, yarıdakçılarının desteğini kazanma çabası içinde devrimci ulusalcıların bazı kazanımlarını taklit etmeye çalışmıştır. Vietkong enfeksiyonunu tedavi etmek için ABD'nin uyguladığı programların bu homeopatik karakteri²⁸ bazı karmaşık sonuçlara yol açtı. Nitekim yakınlarda yapılan bir araştırma, Saygon toprak reformunun "Vietminh ve Vietkong'un toprak sahiplerinin gücünü yıllar önce kırdığı" bölgelerde uygulanmakta olduğunu gösteriyor. Böylece program "ba-

zılarına sadece komünistlerin yaptıkları toprak dağıtımının onaylanması olarak görülür.” Komünistlerin yolu açmadıkları yerlerde, “toprak sahipleri kiracılarını yıldırılmışlar ve yerel görevlilerle işbirliği yapmışlar,” bu nedenle reformlar duraklamıştı. Toprak reformu, emekçileri, en yoksul köylüleri dışladığı için, komünistlerin yaptıkları reformlardan ayrılır.²⁹ Vietminh ve UKC’ye başarı sağlmasına rağmen program, ABD ve Saygon hükümetinin önemli bir başarısı olarak selamlanır. “Yeni yasanın gayet ilerici ve devrimci olan bir özelliği,” diye yazar Saygon’da yaşayan bir gözlemci, “bu köylüleri son yıllarda işlemekte oldukları topraklar üzerinde resmi hak sahibi yapmasıdır.”³⁰ Başka deyişle, UKC’nin yaptığı toprak dağıtımına uyulmuştur.

Diğer popüler “şikâyetler”in doğrudan ABD müdahalesine atfedilebilir olduğu kaydedilmelidir. Mesela, aslında rejimin gizli polisi³¹ olan Can Lao “gayet saygın bir kıdemli ABD Dış Servis profesyonelinin parlak bir buluşuydu,” diye bildirir General Landsdale ve “faşist bir devletin gelişmesine yardım eden, ve bu devlet bir demokrasi gibi davranmadığı zaman öfkelenen Amerikalılara gerçek bir sempati duyamıyorum,” diye ekler.³²

1964’te kapsamlı ABD müdahalesi sırasında bile Amerikan yerleşik rejiminin Güney ayaklanmasını denetleyemeyeceği açıktı.³³ Bu nedenle ABD doğrudan savaşa girdi, köylü toplumunu nihai olarak tahrip ederek Güney Vietnam’ı işgal etti. Bunu yaparken, her zamanki gibi hür Vietnamı “Kuzey’in saldırganlığı”ndan koruyordu. Gene o sıralarda ABD, Kuzey Vietnam hükümetini ayaklanmayı durdurmak için sözde “yönlendirici güçler”ini kullanmaya zorlamak amacıyla Kuzey Vietnam’ı bombalamaya başladı. DVC [Demokratik Vietnam Cumhuriyeti] düzenli silahlı güçlerini Güney’e sevk ettiğinde, bu tepki Kuzey Vietnam saldırganlığının bir kanıtı olarak devlet propaganda yapısıyla gayet etkili biçimde birleştirildi. Basın ve kamuoyu genel olarak uyum sağladı.

1972 yılı baharında, “düşman” –bu kez, yedi yıl süren tam ölçekli Amerikan savaşının ardından UKC-Geçici Devrimci Hükümeti ve DVC– bir kez daha zaferin eşiğindeydi. Böylece yönetim duruma hâkim olma umuduyla daha geniş kapsamlı, uluslararası

bir çatışmaya kaydı. Haypong'a yapılan ilk hava saldırısında bir Rus gemisinin batması, birkaç hafta sonra iki Rus gemisine saldırılması³⁴ ve Haypong Limanı'na mayın döşenmesi, hür dünya liderlerinin hedeflerine ulaşmak için genel bir savaş riskini göze almaya hazır olduklarını gösteriyordu. Başkan komünist olmayan bir rejimi kabul ettirmek için Sovyetler Birliği ve Çin'le işbirliği imkânı arar. Kendisinden öncekiler gibi o da Vietnamlılar arasında bir uyum sağlama düşüncesini reddeder. Nixon-Kissinger diplomasisinin başarılı olup olmayacağı kestirilemez. Bununla birlikte, en uzak ihtimal, Çin ve Sovyetler Birliği'nin başkanın ve onun baş danışmanının –ki çok önceden beri hedeflerimize ulaşmamız için “Armageddon riskleriyle yüzleşme”ye hazır olmamızı söylemektedir– gerektiğinde bütün gezegeni havaya uçurmaya ne kadar istekli olduklarını test edecek kadar çılgınca davranmalarıdır. Bu özel karşılaşmanın sonucu, her ne olursa olsun direniş ezilmediği ve ABD Vietnamlılar arasında bir çözümü reddetmeye devam ettiği sürece, sonucun çok farklı olmayacağıdır.

Bu arada ABD, tıpkı 1965'teki gibi, şiddetlenen bir çatışma bağlamında Hindicine yönelik saldırısını yoğunlaştırır, Amerikan ve İngiliz ahlakçıları inanılmaz katliamın suçunu Amerikalılara ve Kuzey Vietnamlılara yüklerken, yeni bir zaferi kayıtlara geçirir. Saygon Ordusu'nun Güney Vietnam halkına uyguladığı şiddet gizemli biçimde bu hesapların dışında kalır ve UKC-GDH [Geçici Devrimci Hükümet] konusunda her türlü bilgi Amerikalı okurdan esirgenir. Nazi arşivlerini araştıran biri, 1944 yılında barışçı Fransız kırsalında yaşayan sivillere uyguladıkları vahşi saldırganlığı örtbas eden Anglo-Amerikan istilacılarına ilişkin öfkeli suçlamaları bulabilir.³⁵ O halde Amerikalı yetkililerin Kuzey Vietnam saldırganlığını –yıllar önce Amerikan şiddetinin yok ettiği bölgelerde, bir deniz albayının daha ılımlı Amerikan icraatlarından birini savaş değil soykırım olarak betimlediği bölgelerde–³⁶ öfkeyle kınamalarında şaşılacak şey yoktur.

Bu analogi elbette fazla ileri götürülmemelidir. Anglo-Amerikan güçleri yabancı güçlerdi. Dahası onlar, gayet kendinden emin biçimde Fransa'yı fethetmeye çalışıyorlardı, oysa Kuzey Vietnam-

laların Güney Vietnam'ı ya da onun bir bölümünü sözde fethetme hedefi, bir kez daha, devlet propaganda sistemi içinde bu hipotezin zorunlu olması dışında üretilmiş herhangi bir bulgu temel alınmaksızın öne sürülmüştür. Kuzey Vietnam taktiklerinin önceki yıllarda uygulanan taktiklerle tutarlı olduğu görülür:³⁷ ABD güçlerini ve bu güçlerin oluşturduğu orduyu meskûn bölgelerden uzağa çekmek; böylece yerel gerillalar Tet sonrası “pasifikasyon” programlarının terör taktikleriyle, en bilinen örneğini My Lai katliamının oluşturduğu sayısız vahşetle³⁸ birlikte ağır biçimde hasara uğrayan yapıyı yeniden inşa etme fırsatı bulacaklardır. Daha açıklayıcı olan, çok sayıda sivilin öldüğü, My Lai için Peers Panel soruşturmasıyla açığa çıkan My Khe yakınlarındaki katliamdı. General Peers, yalana başvurarak, habercilere yeni bir katliama ilişkin hiçbir bulgu olmadığını söyledi. Operasyondan sorumlu subay için başlatılan işlemler, katliam olmadığı, sadece bir köyün yıkıldığı ve nüfusunun zorla iskân edildiği normal bir harekâtın yapıldığı gerekçesiyle durduruldu.³⁹ Sorumlu subayın rutin harekât denilerek aklanması, Vietnam Savaşı hakkında bir düzine kitaptan daha fazla şey söyler. My Khe katliamının tesadüfen açığa çıkması da bir mesaj taşır. Bu olayın açığa çıkarılma tarzını dikkate alarak uygulanan vahşetin muhtemel yoğunluğunu düşünün. Daha da önemlisi, Mekong Deltası'nda General Ewell'in uyguladığı taktiklerdi. Burada binlerce insan UKC'nin denetlediği bölgelerde icra edilen rutin harekâtlar sırasında katledildi (bkz. bölüm 1, not 149).

Ocak-Şubat 1968 Tet Saldırısı'ndan sonra UKC'yi yok etmek için çabalarken ülkenin büyük bölümünü lime lime eden ABD komutanlığı görülmemiş bir vahşet kampanyası gerçekleştirdi. Bu çılgın saldırının ölçeğini belki de asla bilemeyeceğiz. Phoenix programı ve diğer ABD-VCH [Vietnam Cumhuriyeti Hükümeti -Güney-] harekâtlarının muazzam terörizmiyle birleşen bu imha savaşının UKC'yi önemli ölçüde zayıflatarak kırsal kesimde “güvenlik” sağladığı bildirildi.

Her iki tarafı da lanetleyen zeki ahlakçıların katkılarını bu bağlamda düşünmeliyiz. Şu tipik örneğe bakalım:

Kuzey'in saldırısı sadece ahlak dışı değildi; Hanoy'un Güney'deki hal-

kı Washington'ın Saygon'daki "kuklalar"ının boyunduruğunu kendi "kurtarıcılar"ını kucaklamak için kırıp atmaya ikna edemediğini de kanıtladı. Kuzey Vietnam orduları halkın talebiyle değil fetih hakkıyla Güney üzerinde hegemonya kurmaktadır (mülteciler, Kuzey'e değil, Güney'e doğru kaçıyorlar).⁴⁰

Buradaki ince önkabul gayet açıktır: ABD betimlenen⁴¹ araçlarla kendi işbirlikçilerinin yönetimini dayatırken ve zaferi 1965'te ABD tarafından engellenen Güney direnişinin kalıntıları ezilirken, DVC için "ahlaki yaklaşım"dan uzak durulacaktı. Bir kez daha evlerinden edilen sefalet içindeki mültecilere gelince, en derin isteklerini büyük bir güvenle dile getirenlerden daha fazla bilgiye sahip olmadıkları için kendi tercihlerini ve arzularını gerçekleştirdiklerini düşünemeyiz. Aslında onlar, tarihin kaydettiği en vahim hava saldırısıyla süpürülürlerken evlerinde kalacak ya da kuzeye kaçacak yerde güneye doğru kaçıyorlardı. Bu durum, anlık refleksin gösterebileceği gibi, Saygon rejimini Komünist yönetime tercih ettiklerine dair ikna edici bir kanıt sağlamaz.

ABD müdahalesinin, ancak büyük bir maliyet olmaksızın başarılı olabilmesi halinde tartışma götürmez olduğuna dair, farklı biçimlerde dile getirilen temel bir varsayım vardır. Bu nedenle Vietnamlıların Amerikan saldırganlığına direnmeleri ya da bu saldırganlığın vahşetine direnemeyen direniş güçlerinin yardımına koşmaları ahlak dışıdır. Hep hissedilen bu varsayımın şeytani niteliğinde ısrar etmenin herhangi bir Vietnamlı grubun kullandığı taktiklere ilişkin hiçbir şey ima etmediği anlaşılmış olmalı.

Bu varsayımın teknik araştırmalarda yaygın biçimde yer aldığını belirtmek gereksiz. Bir örnek vermek gerekirse, Dennis Paranzino'nun Güney Vietnam'da eşitsiz toprak kullanımı ile hükümet denetimi arasında bir korelasyon olduğunu gösteren araştırmayla ilgili yorumlarını ele alalım. Vardığı sonuçlar şaşırtıcıdır: "İlk olarak ve öncelikle onlar toprak reformu programlarının bir sınıf için önemle arzulanabilir olduğunu sorgulamaktadırlar."⁴² Neden? Açıktır ki toplumsal adalet kaygısının, ABD destekli rejimin yönetimine dayatılması gereken ağırlıklı ilkeye tabi kılınması gerekir. Paranzino, dikkatli bir veri analizinden şu mutlu sonuca varır:

“daha fazla eşitlik olumlu anlamda hükümet denetimiyle ilişkilendirilir.” Bu nedenle geleneksel adaletsizliği zorla dayatmamız ve UKC programının bazı bölümlerini onaylamaya devam etmemiz gerekmez.

Vietminh’in Kuzey Vietnam’dan kovulabileceği umudunun terk edilmesinden bu yana Amerikan siyaseti ikisi dışında bütün güç merkezlerinin yok edilmesine yönlendirilmiştir. Bu iki güç merkezi, Kuzey Vietnam ve kent seçkinlerinden gelen işbirlikçilerin oluşturduğu rejimlerle temsil edildiği ölçüde ABD’dir. Şimdiye kadar, nüfusun büyük bölümü ABD’nin denetlemeyi umduğu, yerel polis ve askeri güçler aracılığıyla oluşturulan bölgelerde yoğunlaştırılmıştır. ABD kazanmak için artık Güney Vietnam toplumunun kalıntılarına, hayatta kalmanın yegâne aracı olarak hâkim olmayı umut ettiği Doğu Asya sistemine eklemelenmeyi teklif etmelidir. Aynı zamanda ABD, Güney Vietnam’ın kırsal toplumuna doğrudan saldırdıkça propaganda sisteminin daima var olduğunu iddia ettiği bölgesel türde bir çatışma yaratmaya çalışmalıdır. Aşağıda (bkz. bölüm 4) konuya ayrıntılı olarak döneceğim. Burada sadece aşikâr olanı vurguluyorum: Emperyal stratejinin bazı başarı belirtileri gösterdiğine inanan ve bu sonucu alkışlayan şahinler en azından dürüsttüler. Tam aksine, hem “Kuzey Vietnam saldırganlığı”nı, hem de bu “salırganlık”a “tepki” olarak tırmandırılan Amerikan hava savaşını kınayarak “dengeli bir tutum” almamızı istemek ise oldukça sinik bir tutumdur.

Nixon ve Kissinger, ABD’nin Batı yönelimli rejimlerin dayatmasına uzun vadeli bağılılığında içkin bir strateji varyantını, 1967-1968 siyasi tartışmalarıyla gölgelenen bir varyantı izlemişlerdir. Öncekiler gibi onlar da misilleme korkusu olmaksızın öldürmekte ve yıkmakta özgür olmuşlardır. “Sorumlu” eleştiri tartıştığımız nedenlerden ötürü kolayca bertaraf edildiği için, ülke içinden kaynaklanan baskılarla sınırlı olmuştur. 1972’nin kapsamlı hava savaşından önce, Amerikan şiddetinin sergilediği düzeyin, içteki baskılar küçüldükçe artma eğilimi gösterdiği kanıtlanmıştır. Sınırlama durumunda, baskıların etkisiz kaldığı yerde yıkım tam olacaktır. Kuzey Laos’taki Kavanozlar Ovası’nı düşünelim. Basın durumun

farkında değildi ya da sessizdi. ABD'nin askeri faaliyetleri hiçbir barış hareketi faaliyetinin odağında değildi. Kavanozlar Ovası şimdiki halde terk edilmiş, ıssız bir yerdir ve muhtemelen on yıllarca burada yerleşim olmayacaktır.⁴³

Nixon ve Kissinger amaçlarına ulaşabilirler ya da ulaşamayabilirler, fakat boyun eğmeyi reddetmenin dehşet verici bir bedelinin olabileceğini kesin biçimde kanıtlamışlardır. Çabalarının sonuç vermemesi halinde, katliam bütün sınırları aşabilir. Kısıtlı ve kötü niyetli, kendi tasarılarının enkazına hapsolmuş adamlar hayal edilemeyecek ölçüde aşırı bir şiddete sürüklenebilirler. Geçmiş yılların olayları, kısıtlamalardan görece özgür, misillemeye bağışık bir merkezi güç sisteminin neler yapabileceğini açık ve ikna edici biçimde göstermektedir. Hindin'i daha fazla yıkımdan kurtarmak isteyenler, ülke içinden kaynaklanan kısıtlamaların kendisini huzursuz ettiğini söyleyen Genelkurmay Başkanı'nı dikkatle dinleyeceklerdir. Ve Hindin halkına yapılan işkence sona erecekse, kendilerini resmi doktrinin kısıkcından kurtarabilen Amerikalılar, ölçeği ne olursa olsun bir sonraki Vietnam biçimlendiğinde bu sözleri hatırlayacaklardır.

Bazıları Nixon-Kissinger diplomasisinin savaş sonrası dönemin küresel müdahaleciliğine son vermek istediğine inanırlar, fakat bunun oldukça kuşkulu bir yorum olduğu görülür. Yeni diplomasi soğuk savaş sistemini daha akılcı denetimlerle kurumsallaştırma çabasıdır. Soğuk savaş asla bir sıfır toplam oyunu, süpergüçler arasında birinin kazanmasının diğerinin kaybetmesi anlamına geleceği bir çatışma değildi. Daha ziyade, her bir süper gücün içinde önemli bir ekonomik ve ahlaki maliyete yol açan girişimler için muhteşem biçimde etkin bir destek sağlama aracı olarak işlev gördü. Yurttaş, emperyal savaşların ve hükümetin israfa dayalı kritik bir ekonomik yönetim aygıtı yaratmasının getirdiği yükleri kabullenmek durumundadır;⁴⁴ savunma gücümüzü azaltırsak bir dış düşman tarafından yok edileceğimiz korkusuyla hizaya sokulmuştur.

Vietnam vakası bir kez daha öğreticidir. Ho Şi Min'in refahımıza ve bekamıza yönelik bir tehdit oluşturduğuna Amerikalıları ikna etmek zor olacaktı. Sovyetler Birliği ya da Dean Rusk'ın milyar

Çinlisi bir başka meseleydi. Bu nedenle hükümet doktrini Ho'yu Kremlin merkezli bir kumpasın ya da Çin askeri yayılmacılığının bir ajanı olarak saptadı. Bu örüntü, savaş uçağı ve füze açıkları konusunda yapılan sahtekârlık kadar uluslararası sorunlarda da geçerli olmuştur. Dış düşman iddiasının yararı 1972 bahar saldırısının başlangıcında bir kez daha görüldü. Yönetimin refleks niteliğindeki tepkisi, ABD'nin Sovyetler Birliği'nin saldırganlığına karşı sessiz kalmayacağı konusunda uyarıda bulunmak oldu. Aslında ABD istihbarat değerlendirmeleri, 1971'de Kuzey Vietnam'a yapılan Rus askeri yardımının 1967'de yapılanın beşte birinden az olduğunu; bütün komünist ülkelerden DVC'ye yapılan askeri ve ekonomik yardımın 1971'de 775 milyon dolar (1967'de 1,02 milyon dolar) olduğunu, bunun da hava saldırısına karşı savunma ve inşaat maliyetleri ya da Hindişin'deki büyük Amerikan harcamalarıyla kıyaslandığında önemsiz bir miktar olduğunu gösterir. ABD'nin "Vietkong altyapısı"nı "bertaraf etme" çabası için yılda bir milyar dolardan daha fazla harcama yaptığı bildirilmiştir ki bu çaba Güney Vietnam'daki Amerikan savaşının küçük bir bölümünü oluşturur. Vietnam ve Laos'a yönelik 2,25 milyar dolarlık bir askeri yardım programı vardır. Bu yardım devlet bütçesinde Hindişin harcamaları başlığı altında yer almamıştır (pek çok milyara ek olarak). 1972'de savaşın iki buçuk ayı içinde ABD sadece mühimmata 400 milyon dolar harcadı.⁴⁵ Fakat bu gerçekler, soğuk savaşın emperyal hakimiyet sisteminin kanıtlanmış tekniğini kullanan yönetim görevlilerini, büyük küresel düşmanı Saygon askeri güçlerinin çöküşü nedeniyle suçlamaktan caydırmaz.

Her biri kendi alanını denetlemekte özgür olan büyük güçlerin muhafazakâr ittifakı, askeri üretim sisteminin denetimli yayılması için yapılan anlaşmalarla birlikte (yakınlardaki SALT [Strategic Arms Limitation Talks-Stratejil Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri] anlaşmaları gibi) büyük güçlere belirgin avantajlar sağlar. Bunun uluslararası sonuçları belirsiz değildir.

Başınabuyruk devletler -Kuzey Vietnam ve Kuzey Kore, Arnavutluk ve Küba, Mısır ve İsrail- döneminin sona ermekte olduğu görülüyor; komünist devlerin ideolojik ve maddi otomatik desteğine güvenerek

büyük barışı tehdit eden saldırgan maceralara artık yer olamaz. Uluslararası alanda, tıpkı uçak kaçırın kişiler gibi bir rol oynamak isteyen küçük ülkeler, azınlık olarak kendi fanatik hedeflerini gözetirken, çoğunluğun güvenliğini tehdit eden bir açık karta artık sahip değiller.⁴⁶

Burada emperyalizm ideolojisinin açık bir ifadesini görüyoruz: Saldırgan ve fanatik olan, UKC'yi yok etmek için bir milyonluk kara gücünü konuşlandıran ve Hindicin'e altı milyon tondan fazla bomba artan ülke değil de sanki Kuzey Vietnam'dır. Daha önemlisi bu, Nixon-Kissinger diplomasisinin niyetine ilişkin, bu diplomasiye sempati duyan bilgili bir gözlemcinin yaptığı değerlendirmedir. Bağımsızlık ve toplumsal değişim arayışında olan fanatikler, büyük güçlerin çatışmasından korku duymayarak kendi emperyal efendileri tarafından ezilmektedirler.

Yüksek düzeyli diplomasinin soğuk savaş sistemini akılcı biçimde denetlemesi, ancak suç niteliğinde bir akıl hastalığıyla soğukkanlı biçimde yüzleşilebilecek bir nükleer savaş tehlikesini azaltabilir.⁴⁷ Aynı zamanda bunun kendi "fanatik azınlık hedefleri"ne ulaşmak için büyük güçleri birbirine karşı oynamayı umabilen daha zayıf devletlerin pazarlık özgürlüğünü de azaltması gerekir. Fakat potansiyel zorluklar da vardır. Gerektiğinde dış düşmanı harekete geçirmek o kadar basit bir mesele olmayabilir. Bu sorun, kamuoyunun daha güçlü ve siyaset üzerinde potansiyel bir fren oluşturduğu daha demokratik bir toplumda daha ağırdır. Olası bir çözüm ABD'yi daha disiplinli ve denetimli bir topluma dönüştürmektir. Nixon yönetimi, Kongre talimatlarını açıktan ihlal ederek, Yüksek Mahkeme'yi otoriter bir anlayışla yeniden düzenleyerek ve resmi doktrinden arada bir sapması halinde medyaya saldırarak bu yönde adımlar atmıştır.

Ne var ki sıkı biçimde yönetilen, merkezi olarak denetlenen bir topluma sadakatin liberal (ve "sosyalist" de denilen) ideolojide de kendi yerini bulduğu akılda tutulmalıdır. Mesela, Robert McNamara'nın toplumsal örgütlenmeye ilişkin bazı görüşlerini düşünün. "Hayati kararlar almak," demektedir kendisi, "özellikle siyasi meselelerde, tepede kalmaya devam etmelidir." Görünüşe bakılırsa bu ilahi bir zorunluluktur.

Tanrı -komünist yorumcular aksini söylese de- belirgin biçimde demokratiktir. O, beyin gücünü evrensel olarak dağıtır, fakat haklı olarak bizden bu paha biçilmez yetenekle etkin ve yapıcı bir şey yapmamızı bekler. İdare işte bu noktada önem kazanır. Onun aracı insan kapasitesidir, onun en temel görevi değişimle ilgilenmektir. Toplumsal, siyasi, ekonomik, teknolojik değişim, aslında her yönde gerçekleşen değişim, topluma bu kapıdan geçerek akılcı biçimde yayılır.

. . . demokrasiye yönelik esas tehdit aşırı idareden değil, az idareden gelir. Gerçekliği az idare özgür olmak değildir. Gerçekliği bir gücün değil de diğerinin biçimlendirmesine izin vermek . . . eğer bu, insanı yönetmenin sebebi değilse, bu durumda insan kendi potansiyelinin gerisinde kalır.

Ve akıl, idarenin ellerinde karar almanın tepede merkezileştirilmesi olarak saptanmaktadır. Halkın kararların alınmasına karışması özgürlüğe yönelik bir tehdit, akla ters düşmek, “dizginsiz duygular” a bir teslimiyet, “kibir,” “saldırganlık” ve buna benzer şeylerdir. İdare, özgür insanların akıllarını, inisiyatiflerini, yaratıcılıklarını ve kişisel sorumluluklarını en etkin biçimde sayesinde gerçekleştirebilecekleri bir “mekanizma”dır. Bu nedenle, idarenin kendi “cüretli ve gayet tatmin edici görev”ini başarılı biçimde yerine getirecek şekilde işlev görebildiği kurumları güçlendirmemiz gerekir.⁴⁸

Aslında bu, Amerikan tarzı devlet kapitalizmi altında, ister özel sermayenin ister devlet gücünün hizmetinde ya da solun devletçi güçleriyle ilişkili olsun, teknik entelijansiyanın otantik sesidir. Hollandalı Marksist Anton Pannekoek II. Dünya Savaşı’ndan kısa süre önce şuna dikkati çekmişti:

Komünist Partisi’nin amacı -buna dünya devrimi deniyordu- Devlet-Gücü’nü kullanarak daha sonra planlı üretime geçen işçilerin savaşı gücüyle ve bir liderler katmanıyla iktidara gelmektir; özünde sosyal demokrasinin hedefleriyle kesişir. Üretim sürecinde artan önemini hissedilen entelektüel sınıfın zihninde gelişen toplumsal ideali pek de farklı değildir. Aralarında büyük fark olmayan teknik ve bilimsel uzmanların yönetiminde kullanılmak üzere iyi düzenlenmiş bir üretim örgütlenmesi.⁴⁹

Teknik entelijansiya, bilinçli liberal ve insani sonuçlar için toplumu örgütleyerek, kendi doğal mekânını bir devlet idaresinde bulur.

Bundan sonraki yazıların odak noktası, Hindiçin değil, daha çok ABD'dir. Bunların en uzununu esas olarak Pentagon Belgeleri'ne ayrılmıştır. Bu belgeler ABD yürütmesinin iktidar kullanımına bir içgörü sağlama kaynağıdır, gelecek için büyük önem taşıyan bir mesele olarak büyük değer taşımaktadır. Belgesel kayıtlar ve biza-tihi Pentagon tarihi Cyrus Sulzberger'in deyişiyle⁵⁰ Hindiçin'deki "onaylanması mümkün olmayan" savaşa sadece dolaylı olarak değinir ve bizler için çok daha önemli bir mesele olduğu için dikkatleri Washington'a çevirmek için değerli bir fırsat sağlar. Diğer yazılar, devlet iktidarı ve ideolojiyle, Güneydoğu Asya savaşına yansıyan haliyle ABD imgesiyle de ilgilidir. Bu imge ne yazık ki çarpıtılmış bir imgedir ya da gelecek için pek az umut verir, fakat ciddiyeti olan hiç kimsenin göz ardı etmeyeceği bir gerçekliğin yüzeylerini açığa vurur. Bunlar hukuk ve adaletle ve devlet suçları karşısında yurttaşın sorumluluğuyla; sanayi toplumunun şimdiki evresinde entelektüel hayatın esas merkezi olan üniversitelerle; akademik sahtekârlığın denetim ideolojisine katkılarıyla ve daha ilginç, kendi argümanlarının gücünün mevcut ideolojinin en kaba ilkelerinin zımnı kabulünden türediğini algılayamayan bilim adamlarının ürettikleri adaletsizliğin haklı çıkarılmasıyla ilgilidir. Nihai olarak bu yazılar merkezileşmiş siyasi ve ekonomik gücün liberter eleştirisine artık var olmayan insan yeteneklerine, ihtiyaçlarına ve davranışına ilişkin bir bilimde zemin bulacak, en basit bir meydan okumadan bile daima yan çizen bilim adamlarının kasıntı ve sorumsuz iddialarına ters düşen bir toplumsal teori geliştirme imkânlarına değinmektedir. Buna yol açan davranış ya da faktörler üzerine, bulgularla desteklenen insan düşüncesiyle ilgili meselelerde, kanıtlanabilir olan ve anlaşılması kolay olmayan bir ampirik hipotezler sisteminin üretilmesi.

Daha adil ve insani bir topluma giden yolu tıkayan kültürel ve kurumsal engeller muazzamdır. Baskıcı kurumların ve ideolojilerin hegemonyasını tehdit eden uzun vadeli eğilimler vardır. Bununla birlikte, Üçüncü Dünya'daki önemli grupların endüstriyel güçlerin hâkim olduğu küresel ekonomiyle bütünleşmenin yıkıcı etkisini anlamaları ve emperyal güçlerle onların yerli ortaklarına karşı dev-

rimci mücadeleler örgütlemeleri muhtemeldir. Ya da söz konusu edilen haliyle, günümüzde büyük anlaşmazlıkların zirvesinde yer alan büyümenin sınırları sorununu düşünün. Bu türden sınırlara yaklaşıldıkça, etkin toplumsal denetim tekniği kaybedilecektir. Kültürel olarak belirlenen “ekonomik insan”ın, pasta daha fazla büyüdükçe kendi payının da büyümesi mümkün görüldüğünde mevcut eşitsizlik sistemini kabul etmesi akıl dışı değildir. Olası sapmalar gerçekleştiğinde, “ekonomik insan”ın adaletsiz bir sistemi hoşgörmesini sağlayan bu türden sebepler ortadan kalkar ve kişi sistemin ideolojik varsayımlarını, mesela pek az kişi ödüllendirildiğinde herkesin kazandığı ya da ödüllerin bir şekilde kamusal refaha hizmet edenlerde biriktiği inancını daha yakından incelemeye başlayabilir. Ayrıca, kapitalist ideolojinin alçaltıcı varsayımlarına, hayatta meta tüketiminden daha fazlası olduğunu, serbestçe seçilen yaratıcı ve içsel olarak ödüllendirilen işin temel bir insani ihtiyaç olduğunu, bireylerin rekabet ettikleri bir dünyanın tatmin edici olmayacağını anlayan insanların ciddi biçimde meydan okumaları da mümkündür.

Servet ve gücün yeniden paylaşılması talebi retoriğin ötesine geçerse, ayrıcalıklılar tarafından hoş görülmecektir. Talep ciddi hale gelirse, ya da meydan okuma daha da derinleşirse, sanayi toplumlarında toplumsal altüst oluşu önlemek ancak çok büyük bir güçle mümkün olacaktır. Böyle bir güç elbette sağlanabilir. Sonuç, yeni bir toplumun, belki de bir tür liberter sosyalizmin ilkelerine bağlı olan halk örgütlerinin edinecekleri bir anlayış ve etkiyle belirlenecektir.

Fena halde ihtiyaç duyulan ve teknik olarak uygulanabilir değişimin gerçekleşmesini sağlayacak hiçbir somut ve esaslı program bilmiyorum. Siyasi sistem az imkân sunuyor. İktidar merkezleri her yerde; onların otorite ve hâkimiyetlerinin karşı konulamazlığı sürdükçe, “sistemin içinde” değişim imkânları sınırlı olmaya devam edecektir. Topluluk örgütlenmesi ve işçi denetimi için büyük bir çaba gösteren küçük gruplar var. Büyük bir faktörle çoğaltılan bu türden çabalar ekonomik ve siyasi kurumların merkezileşmiş denetimine ciddi ve temeli sağlam bir karşı çıkış umudu sağlayabilir.

1960'ların mayalanması, sanayi toplumunun kurumlarına ve emperyal mutabakata, halkın toplumsal planlamaya katılımı için bazı sınırlı imkânlarla ilişkin eleştirel çözümleme fırsatları sağladı. Amerikan dış politikasının bütün diğer güçlere uygulanan standartlarla çözümlenmesinin dogmatik bir tutumla reddedilmesi artık tartışmaları baskılamıyordu. İdeolojik denetimlerin zayıflamasıyla birlikte radikaller akademik hayattan artık fiilen dışlanmıyorlar; tıpkı "savunma" bütçesini kısıtlama önerilerinin tek taraflı silahsızlanma çağrısı olarak betimlenmesi gibi, solun üniversiteleri ele geçirdiği çılgınlıklarına da yol açan bir gelişme. Üniversiteler kitle sel kurumlardır ve hiç kuşkusuz öyle kalacaklardır. İleri bir sanayi toplumunda, bilim insanları, mühendisler, farklı mesleklerden kişiler, elbette önemli bir toplumsal role sahiptirler. Başat bir "öncü" ya da yeni bir elit ya da hâkim sınıf konumuna gelmeleri halinde devrim ya da anlamlı bir reform vaadi bir kez daha ihanete uğrayacak olsa da, toplumun bu tabakaları her anlamlı toplumsal değişim sürecine elbette karışmak durumundadır.

BÖLÜM 1

Arka Oda Çocukları

I. GİRİŞ

Pentagon Belgeleri'nin bir sonraki baskısına bir epigraf konulacaksa, Vietnamlılara olan ilgisinde ve savaşın onlar için ne anlama geldiği konusunda ayrıntıları bildirmekte, benzersiz olmasa da olağandışı olan bir savaş muhabirinin yorumunu önerirdim. Nixon-Kissinger savaşını bir yıl izleyen, giderek yavaşlayan bu muhabir, Beyaz Saray, Pentagon, ordu, diplomatlar ve Vietnam'daki uzmanlar hakkında "derin, öfkeli bir kuşku ve küçümseme duygusu"na kapıldı, "çünkü içlerinden bazıları, kendi ülkelerine büyük zarar veren, bu ülkeyi neredeyse öldüren düpedüz deliler ve yalancılar" idi.¹

Pentagon Belgeleri, Washington'daki planlamacıların zihin dünyasından çok uzak olduğu görülen gerçekliğin tamamen farkında olmaları halinde okurların isyan edebilecekleri serinkanlı ve antiseptik bir niteliğe sahiptir. En azından benim kişisel tepkim böyle oldu. Belki de bunun sebebi, IV. cildi bitirirken kendimi İngiliz fotoğrafçı-yazar Philip Jones Griffiths'in gerçek Vietnam araştırmasını gözden geçirirken bulmuş olmamdı.² Yazarın tekniği basit ve etkileyicidir. Bir sayfada, miğferinde bir kurukafa, karşısında bir napalın kurbanı olan ciddi görünümlü bir Amerikalı pilotun fotoğrafı vardır. Fotoğrafa eşlik eden yazı şöyledir:

Daha iyi bazı satış noktalarını bana 1966'da bir pilot açıkladı: "Dow'daki arka oda çocuklarından elbette memnunduk. Orijinal ürün o kadar sıcak değildi. Pislikler ellerini çabuk tutabilirlerse onu kazıyıp çıkarabiliyorlardı. Bunun üzerine çocuklar polisitiren katmaya başladılar. Artık battaniye üzerindeki bok gibi yapıyordu. Fakat pislikler bu kez de yanmamak için suya atlamaya başladılar. Bunun üzerine, daha iyi yanması için bizimkiler malzemeye Willie Peter [beyaz fosfor] eklediler. Artık suyun altında da yanıyordu. Bir damlası bile yeterliydi. Yanma kemik kadar işliyor, böylece pislikler fosfor zehirlenmesinden ölüyorlardı."

Pentagon Belgeleri cinayet ve yıkımla ilgilenmez. Savaşın ya da Hindîçin'e Amerikan müdahalesinin tarihi değildir; ne de böyle bir amaç taşır. Fakat Pentagon Belgeleri, farkında değilmış gibi göründükleri bir felaketin esas sorumlusu olan perde arkasındakilerin düşünce ve mekanizmalarına ilişkin büyük bir içgörü sağlar. Çalışma, savaşla değil, tamamen farklı bir mesele olan Washington'daki savaş algısıyla ilgilidir. Yapılan değerlendirme zaman zaman hatalı ve yanıltıcıdır, siyaseti belirleyenlerin inanıyormuş gibi yaptıkları şeyi yansıtır. Çatışmanın çeşitli evrelerine verilen görece dikkat de, bizzatı olayların anlamından çok, Washington'ın algısını yansıtır.

Mesela, Kuzey Vietnam'daki hava savaşı konusunda büyük bir kıvrınma hali vardır. Öte yanda, çok daha büyük ölçekli olan Güney bombardımanına pek değinilmez. *"Zor kararlar almak vakit alır,"* diye yazıyordu John McNaughton. "Kuzey Vietnam'ı bombalamaya karar vermemiz neredeyse bir yılımızı aldı."³ Karar ayrıntılara yer verilerek incelenir. Güney Vietnam'ın, 1966'ya kıyasla üç kat daha fazla bombalanması hakkında pek bir şey söylenmez (IV, 49). Şubat 1965'ten öncesine ait birkaç yorumda, "Güney Vietnam'da ABD hava kuvvetlerinin açıkça kullanımı"na biraz ilgi gösterilir (III, 618-savaş harekâtları için helikopterlerin ve taktik hava desteğinin örtük kullanımı 1960'dan itibaren ele alınır; 1962'nin başlarında bu haberler yaygındı⁴). Bu belirlemeler o kadar önemlidir ki Pentagon tarihçileri -kendi görevlerini dar biçimde yorumlayarak-Washington'ın planlamasına ilişkin kayıtlarına bunları sokmazlar.

Şubat 1965'te, "ilk kez ABD jet uçaklarına Güney'deki kara harekâtlarında kısıtlama olmaksızın VCHK'y [Vietnam Cumhuriyeti Hükümeti Silahlı Kuvvetleri] destekleme yetkisi verildi (III, 391) ve Güney Vietnam kırsal nüfusunun evleri başlarına yıkıldı. Şubat ayının üçüncü haftasından itibaren, "bombardıman uçakları Güney hedeflerine karşı günlük saldırılara başladılar."⁵ 1965'in başlarındaki temel siyasi karardı bu. Bernard Fall'un çok geçmeden işaret ettiği gibi, "Vietnam savaşındaki nitelik değişimi Kuzey Vietnam'ı bombalama kararı *değildi*; Güney Vietnam'da Amerikan kara birliklerini kullanma kararı *değildi*; bölgeyi kelimenin tam manasıyla parçalama pahasına ülkenin içlerinde sınırsız bir hava

savaşı başlatma kararıydı.”⁶ Fakat bu kararın sonrasına ilişkin hiçbir şey öğrenmeyiz. Bombardımanın etkileri hakkında sadece birkaç serpiştirilmiş cümle vardır.

Güney Vietnam’ın 1965 yılının başlarından itibaren sadece kapsamlı bir hava saldırısına değil, aynı zamanda, daha da yıkıcı olabilen topçu bombardımanına maruz kaldığı gerçeği karşısında ortaya çıkan çelişki çok daha dikkati çekicidir. ABD hava kuvvetleri ve topçu taktikleri ve bunların köylülerin tutumuyla “Vietkong morali” üzerinde yarattığı etkiler hakkında, tutsaklar, sığınmacılar ve mültecilerle yapılan mülakatlar temelinde ayrıntılı veriler sağlayan kapsamlı bir RAND Corporation araştırması vardır. Bu pekâlâ Robert McNamara’nın Ocak 1966’da kongrede verdiği ifadenin bir uzantısı olarak görülebilir.⁷ Bu rapor, “kullanılması için imkân yaratılabilecek gibi görülen bazı Vietkong kırılğanlıklarını özellikle aydınlatma” çabasıdadır. Mesela, “şimdiye kadar Vietkong’a karşı kullanılan en tahrip edici ve korkutucu silah”ı oluşturan B-52’lerin bombardımanına karşı kırılğanlık; “Vietkong askerleri ve sivilleri bu saldırılara karşı hiçbir korunma imkânı olmadığını söylüyorlar” idi. Raporda şöyle denir: “Hava ve topçu saldırıları –ikincisi birincisinden daha sıkı– Vietkong faaliyetlerini kesintiye uğratar ve halk ile Vietkong arasındaki çatlağı genişletirken, sıklıkla köylülere [silinmiş] yönelik [silinmiş] hasar ve kayıplara neden olduğu görülmektedir.” [Silinmiş] hasar ve kayıplar köylüleri “Vietnam Savaş Yönetimi’ne ilişkin tavırlarından bağımsız olarak . . . bu türden saldırılardan kurtulacakları yerlere taşınma”ya yöneltmektedir. Bu çok yararlıdır. “Çok sayıda köylünün Vietnam Savaş Yönetimi bölgelerine geçmesinin etkileri hissedilmeye başlamaktadır.” Böylece Vietkong’un elindeki insan gücünde ve “ekonomik temellerinde büyük bir yıpranma” oluşmaktadır. Raporda bir Vietkong kadrosundan şu alıntı yapılmaktadır: “[Bir Vietkong bölgesinden] ayrılan her bir kişi bir diğer Vietkonglu’nun açlıktan ölmesine neden olacaktır.” Vietkong birliklerinin “terk edilen köylerden yiyecek temin edemedikleri” görülmektedir. Böylece gerillanın içinde yüzmekte olduğu halk denizi “geri çekilmektedir.” Durumun lehimize olduğu görülmektedir.⁸

Arşiv kayıtları 1965 yılının sonunda ABD komutanlığının bu analizin mantığını değerlendirdiğine dair bol miktarda bulgu sağlamaktadır. Aralık 1965'te General Westmoreland, savaş muhabirlerine brifing verirken, önceleri köylünün üç seçeneği olduğunu açıkladı: "doğal içgüdülerine uyar" ve evinde kalabilirdi ya da hükümetin denetlediği bölgeye taşınabilirdi ya da Vietkong'a katılabilirdi. Fakat şimdi, savaşın tırmanmasıyla birlikte, "yerinden kımıldamaması halinde, fazladan tehlikeler var." "Vietkong yaraları onaramıyor" ve B-52 bombardımanları ve diğer taktikler nedeniyle "artık güvenli bölgelere sahip değiller." Kendisine bu durumun köylüye "sadece mülteci olma şansı" bırakıp bırakmadığı sorulduğunda, Westmoreland şu yanıtı verdi: "Mülteci sayısında muazzam bir artış bekliyorum." Bu hızla gerçekleşen bir beklentiydi.

Pentagon Belgeleri'nde Kuzey'in bombalanması kararına dikkat çekilmesi ile Güney'i kapsamlı hava ve topçu bombardımanına tutma kararı arasındaki karşıtlık çarpıcıdır. Bunun sebebi yeterince açıktır. Kuzey Vietnam'ın bombalanması gözle görülebilirdi, ABD için yüksek maliyetliydi ve sürekli bir genel savaş tehdidi algısı nedeniyle oldukça tehlikeliydi. Öte yanda Güney'in çok daha şiddetli bombalanması sadece Güney Vietnam'ın kırsal kesimini tahrip ediyor ve böylece perde arkasındakilerin ilgisini hak etmiyordu.

Pentagon Belgeleri bir karar oluşturma araştırmasıdır, daha fazlasını ortaya koymaz. Askeri başarı durumları ve planlayıcılar ile onların temsil ettikleri çıkarlar açısından ortaya çıkan maliyet dışında kararların sonuçlarıyla ilgilenmez. İnsan etini en fazla acı vermek için tasarlanmış ve ağır yaralanmaya neden olmaksızın çıkarılamayan ince oklarla parçalayan bombalardan hiç söz etmez. Kraterlerle delik deşik edilmiş tarlalar, zehirlenmiş çeltik tarlaları,¹⁰ yanık et kokusu yoktur. Napalmla bombalanmış "kulübe"sinin enkazında bir şeyler arayan yaşlı bir kadına ya da kucağında oturduğu annesi bir helikopter ateşiyle öldüğü sırada iki yaşında olan, o zamandan beri akıl sağlığını kaybettiği için bir hastane yatağına zincirlenmiş olan bir çocuğa ilişkin herhangi bir ifade bulamayız. Ne de Vietnam'ın köy toplumunun enkazı ya da köylülerin "bizim hava ve topçu saldırılarımızdan hoşlanmadıkları"¹¹ için ya da aç kaldık-

ları için ya da zorla uzaklaştırıldıkları için kaçtıkları yoğun nüfuslu kent gecekondularındaki hayat üzerine tek kelimelik bir yorum vardır. Bu türden duygusallık, Pentagon araştırmasında düşünceleri kayıt altına alınan adamların zihin dünyasından çok uzaktır.

Belgesel kayıtların aktardığı gerçeklikten uzaklık duygusu, onlara eşlik eden analizlerle yükselir. Yazarların ikisi, “Pentagon Belgeleri’nden bazılarının ilk kez yazıldığı hükümet bürolarının halılarla kaplı sükûneti ve tecrit hali” üzerine yorum yapmışlardır. Şöyle derler:

Daktilo sesi dışında tam bir sessizlik, marjlı kâğıtların antiseptik beyazlığı, onları yazan sıcağanlı, saygı uyandıran ve daima kentli adamlar; bütün bunlar, Hue¹² dışında bir hendekte ya da Laos dışında bombalanan bir köyde parçalanmış ceset yığınlarından, Saygon’daki bir çocuk hastanesinin yanık koğuşundan ya da buradaki bir mezarlık ya da asker hastanesinden coğrafi olduğu kadar ruhsal olarak da tamamen ayrı bir dünyadır.¹³

Pentagon Belgeleri’nin özü 1968’deki Tet Saldırısı’ndan sonraki duruma ilişkin bir özet ve analizde aktarılır (II, 414-15). Analist ABD’nin şu gerçeğin üstesinden gelip gelemeyeceğini sorar:

Vietkong, Vietnamlıların ulusalcı hareketini “ele geçirmiş”ken, Güney Vietnam kendi uluslarının bağımsızlığına karşı savaşan Fransızlarla ittifak kuran Vietnamlıların sığınma yeri haline mi geldi? Bu soruyu yanıtlama girişimleri, Vietkong’un Komünist Çin’e sadakati ve onun tarafından denetlenmesi gibi zor bir meseleyle karmaşık hale gelir.

Daha sonra, “karşı-ayaklanma teori ve doktrinin yeterliliği sorunu” ve “onun operasyonel gerçekliğe dönüştürülmesi” sorunu, “alternatif çizgilere ilişkin laboratuvar kıyaslamalarıyla yapılabilecek hiçbir ‘denetim’in var olmadığı” yerde, “zor, hayal kırıklığına yol açan bir iş,” fakat “gelecekte izlenecek siyasete daha iyi rehberlik etmek için” incelenmesi gereken bir sorun üzerine derin düşüncelerle devam eder.

Özetle, ABD, daha önceki Vietminh gibi, Vietkong tarafından ele geçirilen –dolaylı olarak, gayrimeşru biçimde– ulusalcı harekete karşı Fransız sömürgeciliğinin eski ajanlarını desteklemek-

tedir. Yirmi yıl kadar önce, bir Dışişleri Bakanlığı siyasi bildirisi, “Ho Şi Min’in yönetimindeki Komünistlerin ulusalcı hareketin denetimini ele geçirmiş” olduğunu, bu nedenle ABD’nin “uzun vadeli hedefi”nin “Hindîçin’deki Komünist nüfuzu olabildiğince tasfiye etmek”ten ibaret olacağını kaydetti.¹⁴ Thieu, Ky ve Khiem biyografileri siyasetin sürekliliğini gösterir; hepsi Fransız güçlerine hizmet ediyordu.¹⁵ Bu yaklaşım ahlaki, fakat daha çok teknik bir ikilem oluşturmaktadır. Dean Acheson’ın bir zamanlar dediği gibi, “Ho’nun Komünist olduğu kadar ulusalcı da olup olmadığı sorunu önemsizdir.” O, “tam bir Komünisttir” ve bütün mesele budur (yanı sıra, “Sömürge bölgelerindeki bütün Stalinistler ulusalcıdır”; *DOD*, bk. 8, s. 196). En kötü durumda bu olgu karşı-ayaklanma ikilemlerinden birini oluşturur ve teorisyenlerin hemen işaret ettikleri gibi, “Bütün ikilemler pratiktir ve etik anlamda fizik yasaları kadar tarafsızdır.”¹⁶ Quang Ngai hastanesinin yanık koğuşundaki çocuklar aynı görüşte değillerse, muhtemelen fizik yasalarını da anlamazlar. Sorunları teknik olarak tanımlayan kişi taş kalpli ve gerçekçi görünür, hiçbir ahlaki kaygı yoktur ve kamuoyu etkin biçimde dışlanır, çünkü teknik sorunlar kesinlikle uzmanlara bırakılır.

Ayrıca, laboratuvar denetiminin yokluğunda karşı-ayaklanma teorisini operasyonel gerçekliğe dönüştürme çabasındaki teknisyenin, Vietkong’un Çin ajanlarından ibaret olduğu fikrinin kökeniyle ilgilenmesi gerekmez. Bu “sorun”, herhangi birinin şubesinde köklenen bir hipotez, sadece karşı-ayaklanma teorisyeninin hiçbir şey anlamadan ele almakta serbest olduğu teknik sorun olarak ortaya konulur. Dean Acheson, Mayıs 1949’da Vietnam’ı “saldırgan Komünist Şi”den kurtarmak için Bao Dai hükümetini tanıdığı ve ona yardım sağladığı zaman, olgular artık teknisyenden çok bizzat Dean Acheson’la ilişkili hale gelir (*DOD*, bk. 8, s. 190-1).

Aslında, hipotezin işlevi şeffaftır: Kişi bunu varsayarak duygusal ahlaki kuşkulara kapılmadan Vietnam ulusalcı hareketini ezme sorunuyla yüz yüze gelebilir, çünkü düşman gerçekte Vietnam değil, Çin’dir¹⁷ (belki de Güneydoğu Asya’ya karşı “eşgüdümlü bir saldırı”yı yönetmekte olan Kremlin). Bu düşünce tarzı, deyim yerindeyse, Vietnam savaşının barbarlığını açıklama yönünde uzun

bir yol kat eder. Bu savaşta, dünyanın en ileri teknolojisi Vietkong tarafından “ele geçirilen” ulusalcı hareketle yarışa girdi. Dow’daki arka oda çocukları bir çocuk hastanesinin yanık koğuşuna girmek zorunda kalsalardı, laboratuvarlarında yaptıkları şeyi iki kez düşü-
nebilirlerdi. Gezintilerinden birinin tesadüfen eğlence ve oyunların “operasyonel gerçekliğe dönüştürüldüğü” yere götürmesi ve orada Kavanozlar Ovası’ndan gelen mültecilerle yüz yüze gelmesi halinde modern bir Metternich’in bile sarsılabileceğı söylenebilir. Aynışı Washington ve akademideki, teknik uzman ve problem çözücü olarak konumlanarak gerçeklerden tamamen kopan planlayıcılar için daha da geçerlidir.¹⁸

Yukarıda değinilen analist, teknik sorunun Hindiçin ve başka yerlerde ayrıcalıklı olanların haklarının güvence altına alınacağı istikrarlı bir dünya düzeni peşinde, “geleceğın siyasetlerine daha iyi rehberlik etmek için” araştırılması gerektiğini anlayacak kadar algı sahibidir. Vietnam meydan okuyan, canlılık kazandıran büyük bir deneyim, bir karşı-ayaklanma laboratuvarı ve “ulusal kurtuluş savaşları”nın –tanımı gereğı, “hür dünya” içinde gerçekleştiğinde “uluslararası komünizm”den esinleniyordu– geçerliliğine ilişkin bir test olarak görüldü. Kennedy yönetiminde “kontrgerilla ve karşı-devrimci eğitim üzerinde bir vurgu vardı.”¹⁹ Kissinger’in, kavramın büyük güçler arası çatışma terimleriyle rasyonelleştirilmesinden kaynaklanan “sınırlı savaş” doktrini, sanayileşmiş ölkeler ile gelişmekte olan dünya arasındaki ilişkiler veri alındığında, ABD siyasi-askeri küresel siyasetinin doğal bir temasıdır. Bir yanda, hepsi zayıfa karşı savaş için tasarlanan antipersonel silahlar, elektronik savaş, otomatlaşmiş ateş-kontrol sistemleri sağlar. Aynı zamanda bu, Kissinger’in yapmakta olduğu şeyin anlaşılmasından karar oluşturucuları korumak ve kamuoyunun dikkatini saptırmak –bu önemli bir meseledir, çünkü çoğu insan doğası gereğı gangster değildir, cinayet ve yıkım karşısında mutsuz olma eğilimi gösterir– için entelektüel bir çerçeve sağlar. “Bir demokrasinin projektör ışıkları altında’ saldırı komplosu yapmak zordur.”²⁰ Sadece etik anlamda fiziksel olanlar kadar yansız olan teknik sorunlarla uğraşmak çok daha uygundur.

Teknik tutum Pentagon tarihçilerinin bizzat siyaset planlayıcılarının düşüncesine rehberlik eden varsayımları tartışmasız biçimde benimsemelerine de izin verir. Bakan McNamara'nın rehberliğini izleyen Pentagon tarihçileri, dünya meselelerinde Amerikan rolünü, onun uzun vadeli niyet ve hedeflerini ciddi biçimde araştırmaya girişmezler; ne de araştırdıkları malzemeyi savaş sonrası tarihin genel bağlamı içine yerleştirmeye çalışırlar. Bu nedenle analistler, kayıtlarda da görüldüğü gibi, "domino teorisi"nin varyantlarını betimlerler. Araştırmamanın direktörü Leslie Gelb şuna işaret eder: "Bu teori, az ya da çok tamamen ifade edildiğine bakılmaksızın, Hindîçin savaş döneminin ilgili Ulusal Güvenlik Konseyi belgelerinde görülür ve bu bölgeyle ilgili olarak alınan bütün belli başlı ABD siyasi kararlarının altında yatar."²¹ Fakat Pentagon tarihçileri domino teorisinin örtük içeriğini çözümlemezler. Aslında Gabriel Kolko'nun belirttiği gibi, "somut terimlere çevrildiğinde domino teorisi, modern tarihi, sömürgecilik ya da kapitalizmden uzaklaşarak ulusal devrime ve sosyalizm formlarına yönelen bir Üçüncü Dünya ve bağımlı uluslar –ABD ya da onun kapitalist ortakları için ekonomik ve stratejik değeri olan– hareketi olarak tanımlayan karşıdevrimci bir doktrindi."²² Aynı domino teorisinin başka bölgeler için de benzer terimlerle formüle edildiği gerçeği dikkate alınmaz. Mesela Dışişleri Bakanı Marshall, Şubat 1947'de önemli kongre liderlerinden oluşan bir gruba şöyle demişti: "Yunanistan iç savaşa sürüklenirse" Türkiye düşebilir ve "bu durumda Sovyet hâkimiyeti bütün Ortadoğu ve Asya'ya yayılabilir."²³

Ayrıca, analistlerin yaptıkları yorum, genel olarak, ABD'nin konumunun savunmacı ve tepkisel olduğu, onun dünya işlerinde aktif bir bozucu fail olmadığı inancına, dile getirilmeyen ancak baskın bir bağlılığı açığa vurur. Bu genel tutum zaman zaman belgesel kaydın vahim biçimde yanlış yorumlanmasına yol açar. Önemli bir noktayı belirtmek gerekirse (bkz. s. 151-154), belgesel kayıt ABD'nin Cenevre Sözleşmeleri'ni başından itibaren zayıflatmayı amaçladığını, fakat Pentagon tarihçilerinin temel belgenin içeriğini doğru olarak bildirmediğini gayet açık biçimde ortaya koyar ve o sırada Vietnam ve Laos'taki olayları genellikle hatalı

biçimde değerlendirerek ABD'nin sadece mevcut duruma "tepki" gösterdiğinden söz eder. Aynı şekilde, Pentagon tarihi Hindicinde ki gizli Amerikan faaliyetlerinin ya hakkını vermez ya da bunları bütünüyle aktarmaz. Mesela, 1963'ün sonunda ve 1964'ün başında, Hindicindeki bütün ülkelerde dikkati çeken bir Amerikan yayılması ve Amerikan destekli bir askeri faaliyet olduğu ya da 1950'lerin sonunda Laos ve Kamboçya'daki Amerikan destekli yıkıcılığın çakışması gerçeğini kaydetmez. ABD'nin Güneydoğu Asya'nın başka yerlerinde, özellikle Tayland'daki inisiyatifleri de, Güneydoğu Asya için hazırlanan Amerikan planlarına ilişkin gerçek bir içgörü kazandıracak yerde, ancak bu geniş bağlam içinde ele alınmakla birlikte, açıkça ortaya konulmaz.

Bununla birlikte, tarih olarak Pentagon Belgeleri'nin sınırları, emperyal güce düşecek maliyet sorunuyla özel meşguliyet gibi, siyaset tasarımcılarının içinde faaliyet gösterdikleri sınırların, en azından burada sunulan belgesel kayıt tarafından zengin biçimde canlandırılan ikincil düzeyde güvenilir ve genellikle açıklayıcı bir yansımaları sağlar. Siyaset planlayıcılarının, hayatlarını ve kaderlerini manipüle ettikleri insanların yaşadıklarına dair, gereğince örgütlü bir topluma ilişkin kendi inançlarının ya da vizyonlarının geçerliliğine dair ya da bu inançlarla başkalarına toplumsal ve ekonomik düzenlemeler dayatma haklarına dair hiçbir araştırıcı soru ortaya atmamaları fazla şaşırtıcı değildir. Buna uygun olarak planlayıcılar kendilerini emperyalist saldırganlar olarak, yabancı bir ülkede düşman ve dağıtıcı bir güç olarak görme eğiliminde değildirler; daha ziyade uygarlık değerlerini ve statükoyu savunduklarına inanırlar. Barış ve düzen arayışındadırlar. Fail değil kurbandırlar ve sadece büyük güç rakiplerinin ya da süper gücün iradesine boyun eğmeyen, onun kendi gelecekleriyle ilgili vizyonunu reddeden, hatta bunu zor kullanarak yapan, böylelikle kendi ülkelerinde şiddete başvuran saldırganlar haline gelen, inatçı, itaatsiz ve uzlaşmaz unsurların yabancı ülkelerdeki eylemlerine karşılık vermektedirler. Sadece emperyal plancıların günlük hamlelerini inceleyen teknisyen de kendisini resmi ideolojinin çerçevesinden ayıran herhangi birinin ortaya koyduğu acı veren sorulardan kolayca kaçınabilir.

Pentagon Belgeleri'nin ortaya koyduğu bu sorunlar çeşitli kategorilere ayrılır. İlk planda, malzemenin kamuoyuna açılmasıyla ve hükümetin tepkisiyle ilgili sorular vardır: Yürütmenin ayrıcalığı meselesi, ABD Anayasası'nın Birinci Ek Maddesi'nin kapsamı, yurttaşın hakları ve görevleri (aşağıda kısım II). Araştırmanın içindekiler de yasa ve vicdan ve meşru toplumsal eylem sorunlarıyla (kısım III) ilişkilidir. Belgelerden oluşan bu derlemenin ve analizlerin tarihsel bir kayıt olarak (kısım IV) ve Amerikan küresel stratejisinin hedeflerinin anlaşılması (kısım V) bakımından daha geniş ve kalıcı değerini, yanı sıra planlayıcıların zihniyetine ve hükümetin işleyişine sağladığı içgörü (kısım VI) bakımından araştırılması da önemlidir. Bu sorunların hepsi kapsamlı bir araştırmaya değer. Bunların her birini belirtilen sıraya göre yorumlayacağım.

II. PENTAGON BELGELERİ'NİN KAMUOYUNA AÇILMASI ÜZERİNE

Kuvvetler ayrımı hakkında bir araştırmayı yürüten Senatör Sam Ervin, yakınlarda şu gözlemlerde bulundu:

Tarih boyunca yöneticiler cehalet prangası vurulmuş yurttaşları köleleştirmek için kendi eylemlerini gizli tutmuşlardır. Oysa eylemlerinin bütün yurttaşlar için tamamen görünür olduğu bir hükümet, Anayasa'da somutlaşan özgürlükleri en iyi şekilde korur.²⁴

Ervin bizzat, Kongre'den ve kamuoyundan “yönetenlerin kendi eylemlerinden sorumlu tutulmamaları”nı sağlayacak şekilde bilgi saklamak için bir aygıt olarak giderek daha sık kullanılan yürütmenin ayrıcalığı doktrinine gönderme yapmaktadır. Senatör Ervin, bu konuda, bilinen bir gelenek içinde tutum almaktadır. Thomas Jefferson, yurttaşların “kamusal meselelere kayıtsız hale gelmeleri” halinde, hükümetin “bir kurt sürüsüne dönüşeceği”²⁵ uyarısında bulunmuştu–dikkate değer bir ifade ve doğru bir kehanet. Pentagon Belgeleri'nin açığa vurduğu öykü tam da kamuoyunun dikkatinden ve demokratik denetimden kopmuş ve eylemlerinin insani sonuçlarını umursamaz –belki de bu konuda cahil– bir merkezi iktidardan bekleyebileceğimiz şeydir.

Bir kuşak boyunca dış politika alanında devlet meselelerine yönelik kasıtlı bir dikkatsizlik olmuştur. Hükümet faaliyetlerinin gizliliği buna katkıda bulunan bir faktör olmuş, yoğun endokrinasyonun önemi ağır basmıştır. Bu durum, çok yakın zamanlara, Vietnamlıların direnişi, devletin yürütme gücünün davranışı ve resmi iddiaları hakkında bir ölçüde kuşku ve zihin açıklığı uyandıran kadar kamuoyunu atıl bırakmıştır. Savaş sonrası yılların ideolojik mutabakatının kısmen çökmesiyle birlikte, ABD'nin dünya işlerinde oynadığı role ilişkin daha ciddi araştırmalar yapmak ko-

laylaştırmıştır. Pentagon Belgeleri'nin serbest bırakılması ve yayımlanması kısmen daha sağlıklı olan bu entelektüel iklimin sonucudur ve bu iklime katkıda bulunacağı umulmalıdır.

Doğal olarak hükümetin tepkisi barajı takviye etmektir. Nixon-Kissinger yönetimi, "doğal yürütme gücü"nü, özellikle de Kongre'den ve kamuoyundan ilan edilmiş bir bilgi saklama hakkını dayatma bakımından öncekilerden daha öteye geçmiştir. Bu, Nixon'ın radikal otoriterlik (genellikle hatalı biçimde "muhafazakârlık" denilen) ideolojisi ve Kissinger'ın dış politikada katı merkezi yönetim ihtiyacına inancıyla tutarlıdır.²⁶

İlgili bir mesele, Nixon yönetiminin kendinden öncekilerin bile ötesine geçerek yaptığı açık hukuk ihlalidir. Küçük de olsa açıklayıcı bir örnek olarak, yakınlarda Kongre'de şiddetli bir tartışmanın konusu olan, Laos'ta Thai paralı askerlerinin kullanılmasını ele alalım. Laos'taki CIA faaliyetleri, özellikle de "ABD'nin paralı asker de diyebileceğiniz yabancı askerlere, bu türden bir uygulamayı niyet olarak bile yasaklayan, yasalara rağmen şimdiki halde para ödemesi" hakkında Senato'da bir gizli oturum istendi.²⁷ Senatör Fullbright'ın tekrarlanan çabalarına rağmen, CIA tarafından askere alınan ve ücretleri ödenen binlerce Thai askerinin Laos'ta Thai subayların komutası altında, on yıldır süren bir savaşın CIA tarafından yönetilen yeni bir evresinde "Kongre'den yetki alınmaksızın ve ne Kongre'ye ne de Amerikan halkına bilgi verilmeksizin-dolayısıyla bu konuda bir rıza oluşturulmaksızın"²⁸ savaşmakta oldukları gazeteciler tarafından saptanana kadar bu bilgi gizli tutuldu. Bunun üzerine yönetim George Ball'un 1965'teki şu önerisini gerçekleştirmek için yeni bir adım atar: "Mekong Vadisi'nde güvenliğin sağlanması, ister ülkenin batı kesiminin Thai-ABD güçleri tarafından işgal edilerek Laos'un bölünmesiyle, ister örtülü bir düzenlemeyle olsun, uzun vadeli bir çözüm olarak büyük önem taşıyacaktır" (IV, 618; Ball bu önergede Güney Vietnam nüfusunun büyük bölümüne karşı popüler olmayan bir savaşın zorlukları hakkında yaptığı değerlendirmeye nedeniyle geniş çapta övülmüştür).

Senato oturumlarında, yönetim adına konuşan Alexis Johnson'a, Laos'taki Thaiları yasanın gerektirdiği gibi yerel güçler olarak gö-

rüp görmediği soruldu. “Onların yerel güçler olduğunu düşünüyorum,” diye yanıt verdi Johnson. Kendisine, “Kamboçyalılar ve Malezyalılar, Avustralyalılar ya da herhangi birilerini, yerel güçler diyerek askere alma”nın mevcut yasalara uygun olduğuna inanıp inanmadığı sorulduğunda, Mr. Johnson inandığını söyledi; daha sonra onlar fonları sadece yerel Laos güçlerine verilecek biçimde kısıtlayan yasaların gerektirdiği ölçüde, “Laos güçleri ya da yerel güçler” haline geleceklerdi.²⁹

Böylesine açık bir hukuk ihlali karşısında Senatör Symington şu soruyu ortaya attı: “Eğer bir yasayı kabul edersek ve bu yasa ihlal edilirse, bir ABD senatörü olarak sizce bunun gerçek sebebi nedir?”³⁰ Ve Senatör Fulbright şunu kaydetti: “Ben ve bazı meslektaşlarım, yönetimin işine gelmiyorsa yasa çıkarmanın neredeyse hiçbir fark yaratmadığı bir duruma düşürüldük.” Ardından şunu ekledi: Belki bir gün “bu ülke kendi aslına dönecek ve o zaman üzerinde inşa edildiği temel hukuk ilkelerini yeniden canlandırma fırsatı bulacağız.”³¹

Bu örnek Hindistan’daki genel kanunsuzluk bağlamında elbette küçük bir örnektir, fakat yönetimin “cehalet prangası vurulmuş yurttaşları [ve Kongre’yi de] köleleştirmeye neden devam ettiğini göstermeyi sağlar.” Bu durumda, Amerikan tarihinde bir ilk olarak, Daniel Ellsberg, Anthony Russo ve diğerlerini kapsayan bir komplo iddiasıyla dava açılması ve böylelikle bir ön kısıtlama çabasının görülmesi ve yeni iddianamelerin hazırlanması şaşırtıcı değildir. Bu nokta bir Mauldin karikatüründe özlü biçimde gösterilmiştir. Karikatürde kaygılı bir Nixon, Lyndon B. Johnson’a şu sözleri fısıldamaktadır: “Senin hakkında gerçeği yazmalarına izin verirsek, onların bir sonraki kurbanı ben olurum.” Yönetimin korktuğu şey, kamuoyu önünde savunulamayacak siyasetlerin planlanmasını ve yürütülmesini çok kolaylaştıran gizlilik sisteminde bir bozulmaydı.

ABD Anayasası’nın Birinci Ek Maddesi’ne ilişkin önemli bir araştırmada, Thomas Emerson şu noktaya işaret eder: “İfade özgürlüğü kısıtlamaları, doğası gereği, istenmeyen bir tutumun gerçekleşmesinden sonra cezalandırılmasından çok, bazı olayların gerçekleşmesini önceden önleme girişimidir.”³² Mevcut örnekte bu

gözetim küçük bir değişiklikle uygulanır. Cezalandırmanın amacı halen gerçekleşmekte olan olaylara dair bilgilendirme çabalarını önlemektir. Birinci Ek Madde’de yer alan hakları kısıtlamak için gösterilen önceki çabaları değerlendiren Emerson, bence doğru olarak, her bir vakada ifade özgürlüğünün kısıtlanması için öne sürülen gerekçenin ciddi biçimde abartılı olduğu, sınırlamaların “iğrenç” bir baskı aygıtı yarattığı ve en önemlisi, “pratikte bu kısıtlamaların yasaların teorik amaçlarından tamamen farklı hedeflere ulaşmak için kullanıldığı” sonucuna varır. Pentagon Belgeleri’nin yayımlanmasına gösterilen tepki tipik bir örnektir.

Bu örnekte esas sorun, yasalara saygı bir yana, Pentagon Belgeleri’ni Amerikan kamuoyunun ilgisine sunan kişilere yönelik her türlü soruşturma ve cezalandırma girişimindeki absürtlük unsurudur. Bu bilginin elde edilebilir olmasını sağlayanlara yönelik her türlü iddia hükümetin kendi suçlarının teşhirini cezalandırma çabasından başka bir şey değildir. Bu türden yordamlara izin verdiği için bizatihi yasanın absürt olup olmadığını ya da yasanın ihlal edilip edilmediğini sorabiliriz.

Anayasa’nın Birinci Ek Maddesi’nin, bu yordamların saçmalığını ortaya çıkarmak için uygun bir çerçeve sağladığı makul biçimde öne sürülebilir. Hükümet bu malzemenin Amerikan kamuoyunun ilgisine sunulmasının çeşitli kanunları, mesela “ulusal savunmayla ilgili” belgelerin ya da “ulusal savunmayla ilgili, sahip olan kişinin ABD’nin zarar görmesi için ya da yabancı ülke çıkarları için kullanılabileceğine inanılan bilgi”nin aktarılmasını yasaklayan Casusluk Yasası’nı ihlal ettiğini iddia etmektedir.³³ Ne var ki Kongre’den, ulusal güvenlikle değil, saldırının tarihiyle (yürütme, elbette, saldırıyı daima “ulusal güvenlik” olarak niteleyecektir) ilgili belge ve bilgilerin serbest bırakılmasını yasaklayan; ya da bunlara sahip olan kişinin ABD’nin yararına –yani, ABD halkının ve Kongre’nin– kullanacağına inanılan bilginin serbest bırakılmasını engelleyen hiçbir yasa geçmemiştir. Casusluk Yasası’nın yürütmeyi sıkıcı açıklamalardan korumak ya da kendi eylemlerini kamuoyundan ve Kongre’den gizlemesine izin vermek gibi bir niyeti yoksa, Pentagon Belgeleri’nin Amerikan halkını birbirini izleyen yönetimlerin ey-

lemleri –belki de suç niteliğinde eylemler– hakkında bilgilendirme çabasıyla serbest bırakılmasının Casusluk Yasası’nın ihlali olduğunu varsaymak için hiçbir neden yoktur.

Birinci Ek Madde uyarınca basına bilgi aktarımını engelleyebilecek hiçbir kongre mevzuatının bulunmadığı da öne sürülebilir. Ne var ki mahkemeler Birinci Ek Madde’nin tam yorumunu asla benimsememişlerdir. Onlar, kovuşturulmadan korunmak için Birinci Ek Madde’ye başvurarak daha ziyade basının, mesela, “denizden sevkiyat tarihlerini ya da birliklerin sayısı ve yerleri”ni³⁴ yayımlayamayacağını savunmuşlardır. Pentagon Belgeleri’nde bu yasaklama kapsamına girebilecek çeşitli vakalara değinilmiştir. Beyaz Saray, Aralık 1964’te Laos’un güneyindeki Tchepone kışlalarına planlı saldırıyı iptal etti (“ikincil bir misyon olarak silindi”) “çünkü bir Hanson Baldwin makalesi orayı muhtemel hedef olarak belirtiyordu” (III, 255). Daha sonra, Haypong’daki Kuzey Vietnam petrol tesislerine yönelik saldırılar geçici olarak durduruldu, çünkü o sırada, Dow Jones planları haber yapıp yaymıştı ve bu durum, “aşırı derecede ciddi bir sızıntı” oluştuyordu, zira “Kuzey Vietnam mevzilerinin tam bir hazırlık yapmaları halinde yüksek ABD kayıpları riski” vardı (IV, 196). Bir başka olayda, başkanın, Amerikan uçakları Kuzey Vietnam radarına yakalanmadan önce Tonkin Körfezi’nde “misilleme niteliğinde saldırı” duyurusu yaptığı algılanır. Anthony Austin’in önemli araştırmasına göre, bunun sebebi şuydu: “Başkan çok erken konuşursa Hanoy’a tüyo vermiş olacak,” fakat “fazla ertelerse, bütün Doğu sahilindeki dinleyicilerini kaybedecekti” (saatler Washington saatiyle 23.00’ü biraz geçmişti).³⁵

Son yıllarda mahkemeler, Birinci Ek Madde’yle ilgili hakların farklı biçimlerde dengelenmesi gerektiğini savunmuşlardır. Emerson bu “dengeleme” testinin çok geniş biçimde yorumlandığını, öyle ki Birinci Ek Madde’nin sırf bu nedenle “bozulma tehdidi altındaki . . . esnek ve cansız bir formalite”ye³⁶ indirgenebileceğini öne sürer. Ne var ki dengeleyici doktrin söz konusu olduğunda, şimdiki durumda ancak hükümetin Pentagon araştırmasını kamuoyuna açanları cezalandırma çabalarında meşru bir kamusal çıkar görmesi halinde uygulanır. Eğer böyleyse, bu durumda söz konusu

çıkarm, her ne ise, ancak Birinci Ek Madde'ye ağır basıp basmayacağı sorulabilir. Fakat hükümet eğer hiçbir meşru kamusal çıkarı temsil etmiyorsa, bu sorun ortaya atılmaz. Bu örnekte, kamusal çıkar yurttaşın devlete karşı korunmasını sağlayan Birinci Ek Madde'nin, araştırmanın suç niteliği taşıyabilecek ya da bilgilendirilmiş bir kamuoyu tarafından mahkûm edilebilecek gizli planları açığa vurabildiği için katı ve harfiyen yorumlanmasında yatar. Bu türden kaygılar dışışleri alanında hiçbir muhalif tarafın ve hiçbir parlamenter sorgulama sisteminin olmadığı bir siyasi sistemde özellikle önemlidir. Özgür basının ortaya koyduğu bilgiden yoksun olan yurttaşın devletin yürütme gücüyle yapılan işbirliğine karşı hiçbir savunma imkânı yoktur. Bu nedenle, Birinci Ek Madde'nin izin verdiği şekilde basının bir hasım rolü oynaması esastır. Basın ideolojik kısıtlamalarla, engellemeye ya da basit biçimde servet ve iktidar yoğunlaşmasıyla sınırlandırıldığı ölçüde, temel haklar ihlal edilir. Hükümet "cehalet prangası vurulmuş yurttaşları köleleştirmek" için bu hakları budayabileceğine dair meşru iddialarda bulunamaz. Tek başına ele alındığında Birinci Ek Madde, hükümetin basını engellemek için göstermekte olduğu çabaları tıkamaya ve onun çirkin sırlarını açığa vuran bireyleri kovuşturarak ve başka durumlarda taciz ederek daha ileri araştırmaları önlemeye yeterlidir.

Pentagon Belgeleri örneğinde, sorun özellikle açıktır, çünkü hükümet tarihsel bilginin serbest bırakılmasını cezalandırmaya çalışmaktadır. Fakat aynısı geleceğe yönelik daha ilginç planlar için de geçerli olacaktır. Mesela, 26 Şubat 1966 tarihinde, başkan şöyle diyordu: "Şu anda çalışma masamın üzerinde General Westmoreland'dan gelip de yerine getirilmemiş tek bir istek yoktur."³⁷ Aslında, birlik tahsisatını iki katına çıkarma isteği vardı ve başkanın masasının üzerinde tavsiye edilen asker sayısını (1966 sonunda 400.000 ve sonraki yıl belki de 600.000'den fazla) belirten ve harekât sırasında öldürülecek Amerikalıların ayda 1.000'e ulaşmasının tahmin edilebileceğine dair bir dışışleri bakanlığı notu vardı (IV, 309, 623-4). Başkan ve danışmanları, Amerikan halkının kendisini bekleyen şeyin ne olduğunu fark etmesinin uygun olduğunu düşünmüyorlardı. Bir diğer örnek, Bakan Rusk'ın 3 Ocak 1965 tari-

hinde “savaşın önemli ölçüde genişlemesinin . . . mümkün olmadığını” belirttiği televizyon konuşmasıydı, ki aslında bu konuşmada bakan, konuşmanın hemen ardından gelecek olan tırmanmanın çoktan başladığından haberdardı. Olasılıklara dair kişisel değerlendirmesi her ne olursa olsun, olası sonuçları da biliyordu. Bir Ulusal Güvenlik Konseyi çalışma grubu, “Komünist olmayan bir Güney Vietnam’ı muhafaza etme” tutumunun, “Asya’da yüksek oranda bir büyük çatışma riskini,” bunun da “neredeyse kaçınılmaz biçimde Kore ölçeğinde bir kara harekâtını ve muhtemelen bir noktada nükleer silah kullanımını kapsayacağı” kehanetinde bulunmuştu.³⁸ Daha önceki bir tarihte bizzat Bakan Rusk, General Khanh’a keskin bir dille, ABD’nin “Asya’da konvansiyonel güçlerle sınırlı bir kara savaşına bir daha asla girmeyeceği”ni ve “tırmanmanın büyük bir Çin saldırısına yol açması halinde, nükleer silahların kullanımını da kapsayacağı”nı söylemişti (II, 322; Mayıs 1964).

İktidarda bulunanlar için, halkın güzel sözlerle avutulması ve manipüle edilmesi, korkutulması ve bilgisiz bırakılması gerektiği açıkça görülür; böylece, yönetici seçkinler, kendi tanımladıkları biçimde “ulusal çıkar” söz konusu olduğunda, kısıtlanmadan faaliyet gösterebileceklerdi. Yurttaş, Maxwell Taylor’ın Pentagon Belgeleri’nin serbest bırakılmasından sonra halkların “bilme hakkı” üzerine yorum yaparken açıkladığı gibi, ancak “iyi bir yurttaş olarak bilmesi gereken ve işlevlerini yerine getireceği şeyler” hakkında bilgilendirilmeliydi.³⁹ İzlenen siyasetler değiştirilecek olursa, bu durumda “ABD kamuoyunun koşullanması” zorunlu hale gelir ve bunun süratle yapılamadığı yerde, yürütme kendisini daha önceki yanlış sunumlarının tuzağında bulabilir.⁴⁰

Fakat hükümet görevlileri halka küçümseyerek davranmak ve fütursuzca yalan söylemek gibi bir hukuksal yetkiye sahip değildirler.⁴¹ Birinci Ek Madde’nin makul yorumuna göre, onlar kendi yaptıklarını ve sahtekârlıklarını kovuşturacak yetkiye de sahip değildirler.

Pentagon Belgeleri uluslararası konularda yasa dışı zor kullanmak için komplo yapıldığına dair bulgular sağlar. Bulguların yeterliliği tartışılabilir, fakat varlığı tartışılmaz. Adli soruşturma ve

kovuşturma başlatan Adalet Bakanlığı komplocuların hizmetindedir. Doğal olarak, Hindiçin’de genişleyen, sürekli ve kabul edilen nükleer savaş riski olan⁴² bir saldırı savaşına ABD’yi sokmak için olası bir komplonun soruşturulması yerine, izlenen siyasetlerin mirasçılarına dokunulmazlık sağlanacak ve gerçekleri kamuoyuna sunanlar kovuşturulacaklardı. Kamuoyu bu gerçekleri bilseydi yürütme gücünü kısıtlayacak şekilde hareket edecekti. Özetle, bütün bunlar Proudhon’un, yasalar “güçlü ve zengin olanların örümcek ağları, hiçbir çeliğin küçük ve zayıf olanlar için kıramayacağı zincirler, hükümetin elindeki balık ağları”dır diye yazarken ne kadar haklı olduğunu kanıtlar.⁴³

Haklar Bildirisi yurttaşı devletin gücünden korumak için büyük tarihsel önemi olan bir çabayı temsil eder. Bu formel hakların gerçek içeriği halkın onları savunma arzusuyla belirlenir. Yurttaşın korunmasında temel bir unsur onun devletin yürütme gücünün eylem ve planlarına ilişkin bilgiye ulaşmasıdır. Bu, devlet gücünün kendi yaptıklarını gizleme yönündeki doğal eğiliminin üstesinden gelme enerji ve kararlılığını gerektirecektir. Bana yle geliyor ki Pentagon Belgeleri’nin serbest bırakılmasının ve bunu izleyen olayların ortaya çıkardığı temel sorun budur.

III. BARIŞA KARŞI İŞLENEN SUÇLAR

Pentagon Belgeleri'nin sadece serbest bırakılma koşulları değil içindekiler de doğrudan hukuk ve vicdan ve meşru toplumsal eylem sorunlarıyla ilgilidir. Pentagon araştırması Hindişin'deki ABD askeri ve polisiye faaliyetlerinin niteliğiyle ilgili değildir ve bu nedenle dar anlamda savaş suçlarına ilişkin pek az bilgi sağlar: Zorla tahliye, bölgenin yıkımı, katliamlar vs. Fakat bu, ikinci dereceden cinayeti, yani Nuremberg sözleriyle, "bir saldırı savaşı ya da uluslararası anlaşmaları, sözleşmeleri ya da güvenceleri ihlal eden bir savaşı planlama, hazırlama, niyet etme ya da başlatma" ya da bu amaçla komplo yapma suçunu kanıtlayan önemli belgeler sunuyor.⁴⁴

Hindişin'deki Amerikan savaşının yasallığına ilişkin bir araştırmada ele alınması gereken konuları belirlemek önemlidir. ABD yönetiminin sıradan insanın bakış açısına göre büyük suçlar işlediği, olgular dikkate alındığında makul insanlar arasında tartışma konusu değildir. Makul biçimde sorabileceğimiz şey, tartışmaya yer bırakmayacak şekilde belgelenen eylemlerin yasalar önünde suç oluşturup oluşturmadığıdır. Bu soruyu ortaya koyarken savaşın değil hukukun yargılanmakta olduğunu da unutmamamız gerekir. Korkunç bir suçu bir hukuk ihlali olarak etiketleyebilmek için hukukun yeterli bir kesinlik ve hassas bir araç olup olmadığını –eğer ciddiysek– soruyoruz. Aynı şekilde, bizatihi müdahalenin (kullanılan araçlardan ayrı olarak) yasallığı söz konusu olduğunda, sorunu ciddiyetle ele alan kişi, eylemin uygunluğunu değil, yasaların yeterliliğini inceleyecektir. Uluslararası hukukun ABD'nin müdahalesini teknik anlamda bir suç olarak mahkûm etmediğini saptadığımızı farz edelim. Akılcı bir kişinin bu durumda hukuka kralların ilahi haklarına yaraşır bir saygıyla bakması anlaşılabilir.⁴⁵ Aslında bana öyle geliyor ki yasalar bu müdahaleyi illegal sayamayacak kadar

kusurlu değil, fakat önemli olan konu, ortaya konulduğunda neyin riske gireceğini açıklamanın taşıdığı önemdir.

ABD'nin temel antlaşma yükümlülüğü Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne olan yükümlülüğüdür. Bütün diğer antlaşmalar, mesela SEATO [Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı], tam olarak bu sözleşmeye tabidir. Geçerli bir antlaşma olarak ülke yasalarının parçası olan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi barışı tehlikeye sokabilecek bir anlaşmazlık halinde başvurulması gereken (madde 33) bir dizi "barışçı araç" (müzakereler vs) belirler. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin tek sorumluluğu "barışa bir tehdidin, barışın bozulmasının ya da saldırganlık hareketinin varlığını belirlemek" ve hangi önlemlerin alınacağını belirlemektir (madde 39). Üye devletlerin "kendi uluslararası anlaşmazlıklarını barışçı araçlarla çözmeleri" ve "uluslararası ilişkilerde herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı tehdit ya da güç kullanılmasını ya da Birleşmiş Milletler'in amaçlarına ters düşülmesini engelleme"yi gerektirir; ve hatta Birleşmiş Milletler, ayaklanma ve iç savaş gibi özel durumlarda, "esas olarak bir devletin iç hukuk alanında yer alan meselelere müdahale etme" yetkisine sahip değildir (madde 2). Bunun tek bir istisnası vardır: "Mevcut sözleşmede hiçbir şey, bir Birleşmiş Milletler Üyesi'ne karşı silahlı bir saldırı olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için gerekli önlemleri alana kadar, doğal bireysel ya da kolektif özsavunma hakkını ortadan kaldırmaz" (madde 51). "Silahlı saldırı" ile "silahlı saldırı olmaksızın" yapılan tehditler arasındaki ayırımı ("dışarıdan yönetilen yıkıcı faaliyetler" dahil) SEATO antlaşmasında yer almaktadır. Bu antlaşma ikinci durumda sadece danışmaya izin verirken, "silahlı saldırı" durumunda kolektif özsavunma hakkını onaylamaktadır. Madde 51 "silahlı saldırı"yı dar biçimde, mesela, klasik formülasyondaki gibi "ani, kapsamlı ve araç seçme imkânı ve karar alacak zaman bırakmayan" bir saldırı olarak yorumlayan varsayımla ilgili olarak Sözleşme'nin geri kalan kısmıyla tutarlıdır.⁴⁶

Yasa makul ölçülerde açık ve dolaysızdır. Açık soruların tarihsel yorumla yanıtlanması gerekir. Bu sorular, "Güney Vietnam devleti"yle, ABD'nin gücüyle kurulan ve süren bir devletle; kendi

1967 Anayasası'na göre ve 1954 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'nin de öngördüğü gibi, "Vietnam bölünmez toprak bütünlüğü olan, birleşik ve bağımsız bir cumhuriyettir, Çin sınırlarından Camau Yarımadası'na kadar uzanır (madde 1; ayrıca bu Anayasa'nın ekleme yapılamayan ve değiştirilemeyen yegâne hükmüdür)⁴⁷ diyen bir devletle ilgilidir. Soru şudur: Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. maddesi uyarınca, Birleşmiş Milletler'in kolektif öz savunmaya müdahale hakkını doğuracak şekilde barışa yönelik bir tehdidin varlığını belirlemek için Güvenlik Konseyi'ne hiçbir fırsat bırakmayan ani ve kapsamlı bir saldırıya maruz kalan bu devlet miydi?

Pentagon araştırmasının bu iddiayı çürütmesine fazla ihtiyacımız yok. Bu araştırma sadece daha ileri ve daha kesin bulgular sağlar. Buna göre, ABD yürütme organı silahlı bir saldırı oluşturmaktan uzak olan, sözde "Kuzey'den gelen saldırı"nın iç ayaklanma "destek ve talimatı" olduğunu iddia etti. O sırada ABD Güney Vietnam'daki savaş harekâtlarına doğrudan katılmıştı⁴⁸ ve "liderlik, komuta heyeti ve onları donatabileğimiz ekipman"⁴⁹ sağlıyordu. Bu aynı zamanda, doğrudan Kuzey Vietnam askeri müdahalesinin bütün Vietnam'ın düzenli biçimde bombalanması ve 1965'in başında bir Amerikan sefer gücü tarafından Güney Vietnam'ın işgaliyle⁵⁰ sonuçlanmasına ilişkin destekleyici bulgular sağlar. Amerikan planlayıcıları tarafından öngörülen bir sonuçtu bu. Daha ileride, Amerikan tırmanışının her adımının genellikle yerli olan bir isyana karşı duramayan bir rejimi desteklemek için atıldığı ve Amerikan siyasetinin, bütün kartları elinde tutan "düşman"ın barışçı araçlarla hedeflerine ulaşmasını sağlayacak "erken müzakereler"den kaçındığı açığa çıkar.

ABD yönetimine, var olduğuna inanılan Kuzey Vietnam müdahalesinin silahlı saldırı oluşturduğunu saptamak ya da 1960'ların başından itibaren Güney ayaklanmasına ABD askeri gücünü konuşlandırarak tepki göstermek konusunda hiçbir yetki verilmemiştir. 1954'te Güney Vietnam'a terörist bir diktatörlük (veya iyiliksever bir demokrasi) yerleştirme ya da Hindic'in herhangi bir yerine örtülü eylemler yapma ya da buralara doğrudan askeri müdahalede bulunma yetkisi de yoktur.

Savaşı planlayanlar bu konularda asla kuşkuya kapılmadılar. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. Maddesi'nin ABD müdahalesinin yasallığına ilişkin bir savunmanın tek olası dayanağı olduğunu ve bunu gerçekleştirmenin “büyük bir halkla ilişkiler çabası”nı (III, 229) gerektireceğini anladılar. Halkla ilişkiler çabasının çeşitli yüzeyleri vardır. Bir bileşen, Bakan Rusk'ın Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin önünde verdiği ifadede dediği gibi, “Kuzey Vietnam saldırganlığı” konusunda tam bir yanlış sunumdu. Dışişleri Bakanlığı'nın yasal uzmanları, Güney'de yeniden oluşan grupların 1959'dan itibaren evlerine dönmelerinin (Cenevre Sözleşmeleri'ne uymayı reddeden Amerikan dayatması rejimin terörüne karşı süregelen mücadelenin parçası olmak için) “Güney Vietnam”'a karşı bir “silahlı saldırı” oluşturduğuna dair bir teori geliştirdiler. Daha ince düşünceli olanlar, önceleri Dean Acheson tarafından Vietminh için kullanılan “iç saldırganlık” kavramını tasarladılar. Bu formülasyonların saçmalığını saklamak için, “iç saldırganlar”ın yabancı bir Komünist gücün ajanları olduğu iddia edildi. Bulguların yetersizliği asla bir sorun oluşturmuyordu.

Daha önemlisi, 1954 tarihli Cenevre Anlaşmaları'nın daha mürekkebi kurumadan, Ulusal Güvenlik Konseyi, anlaşmaları zayıflatmak ve hukuksuz biçimde güç kullanmak için özel bir program oluşturdu. Son yıllarda, planlayıcılar barışçı yöntemlere öncelikli olarak güç kullanmak, Hindişin'deki Amerikan konumunun siyasi zayıflığını telafi etmek için özel (ve açık biçimde illegal) bir siyaset geliştirdiler.

VI. kısımda açık belgelerle bu meselelere döneceğiz.

Amerikan müdahalesini savunmanın daha yenilikçi jeopolitikçilerin bazı tuhaf yapılarına yol açtığını belirtmek gerekir. Yirmi beş yıllık bir evrede, Hindişin üzerindeki Kremlin hâkimiyetini önlemek, ayrıca Vietnam halkını Çin'in yabancı etkisinden kurtarmak ve gene militan Çin ideolojisinin Komünist dünya içindeki daha ılımlı Kremlin versiyonu üzerinde üstünlük kazanmasını engellemek için Vietnamlı komünistlerin yenilgiye uğratılması zorunluydu. Yarın muhtemelen ABD'nin, Güney ve Güneydoğu Asya'daki Sovyet hegemonyasının önlenmesinde ortak ABD-Çin

çıkarlarını geliştirmek için Hındiçin'i pataklamaya devam etmesi gerektiğini işiteceğiz. Önkabuller hızla birbirinin yerini alırken bütün bunlardan yapılan şu çıkarımın değışmediğini de belirtmeye değer: Kong'u Öldür.

şunu da kaydetmek gerekir ki DVC kara birliklerinin Güney Vietnam'a doğrudan müdahalesi Amerika'nın Güney'de kara ve hava savaşını tırmandırmasına ve Kuzey'in bombalanmasına bir tepkiydi; Hındiçine Rus ve Çin müdahalesi ise 1964'ten beri Amerika'nın savaşı tırmandırmasına bir tepkiydi. Fakat "müdahale" bir kez gerçekteştiğinde, hükümet propagandacıları Güney Vietnam halkını saldırıdan korumak için Amerika'nın savaşı daha da tırmandırmasını haklı çıkarmak için bunu hızla istismar ettiler.

ABD müdahalesi için entelektüel bakımdan Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. Maddesi kadar itibarlı olmayan bir savunma tasarlamak mümkündür ve muhtemelen bu savunma artık Pentagon Belgeleri'ndeki silahlı saldırıya karşı kolektif özsavunma hakkını temel alan argümanın zayıflığına ilişkin görüşlerden daha sık işitilecektir.⁵¹ Sözleşme'nin bir hükümetin ülke içinde patlak veren bir isyanın bastırılması için müttefiklerine çağrı yapmasını özel olarak engellemediğı de öne sürülebilir. Bu yoruma göre, sorumlu hükümetin isteğı üzerine bir başka devletin toprakları içindeki yerel bir hareketi yok etmek için güç kullanmak meşrudur. Bu yoruma göre, bu türden bir gücün Birleşmiş Milletler'in bile herhangi bir devletin iç hukuk meselelerine müdahalesini yasaklayan Sözleşme'nin 2. (7) maddesiyle tutarlı olduğunu ve anlaşmazlıkların barışçı araçlarla çözümlmesine bağlılık gerektiren ve halkların kendi kaderini tayin hakkına vs saygı duyan Birleşmiş Milletler amaçlarıyla (bkz. madde 2(4)) tutarlı olduğunu öne sürmek gerekir. Savunma, Genel Kurul'un aldığı tutumu ileri ölçüde reddetmek durumundadır. Bu tutuma göre, "hiçbir devlet, hangi nedenle olursa olsun, doğrudan ya da dolaylı olarak bir başka devletin iç ve dış işlerine" ya da "başka bir devletin iç çatışmasına müdahale etme hakkına sahip değildir."⁵² Fakat en azından bu tutum tarihsel gerçekler karşısında uçmaz ve sorumlu hükümetlerin haklarını güvence altına alan bir geleneğın yanı sıra Sözleşme'deki bir belirsizliğe de işaret edebilir.

Bu savunmanın esas erdemi ikiyüzlülükten kaçınmasıdır. Yasanın bunu vurgulayan yorumu karşıdevrimcidir ve büyük güçlerin yasayı göz ardı ederek kendi hâkim elitlerinin ancak maliyetle ya da rakip güçle sınırlanan hedeflerine (“ulusal çıkarlar”) ulaşmak için diledikleri gibi hareket edecekleri gerçeğini ifade eder. Asyalı Hukukçuların Bangkok Konferansı (1965) “eski sömürge topraklarında, Yasaların Hâkimiyeti bir özgürleşme gücü ya da insan haklarının korunmasından çok tiranlık yönetiminin kindar bir aracı olarak görülür” sonucuna vardı.⁵³ Genel bir sonuç olarak bu yeterince doğrudur.

“İş başındaki hükümetlere yardım hakkı,” ister Güney Vietnam’da ABD tarafından, ister Macaristan’da Sovyetler Birliği tarafından iddia edilsin, sadece emperyal hırsların kılık değiştirmiş halinden ibarettir. Aynısı, ABD tarafından Karayipler’de ve daha sonra neredeyse aynı terimlerle Sovyetler Birliği tarafından Doğu Avrupa’da geliştirilen “sınırlı egemenlik” kavramı için de geçerlidir. Her iki durumda, doktrinin esası şudur: “Bölgesel bir örgütlenme bölgeye yabancı olan özel bir sosyopolitik ideoloji tasarlayabilir” ve bunun yerli gruplar tarafından savunulması bir saldırganlık biçimi oluşturabilir.⁵⁴ Bu doktrine göre, Guatemalılar, Vietnamlılar, Macarlar ve Çekler yabancı olduğu düşünülen ve bu nüfuz alanına hâkim büyük güçler tarafından hoş görülmeyen bir ideolojiden esinlenmişlerse, kendi ülkelerinde saldırgan haline gelirler.

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin makul bir yorumuna göre, bu koşullar altında müdahaleye izin verilemez, fakat bu olgu büyük güç pratiğini hiçbir şekilde engellemez. Fakat bu sonuç yukarıda II. kısımdakine benzer. Mevcut yasalar bütününe ilişkin makul bir yorum vardır. Bu yoruma göre, hukuk saçma değildir ve devlet yürütmesinin davranışı uygunsuz, hatta suç niteliğindedir. Fakat devlet iktidarı, fiilen hiçbir kısıtlama getirmeyen farklı bir yorum oluşturur ya da yasaları bu farkı sağlayacak şekilde tamamlamaya çalışır. Bu şekilde anlaşılan yasa hiçbir meşruluk taşımaz. En azından uluslararası alanda hangi yorumun geçerli olduğu legal ya da tarihsel argümanla değil –her ne kadar bu olgudan şikâyetçi olsak da– iktidarın dağılımıyla belirlenir.

Pentagon Belgeleri meşru toplumsal eylemle ilgili bazı rahatsız edici soruları bu bağlantı içinde ortaya koyar. Belgeler, başka bulguları onaylayarak, iç kargaşa korkusunun siyasa üzerinde ciddi bir kısıtlama olduğunu gösterir. Analist, yönetim için daha ciddi sorunlardan birinin, “Pentagon’a kitlesel yürüyüş”le birlikte “21 Ekim [1967] günü Washington’da örgütlenen muazzam savaş karşıtı gösteri” olduğunu kabul eder: “Savaş düzeni almış birliklerle yolu kesilen binlerce barışçı göstericinin görünüşü, özelde Başkan için değil, bir bütün olarak ülke için güven verici olamaz” (IV, 217, 197). McNaughton savaşın Güney Vietnam’ın ötesine geçecek şekilde tırmanmasının, özellikle genç insanlar, ayrıcalıklı olmayanlar, entelijansiya ve kadınlar arasında savaşa muhalefet bakımından muazzam bir sivil itaatsizliğe yol açabileceğinden kaygılıydı. (IV, 482, 478). Tet Saldırısı’ndan sonra Vietnam’a ek birlikler sevk etmeyi düşünen Genelkurmay, “iç karışıklığın denetim altına alınması için yeterli gücün sağlanacağı”nı söylemek zorunda kaldı (IV, 541). Birkaç hafta sonra bir Savunma Bakanlığı memorandumunu, kuvvet seviyesindeki artışın “kentlerde isyan ve huzursuzluğun artması”na yol açacağından, “görülmemiş boyutlarda bir iç krizi kışkırtma” riskini artıracığından kaygılanıyordu (IV, 564).

Maliyet kaygıları, bu ciltlerin gösterdiği gibi, siyaset oluşturanları engelleyen yegâne faktörlerdir. Bu sonuç açısından hiç istisna bulamadım. Etkin maliyetler arasında şimdi belirtilenler yer alır. Bu maliyetleri yükseltmek ve böylece devletin suç niteliğindeki şiddetini kısıtlamak Amerikalı yurttaşların gücü dahilindeydi ve şimdi de öyledir.

IV. PENTAGON ARAŞTIRMASI VE TARİHSEL KAYIT⁵⁵

Asla Hıncıne Amerikan müdahalesinin bir tarihi olmasa da, Pentagon araştırması tarihsel kayıtlara önemli ayrıntılar eklemektedir. Genel bir değerlendirme olarak, savaş üzerine en eleştirel yazında yer alan akla yatkın çıkarımları kanıtlarla desteklediğini rahatça söyleyebiliriz. Pentagon tarihçileri zaman zaman ortaya koydukları bulguları eleştirel yazında yer alan sonuçlardan ayırmaya çalışırlar, fakat bunu başaramazlar; tartıştıkları savaş eleştirmenlerinin görüşlerini yanlış yorumlarlar ve tarihsel kayıtları da ağır biçimde çarpıtırlar.

Pentagon tarihçilerinin her olayda ABD hükümetinin görüşlerini, sanki bunlar kesin birer olguymuş gibi tekrarlamaları şaşırtıcı değildir. ABD siyasetini haklı çıkarma, Kuzey Vietnam'ın Hıncıne'de bozucu ve saldırgan bir güç olduğunu savunma girişiminde bulunurken hükümet propagandasının sık sık ötesine geçmekte, hatta bazen değerlendirmelerinin temelini oluşturan belgeleri yanlış yorumlamaktadır. Belgesel kayıtların ötesine geçtikleri zaman, akıl yürütme biçimleri, bu tip araştırmalardan doğal olarak bekleneceği gibi, aşırı hükümet yanlısı eğilimleri açığa vurur. Mesela, Cenevre sonrası döneme ilişkin yapılan yorumları ele alalım (muhtemelen araştırma direktörünün yorumları -krş. not 21). Buna göre, ABD ve Vietnam Hükümeti "tam bir işbirliği" içinde olmamakla birlikte, "Sözleşmeler"le sınırlandıklarını düşündüler" ve "barışı . . . kasten ihlal etmediler." Tam aksine, Demokratik Vietnam Cumhuriyeti barışın imzalandığı günden itibaren, Pham Van Dong'un "birliği sağlayacağız" (I, 250) deklarasyonunu doğrularcasına bütün toplumsal kaynaklarını seferber etmeye koyuldu. Böylece, DVC toplumsal ve ekonomik inşa için bütün kaynaklarını

harekete geçirerek, sözleşmenin merkezi seçim hükmünü reddeden ve gene sözleşmenin 14.(c) maddesini ihlal ederek Vietminh ve diğer muhalif unsurları vahşi biçimde ezmeye girişip barış sevdalısı ABD ve Vietnam Hükümeti'ne ters düşerek anlaşmayı bozma niyetini açık biçimde kanıtladı. DVC ancak, iktisadi kalkınmadan geri durarak ve ABD'nin zayıflatma çabalarının başarıya ulaşmasına izin vererek, 1954'te an meselesi gibi görünen kıtlığa gömülerek samimiyetini kanıtlayabilirdi (bkz. *At War with Asia*, s. 282). Tarihçinin mantığı bu noktada, 1950'de Çin ve Sovyetler Birliği'nin Ho Şi Min'i tanımasının "Ho Şi Min'in hedeflerinin ulusalcı niteliğine ilişkin her türlü yanılsamayı ortadan kaldırması ve Ho'nun Vietnam bağımsızlığının ölümcül düşmanı olarak gerçek renklerini açığa vurması gerekir" (I, 51) diyen Dean Acheson'ın mantığına benzetmektedir. Görünüşe bakılırsa, Acheson'a göre Ho, ulusalcı olduğunu ancak Fransızlara teslim olarak kanıtlayabilirdi, zira Acheson'a kalırsa Fransızlar Vietminh saldırganlığına karşı Vietnam'da özgürlüğü ve ulusal bağımsızlığı savunmaktaydılar (bkz. s. 165-166).

Benzer ideolojik öncüller konusunda, analist "Hanoy ile kırsal şiddeti kotaranlar arasında hiçbir doğrudan bağlantı saptanmamıştır" demektedir (I, 243). "Kırsal şiddeti kotaranlar"la kastettiği, sayısız köylüyü öldürerek ve köyleri topçu ateşiyle yıkarak, on binlerce muhalifi öldürerek, işkence ederek ve hapse atarak Komünistlerin denetimindeki barışçı bölgelere muazzam seferler düzenleyen Başkan Diem ve işbirlikçilerinin oluşturdukları terör saltanatına tepki göstererek (Vietnamlı Komünistlerin politikalarının tersine) öz-savunma önlemleri alan Güney Vietnam'daki direniş güçleridir.⁵⁶ Bu konuda analist "en azından 1957 boyunca Diem ve hükümeti, kırsal kesimde uygulanan oldukça karmaşık pasifikasyon programlarında dikkate değer başarılar kazandı" (I, 254) demekle birlikte, Diem'in çeşitli "baskıcı önlemler" aldığını onaylar (I, 253, 255). Fakat, Diem rejiminin "yurttaşların kişiliğine ve mülklerine saygı bakımından aynı dönemin diğer Asya hükümetleriyle kıyaslandığında daha iyi" olduğu sonucuna varır (I, 253; özellikle, 1960'da toprakların %45'ine sahip olan toprak sahiplerinin %2'sinin mülkü için). Diem ve işbirlikçileri "kırsal şiddeti kotaranlar"

olarak betimlenmezler. Geçerken belirtelim, Washington ile “kar-
maşık pasifikasyon programları”nı örgütleyenler arasında “doğru-
dan bağlantı” saptamakta da biraz zorluk vardır.

Pentagon araştırması ortaya çıktığında, hatalı biçimde bir gü-
vercinler korosu olarak görülenlerden bir protesto sesi yükseldi.
Bir bakıma bu doğrudur. Pentagon tarihçilerinin bile Vietnam’daki
ABD girişiminin pahalıya mal olan bir hata olabileceğine genelde
inandıkları görülür. Bu arada resmi ideolojinin çerçevesini eleştiri-
siz kabul etme eğilimindedirler ve hükümetin iddialarını nadiren
sorgularlar. Amerikan siyasi jargonunda kullanılan terime uygun
biçimde onlar genellikle güvercin olarak anılırlar ve kitle medyası
ya da akademik dünya ya da kamuoyu resmi dogmaya ilişkin en
ufak bir entelektüel bağımsızlık ya da kuşku belirtisi gösterdiğinde
rezil olan devlet ideologlarının eleştirilerine maruz kalırlar.

Analistlerin genel eğilimleri bu malzemeyi ciddi biçimde kul-
lanmayı uman biri tarafından değerlendirilmelidir. Mevcut ideo-
lojiye bağlılığın hatalı biçimde “tarafsızlık” olarak görülmesi pek
alışılmadık bir durum olmasa da, akademik dünyanın çağdaş so-
runlara ilgisiz kaldığı bir tür yanılsamadır. Bu türden naifliğe, çoğu
profesyonel araştırmadan daha fazla olmamakla birlikte, bu ana-
lizlerde de sık sık rastlanır. Bununla birlikte hiçbir okur ABD’nin
Vietnam’a müdahalesi ve bunu belirleyen eğilimler ve hedefler hak-
kında, temel alınan çözümlemeleri ve belgeleri dikkatle inceleyerek
çok şey öğrenmeyi başaramayacaktır.

Pentagon araştırmasının sunduğu haliyle tarihsel kayıtların
en çarpıcı özelliği dikkati çeken sürekliliğidir. Belki de en anlamlı
örnek, kayıtlarda örtülü olarak yer alan dört (ve şimdi beşinci-
ni de ekleyebiliriz) yönetimin siyasi öncülleriyle ilişkilidir. Halkın
duyguları dikkate alınmaksızın, komünist olmayan bir rejimin da-
yatılması ilkesinden en ufak bir sapma olmamıştır. Aslında, ilke-
nin alanı, yaklaşık olarak 1960’da Kuzey Vietnam’ın “kaybedildi-
ği” nihayet kabul edildiğinde, daraltıldı. Bundan ayrı olarak ilke,
kayıtların da gösterdiği gibi kelime oyunlarına başvurulmaksızın
korundu. Vietnam direnişinin gücü, ABD’nin elindeki askeri güç,
etkin kısıtlamaların yokluğu ve bu ilke veri alındığında, neredeyse

matematik bir kesinlikle, evreler halinde yürürlüğe konulan imha stratejisi ortaya çıkarılabilir.

Mayıs 1949'da Acheson, Saygon ve Paris'deki ABD görevlilerine Bao Dai hükümetinin (koşullar izin verdiğinde ABD tarafından tanınacağını da ekledi) başarısını sağlamak için "hiçbir çaba esirgenmemelidir" dedi, çünkü "Vietnam'daki yerleşik komünist örüntüden başka hiçbir alternatif" görünmemektedir. Daha ileride, Bao Dai hükümetinin "şimdi Ho'yu desteklemekte olan dikkate değer ve komünist olmayan liderleri kapsadığı ölçüde gerçek anlamda temsil gücüne" sahip olacağını öne sürdü.⁵⁷ Kuşkusuz, Acheson, Ho Şi Min'in "ulusalcı hareketin denetimini ele geçirdiği"nin farkındaydı.⁵⁸ Fakat Acheson'a göre, Ho'nun popülerliği de sadece ulusalcı görüşlerinden geliyordu.

Mayıs 1967'de McNaughton ve McNamara bir memorandum sundular. Analist bu memorandumu, erken askeri zafer vurgusundan, daha sınırlı ve uzlaşmacı bir tutuma doğru önemli bir siyasi değişimin belirtisi olarak ele alır. McNaughton, "ABD'nin Vietnam'daki yegâne hedefi Vietnam halkının kendi geleceğini belirlemesine izin vermek olmuştur ve hâlâ da öyledir" diyordu. Dolayısıyla, "Saygon hükümeti, Vietkong bayrağı altında olan, Komünist olmayan Güney Vietnamlılarla bir uzlaşma sağlamayı ve gerektiğinde onların ulusal bir hükümete tekil olarak katılmalarını" teşvik etmeliydi.⁵⁹ Tam da Acheson'ın on sekiz yıl önceki önerisi (bu kez Güney Vietnam'la sınırlı).

Pentagon Belgeleri analizinin son sözleri, eskisinin 1968 Tet Saldırısı'ndan sonra dağılmasıyla benimsenen yeni siyaseti betimler: "Amerikan güçleri Güney Vietnam'da hükümetin komünist güçler tarafından yenilgiye uğratılmasını önlemeye, hükümetin arkasına sığınarak etkin olabileceği ve halkının desteğini kazanabileceği bir kalkan sağlamaya devam edecektir" (IV, 604). Gene, aynı varsayım: ABD, siyasi zayıflığına, yozlaşmışlığına ve adaletsizliğine rağmen, komünist olmayan bir rejimin mümkün kılınması ve ne olursa olsun istikrar kazanması için askeri güç sağlamalıdır. Bu temel yaklaşımdan hiçbir yerde en ufak bir sapma olmamıştır.⁶⁰ Aynı siyaset günümüzde de taktik değişikliklerle yürürlüktedir.⁶¹

Bu durumda pek çok Vietnamlının Amerikalıları Fransız sömürgeciliğinin varisleri olarak görmesine şaşmamak lazım. Analist köylülerin tutumuna ilişkin bir araştırmanın kanıtladığı şu alıntıyı yapar: “Pek çoğu için 1945’te sömürgeciliğe karşı başlayan mücadele Diem rejimi boyunca kesintisiz devam etti: 1954’te ulusalcıların düşmanları Fransa ve Bao Dai’den, Diem ve ABD’ye dönüştü. . . . fakat durum asla değişmedi” (I, 295; ayrıca bkz. I, 252). Dolayısıyla Pentagon kendi sorununun “Vietkong’u (daha önce Vietminh deniyordu) caydırmak” olduğunu düşünüyordu (Mayıs 1959; *DOD*, bk. 10, s. 1186; ayrıca II, 409).⁶² Bizzat Diem’in de zaman zaman çok benzer bir tutum aldığı görülür. 28 Nisan 1956’da Fransız birlikleri ayrılırken yaptığı konuşmada, “onur ve özgürlüğü savunmak için savaşılan güçleriniz bizde değerli ardıllar bulacak” diye söz veriyordu.⁶³ Ocak 1964’de General Min, “bütün pasifikasyon çabasına sızan sömürge çeşnisi” uyarısında bulundu. Fransızlar, diyordu, en kötü ve en acemi günlerinde bile asla Amerikalıların yaptıkları gibi köylere ya da mahallelere girmediler. (Tarihe dikkat.) Lodge’un timlerin çoğunun Vietnamlı olduğu argümanına tepki olarak, General Min “onların Japonlara çalışan Vietnamlılar gibi oldukları düşünülüyor” diyordu. ABD’nin tepkisi, Min’in önerilerini “kabul edilemez bir geri adım” olarak reddetmek ve danışmanlık sistemini “mıntıka ve tabur seviyesi”nin altına kadar genişletmek oldu (II, 307-8). Bir buçuk yıl sonra, William Bundy’nin Amerikalıları Fransızların halefi olarak görme ayarısına kapılabilen kırsal kesimdeki insanların, o sırada planlanmakta olan topyekûn bir ABD işgalinin ardından “Vietkong bayrağının çevresinde toplanıp” toplanmayacağına merak etmesi gayet yerindeydi (IV, 611).

Bugünün Thieu rejimi Diem’inki gibi, belki ondan da dar bir iktidar tabanına sahiptir.⁶⁴ Şimdiki halde, kent entelijansiyaasının önemli katmanları –Lodge’un dediği gibi “sayılan insanlar” (II, 738)– Amerikan işgalini düpedüz emperyalizm olarak görmektedirler. Kuşkusuz, halkın ruh halinin geçmişteki kadar hesaba katılmadığı, ABD’nin en azından kısmen, “düşmanın ağırlığını ve kütlesini öğütmek”te başarılı olduğu öne sürülebilir (Robert Komer; IV, 420).

V. VIETNAM VE ABD KÜRESEL STRATEJİSİ

Uzun vadeli ABD hedefleri açısından bakıldığında, Pentagon Belgeleri başka yerde sunulmuş olan devlet arşivleri temelinde güçlendirici kanıt sağladığına inandığım yararlı belgeleri ortaya çıkarmaktadır.⁶⁵ Erken dönemde belgeler algılanan özçıkara ilişkin az çok akılcı bir değerlendirme sunar. Temel argüman gayet açıktır. ABD Güneydoğu Asya'da güvence altına alınması gereken stratejik ve ekonomik çıkarlara sahiptir. Hindîçin'i tutmak bu çıkarları güvence altına almak için esastır. Bu nedenle Hindîçin'i elde tutmamız gerekir. Güneydoğu Asya'nın kaybedilmesi halinde sonunda "Sovyet bloku"yla uzlaşacak olan Japonya göz önünde tutulması gereken önemli bir husustur. Bu durumda ABD, kısmen Japonya'yı Asya'da ABD'nin dışlanacağı kapalı bir "ortak refah alanı" oluşturmaktan menetmek için verilen II. Dünya Savaşı'nın Pasifik evresini kaybedecektir. Bu kaygıların teorik çerçevesi, Kore Savaşı'ndan önce Fransız sömürgeciliğini destekleme kararındaki gibi açıkça formülendirilen domino teorisiydi. Hedef, ABD'nin çıkarlarına uyumlu ve Japonya'yı içeren yeni bir "ortak refah alanı" oluşturmak.

Domino teorisıyla dalga geçmek günümüzde moda olmuştur, fakat gerçekte bu teori önemli bir inandırıcılık, belki de gerçeklik içerir. Ulusal bağımsızlık ve devrimci toplumsal değişim, başarılı olması halinde, pekâlâ bulaşıcı olabilir. Sorun Walt Rostow ve diğerlerinin zaman zaman "ideolojik tehdit," bizzat "Çinli komünistlerin Çin'deki ilerlemeyle Asyalılara komünist yöntemlerin demokratik yöntemlerden daha iyi ve daha hızlı olduğunu kanıtlayabilme olasılığı" dediği şeydir.⁶⁶ Dışişleri Bakanlığı "Uzakdoğu'da yüz yüze geldiğimiz tehlikenin temel kaynağı, Komünist Çin'in muhtemelen Japonya dışında hür Asya ülkelerini geçmeye devam edecek olan ekonomik büyüme oranından türemektedir" kaygısını taşıyordu. Bu kaygı gerçek olmanın yanında başka yerlerde psikolojik bir

etki de yaratacaktı (DOD, bk. 10, s. 1198; Haziran 1959). Genelkurmay iki hafta sonra bu sözleri tekrarlıyor (s. 1213), sadece şu eklemeyi yapıyordu: “Komünist Çin’in on yıl içinde kaydettiği dramatik ekonomik gelişme bölgeyi büyük ölçüde etkilemektedir ve Hür Dünya’ya yönelik ciddi bir meydan okumadır” (s. 1226). Bu nedenle devlet, vahşeti bakımından dikkate değer bir karar alarak, ABD’yi Komünist Asya devletlerinin ekonomik gelişmesini geciktirebilmek için elinden geleni yapmaya zorladı.⁶⁷

Birkaç yıl sonra 1964 kışının ortalarında savaşın tırmandırılması planlanırken, Michael Forrestal “ülke dışında ideolojik başarı kazanma” ihtiyacı duyan Çin’in “ideolojik yayılması”yla ve bu türden bir ideolojik başarının daha fazla başarı ihtiyacını uyarma tehlikesiyle ilgilenmemiz gerektiğini öne sürdü. Dolayısıyla “hedefimiz olası en uzun dönem için Çin’i ‘frenlemek’ olmalı”ydı (III, 592; 4 Kasım 1964); ya da analistin, Forrestal’in sözlerini açarak daha keskin biçimde dile getirdiği gibi, “ABD’nin hedefi Çin’in siyasi ve ideolojik nüfuzunu ‘frenlemek’ olmalıdır” (III, 218). William Sullivan “Çinlilerin siyasi ve ideolojik saldırganlığını . . . bu halkların kendi geleceklerini belirleme ve dolayısıyla ABD çıkarlarıyla uyumlu yöntemler geliştirme yeteneklerine bir tehdit olarak” görüp aynı temayı ele aldı (III, 218; analistin yorumu).

Kendi kaderini tayin hakkının ABD’nin çıkarlarıyla uyumlu olduğu varsayımını ele alalım. Bu varsayım, Pentagon Belgeleri’nin Vietnam’ın kendi kaderini tayin çabalarına yönelik gerçek Amerikan tepkisine ilişkin açığa vurduğu şeyin ışığında gayet yavandır. Aslında aynı varsayım, daha önce sözü edilen Eylül 1948 tarihli önemli bir Dışişleri siyaset belgesinde görülmüştü. Burada “Hindiçin sorununa herhangi bir uygulanabilir çözüm önerme yeteneksizliğimiz”den söz ediliyordu. Bu yeteneksizlik uzun vadeli hedeflerimizi hoş olmayan bazı olgularla bağdaştıramamaktan kaynaklanıyordu. Uzun vadeli hedef komünist nüfuzu mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırmak ve Çin’in nüfuz edinmesini önlemektir; ve “hoş olmayan olgu, Komünist Ho Şi Min’in Hindiçin’deki en güçlü, belki de en yetenekli şahsiyet olması ve onu dışlayacak herhangi bir çözümün belirsiz bir sonuç verecek olmasıdır.” Özellikle

ilginç olan, “Çin’in Hıncıne istenmeyen sızmasını ve orada nüfuz edinmesini önlemek” durumunda oluşumuzun sebebidir. Sebep, “Hıncı halklarının kaydedecekleri doğa gelişimin yabancı bir halkın ve yabancı çıkarların baskısıyla engellenmemesi”dir.

Hıncı halkının, yabancı çıkarlardan kurtulmuş olarak kaydedeceği “doğal gelişme”ye gösterilen bu övgüye değeri ilgi, ABD’nin bir başka uzun vadeli hedefiyle birleşmektedir: “ABD’yle dostça ilişkiler içinde olacak öz-yönetim uygulayan ulusalcı bir devlet oluşturulduğunu görmek ve . . . [bu devlet] bizim demokratik devlet anlayışımızı benimseyecek’ ve “batılı güçlerle, özellikle de âdetlerine, diline ve yasalarına aşına oldukları [Hıncı halklarının] Fransa’yla” işbirliği yapacak. Böylece “bu halklar batılı güçlerle kültürel, ekonomik ve siyasi olarak özgürce işbirliği yapmayı tercih edecekler” ve yükselen bir gelir standardından yararlanırken, “üretken biçimde çalışacak ve böylece daha dengeli bir dünya ekonomisine katkıda bulunacaklar” (DOD, bk. 8, s. 148, 144). Özetle, ABD ve Fransa, Hıncı halkları söz konusu olduğunda “yabancı halklar ve yabancı çıkarlar” oluşturmazlar, onlarla işbirliği “doğal gelişme”yi önlemez.

Ulusal Güvenlik Konseyi [NSC-National Security Council] çalışma grubu, Kasım 1964’te domino teorisini tartışırken Güneydoğu Asya anakarasının komünist hâkimiyet altına girme tehlikesine işaret etti: “Tayland ya da Malezya’nın kaybedilmesi ya da herhangi bir biçimde bozulması halinde, isyanın Güneydoğu Asya’nın tamamına yayılması gerçek bir tehlike olacaktır” (III, 627). Genelkurmay, “Tayland’ın gideceği kanaatinde olduğu”nu ekledi. NSC çalışma grubu, “Komünist Çin’le, erken tanıma tehdidiyle birlikte, daha sıkı bağlar kurma yönünde hareket etmekte olan Japonya üzerindeki etkileri”i ele alıyordu. “Güneydoğu Asya’nın zamanla çökmesi halinde” bunun yaratacağı etkilerin “birkaç kat daha şiddetli” olabileceği ve “zamanla bütün Pasifik savunma yapısını çözme eğilimi” taşıyabileceği belirtiliyordu. Genelkurmay sadece Güney Vietnam’ın kaybedilmesinin bile isyanın yayılmasına yol açacağını, ABD’nin çok muhtemel olarak “genel savaş” dışında isyanın yayılmasını önleyemeyeceğini ve bütün Pasifik savunma yapısının açığa çıkma süresinin kısa olacağını ekledi.

Kısa süre sonra, William Bundy ve John McNaughton değerlendirmekte oldukları en az saldırgan seçeneğin (A seçeneği) “en muhtemel sonucunun Vietnamlılarla müzakere yoluyla varılacak bir anlaşma olacağını” kaydettiler. Bu anlaşmaya göre, “sonunda birleşmiş bir Komünist Vietnam, Komünist Çin’e yönelik geleneksel düşmanlığını canlandıracak, Laos ve Kamboçya’yla ilgili kendi hırslarını sınırlayacaktır.” Şunu ekliyorlardı: “Böyle bir durumda . . . isyanın Tayland’a yayılıp yayılmayacağına dair bir kanaat edinmek zor olacaktır.” Ne var ki Taylandlıların “Komünist Çin’in dikkate değer bir askeri hamlesi olmaksızın, Komünist Çin’e bir ölçüde uyum sağlaması” muhtemeldir, çünkü onlar “bize kolayca güvenilemeyeceği sonucuna varacaklardır” (III, 661).

A seçeneği kabul edilebilir değildi: ABD “en muhtemel sonuç”u, birleşik bir Vietnam’a yol açacak şekilde, komünistlerin önderliğinde ve Çin’e düşman Vietnamlılarla müzakere yoluyla bir anlaşmaya varmak, onların Laos ve Kamboçya’ya yönelik sınırlı hırslarını kabul etmek istemiyordu. Bu nedenle planlayıcılar hızla yükseltilmiş bir saldırganlığa geçtiler. Onlar isyanın Tayland’a nasıl yayılacağı ya da Taylandlıların Çin’e “uyum sağlamaları”ndan neden korkmak gerektiği konusunda açık değildiler. Bu belirsizlik göz ardı edilemez; bunlar önemli sorunlardır. Bu sorunlar, planlayıcıların büyük risk ve maliyetle Hindicin’de birbirini izleyen saldırı evreleri için tavsiyede bulunmalarına yol açtı. Fakat seçenekleri ve muhtemel sonuçları ayrıntılı biçimde analiz eden iç dokümanlar bile bu önemli sorunları gevşek, neredeyse gizemli biçimde ele almaktadır. Fırsat düştüğünde, alıntı yapılan dokümanda olduğu gibi, planlayıcılar askeri zaferin çürümenin yayılmasına yol açacak mekanizma olmadığını açıklığa kavuştururlar. Elbette onlar Ho Şi Min’in Tayland’ı ya da Malaya’yı fethedeceğine, Jakarta ya da Tokyo’ya yelken açacağına inanmıyorlardı. Vietnamlıların gerilla hareketine verdikleri desteğin Tayland ya da Malaya’da fazla önemli olmayabileceğini (fazladan hiçbir önem taşımayacağını) kavrayacak kadar gerçeklikle temas halinde olduklarını farz etmek gerekir. Bu türden hareketler ancak güçlü kökleri varsa ve yerel nüfusu harekete geçirebilirse başarılı olabilirdi. Aksi halde, Kuzey Vietnam’da direnişi

kışkırtmanın tekrarlayan başarısızlığı bile bu gerçeğin görülmesini sağlayabilirdi. Cahil insanların değil, planlayıcıların Güneydoğu Asya'da Çin saldırganlığından korktuklarına inanmak zordur. Alın-tı yapılan dokümanda gördüğümüz gibi, onlar Çine düşman olacak birleşik bir Vietnam'ın bile kendi planları için tehlike oluşturacağını düşünüyorlar ve Taylandlıların gizemli "uyum sağlama"larının Çin'den açık bir askeri hamle gelmeksizin gerçekleşebileceğini umuyorlardı.

Aslında Amerikan siyasi liderliği, Çin'in saldırgan niyetleri olduğunu göstermek için var gücüyle uğraştı. Tipik bir örnek Lin Piao'nun Eylül 1965 tarihli bildirisine ilişkin yaptıkları yorumdu. Bildiri, ulusal kurtuluş hareketlerinin özerk olmaları gerektiğini ve Çin'in anlamlı ölçüde desteğine güvenemeyeceklerini vurguluyordu. McNamara, Rusk ve diğerleri için bu yeni bir *Mein Kampf* idi.⁶⁸ Kennedy entelektüellerinin Mao'nun Doğu Rüzgârı Batı Rüzgârı'nı yenecektir sözüne ya da Kruşçev'in ulusal kurtuluş hareketlerine destek ifadelerine gösterdikleri tepki de aynı kategoridedir.⁶⁹ Bu türden ifadelerin Washington'da korku ya da kaygı uyandırdığını söylemek yanıltıcı olur. İdeologlar daha çok benimsemek ya da hemen harekete geçirmek istedikleri programları haklı çıkarma çabasıyla bunları benimseme derdindedirler. Dolaysız biçimde göreceğimiz gibi, ABD istihbarat ajanları, bazı çekincelerle Hindîçin'in Fransa tarafından yeniden fethedilmesini destekleme kararından sonra, Vietminh'in "uluslararası komünizm"ın ajanları olduğunu kanıtlayacak bulguları gün ışığına çıkarmak için (boşa çıkmakla birlikte) kararlı bir çaba gösterdiler.

Bunların ve daha pek çok benzer olayın, isyanın ve çok korktukları uyum sağlamanın yayılması konusunda planlayıcıların karar-sızlığının sadece tek bir akılcı açıklaması var. Metinlerde "çürüme" dedikleri şey Komünist "ideolojik tehdit"tir. Bu tehdide karşı, silahlı saldırıyı kapsasın ya da kapsamasın, yerel komünist isyana karşı doğrudan müdahaleyle savaşmak gerekiyordu (bkz. s. 152). Taylandlı seçkinlerin, Tayland'da iç toplumsal değişimi önlemeleri ya da iç ayaklanmayı bastırmaları için onlara yardım etmeleri halinde "bize kolayca güvenilemeyeceği sonucuna" varacaklarından korkar-

lar. Çin'e düşman ve hırsları Laos ve Kamboçya'ya sınırlı birleşik bir Vietnam'ın yol açtığı yegâne "tehdit" Amerikan emperyalistlerinin kabul edemeyecekleri bir çerçeve içinde toplumsal ve ekonomik ilerleme tehdididir. Komünistlerin önderliğindeki bir ulusalcı harekete esin vererek Tayland'a yayılabilecek çürüme budur. Fakat hiçbir yetenekli ideolog, kendisi ve başkaları için gayet anlaşılır biçimde açığa çıkan belirtileri görmek istemez. Sonuç olarak kaydedilen merkezi faktörler, kaydedilen rastgele yorumlar dışında, gizemli kalır.

Bu noktada Çin ve Hint kalkınma modelleri arasındaki rekabetten çok fazla söz edildiğini hatırlayın (bkz. not 66). Bu bağlamda, Çinlilerin "ideolojik yayılması"ndan duyulan korku, Çin birliklerinin Tayland'ın kuzeyine doğru harekete geçeceklerine ya da Vietminh'in Kremlin yönetiminde saldırganlığına dair fantezilerden tamamen ayrı olarak domino teorisini cisimleştirir. (bkz. aşağıda not 210 ve s. 165-166).

Domino teorisıyla ilgili tartışmalarda ve ilgili sorunlarda söz konusu olan şeyin ne olduğunu açıklığa kavuşturmak önemlidir. Algılanan tehlikelerin gerçekliği, kuşkusuz, siyaset yapıcılarının eğiliminin belirlenmesiyle ilgisizdir. Tehditlerin algılanması ve ciddiye alınması harekete geçmek için yeterlidir. Tehditlerin gerçek olup olmadığı sorunu farklı bir nedenle ilgi konusu değildir. Aslında aptallık ya da cehalet sık sık iddia edildiği gibi (bkz. notlar 86, 97, 98) hayali tehlikelerin algılanmasına yol açıyorsa, bu durumda siyaseti yapanlar daha zeki ve daha bilgili olanlarla değiştirilerek siyaseti "iyileştirmek" mümkün olabilirdi. Sorunlar bazı durumlarda ayrı tutulmadıkları için büyük bir kargaşa ortaya çıkıyordu.

Güneydoğu Asya'da tehdit ABD'nin müttefiklerine bakılarak yükseltildi. Lyndon Johnson Mayıs 1961'de Vietnam'dan döndüğü zaman, dostlarımıza güvence verme sorunundan söz etmişti: Diem'e ek olarak bunlar, Çan, Sarit ve Ayub (II, 56) idi. Bu dostlar –sadece adı geçenler– elbette Rostow ve diğerlerinin algıladıkları "ideolojik tehdit" yüzünden tehlikedeydiler. Eğer Vietnam komünist liderlik altında birleşir ve halkı toplumsal ve ekonomik kalkınma için seferber etmeyi başarır, ABD güçlerinin müdahale etmemeleri halinde beklenebileceği gibi, tehdit artacaktı.

Güney ve Kuzey Vietnam'daki kalkınmanın kıyaslanması bu konuda ABD'yi özellikle cesaretlendirmiyordu. Mayıs 1959 tarihli bir istihbarat değerlendirmesi şu sonuca varıyordu: "kalkınma Kuzey'dekinin gerisinde kalacak ve Vietnam hükümeti kendi kaynakları ile ihtiyaçları arasındaki açıklığı kapatmak için ABD desteğine önemli ölçüde dayanmaya devam edecek" (DOD, bk. 10, s. 1191). Kuzey'de hayat standardı düşük ve "hayat zor ve parçalanmış", fakat "ulusal çaba geleceğin inşası üzerinde yoğunlaşıyor." Güney daha yüksek bir hayat standardına sahip (ve "çok daha fazla özgürlük ve eğlence var-kimin için olduğu belirtilmemiş, servet dağılımı tartışması da yok), fakat "temel ekonomik büyüme kuzeydekinden daha yavaş." Güney'deki sözde daha yüksek hayat standardı askeri olmayan, büyük kısmı mal ithalatı için kullanılan 1 milyar dolardan fazla parayla ilgisiz değil (DOD, bk. 10, s. 1191-3). Birkaç yıl sonra benzer bir bağlamda, bir NSC çalışma grubu Güney Kore için de cesaret kırıcı bir not düştü: "Kuzey Kore'deki kadar siyasi ve ekonomik ilerleme sağlama başarısızlığı" (III, 627).

Amerikan savaşının neden olduğu Güney Vietnam'daki ve diğer yerlerdeki büyük yıkım, nefret duyguları ve toplumsal dağılınayla birlikte bu tehdit şimdi azalmıştır. Bu durum Vietnam'ın Asyalı yoksullar için anlamlı olabilecek bir tür toplumsal ve ekonomik ilerlemenin vahim sonuçları olmaksızın Vietnamlılara kaybedilmesine yol açabilir. Belki de Amerikalı plancıların bahsettiği "ikinci savunma hattı" korunabilir, en azından bir süre için. Bu türden varsayımlar üzerine, ABD hükümeti Vietnamlılar arasında siyasi bir oluşuma uzun vadeli muhalefetinden vazgeçmek isteyebilir.

Sonunda dostlarımız, domino teorisinin öngördüğü gibi, Japonya'nın fikrini değiştirecek, Hindistan'ı etkileyecek, hatta petrol zengini Ortadoğu'yu ve daha sonra Avrupa'yı bile etkisi altına alacak şekilde devrilirlerse, ABD ve ABD'ye bağlı uluslararası şirketlerin hâkim olduğu küresel sistem açısından ciddi sonuçlar doğacaktır. Domino teorisi formülasyonlarından bazıları aslında fantastik olsa da, aynı şey kavramın kendisi için söylenemez. Dolayısıyla, kayıtlarda bu yaklaşıma fazla karşı çıkılmadığını görmek şaşırtıcı değildir. Analist, Fransızların Ho Şi Mine karşı destek-

lenmesini “risk yolundan çok sağduyu yolu” olarak görür; bütün Güneydoğu Asya’nın Ho’nun liderliği altında toplanma (elbette, söz gelimi Endonezya’da askeri fetih yoluyla değil) olasılığı dikkate alındığında bunun “daha akıllıca bir seçenek olduğu görülüyordu.” Analist bunu “bugüne kadar Vietnam’da olanlardan sadece biraz daha az kötü bir düşünce” olarak görür (I, 52). Domino ilkesinin Çan’ın yenilmesinden bu yana “ABD siyasetinin temelinde olduğu”nu kaydeder. İlgilendiği domino taşları Kuzey Afrika’da da Fransız siyasetinin temelini oluşturuyordu (I, 54). Domino teorisi, 1967’nin ortalarında McGeorge Bundy (IV, 159) ve diğer pek çokları tarafından kesin bir dille vurgulandı.

Aradaki yıllarda, sadece zamanlama ve olasılık tartışması vardır. Haziran 1964 tarihli bir CIA analizi sıklıkla domino teorisinin geçerliliğine yönelik bir meydan okuma olarak betimlenmiştir.⁷⁰ Ne var ki bu analiz (III, 178) sadece kuşatılan ülkelerin muhtemelen “Laos ve Güney Vietnam’ın düşmesinin bir sonucu olarak hızla komünizme yenik düşmeyeceği”ni (vurgu benim) ve Güney Vietnam ile Laos’un kaybedilmesi “ABD’nin Uzakdoğu’daki konumuna derin biçimde zarar verecek” ve Hanoy ile Pekin’in “militan siyasetleri”ni teşvik edebilecek olsa da, komünizmin yayılmasının “kaçınılmaz” olmayacağını ve önlenebileceğini belirtmektedir.

Kennedy öncesi dönemin belgeleri ABD yönelimlerinin bu yorumuna önemli ölçüde destek verir. Nisan 1945’te ABD, biraz kaçamak biçimde, Fransız otoritesinin yeniden kurulmasını kamuoyuna açık biçimde desteklerken, “daha liberal” bir örüntü, bizzat “kısıtlayıcı Fransız ekonomi politikalarının liberalleşmesi” ve “Amerikan çıkarlarının korunması için” tavsiye edildi (DOD, bk. 8, s. 6-10). Hindin’deki Amerikan çıkarları (“neredeyse sadece bir Fransız ekonomik himayesi ve politik bir kargaşa”) “kapsamlı Amerikan ve İngiliz yatırımları[nın] . . . ortak müdahale zemini sağladığı” Endonezya’dakinden önemli ölçüde daha azdı (I, 29). Bu durum Fransıyı kendi sömürgelerine özerklik vermeye (aksi halde insanlar “bizimkine karşı ideolojileri benimseyebilirler ya da bütün Batılı güçlere karşı bir Pan-Asyatik hareket geliştirebilirler”) ve açık kapı siyasetleri izlemeye zorladı (DOD, bk. 8, s. 23). Aralık

1946'da şu belirtildi: "Fransızlar burada kapalı kapı siyasetini daha uzun bir zaman sürdüremeyeceklerini anlamış görünüyorlar ve Fransız olmayanların çıkarları tartışmasız biçimde zengin ekonomik imkânlarla katılma şansı bulacak" (s. 87). Hindîçin kaynakları tekrar tekrar zikredilse de (örn., s. 183), bütün bölge için duyulan esas kaygı (domino teorisinin hipotezine göre) şuydu: "Eğer KOMÜNİSTLER Hindîçin'in denetimini ele geçirirlerse, Tayland ve Uzakdoğu'nun geri kalanı tehlikeye girecektir" (s. 220; Haziran 1949).

Aralık 1949 tarihli bir Ulusal Güvenlik Konseyi raporu durumu biraz ayrıntılı olarak ele alıyordu (NSC 48/1; DOD, bk. 8, s. 226-7). Sorun, şimdi ve öngörülebilir gelecekte, Sovyetler Birliği'nin, önemli bir siyasi, ekonomik ve askeri güç alanı olan Asya'ya hâkimiyet tehdididir. Japonya'nın "bir Uzakdoğu savaş kompleksinin esas bileşeni" olarak eklenmesi halinde "Stalinist blok" küresel hâkimiyet kazanabilirdi. "[Japonya'nın] potansiyelinin gelişip gelişmeyeceği ve bu potansiyelin kullanılma tarzı, gelecekteki Asya siyaseti örüntülerini güçlü biçimde etkileyecektir." Asya'nın güç potansiyelinde Japonya, ekonomik potansiyeli ve stratejik konumu nedeniyle "en önemli rolü oynar." "Japonya'nın sanayi tesisi SSCB için Uzakdoğu'da en zengin stratejik ödül olacaktır." Japonya üzerindeki komünist baskı, coğrafi yakınlık, kültürel faktörleri ve ekonomik zorlukları sömürebilen Japon Komünist hareketi ve "Komünist Çin'in Japonya için hayati bir hammadde kaynağı ve onun malları için bir pazar olma potansiyeli" nedeniyle tırmanacaktır. Japonya'nın Asya'daki gıda ürünlerine, hammaddelere ve piyasalara ihtiyacı var; "Çin kaynaklarına tam bağımlılık"tan kaçınmak için ABD'nin "Güney Asya gıda üretiminde ve hammadde ihracatında önemli bir artış"ı teşvik etmesi gerekir. Benzer kaygılar Hindistan için de geçerlidir. Ayrıca, bu piyasalar ve hammadde kaynaklarının ABD amaçları için de geliştirilmesi gerekir. "Asya'nın komünist olmayan ülkeleri arasında . . . bir tür bölgesel işbirliği bu ülkeler ve bu ülkelerle dünyanın diğer bölgeleri arasında uygun bir ticaret atmosferi geliştirmenin önemli bir aracı haline gelebilir."

Diğerlerinin yanı sıra John Dower'ın da vurguladığı gibi, "ABD

anti-komünist yükü ve Çin karşıtı birliği asla tek başına taşıma niyetinde değildir. Nihai hedefini daima yarı-bağımlı bir Asya bölgesi olarak görmüştür.”⁷¹ Pentagon Belgeleri konuya ilişkin mevcut dokümantasyonu oldukça ilginç bir tarzda zenginleştirir.

NSC 48/1 devamla, belirli kısıtlamalar altında Komünist Çin’le ticarete, Japon ve Amerikan ekonomilerinin sağlığı için izin verilmesi tavsiyesinde bulunmaktadır. Japonya’nın sanayi ürünleri ve Endonezya petrolü gibi stratejik maddelerin Sovyetler Birliği’ne aktarılması önlenmeli ve bunların Batı yörüngesinde kalması sağlanmalıdır. Güneydoğu Asya’daki esas sorun, “Kremlin’in yönettiği bir eşgüdümlü saldırının hedefi olması” (bu “artık açık”tır) ve Tayland⁷² ile Filipinler dışında hiçbir sorumlu liderin bulunmamasıdır. Güneydoğu Asya eğer “Komünizmin eline geçecek” olursa, “yanıkları dünyanın geri kalan kısmında, özellikle Ortadoğu’da hissedilecek ve tehlikeli biçimde Avustralya’ya ulaşacak büyük bir siyasi bozguna uğrarız.”

Bu çözümlemenin genel hatları Truman ve Eisenhower yönetimlerinde direnç kazandı. NSC 64 (I, 361-2) şu sonuca varıyordu: Hinde’in “Komünist hâkimiyetindeki bir hükümetin denetimi” altında olursa, Tayland ve Burma da “Komünist hâkimiyetine girecek” ve Güneydoğu Asya’nın geri kalan kısmı “büyük tehlike içinde” olacak. Genelkurmay, “Komünistlerin elinde olmayan Uzakdoğu bölgelerinden Japonya ve diğer adalara güvenli bir gıda maddesi ve stratejik madde kaynağı sağlamak için uzun vadeli önlemler” alınması için bastırıyordu (I, 366; Nisan 1950; ayrıca askeri yardım ve örtülü operasyon tavsiyesinde bulundular.) Dışişleri Bakanlığı’nın bir siyasi komitesi, NSC 64’ü “Hinde’in Komünist güçlere kaybı kaçınılmaz biçimde Güneydoğu Asya’nın kaybına yol açacaktır” yaklaşımının doğrulanması olarak yorumladı (DOD, bk. 8, s. 351; Ekim 1950). NSC 48/5 Sovyetler Birliği’ni Doğu Asya anakarasını ve sonunda Japonya’yı Sovyet denetimi altına sokma girişimi içinde görüyordu (s. 425-6; Mayıs 1951). Asya nüfusu, askeri kapasitesi, kritik kaynakları ve Japonya’nın sanayi kapasitesi veri alındığında, bu programı önlemek önemlidir. Şubat 1952 tarihli bir NSC kurmay araştırması şu uyarıda bulunuyordu:

Güneydoğu Asya'nın düşmesi Japonya'nın komünist hâkimiyetindeki Asya alanıyla işbirliğinin belirgin ekonomik avantajlarını vurgulayacaktır. Japonya'nın Güneydoğu Asya'yla ticaretten dışlanması ise, Japon ekonomisini ciddi biçimde etkileyecek ve Japonya'nın ABD yardımı-na bağımlılığını artıracaktır. Güneydoğu Asya'nın, özellikle Malaya ve Endonezya'nın kaybı, uzun vadede, sonunda Sovyet Bloku'na kaymasını önlemeyi aşırı derecede zorlaştıracak şekilde Japonya'nın ekonomik ve siyasi baskılar altında kalmasıyla sonuçlanabilir. [I, 375]

Belge daha sonra, domino teorisinin ayrıntılarına girerek, Güneydoğu Asya hammaddelerinin (mesela, Endonezya petrolünün ve İngiltere'den en fazla dolar kazanan ve bu sayede ekonomik gelişme sağlayan Malaya'nın) öneminden ve ABD'nin stratejik çıkarlarından söz etmektedir.

Haziran 1952 tarihli NSC 124/2 Çin'i esas düşman olarak saptadı ve yine hammadde sorununu ve Japonya'nın komünizme uyum sağlamasının yol açacağı tehdidi vurgulayarak açık bir domino teorisi formülü oluşturdu (I, 83-4, 384-5). Aynı temalar, eklentiler ve daha açık vurgularla, Eisenhower döneminde de tekrarlandı. Japonya'nın ABD siyasetinin kilit taşı olduğu ve Güneydoğu Asya'nın kaybedilmesinin (Hindiçin'in, hatta Tonkin'in kaybedilmesinin muhtemel bir sonucu) Japonya'yı komünist blokla işbirliğine yönelteceği, Kızıl Çin'in (bazı analizlerin "Güneydoğu Asya'daki Sovyet komünist kampanyası"na göndermede bulunmasına rağmen, şimdiki halde esas suçlu; krş. DOD, bk. 9, s. 214; Ocak 1954) Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesinden daha muazzam bir askeri blok inşa etmesine izin vereceği vurgulanıyordu. Dünya çapında ortaya çıkacak sonuçlar felaket olacaktı. Bu nedenle Hindiçin kurtarılmalı ve bölge ülkeleri "hür dünya"yla bütünleşmeye ve hammadde kaynaklarının hür dünyaya, kritik faktör olarak Japonya'ya akmasını sağlamaya teşvik edilmelidir (bkz. I, 436, 438, 450, 452). Haziran 1956'da John F. Kennedy temel tezin açık bir formülünü ortaya koydu:

Vietnam, Güneydoğu Asya'da Hür Dünya'nın köşe taşı, köprünün temel taşı, su yolunun bendini temsil eder. Burma, Tayland, Hindistan, Japonya, Filipinler ve hiç kuşkusuz Laos ve Kamboçya, eğer Komünizm'in kızıl dalgası Vietnam'ı kaplarsa, güvenliği tehdit altında olacak ülkeler arasında. . . . Ayrıca, Hür Vietnam'ın bağımsızlığı hür dünya için askeri

olmayan alanlar için de büyük önem taşıyor. Onun ekonomisi Güneydoğu Asya'nın bütün ekonomileri için hayati önemde; ve onun siyasi özgürlüğü Asya'nın –ve aslında bütün dünyanın– bütün bölgelerinde özgürlüğünü elde etme ya da muhafaza etme çabasında olanlar için bir esin kaynağı. Bu ülkenin dış politikasının temel kuralları, özetle, güçlü ve özgür bir Vietnam ulusunun varlığına önemli ölçüde bağlı.⁷³

İstihbarat değerlendirmeleri, çeşitli nüanslarla, domino teorisinin genel varsayımlarını tekrarlardı (nitelikli bir bildirim için bkz. DOD, bk. 10, s. 999, Eylül 1955). NSC'nin ve Genelkurmay Başkanlığı'nın memorandumları da, ABD sermayesi için yatırım ikliminin geliştirilmesi (s. 1206) ve Güneydoğu Asya ülkelerinin hür dünyanın ekonomik sistemiyle bütünleştirilmesi gibi göreneksel tavsiyeleri ekleyerek aynı varsayımları tutarlı biçimde tekrarlar (s. 1206, 1228, 1234, 1288).

Zaman zaman, en iyi durumda alıntılanan “bu görüşlerin [devlet arşivinin yanı sıra artık iç belgelerden hareketle de kapsamlı biçimde dokümanlaştırılabilir] kanaatten, hatta hatalı bir kanaatten fazlasını göstermediği” öne sürülmüştür ve bu nedenle, Japonların Güneydoğu Asya'yla ilişkilerinin Amerikan planlanmasında başat bir konu olduğuna ilişkin “radikal argüman”ı göz ardı etmek mümkündür.⁷⁴ Argüman bariz biçimde yersizdir, özellikle de daha önce (yukarıda s. 84) kaydedilen yanıltınacanın tipik bir örneğidir. *Kanaatin* dokümanlaştırılması, yönelimi sağlamak için yeterlidir; onun *doğruluğu* yönelimin belirlenmesi açısından kesinlikle önemsizdir. Robert W. Tucker, “Japonların Güneydoğu Asya'ya bağımlı olduğuna dair radikal argümanı ciddiye almak zordur” dediği zaman, mantıksal yanıltmacasını olgusal bir hatayla birleştirir. Bu “radikal bir argüman” değil, daha ziyade ABD'nin siyaset yapımcılarının dile getirdikleri bir kanaattir. Tucker, kanaatin doğruluğunun sadece önemsiz bir sorun olduğunu öne sürerek, aslında, görünüşte reddettiği esas “radikal argüman”ı itiraf eder. Bu kanaatin sürüp sürmediği sorununa geldiği zaman, sorunları daha da ağırlaştırmak için, “en azından 1964'ten sonra” Vietnam siyasetinin bu kanaate atfedilemeyeceğini iddia ederek önlem alır. Gene önemsiz, çünkü fiilen öne sürülen şey, bunun 1950'ler boyunca etkin faktör oldu-

ğudur. Sonraki yıllarda bu faktörün önemi, Amerika'nın derinleşen müdahalesi kendi kendini yönlendirmeye, emperyalist zeminde giderek akıl dışı olmaya başlayınca, önemini kısmen kaybetti ve sonunda akılcı emperyalistler için ciddi bir düş kırıklığına ve "hâkim sınıflar içinde bir bölünme"ye yol açtı. O halde, her bakış açısından, Tucker'ın bu noktadaki tartışması bütünüyle yersiz olmakla birlikte, yine kendisinin "radikal argüman" dediği şeye benim bildiğim yegâne ciddi tepki girişimidir.⁷⁵

1960'larda, psikolojik irade testlerinden, aşağılanmadan, Amerikan imgesinden vb. daha fazla söz edilmesiyle birlikte artan bir akıl dışılık ve kasılma vardır. Karşı tarafın göz kırptığı ısrar ironik yönlerden yoksun değildir. Nitekim analist, 1961 yılını "Rusların genel olarak saldırgan ve güvenli tutumu . . . ve Amerikalıların genel olarak savunmacı konumu" nedeniyle ABD için "özellikle zor bir yıl" olarak görmektedir (II, 21). Bu nedenle, Vietnam'ı dolaylı biçimde etkileyecek şekilde Sovyetler'e tavizler vermek ya da ona zemin sağlamak zordur. "Zayıf bir ABD tepkisi olarak yorumlanabilen" her şey ve her yer "sadece Vietnam üzerindeki baskıyı güçlendiriyordu." Ne var ki Chester Cooper "Kennedy'nin dış politika tutumu, 1962'nin sonunda, onun [Küba füze krizinde] dramatik başarısını izleyerek, ek bir itilim sağladı." Böylece Vietnam, Pekin ve Moskova'ya izledikleri "kurtuluş savaşları" siyasetinin tehlikeli ve uygunsuz olduğunu kanıtlama fırsatı yarattı ve aynı zamanda, karşı-ayaklanmayla ilgili "yeni doktrinleri test etmek için hem bir meydan okuma hem de bir fırsat sağladı."⁷⁶ ABD'nin büyük güç mücadelesindeki rakibiyle ilgili tutumu savunmacı olsun ya da olmasın, Hindîçin'i kazanma kararlılığı böylece pekişmiştir.

ABD'nin Hindîçin siyasetinin 1960'larda artan akıl dışılığını kısmen teknik entelijansiyanın Washington'a akmasına ve II. Dünya Savaşı'ndan beri ülkede gelişmekte olan askerileşmiş devlet kapitalizmi içinde devlet rolünün gelişmesine atfetmenin akla uygun olduğuna inanıyorum. Teknik entelijansiya, ayırt edilebildiği ölçüde özel sermayenin özgül çıkarlarından çok esas olarak devlete ve onun iktidarına sadakat gösterir. Ayrıca, teknik entelijansiyanın iktidarda bir paya sahip olma iddiası sözde uzmanlığına dayanmak-

tadır. Bu nedenle, onların pragmatik bir çıkarlar hesabıyla hatayı kabul etmeleri ya da devlet siyasetini biçimlendirmeleri zordur. Hatayı kabul etmeleri halinde kendi iktidar taleplerinin düzmece olduğunu teslim etmiş olurlar. Otoriteleri özel imparatorlukları ya da aristokrat mirası denetleme rollerine dayanan birileri, bu sorunlarla aynı ölçüde yüz yüze gelmezler. Siyasetleri oluşturanın ve yargılarının hatalı olduğu kanıtlanırsa, onun iktidar hakkı küçültülür ve bu nedenle israfa yol açan, başarısız olan, kararsız kalan bir girişimi sona erdirmekte biraz daha özgür olur.

1964'ün başlarında, Güney Vietnam'ı "kaybetme" kaygıları belki de "histeri" denebilecek bir zirveye ulaştı. Şubat müzakerelerine değinen analistin sözleriyle: "Hanoy'un Vietkong'a yardımını durdurmak dünya çapında ayaklanma tehdidine karşı ABD çıkarlarının korunmasıyla fiilen eşitlendi" (III, 153). Ralph Stavins, 1960'ların başında Washington'dan bakıldığında "ufukta toplanan bulutlar"ı betimlerken, biraz abartıyordu: "Hanoy birkaç gerilla birliğiyle Diem'i devirecek ve ABD, doğrudan bir sonuç olarak, dünya siyaseti arenasından çekilmek zorunda bırakılacak."⁷⁷ Bu türden korkular, Mart 1964'ün önemli NSAM (Ulusal Güvenlik Ajansı Memorandumu) 288'de yer aldı. Burada analistin "klasik bir domino teorisi sunumu" (III, 3) dediği şey ortaya konulmaktadır. Bütün dünyada öne sürülen iddia şudur: "Güney Vietnam çatışması, Komünist 'kurtuluş hareketi'yle karşılaşan bir ülkeye ABD'nin yardım etme kapasitesine ilişkin bir sınav olarak görülmektedir. Bu nedenle, saf anlamda dış siyaset açısından bahis yüksektir. . ." Memorandum, gayet açık biçimde, "Komünist olmayan bağımsız bir Güney Vietnam istiyoruz" demektedir. Bu Vietnam "isyan-cı unsurların kökünün kazınması ve onların denetim altına alınması için polisiye ve askeri yardım"ı kapsayacak şekilde, dış -yani Amerikan- yardımı kabul etmekte özgür olmalıdır. Ve bu hedefe ulaşamadığımız sürece, denilmekteydi, "neredeyse Güney Asya'nın tamamı muhtemelen Komünist hâkimiyet altına girecek" ya da "Komünizm'e uyum sağlayacaktır." Ve çatışma, bir "örnek vaka" olarak düşünüldüğünde, aynı zamanda Hindistan'a, Avustralya'ya, Japonya'ya ve aslında bütün dünyaya yönelik artan bir tehdittir (III,

50-1; II, 459-61). Bu görüşler daha sonra değişikliğe uğratılmış olsa da (krş. III, 220, 658), Güney Vietnam'ın esas olarak bir "örnek vaka" olduğu fikri değişmedi ve komünist olmayan bir Güney Vietnam fikrine bağlılık düşüncesinde hiçbir değişiklik yapılmadı.

Abartıya rağmen, siyaset oluşturma'nın akılcı özü 1960'ların başında değişmemişti. Aslında bu, "örnek vaka" olarak abartılmış Vietnam doktrininde de teşhis edilebilir. Vietnam, bir bakıma, örnek vaka olarak hizmet edecekti. Gelişmekte olan ülkelere sert bir ders verilecekti. Onlar, uluslararası sistemin kurallarını güçlü olanın belirlediğini görmeliydiler. Güçlü olan, pek çok katı disiplinci gibi, kendilerini niyetleri bakımından iyi huylu, hatta soylu görüyordu. Gelişmekte olan ülkeler, kendilerini Batı ve Japon devlet kapitalizminin hâkim olduğu uluslararası sistemden ayırarak Çin modeline uygun bir "ulusal kurtuluş" anlayışını, kitle seferberliğiyle, ülke içi ihtiyaçlara odaklanarak, ülkenin kalkınması için gerekli maddi ve insani kaynakları kullanarak benimsememeliydiler. Uluslararası kurallara itaatsizlik edecek ölçüde gözü kara olmaları halinde, küresel yargı ve cellatlar tarafından darbeye, ablukaya, hatta yıkıma maruz bırakılacaklardı.

Japonya sorunu fazla merkezi bir konu olmamakla birlikte ciddi bir sorun olarak devam etti. Kasım 1964'te önemli bir NSC çalışma grubu, tırmanma sorununu ele alarak, "Komünist Çin'i ve müttefiklerini, birlikte yaşamak durumunda oldukları başat bir güç haline getirdiği görülen her türlü gelişmenin Japon tutumları üzerinde yarattığı etki"yi tartıştı. O sırada, ABD'nin Hindişine hâkim olması halinde, Japonya'nın Komünist Çin'le daha sıkı bağlar kurmaya yöneleceği gibi bir tehlike ve "Komünist Çin'le bir şekilde birlikte yaşama zorunluluğunun önemli görülebileceğine dair artan bir duygu" algılıyorlardı. Özetle, Japonya'nın Çin'e uyum sağlamaması ya da Çin'le birlikte yaşama yönünde sürüklenmemesi önemliydi. Gene Haziran 1965'te William Bundy siyaset seçiminde Japonya'nın görüşlerini dikkate almanın önemi konusunda uyarıda bulundu, çünkü bu ülkenin "Komünist Çin'e uyum sağlaması ya da onunla kapsamlı ilişki kurması"ndan korkuluyordu (IV, 614). Başka kaynaklardan biliyoruz ki 1950'lerde Japonya'ya Çin'le ticari ilişkileri-

ni kesmesi için baskı yapılıyordu ve Güneydoğu Asya'ya giriş özel bir yönelim olarak sunuldu.⁷⁸ Japonya'nın piyasalara olan ihtiyacı da Başkan Kennedy için önemli bir kaygı konusuydu.⁷⁹ Elbette, bu yıllarda Japonya'nın genellikle doğrudan bir rakip olarak algılandığını; aslında 1965'e kadar Japonya'nın ABD'yle daima elverişsiz bir ticaret dengesi olduğunu akılda tutmak gerekir⁸⁰ Japonya ABD'nin küresel sisteminden ayrılması ve Çin'le "birlikte yaşama"ya başlaması halinde potansiyel bir tehdit olarak algılanıyordu.

Tarihsel koşulların ve politikayı oluşturanların elindeki seçenekler dizisinin değerlendirilememesi bu konuda yüzeysel yorumlara yol açar. Mesela, Charles Kindleberger, Japonya'nın Amerikan iktisadi dış politikasının özçıkırla yönlendirildiği teorisine, özellikle de "azgelişmiş ülkelere dış yardım bu ülkeleri bağımlı tutmaktır" ve ABD siyasetleri "kapitalist dünyayı denetlemenin esas aracı olarak dolar kullanmak için tasarlanmıştır" teorilerine "ters düşen zor bir örnek" olduğunu öne sürer.⁸¹ Teorinin savunulabilir olup olmadığı bir yana, Kindleberger'in tezindeki mantığı ele alalım: Kendisi Japonya'yı neden "ters düşen zor bir örnek" olarak görmektedir? Mantığı şudur: Japonya ABD'den çeşitli biçimlerde yardım görmüştür, fakat "ABD'nin kuklası değildir." Aynı mantıkla, Çin ve Romanya'ya Sovyet yardımının da özçıkırla ilgili olduğunu kanıtlayabiliriz. Aslında, Kindleberger'in tezi, ABD'nin her şeye gücünün yettiği varsayımını desteklemektedir. Bu varsayıma göre, Amerikan yardımı bazı ülkelerin Amerikan hâkimiyetindeki sistemin içinde kalmasını sağlamayı amaçlıyorsa, o zaman bu ülkenin bir kukla olması gerekir; ve ülke bir kukla değilse, Amerikan yardımının denetim ve nüfuzu sürdürecektir bir araç olarak görülemeyeceği sonucu çıkar.

Gerçek dünyada, ABD siyasetini oluşturanlar daha zor bir sorunla yüz yüzediler. Onlar Japonya'nın savaş sonrası kalkınmasını "hür dünya" sistemiyle bütünleşme yönünde etkilemek için elde bulunan çeşitli araçlara sahiptirler. Başarılı biçimde üstesinden geldikleri olası bir alternatif, "Pasifik atölyesi"nin devrimci bir toplumsal dönüşüm geçirebileceği ya da Doğu Asya'da gelişen kapalı sistemlerle "uyum" sağlayabileceğiydi (krş. yukarıda tartışılan NSC

48/1). Japonya'nın "bir kukla" olma seçeneği gerçekleşmiş değildi; bu seçimin uygulanabilir olup olmadığı başka bir sorudur.⁸²

Sonuçlar Amerikan sermayesi için karmaşık –iki örnek vermek gerekirse, tekstil için kötü ve petrol çıkarları için iyi– fakat kuşkusuz algılanan alternatifler için tercih edilebilirdi. Her durumda, Kindleberger'in savunulamaz örtük hipotezi bir kez geri alındığında, "zor örnek" gayet kolay hale gelir. Sorunun makul biçimde tartışılmasını engelleyen "Japon iş dünyası"yla ilgili geliştirilen bir tür paranoyadır. Mesela, Zbigniew Brzezinski, bu türden abartı için önemli olan bir makalede, Japonya'nın liberalleştirilen dış yatırım siyasetinden bilgisayarları "dışlama"ya çalışacağını öngörür ve bunu yaparken, IBM Japon'un Japon bilgisayar pazarının yaklaşık %40'ına sahip olduğunu (bilgisayar alanında Amerikan ve Japon şirketleri arasındaki diğer düzenlemelerden ayrı olarak) belirtmez.⁸³ Aslında, Japonya'nın liberalleşmesi sürmektedir ve Amerikan sermayesi ile Japon sermayesi arasındaki rekabetin sonucu kuşkuyla olabilse de, ölçek sorunundan tamamen ayrı olarak ABD'nin elinde pek çok kart bulunduğu unutulmamalıdır.⁸⁴ ABD'nin büyük ve öngörülemez maliyetlerle Güney Vietnam'ı bütünüyle işgal etmesinden önce, Japonya'nın bir süre kadar Amerikan hâkimiyetindeki sistemin makul ölçülerde küçük ortağı gibi davranacağını düşünmek akla uygundur.

Vietnam Savaşı'nın yol açtığı maliyetlerin ABD'nin hiçbir emperyal dürtü taşımadığını (Boer Savaşı maliyetlerinin Britanya İmparatorluğu'nun radikal hayal gücünün bir parçasını oluşturması gibi) kanıtladığı şeklindeki genel görüşe belki bir sözcük eklenebilir. Geniş ölçek dikkate alındığında maliyetler elbette Amerikan ekonomisinin seçilmiş kesimleri için kârdır. Petrole, jet uçaklarına, misilet bombalarına ya da bilgisayarlara otomatlaşmış hava savaşı için yapılan hükümet harcamalarını sadece "müdahalenin maliyetleri" olarak betimlemek anlamsızdır. Elbette imparatorluğun hiç kimseye fayda sağlamayan maliyetleri de vardır: 50.000 Amerikalı cesedi ya da ABD ekonomisinin endüstriyel rakipleri karşısında güç kaybına uğraması. İmparatorluğun bir bütün olarak emperyal toplum için maliyetleri de ele alınabilir. Ne var ki bunlar sosyal maliyetlerdir;

oysa, söz gelimi askeri başarılarla denizaşırı yatırımlardan sağlanan kârlar, gene toplumun belirli özel katmanlarında yoğunlaşmaktadır. İmparatorluğun maliyetleri bir bütün olarak topluma paylaştırılırken, kârlar az sayıda kişiye gitmektedir. Bu açıdan imparatorluk içeride güçlendirilen iktidar ve ayrıcalığın bir aygıtı olarak hizmet eder⁸⁵ ve sosyal maliyetlerin genellikle yüksek olduğunu ve maliyetler yükseldikçe iktidar ve nüfuz konumlarında olanlar arasındaki farklılıkların da arttığını gözlemlemenin hiçbir önemi yoktur. İmparatorluk, içteki ayrıcalığı güçlendirme aracı olarak hizmet ederken, pahalı olmayan hammadde kaynakları, ucuz bir işgücü piyasası, kirliliğin (mesela Japonya için önemli bir mesele) ihracı için fırsatlar ve yatırım fırsatlarını güvence altına alan pazarlar da sağlar. Domino teorisinin varsayımları konusunda, bu teorisinin akılcı versiyonlarında bile, Vietnam'daki bahisleri bu açıdan ele almak gerekir.

Aynı sahtekârlık, üçüncü dünyadaki ekonomik çıkarlarımızın Üçüncü Dünya müdahalelerinin yönlendirilmesinde Gayri Safi Milli Hasıla'nın [GSMH] sadece küçük bir bölümünün rol oynayabileceğine dair bilinen argümanı zayıflatmaktadır.⁸⁶ Dış müdahaleden sağlanabilecek özel çıkarlar yol açacağı sosyal maliyetlerle caydırılmıştır ve genellikle kalıcı olan etkisini, GSMH oranını önemsiz hale getirecek şekilde, kendi hedeflerine ulaşmak için devlet gücünü destekleyerek kullanacaktır. Bundan tamamen ayrı olarak, Üçüncü Dünya'daki iktisadi çıkarları sanayi toplumlarındaki çıkarlardan ayırmak, Vietnam örneğinin açıkça gösterdiği gibi, genelde imkânsızdır. Siyasetleri oluşturanların Japonya gibi dominoların kaderi üzerindeki uzun vadeli etkisini ve erken evrelerde, Batı Avrupa kapitalizmini yeniden inşa etmek gibi kritik bir sorunla ilişkisini de buna ekleyebiliriz (krş. yukarıda s. 89'daki Malaya'nın dolar edinme kapasitesi; ya da Fransızların, kendi emperyal sistemlerini başarılı biçimde yeniden inşa etmeden Batı Almanya'nın bir Batı ittifakına sınırsız katılımını kabul etmemeleri).

Gene de, beklenen maliyetler yüzünden Vietnam girişiminin gerçekleşmeyeceği görüşü pekâlâ doğru olabilir. Fakat gerçek dünyada, siyaset oluşturanlar nihai maliyet bilgisiyle faaliyet göstermezler ve işler ters giderse her şeye yeniden başlamazlar. Gelecek

eylemlerin kâr ve zararlarını her noktada değerlendirirler. Bu zeminde, Vietnam girişimi emperyalist dürtülerin çerçevesi içinde makul görünebilir; 1960'lar boyunca ideologların ve kriz yöneticilerinin Washington'a akın etmeleriyle birlikte, başka ve daha akıl dışı kaygıların hâkim olduğu öne sürülebilir.

Ayrıca, maliyeti olsa da bu çaba Amerikan toplumunun, Amerikan sermayesinin makul ölçülerde özgürce faaliyet gösterebileceği "bütünleşmiş küresel sistem"ın korunmasında büyük çıkarları olan kesimleri için ılımlı bir başarı sağlayabilirdi. Genellikle ekonomik liberalizme bağlı olan *Far Eastern Economic Review* editörünün değerlendirmesini ele alalım. Kendisi, Japon ekonomisinin "bölgeyi birleştiren, geleceğin ortak refah alanının siluet halinde belirmesini sağlayan" ve bölgenin diğer ekonomilerini "belirgin biçimde bütünleyen ana faktör" olarak hizmet etmesiyle birlikte "Doğu'da ve Güneydoğu Asya'da yaşanan başarı öykülerinin çınladığı"ndan söz etmektedir. Editöre göre, "ABD'nin Vietnam'daki varlığı, komşu ülkelerin kendi ekonomilerini ve kendi kimlik duygularını istikrarlı bir ölçüde inşa etmelerine, köylülere geceleri tepelerden ya da ormanlardan sızan teröristlerin vaatlerinden daha cazip bir alternatif sağlamalarına izin vererek" ya da farklı ideolojik öncülerle, bu ülkelerin neokolonyal küresel sistem içinde daha güvenli biçimde özümсенmesini sağlayarak, "Güneydoğu Asya'ya zaman kazandırmıştır." Hangi öncül benimsenirse benimsensin, gerçek şudur: "Amerikalı iş adamları . . . Asya'nın ve Pasifik Havzası'nın dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen piyasası olarak taşıdığı potansiyele ikna olmuşlardır" ve hızla bölgeye yönelmektedirler. Bu, "Vietnamlaştırmanın başlamasından bu yana" sürmekte olan bir süreçtir. Amerikan yatırımları bölgedeki bütün yabancı yatırımların yaklaşık %70'ine ulaşmıştır.⁸⁷

Pek çok belgede açıkça dile getirilen emperyal dürtü Vietnamlı direnişinin beklenmeyen esnekliği ve direnciyle belirsizleştirilmiş olabilirdi. Bununla birlikte, geriye doğru bakıldığında başka araçların da muhtemelen daha etkili olacağı öne sürülse de bu dürtü hedeflerine kısmen ulaşmıştır.

Elbette, emperyal dürtü genellikle savunmacı ifadelerle mas-

kelenir: Batı Avrupa ile Japonya'yı bütünleştirerek bütünleşmiş bir dünya sistemine hâkim olmaya çalışmıyoruz; daha ziyade, stratejik bölgelerin Kremlin'e (ya da "Peyping") geçmesini önlemek, böylece kendimizi ve başkalarını onların "saldırganlığı"ndan korumak zorunda kalıyoruz. Rus imparatorluğunun efendileri ise hiç kuşkusuz eşit bir samimiyet ve tam bir haklılıkla benzer bir tutum almaktadırlar. Bu pratiğin saygıdeğer bir tarihsel geçmişi vardır ve "güvenlik" terimi konvansiyonel bir örtmecedir. Planlayıcılar sadece hâkim toplumsal sınıfların çıkarlarını değil, ülkenin güvenliğini güvence altına almaya çalışmaktadırlar.

Aslında, "savunmacı" retorik elverişli bir anlam taşır. Dünyanın en ileri, kapitalist hatlarda az çok örgütlü sanayi süper gücünün, temsil ettiği çıkarların üstünlüğüne tam bir güvenle dünya çapında özgür ve açık bir rekabete girişmesi doğaldır. Böylece onlar, sadece çeşitli bölgelerin ulusal ya da emperyal kapalı sistemlere geçmesini önlemeye çalışmaktadırlar. ABD, tıpkı dünya hâkimiyeti dönemindeki Britanya gibi, "serbest ticaret emperyalizmi"ne yönelirken, özel çıkarlar yararına devlet müdahalesini sürdürmekte ve sağlayabilecekleri türden özel haklar (Filipinler'deki gibi) talep etmektedir.⁸⁸

Pek çok yorumcu, ABD siyasetinin uzun vadeli emperyal hedeflerle belirlendiğini ya da onlardan etkilendiğini inkâr eder ve Pentagon Belgeleri'nin hiçbir emperyal dürtüyü açığa vurmadığını öne sürer. Bu görüş için özellikle 1960'lardan bir örnek verilebilir. Leslie Gelb ilginç bir noktayı vurgulayarak şöyle demiştir: "Vietnam'ın ABD için taşıdığı önemle ilgili hiçbir sistematik ya da ciddi inceleme hükümet içinde ele alınmamıştır."⁸⁹ Vietnam girişiminin sürmesini çoklu etkenlere atfeder: Soğuk savaş varsayımlarının baskısı, bürokratik yargılar, Amerikan siyasetinde bir etki olarak antikomünizm ve diğer iç baskılar vs.⁹⁰ Kendisi "Vietnam özünde stratejik askeri ve ekonomik öneme sahipti" görüşüne rağmen, bu görüşün hâkimiyet kazanmadığına, bunun nedeninin muhtemelen Vietnam'ın özünde bu türden bir önem taşıması olduğuna işaret eder. Vietnam'ın önemi, daha çok domino teorisinin varsayımlarından türemektedir. Buna ilişkin formülünde şöyle der: Bu

teoriye göre, “Hindiçin’in düşüşü Amerikan güvenliğinin küresel olarak zayıflamasına yol açacaktır.” Bu “inanç kalemleri”nin asla ciddi biçimde tartışılmadığını kaydederek, “Bizi Vietnam’a götüren ritüel niteliğindeki bu antikomünizm ve abartılı güç siyasetleriydi,” iddiasında bulunur (*New York Review*). Biz de bir ekleme yaparak, Amerikan “güvenliği”nin Hindiçin’de komünist önderliğinde bir ulusalcı hareketin zaferinden nasıl zarar göreceğine ya da “Amerikan güvenliği”nin hangi bileşenlerinin, beklendiği gibi Çin’e düşman olacak ve onun Laos ve Kamboçya’yla ilgili hırslarını sınırlandıracak bir ulusalcı hareketin zaferinden zarar göreceğine ilişkin herhangi bir tartışma ya da analiz kaydı var mıdır, diye sorabiliriz. (bkz. yukarıda s. 82).

Hannah Arendt siyaseti belirleyen kişileri Vietnam’a yönelten oldukça farklı bir akıl dışı etkenler dizisini tartışmıştır.⁹¹ “Nihai amaç,” der, “ne iktidar ne kâr . . . [ne de] belirli somut çıkarlar”dır; “imaj oluşturmak,” “devasa bir insan ahmaklığı deposunda yeni bir şey oluşturmak”tır. “Amerikan siyaseti düpedüz fanteziyi sınırlayabilecek ve denetleyebilecek, iyi ya da kötü, hiçbir gerçek hedefe sahip değildi.” Özellikle bunun emperyal stratejiyle alâkası yoktu. Amerikan siyasetinin arkasında cehalet, kör antikomünizm, kibir ve kendini aldatma yatar. Arendt, Pentagon tarihindeki bu unsurlara işaret etmekte kesinlikle haklıdır. Nitekim her türlü tarihsel bulgu karşısında Amerikalı yetkililer, Çin’in Moskova’nın ajanı, Vietkong’un Kuzey Vietnam’ın ajanı, onun da Moskova’nın ya da Peyping’in ya da her ikisinin kuklası olduğu varsayımında, katı bir doktrinde direndiler. Kanaatler planlayıcıların ve propagandacıların ruh haline göre değişim geçiriyordu. Bu kişilerin elinde elbette söz konusu varsayımları çürütmeye ya da en azından onlara olan güvenlerini sarsmaya yetecek kadar belge vardı. Durumun ancak kurumsallaşmış bir aptallıkla açıklanabileceği görülür.

Dean Acheson’ın Saygona çektiği bir telgrafta, “Hindiçin’in toprak bütünlüğünü savunmak ve Birleşik Devletler’in Komünist hâkimiyetindeki köle devletler bloku içinde birleşmelerini önlemek için’ (I, 70; Ekim 1950) Fransızlara ve Birleşik Hindiçin Devletleri’ne yardım gerektiğinden söz etmesinden şimdiki duru-

ma kadar, bu türden yorumları destekleyen bol miktarda malzeme Pentagon Belgeleri'nde bulunmaktadır. Pentagon araştırmasının en dikkate değer ifşaatlarından biri, analistlerin yirmi yılı aşan bir süre içinde sadece tek bir kurmay belgesini keşfedebilmeleridir. Bu belge "komünist tepkileri, Hanoy'un bir ajanı gibi davrandığı kapsamlı bir komünist stratejiden çok, esas olarak Hanoy, Moskova ve Peyping'in farklı ulusal çıkarları açısından ele almaktadır" (II, 107; Kasım 1961 tarihli bir istihbarat değerlendirmesi). Hindiçin'in toprak bütünlüğünün kendi halkına ve Komünistlerin hâkim oldukları köle devletler blokuna karşı savunulması için Fransızlara yardım konusunda sızlanmayan, doğrudan olguların ele alındığı "istihbarat topluluğu"nun içinde bile, Kuzey Vietnam'ın tıpkı Sovyetler Birliği, Çin, ABD ve UKC gibi genellikle bizzat belirlediği kendi çıkarlarını kolladığı gibi basit bir gerçeği kavramak ya da en azından dile getirmek imkânsıza yakındı.

Ho Şi Min'in sadece bir Rus (ya da Çin) kuklası olduğuna dair kanaat oluşturma çabaları eğlendiricidir. Dışişleri Bakanlığı, Temmuz 1948'de, "Ho ile Moskova arasında doğrudan bağlantı olduğuna dair hiçbir kanıt" (doğal olarak "var olduğu tahmin edilir) bulamamıştı.⁹² Dışişleri Bakanlığı istihbaratı, sonbaharda, "Vietnam dışında neredeyse bütün ülkelerde . . . Kremlin kaynaklı komplo"ya ilişkin kanıtlar buldu. Hindiçin "bir anomali" olarak görülüyordu. Bu nasıl açıklanabilirdi? İstihbarat için en olası açıklama şudur: "Moskova hiçbir katı talimat vermemiştir" ya da "Moskova'da Vietnam hükümetine özel bir muafiyet sağlanmıştır" (I, 5, 34). Eylül 1948'de Dışişleri Bakanlığı şunu not etti: "Şanghay'daki Tass Ajansı aracılığıyla bir telsiz bağlantısı kurulmuş olabileceğine dair artan bulgulara rağmen, SSCB ile Vietnam arasında sürekli ilişki olduğuna dair bilgi yoktur" (DOD, bk. 8, s. 148, denize düşen yılana sarılır). Saygon'daki Amerikalı görevliler şunu eklediler: "Ho Şi Min'in, Moskova, Çin ya da Bangkok'taki Sovyet elçiliğinden talimat aldığını gösteren hiçbir bulgu elde edilmemiştir." Daha sonra, "Şunu tahmin etmek mümkündür ki," denilmektedir, "Moskova, Ho ve adamlarının yeterli eğitim ve deneyime sahip olmadıklarını hissetmektedir ve onların günlük siyasetlerini denetlemeden, yete-

rince güvenilir olmaya çalışmaktadır” (s. 151). Şubat 1949’da, şunu keşfedince rahatladılar: “Yakın tarihli Moskova kaynaklı yayınlar Fransızlar tarafından ele geçirildi.” Hangi kanaldan sağlandığı gizemini korusa da bu yayınlar “tatminkâr iletişimin var olduğu”nu (s. 168); ayrıca “şaşırtıcı biçimde yerli Çinli Komünistler ile Vietminh arasında pek az doğrudan işbirliği olduğu”nu göstermektedir.

Haziran 1953 tarihli bir istihbarat değerlendirmesinde, “Pey-ping ya da Moskova’nın Vietminh siyasetinden nihai olarak sorumlu olup olmadığını belirleyemiyoruz,” denilmektedir (I, 3969. Bu bir aksiyomdur, biri ya da diğer olabilir. Çin Komünist stratejisine ilişkin bağlamda, İstihbarat şu sonuca varır: Komünistler Hindişindeki mevcut stratejiyi izlemektedirler, çünkü bu strateji “çok gerekli olan Fransız ve ABD kaynaklarını, Komünistlere düşen maliyeti görelî olarak azaltacak şekilde Avrupa’dan saptırmaktadır” ve “özerk’ ulusal kurtuluş hareketleri kurgusunu muhafaza ederken, uluslararası komünist çıkarları geliştirmek için fırsatlar sağlar ve Komünist Çin ile SSCB’nin, Laos, Kamboçya ve Tayland halklarına ve hükümetlerine dolaylı olarak askeri ve psikolojik baskı yapabilecekleri bir araç da sağlar ki bu araç Vietminh’dır” (I, 399). Vietminh’in uğrunda savaşmakta olduğu başka bir sebep olabilir miydi?

Bu türden bulguları cehalet, mitoloji ve kurumsallaşmış aptallığın ABD siyaset yapıcılarını bir dizi feci hataya yönelttiği iddiasını desteklemek için kullanmak ayartıcıdır. Ancak Stalin’in Mao ve Yunan gerillalara karşı soğuk ya da olumsuz olduğunu anlamış olsalardı, 1954’te Guatemalâda “açığa çıkan . . . komünist fetih örüntüsü” olmadığını,⁹³ Vietnamlıların ulusal kurtuluş için kendi mücadelelerini yürütmekte olduklarını görürlerdi. Keşke William Bundy, Yale’de Vietnam tarihi hakkında bir kurs vermiş olsaydı. Fakat cehalet ve paranoya olguları karartmıştı.

Ne var ki bu teori pek çok soruyu yanıtsız bırakır. En basitini ele alalım: Siyaset oluşturanlar neden daima aynı cehalet ve akıl dışılık biçimine maruz kalmıştılar? Savaş sonrası ideologlar tarafından inşa edilen yanılsamalı sistemlerde neden sistematik hata vardı? Cehalet ya da aptallık düzenli ve sistematik çarpıtmaya de-

ğil, rastlantısal hataya yol açar: Olgular ne olursa olsun uluslararası çatışmanın sebebi komünist güçlerin davranışdır ve ABD sistemi içindeki bütün devrimci hareketler Sovyetler Birliği, Çin⁹⁴ ya da her ikisi tarafından desteklenmektedir, şeklinde ifade edilen ilkeye sarsılmaz bağlılık.⁹⁵ Son varsayım, Vietnam'ın önemine ilişkin neden hiçbir incelemenin yapılmadığı (Gelb) konusunu tartışmanın dışında tutuyordu? Cehalet ve aptallık hiç kuşkusuz hataya yol açabilir, fakat bu türden sistematik hataya ya da bu türden şaşmaz hataya pek yol açmaz. Ve ikinci, bu kez daha açık bir soru vardır: ABD neden antikomünisttir?

Birinci soruyla ilgili olarak, Acheson, Rostow, Stevenson, Kissinger ya da bir başkasının sözlerinde olsun, "istihbarat topluluğu"nın üzücü kayıtlarında yer alan aynı çarpıtma bulunur. Bu türden kaynakların her birinden, Stalin'in Mao'yu desteklediğini ve Yunan gerillaları ve Ho Şi Min'i teşvik ettiğini, Çin'in Hindistan'a saldırdığını, Vietkong'un uluslararası komünist saldırganlığın ajanı olduğunu iştiriz. Aslında böyle olduğuna inanılmaktadır. Kriz yöneticileri bu iddiaları tartışmazlar; onlar sadece bu iddialara bir ses verirler. En iyi durumda bunların hepsi, eldeki kayıtların gösterdiği gibi, belirsiz ve muhtemelen sahtedir, fakat olguyla ilgili sorular teolojik tartışma bağlamında konu dışındadır.

Burada önemli olan inanılanların yüksek düzeyde işlevsel olmasıdır. Sömürge savaşlarını haklı çıkarmak, bu türden girişimlerin ür-kütücü doğası ve yüksek maliyetleri dikkate alındığında sağlanması çoğu kez zor olan halk desteğini kazanmak için antikomünizmin uygun bir mitoloji sağladığı bir gerçektir. Fakat ABD'nin Vietnam'a saldırmasını antikomünist sanrılarla açıklamak, Rusya'nın Çekoslovakya ya da Macaristan'ı işgal etmesini sadece Batı Almanya ya da Wall Street korkusu nedeniyle açıklamak kadar yüzeysel olacaktır. Hiç kuşkusuz, bir düzeyde Sovyet liderliği söylenene inanır, kendi özverili ve cömert davranışına gösterilen sert tepki karşısında şaşırır. Belki de Rus kamuoyu aslında "kendi ülkesinin Prag'daki silahlı gücünden gurur duymakta ve Çekoslovakya'nın zayıflığından, nankörlüğünden, sorumsuzluğundan vb. söz etmektedir."⁹⁶ Aynı şekilde Washington, Yunanistan'daki kitle hareketinin ezilmesine

yardımcı olurken, Guatemala'nın işgalini desteklerken, Dominik Cumhuriyeti'ni işgal ederken ve Hindîçin'deki köylü topluluklarını tahrip ederken, demokrasiyi savunduğunu, uluslararası komünizmin ajanlarının "iç saldırganlığı"nı ya da yıkıcılığını savuşturduğunu iddia eder. Onu savunanlar, yanı sıra eleştirenler de, maliyetler çok yüksekse hataları kabullenmeye isteklidirler ve "sorumlu" ya da "yetkin" herhangi bir gözlemcinin oldukça farklı bir görüşe sahip olabileceğini kavrayamazlar. Bazıları hâlâ genellikle ABD'nin dış politikasını "reformist, hatta ütopyacı hedefler"le izlediğini ve bu politikanın ancak "acemi, duygusal, ağır biçimde aptal . . . entelektüel olarak ciddi bir liderlikle fazla ilgisi olmayan"⁹⁷ bir politika olduğu için başarısız olabileceğinde ısrar ederler. ABD'nin davranışını, herhangi bir büyük güce tam olarak uygulanacak değerlendirme ve analiz standartlarıyla yorumlamanın, kendilerini eleştirmen olarak görenler için bile ne kadar zor olduğu görülmektedir.

Siyaset yapıcılarının emperyal müdahalenin kılık değiştirmesi için geliştirilen fantezilere yakalanabilmesi ve zaman zaman kendilerini bunların tuzağına düşmüş durumda bulmaları gerçeği, bu ideolojik kurguların hangi işlevi yerine getireceğini sormamıza engel olmamalıdır: Tutarlı bir alternatif yerine neden *bu* özel mistifikasyon bir izahat olarak sunulmaktadır? Gene kişi sanrısız sistemin gerçekliğinin soluk bir yansımasını temsil ettiği olgusuyla kandırılmamalıdır. Bu sadece bir kanaat olmak durumundadır. Fakat bu bilinçli yönelimi mitostan ayırmamıza engel olmamalıdır.

"İstihbarat topluluğu"nın, Vietminh'in uluslararası komünizmin ajanlarından oluştuğu tezini doğrulama çabaları gayet açık biçimde savaş sonrası Amerikan dış politikasındaki "uluslararası komünist komplo"nın işlevini açığa vurur. Sovyetler Birliği'nin, kendi gücünün sınırları içinde sert ve baskıcı bir emperyal yönetim kurduğu kuşku götürmez. Fakat Güneydoğu Asya'daki Amerikan siyasetini belirleyen bu olgu değildi. Walt Rostow'un (bkz. not 192) ve diğerlerinin fantezilerinin aksine, Vietminh'in Kremlin'in yönettiği bir komplonun ajanları olduğunu ilk keşfeden ve böylece Güneydoğu Asya'daki Rus saldırganlığını geri püskürtmesi için Fransa'ya yardım eden ABD değildi. ABD Hindîçin'de daha çok Batı

yönelimli rejimler kurmayı amaçlayan genel siyaseti uyguladı. Bu rejimler Batı ve Japonya ile “kültürel, ekonomik ve siyasi olarak” işbirliği yapacaklar ve “daha dengeli bir dünya ekonomisine katkı”da bulunacaklardı (karşılaştırmayı yukarıda s. 81). Burada söz konusu olan “dünya ekonomisi” elbette hür dünya’nın ekonomisiydi. Bu siyaset özünde, söz gelimi 1943’te İtalya’da ya da kısa süre sonra Yunanistan ve Kore’de izlenen Amerikan siyasetinden temelde farklı değildi.⁹⁸ Bu siyaseti Vietnam’da uygulamak için, “ulusalcı hareketi ele geçiren” güçleri yok etmek gerekiyordu, çünkü bu güçlerin zihninde farklı bir toplumsal ve ekonomik kalkınma modeli vardı. Fakat açıkça belirtmek gerekirse, bu çok sinik olacaktı. Bu nedenle, sorunu “savunmacı” terimlerle yeniden ele almak, bu ulusalcı güçlerin aslında uluslararası bir komplonun ajanları olduğunu ve nihai olarak ABD’nin özgürlüğünü yok etmeyi amaçladığını öne sürmek gerekiyordu. “İstihbarat topluluğu”na Amerikan müdahalesinin ideolojik dayanağı olarak gerekli olan tezin doğruluğunu kanıtlama görevi verildi. Arka plan dikkate alındığında, istihbaratın gerekli bağlantıyı kurmayı başaramaması, gerekli olan tezin bir inanç kalemi olduğunu kabul ve ilan eden, böylece onun doğruluğunda ısrar etmeyi sürdüren ideologları hiçbir şekilde engellemedi. Aynı örüntü başka yerde de öngörülebilir bir düzenlilikle görülmüştür.

İkinci soruya dönelim: ABD neden antikomünisttir? Alışıl-gelmiş bir yanıt, ABD’nin, komünizmin saldırgan ve yayılcı karakteri nedeniyle komünizme karşı olduğudur. Böylece, Doğu Avrupa’da olduğu gibi statükoyu temsil ettiği yerlerde komünizmi yıkmaya çalışmadığımız öne sürülür. Başkan Kennedy, sık sık alıntı yapılan konuşmasında, Trujillo’yu Castro’ya daima tercih ederiz⁹⁹ dediği zaman, şunu kastetmektedir: “Sovyetler Birliği’yle mücadeledeki güç gereklilikleri ‘düzgün bir demokratik rejim’e bağlılıktan önce gelir.” Çin’e gelince:

Çin’de komünist bir hükümet olduğu için, fakat genelde Çin’in görüşü ve özelde Asya’da izlediği siyaset nedeniyle bu ülkenin çevrelenmesi sürdürülmemiştir. Amerikan karşıtlığını açıklayan, Çin’in Asya’daki statükoyu değiştirme ısrarı ve kullandığı yöntemlerdir.¹⁰⁰

Bu türden öneriler analize dayanamaz. ABD'nin komünizmi düşürmek için nükleer yıkım riskini göze almayacağı doğru olmakla birlikte konuyla ilgisizdir; aynı şekilde, Amerikan gücüyle ilgili nesnel sınırlar da gözardı edilmemelidir. Tucker'ın Kennedy'nin sözlerine ilişkin yorumu, Amerika'nın Castro düşmanlığının onun Sovyetler Birliği'ne yanaşmasının bir sonucu olduğunu varsaymaktır ki bu elbette gerçek dışıdır. Belki de Amerikan düşmanlığının bu hamlede belirleyici bir faktör olmadığı öne sürülebilir, ancak öncelikli olduğu tartışma götürmez.¹⁰¹ Tucker'ın argümanı Çin konusu olduğunda daha da zayıftır. Çin kendi sınırlarının ötesinde statükoyu değiştirmek için hangi yöntemleri kullandı? Amerika'nın Uzakdoğu'da kullandığı yöntemlerle kıyaslandığında bu yöntemler hangi bakımdan "itiraz edilebilir" idi? Komünist önderliğindeki bir Vietnamlı ulusalcı harekete karşı Fransız sömürgeciliğinin güçlü biçimde dayatılması, hangi anlamda II. Dünya Savaşı'ndan sonraki statükoyu korumak için gerçekleştirilen bir girişim sayılıyordu? Vietnamlı devrimcilerin –ya da Arbenz ya da Bosch'u destekleyenlerin– eldeki bulgulara rağmen, Rus ya da Çin ajanları olduklarını kanıtlama çabası nihai olarak neden bunun böyle olması gerektiğine dair dini bir inanca yol açıyordu? Bu sorulara verilecek yanıtlar Tucker'ın "Amerikan düşmanlığını açıklama" çabalarını bütünüyle zayıflatır.

Aslında Tucker siyaseti açıklarken dikkate aldığı noktalarda da yanılmaktadır. Castro'nun "teklifimizi reddedeceği" ne ve "bu yarıkürede aksi halde tartışmasız olacak hegemonyamıza meydan okuyan bir tutum alacağı"na işaret ettiği zaman doğruya yaklaşmaktadır, fakat bu gözlemleri ciddi bir siyasi tartışmanın kazanmak durumunda olduğu özgürlük derecesine kadar izlemez. Küba hangi bakımdan teklifimizi reddedecek ve hegemonyamıza meydan okuyacaktır? Tucker bu soruyu yanıtlamaz, hatta ortaya koymaz. Sadece şöyle der: "Amerika'nın müdahaleci ve karşıdevrimci siyaseti . . . Amerikan örneğinin dünyanın geri kalanına kayıtsız kalabileceği," yanı sıra "başkaları üzerinde hâkimiyet uygulayacağı" gibi makul biçimde temellendirilmiş bir korkuyla açıklanabilir. Tucker, "radikal bir eleştiri bu açıklamayı *tutarlı biçimde* kabul edemez" derken

hatalıdır.¹⁰² Ne var ki hiçbir ciddi eleştirinin bu türden önermeleri *bir siyaset açıklaması olarak* kabul edemeyeceğini söylemek doğru olacaktır. Aslında her ciddi eleştiri, yabancı bir toplumun bu korkuları gidermek için benimsemek zorunda olduğu “Amerikan örneği”nin hangi unsurlardan oluştuğunu sorarak sorunu daha ileri düzeye taşıyacaktır. 1954 müdahalesine zemin hazırlayan Guatemala’nın ulusal spor olarak beyzboldan çok futbolu seçeceği korkusu muydu? Domuzlar Körfezi çıkarması Kübalı entelektüellerin Kıta Avrupası fenomenolojisini Amerikan tarzı analitik felsefeye tercih edeceği korkusundan mı kaynaklandı? Amerikan siyasi demokrasi modelinin, ABD’nin neden Brezilya’yı Allende yönetimindeki Şili’ye tercih ettiğini açıklayan “ilgisizliği” kanıtlayabileceğini mi düşünüyoruz? Yine gerçek tarihsel örneklerle ciddi bir bakış da Tucker’ın önermelerinin boşluğunu ortaya koyar. Bir “radikal eleştiri”ye daha güçlü bir alternatif sunduğuna inanır. Oysa kendisi hiçbir alternatif sunmamakta, sadece Amerikan karşıdevrimci müdahale siyasetini açıklamak için radikal olsun ya da olmasın herhangi bir ciddi çabayla yüzleşmesi gereken özgül sorunlardan uzaklaşmaktadır.

Tucker’ın gerçek sorunlarla ilgilenme başarısızlığı benzer bir örüntüyü izler. Genellikle Amerikan müdahaleciliğinin devlet kapitalizminin normal işleyişine değil, “güç dürtüsü” gibi daha derin bir yönelime atfedilebileceği öne sürülür. Bu akıl yürütme bayağıdır, ancak neden böyle olduğunu anlamak önemlidir. Argümanın başarısızlığı, emperyalist müdahalenin sebebi olarak “güç dürtüsü”nün saptanmasında yatmaz; bu önkabul, çürütme korkusu olmaksızın doğruluğunu öne süremeyeceğimiz kadar belirsizdir. Aslında argüman, bir genelleştirmenin mantıksal olarak uygun terimlerle yeniden biçimlendirilmesiyle ya da türediği daha derin tezlerle kadar izlenerek çürütülmeyeceğini anlamadığı için başarısızdır. Bir işadaminin normal davranışının kâr dürtüsüyle (ya da söz gelimi ampirik olarak ayırt edilebilir bir tez olduğunu farz ederek, büyümeyle) değil, “daha derin” bir iktidar dürtüsüyle yönetildiğini öne sürdüğümüzü düşünelim. Yine, işadaminin normal davranışının kendisini kapitalist toplumda kâr peşinde koşmakla açığa vuran bir

güç dürtüsüyle açıklandığı iddiasını kabul edebiliriz. Bu iddia, kapitalist toplumda bir işadammının davranışının kâr güdüsüyle yönlendirildiği hipotezini sadece yeniden oluşturur, onunla çelişmez.

Aynısı, Amerikan dış politikası tartışmalarında sıklıkla ortaya çıkan “genelleşmiş güç dürtüsü”ne ilişkin belirsiz düşünceler için de geçerlidir. Otokratik bir yönetim sisteminin “güç dürtüsü”nü destekleyeceği, saptayacağı ve onu tam yetkiyle destekleyeceği doğru olabilir. Kapitalist bir toplumda, işleyen otokratik yönetim formu üretim araçlarının ve kaynakların, ticaretin ve finansın özel denetimiyle; ayrıca, özel ekonomiyi yönetenlerin aslında hükümet kurmaylarının devlet siyaseti üzerindeki nüfuzuyla sağlanır. Dışışlerine özel ilgi duyan özel otokrasi unsurları doğal olarak kendi güç ve nüfuzunu, temsil ettiği çıkarların yararı için devlet siyasetinin yönetilmesine yöneltecektir. Başarılı oldukları yerde, gayet yaygın biçimde, emperyalist müdahaleyle karşılaşırız.

Sağlıklı bir demokrasinin emperyal planlayıcıları engelleyeceği söylenebilir. Bunun iki sebebi vardır: İlk planda, özçıkâr kaygıları çoğu kez kalıcı bir sosyal maliyetle emperyal girişimi frenler; ve ikincisi, işleyen bir demokrasi hâkimiyet ve gücün ötesindeki diğer değerleri –dayanışma, sempati, işbirliği dürtüleri, yaratıcı ve yararlı çalışma düşüncesi vb.– güçlendirebilir. Hâkim ideoloji, sıklıkla “davranış bilimleri”nin sözde keşiflerine başvurarak bu türden yönelimleri küçümseme ve onlarla alay etme eğilimi gösterir, fakat bu farsın bizi engellemesi gerekmez (bkz. 7. bölüm). Önemli nokta, emperyal müdahalenin açıklanması için “güç dürtüsü”ne başvurmanın, gerçek karakteri bir kez açığa çıktığında sahte değil, konuyla ilgisiz olmasıdır. Bu “alternatif açıklama”nın bir mistifikasyon biçimi olarak hizmet ettiğini; gerçek güç işlerini karartmaya hizmet ettiğini öne sürmek mantıklıdır.

Geriye şu soru kalır: Amerikan ideolojisi ve siyaseti neden anti-komünisttir? Ya da bir başka soru: ABD neden antifaşist olmuştur (seçmeli olmakla birlikte)? Faşist Japonya 1940’ta neden kötüydü de, faşist Yunanistan ve (Afrika’da Amerikan silahlarıyla statükoyu koruyan) Portekiz günümüzde hoşgörülebilmektedir? Ve ABD, II. Dünya Savaşı’ndan kısa süre sonra muhafazakâr ulusalcı liderlik

dış yatırımdan yana görüldüğü zaman Endonezya'da genellikle sömürgecilik karşıtıdır da, kılık değiştirmiş Fransız sömürgeciliğine alternatifin yerli bir komünist direniş olduğu Hindic'in de neden böyle değildir?

Yabancı topraklarda hangi unsurların destek gördüğünü, hangilerinin düşman olarak etiketlendiğini belirlemeyi sağlayan bir ölçütü ayırt etmek çok zor değildir. Bu elbette insani bir dürtü değildir (bkz. aşağıda s. 111); ne de resmi ABD tepkisini belirleyen gelişmelerle ilgili beklentilerdir: Çin ya da Küba da kalkınma amaçlı sermaye bağışlarından ya da en azından, abluka, işgal ve taciz dışında, uygulamalardan yararlanabilirdi. Rusya ve Çin'in Vietnam'daki "iç-sel saldırganlık"tan sorumlu olduğunu, olmadığında dair mevcut kanıtlara rağmen, kanıtlama çabasının, tıpkı Karayipler'de ve başka yerlerde gösterilen çabaların ortaya koyduğu gibi, bizi dünyanın neredeyse yarısına müdahaleye yönelten, büyük güç rakiplerimizden duyduğumuz korku değildir. Ne de demokratikya da otoriter yönetim, kana susamışlık, saldırganlık ya da ABD güvenliğine yönelik bir tehdit (tam da denildiği gibi) uygun bir kriter sağlar. Brezilya ve Güney Afrika göründükleri kadar kötüdürler. 1965'in dehşet verici Endonezya katliamı sükûnetle karşılandı. Büyük güçler arasında en az saldırgan olan Çin'dir. Vietminh ve Pathet Lao, ABD güvenliğine fazla tehdit oluşturmaz. Faşist Japonya elbette saldırgan bir güçtü –bazı bakımlardan bugünün ABD'sine benzemiyor değil¹⁰³– fakat ABD 1939'da anakaradaki haklarının ve çıkarlarının güvence altına alınması şartıyla bir *modus vivendi* aramaya hazırdı. Ve faşist Yunanistan bugün gayet iyi durumdadır; kendi NATO rolünü oynuyor, Amerikan deniz kuvvetlerine üs sağlıyor¹⁰⁴ ve ek bir cazibe olarak da –Ticaret Bakanı Maurice Stans'ın yakınlarda gayet şiirsel biçimde ifade ettiği gibi– “burada Amerikan şirketlerine gösterilen misafirsevenlik ve Yunanistan Hükümeti'nin bu şirketlere verdiği güvenlik duygusu”¹⁰⁵ vardı.

Dostlar ve düşmanlar Amerikan sermayesinin görece özgür faaaliyet gösterebildiği entegre olmuş bir küresel ekonomi içinde üstlendikleri role göre, oldukça isabetli olarak saptanabilir. “Komünist” denilen güçler özellikle kötüdürler, çünkü onların kalkınma

konusunda benimsedikleri “kendin yap” modeli, onları bu sistemden ayırma eğilimi gösterir. Bu yüzden yeterince kötü olan Avrupa sömürgeciliği bile yerli komünizme tercih edilebilir. Aynı nedenle Washington bir Trujillo’yu bir Castro’ya tercih edecektir.

Woodrow Wilson Vakfı ve Ulusal Planlama Derneği araştırma grubu idrak sahibidir ve komünizmden gelen esas tehlikeyi komünist güçlerin “Batı’nın sanayi ekonomilerini tamamlama arzu ve yeteneklerini azaltacak tarzda”¹⁰⁶ ekonomik dönüşümü olarak betimlediği zaman, pek çok çağdaş ideologdan daha dürüsttür. Gruba göre, onlar karşılaştırmalı avantaj oyunu oynamayı ve kalkınma için esas olarak dış yatırımlara güvenmeyi reddediyorlardı. Eğer “gelişmekte olan ülkeler” kendi kaynaklarını kendi amaçları için kullanmayı ya da toplumsal değişimi devlet kapitalisti dünyanın sanayi ekonomilerine katkılarını azaltacak şekilde gerçekleştirmeyi tercih ediyorlarsa, bu güçler böylesine akıl dışı davranışları engellemek için yeterli gücü harekete geçirmeye hazır olmalıydılar. Bu hazırlık uluslararası komünizmin ajanları tarafından elbette saldırganlık olarak tanımlanacaktır. Sovyetler Birliği Çekoslovakya bir ölçüde bağımsızlık ya da toplumsal değişim aradığında farklı davranmaz.

Çok farklı bir hâkimiyet düzeyinde, İngiliz otomobil işçilerinin büyük bir ekonomik yarar sağlamalarına ya da Ford fabrikası yönetiminde ortaklık talep etmelerine izin verilmemelidir ve bir uluslararası şirketin gayet etkin biçimde kullanılabileceği tehditlere maruz bırakılmalıdırlar.¹⁰⁷ Pek çok kişinin “üretimin uluslararasılaştırılması”, yanı sıra hammadde tedariki için en umut veren bölge olarak gördüğü (bkz. 4. bölüm) Doğu Asya’da, sorunlar özellikle keskinleşecektir. Elbette bu türden kaygılar Amerikan dış siyasetinin tam da merkezinde yer almaktadır. ABD siyasetinde yegâne işlevsel faktörler olmaktan uzak olmalarına ve bu türden kaygılardan çıkıp gelişen ideolojik bağlılıklardan etkilenmelerine rağmen, onların hayati roünü anlamak elbette bilgeliğin başlangıcıdır.

Sıklıkla ABD siyasetinin siyasi demokrasiye bağlılıkla yönlendirildiği iddia edilir. Bu düşüncenin gücünü sınamak için, ABD siyasetinin tipik biçimde, siyasi demokrasi çöktüğü zaman, bu ara-

da Amerikan ekonomik müdahalesi kısıtlamalardan özgür olduğu zaman evrileceğini düşünebiliriz ve bu siyaseti, siyasi demokrasi az çok muhafaza edilsin ya da edilmesin Amerikan ekonomik nüfuzuna kapalı olduğu zaman ortaya çıkan tipik ABD tepkisiyle kıyaslayabiliriz. Latin Amerika bol miktarda örnek vaka sağlar. Brezilya ve Şili'ye, son yirmi yıl içinde Guatemala'ya ve 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ne yönelik Amerikan siyaseti dikkate alındığında, bu türden bir soruşturmanın sonucuna ilişkin pek az kuşku olabilir. Gordon Connel-Smith sorunu gayet yeterli görünen terimlerle şu şekilde koyar:

... Latin Amerika'da ABD'nin temsili demokrasi kaygısı onun anti-komünist siyasetinin bir veçhesidir. Bu siyasetin hiç kuşkusuz genel olarak yararlandığı pek çok sağcı askeri darbe örneğinde, yapılan müdahaleye ilişkin hiçbir ciddi sorgulama olmamıştır. Sadece kendi özel, kapitalist girişiyle yakın biçimde özdeşlenen kendi demokrasi kavramı, kendisini savunmak için kolektif eylemin gerekliliğini hissettiği komünizmle tehdit edilmektedir.¹⁰⁸

ABD siyasetini tamamlamak ve savunmak isteyenler bu konuda genellikle dürüst davranmışlardır. Brezilya için USAID [United States Agency of International Development-Uluslararası Kalkınma için Birleşik Devletler Ajansı] direktörü, yeni ve çok önemli bir örneği ele alarak, özel girişim çıkarları için elverişli bir yatırım iklimini korumanın ABD'nin öncelikli hedefi olduğunu kesin bir dille açıklar. Elbette başka hedeflerden de söz eder: Bizim “insani çıkarlarımız” ve bizim “güvenlik hedeflerimiz”. İnsani çıkarlarımız hakkında biraz seçici oldukları ve bunun “eğer mümkünse, yarıküredeki ekonomik çıkarlarımızın, ticaretin ve yatırımın korunması ve genişletilmesi”yle¹⁰⁹ dikkate değer biçimde ilişkilendirildiği görülür. Nitekim, Brezilya'daki insani çıkarlarımız, yardım programının gösterdiği gibi, Nisan 1964 “devrimi”nden sonra dikkati çeken bir yükseliş gösterdi. Bu devrim, başka kazanımların yanı sıra, “Goulart rejimi altında gelişen gelir aktarımının önündeki idari engeller”in üstesinden geldi (s. 185-7, 215). Büyük yardım akışıyla ilişkilenen bir diğer kazanım, özel yatırımların toplam yatırımların %50'sinden %75'ine yükselmesiydi.¹¹⁰

Belki de bizim insani çıkarlarımız, yardım akışıyla ölçüldüğü kadarıyla, yeni rejim altında Brezilya'da devlet şiddeti ve işkence olayıyla ya da nüfusun en alttaki %80'inin GSMH payının önemli ölçüde azalmasıyla¹¹¹ ve "küçük bir mülk sahibi sınıfın ayrıcalıklarını korumak ve ülke ekonomisinin emperyalist çıkarlarla giderek daha fazla denetimini sağlamak içi kurulan bir diktatörlük"¹¹² altında üretimde önemli bir artışla birlikte işçi ücretlerinde meydana gelen azalmayla sağlandı. Güvenlik hedeflerine gelince, Goulart yönetiminde Brezilya'nın ABD'ye yönelik bir güvenlik tehdidi oluşturduğu korkusu inandırıcılıktan biraz uzaktır; bizatihi Brezilya söz konusu olduğunda, askeriye ülkeye yönelik hiçbir dışsal tehdit algılamaz,¹¹³ öyle ki kapsamlı Amerikan askeri yardımı gayet açık biçimde ya "iç güvenlik" için –yani eylemleri insani kaygılarımızı uyandıran rejimin kendi halkından korunması– ya da Brezilya'nın komşularına, özellikle de Brezilya'nın ayrıcalıklı seçkinlerinin ve Amerikalı yatırımcıların iç içe geçmiş ekonomik çıkarlarını tehlikeye atabilecek komşularına yönelik tehditler içindir. Korkarım bizler birinci hedefe indirgenmiş durumdayız: Yarıküredeki "bizim" ekonomik çıkarlarımızın korunması ve genişletilmesi.

Şu ya da bu talihsizliği "kör antikomünizm"e atfetmeden önce, antikomünizmin çeşitli türlerini gayet iyi ayırt edebilmeliyiz. Kendi toplumlarını uluslararası kapitalist sistemden ayırarak sözde komünist kalkınma modelini izleyebilen yerli hareketlerine muhalefet tam olarak "kör antikomünizm" değildir. "Antikomünizm" olabilir, fakat kör değildir. Daha ziyade, Batı ve Japon sermayesinin hâkim olduğu dünya sisteminin zayıflamasını önlemeye çalışan akılcı emperyalizmdir. Bir yanda, 1949'da Güneydoğu Asya'ya karşı "Kremlin'in yönelttiği eşgüdümlü saldırı"ya (NSC 48/1) ya da "Komünist Çin'in şimdiki yöneticilerinin savundukları militan ve saldırgan yayılmacı siyaset"e (CIA'den George Carver; IV, 82; Nisan 1966) yapılan göndermedir asıl kör antikomünizm, ya da daha açık konuşmak gerekirse, belki kördür, fakat tam olarak antikomünizm değildir. Daha ziyade, saf anlamda, bulguların ötesinde ya da tartışmanın dışında emperyal ideoloji, komünistlerin önderliğindeki yerli hareketlere karşı askeri müdahaleyi desteklemek için kullanılan bir propaganda

aygıttır. (Aygıt hiç kuşkusuz bizzat siyaseti oluşturanların öz imgesi için yararlıdır.) Vietnam'da antikomünizmin birinci formu ABD müdahalesine yol açarken, ikincisi başka yerlerde de tekrar tekrar görüldüğü gibi, bu müdahaleyi haklı çıkarmak için kullanıldı.

Adil olmak için bu görüşün genel dış politika anlayışına bir ilk yaklaşım olduğu, ikinci planda yer alan pek çok kaygıyı ihmal ettiği öne sürülebilir. Nitekim, dış politika oluşumunun monolitik bir anonim elitin çıkarlarına uygun olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır. Tam aksine, çatışan çıkarlar vardır. Fakat, özellikle dış politikayla ilgili olan çıkarların onun oluşumunda temsil edildiğini bulmayı umabiliriz—ve umarız.¹¹⁴ Benzer dinamiklerle düzenleyici araçlar özellikle onların kararlarıyla ilgilenen endüstrilerin eline düşme eğilimindedirler. Dahası, bir noktada ideolojinin kendi başına yönlendirici bir güç haline geldiği hiç kuşkusuz doğrudur. Etkileşen ve karşılıklı olarak birbirini destekleyen başka etkenler de vardır: Pentagon'daki “devlet yönetimi”nin kendi gücünü pekiştirmedeki çıkarı,¹¹⁵ bir ekonomik yönetim tekniği olarak, hızla eskimeye yüz tutan lüks malların (genellikle askeri), stratejik hammadde ihtiyacıyla sonuçlanacak şekilde hükümet önderliğinde üretilmesinin rolü; imparatorluğun savurgan ve maliyeti yüksek üretimini desteklemek için vergi mükellefini kamçılayan bir aygıt olarak dış düşmanın kullanışlılığı; özellikle akademik ideologların kolayca içine gömüldükleri kurnaz iktidar duygusu. Bu etkenler, her durumda devlet yürütmesindeki iktidar adamlarının ikinci doğası olan temel emperyal dürtüyü desteklemek için oldukça istikrarlı bir sistem üretir.¹¹⁶ Bizi Hindicine daha derin biçimde götürecek şekilde işleyen özel kararların ayrıntılı incelenmesiyle ele alınması gereken pek çok özgül etken vardır. Bununla birlikte, her büyük güç gibi Amerikan siyasetine de, hâkim toplumsal grupların anlayışına göre, “ulusal çıkar”ın, Amerikan sermayesinin dünyanın pazarlarına, insan ve madde kaynaklarına serbest ulaşımını azamileştirme hedefinin, küresel bir ekonomide faaliyet özgürlüğünü olabilecek en tam biçimde muhafaza etme hedefinin yol göstermesi gayet makul görülür. İdeologlar, aynı zamanda, işlevsel bir inançlar sistemi içinde bu girişimleri maskeleyemeye çalışırlar.

Özel ya da yarı-özel sermayenin maddi çıkarlarının başka çıkarlarla etkileşen merkezi bir etken olarak birleştiği bu türden dış politika analizlerinin, kaynakların ve üretim araçlarının özel denetim sisteminin muhalifleri tarafından öne sürüldüğü zaman, çoğu kez “kaba ekonomik determinizm” ya da buna benzer şeylerle nitelendirilmesi ilginçtir. Öte yanda, benzer formüller, genellikle görüldüğü gibi, resmi devlet siyaseti açıklamalarında ortaya çıktığı zaman pek az dikkati çeker. Dahası, söz gelimi belirsiz duygusal durumları ya da ideolojik unsurları ya da hataları vurgulayan açıklamalar, aynı şekilde “kaba duygusal (ideolojik) determinizm” ya da “kaba yanlışlanabilirlik” olarak nitelendirilmez.

“Kaba ekonomik determinizm” terimi, özellikle dış politika kararlarından etkilenen bu (yarı-) özel sermaye katmanlarının genellikle devlet siyasetinin oluşumunda temsil edildiği dikkate alındığında özellikle şaşırtıcıdır. Bu nedenle, hatalı biçimde “kaba ekonomik determinizm” olarak etiketlenen görüşün bir tür hükümsüz hipotez olarak hizmet etmesi beklenir. Ayrıca bu, temel dış politika kararları olarak gayet uygun olduğu (ve çoğu kez haklı çıkarıldığı) için, tepki daha tuhaf hale gelir. Etiket de genellikle yanlış sunulduğu zaman, çok daha kolay ihmal edilen önerilmiş açıklamalardan dikkatleri uzaklaştırmaya hizmet eder. Hâkim ideolojiye ilişkin sorular soran analize yönelik standart bir tepkidir bu. Yıllar önce soğuk savaş üzerine “revizyonist” çalışmaya gösterilen tepkiyle bunu karşılaştırınız.¹¹⁷ Pek çok örnek verilebilir; aslında, araştırılmayı hak eden, “radikaller”e atfedilen var olmayan argümanların –kapitalizm hayatta kalmak için savaşlara ihtiyaç duyar ya da ABD soğuk savaşın yegâne sorumlusudur argümanı gibi– çürütülmesine ayrılmış ilginç bir yazın türü vardır.

Eserinin kavrayışlı ve nüfuz edici olarak algılanmasını isteyen bir siyasi analiste yararlı bir tavsiyede bulunmak mümkündür. Bu tavsiye elbette sadece bizim toplumumuz için değil, her toplum için geçerlidir. Bu analistin, her şeyden önce, kendi toplumunda iktidarın fiilen yaptığı bütün çalışmaları mümkün olduğu kadar yakından göstermesi gerekir. Bazı istisnai temel unsurlara ve çok sayıda periferik ve önemsiz olanlara ulaşarak aşırıların ve ideolog-

ların alanına giren temel etkenleri önemsiz olarak gözüd etmesi gerekir. Daha çok kararların oluşturulmasında küçük ve periferal unsurlar üzerinde yoğunlaşmalıdır. Daha iyisi, bunları çok genel ve tartışmakta olduğu toplumsal yapıdan bağımsız terimlerle (“iktidar dürtüsü,” “yetersizlik korkusu” vb.) betimlemelidir. Başarısız siyasetleri ele alırken, onları aptallığa ve cehalete, yani toplumsal olarak önemsiz etkenlere atfetmelidir. Ya da başarısızlıkları, siyaset oluşturanları yoldan çıkaran (“trajik ironi”) ya da konu olarak ele alınan insanların rüşvetçiliğine, nankörlüğüne ve barbarlığına atfedebilir. Böylece açıklama çabalarının “basitleştirici” (gerçek genellikle şaşırtıcı biçimde basittir) olduğu eleştirisinden kaçacak şekilde güvende olabilir. Özetle, her toplumda ayrıcalıklı olanların sahip oldukları doğal bir eğilimden, onların ayrıcalığına ve bunun dışavurumlarına ilişkin bilgi ve anlayışı baskılamak için –başkalarının yanı sıra kendileri için– yararlanacaktır.

Vietnam örneğinde antikomünizm Amerikan halkını emperyal müdahaleyi desteklemek üzere seferber etmek için elverişli bir aygıt olarak hizmet etti. Bir süre sonra Amerikalılar maliyeti üstlenmek istemediler ve sonuçlar karşısında dehşete kapıldılar. Bu noktada, artık etkili olmayan propaganda aygıtı dikkate alınmamıştır. Şimdi bizi Vietnam’da bir “Yunan trajedisi”sine sürükleyen soğuk savaş mitlerine ilişkin ağıtlar işitiyoruz. Fakat savaş devam ediyor.

Hindiiçindeki Amerikan savaşının itici gücü bence devletin yürütme gücünün en erken iç belgelerinde yer alıyor: Amerikan gücü tarafından örgütlenmekte olan ve makul varsayımlarla bu güce sahip olanların çıkarları uğruna Amerikan gücünün hâkim olduğu entegre edilmiş küresel sistem için Güneydoğu Asya’nın taşıdığı düşünülen önemde. 1960’larda başka ve daha akıl dışı düşünceler hâkim olabildiyse de, ABD’nin Hindiiçinde Kore tipi bir çözüm sağlamak için gösterdiği sürekli çaba bazı bakımlardan aynı temel hedeflere kadar izlenebilir.¹¹⁸

VI. ARKA ODA ÇOCUKLARININ ZİHNİYETİ

Pentagon araştırmasının belki en önemli katkısı planlayıcıların zihniyetini ortaya koymasıdır. Önümüzdeki yıllarda bu konuda bir değişim beklemek için hiçbir sebep olmadığına göre, onların karar ve tartışmalarından çıkan tutumları incelemek özellikle önemlidir.

1. Kuzey Vietnam'ın Bombalanması¹

Planlayıcıların Amerikan terörünün kurbanlarına yönelik nasırlaşmış duyarsızlığı, perde arkasından iş çeviren oğlanlardan biri, Amerikan kayıplarının oluşturduğu yüksek maliyete rağmen Kuzey bombardımanının “ucuz olduğu”nu açıkladığı zaman –özelikle, bir misilleme siyaseti “ABD’nin karşı-ayaklanmada bu yeni normu kullanma isteğini kanıtladığı” için– gayet tipik bir tarzda örneklenmiş olur. Nitekim bu, “gerilla savaşı girişimlerine gelecekte yüksek bir bedel ödeyecek”tir ve bunun “bu türden girişimleri caydırma kabiliyetimizi bir ölçüde artırması gerekir.”¹¹⁹ Analist, ROLLING THUNDER Harekâtı’nın (RT) önemini “barınak engelinin aşılması tamamlanmıştı” diye açıklar (IV, 53). Bu önemli bir başarıydı, çünkü ABD daha önceleri “barınak engeli”nin kararlı bir savunucusu olmuş, mesela Yemenli saldırılarına karşı misilleme olarak İngilizlerin Yemen’e yaptıkları akınların ardından Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Adlai Stevenson, “her nerede olursa olsun ve her kim yaparsa yapsın misilleme saldırıları”nın, Amerika tarafından onaylanmadığını vurgulamıştı.¹²⁰

Fakat “barınak engeli” etkin biçimde kırılırken, soykırım engelinin hâlâ varlığını en bilgilendirici gerekçelerle sürdürdüğünü eklemek gerekir.¹²¹ Mart 1966 tarihli bir CIA analizi “bir hedef sistemi olarak rejimin iradesi”ne yönlendirilen RT’nin şiddetlendirilmesi-

ni tavsiye etti. Fakat hedef sistemleri olarak tarım ve insan gücü “bu sırada tavsiye edilmiş değil” idi-soykırım engeli devam etmektedir. Bunun yegâne sebebi şudur: “Sonuçlar tartışmalıdır ve dünya başkentlerinde düşmanca tepkiler uyandırması muhtemeldir.”¹²² Ve John McNaughton ısrar etti:

Meskûn bölge hedeflerini vurmak (tek başına) muhtemelen sadece yurt dışında ve ülkede engelleyici bir tepki uyandırmakla kalmayacak, Çin ve Sovyetler Birliği'yle kapsamlı bir savaş riskini de önemli ölçüde artıracaktır. Ne var ki su yolları ve barajların yıkılması –gerçekleştirilebilirse– sonuç verebilir (*bir sonraki* duraklamanın ardından). Bu konu incelenmelidir. Bu türden bir yıkım insanları öldürmez ya da boğmaz. Gıda maddesi tedarik edilmediği taktirde –bunu yapmayı “konferans masasında” önerebiliriz– pirinç alanlarını su basması zamanla yaygın bir açlığa yol açar (bir milyondan fazla insanın?). [IV, 43]

O sırada tarih 18 Ocak 1966 idi. O dönemde hazırlanan bir hava saldırısı raporu “iç su yolları, taşkın denetimi ya da sulama için önemli” olan sadece sekiz barajın hedef alındığını, bu hedeflerden sadece birinin vurulduğunu ve ağır hasar oluştuğunu kaydeder (IV, 56). Burada McNaughton’ın önerisini, ABD’nin II. Dünya Savaşı’ndan sonra cezalandırılan türden savaş suçları işlediği noktasına kadar izlemeyi sağlayacak daha fazla bilgi yoktur.¹²³ Ne var ki Vietnam Demokratik Cumhuriyeti, Thanh Hoa Eyaleti ve Nghe An Eyaleti’ndeki (26-28 Haziran 1965 ve daha sonrasında) ve başka yerlerdeki barajlara saldırı olduğunu bildirir (4 Nisan 1965; Pentagon tarihi 2-8 Nisan’dan itibaren sadece Thanh Hoa köprülerine saldırı olduğunu bildirir, 285).¹²⁴ Bu saldırılar 1965’ten sonra keskin bir artış gösterdi.¹²⁵ Görgü tanıklarının raporları Amerikan basınında zaman zaman görülmüş ve Güney Vietnam’daki sulama ve hidrolik sistemin bombalanması sık sık rapor edilmiştir.¹²⁶ Pentagon Belgeleri Güney Vietnam’daki Amerikan savaşının pek çok yönü açısından olduğu gibi, bu konuda da hiçbir bilgiye yer vermez.

İlginç olan, şimdiki bağlantı içinde, McNaughton’ın Vietnam’daki soykırım engelini aşılması için öne sürdüğü sebeptir. McNamara, Kuzey’deki halkın bombalanmasından doğrudan Sovyet ya da Çin müdahalesine yol açabileceği ve “müttefikler ile

dostları şoka uğratabileceği” (IV, 28-9) için kaçınılması gerektiğini öne sürdüğü zaman aynı kaygılar üzerinde durmaktadır.

Analist Kuzey’de “meskün bölgeler dikkatle sakınıldı” yanılması içindeydi (IV, 18). DVC’yi ziyaret eden herkesin Hanoy’dan ayrılır ayrılmaz hemen keşfettiği gibi, bu saçmadır. CIA 1966’da, 161.000 ton bomba atıldıktan sonra, yaklaşık 30.000 sivil kayıp olduğunu değerlendirdi (IV, 136). Bir haftada 1.000 ölü ya da ağır yaralı sayısı Kuzey Vietnam’ın bombalanmasına göndermedir. Aralık 1965 gibi erken bir tarihte Bernard Fall şunu bildirdi: “Komünist olmayan yabancı gözlemcilerin doğruladığı” gibi, “en azından bir hastane [Kuzey Vietnam’da] bombardımanla tamamen yıkılmıştı” ve “Kuzey Vietnam’dan henüz dönen Kanadalı subaylar bana Vinh kentinin ‘yerle bir edildiği’ni söyledi” –kent nüfusunun 60.000 olduğunu da kaydeder.¹²⁷ Bizzat ben Hanoy’dan fazla uzak olmayan kasaba ve köylerin harabelerini ve Kuzey Vietnamlılara göre Haziran 1965’te yıkılan Thanh Hoa kentindeki hastanenin enkazını gördüm.¹²⁸ Bu konudaki tanıklıklar o kadar kapsamlıdır ki hükümet propagandasının gücüne gerçek bir övgü olarak Kuzey’in bombalanmasının sadece askeri hedeflerle sınırlı tutulduğunun bir yerlerde okunabilmesi şaşırtıcıdır. 1971 yılı boyunca toplam bombalamanın %10’undan daha azının Kuzey’de yol açtığı şaşırtıcı yıkım (elbette denizden de yıkıcı topçu atışı yapılmaktadır), sadece Hıncin’in başka yerlerinde hükümetimizin yaptıklarıyla kıyaslandığında küçük görülmektedir.

ABD hükümet propagandası hava bombardımanının neredeyse bir cerrah titizliğiyle yapıldığı, askeri hedeflerin siviller üzerinde asgari etkiyle tahrip edilebildiği izlenimi uyandırmaya çalışmıştır. Teknik askeri belgeler farklı bir görünüm vermektedir. Mesela, Yüzbaşı C. O. Holmquist şöyle yazar:

İnsan ister istemez bir köprüyü ya da bir başka nokta hedefi tahrip etmek için bunca bomba sortisinin neden gerekli olduğunu merak ediyor. . . . Ne var ki en karmaşık bilgisayar sistemiyle bile, herhangi bir tarzda bombalama, Vietnam’da elde ettiğimiz sonuçların gösterdiği gibi, yapısı gereği kusurlu bir süreç olmaya devam eder. Hedefleme hataları, nişan kontrol hataları, sistem hesaplama hataları ve bomba sapma hataları; bütün bunlar, sistemin hassasiyetini azaltacak şekilde etki eder. Düşük

irtifada beklenmedik rüzgârlar ve “savaş degradasyonu” etkeni sürece daha fazla hata ekler. Özetle, şans eseri olmadıkça bombalarla küçük bir hedefi vurmak imkânsızdır. Bombardımanın geçici ikmal depoları, imarlı alanlar ve kentler gibi alan hedefleri için daha etkili olduğu kanıtlanmıştır.¹²⁹

Amerikan hükümetinin, Kuzey Vietnam bombardımanının askeri hedeflere yönelik olduğuna ilişkin iddiası sorgulamaya dayanıklı değildir. Ancak bu iddia kabul edilse bile, Yüzbaşı Holmquist’in dile getirdiği türden kaygılar bunun büyük ölçüde ayırım gözetilmeksizin yapıldığını kanıtlar.

Daha sonra, McNaughton ve McNamara bombardımana yönelik başka itirazlarda bulundular.

Bir hafta içinde savaşçı olmayan 1.000 kişiyi öldüren ya da sakatlayan, küçük bir geri kalmış ülkeyi yararları hararetli bir tartışma konusu olacak şekilde boyun eğdirmeye çalışan dünyanın en büyük süpergücü görünümü hoş bir şey değil. Bu durum, Amerikan ulusal bilincinde ve dünya çapında ABD imgesinde pahalı bir bozulmaya yol açabilir—özellikle Kuzey Vietnam’a verilen zarar “başarılı” sayılmak için yeterli görülürse. [IV, 172; 484]

En önemli risk “muhtemel Sovyet, Çinli ve Kuzey Vietnamlı tepkisi” olmaya devam etmektedir. Potansiyel maliyetler bir yana, bir hafta içinde savaşçı olmayan 1.000 kişinin öldürülmesine ya da sakatlanmasına makul biçimde başka bir itirazın olup olamayacağı sorusu ortaya atılmamıştır.

Aynı mantık, CIA’in Ocak 1967’de, “sınırsız bir savaş”ı “en umut verici” uygulama olarak savunmasında da görülür (IV, 139-40; analist), ancak “Kızıl Irmak’ı zapteden set sistemini bombalamak, zamanlama doğru olursa, büyük miktarda ürün kaybına neden olabilse” de askeri sonuçların kısa ömürlü olacağı belirtilmektedir. Mart 1968’de Clifford Grubu’nun bir taslak metni, “bombalama siyasetimizde meskûn bölgelerin kasıtlı biçimde vurulmasını ve tarımla uğraşan nüfusa yönelik su setlerini yıkarak yapılan saldırıları kapsayacak şekilde bir değişiklik” yapılmasına karşı çıktı. Gerekçe, “içte ve dışta daha fazla duygusal tepki” oluşması ve Avrupa’dan ve başka yerlerden gelen desteğin kaybedilebilecek olmasıydı (IV,

251). Bu nedenle, soykırım engeli yerli yerinde kalmalıydı. Herkes bunu onaylamadı: bkz. CINCPAC [Commander in Chief, Pacific Command-Pasifik Bölgesi Komutanlığı] ve Hava Kuvvetleri Başkanı Harold Brown (IV, 261).

Kuzey’de hava savaşına ilişkin bilgilendirici bir yönetim analizinde, Ralph Stavins planlayıcılarla yapılan mülakatlarla ortaya çıkarılan bazı farklılıklara işaret eder. Paul Warnke “iliklerine kadar bombalamaya karşı çıktı” ve hedefleri sınırlamaya çalıştı. Pentagon’dan Alvin Friedman’a göre, o “McNaughton, M. Bundy, McNamara ve Rusk gibileriyle kıyaslandığında farklı bir jeopolitik çağdan” geliyordu. Özellikle McNaughton’un tavsiye edilen hedeflere yönelik hiçbir eleştirisi olmadı. “Bizzat Warnke bombardımanın komünist süpergüçleri savaşa çekme olasılığı üzerine McNamara’yla anlaşılmadığını söyledi.” Aslında bu kalabalık merkezlerin baştan sona bombalanmasını caydıran en önemli etkendi.¹³⁰

2. Güney Vietnam’da Askeri Harekâtlar

Güney Vietnam, kuşkusuz, Hindin’deki Amerikan saldırısının ağırlık merkezini oluşturmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi, Güney Vietnam’da Amerikan savaşının olguları binlerce sayfa tutan analiz ve dokümanlarda pek az tartışıldı ve arşivlerin de gösterdiği gibi, arka odadaki çocuklar için büyük bir kaygı ya da ilgi meselesi değildi. Mesela, ABD kara stratejisi analizinden okur “MACV [Military Assistance Command Vietnam-Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı] kurmay heyetinin [CEDAR FALLS Harekâtı] değerlendirmesinde çok sayıda silah, mühimmat ve diğer savaş malzemesinin yanı sıra yaklaşık yarım milyon sayfa düşman dokümanının elde edilmesiyle” ve bir “güvenli üs bölgesi” olarak Iron Triangle’ın tahribiyle “dikkate değer sonuçlar elde edildiği”ni öğrenebilir.¹³¹ Ancak, aynı okurun bu harekâttan bir hafta önce Saygon’daki pencerelerin yerleşim bölgesine yönelik yoğunlaşmış B-52 akınlarıyla nasıl zangırdadığını keşfetmek ya da tahrip edilmiş köylerinden zorla tahliye edilerek, girişinde “Özgürlüğe Hoşgeldiniz” yazan dikenli tellerle çevrili çorak kamplara alınan Ben Suc sakinlerinin kaderini öğrenmek için başka yere bakması gerekecektir.¹³²

Nadir durumlarda ABD'nin Güney Vietnam'a saldırısı hakkında sorular ortaya atıldığı zaman, analizin ahlaki düzeyi, RT hakkında zaman zaman ifade edilen kuşkuyla aynı değerdedir. Mesela, William Bundy (30 Haziran 1965) "Vietkong sığınaklarına karşı B-52'lerin önemli ölçüde kullanılması"nı da kapsayacak şekilde, "Güney'e karşı hava eylemlerimiz azami ölçüde etkili olacak oranda icra edilmelidir" diye önerir. Sadece tek bir sorunun varlığını kabul ediyordu: "Bunlar [B-52 akınları] önemli sonuçlar sağlamazsa yanlış bulur ve eleştiriliriz" (IV, 612). B-52 saldırıları önemli sonuçlar verirse, kitle katillerine dönüşebildik, fakat bu hiçbir şekilde sorun olarak görülmez (olayın doğası gereği, hedefler hakkında en iyi durumda kısmi bilgi verilebiliyordu).¹³³

Daha önce belirtildiği gibi, Pentagon Belgeleri Güney'i bombalama kararı hakkında neredeyse hiçbir kayıt içermez. Belki de bunun, tıpkı Kuzey'in bombalanması gibi, Güney Vietnam nüfusunun moralini yükseltmek için yapıldığını çıkarsamamız gerekir. Bu ifadeyi biraz sinik bulan okur, II, 546'ya dönebilir. Burada, Şubat 1965 için bir MACV aylık değerlendirmesi yer alır: "ABD/Vietnam Hükümeti'nin DVC'ye saldırıları ve KVC'deki jet uçakları hem askeri hem de sivil moral üzerinde yararlı bir etki yaratmıştır. Bu etki daha büyük bir ulusal çabayla sonuçlanabilir ve *umut verici biçimde aşağı doğru inen trendi tersine çevirebilir*" (vurgular orijinalinde). "Bölgeyi kelimenin tam anlamıyla paramparça" ederek Güney Vietnam'da moralleri yükseltmekte olan bombardımanın niteliği üzerine tek bir sözcük yok (bkz. Bernard Fall, s. 4-5 yukarıda). Bu vuruş öylesine etkiliydi ki McNamara 20 Temmuz 1965 tarihli genelde kasvetli bir analizinde, en azından şu olguya işaret edebiliyordu: "ABD Hava Kuvvetleri'nin kırsal kesimdeki saldırıları Vietkong'un moralini muhtemelen bir ölçüde sarsmıştır" (IV, 620). Yerli Vietkong'un ve onun içine yerleşmiş olduğu sivil toplumun yüksek morali dikkate alındığında bu önemli bir meseledir.

Bu, ABD'nin Güney Vietnam'da doğrudan sorumlu olduğu kan banyosunu bir kez daha gözden geçirmeyi gereksiz kılar. Ölçeği değerlendirmek için Bernard Fall'un Nisan 1965'te, Amerikan işgalinden ve Kuzey Vietnam düzenli birliklerinin girişinden önce

yaptığı, Washington'ın farkında olduğu değerlendirmeyi hatırlayın: 1957 ile 1961 arasında, yani Amerikan hava ve helikopter güçlerinin büyük ölçekli savaşa girmesinden önce (bkz. 4. not) 66.000 Vietkong'lu öldürüldü; 1961 ile Nisan 1965 arasında bu sayı 89.000 kadardı.¹³⁴ McNamara, ağırlıklı olarak Güney Vietnamlı, aralarında muhtemelen pek çok sivilin de olduğu 60.000 düşmanın 1966'nın ortalarında öldürüldüğünü söylüyordu (IV, 348). "Sorun Amerikan mekanizmalarının her şeyi yok eden bir yanık toprak siyasetinin parçası olmadıkça komünist askerleri öldürme görevine uygun olmaması," bu nedenle de, ABD teknolojisinin görevinin, "bir havacının dediği gibi, 'Hindiçin'i öldüresiye bombalamak'tan ibaret olmasıdır."¹³⁵ Ayrıca, daha sonra ele alacağımız nedenlerden ötürü, kırsal toplumu imha etmek zorunlu hale geldi. Sonuçlar tanımlanamazdır ve Pentagon Belgeleri'nde hiçbir şekilde yer almaz.

Bulgular ne kadar güçlü olursa olsun gerçekler elbette inkâr edilecektir. Mesela, 1964-1965'te Vietnam'daki Keşif ve Foto İstihbarat Şubesi'nin şefi, Hedef Araştırma ve Analiz Merkezi'nin direktörü Tuğgeneral W. A. Tidwell, pek çok bombalama tekniği (B-52 bombardımanı dahil) geliştirdiğini yazar ve kara savaşı dışında köylerin saldırıya uğramadığı konusunda okura güvence verir.¹³⁶ Ve olgular her ne olursa olsun, Bertrand Russel'in "Güney Vietnamlıların Kuzey Vietnam ve onun partizanlarının saldırılarını püskürtmesine yardım etmek için çabalayan Amerikan güçlerinin neden olduğu talihsiz ve rastlantısal can kayıplarını kasıtlı Amerikan vahşeti olarak abarttığı"nı¹³⁷ iddia eden bir Sidney Hook her zaman olacaktır. Papağan gibi propagandasını yaptığı devletin düşmanları¹³⁸ Güney Vietnam halkına vahşi Amerikan saldırısının küçük bir bölümüne bulaşmış olsaydı aynı yorumcunun ne yazacağı ancak hayal edilebilir.

İyi Almanları ve Stalinist terörü mazur gösterenlerin görüldüğü bir çağda ABD'nin Hindiçin'de yarattığı dehşeti "askeri eylemin öngörülememiş sonuçları" olarak betimleyecek birini bulmak belki de şaşırtıcı olmaz. Gene, bu türden şeyleri mazur görenlerin Amerikan savaşını eleştirenlere düşmanın barbarlığını gözden kâçırdıkları için yaptıkları saldırılar en sinik kişinin bile kafasını bir

ölçüde karıştırabilir. Rusya'nın Macaristan'a müdahalesini eleştirenleri direniş terörünü kınamadıkları için azarlayan bir partinin sesi de işitilebilir. Aslında, Hook'un bu türden "ihmal"le kınadığı Russel için, Amerikalıların kendi eylemleri ya da yerel ajanlarıyla uyguladıkları vahşetin sorumluluğunu yüklenmeleri gayet uygundu. Hook'un pratiğinin tersini düşünelim: Komünist vahşetin kınanması, (ABD'nin sorumluluğunu büyük ölçüde yüklediği) çok daha büyük olan Vietnam Hükümeti vahşeti hakkında mutlak sessizlik ve ABD'nin sivil halka ölçek bakımından yabancı kökenli olmasının yanı sıra kıyaslanamayacak kadar büyük saldırısıyla ilgili sefil mazeretler.

Pentagon araştırmasında, Vietnamlılar sadece marjinal olarak ve bu nedenle ancak kendisine verilen görevi asla yerine getiremeyen Amerikan kurumsallaşmış rejiminin denetlediği parçalar olarak; ya da kökünden sökülmesi gereken altyapı olarak; ya da Phoenix programı gibi (bkz. aşağıda 143-144) vahşetlerin ilan edilmiş yasal temeli olarak 1967 Anayasası'nın 5. Maddesi uyarınca "Komünizmin her formuna karşı çıkan" ve "Komünizmi yaymak veya taşımak için tasarlanan her türlü faaliyet"i yasaklayan bir anayasal sistemin çerçevesi içinde "kendi hayat tarzını ve kendi hükümet biçimini seçme konusunda doğal hakka sahip olmalarına" izin verilmesi gereken bir halk (John McNaughton, Birleşik Devletler'in "ulusal görevini" anlatırken; IV, 393) olarak görülürler.

Vietnam'da yaşayan yaratıkların insan olabileceği ya da en azından canlı oldukları zaman zaman kabul edilir. Mesela, ABD için büyük bir tehlike oluşturmada ulaşabilecekleri bir acı eşğine sahip oldukları düşünülür-bombalamanın neden "çok hafif olduğu, yumuşak ve belirsiz bir işaret verdiği ve çok az acıttığı"na (IV, 20) ilişkin sebepleri kaydetmiş bulunuyoruz. Yani Kuzey'in bombalanmasından söz ediyoruz.

Güney'e geline, dikkatli okur Pentagon araştırmasından hareketle oranın bombalanmakta olduğu sonucunu çıkarabilir. Amerikan kara işgaline ilişkin kapsamlı tartışmaların gözden geçirilmesinde ya da "esas dikkati çeken" Kuzey daha hafif bombalandığı halde onun tehlikeli olduğuna dair gelişmiş ve ayrıntılı tartışma-

nın gidişatı içinde gerçeğe, yan yorumlara göndermede bulunan dağınık ifadeler vardır (III, 431). Bununla kıyaslandığında, Mart 1965'te deniz piyadelerinin çıkarma yapma kararı "sadece küçük bir dalgalanma yarattı" (III, 433). Bununla birlikte daha ileri düzeyde yapılanma önerileri "1965'in bahar ve yaz başında yapılan çok özel tartışmanın merkezidi" ("sahnenin gerisindeki Amerikan kamuoyu olanlardan habersizdi"; III, 445) ve bu yüzden Pentagon araştırmasında uzunca bir bölümü hak ediyordu. ABD savaş güçlerinin yapılanmasının, tıpkı Kuzey'in bombalanması gibi, ABD'ye pahalıya mal olması bekleniyordu ve daha ileri sonuçları bakımından belirsiz ve tehlikeliydi. Bu nedenle dikkate alınmaya değermişti.

Güney Vietnamı ezme kararı arşivin gösterdiği kadarıyla hiçbir iç tartışmanın konusu olmadı. Aslında, karar ve kararın yarattığı etki o kadar önemsizdi ki konuya ilişkin ilgisizlik bile herhangi bir yoruma konu olmuyordu (deniz piyadelerinin çıkarma kararının aksine). Benzer bir gözlem büyük ölçüde barış hareketinin "sorumlu" kesimleri için geçerlidir. 30 Temmuz 1965'te McNamara başkına, haklı olarak, bombalamayla ilgili "kuru gürültü"nün esas olarak Kuzey'le ilgili olduğunu bildirdi (III, 387). Elbette, McGeorge Bundy'nin "kanatlardaki vahşi adamlar"³⁹ dediği kişiler de vardı, fakat onların Güney Vietnam'daki kırsal toplumun yok edilmesi üzerine çıkardıkları kuru gürültü Washington'ın dikkatini çekmemişti ve daha gürültülü ve uygunsuz hale gelene kadar da çekmeyecekti (bkz. yukarıda, s. 73).

Ölçekle ilgili olarak şunu okuyoruz: "başından itibaren Güney Vietnamı vurma gerekleri öncelikle Güneydoğu Asya'daki ABD hava varlıklarını gerektirmiştir" (IV, 18). Analist "daha önce COMUSMACV [Commander US Military Assistance Command Vietnam-ABD Vietnam Askeri Yardım Komutanlığı Komutanı] ve özellikle ısrarlı biçimde CINCPAC tarafından, Güney Vietnam'da ABD hava kuvvetleri kullanımını genişletmek için yapılmış olan tavsiyeler"e göndermede bulunur (III, 337). Bu yetkililerin her birinden bir örnek alır. General Westmoreland, 25 Şubat 1965'te, "zaman kazanabileceğimizi" ve Güney'deki zayıflamayı üç askeri helikopter bölüğü ekleyerek, daha yakın destek ve gözetleme mis-

yonlarıyla uçarak ve kara savaşı birlikleri kullanarak ters çevirebileceğimizi düşünüyordu. Amiral Sharp, ertesi gün General Wheeler'a şunu yazdı: "Güney Vietnam'daki güvenlik durumunu iyileştirmek için yapabileceğimiz en önemli yegâne şey hava kuvvetlerimizi tam olarak kullanmaktır." Bu tavsiyeler Güney Vietnam'daki düzenli ve yoğun hava bombardımanının başlamasından kısa süre sonra yapıldı (bkz. yukarıda s. 50 ve not 140).

Önceki aylarda Güney'i bombalama imkânı üzerine birkaç gönderme ve bunun tavsiye edilebilirliği üzerine bazı tartışmalar olmuştu (bkz. III, 562, 581, 587, 591, 618, 634). 27 Ocak günü, Güney'deki Amerikan faaliyetinin siyasi üssünün çökmekte olduğu görüldü. McNamara, Westmoreland'ın "Güney Vietnam'da acil durum" (III, 687) halinde Amerikan jetlerini kullanmak üzere yetkilendirilmesi gerektiğini kabul etti. Şubattan önceki kayıtların, Kuzey'in bombalanmasının umutsuz bir ruh hali yarattığı ve Amerikan jetlerinin, belirtilen sonuçlarla birlikte, "Güney'de kısıtlamasız kara harekâtlarında Vietnam Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri'ni desteklemekle yetkilendirildiği" (III, 391) sırada tükendiği görülür.

24 Şubat günü Amiral Sharp'tan (CINCPAC) Genelkurmay'a çekilen bir telgraf F-4'lerden oluşan bir hava filosunun kısa süre önce bölgeye yerleştirilen iki deniz piyadesi taburuna yakın hava desteği sağlamak ve "esas görevin yanı sıra başka görevler" in icrası için Da Nang'a konuşlandırılmasını tavsiye etti. (III, 419). "Başka görevler" tanımlanmamıştır. Vietnam Hükümeti, 6 Nisan'a kadar taktik hava filosunun konuşlandırılmasına razı olmadı (III, 455). Hükümet yetkililerinin bu duraksaması (kuşkusuz "Vietnamlıların yabancı düşmanlığı"nın bir başka örneği) benzersiz değildi. 1950'lerin genel örüntüsü, ABD yetkililerinin uygun tırmandırma önlemlerine karar vermek ve daha sonra Vietnam Hükümeti'ni bu konuda razı etmektir. Sonunda, anlaşmanın sağlanması halinde, bir haber yayılmakta ve bu haberde tipik biçimde "Güney Vietnam ve ABD hükümetleri arasında yapılan danışmanın ardından ABD hükümeti Güney Vietnam hükümetinin . . . isteğini kabul etmiştir" (III, 423) denilmektedir. İnce manevra, ABD'nin yerel hükümetin maruz kaldığı saldırıya direnmek için istediği şeye karşılık veri-

yormuş gibi yapmasını gerekli kılıyordu. Analistin belirttiği gibi, Başkan Diem'in 1961'de muhtemelen "ilk sürpriz . . . tepkisi"ne neden olan bazı önerileri yorumlanırken şöyle denir: "ABD, Vietnam Hükümeti'nin inisiyatiflerine alışık değildi; bunları nadiren yararlı görüyordu" (II, 446-7). Sonraki yıllarda, dış görünüş dağılırken, Vietnam Hükümeti'nin rızasını alma sorunu tırmandı. Hayati bir durumda, başkanın Şubat 1965'teki yeni tırmandırma programı Saygon'daki Büyükelçi Taylor tarafından "çoşkuyla" karşılandı, fakat başkana verdiği karşılıktaki büyükelçi, "o sırada Saygon'da var olan 'fiili hükümeteşizlik durumunda' [Taylor'ın sözü] Vietnam Hükümeti'yle söz birliğı sağlamakta karşılaştığı zorlukları açıkladı" (III, 323). Lyndon Johnson'ın hatırladığı kadarıyla, Taylor'ın yanıtını (*Vantage Point*, s. 130) kıyaslayın: "Verdiği yanıtta Taylor, kararımızın Saygon'da 'büyük bir coşku'yla karşılandığını bildirdi."

5 Mart günü, CINCPAC General Wheeler'a bir kez daha şu tavsiyede bulundu: "Güney Vietnam'da güvenliğı sağlamak için hızla yapabileceğimiz en önemli yegâne şey hava gücümüzü tam olarak kullanmaktır" (III, 429). Dört gün sonra, ABD uçaklarına getirilen kısıtlama "Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri işaretleriyle ve içinde Güney Vietnam Hava Kuvvetleri personeli olmaksızın Güney Vietnam'daki savaş harekâtlarında kullanılmasına izin verilmek üzere kaldırıldı" (III, 334)–yani önceki yıllardaki gibi aldatmaca olmadan (bkz. Notlar 4, 142; bl. 3, not 14).

ABD hava kuvvetlerinin kullanımına getirilen kısıtlamalar kaldırıldığı sırada Ordu Kurmay Başkanı Harold K. Johnson Güney Vietnam'daki durumu inceleyen bir "üst rütbeli ekip"e başkanlık ediyordu. 12 Mart günü, dördü Güney'de hava ve helikopter güçlerinin kullanımıyla ilgili olan yirmi bir tavsiyeyle geri döndü. Bakan McNamara tarafından kabul edilen ilk üçü, birliklerin hareketliliğini sağlamak için ek helikopterler, istihbarat, hedef araştırma ve analizi için uçak öneriyordu. Bunlar "etkinliğı artırmak için kullanılacak" idi, ancak bunun nasıl olacağı belirtilmiyordu. Savunma bakanının kenarına bir soru işareti koyduğu dördüncü tavsiye şudur: "Güney Vietnam içinde COMUSMACV'ın ABD bombardıman uçaklarını sınırsız biçimde kullanmasının değer-

lendirilen etkileri” (III, 95; General Johnson’ın tavsiyeleri 1 Nisan günü başkan tarafından onaylandı; III, 703). Hemen aşağıda şunu okuyoruz: “17 Mart’ta . . . mülteci sorunları I. ve II. kolordularda tırmanıyordu (III, 97)–bir şey söylenmese de, muhtemelen kısıtlanmamış bombardımanın sonucu olarak. Basın haberleri bunu gösterecekti. Mesela, A. J. Langguth, 1965 baharında “Kontum [II. Kolordu] yakınlarındaki dağlık bölgede yaşayan bir kabilenin Amerikan bombardımanından kaçmak için köylerinden çıktıklarını,” mülteci kampına vardıklarında kendilerine “Vietnamlı bir subay tarafından komünizmin kötülükleri hakkında bir konferans verildiğini izledi.”¹⁴⁰

18 Şubat tarihli bir bilgi notunda William Bundy “bir köyü, hükümetin hava saldırılarına karşı kışkırtan komünist ajanlar”ın içinde yer aldıkları bir olaydan söz eder (III, 692). Olay tam olarak anlaşılamamıştır. Birkaç hafta sonra gerçekleşen bir olayla arada belki benzerlikler vardı. Bu olayda, Güney Vietnam uçakları 45 kişinin ölümüne neden olacak (37’si okul öğrencisi) şekilde bir köyü bombaladıktan sonra, tabutları taşıyan köylüler Da Nang’da protesto yürüyüşü yapmışlar, fakat Vietnamlı askerler tarafından dağıtılmışlardı.¹⁴¹

Daima işin içine bir kara mizah unsuru kattığı görülen Maxwell Taylor, General Johnson tarafından yapılan bir değerlendirmeyi görünüşe bakılırsa tamamlamıştı. 11 Mart günü başkana şu bilgiyi verdi: “Geçen haftanın en cesaret verici fenomeni 2 Mart günü Kuzey Vietnam’a yapılan hava saldırıları, Güney Vietnam içlerinde ABD jet uçaklarını kullanma niyetimizin ilanı ve Deniz Piyadeleri’nin Danang’a çıkarma yapması nedeniyle Vietnamlıların moralinde meydana gelen yükseliş olmuştur. . . . Basın ve kamuoyu bu olayların üçüne de gayet elverişli biçimde tepki göstermiştir” (III, 345; Da Nang’taki denizciler yakında farklı öğrenecekti–bkz. aşağıda, s. 133). Büyükelçinin kamuoyu araştırmasının elli köylünün birkaç ay önce; yani, ABD uçaklarına getirilen kısıtlamanın kaldırılmasından önce, Amerikan pilotlarının kullandıkları B-26’ların napalm saldırısıyla öldürüldükleri Saygon’un kuzeyindeki beş köyün sakinlerini kapsayıp kapsamadığı kaydedilmemiştir.¹⁴² Kuzey’deki ve

Güney'deki ABD hava saldırılarının Şubat'ta Güney'in morali üzerinde yarattığı yararlı etkiler konusunda COMUSMACV'ın yaptığı Şubat değerlendirmesini kaydetmiştik (bkz. yukarıda s. 120; ayrıca III, 424-5).

24 Mart'ta "Güney Vietnam için eylem planı" başlıklı bir taslakta McNaughton, "Güney Vietnam'daki Vietkong özel kuvvetleri ve üslerine karşı ABD/Vietnam Hava Kuvvetlerinin saldırıları ileri derecede askeri baskı programı"nın gelişiminde bir unsur olarak önerildi (III, 697). General Westmoreland, iki gün sonra "klasik bir Komutan Durum Değerlendirmesi" olarak betimlenen şeyi sundu. Aşırı derecede ayrıntılı olan bu analizde, şöyle diyordu: "*Vietnam Cumhuriyeti'nde icra edilen cezalandırıcı temel bombalama stratejisi* yıl ortasına kadar etkisiz kalırsa, ABD ve 3. Kırsal güçlerin ek olarak konuşlandırılması düşünülmelidir" (III, 464; vurgular benim). Vietnam Cumhuriyeti'ne -Güney Vietnam- yapılan göndermeye analist "*tam da öyle!*" vurgusunu ekler.

"Güney Vietnam'daki cezalandırıcı bombalama"nın çeşitli bakımlardan etkili olduğunu başka kaynaklardan biliyoruz. "Tam anlamıyla bölge paramparça" edilirken, Vietkong'a asker katılımlarını üç katına çıkarmayı başardı. 1966'da, gözlemlenmeyen saldırılar "düşman'a 27.000 ton patlamamış bomba ve top mermisi sağlamayı başardı. Bu malzemeyle yapılan mayınlar ve bubi tuzakları aynı yıl içinde 1.000'den fazla Amerikan askerinin ölümüne neden oldu. Gene aynı yıl içinde bu saldırılarla öldürülen Vietkonglu ve Kuzey Vietnamlı sayısı yaklaşık olarak 100'den az olarak hesaplandı.¹⁴³

Yoğun bombardıman taktiği, eğer ABD'nin hedefi Amerikan kayıplarını sınırlamak ya da "halkı korumak" idiye, Pentagon'da "verimsiz" olarak etiketlenmeli ve ancak aptallığa atfedilmelidir. Fakat isyanın köklendiği ve mülteci alan toplumu tahrip eden bir araç olarak bu uygulama gayet makuldür. Kalpler ve zihinler daha sonraki bir evreye, ABD terörünün oluşturduğu çerçevenin dışında hayatta kalma yolunun bulunmaması durumunda halkın mülteci kamplarına ya da kentlerin gecekondu semtlerine sürüldüğü zamana bırakılabilir. O zaman kibar ulus inşacıları elde kalan kalpleri ve zihinleri kazanmak için sahnede boy gösterebilirler ve

devlet şiddetini mazur gösterenler “askeri eylemlerin istenmeyen sonuçları”ndan söz edebilirler (bkz. aşağıda kısım III).

Mart ayının başlarında iki deniz piyadesi taburu Da Nang’daki 1.300 deniz piyadesine katıldı (III, 402). Böylece ilk kez ABD savaş güçleri bölgeye konuşlanmış oldu. Görevleri Da Nang üssünü korumaktı. Bu üs “Kuzey ve Güney Vietnam’daki hava faaliyetini destekliyor” ve bu nedenle Vietkong için “yararlı bir hedef” oluştuyordu (III, 424, 389). Özetle, görev 1 Kasım 1964’ta Bien Hoa’daki ABD hava üssüne yapılan saldırı gibi, Güney isyancılarının yeni bir “öfke eylemi”ni önlemektir. 1-2 Nisan’da başkan “ABD kara birliklerini isyancılara karşı savaşa sokmaya” karar verdi (III, 394). 20 Nisan’da Honolulu’da yapılan bir toplantıda, *Güney* Vietnam’daki görevlerin öncelikle bölgedeki hava unsurlarına karşı yapılması onaylandı” (III, 359; McNaughton’ın notları, vurgu ona ait). Analisteye göre, “Honolulu’nun, Güney’de daha yoğun faaliyet lehine, Kuzey’e karşı baskıyı görece olarak azalttığı” açıkça görülür. Büyükelçi Taylor’ın 4 Mayıs tarihli değerlendirmesi, Kuzey Vietnam’ın “ABD/Vietnam Hükümeti hava gücü uygulamasını denkleştirme [umuduyla] alay düzeyinde yeni Vietnam Halk Ordusu birlikleri” katabileceğini kaydetti” (III, 364).

“ABD hava gücünün konuşlanmasında Güney Vietnam’a Kuzey Vietnam karşısında öncelik veren Nisan kararıyla aynı çizgide, bombardımana ara verildikten sonra, Güney’de doyurma bombardımanı” görevlerini SAC B-52 uçaklarına vermek gibi önemli bir idari karar alındı . . .” (III, 383). Bu kararı General Westmoreland’ın bazı şikâyetleri (Taylor’ın verdiği “siyasi destek”le) izledi. Buna göre, Vietkong üs bölgelerine yapılan yoğun hava saldırıları (15 Nisan’da yapılan saldırıda 900 ton bırakılmıştı) etkisizdi, topografyanın “halı bombardımanına daha uygun” olduğu görülüyordu. İlk B-52 akını için yetki 18 Haziran’da verildi. Hava saldırıları “*Güney* Vietnam’da giderek artan önemdeydi” (III, 383-4).

Zaman zaman “ülke içlerinde B-52’ler dahil hava kuvvetlerini artan biçimde kullanma”yı öneren ifadeler vardır (McNamara, 20

* Doyurma bombardımanı: tamamen yok edilmesi istenen sınırlı bir bölgeye karşı azami şiddet ve yoğunlukta uygulanan bir bombalama yöntemi –çn.

Temmuz 1965; IV, 298), fakat hava savaşının ölçeğinden ve niteliğinden ya da Güney'deki saldırı helikopteri ve topçu savaşından söz edilmediği gibi, ABD'nin Vietnamlılara karşı sürdürdüğü kara harekâtlarının etkisi hakkında da doğrudan bir şey söylenmez. Şunu öğreniriz: "Vietnam 1964'e kadar yıllarca pirinç ihracatçısı-yken, 1965'ten itibaren büyük bir ithalatçıya dönüştü" (II, 366), fakat sebepler gizemini korumaktadır. Bu sebeplerden biri, daha yüksek karar çevrelerine ulaşmak için gerekli "ikaz sinyali"nin yeterli olmamasıdır.

Pentagon araştırmasından, Amerikan savaşının Vietnamlılar için pek de bir gül bahçesi olmadığı sonucu çıkarılabilir. Ağustos 1966 tarihli Roller ve Görevler araştırması, "mevcut hava ve topçu konuşlandırma siyasetlerinin fiziksel ve tutumsal sonuçları incelenmelidir" tavsiyesinde bulunuyordu (II, 385). Ancak bu kayıtların atladığı şey muhtemelen yukarıda anılan gizli RAND araştırmasında bulunmaktadır. Aynı rapor, Vietnam Cumhuriyet Ordusu Korucu birliklerinin "genellikle kötü davranış nedeniyle" dağıtılmasını gerekli görüyordu. Kötü davranıştan kastedilen halka terör uygulanmasıdır. Ancak COMUSMACV "Vietnam Cumhuriyet Ordusu'nun gücünü önemli ölçüde azaltacağı" gerekçesiyle bu öneriye karşı çıktı.

Nisan 1965 tarihli, hava gücünün kullanılmasında Güney'e öncelik verilmesi kararından sonra Güney Vietnam'daki hava savaşы öyküsünü toplamak için yine başka kaynaklara başvurmak durumundayız. Mayıs 1965'te geniş bölgeler "serbest bombardıman mıntıkaları" olarak ilan edilmişti ve "on binlerce ton bomba, roket, napalın ve top ateşi her hafta bu geniş alanlara yağmaktaydı." Can kaybı büyüktü.¹⁴⁴ Fakat arka odadaki çocuklar Çin'in saldırgan yayılmacı siyasetleri ve buna benzer şeylerle¹⁴⁵ öylesine oyalandılar ki "savaş mıntıkasından zamanında kaçıp kurtulamayan köylülerin oluşturdukları ceset yığınları"na zaman ayıramadılar.¹⁴⁶ Açık olguların saçma jeopolitik sanrılarla yer değiştirmesi ancak planlayıcılar fırsat düştüğünde, yukarıda örneklenen türden değişmez gerekçelerle tavsiye etmekte oldukları siyasetler üzerinde bazı çekinceler ifade ettikleri zaman, artan ahlaki bir budalalık tonu üretir.

1965'ten önceki hava saldırısı belgeleri de azdır. Temmuz 1962 tarihli bir CIA raporu, sözde Vietkong korkusu nedeniyle "dağlık bölgelerde yaşayanların kapsamlı biçimde yeniden iskânı"ndan ve "bombardıman saldırıları ile helikopter kullanımının Vietnam Hükümeti'ne yeniden saygınlık kazandırdığı"ndan söz etmektedir (II, 687; başka örneklerde, CIA incelikli bir tutumla "harekât Vietnam Hükümeti'nin daveti üzerine gerçekleştirilmiştir" gözleminde bulunur). CIA analisti, büyükelçinin kaygılarını paylaşır: "Vietkong'un bulunmadığı tesislerin ve halkın yoğun olduğu yerlerin bombalanmasının yaratacağı ters siyasi etkilerden duyulan korku." Aralık 1962'de, Dışişleri Bakanlığı istihbaratı raporunda "kırsal kesimin ayırım gözetilmeksizin bombalanması masumları ve kararsız köylüleri Vietkong'a itmektedir" kaydı yer alıyordu (II, 706) ve dağlık kesimlerde yaşayan 100.000'den fazla insanın Vietkong denetimindeki alanlara kaçtığı değerlendiriliyordu:

[Bunun sebebi] esas olarak Vietkong aşırılıkları ve Vietnam Hükümeti'nin kabile halklarına yönelik aldığı olumlu önlemlerden çok, savaşın genel olarak yüksek bölgelerde yoğunlaşmasıdır. Kapsamlı topçu ve hava bombardımanının kullanılması ve Vietnam askeri ve güvenlik güçlerinin Vietkong'u tasfiye etme girişiminde aşırı ve ayrımsız görülen diğer önlemleri kuşkusuz pek çok masum köylüyü öldürmüş ve diğer pek çoğunun da öncekinden daha fazla Vietkong'la işbirliğine istekli olmasına yol açmıştır . . . (II, 708-9).

Rapor daha sonra "hava gücünün taktik kullanımının kısıtlanması"nı istedi, çünkü hava gücünün aşırı kullanılması ve tarımsal ürünün yok edilmesi "köylüler arasında militan muhalefet ve Vietkong'la olumlu özdeşlenme"yi kısırtılabiliyordu (II, 714). Vietkong yerel olarak asker topluyordu ve genellikle yerel nüfusa bağımlıydı. Onların yeniden gruplaşma, bütünleşme yetenekleri, Vietnam Hükümeti'nin askeri temizlik harekâtlarından sonra, "yerel nüfusun gönüllü ya da başka türlü onlara sağladığı gizlenme imkânıyla önemli ölçüde güçlendirilmiştir" (II, 696). Topçunun ve hava kuvvetlerinin yerel nüfusun sakladığı bir "düşmanı 'yumuşatmak' için" (II, 703) kullanılmasının etkilerini hayal etmek okura kalmıştır.

Benzer kaygılar kısa süre sonra Michael Forrestal tarafından dile getirildi (II, 717-18). Forrestal, Amerikalı danışmanların, helikopterlerin, hava desteğinin ve silahların Vietnam Cumhuriyet Ordusu'nun "artan saldırganlığı"na yol açtığını bildirdi. ABD sonuçların, söz gelimi, özellikle doğrudan ABD müdahalesi nedeniyle "geçen yıl öldürülen 20.000 Vietkong'un ne kadarının sadece masum ya da en azından ikna edilebilir köylüler olduğunu . . . kimse bilmiyor" şeklindeki gerçeğin sorumluluğunu söyleyebilir (bkz. not 4 ve bl. 3, not 14 ve 15).

Britanya Danışmanlık Misyonu'nun ve Amerikan müdahalesinin tutkulu bir destekçisi olan Dennis Duncanson "açık mntıklar"da köyleri rastgele bombalama siyasetinin "1962 yazında yaşanan devasa bir kabile mensupları göçünün asıl sebebi" olduğunu bildirir ve sayının 125.000 ile 300.000 arasında olduğunu değerlendirir (*Government and Revolution in Vietnam*, s. 321).

Nisan 1966'da, "kuruluşlararası birtakım öncelikler saptamak için" bir görev gücü oluşturuldu. "Öncelikli önemi" bakımından görev gücü "Vietnam Hava Kuvvetleri'nin halkın yanında olduğuna ve onların çıkarlarına uygun davrandığına halkı ikna etme faaliyetleri"nde bulundu (II, 580-3). Bu noktada, sözcükler yetersizdir. Vietnam Cumhuriyeti Silahlı Kuvvetleri -ABD tarafından eğitilen, donatılan ve tavsiyelerde bulunulan Güney Vietnam silahlı kuvvetleri- yıllarca Güney Vietnam halkını yurtlarından sürmekte, köylerini yerle bir etmektedir. Ve şimdi, Nisan 1966'da ABD Misyonu'nun en yüksek öncelikli görevi halkı Güney Vietnam Silahlı Kuvvetleri'nin onların yanında olduğuna ve onların çıkarlarına uygun davrandığına ikna etmektir. Böyle bir tavsiyede bulunabilen bir insanın aklından ne tür düşünceler geçmekte olabilir?

Pentagon araştırması 1968'de hava savaşının muazzam biçimde tırmanmasından önce, Nixon yönetiminin ilk aylarında dehşetin zirveye ulaşmasıyla ve muhtemelen daha derin stratejik kavramlarıyla başkan donattığı söylenen sevimli profesörün yönetimi altında Laos ve daha sonra Kamboçya'ya yoğunlaşmış hava saldırısından önce sona erer. Pentagon araştırmasında yer alan son dokümanlardan biri ABD büyükelçilerine gönderilen ve onlara 1

Nisan 1968'de bombardımanın yeniden başlayacağını bildiren bir telgraftır (analistin – muhtemelen bıyık altından gülerek– “bombardımanı geri getirme kararı” olarak betimlediği şey, IV, 275): “artık 20.nin [Kuzey Vietnam'daki 20. paralel] kuzeyinde kullanılan hava gücü muhtemelen Laos'ta . . . ve Güney Vietnam'da kullanılabilir” (IV, 595). Bu sözler, Güney Vietnam, Laos ve daha sonra Kamboçya köylülerinin kısa süre içinde keşfedecekleri gibi, kasvetli ve kesin bir işaretti (bkz. not 228 ve bl. 2).

Bu dokümanlarda, bazı siyasetler tartışmalı görünür, tartışmalı olmayan, mesela, “Vietkong'un . . . Saygon bölgesinden ve Mekong Deltası'ndan tasfiyesi” siyasetidir. ABD birliklerinin görevi, yerli olarak bilinen Vietkong güçlerini tasfiye etme programını “enerjik biçimde uygulamak”tır (IV, 301, 302; 1965 yazı). Vietkong gücünün esas merkezi olan deltada, bu araştırma yapıldığı sırada, az sayıda Vietnam ordu gücünün olduğu bildiriliyordu. O sırada ABD işgali “Delta'yı ele geçirecek” güce ulaşmış,¹⁴⁷ Amerikan hava ve daha sonra kara güçleri savaşa girmişti. Analist, soğukkanlı biçimde, “ABD Ordu birlikleri nüfusun yoğun olduğu Delta bölgelerinde faaliyetlerini sürdürdüler,” demektedir (II, 399; 1967'nin başları). Bu soğukkanlı tutumdan hareketle, kendisine verilen belgelerin “faaliyet”i betimlemediği sonucunu çıkarabiliriz. ABD birlikleri konuşlandırıldığı sırada bir komutan, gazeteci Peter Arnett'e, “bütün kırsal kesimi küle çevirmelerine fırsat vermeden Vietkong'u bölgeden sürüp çıkarmayı” umduklarını söyledi.¹⁴⁸ Bunu başaramadılar. Bir diğer hata, daha da beklenmedik sonuçlar yarattı. 1969'un sonunda, resmi görevliler, bastırma çabalarının Amerikan askerlerinin ayırım gözetmeden sivilleri öldürmeleri nedeniyle engellendiğinden ve köylülerin çorak gri-siyah alanlara ve harabeye dönmüş delta köylerine kaçmakta olduklarından şikâyet ediyorlardı.¹⁴⁹

1966'nın sonunda plan, mesela deltada silahlı nehir devriye harekâtlarıyla “Vietkong altyapısını saptamaya ve tasfiye etmeye . . . artan bir vurgu” yapıyordu (IV, 379). Bu uygulama, “nüfusu fazla ve kaynakları zengin Delta bölgelerinde düşmanı özgürlük ve inisiyatiften yoksun bırakma açısından önemli bir başarı” sağlamıştı (IV, 539). Burada “Vietkong'un faaliyetleri esas olarak yerli halka da-

yanmaktadır” (IV, 487). McNamara, “Vietkong altyapısını kökünden sökmek ve Vietnam hükümetini hâkim kılmak” için verilen “görev tam olarak yerine getirilmiştir,” diyerek durumu açıklar (Kasım 1966; IV, 376). Ortak Harekât Planı 1967’de “halk düşmanın en büyük varlığıdır,” denilmektedir; ona “gıda maddesi, ikmal, para, insan gücü, gizlenme olanağı ve istihbarat” sağlamaktadır. Sonuç: “Bu harekât sırasında düşmanı bu varlıktan yoksun bırakmak için her türlü çaba gösterilecektir” (IV, 380). Buna “halkın korunması” diyoruz, “tıpkı Vietkong altyapısını saptama ve tasfiye etme”nin Güney Vietnam halkının saldırganlığa karşı savunulması anlamına geldiği gibi.

Bu şekilde korunmakta olan bir halkın başına neler geleceğini kestirmek için askeri deha olmaya gerek yok. Ekim 1966’da Saygon’a yaptığı seyahat dönüşünde McNamara başkana şu bilgiyi verdi: “Geçen yıl Vietnam’da bizim için kanıtlanabilir olan tek şey büyük askeri harekâtlar sayesinde çok sayıda düşmanın öldürülmüş olmasıdır” (IV, 348, vurgu kendisinin). 17 Kasım günü “Güneydoğu Asya’daki ABD güçleri gayet iyi performans göstermiştir” diye rapor verdi. Düşman “geçen yıl, değerli kadroları dahil 114.000 kayıp vermiştir” (IV, 368). Fakat bu “birlikler”in kimlerden oluştuğuna ilişkin bir soru vardır: “Vietkong/Kuzey Vietnam Ordusu’ndan ele geçirilen silahlar, anlaşıldığı kadarıyla, öldürülen kişilerin yaklaşık altıda.biri kadardır, bu da öldürülenlerin çoğunun silahsız kişiler ya da üçüncü kişiler olduğunu göstermektedir” (IV, 371; bkz. notlar 146-149). Metinde hiçbir yorum yapılmaksızın 1966’nın sonunda deniz piyadelerinin verdikleri rapordan şu alıntı yapılır: “5.000 ile 6.000 kadar Kuzey Vietnam ordu askeri öldürülmüş ya da etkisiz hale getirilmiş ve 414 silah ele geçirilmiştir” (II, 609). 1968’de, ABD komutanlığının “düşman”ın baskın biçimde Kuzey Vietnam Ordu askerlerinden çok UKC askerlerinden oluştuğunu kabul ettiği¹⁵⁰ Tet Saldırısı sırasında, öldürülen ve esir alınanların sayısı ele geçirilen silahların beş katıydı (IV, 539). Aynı ölçütle IV, 377’de verilen rakamlar, ABD güçlerinin Vietnam Cumhuriyet Ordusu güçlerinden daha fazla sivil öldürmekte olduklarını göstermektedir.

McNamara, daha sonra, ABD askeri uygulamalarını betimle-

meksizin şunu kaydeder: “bildirilen kazanımların yaklaşık %30’u [Vietnam Hükümeti’nin denetlediği nüfus içinde] muhtemelen mültecilerin kentlere ve kasabalara doğru hareketinden kaynaklanıyordu” (IV, 374). Bu mültecilerin kırsal kesimden kaçmaları elbette Vietnam hükümetinin cazibesinden ötürü değildi. Aynı rapor kırsal Vietnamlıların şu inancını kaydeder: “Vietnam Hükümeti halkın refahına kayıtsızdır; alt düzeyden hükümet görevlileri yerel zenginlerin aracıdır; ve hükümet tepeden tırnağa aşırı derecede yolsuzluğa batmıştır” (IV, 374). Elbette bu Vietkong’un neden “mevcut kayıpları sadece Güney Vietnam’ın içinden karşılayabildiği”ni ve neden “*pasifikasyonun geciktiğini*” (McNamara’nın vurgusu), bu arada neden “Vietkong’un siyasi altyapısının düşmana muazzam bir istihbarat avantajı sağlamaya devam ederek, genellikle kırsal kesimde büyüdüğü”nü ve güvenliğin hiçbir yerde, “ABD Deniz Piyadesi hatlarının gerisinde ve Saygon’da bile” sağlanamadığını açıklayan bir sebeptir (IV, 348). Aslında, deniz piyadesi 1965 baharında konuşlandığı zaman askerler, “onlar için en şiddetli savaşın arka-larında kalan köylerdeki savaş olduğu”nu “hayretle” keşfettiler ve “zahmetli, acı veren yavaş bir çabayla köylerde pasifikasyon uygulamak için düşmandan uzaklaştılar.”¹⁵¹ İzledikleri strateji kısmen, 1930’larda yüksek rütbeli subayların çoğunun görev yaptığı “‘Muz cumhuriyetleri’ ve Çin’deki kendi geleneklerinden’ türetildi. Oralarda bölgenin hâkim sağcı siyasi partilerinden bile tepki gördüler (II, 535-6).

Bu sorun, “öteki savaş”ın sorumlusu olan Robert Komer’i de etkiledi. Nisan 1967’de Saygon’dan ayrılırken, “*Vietkong’u bir asker toplama merkezinden yoksun bırakmayı amaçlayan mülteci programlarını hızlandırma*” tavsiyesinde bulundu (IV, 441; vurgu kendisinin). Bu tavsiye “harekât gerçekliği”ne tercüme edildiğinde ortaya şu çıkar: Düşmanı “en büyük varlığı”ndan, yani halktan yoksun bırakacak şekilde nüfusu Amerikan denetimindeki bölgelere sürün. Elbette Komer Nisan 1967’de bunu anlıyordu. Nicholas Katzenbach bunu daha duyarlı biçimde şöyle ifade eder: “Düşmanın insan gücü merkezini daha da zayıflatmak için psikolojik teşvikler kullanarak daha büyük bir mülteci akını yaratmak durumundayız”

(IV, 508; bkz. s. 51-52 ve not 7-9). “Psikolojik teşvikler”in ne olduğunu öğrenmek için gene başka kaynaklara başvurmamız gerekir. Örneklerden biri, 1971 yazında Güney Vietnam’a havadan atılarak dağıtılan 26 milyar bildiridir. Bu bildiriler köylüleri Vietnam Hükümeti bölgelerine gitmeleri, aksi halde “düşman görülecekleri ve tehlikede olacakları”; “doğru yerde olmak için acele etmeleri,” aksi halde “acı çekerek çok tehlikeli bir durumda kalıp ölecekleri” konusunda uyarıyordu. Bir uyarı da şuydu: “ABD deniz piyadeleri Vietkong’u barındıran herhangi bir köy ya da mezrayı derhal yok etmekte duraksamayacaktır.”¹⁵²

Bu türden psikolojik teşvikler, insanların gerçeği görmelerini sağlayacak önlemlerle birlikte kullanıldığında düşmanın merkezini zayıflatmak mümkün oldu. McNamara’nın Temmuz 1967’de Saygon’u ziyareti sırasında, ordu istihbaratı ve General Westmoreland kendisine savaşın “bir Kuzey Vietnam Ordusu savaşı olmanın çok ötesine geçmekte” olduğu bilgisini verdi, çünkü düşmanın “sahil boyunca meskün alanlardan gerekli sayıda asker alması engellenmiş, böylece onu insan gücünü Kuzey Vietnam’dan sağlamaya zorlamış” idi (IV, 520, 518). COMUSMACV’in da farkında olduğu gibi sızmanın esas nedeni buydu (bkz. aşağıda s. 176-178). Bununla birlikte, Tet Saldırısı’nın gösterdiği gibi, McNamara’nın hesapları muazzam bir istihbarat toplama çabası ve/veya değerlendirme başarısızlığıyla birleşen düşüncenin sonucuydu (IV, 557).

Gene de Komer’in tavsiyesi yerindeydi. Bugün şöyle yazmaktadır: “1967’ye kadar Saygon’a karşı mevzilenen güçlerin çoğu Kuzey’den gelen nizami birlikler değil, güneydeki Vietkong idi,” fakat “bugün Vietkong’un asker alma merkezi zayıflatılmıştır.”¹⁵³ Nasıl zayıflatıldığını söylemez, bunun bile isteye yapıldığına dair kendi tavsiyesini de hatırlamaz. Komer, tıpkı McNamara gibi, Vietkong’un asker alma merkezini zayıflatan şeyin Vietnam Hükümeti’nin cazibesi olmadığını anlamaktadır. Tam aksine, “Saygon’un Vietkong devriminin temel sebepleriyle ilişkili kaydı en iyi durumda boşluklar taşımaktadır.” Durum Amerikan ateş gücüyle etkin biçimde telafi edilmekteydi.

1966’da Komer, artan mülteci sayısının bir sorun oluşturduğunu

hissediyordu, fakat bazı bakımlardan bu “bir artı” oluşturunuyordu, çünkü “Vietkong’u asker alma potansiyeli ve pirinç üreticilerinden yoksun” bırakmaya yardımcı oluyordu. Ayrıca, “köylünün artan güvenlik arzusu onun bizim yanımızda olduğuna ilişkin kısmi bir gösterge” idi (II, 569). Köylülerin Vietkong’la birlikte “acı çekerek çok tehlikeli bir durumda kalıp ölmek” için köylerinde kalacak yerde, bizim safımızda güvenlik arayışında olmaları nasıl da anlamlı ve memnun edici.

Genel sorun 1967’nin başında hazırlanan bir kuvvet tahsisi araştırmasında ana hatlarıyla ortaya konuldu. Kuzeydeki I. Kolordu bölgesinde, düşman güçlerini ve üs bölgelerini tasfiye etmek “düşmanın fiilen rahat yıllarda faaliyet gösterdiği” bölgelerde “geniş nüfus ve gıda maddesi kaynakları üzerindeki denetimini ortadan kaldırmak” (COMUSMACV) için gerekiyordu. “Bir sonraki en tehlikeli durum” diye özetler analist, “II. Kolordu mıntikasında ortaya çıktı . . . [burada] düşman, kendisini nüfusa yönelterek, farklı bir sorun oluşturdu . . .”; III. Kolordu mıntikasında “Vietkong altyapısını kökünden sökmek için yürütülen yoğunlaşmış bir harekât[la] güvenliği Saygon-Cholon bölgesinden çevreye doğru yaymak” gerekiyordu. ABD güçleri, yerli Vietkong güçlerine ve “üs bölgesi kümeleri”ne karşı ara-bul-yok et harekâtları yürüterek “Devrimci Kalkınma programlarının gerisinde işleyebileceği bir koruyucu kalkan” oluşturacaktır (IV, 433-5). Vietkong altyapısı (Vietkong yetkilileri ve örgütçüleri) “tahrip” edilmedikçe, “ABD-VCH askeri ve pasifikasyon güçleri bir işgal Ordusu’na dönüşerek kısa süre içinde yozlaşırdı.” Bir Sistemler Analizi’nin vardığı sonuç buydu. “ABD güçlerinin pasifikasyona yararlı olacak şekilde katılımının gerekli olup olmadığı ya da katılıp katılamayacağı” asla sorulmadı (IV, 513). Anlaşılan analistin elinde olmayan pek çok başka kaynaktan, ABD güçlerinin “Devrimci Kalkınma” için zorunlu bir öncelik olan imha, katliam ve zorla nüfus yoğunlaştırma faaliyetine yararlı olacak şekilde katıldığını biliyoruz.

ABD komutanlığı kendisini “Güneydoğu Asya’da bir yıpratma savaşı”nın içinde buldu. Bu durum, General Westmoreland’ın kullandığı “kıyma makinesi” kavramına uygundu–çok sayıda

düşmanı “öldür[mek], fakat sonunda kendimizi savunmaktan biraz daha iyisini yap[mak] (IV, 442). “Esas olarak Viretnam’ın doğum oranıyla savaşıyoruz,” diyordu bir yetkili, “şaşırtıcı biçimde doğru” olan bir gazete haberinden alıntı yaparak (IV, 587). Bizat Kuzey Vietnam’da, “bombardıman doğum oranıyla baş edemiyordu” (IV, 227). Kuzey Vietnam’da, fakat daha hayati olarak ABD’nin esas düşmanının, Güney Vietnamlı köylünün UKC’nin “kendisini nüfusa yönlendirmesi”ne izin verdiği Güney’de, doğum oranıyla başa çıkmanın sadece tek bir yolu vardır. Yöntem General Westmoreland’ın baş planlayıcısı tarafından açık biçimde ifade edilmiştir: “Vietnam’da çözüm daha fazla bomba, daha fazla mermi, daha fazla napalındır . . . karşı taraf çöküp teslim olana kadar.”¹⁵⁴

3. Ulus İnşası ve Savaş Suçları

Güney’de ABD’nin yüz yüze geldiği görev ulusalcı hükümeti ele geçirmiş olan örgütün altyapısını kökünden sökerken bir ulus inşa etmekte. Zor bir görev, fakat yeterli güç ve terörle pek de imkânsız değil. Daima iyimser olan Robert Komer bunun yapılabileceğini düşünüyordu. “Güney Vietkong gücünün artan erozyonu”nu savunuyor (IV, 391) ve başkana neşeyle rapor veriyordu (Şubat 1967): “programlarımızın birkaçı –sivil ya da askeri– çok etkili” olsa da “hâlâ tüm ağırlığımız ve kütlemizle düşmanı öğütüyoruz” (IV, 420). Daha sonra, Komer “ağır maliyetle yapılan muazzam ABD müdahalesi sayesinde” uygun bir askeri ortamın yaratıldığını açıklamaktaydı. Bu ortamda “genellikle anahtar niteliğindeki kırsal nüfusun denetimi ve desteği için yapılan siyasi rekabet . . . devrimci, genellikle siyasi çatışma [içinde] yeniden başlayabilirdi.”¹⁵⁵ Komer, pasifikasyonun “yapıcı amaçları”nın kırsal nüfusu isyancılardan korumak olduğunu açıklıyordu. Bu “aynı zamanda isyancıları kırsal halk üslerinden yoksun bırakmaya yardım eder.” Gene, McNamara’nın ve diğerlerinin kaydettikleri gibi (bkz. yukarıda s. 134), bu rejimin karakteri dikkate alındığında kolay olmasa da, Saygon rejimine destek sağlar. Komer’in önerdiği gibi, bilinçli biçimde mülteci oluşturma programlarını adım adım geliştirerek, isyanı kırsal halk temelinden yoksun bırakma hedefine ulaşmak çok daha kolaydı.

Komer neden bazılarının onu bir savaş suçları mahkemesi için olası aday olarak gördüklerini kavramakta zorluk çekmektedir. Bu konu Komer'in "gerillaya ayarlamalar yapma" imkânı veren "evreler halinde tırmandırma"nın etkisizliğini kanıtladığı bir konuşmaya göndermeyle İkbâl Ahmed tarafından ortaya atıldı. Komer, Vietnam dersinin "onların üzerine çökmek" için amansız ve hızlı biçimde tırmandırmak olduğunu söylüyordu. Ahmed'e verdiği öfkeli yanıtta Komer, kariyerini Nisan 1966'dan itibaren başkana özel asistanlık ve Mayıs 1967 ile Kasım 1969'e kadar "Vietnam Hükümeti'nin baş pasifikasyon danışmanı" olarak değerlendirmektedir. Komer suçlamanın 1966 sonrası programa aşına olan birine tuhaf görünmesi gerektiğini iddia eder. Kendisi, "ABD'nin Vietnam'da gecikerek desteklediği daha duyarlı ve yapıcı girişimlerden biri"nin geliştirilmesine yardımcı olmuştu. Bu girişimin ilk evresi "esas olarak bir ulus inşa çabası, alevlenen bir savaşın orta yerinde geçerli bir sosyoekonomik dokunun inşasına yardımcı olma girişimiydi." CORDS'un [Civil Operations and Rural/Revolutionary Development Support-Sivil Operasyonlar ve Kırsal / Devrimci Kalkınma Desteği] Komer'in yönetimi altında kurulduğu Mayıs 1967'den itibaren, pasifikasyon programı "*bütünüyle Vietnamlıların insan gücü ve komutası altındaydı*" (vurgular onun). Kendi rolü sadece Vietnam Hükümeti'nin çabalarını "desteklemek ve lojistik/mali destek tavsiyesinde bulunmak" idi. Program "bombalama, napalm, yaprak dökümü ve diğer teknolojik araçlar"a, mülteci oluşumuna karşı çıkan ve bunu asgariye indirmeye çalışan "arabulucular"a dayanmıyordu; "yerel özyönetim, siyasi kuvvetler ayrılığı ve hukukun üstünlüğü vurgulanıyordu."¹⁵⁶

Genelde Komer, görevinin temiz, kansız ve yapıcı olduğunu açıklar: "Bir ulus inşası"nda Saygon rejimine yardım etmek. O halde, elbette, ancak yetersiz bilgilendirilen ya da kötü niyetli biri onu cinayet niteliğinde eylemlerin suç ortağı olmakla suçlayabilirdi.

Komer'in "ABD'nin pasifikasyon destek ve tavsiyesine ilişkin kayıtların dosyalanıp gizlenmesi gerekmez" şeklindeki övgüye değer kaygısını kendisinin dosyalardan çıkarılıp kısmen ulaştırılmasına izin verilen kayıtlara ilişkin sunumuyla kıyaslamamıza izin verin.

Bizlere “uzlaştırıcılar” demektedir, “kırsal nüfusun yer değiştir-mesi ve mülksüzleştirilmesi” için çalışmadı ve mülteci oluşumunu en aza indirmek için uğraştı. Yakın zamanda ortaya çıkan kayıtlara göre, Komer özel olarak “*Vietkong’u asker alma üssünden yoksun bırakmayı bilinçli olarak hedefleyen mülteci programlarını başlatma*” tavsiyesinde bulunan birkaç resmi görevliden biridir.

Komer, CORDS’un kuruluşundan sonra, pasifikasyon programı için “*bütünüyle Vietnamlılardan oluşturuldu ve onların komutasın-daydı*” demektedir.

Basının, Pentagon Belgeleri’nin ve diğerlerinin “Vietkong altya-pısının kökünden sökülmesi”ni ve “Vietkong’a bağlı köylerin inkâr edilmesi”ni sınırsız biçimde belgelediği gerçeğinin esas olarak bir Amerikan sorumluluğunu yansıttığından söz etmez. Amerikan si-lahlı kuvvetleri, Vietnam Cumhuriyet Ordusu’nun “pasifikasyonu arkasına saklayabileceği kalkanı sağlamakta” idi (Westmoreland, Ağustos 1966; II, 588). Analist, COMUSMACV temsilcisi olarak Komer’in başını çektiği CORDS programını tartışırken, CORDS’un yapısının “Vietnamlılara tehlikede olduklarını neredeyse unutturac-ak ölçüde kapsayıcı” olduğunu belirtir (II, 622). McNamara Eylül 1966’da COMUSMACV’in pasifikasyondan sorumlu kılınmasını önerdi. Komer, bu öneriyi destekleyerek şunu kaydetti: “Askeriye devasa bir pasifikasyon çabasını yönetmeye daha uygundur,” çünkü “gerçek pasifikasyon işinin %60-70’i yerel güvenli . . . [bu güven-lik] ancak askeriye tarafından sağlanabilir” idi (II, 590). Komer’in bir başka yerde¹⁵⁷ açıkladığı gibi, “Muazzam bir askeri destek ge-reği dikkate alındığında, yeni birleşik ABD danışmanlık yapısının [CORDS] askeri komutaya devredilmesi ABD tarafında olumlu duygular uyandırdı.”

Mayıs 1967’de Komer’in tasarladığı bir bildiride Büyükelçi Bun-ker, Devrimci Kalkınma desteğinin “ne tam olarak sivil ne de tam olarak askeri bir işlev olacağını, nitelik bakımından esas olarak si-vil-askeri olacağını” belirtti. “Hem kırsal kesimde güvenliğin sü-rekli sağlanması –zorunlu olarak temel bir askeri görev– hem de genellikle 59 Devrimci Kalkınma ekibiyle [Vietnam Hükümeti’nin] Devrimci Kalkınma Bakanlığı’nın yürüttüğü inşa programları”nı

kapsıyordu. Bu ekipleri CIA eğitiyordu (II, 616-17; 567-8). Bunker, General Westmoreland'ın "pasifikasyon ya da Devrimci Kalkınma desteğinde ABD Misyonu saha programlarımızın performansından sorumlu" olacağını raporunda belirtmişti. Komer, "tek pasifikasyon yöneticisi" olarak hizmet edecekti (II, 428). ABD ve Saygon askeri güçlerinin 1967 tarihli Müşterek Sefer Planı (MACV/JGS; II, 495-6) Vietnam Cumhuriyet Ordusu'na düzenli güçler atadı. Bu güçlerin görevi "belirli köylerde ve kırsal yerleşim yerlerinde Vietkong gerillalarını ve altyapısını tahrip edecek harekâtlar düzenlemek" idi. Bununla birlikte, "nüfus ve kaynak kontrolü"nü sağlamak doğrudan bölge güçlerine ve Ulusal Polisi'e bırakılıyordu. Müşterek askeri güçler, aynı zamanda, Komer'in "Giriş" bölümündeki alıntılarda doğrudan Komer tarafından gözlemlenen biçimde "Vietnam Hükümeti'ne itibar kazandırmak için halkın hükümeti desteklemesine yardımcı olacak askeri ve sivil eylem"i yürütecekti.

Komer'in "*bütünüyle Vietnamlılardan oluşan ve komuta edilen*" programla ilgili sözleri gene ona ait olan "kaldıraç gücü"nün "Vietnam Hükümeti'ni hem kendi halkı hem de genelde dünya için daima resmin ön planında tutacak şekilde" uygulanmalıdır tavsiyesinin ışığında okunmalıdır (II, 503-4). "Pasifikasyon'da daha fazla kaldıraç" uyguluyoruz, diye ekler. Onun görüşü "artan ABD kaldıracı kullanımı . . . ihtiyatlı biçimde olmalıdır" şeklindeydi (II, 430; analist). ABD'nin, Vietnam Hükümeti bizim için, dünya için ve kazanmaya çalıştığımız halk için mevcutmuş gibi davranmak zorunda olduğunu söylemek daha doğru olabilir.

Komer daima pasifikasyon faaliyetinde merkezi askeri bileşeni vurguladı: "Askeri harekâtlarla temizlenen kırsal kesimin güvenliğini sağlamak ve onu elde tutmak" için "askeriyenin süpürme harekâtları ile sivil pasifikasyon birleştirilmelidir." Komer "çoğu kez hazır ve en kullanışlı askeri kaynaklar"a başvurmakta asla duraksamadığına "nazik bir dille herkesin dikkatini çekmektedir" (II, 570). Pasifikasyon, güvenliği sağlamak için "çok yönlü bir sivil-askeri tepkiyi gerektirir", çünkü bu "*mülteci akışını sistematikleştirmek*" vs. *yoluyla* "*Vietkong'un halk üzerindeki baskısını kırmak*" için gereklidir. Komer'in sürekli biçimde tekrarladığı gibi, pasifikasyonda

en önemli sorun bir askeri-polisiye sorun olan güvenlidir. Komer, ilerleme için gerekliliğini vurguladığı ve “Vietnam Hükümeti’nin arkasındaki kırsal desteği güçlendirmek için” hızlandırılmasını istediği toprak reformunun gene de “Vietnam’da önemli bir mesele olmadığı”nı söylüyordu. “Çok daha önemli olan kırsal kesimdeki güvenlik meselesiydi” (II, 400, 569, 392; IV, 441).

31 Aralık 1967’de sona eren dönem için Bien Hoa Eyaleti’nden gelen bir CORDS raporu Komer’in ve Amerikalı meslektaşlarının kabaca tavsiye ettikleri bütün Vietnam programlarını biraz daha aydınlatır. Vietnam Hükümeti görevlilerinin rüşvetçiliği ve yetersizliği yüzünden (“ilgilendikleri tek şey . . . paradır), “CORDS artan biçimde mevcut ABD askeri birliklerinin kaynaklarına, becerilerine ve kabiliyetlerine dayanmak zorundadır.” “CORDS Bien Hoa (Vietnam Hükümeti gibi) kendilerini fedakârca pasifikasyona adanmış olan bu birliklere ve onların komutanlarına çok şey borçludur.” “Şaşırtıcı gerçek” şudur ki “bu savaşı ve pasifikasyon çabasını yürütme sorumluluğunu yukarıdan güçlü ve anlamlı bir yönetimle üstlenmekte başı çekmek artık [Güney Vietnam] hükümet[in]e kalmaktadır” (II, 407). Pentagon araştırması bu noktada sona erer, fakat diğer pek çok kaynaktan biliyoruz ki sonraki aylarda “pasifikasyon” zemininin hazırlanmasında ABD askeriyesine duyulan güven artmıştır. Bunun en bilinen ve en grotesk örneği My Lai katliamıdır (bkz. not 149). Allan Goodman şöyle yazar: “[Amerikan savaş birliklerinin] gelişinin sağladığı başka kazanımlar her ne olursa olsun, artık açıktır ki onların çatışmaya müdahil olması (özellikle 1968’deki Tet Saldırısı’ndan sonraki on iki ay içinde) Vietkong/Kuzey Vietnam Ordusu’nun Güney Vietnam içinde etkin bir hareketli savaşı yürütme yeteneğini ciddi biçimde zayıflattı.”¹⁵⁸ Komer’in yapıcı ulus inşa programı yerleşirken nüfusun zorla yer değiştirmesi ve ağır hasar arttı.

Aynı dönemde Komer’in önemli tavsiyelerinden bir diğerinin uygulandığı görüldü: “Eşgüdümlü bir ABD/VH’nin istihbarat toplama ve eylem çabasının yenilenmesi ve bunlara yeni bir güç kazandırılması önemli eyalet, mıntıka ve köy düzeylerinde Vietkong altyapısını hedef aldı” (IV, 441; vurgular kendisine ait). Sorunu şu şekilde

saptamaktadır: “Giderek daha fazla toplamakta olduğumuz muaz-
zam istihbarattan henüz yeterli sonuç almış değiliz. Polis/askeriye
eşgüdümü hem istihbaratın toplanması, hem de anında tepki gös-
terme konusunda üzücü biçimde yetersizdir.”

İki ay sonra, 14 Haziran 1967’de General Westmoreland için ha-
zırlanan “Vietkong Altyapısına Saldırının Örgütlenmesi” başlıklı
bir memorandumda Komer “ABD anti-altyapı istihbarat çabasının
kendi yönetiminde güçlendirilmesi”ni tavsiye etti ve “altyapıyı he-
def alan bir müşterek VH/ABD sivil/askeri yönetim yapısı” istedi-
ğini belirtti. Böylece, Temmuz 1967’de Westmoreland ve Komer’in
yönetiminde ICEX [Infrastructure Intelligence Coordination and
Exploitation–İstihbarat Eşgüdüm ve Değerlendirme Altyapısı] ya-
pısı geliştirildi (II, 429, 585). CIA’i, Amerikalı asker ve siviller ile Vi-
etnam Hükümeti asker-polis istihbarat aygıtlarını kapsayan ICEX,
başka kaynakların da gösterdiği gibi, Phoenix programının atasıdır.
İlk başlardaki iç talimatlar, Phoenix programını, Vietnam Hükü-
meti *Phung Hoang* programına tavsiye, destek ve yardım amaçlı bir
Amerikan programı olarak betimliyordu. Program aynı zamanda
“Vietnam Hükümeti’ni hem kendi halkı hem de genelde dünya için
daima resmin ön planında tutma” yaklaşımına uygundu.

4 Mart 1968 günü savunma bakanlığı şu tavsiyede bulundu:
“Vietkong’u hedef alan Operasyon Phoenix ABD’yle daha yakın
irtibat halinde ve daha güçlü biçimde sürdürülmelidir”; bu arada,
“Vietnam silahlı kuvvetleri öncelikli bir temelde anti-altyapı faali-
yetlere ayrılmalıdır” (IV, 578).

Westmoreland ve Komer’in ICEX’inin Phoenix olmasından
sonra, eşgüdümlü ABD-VH istihbarat-askeriye-polis programla-
rı, bildirilen “resmi rakamlar”a göre, 21.000 ölüyle yaklaşık olarak
84.000 “Vietkong altyapı” unsurunu “etkisiz hale getirme”yi başara-
dı.¹⁵⁹ Aynı UPI raporuna göre Komer, ABD danışmanlarının aşırı-
lıkları eleştirdiklerini söylediği zaman (“Giriş”te) aslında haklıdır.
Bir rapora göre, deltadaki resmi görevliler şüphelilerin %80’inin öl-
dürülmesine karar verdiler, fakat Amerikalı danışmanlar onları bu
oranı %50’nin altına indirme konusunda ikna edebildiler. Bir diğer
Amerikalı danışman şunu kabullenir: “Doğal olarak pek çok Viet-

kongluyu öldürüyoruz ve onlara işkence yapıyoruz. . . . Hayvanlar gibi davranan bu insanlarla savaşmanın tek yolu onları öldürmektir.” Onların bize yaptıklarını biz onlara yapıyoruz, demektedir danışman; ancak UKC’ye karşı cinayet ve işkence görevleri yapan kadroların hangi Amerikan kasabalarında yetiştirildiğini, eğitildiğini ve ücretlendirildiğini söylememektedir. Aynı rapora göre, katliamlar genellikle eski suçlular ya da eski komünistler tarafından yapılmakta ve bunların ücretleri tutsaklara işkence yapılan yerel sorgu merkezlerini de örgütleyen CIA tarafından ödenmektedir. Başka raporlar, etnik azınlıklardan toplanan ve CIA’nın yönettiği timlerin geniş çapta kullanıldığını ve bu amaçla kurulan birliklerin genellikle Milliyetçi Çinli ve Tay paralı askerlerden oluştuğunu göstermektedir. Bir Amerikan IVS [International Voluntary Service-Uluslararası Gönüllü Hizmeti] gönüllüsü, eski suçlu olan iki otostopçuyu Mekong Delta’sında arabasına aldığını ve bu kişilerin kendisine birkaç ceset getirdiklerini ve karşılığında iyi para aldıklarını, bu sayede geçinip gidebildiklerini söylediklerini anlatır.¹⁶⁰

“Yüksek önceliği” Vietkong’un siyasi aygıtını etkisiz hale getirmek olan, ABD’ye 1 milyar dolardan fazlasına mal olan, Saygon rejimine (dolaylı olarak gene ABD’ye) kaçan mal olduğu ise gizli tutulan “pasifikasyon” programının Mart 1971’de önemli ölçüde hızlandırıldığı bildirildi.¹⁶¹ Nisan 1971’de yapılan nadir bir araştırma, o ay içinde %40’ından fazlasının katledildiği 2.000 kişinin “etkisiz hale getirildiği”ni açığa vurur.¹⁶² Muhtemelen bu hızlandırılmış terör programının ilk meyvesiydi. Mekong Deltası’nda Phoenix programına bağlı bir ABD istihbarat subayı, bölgeye geldiğinde kendisine öldürülecek 200 kişilik bir isim listesi verildiğini, altı ay sonra oradan ayrıldığında 260 kişinin öldürüldüğünü, fakat hiçbirinin listede yer alan kişiler olmadığını söyler.¹⁶³

“Ölü sayısı”yla ilgili diğer bilgilere gelince, verilen sayılar ve kurbanların kimliği çeşitli sorulara yol açar. Bölgede faaliyet gösterenlerin ve istihbarat toplayanların UKC’yle uğraşmanın zorluklarından ve risklerinden genellikle kaçındıklarını, kendi kotalarını başka şekillerde doldurduklarını gösteren bol miktarda kanıt (muhtemelen daha çok UKC tarafından sızdırılan) vardır.¹⁶⁴ Ne var

ki siyasi muhalefeti terörize eden bir aygıt olarak Phoenix programı gayet etkili olabilir. Katliamlar, işkence ve tutsaklık ABD tarafından eğitilen, yönlendirilen ve ödemeleri yapılan kişiler tarafından yönetildiyse de, Komer'in ısrarla yaptığı gibi ("Giriş"te) "Vietnam Hükümeti *Phung Hoang* programı"nı fazla katı olmakla eleştirmek "aynı anda iki zıt fikre inanmak" olacaktır.

Kendi "pasifikasyon görevlileri"nin hukuk kurallarına uyduklarını bizzat Komer'in savunduğunu belirttik. Bu soylu tutumun anlamı ancak savundukları hukuk sistemini araştırdığımız zaman açığa çıkacak olsa da, bu doğru olabilir. "Güvenlik suçları" askeri sahra mahkemelerinde soruşturulabilir. Yasalar o kadar katıdır ki açıktan bir anlaşmazlık durumu ulusal güvenliğin ihlali olarak görülebiliyordu: Halkın moralinin bozulmasına yol açmak ya da komünizm veya komünizm yanlısı tarafsızlığı savunma eylemleri ya da ülkenin antikomünist ruhunu zayıflatma eylemlerinde beş yıl haptisten ölüm cezasına kadar hüküm verilebiliyordu.¹⁶⁵

Komer'in daima en önemli sorun olarak gördüğü "kırsal kesimde güvenlik" sorununa belirtilen yöntemlerle yaklaşılmıştır. Bu yöntemlerin en vahşi olanları arasında bilinçli mülteci yaratma programları ile "eşgüdümlü ABD/VH istihbarat toplama ve ortak eylem"iyle askeriye ve polis tarafından uygulanan "hızlı tepki" yer alıyordu. Her ikisi de Komer'in tavsiyesiydi. Komer bize ABD silahlı kuvvetleri bu selim faaliyetler için "uygun bir askeri ortam" sağladıktan sonra yapıcı ulus inşası görevleriyle ilgilendiğini söyler. Aslına kendisi Vietnam'daki Amerikan faaliyetlerinin tamamında bizzat yönettiği faaliyetlerin en az suç niteliğinde faaliyetler olduğunu vurgularken haklı olduğunu da geçerken belirtelim.

4. Asya Zihniyeti-Amerikan Zihniyeti

Kuzey'in bombalanması söz konusu olduğunda, analist bu fikrin "Kuzey Vietnam liderlerinin akılcılığına ilişkin makul bir varsayım"ı, yani bu liderlerin maliyeti ödemek istemeyecekleri varsayımını temel aldığı sonucuna varır (IV, 57). Fakat gerillalar "esas olarak yerel destek alıyorlar" idi (IV, 57) ve McNamara'nın bir Senato komitesine aşırı titiz bir tutumla açıkladığı gibi, Kuzey Viet-

namlı liderlerin “denetim altında tuttıkları insanların rahatlığına ve hatta hayatta kalmalarına olan ilgisinin, onları yüksek bir saldırı düzeyini durdurmak için çözüm pazarlığına yöneltecek düzeyde olmadığı görülmektedir” (IV, 202). Herhangi bir Nazi, Winston Churchill hakkında aynı şeyi söyleyebilirdi.

Bu düşünce tarzı o zamandan bu yana pek çok düşünceli yorumcu tarafından genişletilmiştir. Hudson Enstitüsü’nden liberal William Pfaff, “bizimki makul bir strateji olmuştur” diye açıklar. Fakat bu, “zenginlerin, hayatı sevenlerin ve ‘maliyetler’den korkanların stratejisi” idi.¹⁶⁶ Bizler için “ölüm ve acı, alternatifleri var olduğu zaman akıl dışı seçeneklerdir.” “Bizler yaşamak, mutlu, zengin ve güçlü olmak isteriz. . . .” Fakat bizler “zayıfın stratejisi”ni kavramayı başaramayız. Zayıf olanlar “mutlaklarla ilgilenirler ki bunların arasında insanın kaçınılmaz biçimde acı çekeceği ve öleceği düşüncesi vardır.” Düşman, “servetin yıkımını ve can kayıplarını kadercı bir tutumla kabullenir”; “mutluluk, servet, güç-Asyalı yoksula ilişkin bizim deneyimimizin ötesinde bir boyutu olan sözcüklerdir.” Bu yüzden zayıf olan, bizleri “stratejik mantığı sonuca” ulaştırmaya davet eder. Bu sonuç “soykırımdır.”¹⁶⁷ Fakat bizler, duraksarız, “kendi değer sistemimizle çatışarak . . . kendimizi yıkıma uğratmak istemeyiz.” Hoopes’un dile getirdiği gibi, duraksarız çünkü “soykırımın taşınamayacak kadar ağır bir yük olduğu”nu biliriz. Bu yüzden başaramayız. Ne Pfaff ne de Hoopes, Asyalı yoksulun hayatı sevmediğini ya da maliyetlerden korkmadığını ya da servet ve mutluluk aramadığını nasıl saptadığını bize anlatır. Belki de bu Hudson Enstitüsü’nün gizli bir araştırmasında kanıtlanmıştır.

Pfaff ve Hoopes Asya zihniyetini anlama konusunda çeşitli dışişleri bakanlarıyla rekabet etmektedirler. Aralık 1946’da Byrnes, Abbot Moffat’tan alıntı yaparak, “Vietnamlıların neredeyse çocuksu tutumu ve iktisadi sorunlarla ilgili bilgisi ve belirsiz ‘bağımsızlık’ niyeti”nin neden olduğu sorunlara değindi (DOD, bk. 8, s. 89). Bu çocuksu tutumlar ve belirsiz özelemler hâlâ, belki daha da güçlü dile getiriliyordu, çünkü Vietnamlılar “Atlantik Sözleşmesi ve diğer ideolojik bildirilerle tam olarak endoktrine edilmişlerdi” ve bu yüzden aptalca bir tutumla Amerikan yardımı bekliyordardı (General Phi-

lip Gallagher'in sözlerini aktaran Richard Sharp; *DOD*, bk. 8, s. 56). Vietnamlılardan daha pratik ve gerçekçi olan Bakan Marshall, tıpkı Fransa'nın Vietnamlıların refahından sorumlu olması¹⁶⁸ gibi, "yakın zamanda özerk olan halklar ile uzun süredir onların refahından sorumlu olan iktidarlar arasında sürekli bir yakın işbirliği"ne ihtiyaç olduğunu anladı ve "sınırsız bir dönem boyunca" Vietnamlıların sadece Fransız malzeme ve teknik yardımına değil, aynı zamanda, gönüllü bir işbirliği altında "aydınlanmış bir siyasi rehberliğe" de ihtiyaç duyacağını kabul etti (*DOD*, bk. 8, s. 100-1). Gene bir başka dışişleri bakanı, şu yorumda bulundu: "Çoğu Doğulu gibi, Diem de kendisine ne olacağı konusunda aşırı derecede kuşkulu olmak durumunda" (Dulles, Nisan 1955; *DOD*, bk. 10, s. 909). 1963 yılının ortalarında yaşanan olayların kanıtladığı gibi, Diem'in yeterince kuşkulu olmadığı görülüyordu.

Aynı ölçüde kurnaz olan Ulusal Güvenlik Konseyi "etkin biçimde uygulandığında geleneksel olarak güce boyun eğen Asyatik halklarla kurduğu himaye ilişkisi"ni gerekçe göstererek Asya'da Sovyetler Birliği lehine beklentiler olduğunu açıkladı (*DOD*, bk. 8, s. 239; Aralık 1949). Bu, son çeyrek yüzyıl içinde Vietnamlılara karşı etkin biçimde zor kullanılmasıyla kesin olarak kanıtlanan bir içgörüdür.¹⁶⁹

Benzer bir anlayış, bir başka yerde Kennedy yönetiminin "*éminence grise*"i değilse de baş danışmanı" olarak tanımlanmış olan ABD Büyükeçisi Maxwell Taylor tarafından sergilenmiştir.¹⁷⁰ Kendisi "ulusal araz"dan şikâyet etmektedir. Bu araz Güney Vietnamlılar arasında "gerçek bir ulusal ruhun gelişmesini sınırlamaktadır." Bu ruh, belki "doğal", belki de sömürge deneyiminin bir kalıntısıdır. Ve ardından "Vietkong'un kendi birliklerini sürekli biçimde yeniden kurma ve kayıplarını telafi etme yeteneği" –buna "gerilla savaşının gizemlerinden biri" demektir– ve ardından, "hâlâ uygun bir açıklama bulamadığımız" dikkate değer moral-leri, yenilenme yetenekleri ve süreklilik kazanan güçleri hakkında spekülasyon yapmaya koyulur (III, 668; 27 Kasım 1964). Buna getirebildiği yegâne açıklama, Güney'e "eğitimli kadro ve askeri

* Perde arkasında olan güçlü karar alıcı ya da danışman –çn.

ekipman"ın ve radyo mesajı akışının sağlanmasıdır. Görünüşe bakılırsa, Kuzey Vietnam'daki ABD-VH harekâtlarının her nasılsa benzer bir etki yaratmadığı aklına gelmiyordu. Hiç kuşkusuz, Vietkong'un sergilediği esnekliğin asıl kaynağının tam da sistematik biçimde tahrip ettiğimiz köylü toplumuna derinlemesine kök salan bir "ulusal araz," Vietnam köylülerini sömürge hâkimiyetine karşı sürekli direnişe yönelten bir "araz"—bu dokümanlarda tekrar tekrar "yabancı düşmanlığı" olarak nitelenen araz olabileceği, onun kavrayışının tamamen ötesindedir. Aynı dikkate değer budalalık "Kuzey Vietnam halkının moralini yüksek tutmak için" Mayıs 1961'de Kuzey Vietnam'a bildiri atma tavsiyesinde bulunulduğu zaman açığa çıkmıştır. Komünist efendileri tarafından köleleştirilen Kuzey Vietnam halkı Amerikan bombalarıyla ya da "istihbarat operasyonlarıyla oluşturulan temel kullanılarak" Kuzey Vietnam'da oluşturulmakta olan "direniş şebekeleri, örtülü üsler, sabotaj ve hafif taciz timleri"yle kurtarılmayı dua ederek bekliyormuş gibi bir hava yaratılmaktadır (II, 641).

Genelkurmay'ın çeşitli katkılarını, mesela, ABD'nin "Hindiçin'in dışından kaynaklanan saldırganlığı" önleme niyetine ilişkin sert bir deklarasyonun "Güneydoğu Asya'daki bütün halkların moralinde genel bir yükseliş sağlayacağı ve özellikle Hindiçin'in bu bölgedeki Sovyet komünist kampanyasına [karşı] kararlılığını artıracak" tavsiyesini alıntılarla belki de insafsızlık olacaktır (15 Ocak 1954; DOD, bk. 9, s. 214, 216).

"Laos'taki demokratik güçler"in düşük moraline ilişkin "felsefi yorumda" ve yüksek sesle dile getirdiği "bu türden müdahalelerde neden daima komünist güçlerin moralinin demokratik güçlerinden daha iyi olduğunu düşünüyor gibiyiz" merakında Eisenhower bir derinlik modeli olarak görünür (II, 637). "Onun açıklaması, komünist güçlerin özgür güçleri destekleyenler" arasında görülmeyen bir "adanmışlık duygusunun üretilmesini" sağladığı şeklindeydi. Sorun çok daha önce, Haziran 1953'te bir Ulusal İstihbarat değerlendirmesinde kayıt altına alınmıştı. Değerlendirmede, "Vietnamlıların hükümete yardım etmedikleri," etkin Vietminh'in "denetimi sağladığı," halkın Fransızlardan çok Vietminh'e yardımcı

olduğu (“Vietnam halkının güvenliğini sağlamayı” zorlaştırarak), “Vietnam liderliği”nin “halkın kayıtsızlığının üstesinden gelmeyi, halkın enerjisini ve kaynaklarını seberber etmeyi” vs. başaramadığı dikkate alındığında “Vietnam hükümeti” için ortaya çıkan kasvetli beklentilere işaret ediliyordu (I, 391-2). İsimler değiştirildiğinde, bu analiz Vietnam Hükümeti’nin yozlaşmasından, “halk ile Vietnam Hükümeti arasında giderek genişleyen güvensizlik, nefret ve hayal kırıklığı”ndan ve hükümetin giderek zayıflamasından şikâyet eden 31 Aralık 1967 tarihli umutsuz pasifikasyon uzmanları (MACCORDS) raporuna da uygulanabilir. ABD-VH ilişkilerinin kaydı bu sözlerle sona erer (II, 406-7).¹⁷¹ *Plus ça chance* . . .

Her nasılsa ABD, “Vietnam hükümetini, kendi ülkesini kurtarması için yapması gerektiğine inandığımız şeyleri yapması için etkilemeyi” asla başaramadı (II, 623). Ekim 1966’da, McNamara “ABD Vietnamlıları eğitecek ve esinleyecek formülü henüz bulamadı” diye matem tutuyordu (II, 388; analist): “*cesaret kırıcı gerçek şudur ki 1961’de ve 1963’te ve 1965’te olduğu gibi, onları etkin eylem içinde eğitecek ve esinleyecek formülü, katalizörü bulamadık*” (IV, 349; italik McNamara’nın; CIA’den Carver aynı fikirde değildir, II, 598). Yapabildiğimiz tek şeyin öldürmek olduğu görülüyor, diye ekler.

Uygun formül ya da katalizör hakkında fikir geliştirilmiyor değildi. 20 Ekim 1954’te CIA direktörüne verilen bir memorandum “‘Militan özgürlük’ denilen bir psikolojik operasyon kavramıyla” oyun kurabileceğini öne sürdü. Kavram daha sonra, Ulusal Güvenlik Konseyi Planlama Kurulu’ndan General Bonesteel tarafından desteklendi (DOD, bk.10, s. 777, 975). Fakat daha sonra kavram kayıtlardan kaybolur. Şubat 1964’te Genelkurmay, artırılmış tarım mahsulü imhası ve diğer önlemler için tavsiyede bulunurken, “Vietnam gençliği/öğrencileri için bir toplanma noktası olarak hizmet edebilecek bir ‘dava’ yaratma”nın yararlı olacağını ekledi. Bir “Ulusal Psikolojik Operasyonlar Planı”nın yararlı olabileceğini düşünüyorlardı (III, 45).

Teknik entelijansiya Vietnamlıları etkin eyleme esinlemek için

* *fr.* değişmiyormuş gibi görünse de aslında aynı -çn.

uygun formül bulma çabasına girişti. *Army* gazetesinde bildirildiğine göre (Aralık 1966):

IDA [Institute of Defence Analysis-Savunma Analizleri Enstitüsü] Jason bölümü denilen, Savunma Bakanlığı'yla yakın işbirliği içinde çalışan bir düşünce kuruluşunun [toplantısını tartışır]. İnceleme altına alınan gerillaların gece görüşü, gelişmiş iletişimleri, uçakların gerilla ateşine duyarlılığı gibi meseleler üzerinde yoğunlaşmalarına rağmen, bilim adamları nihayet zorunlu araştırma ihtiyacının "pozitif" bilimler alanında değil, "yazılım" alanında -sosyal bilimler- olduğu sonucuna vardılar.

IDA'nın eski başkanı ve şimdi Massachusetts Teknoloji Enstitüsü başkan yardımcısı Dr. Jack Ruina, "Genellikle insan faktöründen ayrılan stratejik silahlarla ilgili olarak karşı karşıya geldiğimiz şeyden hareketle çok farklı bir sorun keşfettik," diyordu. "Nükleer silahlarda makine makineye karşıdır. Karşı ayaklanma konusunu düşünmeye başladığımızda, kısa süre içinde, bu sorunları halktan soyutlayamayacağımızı anladık. Bu insanlar hakkında, Vietkong ve genelde Vietnamlılar hakkında ne biliyorduk? Antropologdan, sosyal bilimciden çok daha fazla şey öğrenmek durumunda olduğumuzu hissettik. Vietnam durumu hakkında en fazla içgörüyü Vietnamca konuşan antropologlardan elde ettik.

"Jason toplantısından, sosyal ve siyasi ve kültürel bilginin çok önemli olduğu sonucunu çıkardık. Dünyanın bu alanlarının sistematik ve bilimsel olarak incelenmesi kesinlikle gerekliydi. Bu tip araştırmada ciddi zorluklar, bazı hatalı başlangıçlar ve bazı engeller olacaktır, fakat bunlar yapılmalıdır."

Rapor, Amerikan bombardımanına ilişkin bir RAND araştırmasında belirtilen bazı sonuçlardan alıntı yaparak devam eder: "Kuzey Vietnam'da bu türden akınlar Güney Vietnam'ın moralini yükseltti; Güney Vietnam'daki akınlar Vietkong'un moralini bozdu ve ABD'ye yönelik düşmanlık bombalanan alanlarda belirgin bir artış göstermedi" (bkz. not 8).

Bir diğer RAND araştırması, "Köylerde silah altına alınan Vietkonglular kendilerine bir tüfek ve üniforma verileceği vaadiyle kandırılıyorlar. Bu nedenle Saygon hükümeti, kırmızı, sarı ya da başka canlı renkleri olan fularlar ve berelerle, gösterişli üniformalarla gençleri saflarına çekmeye karar verdi." Bu yöntemin sorunu çözmediği görüldü. Anlaşılan bir unsur eksiktir; daha fazla araştırma gerekiyordu.

Bir başka RAND araştırmasında şu gözlem yer alıyordu: “Bir karizmayla (mucizevi yetkiler edinmiş biri) iletişim ya da sempati uyandıran bir dizi sembol, az gelişmiş toplumların insanları arasında bağlılık yaratan etkin bir liderlik aygıtı olarak dikkati çekmiştir. Karizma ya da benzer sembolizm yönetim becerileri arasında pek yer almaz, ayrıca bunun karmaşık sosyal işbirliğinde kullanılması istikrarsız ve zordur.” Hiç kuşkusuz bu tavsiyenin etkin bir katalizöre nasıl dönüştürüleceği konusunda Pentagon’un şaşkınlığı hâlâ sürmektedir.

Bu boş laflara gülmemek gerekir. İstihbarat yetersiz kaldığında bu türden saçmalıklar çoğalır. Sosyal bilimcilerden gelen içgörüler yetersiz kaldıkça, ABD halka karşı savaş makinesini genişletti ve şiddetini artırdı.

Saygon’daki Amerikan büyükelçileri hükümet entelektüellerinin araştırma sonuçlarını bekleyecek konumda değildi. Bu nedenle, Vietnamlılar adına “karmaşık sosyal işbirliğini gerçekleştirecek” bir “dava” yaratmayı amaçlayan kendi programlarını öne sürdüler. Büyükelçi Bunker, Vietnam Hükümeti’ne “bir program benimsetmek ve bu programı eski bir ulusal kahramanla özdeşlemek”; kendi sözleriyle, “yeni hükümete Vietkong’unkiyle yarışacak idealist bir cazibe ya da felsefe kazandırmak” için ABD’nin nüfuzunu kullanması gerektiğini önerdi (Ağustos 1967; II, 403). Fakat bu dahiyane öneri iki yıl kadar önce Büyükelçi Lodge’un önerdiği Başarı İçin On Nokta Programı’ndan daha iyi bir sonuç vermedi. İlk nokta şuydu: “İnsanların zihinlerini, harekete geçirilmeye uygun, sosyal bilinçli ve cazip bir ideolojiyle doyurun” (II, 530) Görünüşe bakılırsa bu ideolojinin ne olacağı önemli değildi, en azından belirtilmiyordu. Her nasılsa, bu etkin kavramlar Vietkong’un “idealist cazibesi”nin üstesinden gelmeyi asla başaramadı.

ABD yeterince cazip bir ideolojiyle “halkın zihnini doyurma”yı asla başaramadığı için, daha kolay bir göreve, ülkeyi askerlerle, bombalarla, yaprak dökücü kimyasallarla doyurma yöntemine dönüş yaptı. Bir Dışişleri Bakanlığı belgesinde yer alan gözlem şöyleydi: “Topçunun ve hava akınlarının doyurma bombardımanı . . . kabul edilmiş bir taktiktir ve muhtemelen bu taktiğin geniş çapta

uygulanmadığı hiçbir bölge yoktur . . .” (IV, 398). Yapılan tek itiraz, özellikle halkın Saygon rejimine desteğini kazanmak için “konvansiyonel olmayan savaş”ı daha fazla vurgulamanın yararlı olabileceğidir. ABD gücünün kendi eseri olan Saygon hükümetine destek kazanmaya hasredilmesi, görünüşe bakılırsa yazara ABD’nin Güney Vietnam’ın bütün bölgelerine doyurma bombardımanı uygulamasından daha tuhaf görünmüyordu.

5. “Tartışmanın Bütün Tarafları Barışçı Araçlarla Bir Çözüm Aramalıdır” (Birleşmiş Milletler Bildirgesi)

5.1. Cenevre, 1954

Güney Vietnam’a dayattığı rejime halk desteği sağlama kabiliyetsizliği dikkate alındığında, ABD hükümeti çatışmayı çözmek için uluslararası konferanslara, müzakerelere, seçimlere ve diğer barışçı araçlara iyi gözle bakmıyordu. 1954 Cenevre Konferansı’na yönelik Amerikan tavrı özünde hâlâ süren bir siyaseti gölgeledi. Cenevre Konferansı’nı sabote etmek için her türlü çaba gösterildi. Buna rağmen anlaşmalara varıldığında, ABD hükümeti onları geçersiz kılmak için harekete geçti. Cenevre’de Fransız heyetinin başkanı Jean Chauvel şu sonuca vardı: “Cenevre anlaşmalarının yegâne amacı, [Amerikalıların] değerlendirmesine göre, fetih için yapılan siyasi, ekonomik ve askeri hazırlıklara bir örtü sağlamaktı.”¹⁷² Elde bulunan belgeler bu sonucu dramatik biçimde doğrular.

Cenevre Konferansı’ndan hemen sonra, Ulusal Güvenlik Konseyi toplandı ve 20 Ağustos 1954’te NSC 5429/2’yi kabul etti (*DOD*, bk. 10, s. 731 vd.). Sadece hükümet baskısında görülen ve Pentagon Belgeleri tarihinde onaylanmanın ötesinde yanlış sunulan bu doküman Cenevre Konferansı’nın felaketli sonuçlarını hatırlatarak başlar. Önemli bir sorun, komünistlerin “ılımlı görünmesi”dir. Bu görünüm onlara “komünist yayılma siyasetine ilişkin korkuları boşa çıkarma ve hür Asya ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurma girişiminde bulunurken Asya’daki ‘barış propagandası’ ve ‘barış programı’nı daha keskin biçimde vurgulama zemini” sağlamakta-

dır. Bu “Güneydoğu Asya’nın kaybı,” ki komünist başarıların ışığında ciddi bir başarı olarak görülüyordu, “kıyı bankacılığı ada zincirinde kilit bir unsur olarak Japonya’nın elde tutulmasını tehlikeye atacaktı.” Gördüğümüz gibi (yukarıda kısım V) Japonya’nın Güneydoğu Asya’yla bağlantısı bu dönemdeki genel Amerikan planlamasında merkezi bir unsurdur.

Doküman daha sonra gizli operasyonlar ve diğer baskı uygulamaları için çeşitli önerileri ana hatlarıyla ortaya koyar. Kilit pasaj, Aralık 1954 ve Haziran-Temmuz 1959 tarihli Ulusal Güvenlik Konseyi siyaset bildirilerinde tekrarlanan haliyle şöyledir (vurgular benim):

Silahlı saldırıya başvurmayan yerel komünist yıkıcılığı ya da isyanı yenilgiye uğratmak için yardıma ihtiyacı olan meşru bir yerel hükümet tarafından istendiği takdirde, ABD böyle bir durumu, Yürütme Şubesi’nin yetkisi dahilinde verilecek olası her türlü açık ve örtük yardıma ek olarak Başkan’ın Kongre’yi derhal harekete geçirerek, gerektiğinde ve uygulanabilir olması halinde ABD silahlı kuvvetlerini yerel olarak ya da bu türden yıkıcılığın ya da isyanın dış kaynağına karşı (kaynak olarak belirlenmesi halinde Komünist Çin dahil) kullanmayı da kapsayan uygun önlemleri almasını gerektirecek kadar vahim olarak değerlendirmek durumundadır.

Bu doktrin açık ve kesin bir hukuk ihlalidir (bkz. yukarıda kısım III). Aslında, NSC 5429/2 ve sonraki girişimler ABD’nin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin temel yükümlülükleriyle bağlı olmadığını bildirir ve gördüğümüz gibi, her durumda sözleşmenin fars niteliğinde olan 51. maddesine sonraki başvuruları saçma kılar. Yerel bir hükümetin “meşruluğu” tek taraflı bir ABD kararı meselesi olduğu için, bildiri ABD’nin sadece Kongre’den illegal güç kullanmak için alınacak yetkiyle (1964’te Tonkin Körfezi olayından sonra, hileyle, yapıldığı gibi) kısıtlı olarak başka ülkelerin içişlerine uygun görüldüğünde müdahale edeceğini ve ABD tarafından “meşru” olarak tasarlanmış bir hükümete karşı yerel yıkıcılık ve isyandan sorumlu görülen her devlete karşı askeri güç kullanmaya hazır olacağını ima eder. Bu ilkeyle uyum içinde bildiri –“daha ileri kaygıların bir temeli olarak düşünülen” bir kısımda– “savaş riskini bile göze ala-

rak, fakat kasten savaşı kışkırtmaktan kaçınarak, Komünist Çin'in Asya'daki gücünü azaltma," mesela, "Çin Ulusalcı taciz eylemlerini" ve "Çin Komünist rejiminde iç bölünmeler yaratma ve uygulanabilir her türlü açık ve örtülü araçla Çin-Sovyet ilişkilerini bozma" çabalarını "destekleme" siyasetlerini tavsiye eder.

NSC siyaset bildirgesi daha ileride Japonya'nın askerden arındırılmasını ve Tayland'ın "Güneydoğu Asya'da ABD açık ve psikolojik operasyonlarının odak noktası olarak" geliştirilmesini önerir. Hindişin konusunda, ABD "komünist yıkıcılığı ve nüfuzu yenilgiye uğratmak, Kamboçya ve Laos'taki komünist olmayan dost hükümetleri muhafaza etmek ve desteklemek ve bütün Vietnam seçimlerinde komünist bir zaferi önlemek için [Cenevre] silah bırakma anlaşmalarıyla ilgili ABD tutumuyla açıktan tutarsız olmayan olası her çabayı" gösterecektir. ABD "Kuzey Vietnam'ın Vietminh tarafından denetlenmesini zorlaştıracak araçları kullanmak" durumunda olduğu Kuzey Vietnam dahil, bütün Hindişin'de bu siyasetleri desteklerken "büyük ve etkin bir ölçekte örtülü operasyonlar" yapmak durumundadır.

Elveda Cenevre. Ağustos 1954.

Bu NSC bildirisi, daha sonra ABD hükümeti tarafından, Cenevre anlaşmasını "bozmak için tehditten ya da güç kullanmaktan geri durma" taahhüdünü ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne daha temel olan taahhüdü ihlal ederek izlediği siyasetleri ana hatlarıyla formüllendirir. Bu olağanüstü dokümanın esas içeriği Pentagon Belgeleri tarihinden çıkarılmıştır. Daha kötüsü, tarihte içeriğin dürrüst biçimde ayrıntılı olarak sergilendiği dokümandan alıntı yapılır, fakat burada ima edilen içeriğin pek azına yer verilir (I, 204). Bir başka bölümde, Cenevre anlaşmasının sonuçlarını tartışan tarihçi şöyle der: "Bağlam içinde okunduğunda . . . bütün Vietnam seçimlerinde bir Komünist zaferini önleme hedefi (Ağustos'ta NSC'nin oluşturduğu ve başkanın onayladığı hedef) Amerika'nın anlaşmaları ihlal etme niyetini göstermez," fakat "Amerikan nüfuzunun, komünistlerin sahtekârlıkla, demokratik olmayan yöntemlerle bir seçim zaferi kazanmamasını sağlamayı amaçlayacağı anlamına gelir" (I, 177). Başkanın onayladığı NSC bildirisi, bütün Doğu Asya'da

genel bir müdahale seferinin parçası olarak Amerikanın anlaşmaları ihlal etme niyetini ifade eden, yukarıda anılan bağlamı atlar. Pentagon araştırmasının direktörü, bir özetleme yaparak şöyle der: “Neredeyse ansızın [Cenevre’den sonra] . . . ABD siyaseti askeri zorunluluğa karşılık vermeye başladı” (I, 181).

Belirtmek gerekir ki bu yanlış sunum, Pentagon tarihinin yıkıcılığın ve saldırganlığın bir faili olarak ABD’nin oynadığı rolü, onu sadece başkalarının yarattığı durumların bir kurbanı olarak görme eğilimini sorgulama başarısızlığıyla tam bir uyum içindedir (bkz. s. 56-57 ve kısım IV).¹⁷³ Kuzey ve Güney Vietnam’da 1954 ve 1955’te yapılan örtülü operasyonlarla ilgili Landsdale raporunun (I, 573 vd.; ayrıca II, 643 vd., birkaç yıl sonra) Pentagon Belgeleri’nin parçası olmadığını ve görünüşe bakılırsa *New York Times* tarafından başka biçimde elde edildiğini belirtmek gerekir. Landsdale’in sabotajına ve Kuzey’deki yıkıcı misyonuna hiçbir göndermede bulunmayan Pentagon tarihçisi daha ileride yanıltıcı biçimde şöyle der: “Amerikan siyaseti Vietnam Demokratik Cumhuriyeti’nin Sovyet blokuna tam olarak özümсенmesini önlemek için adımlar atmış olsa da, bu adımlar Hanoy’da bir ABD konsolosluğunu muhafaza etmekten daha fazla bir sonuç vermedi” (I, 213). Pentagon tarihçisinin yıkıcılık ve sabotaj örneklerini belgelemeyi başaramaması – aslında bunların varlığını inkâr etmesi– bize Bernard Fall’un küçük sabotaj gruplarının “en azından 1956’dan itibaren” küçük başarılarla ve yüksek kayıplara yol açacak şekilde paraşütle indirildiklerini ya da Kuzey Vietnam’a sızdırıldıklarını gösteren raporundan daha ileri düzeyde bilgi sağlamaz.¹⁷⁴ Atlamaların ve tahrifatların bileşimi, Hindîçin’deki Amerikan savaşının kökenlerine ilişkin tam bir yanlış betimlemeye yol açarak, Pentagon Belgeleri tarihini yöneten ideolojik denetimlerin etkisini çarpıcı biçimde açığa vurur.

Uluslararası Denetim Komisyonu [UDK-International Control Commission] kayıtlarının açığa çıkardığı gibi, 1950’lerde ABD ve Vietnam Hükümeti, kırılğan Saygon Hükümeti’nin korunması için UDK’ya güvenirken, UDK’nın anlaşmaların uygulanması için gösterdiği çabaları her defasında engelleyerek, Güney’de kapsamlı bir terör kampanyası yürüterek ve anlaşmaların en

önemli şartını, yani ülkenin yeniden birleştirilmesi için seçimlerin yapılması kararını kesip çıkararak Cenevre anlaşmalarını seçmeli olarak kullanmaya çalıştılar.¹⁷⁵ Neredeyse herkes Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin seçimleri kazanmasını bekliyordu. Bu nedenle ABD ve Vietnam Hükümeti “başından beri Cenevre Anlaşmaları'nı önlemeye kararlı görünüyordu.” Bu arada Nehru bir sıkıntı kaynağı haline gelmişti. Mesela şöyle diyordu: “Sorun, Cenevre Anlaşmaları'nı etkili hale getirmek ya da bu anlaşmalara uymamanın sonuçlarıyla yüz yüze gelmektir.” Yüz yüze gelmekle kastettiği, silahlı mücadeleye dönülmesiydi. 1956 yılının başlarında, Batılı güçler “Cenevre Anlaşmaları'nın en önemli maddesini uygulama sorumluluğunu yoksaydılar.” En önemli madde seçim şartıydı.. UDK (Kanada'nın yokluğunda) Vietnam Hükümeti'nin Cenevre Anlaşmaları'na “doğal olarak anlaşmaların hükümsüz kalmasına varan” muhalefetini ilan etti. İngilizlerin rolü özellikle çirkindi.¹⁷⁶ UDK, 1956'da şu bildirimde bulundu: “Komisyon Kuzey Vietnam'da zorluklar yaşasa da, karşılaştığı zorlukların büyük bölümü Güney Vietnam'da ortaya çıktı.”¹⁷⁷ Uyum derecesindeki farklılığa dikkati çeken bütün tartışmalar, anlaşmalara uyulması halinde Vietnam'ın komünist yönetim altında birleşeceğine dair genel beklentiyle kolayca açıklanır.

Nisan 1955 tarihli bir *DOD* araştırması, komünistlerin uluslararası gözetim altında seçimlere katılmalarına izin verilmesi halinde, “1956 seçimlerini kolayca kazanacaklarından bu kez kuşkulandırmaya gerek yoktur” (*DOD*, bk. 10, s. 936) sonucuna vardı ve bütün bu dönem boyunca çeşitli nitelemelerle aynı korkuyu dile getirdi (*DOD*, bk. 10, s. 692, 806, 867, 883). Fakat daha sonra Kuzey'de komünistleri zayıflatmanın ve Güney'de hükümeti güçlendirmenin, böylelikle bütün ülkenin sonunda antikomünist liderlik altında birleşebilmesinin mümkün olacağını umdular (s. 1131; Nisan 1958). Nisan 1955'te Dulles, Batılı güçlerin bazı “güvenlik önlemleri”nde ısrar etmesini önerdi (s. 892). Bu önlemler “gerçekten serbest seçimlerin gerektirdiği şartlar (Asya'da ABD kalkını altında yapılan seçimler gibi) nedeniyle komünistler için muhtemelen kabul edilemez” olacaktı. Ve gayet iyi bilindiği gibi, ABD seçim yapmayı, hatta 17. pa-

ralelin siyasi ya da bölgesel sınır değil, sadece geçici bir askeri sınır çizgisi olduğunu şart koşan Cenevre Anlaşmaları'nın gerektirdiği şekilde bunu tartışmayı bile reddeden Diem'i destekliyordu. Diem, hükümetinin Cenevre Anlaşmaları'yla bağlı olmadığını tutarlı biçimde savunuyordu (s. 1077).

Bu olgulardan hiçbirinin Washington'ı son yıllarda tek arzusunun "1954 Cenevre Anlaşmaları'nın esas hükümleri"nin restore edilmesi olduğu iddiasından vazgeçirmemiş olması ilginçtir (William Bundy, Haziran 1967; IV, 502). Cenevre Anlaşmaları'nın içerikleri öylesine unutturulmuştur ki Cenevre Konferansı'na katılan ve o zamandan beri Hindişin işlerinde faal olan Chester Cooper bile ABD'nin Vietnam yardım programının "Cenevre'de güvence altına alınan bağımsızlığı Güney Vietnam için muhafaza etme konusunda güçlü bir arzu"yla yönetildiğini gayet sakin söyleyebilmektedir ("Vietnam'a Amerikan yardımının temel felsefesi"ni gayet "naif ve idealist" diye tartışırken.)¹⁷⁸ Mitler böyle yaratılır.

5.2. Seçimler ve Demokrasi

1960'ların sonunda ABD, komünistleri ve doğrudan ya da dolaylı olarak komünistler için çalışan barış yanlılarını ya da "eylemleri komünistlere avantaj sağlayanlar"¹⁷⁹ dışlayan yasalara uyulması şartıyla Vietnam Hükümeti'nin düzenlediği seçimleri destekledi. Bir Vietnamlı yorumcu şuna işaret eder: "Vietnam Cumhuriyeti'ndeki seçim yasaları kendi ülkelerini ve köylerini korumak için en büyük katkıda bulunan ve asla yabancılardan korkmayacak olan bütün yurtsever insanları dışlamak için tasarlanmıştır."¹⁸⁰ Vietnamlı yorumcu, kısa süre önce şunları yazan bir Güney Vietnamlı yargıcın görüşlerini ele almaktadır: "Bir genelev toplumunda [müttefik işgali altında Vietnam] eğer fahişeler kendi liderlerini seçmek için seçim organize etmeye zorlansalar, evin madamı onların da ima emirlerini etkin biçimde yerine getiren bir pezevenge oy vermelerini sağlayabilir."

Pentagon Belgeleri'nin yayımlanmasından ve Ekim 1971'in tek adam "seçimi"nden bu yana, ABD'nin asla Vietnam'a demokrasi getirmek niyetinde olmadığını söylemek moda olmuştur. Fakat

şunu hatırlamak gerekir ki bu yanılsama halk nezdinde hâlâ sürdürülebilirken, Amerikan müdahalesi hem kamuoyu karşısında hem de içsel olarak aynı gerekçelerle tutarlı biçimde haklı çıkarıldı. Mesela bkz. John F. Kennedy'nin yukarıda alıntı yapılan sözleri (s. 89) ya da William Bundy'nin "bir gerilla savaşı sırasında gerçek bir demokrasi olmak için [Güney Vietnam'ın] cesur ve aşırı derecede zor çabası" ve ABD'nin "Güney Vietnam Hükümeti ve halkı için gönüllü olarak kabul edilebilir" olmayan her çözümü önleme kararlılığı hakkında ifadeleri.¹⁸¹ Bu türden fikirler, mesela Vietnam halkına Britanya'nın armağanlarından biri olan, "Güney Vietnam halkına özgürce bir seçenek sunmak" Amerikan siyasetinin köşe taşıdır diye yazan Sir Robert Thomson tarafından hâlâ dile getirilmektedir.¹⁸²

Sir Robert'in "özgür seçenek" kavramı sömürgeci zihniyete iyi bir içgörü sağlar. Bu nokta, Roger Hilsman tarafından Thomson'ın stratejik köyler konsepti tartışmasında açıklanmıştır. Bu köyler "Vietkong ile hükümet arasında özgürce seçim yapabilmesinden önce köylünün sahip olması gereken fiziksel güvenliği yaratmak"ta idi. Hilsman'ın da açıkladığı gibi, plan başarısızlığa uğradı, çünkü Diem'in erkek kardeşi Nhu "her bölgenin bağlılıklarını dikkate alan, asker ve sivil eylem ekipleri bir sonraki evreye geçmeden önce bütün Vietkong ajanlarını tasfiye eden" dikkatli bir program izlemedi. Nitekim "Vietkong ajanları yerlerinde kaldılar" ve özgür bir seçim imkânsız hale geldi. Gerçek bir "özgür seçim" için muhalefeti fiziksel olarak tasfiye etmek gerekliydi. Böylece köylüler, dikenli tellerle çevrili ve Amerikan destekli hükümet birliklerince işgal edilmiş kamplarda hükümet ile Vietkong arasında özgürce seçim yapabiliyorlardı.¹⁸³

1962 yazında Vietnam hükümetinin Güney Vietnam nüfusunun üçte birini yeniden iskân ettiğini iddia ettiği stratejik köy programıyla ilgili bir araştırmada,¹⁸⁴ Pentagon Belgeleri analisti (II, 2. bölüm) Thomson'ın "girdisi"ni, özellikle onun programın "cerrahi" değil "klinik" olması gerektiği –askeriyeden çok polisi vurgulayarak– ve başarısızlığın Vietkong altyapısının tasfiye edilmemesinden kaynaklandığı inancını kayda geçirir. Analist, programın "fiziksel

yönleri”nin “Fransızlar ve Diem tarafından uygulanan daha önceki nüfus iskânı ve denetim çabalarıyla aynı olmasa da benzer” olduğunu, “amaçladıkları denetimi ve güvenliği, daha sonra da sadakati sağlayanlara köylülerin fiili direnişine rastgeldiği için hepsinin feci şekilde başarısızlığa uğradığını” gözlemler. Köylülerin çoğunluğu işbirliğini reddettikleri ve SUNRISE Operasyonu sırasında “evlerinden zorla sürülüp çıkarılmaları” gerektiği başlangıç evresinde bu durum açığa çıktı. Başka şekilde ifade etmek gerekirse, sayılamayacak kadar çok sayıda köylü kendilerine cömertçe sunulan özgür seçimi reddetti.

Hindin’in iç işlerine en kapsamlı biçimde müdahale etmekte olan Amerikalıların tasarladıkları “demokrasi” biçimi General Landsdale’in bazı yorumlarında açığa çıkar. 1961’de Laos’taki durumu tartışırken şöyle yazar: “Laos’ta yerel bir kıdemliler örgütlenmesi ve tabanda bir siyasi örgütlenme de var; her ikisi de CIA yönetimi ve denetiminde . . .” (II, 647). CIA yönetimi ve denetimi altında taban örgütlenmesi kavramı Hindin’de Amerikan hedefleri bakımından semboliktir ve bu hedefleri maskeleyen retoriğin arkasındaki gerçekliği açığa vurur.

Çeşitli büyükelçilerin savundukları demokrasi kavramı da ilginç bir okuma imkânı sağlar. Mesela, Büyükelçi Durbrow, liberal bir basın yasasının iyi bir fikir olacağını düşünüyordu: “Bu hükümetinizin [Diem’in hükümeti] halk adına sergilediği verimli çabaların daha iyi anlaşılması için en yararlı uygulama olacaktır. . . .” Tasarladığı sisteme göre, “Hükümet ancak maddeler belirgin biçimde uygunsuz, hatalı ya da komünistlerin lehineyse müdahale etmelidir” (DOD, bk. 10, s. 1354; Aralık 1960). Birkaç ismin değiştirilmesinde komiserin onaylayamadığı nedir?

Büyükelçi Lodge’un katkıları benzer çizgidedir. Diem’in “saygın insanların, yani hükümet hizmetinin içinde ve dışında bulunan eğitimli sınıfın desteğini kazanamadığı” görüldüğü zaman ona karşı çıktı (II, 738; Ağustos 1963). Birkaç ay sonra, Vietnamlı generallerin bariz biçimde “sahip olduğumuz tek şey” olduğunu kabul etti (II, 304), fakat bu kabul onu caydırmadı. Görevinin ikinci döneminde Lodge seçimleri destekleme noktasına geldi. Seçimlerin

“ABD’de ve uluslararası alanda Vietnam Hükümeti’nin imgesinde azami bir iyileşme sağlayacak şekilde” mümkün olduğu kadar dü-rüst yapılması gerektiğini düşünüyordu. Amerikan yardımına bağlı olan (“kendi ülkelerinin bağımsızlığı”nı savunmak için) ve komü-nist olmayan bütün grupları “bir araya getirmeleri” gerekiyordu. Bu yaklaşımla, “onaylanan seçim yasası Yönetim’e [Ky rejimi] istenmeyen adayları dışlaması için geniş bir alan kazandırdı ve oy pusulasının üzerinde . . . Budistlerin kendi sembollerini koymala-rını önledi.” Lodge daha sonra Budistlerin Mücadele Hareketi’nden dışlanmalarını, “seçimlerin komünistlerin iktidarı ele geçirmesi-nin bir aracı olarak kullanılmasını önlemek için ılımlı önlemler” olarak “geri dönüşü olmayan biçimde destekledi.” Analistin rapo-runu göre Lodge, Budistleri, “komünistlerin resmi üyelerine eşit” görüyordu (II, 376-8, 384). En önemlisi her demokrasi, kazanma şansları olması halinde komünistleri seçim sürecinden dışlamak ve aynı zamanda kendisini suç işleme eğiliminde olan unsurlara kar-şı savunmak için özel önlemler almalıdır; ve Büyükelçi Lodge’un kanaatlerine göre, Hue ve Da Nang Budistleri “siyasi, ekonomik ve sosyal kılığa bürünen suç niteliğinde şiddet faaliyeti”nden sorum-luydular. Onların eylemleri, gene büyükelçiye göre, Vietnamlıların kendilerini yönetmeye kesinlikle hazır olmadıklarını kanıtlıyordu ve “Vietnamlıların ne düşündüklerine aldırmaksızın Vietnam’ı Ha-noy ve Pekin’den esirgemenin bizim için ne kadar değerli olduğuna karar verme” imkânımızı artırıyordu (IV, 99-100). Lodge “çevre-de dolaşan ve sınırsız bir dönem boyunca sorun yaratan kurucu meclis’e (“zararlı bir Fransızca söz”) de karşı çıkıyor, “anayasayı karşılayacak, onun kabulünü ve lağvedilmesini sağlayacak” bir “anayasal sözleşme”yi tercih ediyordu (II, 371).

ABD’nin Vietnam siyasetini aslında nasıl gördüğüne dair açık bir gösterge 27 Eylül 1963 tarihli Ulusal Meclis seçimlerine “kestirilebilir yüksek katılımlar ve Hükümet adaylarının çoğunluğuyla” gösterilen tepkide ortaya çıkmıştır (II, 215). Tam da bu dönemde, analistin raporundaki gibi, “Vietnamlı generallerin darbe çaba-larına çeşitli derecelerde yol ve izin verdik, teşvik ettik ve izleyen hükümete tam destek sağladık” (II, 207). Bunun sebebi, mevcut

hükümetin çok “yabancılaşmış halk desteği”ne sahip olmasıydı. Bu destek, Diem yönetiminde Vietkong’a karşı zaferin fiilen imkânsız olduğunu düşündürüyordu (II, 201 vd.).

Amerikan demokrasisine yönelik tutumun çok farklı olmadığı da eklenebilirdi (bkz. not 39). 1964 müzakereleri sırasında bu durum çarpıcı biçimde açığa çıktı. Şubat 1965’teki tırmanmanın planları başkan kongreden ve halktan yetki alana kadar bekleme gereğine ilişkin farkındalıkla 1964’te hazırlandı.

... 1964’ün ortaları “ılımlı” alternatifleri muhaliflerinin “radikal” önerilerine karşı sergilemek isteyen bir başkanın siyasetinde yeni sapmalar için elverişli bir zaman değildi. Seçim öncesinde herhangi bir zaman ya da seçimlerin hemen sonrası da aynı nedenle çok uygun değildi. . . Başkan Johnson savaşı Amerikanlaştırmak için ya da onu dramatik biçimde “kuzeye yaymak” için ne kongre ne de halk desteğine sahipti. [III, 2-4; krş. NSC 5429/2, yukarıdaki 5.1 alt bölümündeki tartışma]

Haziran 1964’te, “Vietnam Demokratik Cumhuriyeti’ne saldırı düzeyinin ancak görelî olarak ağırlaşmasının anlamlı bir zorlayıcı etki yaratması muhtemel olacaktır” görüşü kabul edildi, fakat başkanın danışmanlarının çoğu, “daha geniş askeri eylemlere girişilmeden önce ABD’nin Güneydoğu Asya’ya daha fazla katılımı için sağlam bir halk ve kongre desteğinin gerekli olduğunu kabul ettiler” (III, 107). Tonkin Körfezi olayı ve kongre onayından sonra ve Başkan Johnson’ın “ezici sandık zaferi”nin ardından onun “uygulanabilir seçenekleri arttı.” Şimdi başkan “hem halktan aldığı yetkiyle hem de Kongre’nin verdiği yetkiyle silahlandı” ve artık harekete geçebilirdi (III, 4-6). Eylül’de “Kuzey’e karşı askeri eylem gereğiyle ilgili ilkeler arasında küçük bir temel anlaşmazlık vardı.” Üst düzey görevlilerin (Rusk, McNamara, Wheeler, Taylor, McCone) yaptıkları önemli bir toplantıda, bu görüş “bu türden eylemlerin kaçınılmaz olduğu duygusuyla” geliştirildi. Ancak taktik kaygılar, ki bunların arasında başkanın “kendisini akıl ve denetimin adayı olarak sunmakta” olduğu süregiden seçim kampanyası vardı, “şimdilik kaydıyla” eylemi önledi (III, 111). Eylül müzakereleri sırasında, “Amerikan kamuoyunun birliği” tırmanmanın bir önkoşulu olarak görülüyordu, fakat kasım tartışmaları sırasında, başkan “temkinli ve kaçamaklı”

tutumunu sürdürse de bu “artık önemli bir faktör değildi.” Aradaki dönemde kendisi “ezici bir çoğunlukla” kazanmıştı (III, 113-16). Birleşik Devletler’in tepkisini meşrulaştırmak için tırmandırma ya da bilinçli provokasyonu sürdürme kararları “muhtemelen Kasım ya da Aralık’a kadar” ertelenecekti. Müzakereler boyunca, Aralık ya da 1 Ocak, yani seçimlerden sonrası “hedef- D-Day” olarak görüldü (III, 198-200, 207).

Analistin halktan yetki almanın tırmandırmayla ilgili olmadığını ya da kongre desteğinin biraz şaibeli olduğunu hiçbir yerde dile getirmemesi dikkate değer.¹⁸⁵ Kongre onayının sağlanması ve seçimlerde ezici bir zafer yeterliydi. Bu tarihten çıkarılması gereken bariz sonuç, barış isteyen insanların Goldwater’a oy vermeleri gerektiğidir. Böylece “yetki” biraz güçsüz olacaktı, çünkü mesele onun niteliği değil sadece ölçeğiydi. Bütün olay planlayıcıların tarihçiler tarafından doğal kabul edilen totaliter içgüdülerinin dikkate değer bir örneğini oluşturur.¹⁸⁶

5.3. Müzakereler

Başkanın “temkinli ve kaçamaklı” olmasının önemli bir nedeni, Amerika’nın savaşı tırmandırmasına komünist tepkinin istikrarsız Vietnam Hükümeti’ni devirmesinden ve uluslararası baskıların “erken müzakereler”e, yani siyasi güçler dengesi dikkate alındığında siyasi bir anlaşmaya, dolayısıyla bir komünist zaferine yol açacak müzakerelere varmasından duyulan korkuydu. Bunun, Douglas Pike’in dediği gibi, Budistlerin oluşturabileceği istisnayla Güney Vietnam’daki komünist olmayanların “büyük balık küçük balığı yutar korkusuyla” bir koalisyona girme riskini göze alamadıkları bir dönem olduğunu hatırlayınız.¹⁸⁷

Bu korkular o yılın başlarında, Kuzey’e karşı doğrudan askeri eylem planları ciddi biçimde düşünüldüğü zaman ifade edildi. Başkan McNamara başkana bu türden harekâtların “olağanüstü hassas bir yapıda” olduğu bilgisini verdi: “Bu türden bir eylemi haklı çıkarma sorunu, komünistlerin savaşı tırmandırma sorunu, erken doğmuş ya da ‘yığına’ müzakerelerin yaratacağı baskılarla başa çıkma sorunu olacaktı” (III, 504; 16 Mart 1964). Birkaç gün sonra, başkan

Saygon'daki Büyükelçi Lodge'a, acil görevin "güney üssünü güçlendirmek" olduğunu söyledi. "Bu nedenle," diye devam etti, Kuzey'e karşı açık askeri eylem planları "şimdiki halde bir olasılık temelinde" olmalıdır ve "bu alandaki acil sorun daha sonraki olası eylem için en güçlü olası askeri ve siyasi üssü geliştirmektir" (III, 511). Daha ileri müzakereler seçimlere kadar bu çerçeve içinde kaldı.

1964 başkanlık kampanyası sırasında, savaşı tırmandırma planları sadece "olasılık planları" olduğu için gerçek anlamda bir yanıltma olmadığı öne sürülmüştür. Kayıtlar bu yorumu dışlar. Planların "bir olasılık temelinde" olduğu doğrudur. Bunun sebepleri şunlardır: Halktan ve kongreden yetki alma gereği, Güney'deki üssün zayıflığı, erken doğmuş müzakere tehlikesi. Bu müzakereleri, koşulların gerektirmesi halinde, Moskova'yı bombalama ya da Brezilya'yı işgal etme planları kategorisine yerleştirmek kesinlikle saçmadır.

Kader yılı olan 1964 boyunca, yukarıda belirtilen varsayımlar üzerine planlamalar sürdü. Seçimlerden sonra, savaşın tırmandırılması konusunda pek az kuşku vardı. Büyükelçi Taylor'ın daha sonra, 27 Kasım'da açıkladığı gibi, Vietnam Hükümeti düşerse, "ancak bir çöküş durumunu desteklemesi halinde Kuzey'e karşı acil askeri eyleme hazır olmalıyız"; ve "öte yanda, eğer . . . hükümet yerinde kalır ve kendisini kanıtlarsa bu durumda hava saldırılarını metodik biçimde tırmandırma programını uygulamaya hazır olmalıyız" (III, 241). Özetle, her durumda bombalama. Şunu da ekliyordu: "Vietnam Demokratik Cumhuriyeti zarar görene kadar müzakereye girmeyiz."

Son varsayıma 1964 yılı boyunca karşı çıkılmadı. McNamara'nın erken doğmuş ya da "yığma" müzakereler korkusu ayrıntılı planlama aracılığıyla pekiştirildi. Vietnam Demokratik Cumhuriyeti, kendi bölgesinde "kalıcı askeri, endüstriyel ve yönetsel yıkım düzeyleriyle sürmesi gereken" bombardıman saldırılarına askeri eylemle tepki gösterebilirdi (III, 620). Bu türden komünist hıyanet Vietnam Hükümeti'nin çöküşünü tersine çevirebilirdi. Aynı zamanda barışçı araçlarla bir çözüme ulaşmayı amaçlayan uluslararası çabaları teşvik edebilirdi. Fakat müzakereler, ciddiye alındığında, siyasi bir çözüme, dolayısıyla Amerikan yenilgisine yol

açabilirdi. Bu arada, planlayıcıların Çin'e düşman birleşik bir Komünist Vietnam'a yol açacak şekilde Vietnamlılarla yapılacak bir anlaşmanın muhtemel sonucunu reddettiklerini belirtmiş bulunuyoruz (bkz. yukarıda s. 82).

Her türlü müzakereden önce güç kullanma ısrarı, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi uyarınca, zor tehdidinden ya da kullanımından geri durulması ve anlaşmazlıkları çözmek için barışçı araçların (müzakereler gibi) kullanılması için belirlenen yasal yükümlülüğün ışığında okunmalıdır. Ülkenin yüksek yasaları parodisiyle hazırlanan komplo "açık bir baskı modeli oluşturmamızdan sonra, *ancak bundan sonra*" barışçı araçların düşünülebileceğinde diretir (William Bundy, 11 Ağustos 1964; III, 526; vurgular onun). Birkaç gün sonra "ABD Siyasetinin Esas Unsurları" başlığı altında Devlet'ten Saygon'a giden bir mesajda aynı sözler tekrarlandı (III, 535). Önce güç kullanımı, sonra konuşma.

ABD'nin yasal yükümlülüklerine ilişkin hiçbir tartışma yoktur.¹⁸⁸ Daha çok bütün failler "baskılar Kuzey Vietnam'da tahribat yaratana kadar müzakereleri başvurulmaması gereken bir önlem olarak görüyorlardı" (III, 204). Taylor'ın Şubat ayında belirttiği gibi, "Vietnam Demokratik Cumhuriyeti liderlerinin, tarzlarını değiştirmedikleri taktirde kaçınılmaz, nihai bir yıkıma uğrayacaklarına ilişkin işaretler" vermemiz gerekir; "operasyonlarımızın Hanoy liderliği üzerindeki etkisinde hasarın derecesi ve kayıp sayısı ölçü alınacaktır, dolayısıyla ölçüyü belirleyecek olan onların rahatsızlık derecesidir" (III, 316). ABD siyaseti, yeterli hasar, kayıplar ve güvenilir bir nihai yıkım tehdidine ilişkin uygun işaretler alınca kadar, tutarlı biçimde barışçı, yasal araçlara başvurma tuzağından kaçınacaktı.¹⁸⁹

Sonraki siyaset ilkeye bağlı kaldı: Önce güç kullanımı, sonra konuşma. Analiste göre, Başkan Johnson'ın 7 Nisan 1965 tarihli konuşması "Kasım 1964'ten beri geçerli olan, ABD'nin Kuzey Vietnam'daki önemli hedeflere karşı icra edilen bir dizi hava saldırısı tamamlanana kadar müzakereye hazır olduğunu belli etmemesini öngören 'baskı siyaseti' mantığıyla uyumluydu" (III, 356). Bu nedenle, "anlamlı biçimde," özellikle başkanın "inisiyatifi"nden önce

iki hafta yoğun bombardıman yapılmıştı. Bu yaklaşımdaki sinizm analistin gözünden kaçır. Ne de kendisi, sonraki bir bölümde, genel “baskı siyaseti” ile Demokratik Vietnam Cumhuriyeti’nin barış arayıcıları ve sağladığı müzakere fırsatlarının bombardımanın aniden tırmandırılmasıyla kesintiye uğratılmasının tuhaflığı arasında herhangi bir bağlantı kurar (IV, 135, 205). Analiste göre, tam o sırada bombardımanın tırmandırılması “kasıtsız” ya da “talihsiz bir çakışma” idi (Vietnam Demokratik Cumhuriyeti’nin liderlerinin “Jonhson’ın baskı taktikleriyle sıkıştırılmakta olduklarına dair güçlü izlenim” edinmeleri gerektiğini teslim etmesine rağmen). Kendisi, müzakerelerin başarısızlığını, “Kuzey Vietnam’ın zedelenmiş egosu”na, Mayıs 1967’de Hanoy elektrik santrali bombalandığı zaman “Hanoy’dan uzun süre ve yüksek sesle işitilen . . . sivil kayıp çığlıkları”na yaptığı göndermenin de açığa çıkardığı bir duyarlık derecesine atfeder (IV, 153).

Hükümet propagandasının çerçevesini düşünmeksizin kabul etmeyen tarihçiler “talihsiz çakışmalar”ı kaydetmiş ve burada bizi ilgilendirmesi gerekmeyen olası açıklamalar önermişlerdir.¹⁹⁰ Bütün bu örneklerin sadece Washington’ın “baskı siyaseti” mantığını ve ülkenin üstün yasalarıyla çelişki içinde zor kullanımı ve tehdidin anlaşmazlıkların “barışçı çözümü”ne ilişkin çalışmalardan önce gelmesi gerektiğine dair genel varsayımı yansıtmış olması mümkündür.

Bu, 1964 sonunda planlayıcıların mutabakatının gerçekçi olduğunu inkâr etmek değildir. Siyasi güçler dengesi dikkate alındığında müzakereler için hiçbir temel yoktu. Vietnam’ın iktisadi ve toplumsal yapısının belirlenmesinde ABD’nin başat bir rol oynaması böyle bir sonuca karşı çıkan ulusalcı güçler direnişlerini sürdürece kadar güçlü oldukları sürece tartışılabilir değildir. Dolayısıyla, ABD’nin gerçekten çekilmesine önderlik edenler ya da ulusalcı hareketi ele geçirenlerin ABD’ye ve onun yerel ortaklarına teslimiyetini onaylayanlar haricinde bütün müzakereler başarısızlığa mahkûmdur.

Pentagon Belgeleri’nin müzakerelerle ilgili ciltleri henüz kamuoyuna açılmadı, fakat burada ele alınan arşivlerde bazı ilginç tuhaf-

lıklar var. 1964 ve erken 1965 boyunca gerçekleşen çeşitli müzakere çabalarına tekrarlanan göndermeler var, fakat bunlardan biri, en umut verici girişimlerden biri olan U Thant'ın çabası belirgin biçimde atlanmaktadır. Ekim 1964'te, U Thant Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Stevenson'a Ho Şi Min'in Rangoon'da müzakerelere razı görüldüğünü söyledi. ABD'nin öneriyi reddettiği, Ocak ayında U Thant'ın öyküyü "patlatma" tehdidine kadar önerinin gizlendiği görülmektedir.¹⁹¹ 6 Ocak 1965'te William Bundy dışişleri bakanlığına, Sovyetler Birliği, Çin ve Vietnam Demokratik Cumhuriyeti'nin "önşartsız bir Laos konferansı çağrısında bulunduklarını, fakat bir Vietnam konferansını dile getirmekten geri durduklarını" bildirdi (III, 684) ve bu ihmale ilişkin bir açıklamayla devam etti. Görünüşe bakılırsa Bundy önerinin farkında değildi (Cooper'a göre, tıpkı erkek kardeşi gibi). Daha fazla bilgi olmadığı sürece, bu örnekte komplo içinde bir komplo olduğu görülür.

6. İnisiyatif ve Tepki: Güney Vietnam'a Karşı Saldırganlık

ABD hükümeti, çoğu hükümet gibi, resmi propagandasında kendisini şiddet ve saldırganlık karşısında istikrarlı bir uluslararası düzeni savunmaya çalışan bir statüko gücü olarak sunar. Gördüğümüz gibi, Pentagon tarihçileri genellikle bu ideolojik çerçeve içinde hareket ederler. Ne var ki incelemekte olduğumuz belgesel kayıtlar tam tersini ortaya koyar. Her noktada ABD, küresel siyasetlerine zarar vereceğini düşündüğü sosyal ve siyasi düzenlemeleri kesintiye uğratmak için zora başvurmuştur. Yerli güçlerin her tepkisi böylece "saldırganlık" olarak etiketlenmiş ve kamuoyuna Amerika'nın savaşı giderek tırmandırmasına bir bahane olarak sunulmuştur.

ABD konumunun özü "saldırganlık" kavramını açıklayan kamusal bildirilerle açığa çıkar. Mesela, Adlai Stevenson'ın 21 Mayıs 1964'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne yönelik aşağı yukarı tipik sözlerini düşünün (III, 715-16). "Bugün Vietnam'daki sorun 1947'de Yunanistan'daki sorunla aynıdır" gözleminde bulundu. Her iki durumda, ABD özgür bir halkı "iç saldırganlık"a karşı savunuyordu:

1947’de, saldırganlar ülkenin büyük bölümünü denetim altına aldıktan sonra, pek çok insanın Yunanistan Hükümeti’nin umutsuz biçimde kaybettiği hissine kapıldığını üyelere hatırlatırım. Fakat Yunan halkı kendi ülkesinin yaşaması için savaşmaya hazır olduğu halde ABD, Yunanistan işgal edilip yağmalanırken ona destek vermeye hazır değildi.

Aynı şekilde “ABD Güneydoğu Asya silahlı saldırganlar tarafından yağmalanırken destek veremiyor.”

Stevenson’ın tarihi analojisi de az çok aynı noktaya işaret eder. Yunanistan’da olduğu gibi Vietnam’da da ABD “uluslararası saldırganlık”ı, yani yabancı bir gücün korumasındaki bir hükümete karşı kitle temeli olan bir yerli hareketin “saldırganlığı”nı önlemeye çalışıyordu. Buradaki “iç saldırganlık” sadece Moskova ya da “Pey-ping” tarafından yürütülen küresel bir komplonun ajanlarıydı.¹⁹² ABD, Fransız nüfuzunu restore etme ve Hindeğin üzerinde denetim kurma çabasıyla 1945-1946 statükosunu yıkmaya çalışırken, Dışişleri Bakanlığı, Vietminh’in “uluslararası komünizmin girişimlerine son vermek için ulusalcı davayı yok etme” yönündeki “kaçınılmaz niyeti” hakkında Haziran 1949’da Fransız hükümetine bilgi vermişti. Bu olguyu kavrayamayan bilgisiz Vietnamlılar, ABD’nin “uluslararası harekete etkin liderliği”nden etkilenirler. Fakat ABD bunu tam olarak anlar ve bu nedenle “Hindeğin’deki en büyük sorun”un “ülkenin komünist denetimden kurtarılması” olduğunu düşünür. “Hindeğin’i yabancı bir tiranlıktan koruma” ihtiyacı veri alındığında, bütün diğer sorunlar “önemsiz” olur (DOD, bk. 8, s. 208-9). Dean Rusk basına bilgi vermeye devam etti. Buna göre, Fransızlar ve “bağımsız” Bağlı Devletler, Vietminh’in öncülüğündeki “komünist sömürgeciliğe karşı Hindeğin’in savunulması” çizgisini katı bir tutumla benimsiyorlardı (s. 397).

Ulusal Güvenlik Konseyi (Şubat 1950) yerli birliklerle birlikte Fransız ordusunun “komünist saldırganlığın güçleriyle artık silahlı bir çatışma içinde,” “yasa ve düzeni sağlama çabası” içinde olduğunu savunuyordu (I, 361). Başkanın Güneydoğu Asya Üzerine Özel Komitesi, 1954 yılının başlarında, Fransızların Bağlı Devletlere bağımsızlık güvencesi vererek, “Vietminh’in özgürlük için savaşmadığı”nı kanıtlamış olduğunu açıkladı. Fransızlar

“Hindîçin’de özgürlük davasını komünizme karşı savunmak için” savaşıyorlar. “Vietminh’in savaşı” ise, tam aksine, “sömürgeleştirme davası ve Çin’in, Kuzey Kore’nin¹⁹³ ve Avrupa’daki uyduların davası gibi, Kremlin yönetimine itaat davası”dır (DOD, bk. 9, s. 342).

Vietminh sömürgecilerden oluşmaktadır; Fransızlar ise Vietnamlıların bağımsızlığını savunmaktadırlar.

İlk Birliğin Durumu mesajında Başkan Kennedy şu uyarıda bulundu: “Asya’da Çinli Komünistlerin yaptıkları bitmek bilmeyen baskılar bütün bölgenin güvenliğini, Hindistan ve Güney Vietnam sınırlarından Laos ormanlarına kadar yeni kazanılan bağımsızlığı korumak için mücadele ederek tehdit ediyor.”¹⁹⁴ Gilpatrick Görev Gücü’nün (Mayıs 1961), “ABD savaş grupları”nın mevzilenmesini tartışan bir taslak raporu, amaçlarının “Vietnamlıların moralini yükseltirken, Kuzey Vietnam, Çin ya da Sovyetler Birliği’nden gelen *daha fazla* komünist saldırganlığı” caydırmak olacağını belirtti (II, 48; vurgu benim). Şubat 1965’te savaşın tırmanmasının hemen öncesinde, John McNaughton, McNamara’yla anlaşma halinde, “ABD’nin Güney Vietnam’daki hedefi”ni “Çin’i sınırlamak” olarak betimledi (III, 686, 267) ve iki ay sonra önemli bir hedefin “Güney Vietnam’ı (ve o sırada bitişik) bölgeyi Çin’den uzak tutmak” olduğunu belirtti.¹⁹⁵ Vietnam ulusalcılığının içeriğini ve onun komünist liderliğini daha derin biçimde anlamak için yeterli hayal gücü yoktu. Ve Nisan 1966’da CIA adına konuşan George Carver hedefi şöyle ilan etti: “Komünist Çin’in şimdiki yöneticilerinin savundukları militan ve saldırgan yayılımacı siyasetin steril yararsızlığını kanıtlamak” (IV, 82; krş. not 145). Esas olarak aynı görüş 1967’nin ortasında McGeorge Bundy tarafından, Doğulu entelektüeller ne düşünürlerse düşünsünler, Amerikalıların çoğu ve “neredeyse bütün Asyalılar” domino teorisinin doğru olduğunu bildikleri söylenişinde biraz daha geliştirildi. Bu durumda ABD müdahalesi “yüz milyonların özgürlük umudunu kurtarmıştır” (IV, 159). Robert McNamara “Asya’da Çin yayılmacılığına karşı hat oluşturma” hedefinin şimdiki halde benimsenmiş olduğunu ekledi (IV, 174).¹⁹⁶ Ve böyle devam eder.

Kennedy entelektüellerinin ve CIA’nin nosyonları Amerikalı as-

keri uzmanların bazı esrarengiz görüşlerinden çok farklı değildir. Mesela General Van Fleet Ekim 1954'te kendi Uzakdoğu misyonu için rapor verirken "II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Çin Komünist rejimi hür dünyaya, özellikle ABD'ye sürekli bir savaş açmıştır" suçlamasında bulundu. "Çin Komünist rejimi var olmaya devam ettiği sürece Asya'da özgürlük ve barış sağlanamaz" (DOD, bk. 10, s. 794). General Van Fleet'in Asya'da özgürlüğü "yeniden tesis etme"yle ilgili görüşlerini biraz daha incelemek ilginç olacaktır. Pentagon araştırması direktörü şu yorumda bulunur: "Bütün ABD beklentileri [1950'de] Genelkurmay'ın 'Asya'da ABD hedeflerine ancak Çin'de nihai başarıyla ulaşılabilir'" inancına dayandığı görülmektedir (I, 179).

İç dokümanlar genellikle "Güney'de Vietkong saldırganlığı"na göndermede bulunmaktadır (örn., IV, 58, Ekim 1965). Aynı şekilde, bir Pentagon memorandumu 1968 Tet Saldırısı'ndan sonra "Vietkong altyapısının bariz ve hiçbir şekilde beklenmeyen gücü"nü betimledi ve bunun "Güney Vietnam'daki saldırganlığa hızlı bir askeri çözüm beklenemeyeceğini gösterdiği"ni ekledi. Buradaki saldırganlık Vietkong altyapısının örgütlediği saldırganlıktır (IV, 581).

"Saldırganlık"ın niteliği hakkında, Genelkurmay'ın da ilginç yorumları vardır. Şubat 1955'te, "Güneydoğu Asya'da saldırganlığın içinde gerçekleştiği üç temel form"u öngörüyordu: "a) Bölgenin dışından açık silahlı saldırı. b) Egemen devletlerin her birinin bölgesinden açık silahlı saldırı. c) Silahlı olmayan saldırı, örn. siyasi savaş ya da yıkıcılık" (DOD, bk. 10, s. 885). Egemen bir devletin "içinden açık silahlı saldırı" kavramı Stevenson'un "iç saldırganlık" kavramıdır. Genelkurmay, "siyasi savaş"ı bir saldırganlık biçimi olarak tanımlarken, ABD yürütme gücünün temel konumunu kesinlikle ve içgörüyle kavradıklarını açığa vurur.

Aynı "iç saldırganlık" kavramının daha önce alıntılanan sözlerinde Sidney Hook tarafından da kullanıldığına dikkat edin. Sidney Hook bu kavramı, UKC'nin (sadece Kuzey Vietnam "partizanları") "saldırıları"ını geri püskürtmek için Amerikan askeri gücünün, mesela "talihsiz kazara can kaybı"yla Mekong Deltası'na B-52 akınlılarının uygulanmasından söz ederken kullanıyordu (yukarıda s. 121).

Ocak 1959'da Harekât Eşgüdüm Kurulu, bağlı teşkilatlar tarafından uygulanacak bir "Vietnam Harekâtlar Planı" yayımladı. Plan Savunma Bakanlığı'nda geliştirilirken, Genelkurmay "Vietkong'u (daha önce Vietminh deniyordu) Özgür Vietnam'a ya da diğer komşu devletlere saldırmaktan ya da onları yıkmaktan caydırmak" için sorumlu oldu. Onlar aynı zamanda "Vietkong'un zayıflığını derinlemesine incelemek ve onları mümkün olabildiği kadarıyla hem içte hem de uluslararası alanda istismar etmek"te idiler (DOD, bk. 10, s. 1186; Mayıs 1959). Özetle Pentagon ulusalcı Hindiğin hareketiyle "iç saldırganlık"ı caydırmaktaydı.

Aynı plana göre Pentagon, mevcut programları genişleterek Vietnamlılar için "ABD eğitim ve yönlendirme ziyaretlerini" ve "karşılıklı gidip gelenler, katılımcılar ve kursiyerlerin Vietnamlıların hayatına (askeri, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel) en kapsamlı biçimde nüfuz etmeyi teşvik" etmekte; böylelikle, "yandaş Vietnamlılar arasında hür dünya yanlısı bir tutumun yayılmasına yardımcı" olmaktaydı. Ya da, Amerikan propagandistlerinin terminolojisini kullanırsak, ABD askeriyesi Güney Vietnam'ı yıkmak ve onu yabancı hâkimiyetine daha fazla sokmak için eğitilmiş grupları sızdırma programını uygulamaktaydı. Vietnam için Operasyon Planı "Kuzey'den gelen saldırganlık"ı caydırma sorunuyla ilgili değildir. Söz konusu olan, daha ziyade Güney'e Amerikan müdahalesinde, yani yerli "Vietkong"a karşı askeri ve diğer eylemlerde bulunmaktır. Aynı zamanda ABD askeri komutanlığı, Güney Vietnam'ı yıllar önce belirlediği uzun vadeli hedeflere uygun biçimde Amerikan yürüncesine sokma çabalarını artırmaktaydı.

Hem ABD hükümetinin propaganda aygıtının hem de bağımsız akademisyenlerin aynı ay içinde, Mayıs 1959'da, Kuzey Vietnam'ın Komünist Partisi -hükümet sözcülerinin yapacağı gibi- hür Güney komşusunu yıkmak ve fethetme çabalarına başladığı zaman Hanoy'da yapılan bir toplantıya daha fazla dikkati çekmelerinde biraz ironi vardır. Bu toplantıda, parti ABD terörüne, Hanoy güç kullanma ve şiddetten geri durmaya ve caymaya zorlanırken Güney Vietminh'i yok etmiş olan, dayatılmış rejime karşı kendilerini savunmaları için Güneyli kadrolara izin verilmesi gerektiğini bildir-

di.¹⁹⁷ Söylentilere bakılırsa aynı toplantıda, Cenevre Anlaşmaları'na göre Kuzey'de yeniden gruplaşan Güneylilere süregiden Güneyli isyanına katılmak için Güney'deki evlerine dönme yetkisi verildi. ABD müdahalesinin en aşırı savunucuları bile partinin Mayıs 1959'da aynı dönemde Amerikan Genelkurmayı'na genişletme sorumluluğu verilen türden alıştırma programlarından daha fazlasını yaptığını iddia etmez. Elbette bütün bunlar temel bir asimetriyi gözden geçirir: Vietnam Operasyonları Planı'nı uygulayanları Vietnamlılar olarak sınıflandırmak zor olabiliyordu ve onların aşmakta oldukları sınır en kesin biçimde siyasi ve bölgesel bir sınırdı.

Aynı "iç saldırganlık" kavramı Laos konusunda da kullanıldı. Başkan, Mayıs 1964'te Laos'ta "yeni komünist saldırganlık eylemleri"ne bir tepki olarak düşük düzeyli silahlı keşif harekâtlarının (uçaklarla bombalama ve tarama saldırısı) başlatıldığını doğruladı (III, 720). Bu örnekte, "saldırganlar" muhtemelen Vientiane'de sağcı bir darbe ve sol-barışçı güçleri sağcı orduyla bütünleştirme çabasına tepki göstererek Nisan 1963'teki statükoyu restore eden sol eğilimli barış yanlıları ve Pathet Lao idi.¹⁹⁸ Güney Vietnam'da olduğu gibi Laos'ta da ABD sağcı militanları yıllarca eğitmiş, daha sonra onları isyana ve ülke içindeki baskı faaliyetlerine katılmak üzere geri göndermişti. Mesela, 1960 yılının sonunda ABD Tayland'da (Güneydoğu Asya'daki Amerikan operasyonlarının "merkezi"—bkz. yukarıda s. 151) eğitilen 200'den fazla Laoslu paraşütçüyü, CIA ve Amerikan askeriyesinin gözdesi olan, o sırada Batı yanlısı olmakla birlikte ABD desteğine yazılacak kadar gerici olmayan Souvanna Phouma hükümetine¹⁹⁹ karşı açıktan isyan halinde olan Phoumi Nosavan'a teslim etmişti. O dönemde Amerikan gazetecileri "bugün Laos'ta serbest seçimler yapılsa, Amerikan Büyükelçisi dahil her yetkin gözlemci bu münzevi krallığın bir heyelan halinde komünistlere geçeceğini teslim eder," Pathet Lao siyasi partisi ülkeyi kontrol eder [ve seçimlerde] "ülkenin on bin köyünün çoğunu kontrol altında tutan bir örgütü özenle inşa eden bu parti ağır basar" diye haber geçiyorlardı.²⁰⁰ Açık siyasi rekabet halinde Pathet Lao'ya karşı koyamayan merkezci rejimi devirmek için Laos paraşütçülerinin gönderilmesi ABD hükümeti ya da Pen-

tagon tarihçileri tarafından²⁰¹ saldırganlık ya da askeri müdahale olarak görülmezken, Güneyli grupların 1959'dan itibaren evlerine dönmeleri, Güney Vietnam'a karşı ABD'nin "tepki"sini Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. maddesine göre haklı çıkaran bir "silahlı saldırı" olarak görüldü.²⁰²

Bu ve diğer örneklerde, ABD'nin kullandığı saldırganlık kavramı oyunu bozar. Batılı güçler tarafından yönetilmeyi tercih eden ve bir dış güç tarafından (bu "saldırganlığa" karşı "kolektif öz savunma"ya geçen) kendi halklarından korunan rejimlere karşı yerli güçler "iç saldırganlık" sergiliyorlar.

Pentagon tarihçileri, özellikle 1958-1959'da Draper Komitesi'nin (ABD Askeri Yardım Programını Araştırması İçin Başkanlık Komitesi) katkısını kaydederek 1950'lerin sonunda "iç istikrarı geliştirmek için gereken ABD farkındalığı"nı izlemektedirler. Draper Komitesi, ABD'nin yardım ettiği askeri güçlerin iki görevi arasında belirgin bir ayırım yapmıştı: "Dış saldırganlığa karşı çıkmak" ve "iç saldırganlık"a karşı çıkmak (II, 435). Adlai Stevenson ve diğerlerinin daha sonra benimsedikleri ilginç "iç saldırganlık" sözünün kökeni belki de budur. Draper Komitesi'nin belgeleri de "askeri medenileştirici eylem programlarını tanıtmaya ve onları siyasi olarak kabul edilebilir öncüllerle -ABD Ordusu'nun Amerikan Batısı'nın gelişmesindeki rolü gibi- birleştirmeye çalıştı." Buradaki gönderme anlamlıdır. ABD Ordusu Amerikan Batısı'nı geliştirenleri, toprakları ellerinden alınmakta olan Yerliler'in içsel saldırganlığından koruyordu. Bunun bir "öncül" olarak görülmesi halinde, yabancı bir ülkede ABD askeriyesi tarafından tavsiye ve yardım edilen "askeri medenileştirici eylem programları"nda Amerikalı Yerliler'in rolünü kim oynuyor? Peki bu kimin öncülüdür ya da onun çağdaş benzeri olarak kimin için "siyasi olarak kabul edilebilir"dir? Bu soruları izleyerek, Draper Komitesi'nin tasarılarından çıkıp gelişen ve Kennedy entelektüellerini büyüleyen karşı ayaklanma doktrinlerine ilişkin bazı ilginç içgörüler kazanabiliriz.²⁰³

Zaman zaman şu olgu özellikle dikkate alındı: "Güney Vietnam'da komünistler açık saldırganlık[tan çok] içeriden isyan ve yıkıcılıkla bir 'ulusal kurtuluş savaşı'na girmişlerdir.'²⁰⁴ Burada

temel bir farklılık vardır. Sıklıkla kaydedildiği gibi, bu farklılık Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne ya da SEATO antlaşmasına başvuru-ruyu zayıflatır. Ne var ki olgular Başkan Kennedy'yi "şimdiki halde ülkeye acı çektirmekte olan sistematik saldırganlık bir 'kurtuluş savaşı' değildir - Vietnam zaten özgür" demesini engellemedi (II, 806; Ocak 1962). Bütün bu olgular onun danışmanlarının, ABD'nin özgür bir halkı saldırganlığa karşı savunmakta olduğunu söylemelerine ya da 1962'de "saldırganlık Vietnam'da durduruldu" demelerine engel olmadı.²⁰⁵ Aynı yıl içinde, 1962'de Amerikan güçleri Güney Vietnam'daki isyancılara karşı savaş operasyonlarına doğrudan katıldıkları zaman bu gerçeğe aykırı beyanlar anlamsız hale gelir.²⁰⁶ Genelde ABD, tam da Fransa gibi, Vietnamlıların özgürlüğünü sömürgeci Vietminh ve onların saldırganlıktaki ardıllarından korumak için savaşmaktadır. Büyükelçi Maxwell Taylor'ın "Güney Vietnam'daki Vietkong'un Bien Hoa'daki saldırı gibi şoke edici eylemleri" hakkında öfke saçması gayet uygundur. Bien Hoa'daki Amerikan hava üssü saldırıya uğramış, 30 ABD B-57 uçağının 27'si hasar görmüş ya da tahrip edilmiş, birkaç Amerikalı öldürülmüştü. Bu türden şoke edici eylemleri "ödetmek" için sorumluluk yüklenmeye azınlığımız Kuzey Vietnam'a karşı "misilleme bombardımanına girişebiliriz" (II, 669; II, 341, 288; Ekim-Kasım 1964).

Başka durumlarda, yönetim sözcüleri "iç saldırganlık"tan söz ettiklerinde fazla sinik göründükleri ya da ikna edici olmadıkları bir konumda yer aldılar ve bu nedenle, Şubat 1965'te ABD'nin savaşı tırmandırmadan önce Kuzey Vietnam'ın alenen saldırgan davrandığını doğrulamakla yetindiler. Bakan Rusk, Ocak ve Şubat 1966'da Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin önünde ifade verirken, Kuzey Vietnam ordusunun 325. Tümeni'nin Ocak 1965'te Güney Vietnam'a girdiğini ve bunun "silahlı saldırı araçlarıyla gerçekleştirilen bir saldırganlık" olduğunu ve ABD'ye Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. Maddesi uyarınca karşılık verme hakkı sağladığını söyledi. Theodore Draper'in o sıralarda yaptığı dikkatli bir analizin kanıtladığı gibi, devlet arşivi bu iddianın aksini kanıtlamaya yeterlidir.²⁰⁷ Pentagon Belgeleri bu kez, ABD Şubat'ta savaşı tırmandırdığı zaman, Güney Vietnam'da hiçbir Kuzey Vietnam

birliği bulunmadığını bildiğini kesin olarak kanıtlamaktadır. Aslında, 1965 Temmuzunun ilk günlerinde savunma bakanı yardımcısı Güney Vietnam'ın içinde ya da yakınlarında Vietnam Halk Ordusu (VHO) güçleri olabilme *olasılığıyla* uğraşıyordu; ve birkaç hafta sonra, Genel Kurmay 325. VHO Tümeni'nin bir alayını, 48.500 kişiden oluşan "Vietkong örgütlü savaş birliği"ne (saptanan yegâne VHO birliği) ilişkin hesabına ekledi. Kıyaslama için, Honolulu'da yapılan 20 Nisan toplantısının Amerikan güçlerinin 7.250 Koreli ve Avustralyalı askerle (2.000 Koreli 8 Ocak 1965'te sevk edilmişti) takviye edilmiş olarak 82.000'e çıkarılmasını tavsiye ettiğini kaydediniz. Haziran'da ABD "mümkün olduğu kadar hızlı biçimde mevzilendirilebilecek ABD birliklerini ülkeye akıtmaya" karar verdi (II, 362) ve Temmuz ayının ortalarında başkan, ABD asker düzeyinin 175.000'e yükseltilmesi isteğini onayladı.²⁰⁸ Bu olguların ışığında, ABD'nin Güney Vietnam'ı silahlı bir saldırıya karşı savunmakta olduğu iddiası tek kelimeyle gülünçtür.

Muhtemelen Bakan Rusk'ın ifadesinin Pentagon Belgeleri'nde ve başka yerlerde sunulan kayıtlarla tutarsız olmadığı öne sürülebilir. Bilginin bu tanıklıktan önce sağlandığı, fakat 1965 yazından sonra VHO 325. Tümeni'nin, Rusk'ın Senato tanıklılığında iddia ettiği gibi Ocak 1965'te Güney Vietnam'a sızdığının anlaşıldığına dair spekülasyon da yapılabilir.

Bu savunmada, sadece biri mümkün olan iki zorluk vardır. İlk planda, spekülasyonun doğru olduğuna dair hiçbir bulgu yoktur. İkincisi ve daha önemlisi, doğru olması halinde bunun bir önemi yoktur. Rusk'ın tanıklılığı silahlı saldırıya karşı kolektif özsavunma olarak, ABD'nin şubat'ta savaşı tırmandırmasını haklı çıkarma çabasıydı. Diğer itirazlar bir yana, bu haklı çıkarma ancak silahlı bir saldırının gerçekteştiği savaşın tırmandırıldığı sırada bilinmiş olması halinde güçlü olacaktı. Arşiv gerçeğin böyle olmadığını kesinlikle ortaya koymaktadır. Dolayısıyla öne sürülen mazeret bilinmeyen olgularla ilgili her türlü varsayım altında geçersiz kalır.

Farzedelim ki Çekoslovakya'nın işgalinden sonra Ruslar sözelimi Batı Alman güçleri tarafından Çekoslovakya'ya karşı bilmedikleri bir saldırının gerçekteşmiş olduğunu keşfetmiş olsunlar.

Bu “keşif”in onların silahlı müdahalesini 51. Madde’ye dayanarak haklı çıkardığını öne süremezlerdi. Bu nedenle, Rusk’ın tanıklığının ya yalan ifadelerden ya da düzmece sunumlardan ibaret, dolaısıyla teknik anlamda suç niteliğinde olduğu açıktır (bkz. not 41). Şu anda daha kapsamlı bir doğrulama mümkün olmasa da Rusk’ın tanıklığının hileli niteliğinin (ve sadece onunkinin değil) bilindiği ve kanıtlandığı da (bkz. Draper, *Abuse of Power*) hatırlatılabilir. Ve nihayet, saldırganlığı ve kitlesel katliamı protesto eden yurttaşlar şiddet içermeyen küçük sivil itaatsizlik eylemlerine girdikleri zaman, yargıç kürsüsünden yapılan ya da fikir gazetelerinin sayfalarında görülen “hukukun üstünlüğü”ne ilişkin söylevleri dikkate alabiliriz. Bu söylevlere bakılırsa, yasalar herkese uygulanmadığı taktirde anarşiye ve barbarlığa gömüleceğiz.

Pentagon Belgeleri ABD siyasetini oluşturanların UKC’nin bir Hanoy imalatı olduğuna ve Hanoy’un da “uluslararası komünizm”in bir ajanı olduğuna inandığını ortaya koyar. Yasalara uygun biçimde bu inançları ifade etme, barışa yönelik bir tehdidin varlığını saptaması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ne başvurma hakkına sahiptiler. Bunu yapmamış olmaları anlamlı ve açıklayıcıdır. Ancak Amerikan siyasetini oluşturanların bu türden inançları dile getirmeleri (hatta savunmaları) ile inançların doğruluğunun kanıtlanması arasında bir mantık kopukluğu olduğunu ifade etmek gerekir. Sorun Amerikan saldırganlığıyla ilgili değildir, fakat bu gene de dikkate alınabilir. Mesela Sovyetler Birliği’nin 1962’den 1964’e kadar Kuzey Vietnam’a yardımının fiilen kesilmiş olması ilginçtir (IV, 116). O sırada uluslararası komünizmin bu unsurunun Güney Vietnam’ın özgür halkına karşı saldırganlık yaptığı iddia ediliyordu. Amerika’nın 1964’te savaşı tırmandırmasından önce Güneydoğu Asya’ya Sovyet ilgisi o kadar marjinaldi ki Ulusal Güvenlik Konseyi çalışma grubu (Kasım 1964) “Moskova’nın Vietnam’daki rolünün görece küçük bir rol olmaya devam etmesi muhtemeldir” görüşünü ifade etmişti (III, 215). Fakat “neredeyse üç yıllık özenli tarafsızlık dönemi” sona erdi; “Sovyetler Birliği Kuzey Vietnam’a ekonomik ve askeri yardımı artırmak için Kasım’da [1964] bildirilmiş bir Sovyet vaadi”yle “Güneydoğu Asya siyasetine aktif biçimde

yeniden girdi.” Ardından uyarılar geldi: Denizden yapılan saldırılar ve DVC sınırına yaklaşan Laos’taki hava saldırıları karşısında DVC desteklenecekti (III, 266-7). Çin tehdidine gelince, Şubat 1965 tarihli ABD Beyaz Belgesi’nde Çin Komünist kökenli 75 in’lik geri tepmesiz üç tüfeğin ele geçirildiği bildirildi (iç belgelerde daha fazlası yer alıyordu –krş. III, 502). Hinde’de doğrudan yer alan Çinliler, bilindiği kadarıyla, Kuzey Vietnam’daki örtülü operasyonlara katılan “birkaç Çinli ulusalcı” idi (III, 500) ve bunların Güney Vietnam ve Laos’ta CIA yönetimi altında gizli operasyonlara katıldıkları bildiriliyordu.²⁰⁹

Pentagon tarihçileri Güneydoğu Asya’daki Çin Komünist faaliyetinin 1964’ün sonunda Washington’a “netameli” görüldüğünü gözlemler (III, 267), fakat olgusal temel olarak sadece, çeşitli spekülasyonlara yol açan “Sukarno’nun Endonezya’nın BM’ye katılımından ansızın vazgeçmesi”ne değinebilmektedirler. İlk yıllarda “uluslararası komünizm” ile bu arayışın anlamı arasındaki bağlantıyı kanıtlamak için sergilenen fakat hiçbir zaman sonuç vermeyen çabaları kaydetmiştik (bkz. yukarıda, s. 100-104). Ayrıca bkz. Lyndon Johnson’ın 1964-1965’te Asya’daki Komünist saldırganlık örüntülerine ilişkin komik değerlendirmesi (*Vantage Point*, s. 134-6).

Kuzey Vietnamlıların UKC üzerinde var olduğu varsayılan denetimine gelince, Pasifik Kurmay Başkanlığı’nın (CINCPAC) tam da UKC konusunda iddia edildiği gibi, Hanoy’un “Tayland’daki ayaklanma”ya “destek ve yönetim” sağladığı inancıyla ilişkiliydi (IV, 124). Ne var ki yayımlandığında ABD görevlileri, bütün Hinde’de ABD örtülü ya da doğrudan askeri operasyonları (hava savaşı dahil) için “merkez” olarak Tayland’ın kullanılmasından çok sonra bile, Tay ayaklanmasının Çin’den ya da Kuzey Vietnam’dan ancak asgari ölçüde destek gördüğüne ilişkin bulguları sunamadı.²¹⁰ Pat-het Lao’nun DVC’nin bir ajanından başka bir şey olmadığını kanıtlamak için çaba gösterdilerse de, fazla etkili olamadılar.²¹¹ ABD Şubat 1965 tarihli bir Beyaz Belge’de Kuzey Vietnam saldırganlığını kanıtlama girişiminde bulundu. Fakat Chaster Cooper’ın gözlemlediği gibi, bu “sıkıntılı bir hayal kırıklığı yarattı,” çünkü “esas bulgular biraz zayıf görünüyordu.”²¹² Cooper’ın bulguları yayımla-

nacak şekilde sızdırmaya hazırlanmakla suçlandığını öğrendiğimiz zaman, ifadesi farklı bir ilgi gördü (III, 255, 681).

Pentagon tarihi UKC'nin Kuzey Vietnamlıların denetiminde olduğunu sözde kanıtlayan istihbarat değerlendirmelerine göndermede bulunur, fakat sunulan tek bir gerçek kanıt yoktur.²¹³ ABD istihbaratının Hindiçin'deki yegâne bilgi kaynağı olmadığını ve isabetli öngörülerde bulunmadığını hatırlamak gerekir. Hindiçin meselelerini daha iyi kavrayan diğerleri buradaki olayları daha başarılı biçimde yorumlamakta, açıklamakta ve öngörmektedirler. Bu kaynaklara dönersek, UKC'nin Kuzey Vietnam'ın kuklası olarak davrandığı inancının önemli ölçüde kuşku götürdüğünü görürüz. "Vietnam gerçekliklerine ilişkin özet bir haber bile," diye yazar bu türden iki uzman, "Güney'deki ayaklanmanın Kuzey Vietnamlılar tarafından yönetilme, hatta esinlenme olasılığını dışlar. Vietnam tek olsa bile, bölgesel farklılıklar var olmaya devam eder ve direnişin üyeleri bunun göze batmamasını sağlayacak şekilde bilgilendirilmişlerdir."²¹⁴

Var olduğu kadarıyla bu türden bulguları inceleyen ABD hükümetinin 1965'ten önce DVC'nin UKC'yi denetlediğine ilişkin iddiaları inandırıcı değildi. Oysa o sırada DVC Amerikan saldırganlığıyla savaşın içine çekilmiş, Güney Vietnam toplumu muazzam bir Amerikan saldırısı altında kalmış, Hanoy'un nüfuz ve denetimi Amerikan planlayıcılarının bekledikleri gibi artış göstermişti.

Aslında yoğunlaştırılmış Amerikan müdahalesinin "Güney Vietnam ya da Laos'taki DVC kara eylemi"ne "misilleme" olarak yol açabileceği biliniyordu (III, 616; William Bundy, Kasım 1964). Aynı varsayımlar, Kasım 1964'te düşünülen en saldırgan seçeneğin, "hızlı/tam baskı" çözümlemesinin temelini oluşturur (III, 633 vd.). Bu çözümleme ABD'nin DVC'ye karşı "artan askeri baskısına ciddi komünist tepkiler"in mümkün olduğunu dikkate alır: "Güney Vietnam'da bir Vietkong saldırısı; Güney Vietnam'da DVC ya da Chicom saldırıları; Güney Vietnam'a DVC kara saldırıları; ve Güney Vietnam ya da Laos'a Chicom/DVC saldırıları." Bunlar "kuzeye karşı sistematik bir askeri baskı programı"na tepki, olası komünist "misilleme" formları olarak saptanmıştı. Program "bir

noktada müzakerelerle iç içe geçiyor[du], ancak Hanoy'u tamamen Güney Vietnam'ın dışına çıkarma, bağımsız ve güvenli bir Güney Vietnam'ı yeniden kurma hedefimize ulaşana kadar baskı eylemleri hız kazanarak ve kesintisiz devam edecek," deniyordu. Kuzey'de ABD saldırısına karşı tepki olarak Güney Vietnam'ın içlerine bir DVC kara saldırısının gerçekleşmesi halinde ABD, Aşama III'ü, CINCPAC OPLAN 32-64'ü uygulayacaktı. Bu plan, "Kuzey Vietnam'ı ele geçirmek, kurtarmak ve işgal etmek için kuzeye erken bir kara saldırısı tasarlanmaktadır." Çin birliklerinin Amerika'nın savaşı tırmandırmasına karşı "misilleme"ye katılması halinde, ABD "saldırganlığı zorla sona erdirmek için [*aynen!*] . . . Kuzey Vietnam'ın kurtuluşunu ve denetimini, Vietnam'ın Hür Dünya'yla müttefik bir hükümetin yönetimi altında yeniden birleştirilmesi . . . ve Güneydoğu Asya'da komünist nüfuzun zayıflatılmasını kapsayacak şekilde . . . bizim seçeceğimiz zaman ve yerde Komünist Çin'e karşı kapsamlı ABD deniz ve hava gücü kullanacak' idi.

Amerikan planlayıcılarının akıl yürütme biçimini düşünün. ABD, DVC'ye karşı bir "hızlı/tam baskı" başlatır. Eğer DVC Güney'e (20.000'den fazla Amerikan askerinin mevzilendiği ve üç yıldır Güneyli isyancılara karşı savaştığı ve savaş desteği verdiği yer) asker göndererek "misilleme" yapacak olursa, bu durumda ABD "Kuzey Vietnam'ı kurtaracak ve işgal edecek' idi. Eğer Çin ABD saldırganlığına tepki göstererek DVC'ye katılırsa, bu durumda ABD "saldırganlığı zorla sona erdirmek için" Komünist Çin'e ve onun "uyduları"na saldıracaktı. Burada tam bir açıklıkla, uluslararası bir yasa dışı çetenin düşüncesini görüyoruz.

Benzer korkular Mayıs 1965'te Büyükelçi Maxwell Taylor tarafından dile getirildi. "Önümüzdeki Üç Ay İçinde DVC/VK Muhtemel Eylem Çizgisinin Değerlendirilmesi" başlıklı bir metin sundu. Metinde, Hanoy'un Güney'deki askeri eyleminin "çeşitli alaylardan oluşan tertiplenmeye örtülü olarak ek Vietnam Halk Ordusu birliklerini kattığı"nı öne sürüyor. Bu çizgi "ABD/Vietnam hükümetinin hava gücü uygulamasını dengeleyebilecek büyük askeri kazanımlar sağlama beklentisi" oluşturuyor (III, 364; o sırada Güney'deki Vietnam Halk Ordusu gücüne ilişkin Amerikan değerlendirmeleri için

bkz. not 208'deki göndermeler). 23 Temmuz 1965 tarihli bir istihbarat değerlendirmesi, "ek Vietnam Halk Ordusu güçlerinin artan ABD askeri gücünü karşılamaya yetecek ölçüde Güney Vietnam'da [mevzilendirilmesi] neredeyse kesin" uyarısında bulunuyordu (IV, 25). Temmuz 1967'de, Saygon'daki Westmoreland'dan gelen bilgiye göre, "düşman Kuzey Vietnam'dan insan gücü sağlamak" zorundaydı, çünkü Güney'de ABD askeri eylemlerinin bir sonucu olarak "kıyı boyunca meskûn bölgelerden yeterli sayıda asker alması önlenmiş . . . durumdaydı" (IV, 518; ayrıca krş. III, 397, 621: IV, 484 vd.). Özetle, ABD yetkilileri tırmandırmanın muhtemelen Kuzey Vietnam ordusunu Güney'de savaşa çekeceğinin farkındaydılar. Beklenen olduğunda, Washington'daki her ikiyüzlü, barışsever Güney Vietnam halkına ve o halkın kararlı Amerikalı müttefiklerine karşı kışkırtılmamış bir savaş açarak Kuzey Vietnamlı saldırganların sergiledikleri rezilliğe dair basının büyük kısmına (ve nüanslı olmakla birlikte "entelektüel topluluk"un bölümlerine) eşlik ederek protestoya başlayıp uluyacaklardı. Küçük değişikliklerle, aynı plak Hindic'in başka yerlerindeki olaylara tepki olarak yeniden çalınmıştır (bkz. 2. bölüm).

7. Siyasi Güce Karşı Askeri Güç

Kuzey Vietnamlıların UKC üzerindeki nüfuzuna ilişkin olgulara rağmen mevcut bilgi kaynakları, bu örgütün Güney Vietnam'daki esas siyasi ve toplumsal güç olduğuna ilişkin kuşkuyla yer bırakmaz. Yapıcı programları olan ve çoğunluğu kırsal olan nüfusu önemli ölçüde etkileyen ulusalcı ve devrimci bir hareket olarak UKC'nin başarısının kaynakları değerli araştırmalarda kapsamlı biçimde incelenmiştir.²¹⁵ Ayrıca ABD'nin desteklediği, birbirini izleyen hükümetlerin UKC'nin harekete geçirdiği yerli siyasi güçlerle başa çıkamadığı konusunda hiçbir kuşku yoktur. Vietnam'da, Laos'ta olduğu gibi bu, etik olarak yansız karşı ayaklanma ikilemlerinden bir diğeri, ABD için sürekli bir sorundu.

İlk yıllarda "Vietminh, Vietnam ulusalcılığının ve Fransız sömürgeciliği karşıtlığının esas kaynağıydı" (I, 42; krş. Dışişleri Bakanlığı analizi, yukarıda bahsi geçen, s. 53, 77, 79). Acheson, Mart 1950'de

Fransızların “[askeri] operasyonların başarısının . . . sonunda, yerli nüfusun sergilediği muhalefetin üstesinden gelmeye . . . bağlı olduğunu anlamış” göründüklerini kaydetti (DOD, bk. 8, s. 301). Burada sözü edilenlerin Hindiçin’i “yabancı tiranlık”a karşı savunan –ya da Acheson’ın burada dediği gibi, “Hindiçin’i [siyasi], [ekonomik] yanı sıra [askeri] önlemlerle komünistlerin tecavüzlerinden korumaya kararlı” olan– aynı Fransızlar olduğunu hatırlayın.

Daha önce belirtildiği gibi, komünist siyasi gücüne ilişkin benzer bir değerlendirme ABD’nin dayattığı rejimi 1955-1956’da Cenevre Anlaşmaları’nın seçimlerle ilgili maddelerini (bkz. not 176) reddetmeye ve 1950’lerin sonunda Vietminh siyasi yapısını ve diğer potansiyel muhalif grupları yok etmek için bir terör ve baskı seferine girişmeye, böylece yenilenen direnişi tetiklemeye yöneltti.

Mart 1961’de, istihbarat, sınırlı askeri gücüne rağmen “VK kırsal kesimin çoğunu denetliyor” değerlendirmesinde bulundu²¹⁶ (II, 417). Sonraki birkaç yıl içinde şu yorum benimsendi: “Vietkong birliklerinin büyük çoğunluğu yerel kökenlidir” ve “dış kaynaklardan büyük destek gördüğüne dair bulgular azdır” (II, 72). Sızınalara gelince, istihbarat “uzun süredir aşına oldukları bölgede gerçekleştirilen gerilla operasyonlarında Kuzey Vietnam’dan gelen deneyimli gerilla güçleri”ne ilişkin uyarıda bulundu. Burada Güney Vietnamlıların evlerine döndükleri ima ediliyordu (II, 77; Ekim 1961).

Diem rejiminin sonuna doğru, analist “sadece Vietkong kırsal kesimde geniş bir taban üzerinde gerçek bir destek ve nüfuza sahiptir” ve ordu “siyasi iktidarın yegâne gerçek alternatif kaynağı”dır sonucuna vardı (II, 204-5). “Vietnam Hükümeti’nin açık ve artan meşruiyet eksikliği” (II, 278, Ocak 1964) sürekli tekrarlanan bir nakarattı, 1964-1965 boyunca durumun ileri derecede “kötüleştiği” görüldükçe yinelendi. Kuzeye karşı saldırı eylemi kısmen umut verdi: “Kırsal kesimdeki gençlerin VK’ye katılmalarına karşı en azından kısmi bir antidot sağlayabilirdi” (III, 95; analist burada Mart 1965’teki duruma gönderme yapar). John McNaughton şu açıklamayı yaptı: “Kuzey Vietnam’a karşı eylem bir ölçüde Güney Vietnam’daki hükümeti güçlendiren bir telafi sağlamaktadır. Yani, daha az faal bir VK (DVC’den gelen emirlerle ilgili) daha az etkin

bir Vietnam Hükümeti'yle eşleştirilebilir" (III, 599; 6 Kasım 1964). Bu nedenle çözüm şartları (uygun seçenекle) "Vietnam Hükümeti üzerindeki baskıyı durdurmamamız"la (Güney Vietnam'dan çekilme vaadiyle değil) sağlanmalıdır. Bunun şartı, DVC'nin sadece ayaklanmaya verdiği desteğe ve sağladığı yönelime son vermesi değil, aynı zamanda "VK ve HKO'ya ayaklanmayı durdurmalarını emretmesi"dir (III, 603). Büyükelçi Taylor'ın kavradığı şekilde, Güney'de etkin bir hükümetin kurulması gibi muhtemel olmayan bir durumda bile, "DVC'yi takviye edici rolünden uzaklaştırmak" ABD hedeflerine ulaşmak için yeterli olmayacaktı; aslında, "Vietkong ayaklanmasına son vermek için onun işbirliğini [de] sağlama"dıkça başarılı olmayacaktık. "DVC'yi Vietkong'a yardımı kesmeye ve Vietkong'u ayrı tutmak için onun yönetici güçlerini kullanmaya ikna etmemiz ya da zorlamamız" gerekirdi (III, 668-9).²¹⁷

ABD savaşı Kuzey'e yaymaya çalışırken, istihbarat "Güney Vietnam'da komünist gücün temel unsurları yerlilerden oluşmaya devam etmektedir" sonucuna vardı (III, 653; 24 Kasım 1964). Bununla birlikte, "yüksek VK morali" kısmen "dış rehberlik ve destek" sayesinde sağlanmaktadır. Çok daha fazla rehberlik ve dış desteğin Vietnam Hükümeti'nin moralini neden düzeltemediği sorusu yanıtsız kalmakta, hatta sorulmamaktadır (ne de Kuzey'deki gerilla operasyonlarının neden sefil bir başarısızlık olduğunu açıklama çabası vardır). Gene de olgu kaydedildi ve ABD savaşa yüklenmeye hazırlanırken yapılan tartışmalara hâkim oldu. Asıl failler (Rusk, McNamara, Wheeler, McCone, McGeorge Bundy, Ball) "DVC dışında olsa bile bu uzun bir mücadele olacaktır" ve ABD elbette bu mücadelenin içinde olacaktır sonucunda birleştiler (III, 237; Kasım 24). Önceki Ağustos ayında Taylor'a Saygon'dan, Khanh hükümetinin "kırsal kesimde aktif halk desteği olan kalıcı bir yapı inşa etmeyi başaramadığı" ve "yıl sonuna kadar sürme ihtimalinin %50-50 kadar" olduğu bildirildi (III,82). Ay sonunda Saygon'da düzeni sağlamak için Vietnamlı süngülü paraşütçüleri çağırarak gerekti (III, 86). 6 Eylül günü Taylor, Saygon ve Hue'deki siyasetçilerin "VK ile çatışmanın Amerikalıların işi olduğu"nu hissettiklerini açıkladı. Bu nedenle ABD "fiilen herhangi bir Güney Vietnam hükümetinin

sınırlı geçerliliğine ilişkin değerlendirmemizle tutarlı bir takvimi izleyerek sonuç alma . . . sorumluluğunu” yüklenmelidir. Yegâne alternatif, siyasi bir çözüm, yani Üçüncü Dünya’nın tamamında “felaket” olacak sonuçlarla birlikte, “ABD’nin zamanı geldiğinde Vietnam’ı başarısızlığa terk edebileceğini bilerek bir halk cephesi geliştirmek” olacaktır (III, 336). Taylor, “DVC üzerindeki baskının 1 Aralık gibi tırmandırılması tavsiyesiyle devam ediyordu.” 1 Aralık tarihi barış adayı yeniden seçildikten sonra uygun bir aralık olarak belirlenmişti.

Sonraki yılın başlarında durum umutsuzdu. William Bundy, 6 Ocak’ta şöyle yazdı: “Vietnam’daki durum şimdiki halde muhtemelen Kasım’da beklediğimizden daha hızlı biçimde parçalanacaktır . . . yaklaşan parçalanmanın en muhtemel biçimi Kurtuluş Cephesi ya da Hanoy’la örtülü müzakereleri başlatacak anahtar gruplardan oluşan bir hükümet olacaktır.” Bu hükümet er ya da geç bizim bölgeden ayrılmamızı isteyecektir (III, 685). Analistin açıkladığı kadarıyla, sorun “VK’ye aşılandığı ölçüde Vietnam Hükümeti’ne bir adanmışlık duygusunun olmaması” idi (III, 94). Bundy, Kuzey Vietnam’a karşı eylemlerin “Vietnam’daki durumu gerçekten iyileştirme konusunda zayıf bir umut taşıyacağını ve en önemlisi, bizi bir sonraki savunma hattını, yani Tayland’ı tutmak için çok daha güçlü bir konuma yerleştireceğini” hissediyordu. Bu nedenle şimdiki durumu “ya da bu temelde herhangi bir müzakere”yi kabul etmemeli, “daha güçlü eylemlere” girişmeliydik. 1965 yılının başlarında, “Vietnam Hükümeti tam bir çöküş yolunda görölüyordu. En iyimser değerlendirme, VK’nin bir yıl içinde ele geçirilmesi” idi (III, 390; analist).

Yerel siyasi gücü ve Vietnam Hükümeti’nin meşruiyet eksikliği dikkate alındığında UKC siyasi, yani yerli siyasi güçleri yansıtan bir çözüm sağlama stratejisi izleyebildi. Ya da, Büyükelçi Taylor’ın 10 Ağustos 1964’te aynı düşünceyi ifade ederken dediğı gibi, “Kuzey Vietnam’ın ve kukla Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin tanımladığı gibi komünist strateji . . . önce ‘tarafsızlık’tan geçerek, Ulusal Kurtuluş Cephesi mekanizmasını, daha sonra koalisyon hükümeti tekniğini kullanarak komünistlere uygun bir siyasi ortamı aramaktadır” (III,

531). İstihbarat raporları, kısa süre sonra “Komünistlerin silah gücünden çok ‘tarafsızlık yanlısı bir koalisyon’ aracılığıyla zafer kazanma arayışında olduklarını değerlendirdi” (III, 207). McNaughton Ekim ayı ortalarında ABD’nin “Saygon ve Vientiane’nin Kızıllar’la oynamakta olduğunu görmek” durumunda olduğunu, yani onların siyasi bir anlaşmaya doğru gitmek durumunda oldukları uyarısında bulundu (III, 582). Fakat siyasi bir çözüm artık Fransızlar’dan çok ABD tarafından düşünülemezdi, çünkü bu hep beklendiği gibi, komünist önderliğinde ulusalcı hareketin bir zaferi anlamına gelecekti. Başkan, Büyükelçi Lodge’a, görevinin “çirkin suratını gösterdiği her yerde tarafsızlık fikrini etkisiz hale getirmek” olduğunu söylediği zaman, her türlü barışçı çözümü açıkça dışlamıştı (III, 511; 20 Mart 1964). Tarafsızlık, Büyükelçi Taylor’ın kaydettiği gibi, “iç siyasi durumu açık tutmak, böylece komünist katılıma davetiye çıkarmak olarak görülüyordu” (W. Bundy, 27 Kasım 1964 toplantısının bildirgesi, III, 675). Analistin bu toplantıya ilişkin raporuna bakılırsa, George Ball “tarafsız bir devletin Vietkong yenilgiye uğratılmadıkça sürdürülemeyeceğini ve Vietnam Hükümeti’nin bu gerçekleşene kadar dış yardım almakta özgür olmaya devam etmesi gerektiğini gözlemliyordu” (III, 242). Bu, yönetimin resmi güvercini tarafından dile getirilen ilginç bir “tarafsızlık” kavramıydı. “Kızıllar’la oynayan Saygon”un Diem’in çekilmesinde bir etken olması mümkündür. (bkz. not 223). Yönetimin 1962’de Güney Vietnam, Laos ve Kamboçya’nın tarafsızlığı çağrısında Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin alenen ilan edilen konumunun farkında olduğu kuşku götürmez.²¹⁸ Fakat tarafsızlık ve barışçı çözüme yönelik hamleler, ABD’nin 1948’de açıkça tasarlanan ve o zamandan beri önemli bir değişikliğe uğratılmayan uzun vadeli hedeflerine bariz biçimde ters düşüyordu.

Analist, Ulusal Güvenlik Konseyi Çalışma Grubu’nun “müzakerelerle varılan bir çözümün Güney’de siyasi bir çözümle ilgili sorunları kapsamadığına ilişkin düşünceleri”ni “ironik” bulmaktadır (III, 225). Bu yaklaşım, dünya sorunlarında Amerikan rolüne ve hukuk kurallarıyla uluslararası barışa bağlılığa ilişkin hükümet propagandasını ciddiye alan birine ironik gelebilir. Daha gerçekçi

bir gözlemci için yönetimde ironik bir şey yoktur. Amerika'nın dayattığı rejimlerin siyasi rakipleriyle kıyaslandığında sergiledikleri siyasi zayıflık siyasi bir anlaşmaya ya da hukuka uygun biçimde yatıştırıcı araçların kullanılmasına imkân vermiyordu. Bu yaklaşım Rusya'nın Çekoslovakya'da serbest seçimlere izin verme isteksizliğinden daha ironik değildir. Analist, ABD'nin "birkaç pazarlık noktası" olduğunu kaydeder ve "pek çok grup üyesi ile Yönetim yetkililerinin Kuzey Vietnam'a karşı doğrudan askeri baskıdan yana olması esas olarak bu eksikliği doldurmaktaydı," der. Gayet doğru. Güney'de UKC'nin beklenen zaferi "Vietkong'un çekilmesini sağlamak" için, Kuzey Vietnam'ın sözde "yönetici güçleri"ni bir biçimde kullanacağı umuduyla ABD'yi daha geniş bir hesaplaşmaya zorluyordu. Ayrıca, bu geniş hesaplaşma içinde, emperyal saldırgan muazzam hava ve topçu bombardımanı ve Amerikan kara birliklerinin yerel UKC'yi, gerekli görüldüğünde de onun üssü olan kırsal kesimi tahrip etmek için doğrudan işgaliyle Vietnam'a karşı daha etkin bir savaş verebilirdi. Bütün bunlar, elbette özgür Güney Vietnam halkını "Kuzey'in saldırganlığı"ndan korumak içindi. Yıllardır bu, hükümet propagandasının ve medyanın büyük bölümünün başlıca teması olmuştu. Bu gelişmeleri betimlerken "ironik" gibi terimler kullanmak Vietnam dışında da Amerikan siyasetini kavrama konusunda ortaya çıkan tam bir yeteneksizliği açığa vurur.

Mayıs 1972'deki durum ile 1964'ün sonundaki durum arasındaki kesin benzerliği zaten kaydetmiştik (bkz. not 217). Üstelik ABD yönetimi Güney'deki ya da bir bütün olarak Vietnam'daki Vietnamlılar arasında siyasi bir çözüm anlayışını hâlâ reddetmektedir (krş. not 61'deki göndermeler). Sebepler 1964, 1962, 1954 ve 1948'deki sebeplerdir. Ayrıca, 1964-1965'teki gibi, 1972 baharındaki yönetim de Vietnam'a karşı, daha geniş bir uluslararası hesaplaşma çerçevesinde daha tahrip edici bir saldırıya geçti. Sadece Güney'de Amerika'nın dayattığı rejimin içeriden çökmesi ya da şu anda pek muhtemel görünmeyen bir ülke içi ya da uluslararası baskı biçimi, yirmi beş yıl içinde ölçek dışında önemli bir tadilat geçirmeyen siyasetlerde bir değişiklik sağlayacaktır.

Amerikan destekli rejimlerin siyasi geçerliliğine ilişkin Washington ve Saygon'daki Amerikan misyonunda genel kanaatin Pentagon Belgeleri'nde açığa vurulan kanaatlerle neredeyse aynı olduğunu başka kaynaklardan biliyoruz. Yıllardır planlama merkezine yakın olan Chester Cooper, “sonunda Ulusal Kurtuluş Cephesi'yle rekabet edebilecek bir Güney Vietnam hükümetinin örgütlenebileceği umudu”ndan [1965'te] söz eder.²¹⁹ Saygon'daki Amerikan sözcüleri siyasi gücü zayıf olan büyük askeri gücümüzü, siyasi gücü muazzam fakat askeri gücü mütevazı olan bir düşmanı yenilgiye uğratmak için kullanma sorununun ana hatlarını ortaya koydu.²²⁰ Ele geçirilen belgeler, neredeyse aynı sözcüklerle, ABD-VH'nin askeri üstünlüğüne karşılık “siyasi alanda düşman üzerinde mutlak üstünlük”ten söz eder.²²¹ Batılı akademisyenler de genellikle aynı sonuca varmışlardır. Batı yanlısı, kent yönelimli hükümetlerin (ve daha açıkçası, Batı'nın dayattığı hükümetlerin) neden askeri güçten –bu durumda yabancı askeri güç– başka bir seçenekleri olmadığına ilişkin John McAlister'in yaptığı şu açıklamayı onaylamayan pek az kişi vardır: “Bölgesel denetimi halkın siyasi bağlılığına dönüştüren bir araç olmadıkça, bu hükümetler komünist hasımlarıyla aynı düzlemde rekabet edememişlerdir.” Bu hasımlar, “siyasi gücü seferber etmekte başarılı”ydılar. Bunun başlıca nedeni “savundukları değerlerin köylülerin yaşadıkları hayata uygun olması”ydı.²²² Dolayısıyla kırsal toplumu tahrip etmek ABD için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Aynı kanalda, Mieczyslaw Maneli 1964'te UKC'ye yakın bir Vietnamlı antikomünist entelektüelle yaptığı bir tartışmayı anlatır. Söz konusu kişi UKC'nin zaferini kaçınılmaz görmektedir, çünkü sadece komünistler “ulusal kurtuluş ve anlamlı sosyal reformlar için savaşıyorlardı” ve bunun yegâne alternatifi “Amerikalıların iktidarda tuttukları çürümüş rejim” idi.²²³ Lao'nun üst düzey seçkinlerinden biri 1970'te Vientiane'de bana neredeyse aynı şeyi söylemişti.

ABD'nin tarafsızlığa ve Güney'de bir siyasi çözüme muhalefeti açığa vuran kapsamlı dokümantasyonu tamamlamak için bir kez daha Pentagon araştırmasının ötesindeki, UKC ile DVC'nin konumunu aydınlatan kaynaklara başvurmamız gerekir. 1962'den

bu yana UKC'nin, DVC'nin sürekli desteğiyle sürdürdüğü resmi konum, "bağımsız ve egemen" Güney Vietnam'ın sosyalist olması, Laos ve Kamboçya ile birlikte tarafsız bir bölge oluşturması idi (bkz. not 47). Georges Chaffard, UKC ile DVC'nin Laos konusunda 1962 Cenevre Anlaşmaları'nın UKC'nin unsurlarından birini oluşturacağı üçlü bir hükümetle (Laos'taki gibi) Güney Vietnam için bir model oluşturacağını umut ettiklerine dair önemli bulgular sunar. ABD bu türden fikirleri reddetti, ki Güney'deki siyasi güçlerin görelî gücüne ilişkin değerlendirmesi dikkate alındığında bu şaşırtıcı değildir (bkz. not 219). ABD için Laos anlaşması "daha iyi tedavi edilebilmesi için Vietkong enfeksiyonunun tecrit edilmesine izin vermek" amacını taşıyordu.²²⁴ Chaffard, gayet makul biçimde, ABD ile onun İngiliz müttefikinin bu tutumu benimseyerek, "Laos deneyimi"nin her türlü başarı imkânını tahrip ettiği, bu arada Güney Vietnam'da tarafsızlık ve siyasi çözüm olasılığını düşünmek bile istemediği sonucuna varır.²²⁵

Son yıllarda, ABD'nin yüz yüze geldiği sorun temelde değişmeden kaldı. Ocak 1966'da, McNaughton şöyle belirtiyordu: "Vietnam Hükümeti'nin siyasi altyapısı can çekişmektedir ve kırsal nüfusun büyük bölümünde VK altyapısından daha zayıftır" (IV, 47); ya da daha basit ifade etmek gerekirse, UKC kırsal Vietnam toplumunda başat siyasi güçtür. Birkaç ay önce, McNamara Başbakan Ky'a ilişkin şu değerlendirmeyi yapmıştı: "Onun hükümeti nüfusun sadece %25'ini denetliyor" (IV, 622). Nisan 1966'da, McNaughton Saygon'dan bir rapor gönderdi: "Bitişik hiçbir bölge denetimimizde değil" ve "insanlar 'bizim taraf' için oy vermeyecekler" (IV, 84). 1968'de, Tet'ten sonra General Wheeler şunu bildirdi: "VK şu anda kırsal kesimi büyük ölçüde denetliyor," durum özellikle delta bölgesinde kötü (IV, 548);²²⁶ ve Sistemler Analizi şu sonuca varıyordu: "Kırsal kesimdeki denetimimiz ve kent bölgelerinin savunulması şimdiki halde esas olarak Ağustos 1965 öncesi düzeylerde" (IV, 558). Ve böylece devam edip gidiyor.

Fakat bu meseleler yarattıkları teknik zorluklardan ayrı olarak hiçbir kaygı uyandırmadı. Emperyal mantık için, bir ülkede en iyi şekilde örgütlenen siyasi güçlerin, yanlış yönlendirilmiş geri kalmış

bir nüfusun refahından sorumlu olan emperyal efendinin iktidara yerleştirdiği ve orada kalmasını sağladığı görevli hükümete karşı “i saldırganlık” halinde olması gayet iyi anlaşılabilir. Bu varsayım sadece planlayıcılar, danışmanlar, yöneticiler ve siyasi liderler tarafından sürekli biçimde ifade edilmez, “istihbarat topluluğu”nun yargılarında da üstü kapalı biçimde yer alır. Mesela, Ekim 1955 tarihli bir istihbarat değerlendirmesi, gayet ciddi bir tutumla, Diem’in “ilk kez tam bağımsız bir Vietnam hükümeti kurma yönünde” hareket ettiğinden söz etmektedir (I, 297). Burada, söz konusu hükümet, analist tarafından “esas olarak ABD’nin yarataşı” olarak doğru biçimde betimleniyordu (II, 22). Doğal olarak, istihbarat DVC’yi küçümsemekte, onu sadece Komünist smrgeciliiğin bir ajanı olarak görmektedir.

Günümüzde GVGH (Güney Vietnam Cumhuriyeti Geçici Devrimci Hükümeti) on yıl öncekinden çok farklı değerdir. Bu nedenle ABD, Güney’de GVGH’yle işbirliği yapan bir koalisyon hükümetine ilişkin her türlü düşünceyi reddetmeye devam eder ve bir “ateşkes” yani yerli devrimci güçlerin ABD’nin kurduğu muazzam askeri ve polisiye yapıya teslimiyeti üzerinde ısrar eder. Bu yapı “GVH’nin Phung Hoang programı”nın (bkz. yukarıda altbölüm 3) sağladığı “yasa ve düzen”i ve benzer aygıtları bir ateşkes şartları altında sürdürmeye devam edecektir. Amerikan konumu makul bir zemine yerleştirilmiştir. Buna göre, Amerikan destekli asker ve polis aygıtlarının bertaraf edilmesi halinde, komünistlere karşı çıkacak hiçbir örgütlü g kalmayacaktır; generaller hâlâ, Büyükelçi Lodge’un Ocak 1964’te işaret ettiği gibi, “sahip olduğu-muz her şey”dir.

ABD’nin nerisi, Henry Kissinger’in “siyasi geleceğin belirlenmesini Vietnamlılara bırakmak” dediği şeydir (basın toplantısı, 9 Mayıs 1972). Belki de, yönetim yetkilileri, öncelleri gibi, seçimlerde komünist bir zaferi kabul etmeye istekli olduklarını, bu seçimlerin daha önce betimlenen yasal ve anayasal ereve içinde yapılması ve ülkenin ABD’nin yerleştirdiği terör ve baskı aygıtının kısacacında tutulması halinde (krş. yukarıda altbölüm 3, 5.2) ilan edecekler. Öte yanda, eğer bu aygıt etkisiz hale getirilir ve Güney Vietnamlı

siyasi gruplaşmalardan oluşan bir koalisyon rejimi kurulursa, komünistlerin, uzun vadeli ABD hedeflerine ters düşecek şekilde, başat siyasi güç olarak ortaya çıkması muhtemeldir.

“Müzakerelerin sona ermesine yol açacak tek sorun budur,” diye açıklar Kissinger. “Bu, en ince cila altında, bir komünist hükümetin dayatılması dediğimiz şeydir.” GVGH’yi kapsayan üçlü bir koalisyon hükümeti talebi başkanın (8 Mayıs) komünist “ultimatom” dediği şeydir. Bu durumda, “ABD komünist bir hükümet istemeyen 17 milyon insana komünist bir rejim dayatmış olur.” “ABD savaş tarihinde görülmemiş ölçüde kendisini kısıtlamıştır” diyen bir adama yakışan bir ifade.

Geçmişte olduğu gibi, Güney Vietnam’daki çatışma yerli bir siyasi güce karşı yabancıların yarattığı bir askeri gücü aşındırmaktadır. Bu yerli siyasi güç ABD’nin Güney Vietnam’daki savaşında kazandığı türden “başarılar”dan²²⁷ sorumlu olan “yarı-soykırım niteliğinde karşı-ayaklanma stratejisi” tarafından şimdiki halde zayıflatıldı (belki Amerikan sözcülerinin iddia ettikleri gibi, büyük bölümü yok edildi) ve bu kez Güney’deki Amerikan saldırganlığına ve Kuzey Vietnam’ın bombalanmasına tepki olarak ortaya çıkan DVC’nin silahlı güçleri tarafından desteklendi.

Kissinger “her nasılsa elden kaçırdığımız sadece bir formülün bulunduğuna ilişkin sürekli vesvese”den söz ettiği zaman, belki biraz ikiyüzlülük etmektedir. Averall Harriman şöyle derken elbette haklıdır: “Müzakereler devam ederken, bu Yönetim tarafsız bir Güney kavramını asla kabul etmemiş ya da Saygon’da Amerikan yanlısı bir hükümeti sürdürmek gibi beyhude bir girişimden asla vazgeçmemiştir.”²²⁸ Aslında, Güney Vietnamlılar arasında siyasi bir anlaşma formülü 1948’in çözülmemen ikilemi nedeniyle Henry Kissinger’ı “her nasılsa kurtarmaya” devam eder. İster Güney Vietnam’da, ister bir bütün olarak Vietnam’da ya da isterse de bütün Hindin’de olsun, mevcut siyasi güçler temelinde bir uzlaşma ABD’nin uzun vadeli Batı hâkimiyetini muhafaza etme hedefiyle tutarsızdır. Bu nedenle Hindin halkı Amerikan bombalarının sağanağı altında birbirini katletmeye devam etmelidir.

Bazı Amerikalı yorumcuların bu arşive ilişkin yorumlarına bel-

ki bir söz eklemek gerekir. John Roche, Pentagon araştırmasını “vahim bir boşluk” nedeniyle eleştirir:

Laos'ta 1962 Cenevre Anlaşması'nın ertesinde gelişen “tarafsızlaştırma” seçeneğine ilişkin hiçbir inceleme yoktur. Geriye doğru bakıldığında, bütün Hindicın'ın büyük güç kehanetleri altında tarafsızlaştırılması anlayışı kuşkusuz bir fanteziydi-Hanoy işbirliği yapmayacaktı. Fakat hükümetin hem içinde hem de dışında pek çok ciddi adam o sırada bu olasılığı ciddiye aldı.²²⁹

Roche, Pentagon araştırmasına genel bir düzeltme olarak, “dürüst analist”in “Vietnam siyasetine ilişkin mevcut yorumlarımıza, özellikle başkanın yakın çevresinde olanlara ilişkin dikkatli dokümantasyonu, Lyndon B. Johnson'ın *The Vantage Point*'ine” dönülmesini önerir.

Dürüst analist, pek çok çarpıtma ve yanıltma örneği nedeniyle Johnson'ın kendine hizmet eden değerlendirmesinde pek az anlam, fakat tarafsızlaştırma seçeneği hakkında birkaç önemli ifade bulacaktır.²³⁰ Johnson, McNamara'nın Aralık 1963'teki “kasvetli” değerlendirmesini alıntılar: “Şimdiki trendler, iki ya da üç ay içinde tersine çevrilmediği taktirde, en iyi durumda tarafsızlığa ve daha muhtemel olarak komünist denetimli bir devlete yol açacak.” Johnson, “Vietnam'ın ‘tarafsızlığı’nın o sırada pek çok insanın zihninde olduğunu ve özel bir anlam taşıdığını” doğrular. Yani, De Gaulle'ün “Kuzey ve Güney Vietnam birleşik ve tarafsız olsun ve bütün yabancı güçler çekilsin” önerisi kastedilmektedir.²³¹ Fakat Johnson devam eder: “İnanıyorum ki düşünen çoğu insan De Gaulle'ün ‘tarafsızlık’ formülünün bütün Vietnam'ın ve muhtemelen Laos ve Kamboçya'nın da hızlı komünizasyonu anlamına geleceğini kabul etmiştir.” Daha sonra Başkan Kennedy'nin De Gaulle'ün önerisine verdiği sert karşılığı onaylayarak alıntılar. Kennedy, talebi “hepimiz evlerimize gidelim ve dünyayı düşmanlarımıza terk edelim” sözleriyle yorumluyordu. Bu, elbette düşünülemezdi. Kennedy-Johnson görüşü gayet açık biçimde, eğer yapabilirsek, yerli güçlerin “çıkarlarımız” a düşman bir yön izledikleri dünyanın her bölümünü fethetmeli ve yönlendirmeliyiz imasında bulunur. Johnson'ın Büyükelçi Lodge'a görevini açıklarken ve arkaplandaki adamların, yuka-

rıda anahatlarıyla belirtilen biçimde, tarafsızlığa ve siyasi çözüme ilişkin korkularını ifade ederlerken zihinlerde olan “tarafsızlık”ın “özel anlamı” buydu.

Mevcut belgelerin ışığında, bir siyaset bilimcinin, Washington’daki “ciddi adamlar”ın “[tarafsızlık] imkânını ciddiye aldıkları”nı, fakat bu seçeneğin “Hanoy işbirliği yapmayacağı” için bir fantezi olduğunu yazabilmeleri şaşırtıcıdır. Gördüğümüz gibi, seçenek aslında bir fanteziydi, fakat bu nedenle değil.

Sahadaki Amerikalı gözlemciler daha hatasız değildiler. Tipik bir örnek vermek gerekirse, Robert Shaplen, Güney Vietnam’a şimdiki bakışın (Haziran 1972) “tamamen boş” olmadığını, “yani Kuzey Vietnam’ın belki de bazı bölgesel düzenlemeleri, Güney’le ticaret ve başka ilişkileri başlatmayı ve yakın gelecekte Güney Vietnam’ın geri kalan kısmını komünistlerin eline geçmekten koruyabilecek oluşum halinde bir siyasi süreci kapsayan yarım bir çözüm sağlayacağı”nı yazar.²³² Özetle, Kızey Vietnamlılar belki de talep ettiklerinden epey çok daha fazlasını alacaklardır (“toprak ayarlamaları”ndan asla bahsedilmemiştir). 1962’den bu yana UKC-GVGH/DVC konumlarına gelince, bunlar adeta yok sayılmaktadır. Her durumda Amerikan basınının “Askeri başarısızlık kokusu alan Hanoy’un birkaç hafta içinde müzakerelere razı olabileceği”²³³ hakkında spekülasyon yapmasına izin verecek şekilde gerçekler gözden kaçmaktadır. Bu arada bazı köşe yazarları, Hanoy’un Paris görüşmelerinin yeniden başlaması için baskı yapmaya devam ettiğini, ancak ABD’nin de bunu reddetmeyi sürdürdüğünü bildirmektedirler.

Burada ele alınan konularda bol miktarda var olan arşiv belgelerini gözden geçiren ve onları gazetecilerin ve “mektepliler”in yorumlarıyla karşılaştıran kişi bir tımarhanede yaşadığı izlenimi edinir.

8. Bir Ulus İnşa Etmeliyiz

ABD Fransızların yerini aldığı sırada yapılan bir Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi, Hindiçin’in komünist olmayan bölgelerinde “ulusal devletler inşa etmek” için “gerekli olan enerji ve beceri”nin

komünist olmayan Hindiçinliler arasında “kendiliğinden ortaya çıkmayacağı, dışarıdan sağlanan destek ve yardımla gerçekleşebileceği” gibi akıllıca bir not taşıyordu (DOD, bk. 10, s. 695). 1 Mayıs 1967’de Pentagon’daki Sistemler Analizi Direktörü şuna işaret etti: “Bugünün dünyasında en güçlü siyasi akımla yüz yüze bulunuyoruz: Ulusalçılık.” Dolayısıyla, “Kuzey’de gördüğümüz ulusalcılığı Güney’de eşit derecede güçlü ve sabırlı bir ulusalcılıkla karşılamak durumundayız”; “Güney Vietnam’da bir ulus inşa etmek” zorundayız (IV, 463). Direktör, tipik biçimde, ABD’nin o sırada ezme girişiminde bulunduğu Güney’deki ulusalçı güçleri göz ardı ediyordu. Güney Vietnam’daki Amerikan savaşının gerçek niteliğini anlamak, her zamanki gibi, yorumcunun kapasitesinin ötesindeydi.

Biz, ulusalçı ve devrimci hedefler peşinde Kuzey’de ya da Güney’de Vietnam halkını seferber etme yeteneği bakımından yalnız olduğu görülen Komünist Vietnamlılara karşılık vermek için Güney’de bir ulus inşa etmeliyiz. Biz, “Güney Vietnam’da yeterli bir hükümet kurmak” durumundayız” (Maxwell Taylor; III, 668). Biz, “Güney Vietnam’ın gücünü ve bütün yurttaşları nezdinde imajını takviye etmek” için harekete geçmeliyiz.”²³⁴ Sistemler Analizi Direktörü, “ABD’yi yenilgiye uğratmak için tehlikeli biçimde zekice bir strateji oluşturabilecek durumda olan bir düşmana karşı harekete geçmemiz gerektiğini düşünüyorum,” uyarısında bulunmaktadır. “Bunu şimdi kabul etmez ve gereğini yapmazsak, bu strateji gelecekte çok popüler hale gelebilir” (IV, 466). Strateji Vietnamlıların bağımsızlık ve toplumsal adalet özlemleri temelinde bir ulusal kurtuluş savaşı açmaktı.

Her nasılsa, dış güç asla rekabet edemiyordu. ABD öldürebilir, sakatlayabilir, köylüleri evlerinden sürüp çıkarabilir, kırsal kesimi ve örgütlü toplumsal hayatı tahrip edebilir, fakat imajı uygun bir ulus inşa edemezdi. ABD emperyal hâkimiyete uygun olmayan bir toplum ve kültürü üstlenmişti. Bu nedenle o toplum tahrip edilmeliydi. Bu bir cinayetten de kötüydü; gerçekçi uzmanların kederli bir tutumla açıkladıkları gibi bir gaftı.

Niyetleri Pentagon araştırmasında bildirilen bireylerle kişisel olarak tanışan insanlar onları insancıl, liberal, yetenekli ve zaman

zaman samimi savaş karşıtları olarak betimliyorlardı. Kişisel olarak hiçbirini tanımadığım işin bu yargı hakkında yorum yapmıyorum. Doğru olduğu farzedildiğinde Pentagon araştırması iğrenç bir maceraya katılmanın herhangi biri üzerindeki etkisine ilişkin dramatik bir kayıt olarak hizmet eder. Edepli genç adamlar Vietnam'ın koşulları tarafından kötü ruhlu katillere dōnüřtürüldü ve onların çoğu sürec̄ten ve sonuçlarından cesaret ve duyarlılıkla söz etmişlerdir.²³⁵ Arka oda çocuklarından benzer bir şey gelmemiştir. Onların sorumluluğu kıyaslanamayacak kadar daha büyüktü ve elbette, on yaşında bir çocuğun kendisini öldürmeye çalışabileceği bir köydeki bir askere kıyasla ne yapılacağını düşünmek işin çok daha iyi bir konumdaydılar.

Kongre üyesi Robert Drinan, bir Güney Vietnam turu sırasında Vietnamlı bir avukattan şu sözleri işitti:

. . . Ayrılmanızdan çok sonra kendi Nuremberg mahkemelerimizi kuracağız. Bu mahkemelerik Komünist işi ya da Asya tarzı propaganda olarak göz ardı edeceksiniz,²³⁶ fakat şunu unutmayın ki nüfusun yarısı Amerikalıların barbar olduklarını düşünecek.²³⁷

Kurbanların yargısını beklemek durumda kalırsak Amerikan toplumu işin bir talihsizlik olur.

VII. SON YORUM

Bana kalırsa, Pentagon araştırmasında daha asap bozucu paragraflardan biri son sözde yer almaktadır. Burada analist 1968'in başında Tet Saldırısı'nın ardından yapılan taktik değişiklik üzerine yorumda bulunur (IV, 603). "Amerikan kamuoyunun büyük ve giderek artan unsurları şimdiki halde kabul edilemez düzeylere ulaşmıştı ve maliyetteki büyük artışı güçlü biçimde protesto edecekti." Eğer analist haklıysa, bu durumda kamuoyu süregiden saldırganlığın bize getirdiği maliyetlere olan özel ilgisinde yürütme gücüyle neredeyse birleşmiş durumdadır. Bu değerlendirmenin doğru olduğundan kuşkuluyum, fakat Nixon yönetiminin bunu hesaba kattığı ve otomatlaşmış ateş kontrol sistemleri ve düzenli birliklerin yerine paralı askerler, silahlı helikopterler ve Westmoreland'ın "kıyma makinesi" yerine akıllı bombalarla maliyeti düşük bir teknolojik savaşın düşmanın altyapısının imhasını sağlayacağını ve Hindeğin halkına ABD küresel sisteminin hoş göreceği türden bir bağımsızlık güvencesinin verilmesiyle başarılı olabileceğini umut etmektedir. Analist bu değerlendirmesinde haklıysa, Pentagon Belgeleri'nin açığa çıkardıkları Vietnam'a yönelik kamuoyu tutumlarında ya da Vietnam'ı özellikle felaketli bir olay haline getiren küresel siyaset üzerinde pek az etki yaratacaktır. Eğer analist haklıysa, bu durumda McNamara araştırması Pentagon kasalarında tozlanmaya terk edilebilir.

BÖLÜM 2

Genişleyen Savaş

I. LAOS

Birinci bölümde tartışılan Pentagon Belgeleri Laos'taki savaş hakkında sadece sınırlı bilgi sağlar. Ancak bu savaşın içinde sürdürüldüğü genel çerçeveyi net biçimde ortaya koyar. Vietnam'da olduğu gibi Laos'ta da taktik kararların yol gösterici ilkesi Tanham-Duncanson doktriniydi: "Bütün ikilemler pratiktir ve fizik yasaları gibi etik anlamda tarafsızdır" (bkz. bölüm 1, kısım I). Sorunlar, özetle, teknik sorunlardır. Hedef, karşı-ayaklanma deneyine maruz bir toplumda seçilmiş sosyal grupların yönetimini oluşturmaktır. Pek çok yöntem vardır. Bunlar kırsal kalkınma ve meta ithalinden B-52'lere, misket bombalarına ve tarımsal ürünün imhasına kadar değişir. Teknisyenin yüz yüze geldiği görev, toplumsal düzenin sürdürülme ve bu örüntüden ayrılan bütün varoluş tarzlarını engelleme ya da yok etme olasılığı azami düzeye çıkarılacak şekilde bu yöntemleri birleştirmektir. Yegâne kısıtlama maliyettir: Plancılara ve onların temsil ettikleri çıkarlara ilişkin maliyetler. Maliyetin düşük olduğu yerde, yıkım buna uygun biçimde genişleyecektir. Laos'un köylü toplumu zayıf ve savunmasız olduğu ve savaş mutlak bir gizlilik içinde yürütüldüğü için, maliyetler minimaldir. Kestirilebilir sonuç, bir zamanlar gelişmekte olan kırsal bir topluluk olan, şimdi kararmış ıssız bir bölge haline gelen Kavanozlar Ovası'dır.

Hava Kuvvetleri Sekreteri Robert Seamans, Laos'un kuzeyini ziyaret ettiğini söyler ve şöyle der: "Hedef gözetmeyen bombardımana ilişkin hiçbir bulguya rastlamadım."¹ "Kaba" olanlar Kuzey Vietnamlılardır ve halk "ABD'ye karşı değildir-tam tersidir." Büyükelçi William Sullivan, Kongre'nin huzurunda, sadece askeri hedeflere saldırıldığını doğruladı: "Köyler ve meskûn bölgeler ABD hava faaliyetlerinin dışında[dır]" ve "Kuzey Vietnamlılar nüfusu bölgeden kovmaktadırlar."² Hiçbir mülteci bu iddialara karşı çıkmak için Amerikan gazetelerine mektup yazmadı ve senato oturumlarında

boy göstermedi. Bununla birlikte, Laos'taki Amerikan savaşına ilişkin belgeler peyderpey birikmekte ve bu iddiaların arsızca söylenmiş yalanlardan ibaret olduğunu ortaya koymaktadır.

Hava kuvvetleri sekreterinin ayırım gözetmeyen bombardımana ilişkin hiçbir belirti görmediğine dair ifadesini, o sıralarda Kavanozlar Ovası üzerinde uçan T. D. Allman'ın görgü tanıklığıyla kıyaslamak yararlı olabilir:

Şimdi [bölge] ıssız ve tahrip olmuş durumda. Üç yıldan az bir süre boyunca yoğun ABD bombardımanının kırsal bölgeleri ne hale getirebileceğini gösteren çarpıcı bir örnek.

Geniş bölgelerde başlangıçtaki parlak yeşil yok olmuş, yerini siyah ve parlak metalik renklerden oluşan soyut bir örüntüye bırakmış. Geri kalan bitki örtüsünün büyük bölümü bodur ve yaprakları dökken zehirli maddeler yüzünden çorak kalmış. Ovanın kuzey ve doğu yamaçlarının şimdiki esas rengi artık siyah. Düzenli olarak atılan napalm bostanları kavurmuş, kapkara dev dikdörtgenler oluşturarak yanmaya devam ediyor. Uçuş sırasında henüz bombalanmış bölgelerden yükselen dumanlar görülüyor.

Ovaya giden anayollar görünüşe bakılırsa sürekli olarak, acımasızca bombalanmış. Buralarda ve ovanın kenarları boyunca hâkim olan renk, sarı. Bostanlar tamamen tahrip edilmiş, sayısız krater var. . . . Pek çok yerde tekil kraterleri ayırt etmek imkânsız; tekrarlanan bombardıman yüzünden yama gibi görülen dövülmüş topraklar. . . . Güneydoğuya doğru gidildiğinde, bir zamanlar Fransız tarzı bir pazar kasabası ve Komünist Laos'un en kalabalık yeri olan Xieng Khouangville boşaltılmış ve tamamen tahrip edilmiş....

Ovaya Komünistlerin giriş yolları boyunca, 500 librelik bombaların açtığı sayısız çukurlar B52'lerin yarattığı dev kraterlere dönüşüyor. Doyurma bombardımanları hedef bölgede insan hayatını tamamen yok etmek ve yolları kapatan göçükler yaratmak için kullanılmış. . . .

Hem Pathet Lao lideri Prens Souphanouvong, hem de ABD yardım misyonu bir zamanlar bu ovayı Laos'un kuzeyindeki tepelerin ekonomi merkezine dönüştürecek planlar hazırlamışlardı. Şimdi, savaş hemen yarın sona erse bile, ekolojik dengenin yeniden oluşması, kasaba ve köylerin yeniden kurulması ve tarlaların eski haline gelmesi yıllar alabilir.

O zaman bile ova on yıllar boyunca ya da daha uzun bir süre yüz binlerce patlamamış bomba, mayın ve bubi tuzakları yüzünden tehlikeli bir yer olarak kalacak.³

Hükümet denetimindeki alanlarda bile tarlalara ve köylere patlamamış antipersonel silahlar saçılmıştı. Michael Morrow kraliyet başkenti Luang Prapang'a dört mil uzaklıkta bir köyü ziyaret etti. Burası, yakınlardaki bir hava üssüne saldıran komünist birlikler tarafından geçici olarak işgal edilmişti. "Karşı saldırı gerçekleştiğinde biri hariç bütün saman ve bambu evler yakılıp yıkıldı ya da uçaklardan atılan bombalarla yok edildi. . . . Köylülerin anlattıklarına göre, daha önce Amerikalı imha uzmanları tarafından denetlenen, bambularla kaplı arazide yürüyen muhabir, on beş dakika içinde patlamamış iki CBU'ya [misket bombası] rastladı." Daha yakın bölgelerde Morrow "en az yirmi beş CBU'nun yanı sıra patlamamış bir top mermisi, bir havan topu mermisi ve patlamamış bir M-79 el bombası gördü." Bütün bunlar köylüler tarafından normal günlük çalışma sırasında bulunmuştu. "En dramatik olanı, köyün tam karşısındaki bambu ve muz ağaçlarıyla kaplı bir alanda, balık yu-murtaları gibi serpiştirilmiş sarı 'bebek' bombalarıyla birlikte duran patlamamış bir 'ana' CBU bombasıydı." Bombaların üzerinde Amerikan Hava Kuvvetleri yazısı gayet açık biçimde görülüyordu. Köylüler tarlalarına gidemiyor, çocuklarının dışarıda oynamasına izin vermiyorlardı. "Ve Amerikalıların en kapsamlı bombardıman-dan kalan patlamamış parçaları toplamaları ya da arayıp bulmaya çalışmaları tarihsel olarak ihtimal dışıydı."⁴

Fakat Robert Seamans ayırım gözetmeyen bombardımana ilişkin hiçbir bulgu görmemiştir.

Bombardımana katılan çok sayıda hava kuvvetleri personeli köylerin bombalandığını bildirmiştir. Bir gözetleme uçağından yüksek irtifa bombardımanını yöneten bir hava kuvvetleri bin-başısı, muhabir Joe Nicholson Jr.'a şunları söyledi: "Hava komuta noktası bana savaş uçaklarının güzergâhını verir ve ben de zamanı geldiğinde savaş uçaklarının köylere ulaşmasına rehberlik ederim." Bir deniz kuvvetleri pilotu şöyle diyordu: "Bildiğim kadarıyla, sürekli köyleri bombalıyorduk. Bombardımanımız genellikle belirli koordinatlara bomba bırakmaktan ibaretti." Tayland'daki Udorn Hava Kuvvetleri Üssü'ndeki bir fotoğraf yorumcusu şöyle diyordu:

Hepsinde bomba kraterleri olan, tahrip edilmiş 10-15 kadar köy fotoğrafı gördüm. Köylerde tahrip edilen çok sayıda araç vardı. Bu da köylerin, meskûn, insanların yaşadıkları yerler olduğunu gösteriyordu. İnsanların Kavanozlar Ovası'nda sığınabilecekleri tek yer ancak sık ağaçlı ormanlar ya da bir mağara olabilirdi. Ve biz mağaraları bombalıyorduk. Tek bir insanın geçebileceği bir yol orayı bombalamamıza yeterliydi. Her türlü insan faaliyeti düşman faaliyeti olarak görülüyordu.⁵

Laos hakkında brifing veren bir CINCPAC mensubu, foto-istihbarat uzmanı James Walkey bombalanmış 100'den fazla köyün yaklaşık 150 fotoğrafını görmüştü. Fakat bombalanan köy fotoğraflarının brifinglerde asla kullanılmadığını, sadece tahrip edilen kamyon ve yanan tesis vs. fotoğraflarının sunulduğunu söylüyordu. Kuzey Vietnam'ın güney kesimlerine gelince, buralarda "bir zamanlar olması gereken köylerin hiçbiri ortada yoktu." Walkey hastane olarak kullanılan bir mağaranın CBU'lar ve Rockeye füzeleriyle vurulduğunu ve Xieng Khouangville yakınlarında bir köyün B-52'lerle bombalandığını bildirir.⁶

Mültecilerin tanıklığı da birikiyordu.⁷ Laos'taki Amerikan savaşı ve sonuçlarının kamuoyu tarafından bilinmesinden esas olarak sorumlu olan kişi, Laos'ta uzun yıllar Uluslararası Gönüllü Hizmetleri'nde çalışan, aynı zamanda bir USAID eğitim danışmanı ve gazeteci olan, Lao diliyle konuşan Amerikalı Fred Branfman idi. Topladığı belgelerin bazıları Senato soruşturması sırasında ortaya çıktı.⁸ Branfman'ın *Voices from the Plain of Jars* [Kavanozlar Ovası'ndan Sesler] adlı kitabına bakınız. Tartışmaların ve analizlerin yanı sıra Laoslu mültecilerin yazılarını ve çizimini kapsayan kitap, Hindic'in kurbanları hakkında geniş çapta kamuoyuna sunulan yegâne belgedir.

Lao diliyle konuşan bir diğer Amerikalı, Walter Haney mülteci röportajlarından oluşan ayrıntılı bir derleme yapmıştır: "Kavanozlar Ovası'ndan Mülteciler Arasındaki İç Savaş Kayıplarına İlişkin Bir Araştırma."⁹ Haney, kendi Lao öğrencilerinden bazıları 1970'te mültecilerden gelen haberleri aktarmaya başladıklarında Kavanozlar Ovası'ndaki bombardımanla ilgilenmeye başladı. Öğrencilerden biri şöyle yazıyordu:

Bombardıman sırasında, uçaklar bombalanacak yeri seçemiyorlar, fakat aşağıda hayvan ya da insan görüyorlarsa, üzerlerine bomba bırakıyorlardı. Mültecilerin doğdukları evlerden kaçıp buralara gelmelerinin esas nedeni buydu. . . . Köylülerin köylerini bırakıp buraya gelmelerinin en önemli nedeni bombardımandı.

Haney'nin mülakat yaptığı mülteciler sadece bombaları ve antipersonel silahları betimlemekle kalmazlar, aynı zamanda çeşitli zehir tiplerinin nasıl görüldüğünü de anlatırlar. Kara savaşıyla hiçbir ilgisi olmayan köylerin ve tarlaların hedef gözetilmeden bombalandığını anlatırlar. İçlerinden biri (ikinci elden) infilak eden dolmakalem ve kol saatleri olduğunu bildirir. 1964 sonu ile 1965'te gerçekleşen bazı ölüm olayları bildirmiş; ancak bombardıman 1968 ve 1969'a kadar gerçek imha düzeyine ulaşmamıştır.

Büyükelçi Sullivan, yorumlara eşlik ederek, Harvey'nin "ciddi ve özenle hazırlanmış bir çalışma" yaptığını kabul eder, zehir kullanıldığını reddetmekle birlikte, vardığı sonuçlara karşı çıkamaz. Sullivan, Haney'nin mülakatlarının, doğru olmakla birlikte, atipik olduğunu, çünkü bu mültecilerin "Kavanozlar Ovası'nda şiddetle süren" çatışmaya maruz kaldıklarını öne sürer. Aynı zamanda, 8.500 mülteciye oluşan bir popülasyonda 189 ölüm olduğunu, "çok fazla" olan bu sayının "gerçekleşen çatışmanın şiddeti dikkate alındığında" gene de çok küçük sayılması gerektiğini öne sürer.

Bu açıklama aslında hiçbir şey söylemez. Başka kaynaklardan (özellikle yukarıda adı geçen kaynaklar ve yapılan göndermeler) gelen bulgular, Haney'nin mülakatlarının, üç mülteci kampından gelen zehir haberleri dışında, gayet tipik olduğunu gösterir. Ayrıca, okurun kolayca anlayabileceği gibi, mülakatlar çoğu durumda yakınlarda hiçbir çatışma olmadığını ve aslında, yine pek çok durumda, daha önce ya da o sırada orada hiçbir askerin bulunmadığını gösterir. Genellikle mülteciler, sığınmacılar ve esirler, gayet anlaşılabilir şekilde, bombalamanın dar anlamda çok az askeri önem taşıdığını bildirir. VHO (Kuzey Vietnamlılar) ve Pathet Lao askerleri, ABD Hava Kuvvetleri'nin ve Vientiane'deki sivil görevlilerin gayet iyi bildikleri gibi, doğal olarak görünür hedeflerden uzakta, ormanlarda saklanıyorlardı. Bombardımanın amaçları, akılcı bi-

çimde düşünöldüğünde, tamamen farklıydı. 8.500 kişilik bir nüfus içinde 189 kişinin ölmesine gelince, bu küçük bir palavradır; Haney 8.500 mülakat yapmadı, sadece 8.500 kişi arasından seçilmiş bir grupla mülakat yaptı. Belirtildiği gibi, Sullivan ve diğerleri, ABD uçaklarının köylere ve meskûn bölgelere saldırmadığı konusunda Kongre önünde tekrar tekrar tanıklık yaptılar. Bu mülakatlar, aksini gösteren ve giderek artan bulgulara önemli bir katkıdır. Sadece zihni ampirik bulgulara kapalı olan birileri yönetimin Kongre'ye ve kamuoyuna söylediklerine inanabilir. İlgilendikleri alanda hükümet görevlilerinin sahte, kurgusal ya da çarpıtılmış sözlerinin ve sunumlarının bu gibi meselelerde sadece ahlaki bakımdan anlamsız değil, teknik anlamda da suç niteliğinde olduğu hatırlatılabilir (bkz. bölüm 1, not 41).

Çağdaş Laos'ta en tanınmış Amerikalı yazar olan Arthur Dommen, "Pathet Lao'nun işini zorlaştıran . . . Amerikan bombardımanının neden olduğu sürekli kesintiler"den söz eder.¹⁰ "Kesinti" ve "işini zorlaştırmak" gibi terimler mültecilerin deneyiminin özünü tam olarak aktarmaz. Dommen, Vientiane'deki Lane Xang Hotel'in yüzme havuzundan öykü yazan muhabirleri küçümseyerek yazar (s. 302), fakat kendisi birkaç mil ötedeki sefil kamplarda yaşayan mültecilerden öğrenebileceğini görünüşe bakılırsa anlayamaz (ya da bunları bildirmek istemez). Aynı zamanda, 1968'de Sam Neua Eyaleti'nden Jacques Decornoy'un, bildiğim kadarıyla basında yer bulması için gösterilen büyük çabalara rağmen Amerikan basınında yer almayan görgü tanıklığına sadece dolaylı olarak değinir.¹¹ Dommen, Ho Şi Min Yolu'na "bir karınca kolu," "canlı bir organik canavar" gibi, "yolda ayakkabılarını bırakıp, bazıları ezilerek ve kargaşa içinde" yığılan, "daha sonra ölmüş yoldaşlarının üzerine basarak yeniden ileriye doğru hareketlenen" Kuzey Vietnamlılarla daha fazla ilgilenmektedir (s. 357: anlamayan okur için söyleyelim, "Ayakkabı yukarıda Amerikan bombardıman uçaklarının ansızın görölmesini temsil etmektedir.") "ABD siyaset yapıcıları"na gelince, onlar temiz kalpli izcilerdir; "Hanoy'un davranışını, adaletin dünyada hüküm süreceğine dair geleneksel Amerikan inancına doğrudan bir meydan okuma olarak görmektedirler" (s. 381).

“Amerika’nın Vietnam savaşına yarım milyon insan bağlaması ancak bu arka plandaki dürüstlük ve adalet geleneğiyle anlaşılabilir.”

Bu türden yargıları vurgulayan üstü kapalı ideolojik önkabuller başka yerlerde de açığa vurulur. Mesela Dommen, Laos’taki “Kuzey Vietnam” hedeflerinin, bir köylünün statüsünü oluşturan cazip tüketim hevesini kırarak artan oranlı vergilendirmeyi kapsadığını, ekonomik eşitliğe yöneldiğini kaydeder. Dommen’e göre bunlar, Kuzey Vietnamlıların ya da Pathet Lao’nun ellerinde “kurtuluş için ödenmesi gereken bedel”in parçasıdır (s. 361). Bu türden pasajlarda Dommen, ancak kötü komünistlerin meydan okuyabilecekleri Amerikan hedeflerinin saflığına, eşitlikçi olmayan ideoloji ilkelere tamamen dogmatik inancını açık biçimde ifade eder. Çağdaş meselelere karakteristik biçimde bu türden varsayımlarla yaklaşan yazarlar, kendi değerlerini ve sosyal fayda anlayışlarını ortaya koyan “bağlı bilim adamları”yla kıyaslandığında tarafsız ve değerlerden özgür olarak görürler.

ABD hükümetinin resmi konumu, Kuzey Vietnam saldırganlığına tepki olarak Laos’taki savaşın içine çekilmiş olmaktı. Hükümet kaynakları Pathet Lao’nun bütünüyle DVC’nin denetiminde olduğunu, basının ise onların birlikte varoluşlarını gözardı etme eğiliminde olduğunu kanıtlamaya çalışırlar. Hükümetin görüşünü destekleyen bulgular yetersiz ve ikna edici olmaktan uzaktır.¹² Laos’un güneyindeki bombardıman, kuşkusuz Güney Vietnam ve şimdi de Kamboçya’daki Amerikan faaliyetiyle ilgilidir; fakat yukarıda belirtildiği gibi, yönetim, Laos’un kuzeyinin bombalanmasının Güney Vietnam ve Kamboçya’daki operasyonlarla ilişkili olmadığını teslim etmektedir.¹³ Askeri ya da başka şekilde DVC katılımı ilginç ve önemlidir. Bir kez daha vurgulanması gerekir ki eldeki bulgular eksiktir, bütün taraflara ilişkin özgün kaynaklar taraflı ve güvenilirmezdir ve sonuçlar genellikle eldeki bulguların çok ötesindedir ve bunlar, başka yerlerde eleştirel olmayan biçimde tekrarlanır. Özgün iddialar söz konusu olduğunda konuya ilişkin yazına ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Göndermeler izlenerek ancak özgün kaynağın hiçbir bulgu sunmayan tarafla ilgili olduğu, bir hükümetin bilinmeyen bir görevlisinin sözde bildirgesinden ibaret olduğu ya da

elde bulunmayan, dolayısıyla temeli ve olası nitelikleri bilinmeyen bir istihbarat raporu olduğu keşfedilir. (Örn. bkz. bölüm 1, not 225; giriş, not 24.)

Bir örnek olarak, Langer ve Zasloff'un şu yetersiz ifadesini ele alalım: "Şu anda Laos'ta yaklaşık 67.000 Kuzey Vietnamlı askeri personel hizmet etmektedir."¹⁴ Ellerindeki tek kaynak Başkan Nixon'ın 6 Mart 1970 tarihli bir ifadesidir. Fakat bu ifadenin içinde yer aldığı konuşma olgu hatalarıyla doluydu¹⁵ ve burada belirtilen sayı Vientiane'deki ABD askeri ataşeleri tam olarak 50.000 sayısını verdikleri için¹⁶ oldukça tartışmalıdır ve başkanın bildirdiği yeni Kuzey Vietnam işgalinin önemsenmediği görülür.

Langer ve Zasloff'un sayılarını kullanan Arthur Dommen, Laos'un kuzeyindeki savaşçı bir VHO birliği hakkında dikkate değer biçimde 1968'deki kadar düşük bir değerlendirme yapar.¹⁷ Kuşkusuz ABD hükümetinin verdiği "Kuzey Vietnam askeri personeli" sayılarının, sırtında pirinç çuvalı taşıyan her yaşlı adamı kapsadığı da akılda tutulmalıdır. Yoğun bombardıman Laos'taki Pathet Lao ve Kuzey Vietnamlılar'ın ikmal sorunlarını artırmış olmalıdır. Bu durumda "askeri personel" oranının da arttığı tahmin edilir.

Yeni bir rapora göre, Lao Kraliyet Hükümeti'nin elinde 92 Kuzey Vietnamlı esir bulunmaktaydı; 2.494 Pathet Lao'ya kıyasla 1968'de 73 Kuzey Vietnamlı ele geçirilmiştir.¹⁸ Carl Strock, Kızıl Haç'ın Vietnamlı mahkûmları sadece "Laos'un geniş Vietnamlı topluluğundan gelmiş olma olasılığını açık bırakarak . . . etnik Vietnamlılar" olarak listeler. Bu türden sayılar ABD hükümetinin iddialarını ya da basın haberlerini pek doğrulamaz. Bunlar Laos'taki bütün faaliyetlerden genellikle "Kuzey Vietnamlılar" olarak söz eder. Strock, Laos'ta 400'ü ölü ve 200'den fazlası kayıp olmak üzere en az 1.500 ABD kaybı bildirir.¹⁹

Kendisinden önceki Fransa gibi ABD de dağ kabilelerini Lao direniş güçlerini engellemek için seferber etti (Lao Issara, Pathet Lao). 1961'de yaklaşık 9.000 Meo kabile mensubu, Lao Issara'ya karşı Fransızlarla aynı safta yer alan Toby Lyfoung'un siyasi liderliği altında ve MAAG Laos Şefi'nin tavsiyesiyle, "Vientiane CIA şefinin icra ettiği" komuta kontrolle "Laos'taki komünist hâkimiyetindeki

bölge”de gerilla harekâtlarına katıldı.²⁰ AID/Laos mensubu eski mülteci kurtarma görevlisi, “1962 Cenevre Anlaşmalarıyla Laos’ta ABD askeri müdahalesine kısıtlamalar getirildikten sonra gerilla güçlerine tavsiyede bulunma rolünün CIA’in operasyonel kanadına verildiği”ni doğruladı ve şunu ekledi: “Bu sırada . . . AID programın paramiliter yönlerine doğrudan ve resmi olarak katıldı.”²¹ Daha önce belirtildiği gibi, CIA’in yönettiği gerilla eylemleri gayet belirsiz olan 1962 anlaşmalarını ihlal eden önemli bir etkendi (bkz. bölüm 1, not 225). Sonuçlar felaket olmuştur ve raporlar dağlık bölgelerdeki kabile mensuplarının örgütlü bir toplum olarak imhayla yüz yüze geldiklerini gösterir.

CIA ya da USAID’le bağlantılı olmadan Laos’taki Meo bölgelerine seyahat eden az sayıda Batılıdan biri, Şubat 1968’den beri pek çok kez bölgeyi ziyaret eden, Lao dili konuşan bir Avustralyalı, John Everingham idi. Pathet Lao’yla savaşmaları halinde bir “Meo ulusu” kurabilecekleri vaadinde bulunan “CIA’e güvenecek kadar saf olan” bu Meo’nun başına gelenleri canlı biçimde betimler. Eylül 1970’te “birbiri ardı sıra yok edilen köyler”de dolaşırken on iki yaşlarında birkaç çocuk bulur. “CIA gizli ordusu helikopterle tek yönlü olarak ölüme gidiyor,” demektedir. “1966’da silah altına alınanların hiçbirisi, evet hiçbirisi geri dönmemiştir.” On bir ve on iki yaşlarındaki çocuklar CIA mensupları tarafından helikopterlere bindirilip ölüme gönderilmektedirler. “Amerikan bombardıman siyaseti de Laos bölgesinin toplam alanının yarıdan fazlasını insanların gökyüzünden korktukları yanıp yıkılmış bir harabeler diyarına çevirmiştir.”²² Öyle ki “komünistlerin yaşayacakları ve barınacakları hiçbir yer kalmamıştır.” Pek çok Meo kaçağı Pathet Lao mıntıklarına geçemez. Bunlar acımasız bir bombardımana maruz kalacaklardır. “Çaresiz köpekler gibi tuzağa düşürülürler ve CIA tasmalarını tutar ve Amerikalılar ile müttefiklerine Tayland sınırının 100 mil güneyinde biraz daha güvenli bir bölge sağlamak için Meo ordusu Pathet Lao’yu az bir süre daha geride tutabildiği sürece onları bırakmaz.”²³

1970 yılının Haziran ve Temmuz’unda Kavanozlar Ovası’ndan gelen mülteciler için yapılan bir USIS araştırması şu sonuca varıyordu: “Bombardıman göçün en zorlayıcı sebebidir.” Araştırmaya

katılan mültecilerin yarısı, bombardıman korkusu yüzünden kaçtıklarını söylüyorlardı; yaklaşık %20'si bu nedenle Pathet Lao'dan nefret ediyordu. Sekiz ay sonra Laos'taki ABD elçisi *Facts on Foreign Aid* başlıklı bir kitap yayımladı. Kitabın "Mülteci Hareketlerinin Sebepleri ve Dürtüleri" başlıklı bölümünde şöyle deniyordu:

İki farklı yönetim arasında seçim yapmaya zorlanan insanların dürtüleri her zaman belirgin değildir, ancak Pathet Lao yönetiminde üç koşulun tahliye seçeneğine yol açtığı görülmektedir: Pirinç vergisi, taşıma ücreti ve askere alma. Halk öncekinden daha fazla pirinç yetiştiriyor, fakat kendilerine daha azı kalıyordu. Geri kalanını devlete vergi olarak ödüyorlardı—devlete yardım olarak pirinç, ticaret için pirinç ve bağış olarak pirinç. Pathet Lao konvoylardan ve çalışma gruplarından oluşan gelişmiş bir çalışma sistemi tasarlamıştı. Bütün genç erkekleri askere aldı. Kavanozlar Ovası'ndan gelen mülteciler esas olarak bu sebeplerle evlerini terk ettiklerini söylemektedirler.²⁴

Burada "göçün en zorlayıcı sebebi"nin ne olduğu ya da ABD'nin Laos'taki hava savaşının neden olduğu "kesintiler" ya da "zorluk" hakkında hiçbir şey söylenmez.

Kennedy Altkomitesi'nin bir yönetim raporu (29 Eylül 1970)²⁵ bombardımanın amacının, Pathet Lao'nun elde tuttuğu bölgelerde "fiziksel ve sosyal altyapıyı yıkmak" ve "Kuzey Vietnam sızmasını engellemek" olduğu sonucuna varır. Eldeki bulgular bu amaçlardan birincisinin kalıcı olarak gerçekleştiğini gösterir. Nitekim Laos'taki gizli yürütme savaşı iki yönden başarılı olmuştur: Birincisi, halen nüfusun yaklaşık üçte birini barındıran Pathet Lao bölgelerinin fiziksel ve sosyal altyapısının tahribi; ve ikincisi, bu hedefe görece gizlilik içinde ulaşılması.

Laos'taki Amerikan savaşı başka yönlerden de kısmen başarılı olmuştur. Maliyet Vietnam standartlarına göre yüksek değildir. Kennedy Altkomitesi'nin yönetim raporu, "Laos'a yapılan bombardıman sortilerinde en yoğun dönemlerde günde en az 4.680.000 dolar harcama yapılıyordu" değerlendirmesinde bulunur. Doğrudan askeri yardım sınıflandırılmıştır, fakat bunun 1962'den beri 500 milyon dolar kadar olduğu, 1969'da 90 milyon dolara ve 1970'te daha fazlasına ulaştığı görülecektir.²⁶ CIA harcamaları da elbette

bilinmemektedir. USAID'in yılda birkaç milyon dolarlık "mülteci yardım programı" da doğrudan askeri harcama olarak hesaba katılmalıdır, çünkü genellikle "Cenevre Anlaşmaları uyarınca, Pathet Lao'nun denetiminde bulunan bölgelerdeki anti-komünist gerillaları destekleyen bir program"dır.²⁷ Bununla birlikte askeri harcamalar Vietnam'dakilerle kıyaslanamaz.

Kennedy Altkomitesi yönetim raporu, bombardımana ek olarak "Laos'ta belli başlı operasyon programları"nın üçünden söz eder: (1) Kraliyet Lao Hükümeti'nin "yapısına paralel Amerika'nın yönlendirdiği bir sivil yönetimin kurulması"; (2) "Esas olarak Meo gibi dağ kabilelerinden gelen paramiliter gruplara karşı verilen bir kara savaşının desteklenmesi ve gözetimi"; (3) "Düşmanı nüfus kaynaklarından yoksun bırakmak için Pathet Lao bölgelerinden yerel köylülerin kitle halinde tahliyesini yürütmek ve desteklemek."²⁸ Burada da Vietnam'la benzerlikler açıktır (bkz. bölüm 1).

Bu programlar, tıpkı ağır bombardıman gibi belirli bir başarı kazanmıştır. Yönetim raporu Amerikan yönelimli sivil yönetimin "hükümeti suyun yüzeyinde tutmak" ve "Vientiane'de tarafsız bir hükümetin özünü değilse de kabuğunu muhafaza etmek" için kullanıldığı, bu hükümetin de "en azından Tayland'a sınırdaş stratejik Mekong Vadisi'nde" ismen geçerli olduğu sonucuna varır. Bu da, Güneydoğu Asya'daki Amerikan hedeflerinin esas desteği olan Tay elitine zaman kazandırarak ve Güneydoğu Asya'daki "ikinci savunma hattı"nın güvence altına alınmasına yardımcı olarak uzun vadede Amerikan hedeflerine hizmet eder. Komünist güçlerin karada daha önceki dönemlere kıyasla daha güçlü olduğu ve Meo'nun büyük çapta yok edildiği görülür.

Meo'nun kalıntıları ile Lao arasında bir uzlaşma sağlama olasılığının ne kadar olabileceği ancak tahmin edilebilir. Kavanozlar Ovası'ndan gelen mülteciler gizli CIA ordusu Meo'nun ve diğer kabilelerin vahşetinden sürekli olarak söz etmektedirler. Bir örnek vermek gerekirse, erkek kardeşi 1964'te yiyecek ya da satabileceği bir şeyler bulmak için ormanda dolaşırken Meo askerleri tarafından öldürülen bir mülteci, onların "ormanda gördükleri herkesi vurdukları"nı söylemektedir.²⁹ VHO güçlerini Laos'taki savaşa çek-

mek de bir bakıma Amerikan amaçlarına hizmet eder. Bu, Pathet Lao yönetiminde toplumsal ve ekonomik kalkınmayla birleşen bağımsız bir Lao ulusalcılığı imkânını ileri derecede azaltır ve gelecek yıllar için Güneydoğu Asya anakarasını zayıflatabilen ve parçalayabilen bir Tay-Vietnam husumeti için ortam oluşturur. Amerikan kayıpları az olduğu için ülke içinde pek az ilgi ve tepki vardır, bu da başarılı karşı-ayaklanmanın zorunlu bileşenini oluşturur.

Üçüncü büyük operasyonel program, sivillerin kitle halinde tahliyesi, yüz binlerce mültecinin “oluşturulması”na katkıda bulunmuştur. Bunların çoğu hükümetin denetlediği bölgelerde güçlüklerle geçimlerini sağlamaktadırlar. Fakat bu program, hiç kuşkusuz, “nüfus kaynakları”nın düşmana geçmesini engellemiştir. Bununla birlikte, silah taşıyabilecek durumda olan bazı adamların ve kadınların Pathet Lao’yla kalmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Özetle, savaş Senatör Javits ve diğerlerinin inandıkları³⁰ kadar başarılı olmasa da, gizlilik ile kaba gücün bileşiminin zayıf ve genellikle savunmasız bir topluma uygulanması Vietnam’daki Amerikan güçlerini kurtaran sonuçlar sağlamıştır.

Pathet Lao ve programıyla ilgili bulgular yetersizdir ve bunların genellikle mültecilerden gelen haberlerden türetilmiş olması gerekir.³¹ Nisan 1970’te Kavanozlar Ovası’ndan yakın zamanda gelen mültecilerle ve bu bölgede yaşayan bazı kentli entelektüellerle mülakat yaptım³² ve Laos’un hem güneyinden hem de kuzeyinden gelen mültecilerle yapılan ayrıntılı mülakatların transkripsiyonlarını elde ettim. Bu türden kaynaklardan sağlanan bilgi ihtiyatla karşılanmalıdır. Bilgi veren kişilerin bazıları açıkça Pathet Lao’ya sempati duymaktadır. Bu kişiler doğal olarak isimlerinin saklı tutulmasında ısrar etmektedirler. Diğer mülteciler dışında bunların verdikleri raporlara ilişkin bağımsız bir doğrulama sağlamanın yolu yoktur. Mültecilerin çoğu oldukça stereotipleşmiş tepkiler verme eğilimindedirler ve Amerikan hükümetini (ya da bir yoruma göre, sivil giyinmiş Amerikan askerleri) temsil ettiğini farzettikleri insanlarla açık konuşmakta duraksamaktadırlar. Farklı durumlarda, bir mülteci kampında yapılan tartışmalar duyarlı konular gündeme geldiğinde –özellikle bazıları Pathet Lao lehine olabile-

cek bilgiler verdiklerinde- izleyiciler tarafından kesilmektedir. Bununla birlikte, kişisel deneyimlere ilişkin değerlendirmeler Pathet Lao mintikalarındaki hayata ilişkin gayet tutarlı bir görünüm verir. Başka kaynaklardan sağlayabildiğim bilgi temelinde, ortaya çıkan görünümün makul olduğuna inanıyorum.

Mülteclerin betimledikleri programlar daha ılımlı ve gösterişten uzaktı. 1965'te Kavanozlar Ovası'ndaki toprağı verimli bir bölgede ılımlı bir toprak reformu yapıldı. Ardından, karma kolektif-özel çiftçiliğe yol açacak şekilde köylüler arasında işbirliğini teşvik etme çabaları geldi. Bu çiftçilik yönteminin 1967'de geniş çapta uygulandığı görülmektedir. Önemli eğitim reformları da yapıldı. Başarılı olduğu görülen bir okuma yazma kampanyası vardı. Ayrıca, okuma ve yazmanın yanı sıra aritmetik ve başka becerileri kapsayan bir yetiştirme eğitimi programı uygulandı. Okullardaki eğitim öğretim dili Fransızca'dan Lao'ya çevrildi. Öğretmenlere, "insanlara ülkelerini sevmeyi öğretecek arındırılmış bir eğitim tarzı" denilen şeyi uygulamaları talimatı verildi. Bir USAID çalışanı köylülerin Pathet Lao'yu "gelenekçiler" olarak gördüklerini bildirir ve kendisiyle mülakat yapılan pek çok kişinin "ulusal kültür," halk kültürü vs. üzerinde durduğunu belirtir. Öğretmenler, öğretim düzeyinin özellikle dil ve matematik alanında yükseltildiğini ve ilkesel olarak herkese dört sınıfın uygulandığını bildirmektedirler. Eğitimi yedi yıla çıkaran bir plan, 1968-1969'da kasaba ve köyleri boşaltan bombardıman nedeniyle uygulanamıyordu. Mekanik okuma öğretimi yerini, esas olarak tarım ve pratik meselelerle ilgili, içeriğe dikkat ederek okumaya bıraktı ve "ülkemizin inşası ve yabancılar için çalışmama" anlayışı vurgulandı.

Bazı adamlar ve kadınlar öğretmen, kamu yöneticisi ve sağlık çalışanı olarak eğitilmek üzere yakınlardaki Phonesavan (ilk kez 1965'te bombalandı ve Ocak 1969'da tamamen yıkıldı) şehrine götürüldü. Eğitimin etkinliği hakkında farklı fikirler vardır. Amerikan kaynakları (bkz. yukarıda not 31) Lao ve dağ kabilelerinin teknik ve tıbbi eğitim için Kuzey Vietnam'a getirildiklerini bildirir.

Bu arada köylüler üretimi artırmaya zorlandılar. Pathet Lao'ya fazla sempati duymayan zengin bir köylü onların sürekli ders verdiklerini söylüyordu.

Bize esas olarak tarım yapmayı öğrettiler. Kişi daha fazla üretmeli. Ekimi inşa edin. Bir adam on kişinin yapacağı işi yapmalı. Daha fazla üretirseniz onu giysilerle ve parayla değiştirirsiniz. Böylece ürünü başka ülkelerle değiştirebiliriz.

Bir diğer zengin köylü “ancak üzerinizde yıpranmış giysiler varsa size saygı duyarlar,” diye şikâyet ediyordu. Ve aslında, Pathet Lao reformlarının öncelikle yoksullara yararlı olduğu görülüyordu. Köylüler saygı ifade eden sözler kullanmaktan vazgeçmeye, birbirlerine eşitler olarak davranmaya zorlanıyorlardı. Kadınlar da aynı şekilde eğitiliyor, çoğu hemşire ya da asker olacak şekilde yetiştiriliyordu. Paranın büyük ölçüde tasfiye edildiği görülür. Eğitim gördükten sonra köye dönen kadrolar vergilendirmeye destekleniyorlardı. Bütün kaynaklar, Pathet Lao yönetiminin dürüst olduğunu kabul eder. Bunlara vergilendirmeden, eğitimden ve diğer değişikliklerden şikâyet edenler de dahildir. Mülteciler genel olarak kadroların kesintisiz ikna çabalarından, baskı ya da zorlamadan kaçındıklarından söz ederler. Pathet Lao’ya karşı mültecilerin dile getirdikleri başlıca şikâyet zorunlu taşıma hizmetiyle ilgilidir. Bu hizmet özellikle askerlerin bombardımandan sonra kamyonlarla ikmal sağlamayacakları uzak bölgelere sürülmelerinden sonra köylüler için sıkıntılı haline geldi.

Mültecilerin asker ya da sivil Kuzey Vietnamlılarla, hatta Pathet Lao askerleriyle pek az ilişki kurdukları bildiriliyordu. 1967’de Phonesavan bölgesindeki yabancılar köylerdeki “uyandırma grupları”ndan alınan yerel kadrolarla değiştirildi. Bunlar Pathet Lao programının yerel düzeyde uygulanmasından sorumluydular.

Köylerde çoklu bir örgütlenme vardı: Yönetim, savunma, gençlik, kadınlar, eğitim, sulama, tarım vs. Kendi liderlerini seçiyorlar, temsilcilerin sulama gibi meselelerde dışarıdan gelen uzmanlarla ilişki kurmasını tercih ediyorlardı.

Oldukça etkin görünen ders kitapları dışında Pathet Lao programlarıyla ilgili hiçbir belgesel bulgu görmedim. Bana ulaşan bulgulardan, Laos’ta, gerçekçi ve kapsayıcı bir toplumsal ve iktisadi programı, köylü kitlelerini seferber edecek ya da onlara toplumsal ve siyasi kurumlara katılma aracı sağlayan bir programı olan

yegâne örgütlü yerli gücün Pathet Lao olduğu kanaatinin doğru olduğu anlaşılıyordu. Sürekli Amerikan saldırıları olmasaydı bu programların ne kadar başarılı olabileceği hakkında ancak spekülasyon yapılabilir.

Pathet Lao programları, mültecilerin anlattıkları kadarıyla, yukarıda değinilen soruşturmaların açığa çıkardığı gibi (bkz. bölüm 1, not 215), ancak Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin programlarıyla yararlı biçimde kıyaslanabilir. Pathet Lao programları örneğinde, hükümetin desteklediği araştırmanın sonuçları, ekonomik eşitlik yönünde atılan adımlara Dommen'in tepkisi gibi bazı dikkati çeken tutumlarla ters düşer.³³ UKC'ye ilişkin olgusal araştırmaları Dennis Duncanson gibi daha adanmış bazı ideologların sözleriyle kıyaslamak ilginçtir. Duncanson, "devrimci savaş tekniği"nin yeterince polisi olmayan ülkelerde "dış siyasi davadan kaynaklanan örgütlü bir suça bağlanmak"la başladığını; Vietnam'ın yüz yüze geldiği "temel sorun"un "doğrudan ya da beklenti olarak devrimcilerin tehdidinden tekil köylülerin korunması" olduğunu (bu konuda "hata olmamalıdır") -hiçbir kanıt göstermeden- iddia etmektedir (ve ABD'nin "görülmemiş derecede fedakâr" tutumlarından duyulan kuşkuları kınamaktadır).³⁴ Geçerken belirtelim, bir başka yerde "önceden saptanmış bir Doğru'yu kendi tercihlerinin yerine geçirerek, zorlu bir nesnellik arayışını reddedenler"i uyaran da aynı yazardır.³⁵

Aynı şekilde Ithiel Pool da sadece "büyük güçlerle aynı çizgide" olan "köy eşkıyaları"nı görür.³⁶ Şaşılabilecek bir sinizimle, şunu ekler:

Mevcut koşullarda Vietkong acımasız davranmadığı sürece güvenlik sağlayamaz. Sonuç olarak, Vietkong'un denetim altında tuttuğu her yerde insanlar göç ettikçe nüfusun hızla azalması standart bir olgudur.

Var olduğunu iddia ettiği "acımasızlık," kendi değerlendirmesine göre, "durum[ları] ağırlaştıkça," yani Amerika'nın Güney Vietnam işgalinden sonra, Vietkong'un davranışının "sömürücü ve şiddet dolu" olmasıdır. Bir süpergücün yok edici saldırısı karşısında direniş güçleri sömürücü ve şiddet dolu olmaya itiliyorsa, Pool'un anlayışına göre, bu yüzden sadece direniş suçludur. Azalan nüfusa

geline, Pool “savaştan kaçan mülteciler”den söz etse de, kaçmalarına yol açan şeyin ne olduğundan hiç söz etmemektedir. Mesele, yerleşim bölgelerine B-52 akınlarından ya da 1967’de Quang Ngai Eyaleti’ndeki köylerin %70’ini imha eden uygulamalardan. Vietkong’u nüfus azalmasından ötürü suçlayan ifade bir yorum olarak gayet anlamsızdır. Nihai olarak, “modernizasyon ve siyasi gelişmeyle kastettiğimiz şey”in “güç tekeli elinde tutan örgüt”ün geniş toplumdaki etkin biçimde işleyen köy düzeyine inmesi olduğu sonucuna varan bir siyaset teorisyeninden, belki de artık fazla şey beklememek gerekir. Tek ölçüt budur. Bu ölçütü uygulayarak, en etkin totaliter toplumun –tanımı gereği– modernizasyon ve siyasi gelişmenin zirvesine oturacağı sonucuna varırız.

Güney Vietnam’da olduğu gibi Laos’ta da ABD, modernizasyonu, toplumsal ve siyasi gelişmeyi misket bombaları, napalm ve zenginlere rüşvetle sağlamaktadır. Güney Vietnam’da olduğu gibi Laos’ta da ABD en iyi örgütlenmiş ve en etkili popüler yerli hareketleri savaştan zorlamış ve bu çabasında başarısızlığa uğrayınca, kırsal toplumun siyasi ve toplumsal dokusunu tahrip etmek zorunda kalmıştır. Yerli halk güçlerinin zaferini böylece önleyebilmiş ve Hindiçin’deki emperyal saldırganlığını Kore modeline uygun bir bölgesel çatışmaya dönüştürmek için uğraşmıştır. Laos’ta ağır bombardıman etik olarak tarafsız karşı-ayaklanma ikilemlerini çözecek yegâne araç olarak görülmüştür. Laos halkının ödediği maliyet hesaplanamayacak kadar büyük olurken, ABD’nin ödediği bedel fazla olmamıştır. Üstelik Amerikan siyaset yapıcılar, gizlilik içinde, paralı askerler, CIA yıkıcılığı ve ele geçirilemez sığınaklardan ağır bombardımanla icra edilen bu türden “yürütme savaşları”nın başarılı bir karşıdevrimci müdahale tekniği oluşturduğu sonucuna rahatlıkla varabilmektedirler. Bu durum “Nixon doktrini”nin ne anlama geldiğini göstermektedir. Öyleyse, başka yerlerdeki gelişmekte olan ülkelere düşen maliyet muazzam olabilir.

II. KAMBOÇYA

Kapsamlı bilgi olmasa da, Laos trajedisinin Kamboçya'da yeniden sahnelendiği görülmektedir. GAO'nun [General Accounting Office-Genel Değerlendirme Bürosu] bir araştırma ekibi, Kamboçya'da ABD ve Güney Vietnam bombardımanının "mültecilerin ve sivil kayıpların çok önemli bir nedeni" olduğu sonucuna vardı ve yedi milyon nüfusun neredeyse üçte birinin mülteci olabileceğini hesapladı. Kendi isteği üzerine başlatılan soruşturmayı tartışan Senatör Kennedy bir bölgeden gelen istihbarat bilgisinden alıntı yapar. Buna göre, "köylülerin en fazla korktukları şey hedef gözetmeyen topçu ve hava saldırılarıdır." Esir alınan Amerikalı muhabirler de bazıları hâlâ yayımlanmayan benzer değerlendirmeler yapmışlardır. Öykü, artık tanıdık, ABD hükümetinin esas sorumlunun Kuzey Vietnam'ın işgali olduğunu inkâr etmesini ve bu konudaki iddialarını; muhabirlerin bombardıman ve topçu ateşinin Saygon ordusunun vahşetiyle birlikte Fransız emperyalizmi dönemine dönülmesinin ve ona katkıda bulunmasının başlıca, belki de esas faktörü olduğuna dair değerlendirmelerini kapsar. Ve GAO raporundan son bir not: "ABD siyaseti Kamboçya'daki iç savaş kurbanları sorunuyla ilgilenmemiştir."³⁷

Öykü başka bakımlardan da tanıdık ve pek çok yeni yayımla önemli ölçüde aydınlatılmıştır.³⁸ Pomonti ve Thion "Amerikan bombalarının direniş yaratma mekanizmasını betimlemeyi gereksiz kılacak ölçüde iyi biliyoruz" demektedirler (s. 288). Yazarlar, esir alınan muhabirlerin ve başkalarının verdikleri bazı ayrıntılardan alıntı yaparlar ve giderek yabancı gücün aracı haline gelen Punnon Pen rejimine karşı uzun vadeli bir halk mücadelesinin temeli oluşturulurken, Vietnamlı komünistlerin destekledikleri ve tavsiyelerde bulundukları Khmer gerillalarının başarısını ve köylülerin Sihanuk'a sadakatlerini tartışır. Mart-Nisan 1970 tarihinde

ABD-VCO askeri müdahalesi ve Nisan sonunda gerçekleşen doğrudan işgal, gerilla hareketinin bütün Kamboçya'ya yayılmasını sağlamıştı. Sihanuk'un Pekin'den yaptığı çağrılar ayaklanmaya belirli bir meşruiyet kazandırırken, "Süreci harekete geçiren elbette Saygon askeri güçlerinin neden olduğu ani ve şaşırtıcı savaş gerçekliği idi." Kırsal toplumu, "1965'te Güney Vietnam'da görülenden daha dehşet verici koşullar altında parçalayan" Amerikan bombardımanının kapsamı bu sürece eklendi (s. 261 vd., 274).

Kamboçya konusunda derin bir bilgiden hareketle yazan Charles Meyer, 18 Mart 1970 darbesinden sonra Vietnamlı Komünistlerin sınır bölgelerini nasıl terk ettiklerini ve sonraki ABD-VCO akınlarının klasik Asya gerilla stratejisiyle uyum içinde muazzam bir köylü örgütlenmesinin ve Vietnam modelinde bir halk ordusunun oluşmasını nasıl sağladığını anlatır. Anlattıklarına göre, ülkenin devrimci güçlerin denetimindeki üçte ikisinde, önceki yıllarda Khmer direnişçilerinin, özellikle de 1967 baskısından kaçanların uyguladıkları yöntemler temelinde özgün biçimde Kamboçyalı halk yapıları oluşturulmaktadır. Meyer, Vietnamlıların ABD-VCO güçleriyle yüz yüze geldikleri sınır bölgelerindeki askeri güçlerin yaklaşık %90'ını, Kamboçya hükümetiyle Saygon müttefikleriyle karşılaştıkları diğer bölgelerde ise yaklaşık %20 ile %50'sini oluşturduklarını hesaplar (s. 390-1). "Dünyanın en zengin gücü tarafından ayrıcalıklı kılınan ve desteklenen bir [kent] ordusunun bir yoksullar ordusu, iç bölgelerden gelen insanların oluşturduğu ordu, Kmer halkının gerçek ordusu . . . devrimci bir köylü ordusu"yla karşı karşıya geldiği, uzun vadeli bir iç savaşı öngörür (s. 401, 398). Köylüleri devrimci davaya kazanmak için çok az propaganda yeterlidir. "Köylüler devrimci disipline uyan askerleri ve onların peşinde olup da eşkıya gibi davrananları görmüşlerdir. Zengin ordusunun kötü muamelesi yüzünden acı çektikçe, doğal olarak yoksul gerilla güçlerine katılmaktadırlar" (s. 344). Dahası şudur:

Kamboçya da Amerikan hava gücünün yıkımına maruz kaldı. Ekonomik kaynaklarının, kauçuk plantasyonlarının ve fabrikaların, pirinç tarlaları ve ormanların, bombalar ve napalın altında peş peşe yok olan barışçı ve güzel köylerin sistematik biçimde imhası askeri bakımdan

hiçbir şekilde haklı görülemez ve esasında nüfusun aç kalmasına hizmet eder. . . . Köyleri yıkılan, malı mülkü yok edilen köylülerin duydukları nefretin şiddetini hayal etmek zordur. [s. 405]

Meyer, Amerikalıların pek az desteğe sahip olduğunu bildikleri hükümeti desteklemek için savaşı Amerikanlaştırmaya ve Vietnamlılaştırmaya devam etmek durumunda oldukları kehanetinde bulunur: “Açıktır ki, Kamboçya’nın [yani Punon Pen rejimi] hayatta kalması özellikle Amerikan himayesinin devamına bağımlı olan faşist eğilimli, aşırılık yanlısı hükümetlere bağlıdır” (s. 363-5). Pomonti ve Thion, gayet bilgilendirici araştırmalarında (bkz. kısım 3) benzer bir görünüm sunarlar. Meyer’in düşman bir gözlemci tarafından solcu olarak görüldüğünü de belirtelim.

Yakınlarda Serge Thion, Punon Pen’in batı ve kuzeybatısında ki bölgelerde iki hafta geçirdi. *Le Monde*’daki (26-28 Nisan 1972) haberleri Kamboçyalı direnişçilerin, Kamboçya Birleşik Ulusal Cephesi (KBUC) denetiminde olan mıntıkalarındaki duruma ilişkin en yeni ve en ayrıntılı betimlemeyi sağlamaktadır. Habere göre, bu mıntikalar Punon Pen’in kenar semtlerinden başlamaktadır. Thion, çoğu Punon Pen’in denetimindeki bölgelerde yaşamakta olan üç-dört bin kişinin yaptığı bir mitinge katıldı. Cephenin siyasi ve askeri denetiminin tam olduğu izlenimini edindi. Lon Nol rejimine bağlı güçlerin geri çekilmesinden sonra “tehlike esas olarak göklerden geliyor.” Ziyaret ettiği her köy rastgele yapıldığı anlaşılan bombalı ve napalmlı hava saldırılarına maruz kalmaktaydı. Köylerin çoğu tahliye edildi ve kayıp sayısını azaltmak için önlemler alındı: “Kurbanlar esas olarak sürpriz saldırıyla öldürülen yaşlılar, sağır ya da hasta olanlar ya da çocuklardır.” Çoğunun Laos’tan gelen mülteciler olduğu bildirilmektedir. Yıkıcı hava saldırıları ve Lon Nol güçlerinin –özellikle CIA’nın eğittiği eski Khmer Serei– yağma ve şiddeti, başka yerlerde olduğu gibi direnişe köylü desteğini güçlendirdi. Budist rahiplerin yaşadığı semtleri de yakıp yıkan bir napalm saldırısının yok ettiği bir pagoda’nın rahibi, hava saldırılarının ve bu eylemlerden ötürü Kuzey Vietnamlıları suçlayan Lon Nol birliklerinin dini yapıları nasıl yok ettiklerini anlattı. Başkaları da benzer bilgiler verdiler. Bu türden suçlamalar Batı’da, hatta belki Punon

Pen'de bile yeterince önemsenmezken, köylüler neler olup bittiğini kendi gözleriyle görebilmektedirler.

Sihanuk rejimini deviren Mart 1970 darbesinden sonra, Mareşal Lon Nol ateist Vietkong ve Pathet Lao'ya karşı kutsal savaş çağrısı yaparak dini fanatizmi rejimi destekleyecek şekilde canlandırmaya çalıştı (aynı zamanda etnik nefreti kışkırttı; binlerce Vietnamlı'ya yönelik, Kamboçyalı köylülerin genellikle katılmayı reddettikleri bir katliam başlattı). Thion'un izlenimine göre, bu çaba tam bir başarısızlıkla sonuçlandı. Budist ruhban, bir yanda Lon Nol ordusunun ve onun Amerikalı ve Vietnamlı destekçilerinin davranışlarına; öte yanda, gerillaların geleneksel köylü duygularına, basitliğine ve yaptıkları baskıya doğrudan karşı çıktıkça, yapılanlar sonunda "failleri vuracak" demektir. Bunun sadece kısmi bilgiye dayanan bir izlenim olabildiği uyarısında bulunmaktadır.

Thion, ne Vietnamlı danışmanlardan ne de askeri güçlerden gelen "dış yardıma dair herhangi bir iz" gördü. Gözlemlediği şey, daha ziyade, "tamamen özerk bir gücün gittikçe artan yapılanması"ndan ibaretti. Vietnam güçlerinin, belirli stratejik noktaları hâlâ savunmakla birlikte, genellikle eski sınır bölgesi "sığınakları"na döndükleri sonucuna varır. "UKC birliklerinin ya da askeri danışmanlarının varlığı Mart-Nisan 1970'ten bu yana önemli ölçüde azalırken, KBUC kendi siyasi-askeri yapısını geliştirmektedir." Aralarında kentli entelektüellerin de bulunduğu pek çok kadro eğitilmektedir. Cephe'nin kırsal Kamboçya'da geleneksel otoritesini muhafaza eden Budist rahiplerin desteğine sahip olduğu görülmektedir. Öncü kadroların önemli bir bölümünün, 1967'de baskı rejiminin başlamasıyla birlikte kırsal kesime çekilmiş olan küçük Kamboçya solundan geldiğini tahmin etmektedir. Pek çok kişi, 1967'de ortadan kaybolan ve genellikle hükümet tarafından katledildiğine inanılan solcu parlamenter Hou Yuon'u gördüğünü söylemektedir.³⁹ Halk komiteleri, "bileşimi halkın genel iradesi"ni yansıtmakla birlikte Cephe tarafından örgütlenen köyleri yönetmektedir.

Thion'un mülakat yaptığı köylüler Mart 1970 darbesinden kısa süre sonra Sihanuk yanlısı köylülerin ordu tarafından katledilmesinin büyük bir öfke yarattığını ve bunun Cephe'nin başarı-

sına katkıda bulunduğunu doğruluyorlardı. Köylünün Sihanuk'a sadık olduğu açıktır. Thion'a göre, prens Pekin'den verdiği radyo mesajlarında ayaklanma ve Cephe'ye destek çağrıları yapmamış olsaydı, gerillalar Kamboçya'nın kırsal merkezine yerleşmekte çok daha büyük zorluklarla karşılaşarlardı. Bombardıman Amerikan destekli Punon Pen rejimine Khmer muhalefetini canlandıran "kesin bir argüman" sağlarken, Thion'a göre Punon Pen'in kentlerdeki yozlaşmışlığı ile gelenekçilik ve direnişçilerin ahlâkı arasındaki zıtlık Cephe'nin başarısındaki esas etkeni oluşturuyordu. Gerillalar "kentleri boğmakta"dırlar ve hâkim izlenim 1964'te Güney Vietnam'ın durumuyla benzerlik olduğunu göstermektedir. Thion, ancak kapsamlı bir Amerikan müdahalesinin yerli direniş güçlerinin köylülüğü temel alarak zafer kazanmasını önleyebileceğine inanır.

Thion'un dolaysız gözlemleri bence Meyer ile Pomonti-Thion'un önceki analiz ve beklentilerini doğrulamakta, esir alınan gazetecilerin izlenimlerini de hem doğrulamakta hem de genişletmektedir. Vietnam ve Laos devrimci hareketlerinin daha erken evreleriyle benzerlik de çarpıcıdır. Eldeki bilginin sınırlılığını bir kez daha vurgulamak gerekirken, bunların ortaya çıkan genel görünümü gayet uygun olduğu görülmektedir.

Başkan Nixon, Kamboçya'yı "en saf formunda Nixon doktrini" olarak betimlemiştir.⁴⁰ Bu kez tam da doğruyu söylemiş olabilir.

Sihanuk'un devrildiği 18 Mart 1970 darbesinin doğrudan sonucu olarak Kamboçya Hindin savaşına dahil oldu. Darbenin arka planı, Kamboçyalı seçkinlerle mülakat yapan T. D. Allman tarafından yakın zamanlarda araştırılmıştır.⁴¹ Elde ettiği bulgular şunu gösterir: "Sihanuk karşıtı komplonun -tam da böyle görünmektedir- en çarpıcı unsurları kendiliğinden olmayışı ve komplocuların ülke içindeki durumun ve siyasi koşulların gereğine uygun biçimde güçlü Vietnamlı Komünistlerle iyi ilişkileri kolayca feda etmeleri idi." Sözde kendiliğinden Vietnam karşıtı gösteriler, Kuzey Vietnam ve Geçici Devrimci Hükümet elçiliklerinin yağmalanması, Allman'a göre, komplocular tarafından örgütlendi. Allman ve diğerleri, bir başka yerde, darbeden önce Vietnamlı Komünist

güçlerin sınıra yakın olduklarına ve –aksini öne süren bazı iddialara rağmen– Kamboçya’nın iç işlerine müdahale etme niyetinde olmadıklarına işaret ettiler. Allman, darbenin gayet iyi hazırlandığı ve seçkinlerden oluşan bir tabakanın bencil çıkarlarına hizmet ettiği sonucuna varır. Bu sonuç diğerlerinin genel gözlemleriyle de doğrulanmaktadır.

Şimdi Punon Pen rejiminin başbakanı ve Sihanuk’a karşı gerilla operasyonunu yönetirken CIA ve Amerikan Özel Kuvvetleri’yle yıllarca birlikte iş yapan Son Ngoc Thanh’la yaptığı bir sonraki mülakatta Allman, 18 Mart darbesinde “Prens Sihanuk’un kovulmasında dolaylı ABD desteğine ilişkin belirtiler”i ortaya koyar. Thanh, 1969’un sonunda ve 1970’te “en azından resmi görevli bazı Amerikalıların Sihanuk’u devirme komplosunu desteklediklerini belirtti.” Thanh, darbenin planlanmasına katılan Lon Nol’un ajanları ve Kamboçyalı subaylar, ABD hükümet ajanları ve kendi karargâhı arasındaki ilişkilere dair ayrıntılar verir ve ABD hükümet ajanlarının “ülkenin iki uçlu işgali dahil olmak üzere Kamboçya’daki Sihanuk karşıtı hareketlere”⁴² verdiği destek güvencesini betimler. Bu açıklamalar eski Özel Kuvvetler Yüzbaşısı Robert Marasco’nun sözleriyle desteklenir. Marasco, CIA ve Güney Vietnam istihbaratının darbeden önce Kamboçya’da ajan bulundurduğundan “emin” olduğunu söylemektedir.⁴³

Yakınlarda kendisiyle yapılan bir mülakatta Marasco, muhabir Richard A. Fineberg’e 1968 ve 1969’da kendi görevi için Khmer Serei ajanlarının yanı sıra başka Kamboçyalıları da kiralarak ve eğiterek ülkede kurulan istihbarat ağlarını yönettiğini söyledi.⁴⁴ Bu konuda daha fazla bilgi, eski bir Özel Kuvvetler yüzbaşısı, “Cherry Projesi olarak bilinen çok gizli bir Kamboçya operasyonunun komutanı”⁴⁵ John McCarthy Jr.’un sıkı bir sansüre uğratılan, ancak 1967’de evreler halinde açığa çıkan ü duruşma kayıtlarında görülür. McCarthy, bir Khmer Serei üyesi ve komünistlerin eğittiği bir ikili ajan olduğundan kuşkulanan bir Kamboçyalı muhabiri öldürmekten aldığı yirmi yıl hapis cezasının iki yılını yattı (cezası temyizde bozuldu). Yargılama sırasında McCarthy, Khmer Serei’yi “Kamboçya hükümetinin siyasi çöküşünü planlayan bir ör-

güt” olarak tanımladı. McCarthy bu kez Thanh’ın Güney Vietnam, Longbinh’te Ocak 1968’deki askeri mahkemenin en önemli siması olduğunu belirtir. Avukatları Thanh’ın mahkemeye getirilmesini istedi, fakat ordu yabancı uyrukluların tanıklık yapamayacaklarını söyledi (Thanh o sırada Güney Vietnam’da yaşıyordu). Mahkeme kayıtları Cherry ekibinden birinin “Khmer Serei’nin lideri ya da yüksek rahibi” olarak saptadığı Tan Son Hai adında bir adama gönderme yapar. McCarthy, Fineberg’e Thanh ile Tan Son Hai’nin “aynı kişi” olduğu bilgisini verdi. Mahkemeden önce Khmer Serei, Son Ngoc Thanh’ın “Khmer Serei lideri” olarak imzaladığı bir belgeyle McCarthy’yi ajanı öldürdüğü için altın madalyayla ödüllendirdi.

Senatör Mike Gravel şöyle dedi: “ABD’nin Kamboçya’da sürekli biçimde gizli faaliyet yürüttüğü, Sihanuk’un devrilmesine adanmış bir grubun mensuplarını eğittiği, buna rağmen bir darbenin planlandığından habersiz olduğu konumunu –Beyaz Saray’ın yaptığı gibi– benimsemek inanılmazdır.”⁴⁶ Konum her zaman inanılmazdı. Allman’ın Başbakan Son Ngoc Thanh’la yaptığı mülakatın ışığında, CIA’in darbeye rolü olduğu düşüncesiyle o zamana kadar alay edenler bile akıllanmış olabilirler.⁴⁷

Charles Meyer, “18 Mart darbesine yol açan olayların gidişatında CIA’in bir rol oynadığı açıktır” sonucuna varır ve Endonezyalılar ile Japonların müdahalesi ve petrol çıkarlarından kaynaklanan olası müdahaleler hakkında bazı sorular sorar.⁴⁸ Meyer darbe grubunu yönelim bakımından esas olarak Japon yanlısı görür ve Japonların Kamboçya’da başat konum kazanma çabalarını betimler (s. 253). Pomonti ve Thion aynı gelişmeleri tartışarak (s. 259), Jakarta’da yapılan Mayıs 1970 toplantısına Japon katılımının, Japonya’nın yeniden ekonomik güç kazanmak için “Güneydoğu Asya’ya siyasi olarak yeniden girişi”nin işaretini verdiğine dikkati çeker. Haklı olarak bunun Nixon Doktrini’nin önemli bir bileşeni olduğunu kaydederler (bkz. aşağıda bölüm 4). Aynı zamanda darbe rejiminin şimdiki liderlerinin pek çoğunun, özellikle Son Ngoc Thanh’ın uzun süredir Japonlarla olan bağlantılarına ve Japon sanayi kapitanları ile askeri liderleri kapsayan “Kara Ejder” adlı gizli oluşumla ilişkilerini kaydederler. Darbeden sonra, Japonların işgalinden beri

Kamboçyalı çevrelerde tanınan, Kara Ejder grubunun “önemli bir üyesi” olan bir Japon diplomatın Kamboçya’ya döndüğünü bildirirler. Meyer ayrıca, her ne kadar Kamboçya’daki ekonomik meselelerde her şeye rağmen Japon etkisi kaçınılmaz biçimde ilerlese de, 1950’lerde Sihanuk tarafından engellenen Japon gizli derneklerinin önceki çabalarını bildirir.

18 Mart darbesinden birkaç gün sonra, Kamboçya ordusuyla bağlantılı olarak ABD-VCO askeri faaliyetleri başladı. Pomonti ve Thion şöyle belirtirler: “20 Mart günü, yani Prens Sihanuk’un devrilmesinden sadece iki gün sonra, Güney Vietnam Üçüncü Askeri Bölgesi’nin komutanı General Do Cao Tri birkaç birliği Parrot’s Beak’e [Kamboçya’nın Svay Rieng Eyaleti] gönderdi” (s. 151). Kara ve hava harekâtları, 14 Nisan’da Kamboçya ve Saygon ordularının ortak harekâtını da kapsayacak şekilde devam etti. Nihayet tam işgal 29 Nisan günü gerçekleşti.⁴⁹ Nisan ayı ortalarına kadar UKC-KVO birliklerinin Vietnam’daki Amerikan kara ve hava saldırılarıyla sürüldükleri sınır bölgelerinde kaldıkları görüldü. Meyer’e göre, sınır bölgesindeki sığınaklara yapılan saldırı Amerikan komutası tarafından aylarca planlanmıştı. Sivil nüfus için sonuç “felaket” oldu. UKC ve KVO birlikleri hava saldırısından ve kuşatmadan kaçmak için sınır bölgelerinden ayrıldılar, fakat “yüzlerce Kamboçyalı köylü hava bombardımanıyla ezildi, evleri yandı, tarlalar ve kauçuk plantasyonları tahrip oldu.” Amerikan harekâtı “vahşi biçimde uygulandı” ve Güney Vietnamlıların harekâtı, General Tri’nin “kendi ülkesinin köylerinde” kazandığı “kötü şöhret”i doğrulayarak “işkence ve cinayetin eşlik ettiği bir yağma ve çapulculuk girişimi”ne dönüştü (Meyer, s. 340-1). Sonraki gelişmeler yukarıda anlatıldığı gibidir.

Belirtildiği gibi, eldeki bilgiler Kamboçya’daki gelişmelerin daha önce Laos ve Güney Vietnam’da yaşananlara dikkati çekecek ölçüde benzediğini göstermektedir. Meyer, 1960’ların sonunda Kamboçya devriminin kökenlerinin pek çok bakımdan UKC’nin erken evrelerini andırdığını gözlemler: Bölge yetkililerinin yozlaşmışlığına ve zulmüne tepki olarak gerçekleşen köylü isyanlarını cadı avı ve yaygın bir baskı izledi. Buna tepki olarak da düşük düzeyli bir

direnış gelişti. Pomonti ve Thion, tanınmış solcu entelektüellerin 1963'te direnişe katıldıklarını, fakat Thai sınırı yakınlarında 1967 köylü ayaklanmasıyla durumun önemli ölçüde değiştiğini bildirirler. Meyer'e göre, Sihanuk'un elinde köylülerin yozlaşmış bölge yetkilileri tarafından isyana yöneltildiğini, ancak ayaklanma nedeniyle solun suçlanıp (daha sonra dış komünist etkiler) baskı altına alındığını gösteren ayrıntılı bir rapor vardı. Aslında, krizle ilgili ilk resmi bildirilerden birinde "doğrudan müdahale bahanesi yaratmak için Khmer ulusunu uzlaşamayacak kadar düşman iki bölüme ayırma" çabasına ilişkin sahte söylentilerden ötürü CIA ajanları ve başkaları suçlanarak, "devlet başkanı yerel isyanın hiçbir dış destek ve teşvik görmeyen, tamamen içsel bir olay olduğunu ilan etmiştir" deniyordu.⁵⁰ Fakat öğrenci gösterilerinin, ya hükümet tarafından öldürölen ya da direnişe katılan bazı solcuların gizemli biçimde ortadan kaybolması⁵¹ dahil çeşitli huzursuzluk belirtilerinin ardından Sihanuk tutumunu değiştirdi ve isyanın yabancılardan kışkırttığı sol eylemcilerin işi olduğunu ilan etti.

Ne Meyer ne de Pomonti ile Thion, Sihanuk'un devrimcilerin Çin-Vietnam komünizminin ajanları olduklarına ilişkin iddiasına dair herhangi bir bulgu görürler. Meyer, "Kızıl Khmer'in [Sihanuk'un terimi] silahlı mücadelesinin sadece Çin ve Vietnam'ın desteği olmaksızın değil, onların iradelerine karşı olarak gerçekteleştiği görölmektedir" (s. 201) sonucuna varır. Pomonti ve Thion, tanınmış Vietnamlı Komünistlerin Kamboçya'nın iç işlerine karışmaktan kaçındıkları ve Kamboçyalı gerillalarla temas halinde olabilseler de 18 Mart darbesinden önce ve sonra onları cesaretlendirmek ya da desteklemek için pek az şey yaptıklarını söyleyerek bu sonucu doğrulamaktadırlar. "Partizanların yavaş fakat emin adımlarla ilerlemesini"nin "köylölüğün içinde bulunduğu zor koşullarla açıldığı"na, polis baskısının bu koşulları daha da ağırlaştırdığına inanmaktadırlar. Sihanuk ve giderek bağlandığı sağcı gruplar, anlaşıldığı kadarıyla var olmayan "dışsal müdahale"yle ilgili "yabancı düşmanı bir kampanya" ve propagandayla ayaklanmanın varlığını gizlemeye çalıştılar (s. 124-5).

Bu arada, özellikle 1966'dan itibaren ekonomik durum kötüleşi-

yordu. Kent toplumunun küçük bir kesimi giderek zenginleşirken köylü kitleleri yoksullaşıyor, bu olgu direnişe katılan solcu entelektüellerce tartışılıyordu (Meyer, s. 205, 195, 42). 1969'da "artık bilinen sonuçlarıyla birlikte ülke yönetimini aşırı sağa teslim ederek ekonomiyi liberalleştirmek ve Amerikan yardımına güvenmek" dışında ekonomik çöküşten kaçınmanın hiçbir yolu olmadığı anlaşıldı (s. 215). Meyer, Sihanuk'un bu bağlamda, Beyaz Saray'ı "iyi niyetli" olduğuna ikna etmek için sınır bölgelerindeki Vietnamlı komünistlere karşı harekete geçtiğini öne sürer (s. 287). Daha ileride de, bunun Amerikalıları etkilemek için "tribünlere oynamak" olduğunu ve Sihanuk'un bu konuda UKC'ye ve Hanoy'a bilgi verdiğini söyler. Bununla birlikte Sihanuk, Vietnamlıların sosyalizminden, Vietnam ulusalcılığının dinamiklerinden korktuğu kadar korkuyordu. "ABD'yle yakınlaşma siyasetini seçmenin mantığı içinde" Sihanuk ve Kamboçya sağ Vietnamlı Komünistlere artık maddi yardım ve destek sağlayamazlardı ve ilişkiler kötüleşti (s. 295). Sol muhalefeti ezmek için sağla ittifak yapan Sihanuk kendisini manevra yapamayacak durumda buldu. Ocak 1969'da, CIA tarafından eğitilen ve finanse edilen, 1950'lerin sonundan, özellikle 1963'ten beri Kamboçyaya karşı askeri harekâtlara girişen Khmer Serei, Kamboçya ordusuna "destek" vermeye başladı (s. 274, 240, 300). Diğer pek çok yorumcu gibi Meyer de burada, 18 Mart darbesini ve sonrasını planlamanın parçası olarak bir CIA inisiyatifi görmektedir.

Ana hatlarıyla bütün bunların Kamboçya'yı Hindeğin savaşlarının dehşetine sürükleyen darbeye yol açan başlıca gelişmeler olduğu görülür. Darbeden önce Kamboçya, Amerikan destekli komşuları, Tayland ve Güney Vietnam'ın yıkıcılık ve doğrudan saldırı girişimlerine maruz kalmıştı. Diem'in birlikleri Mayıs 1957'de Parrot's Beak bölgesine saldırmıştı. 1958-1960'da Kamboçya'yı parçalamak için yapılan CIA destekli bir komplo, Fransız ve Çin büyükelçiliklerinin sağladığı bilgi sayesinde engellendi (Meyer, s. 146-7; Pomonti ve Thion, s. 56). Tayland'da CIA destekli grupların kışkırtmaları varken, Vietnam sınırında durum çok daha vahimdi. "1957'den, fakat özellikle 1964'ten itibaren, Amerikan-Güney Vi-

etnam güçleri karakollara ve köylere saldırdılar, pirinç tarlalarını bombaladılar, kamyonları makineli tüfek ateşine tuttular, sınırın Kamboçya tarafına napalın ya da yaprak döken bomba attılar” (Pomonti ve Thion, s. 132). Bütün bunlar her yıl yüzlerce insanın ölümüne yol açtı. Meyer şu bilgiyi verir: 1963’ün sonunda, CIA tarafından donatılan ve eğitilen Khmer Serei, Güney Vietnam ve Tayland’daki üslerden Kamboçya bölgesinin içlerine daha sık akınlar düzenledi.”⁵² Tarihler manidardır. Tam da o sırada ABD, 1965’te savaşın geniş bir alana yayılmasına zemin hazırlayarak, çökmekte olan Güney Vietnam rejimini destekleme çabası içinde Hindişin’in başka yerlerinde sürdürdüğü gizli faaliyetleri yoğunlaştırdı.

Meyer, “Her gün,” diye devam eder, “Khmer köylüleri Amerikan bomba ve mermileri altında kalmaktadırlar.” Bu arada, “Daha kanlı hale gelen Amerika-Güney Vietnam saldırıları Kamboçya’nın sınır köylerinde artış gösterdi” (s. 241, 243). Nisan 1969’da, kauçuk plantasyonları Kompong Cham Eyaleti’nde hava saldırısıyla yaparak dökücü bombardımana maruz kaldı (s. 243). Bunun sebepleri tam olarak açık değildir. Bu saldırıların o sırada planlanmakta olan darbenin ardından gerçekleşecek askeri saldırılara hazırlık olarak gerçekleştirilmiş olması mümkündür. Bir diğer olasılık, saldırının daha çok “ulusal kurtuluş mücadelesini daima fiilen desteklemiş olan” Vietnam işgücünü hedef almış olmasıdır (Pomonti ve Thion, s. 207). Ne var ki bütün bunlar darbe ve sonraki olayların ardından gelecek olanlarla kıyaslandığında hiçbir şeydi. “İç Kamboçya’nın – kırsal Kamboçya– nüfusu günümüzde ölüm tehlikesi içinde yeni Punon Pen yöneticilerinin hizmetindeki Amerikan yıkım gücünün kurbanlarıdır” (Meyer, s. 41-2).

Bu dönemin sonuna kadar, Vietnamlı Komünist güçler ile Kamboçyalılar arasında askeri çatışma olduğuna dair çok az bulgu vardır. Pomonti ve Thion ABD askeriyesiyle işbirliği yapan Kamboçya ordusunun zaman zaman gerçekleştirdiği provokasyonların 1969’da Vietnamlı Komünist güçlerle “gerçekten çok sınırlı sayıda kanlı olaylar”a yol açtığını bildirmektedirler (s. 135). 1968’de “Sihanuk’un başlattığı Vietnam karşıtı siyasi çizginin hemen öncesinde Khmer subaylarının fırsat düştükçe UKC gerillalarına karşı

Amerikan ve Güney Vietnam güçleriyle sınır bölgelerinde işbirliği yaptıkları”nın “kesinlikle” bilindiğini söylemektedirler. Bilindiği kadarıyla, 1960’ların ortasında Amerika’nın Vietnam’ı işgali gerilla güçlerinin sınır bölgelerinde konuşlanmasına yol açtı. Vietnamlıların 1954’te sona eren Kamboçya’ya göçü, Meyer’e göre on yıl sonra, “Amerikan hava kuvvetlerinin bombardımanına ve ‘yaprak dökümü’ne maruz kalan Güney Vietnamlıların kitlesel göçüyle” yeniden başladı (s. 258). Sınırın Kamboçya tarafında Vietnamlıların kamp kurduklarına ilişkin ilk bulgular 1967’nin sonunda keşfedildi. Hiç kuşku yok ki 1967’de JUNCTION CITY gibi muazzam hava ve kara harekâtlarının ardından Vietnamlı köylüler ve gerillalar bu sınır bölgelerine sığındılar.

Meyer’in kitabında yer alan bir haritaya göre, Mart 1970’de Vietnamlılar, önemli ölçüde yerli gerillaların denetimi altında bulunan en uçtaki kuzeydoğu eyaletlerinin sınır bölgelerinde muhtemelen en fazla 25 km. derinliği kapsayacak şekilde dağıldılar. Pomonti ve Thion bunu onaylamaktadırlar. Resmi Kamboçya kaynaklarından alıntı yaparak, Laos, Vietnam ve Kamboçya’nın bulunduğu en uç kuzeydoğudaki seyrek nüfuslu bölgelerden ayrı olarak, “Vietkong mıntıkaları”nın sınırın içlerine doğru 10 km’den fazla asla uzanmadığını doğrulamaktadırlar (s. 205). Bölge çapında, “Vietnam’daki güçlü Amerikan keşif birliklerinin müdahalesi yerli isyancıları bazı durumlarda Kamboçya sınırının 20 km. kadar içlerine uzanan bir mıntıkada bir üsler şebekesi kurmaya zorladığı”nı bildirirler (s. 179). Amerikan komutanlığının “Kızıl Pentagon”u, COSVN’yi bulamamasının nedeni; Kamboçya işgali sırasında orada olmamasıydı; Vietnamlı partizanlar ülke içindeki komutanlıklarını muhafaza etmek için kendi ülkelerinde yeterince “sığınak”ı denetliyorlardı (s. 209-10). Sınır bölgelerinde Vietnamlı gerillalar ile Kamboçyalılar arasındaki ilişkilerin dostane olduğu bildirmektedirler. Kamboçyalı köylüler için ekonomik avantajlar vardı ve UKC de yönetimi ve sağlık hizmetlerini sağlıyordu. Yazarlar, Vietnamlı Komünistler ile Kamboçya köylülüğü arasındaki dostane ilişkilerin, darbeden ve Pekin’e sürgüne gitmesinden sonra Sihanuk’un hükümet karşıtı gösteriler için yaptığı çağrıya yönelik köylü tepkisini kısmen açık-

ladığına inanırlar (s. 175-80). Yıllarca B-52 akınlarını ve helikopterlerden roket saldırılarını kapsayan ABD-VCO askeri saldırılarının, Kamboçya köylülerinin sınır bölgelerinde ABD'nin Saygon müttefikinin bir eklentisi olmaya yazgılı olan merkezi bir hükümete muhalefetini güçlendirmiş olması da mümkündür.

At War with Asia'nın 3. bölümünde, bana ulaşan bilgiler temelinde ana hatlarıyla ortaya çıkan olaylara ilişkin ayrıntılar vererek 18 Mart 1970 darbesinin ve sonraki olayların arka planını tartıştım (Haziran 1970). Milton Osborne, Sihanuk hakkında alıntı yaptığım 1960'larda yazılmış yorumların "düzeltme gerektirdiği"ni ve 1960'ların ortasında Kamboçya bölgesindeki Vietnamlı Komünistler hakkında alıntı yaptığım bulguların ise benim gösterdiğimden daha belirsiz olduğunu öne sürerek bu değerlendirmeyi eleştirmiştir.⁵³ Benim Fransız kaynaklarına olan güvenimi de sorgulamaktadır. Osborne'un Sihanuk'un köylü desteği ve Kamboçya ulusalcılığının bir temsilcisi olarak oynadığı benzersiz rol hakkında alıntı yaptığım yorumlara ilişkin gözleminde haklıdır. Ne var ki en aşırı örnekler Fransız kaynaklarından değil, T. D. Allman ve diğer İngilizce konuşan gözlemcilerden gelmekteydi. Bu örnekte, özellikle Jacques Decornoy'un haberlerine daha yakından bakmak dengeyi sağlayacaktır. Decornoy, Sihanuk'a köylü desteğinin gözlemcilerin iddia ettikleri kadar kuvvetli olmadığını ve 1967'deki köylü ayaklanmalarının köylü hoşnutsuzluğunu yansıtan ciddi bir mesele olduğunu, hem basılı hem de özel olarak bildirmekteydi. Osborne'un bu konudaki eleştirisini (Fransız kaynakları için kullandığı ifadeler bir yana) onaylamakla birlikte, alıntı yaptığım yorumların mevcut literatürü tam olarak temsil ettiğini eklemenin uygun olacağını düşünüyorum.⁵⁴ Meyer, bütün diplomatların ve gözlemcilerin "kendisini alkışlayan köylü kitleleri konusunda prensin ideolojik desteğini ihmal eden ve gücünü abartan bir kişilik kültü"yle yanıltılmış olduklarına –bendeki bilgiyi doğrulayarak– işaret eder (s. 377). Yeni dönem hakkında burada alıntı yapılan 1970'lerin ortasında elde bulunandan büyük ölçüde daha ayrıntılı olan kaynaklar önemli bir düzeltme sağlamaktadır. Sihanuk'un köylülerden sağladığı desteğe ilişkin tam bir değerlendirme yapmak elbette imkânsızdır.

Pomonti ve Thion önemini koruyan bulguları alıntılanmaktadırlar (krş. s. 178-9, 274 vd.). Esir alınan gazetecilerin haberleri Thion'un yukarıda kaydedilen yeni gözlemleri gibi, bu yargıyı doğrulama eğilimindedir.

Vietnamlı Komünistlerin Kamboçya bölgesini kullanmalarına ilişkin vardığım sonuçlara gelince, bunların neredeyse hepsi İngilizce kaynaklardan türetildi (Michael Leifer, *Current History*, Şubat 1969 ve Allman'ın çeşitli makaleleri gibi). Osborne'un uyarısını elbette dikkate almakla birlikte, bu yargıları sorgulayan ciddi bulgulara rastlamadığımı belirtmeliyim. Hepsi, burada alıntı yapılan daha ayrıntılı ve bilgilendirici araştırmalarla doğrulanmıştır.

At War with Asia'nın aynı bölümünden alınan parçaların iki sayı sonraki *Pacific Affairs*'de Michael Leifer tarafından yine bazı ayrıntılarla gözden geçirilmesi ilginçtir.⁵⁵ Bazı eksiklikleri eleştirir; bunların bir kısmı, parçaların alındığı özgün metinlerde özel olarak tartışılmaktadır. Ne var ki anlaşmazlık noktaları vardır. Leifer, Sihanuk'un "Vietnamlı Komünistlere yönelik gayretli uyum siyaseti"ni görevden alınmasına yol açan başlıca etken olarak görür ve bizzat Sihanuk'un Vietnamlı Komünistlerle bir kopuşa doğru gittiğini ve onları suçladığını kaydeder. Bu etkenleri pek az dikkate alarak daha çok Leifer ve diğerlerinin, Vietnamlı Komünistlerin 1967'den itibaren Amerikan kara ve hava harekâtlarıyla Vietnam topraklarından sürüldükten sonra sınır bölgelerinde sıkı biçimde tutunduklarını ve Kamboçya'nın iç işlerine karışmaktan kaçınma konusunda oldukça dikkatli davrandıklarını ortaya koyan erken gözlemlerini (*Current History*, Şubat 1969) esas aldım. Sihanuk'un kınamalarını dikkate almadım. Bunlar Sihanuk hükümetinin ve bağımsız gözlemcilerin ABD-VCO askeri eylemlerine ilişkin gözlemlerinin ortaya koyduğu türden bulguları (Ocak 1970 tarihli Kamboçya Beyaz Kitabı gibi) desteklemiyordu ve özellikle Kamboçya'da yükselen kırsal huzursuzluğu örtbas etme çabası gibi başka gerekçelerle açıklanabilirdi. Pek çok şeyin belirsizliğini sürdürmesine ve sonuçların kesin olmamasına rağmen eldeki bulgular –bazıları yukarıda tartışıldı– daha önce vardığım sonuçlarda herhangi bir revizyonu haklı çıkaracak gibi görünmüyor. Kaydedilen şu istisna-

larla: Kamboçya'da iç huzursuzluğun ve kötüleşen ekonomik durumun daha fazla vurgulanması ve Sihanuk'un popülerliğiyle ilgili yorumların daha fazla belgelenmesi gerekir. Meyer'in şu inancı da kaydedilebilir: "Sihanuk iç sorunlarının özellikle Vietkong'a ve 'onların Kamboçya topraklarına sızmaları ve ülkemizin iç işlerine müdahalesi'ne bağlı olduğu kanaatindeydi [Meyer'e göre hatalı biçimde]" (s. 310). Fakat daha önce alıntı yapılan gözlemler ve bulgular, bu "kanaat"ın biraz yüzeysel olabileceğini, 1966'dan sonra sağcı güçlerle işbirliğinden, kırsal ayaklanmayı önemsiz gösterme çabalarından, kötüleşen ekonomik durumun üstesinden gelmek için ABD'yle daha yakın işbirliğine gitmesinden kaynaklanmış olabileceğini gösterir. Gerçek ya da değil, bu kanaatin temelsiz olduğu görünür.

Allman, yakınlarda yaptığı araştırmalarda⁵⁶ şu yorumda bulunur: "Yarım düzine mülakat sırasında bana bilgi veren kişilerin Sihanuk'un Vietnamlı Komünistlerle iyi ilişkileri sürdürme siyasetinin onun kovulmasına neden olduğunu asla söylememiş olmaları yeterince ilginçtir." Biri şöyle diyordu: "Çok uzun süre iktidarda kaldı. Bunu biz istedik. Vietkong'a saldırmak onunla uğraşmanın tek yoluymuştu." Allman'a göre, darbeyi gerçekleştiren komplocuların esas korkusu –Allman'ın konuştuğu kişilere göre– Sihanuk'un geri dönmesi, ülkeyi arkasında toplayarak seçimlere gidip kazanmasıydı, "çünkü köylüler arasında çok popülerdi." Bu sonuçlar, daha önce ulaştığım ve yer yer daha iyi olan bulgulara uymaktadır.

Şu sırada geçerli olan iddiaların yerine geçecek bulguların olup olmadığını görmek için Kamboçya'ya UKC-VDC müdahalesini biraz daha incelemek ilginç olur. Doğal olarak, bu meselenin ciddi biçimde incelenmesi VDC-UKC'nin Kamboçya topraklarını kullanması ile yerli Vietnam güçlerini imha etmek ve onları Kamboçya'ya sürmek için tasarlanan ABD askeri operasyonları arasındaki ilişkiyi göz ardı etmeyecektir. Gene, 1967'de yapılan JUNCTION CITY Operasyonu'ndan sonra Vietnamlıların Kamboçya'nın komşu bölgelerinde olduklarını söylemek –ABD hava ve topçu saldırıları, ardından karada yapılan süpürme harekâtıyla köyleri yok edildikten sonra– pek de sürpriz sayılmaz. Bu konuda, *At War with Asia*'da

(özellikle s. 127-9, bölüm 3, kısım 1) gayet uygun olduğuna inandığım ifadelere gönderme yapacağım.

Bu konularda Pentagon Belgeleri'nden bir şeyler öğrenmek umulabilse de, gerçek ne yazık ki böyle değildir. 1. bölümde belirtildiği gibi, Pentagon Belgeleri gizli faaliyetler üzerine gayet dar odaklıdır ve bunları tartışmaktan genellikle kaçınır. Kamboçya'ya birkaç gönderme yapılır, ancak bunlar aydınlatıcı değildir. Muhtemelen ABD istihbaratı tarafından desteklenen 1940'lardaki doğrudan ve yıkıcı Diem rejimi ve Thai saldırganlığından hiçbir şekilde söz edilmez. Sadece geçerken yapılan şöyle bir değinme vardır: "1958'de sınır anlaşmazlıkları ve ihlalleri yüzünden Güney Vietnam ile Kamboçya arasında bir kriz patlak verdi."⁵⁷ 1963'ün sonundan itibaren gizli faaliyetlerin yeniden tırmanmasından da söz edilmez. 1964'ten itibaren Kamboçya'ya karşı ABD-VCO askeri faaliyetleri, gayet iyi belgelendiği halde,⁵⁸ Pentagon tarihçilerinin dikkatinden kaçmıştır.

Ekim 1961'de bir tür sınır muhafızı örgütlenmesi oluşturmak için bir SEATO gücü gönderme planı üzerine yorum yapan istihbarat, bu eylemin sızmaların azaltılmasında etkili olduğunun görülmesi halinde, komünistlerin muhtemelen Kamboçya'ya uzanan dağ yolları sistemini daha fazla kullanacağı gözleminde bulundu (II, 78).⁵⁹ Gönderme, başka yorumların da ortaya koyduğu gibi istihbaratın, böyle bir sistemin o sırada hiç kuşkusuz marjinal olarak kullanıldığına inanmakta olduğunu gösterir. İstihbarat, o sırada düşünülmekte olan "Vietnam'a Müdahale Kavramı"nın, Vietnam direnişinin tepki göstermesi halinde, savaşın genişlemesine yol açacağını açıkça belirtir. Aynı zamanda, istihbarat 17.000 kişiden oluştuğunu tahmin ettiği Vietkong'un %80-%90'ının yöreden silah altına alındığını ve yerel ikmale dayandığını ve sızmaların "uzun süredir tanıdıkları bölge"ye, yani kendi yurtlarına yapıldığını bildirdi (II, 72, 75, 77).

16 Mart 1964 günü, savunma bakanı başkana "Kamboçya sınırını geçen VK güçlerinin sıcak takibi ve Vietnam/Kamboçya hattındaki VK üslerinin imhası" gibi sınır kontrol eylemlerini de kapsayacak şekilde "Kuzey Vietnam'a doğrudan askeri

eylem'e başvurmanın "ciddi biçimde düşünüldüğü"nü bildirdi. Bu harekâtların yetmiş iki saat süren bir uyarı olmasını tavsiye ediyordu (III, 503; II, 195). Aralık 1964'te, Saygon liderliği kendilerine sunulan mevcut planların Vietkong'un Kamboçya'yı kullandığına dair hiçbir şey söylemediğini kaydetti (II, 345). Bir yıl sonra, Aralık 1965'te, Başbakan Ky, sınır boyunca saldırıları ve bir Khmer Serei seferini kapsayacak şekilde Kamboçya'daki sığınaklara yönelik eylem yapılmasında ısrar ediyordu. Pentagon tarihçisine göre, "Bakanlık, Lodge'u onun [Başbakan Ky] tasmağını sıkı tutmaya yöneltti" (II, 368).

1967'de Kamboçya'daki sığınaklara yönelik ilgi doğal olarak artar, çünkü bu sığınaklar ABD'nin Vietnam'daki askeri eylemlerinin bir sonucu olarak gerçeklik kazanıyordu. Ocak ayında CINC-PAC Kamboçya'ya yönelik sızmaların ve "sığınaklar"ın bir ikmal, özellikle de pirinç kaynağı olarak taşıdığı önem konusunda Ortak Kurmay Başkanlığı'na kaygılarını bildirdi. Kamboçya'ya hem adam hem de ikmal malzemesi sızdırmanın Kuzey Vietnam ve Laos'taki ABD askeri operasyonlarının kazandığı "başarı"nın doğrudan bir sonucu olduğunu kaydetti ve daha "dengeli" bir program ricasında bulunduktan sonra, şu yorumda bulundu: "Hedeflerimize ulaşmak için gerekli oranda zor kullanmaya her bakımdan hazır olmalıyız" (IV, 410-12). Nisan ayında başkana rapor veren General Westmoreland, Kamboçya'nın "VDC'nin büyük tasarısı içinde" önce pirinç, daha sonra mühimmat için bir ikmal üssü olarak kullanılmasını tartıştı. Aynı zamanda Güney Vietnam birliklerinin ABD'li danışmanlarla birlikte Kamboçya'ya gönderilmesini öngören kendi olasılık planlarını anlattı (II, 443).

John McNaughton Mayıs ayında Kamboçya'nın "bir ikmal üssü -şimdilik yiyecek ve tıbbi malzeme, daha sonra belki mühimmat- olarak giderek daha fazla önem kazanmakta olduğunu"nu kaydetti (IV, 479). Bu, Şubat, Mart ve Nisan'da sınırlar boyunca kapsamlı ABD askeri harekâtlarından sonra oldu (bkz. bölüm 1, kısım VI, altkısım 6, 7). Kamboçya'nın UKC için bir gıda maddesi kaynağı olması elbette tartışılmazdı, tıpkı UKC'nin ve kendi köylerinde yaşayan birliklerin varlığının daima saldırganlık olarak görülme-

si gibi, ABD hükümetinin bakış açısından bu da bir saldırganlıktı (bkz. bölüm 2, kısım VI, altkısım 6).

Ertesi gün Ortak Kurmay Başkanlığı'nın bir bildirisinde şöyle deniyordu: "Vietkong/Kuzey Vietnam Ordusu'nu bu sığınağın psikolojik, askeri ve lojistik avantajlarından yoksun bırakmak için Kamboçya'nın içlerine askeri harekât yapmak er ya da geç gerekli hale gelebilir" (IV, 492). Aynı bildiri, Çinli Komünistlerin Hindîçin'in herhangi bir yerine, genel bir varsayım olarak, müdahale etmesi halinde nükleer silahların gerekli olabileceği uyarısında bulunarak devam ediyordu.

Temmuz ayı içinde Saygon'da McNamara'ya verilen bir istihbarat brifinginde düşmanın Güney Vietnam'ın 10. askeri bölgesinin Kamboçya'nın içlerine doğru uzanmakta olduğu bildirildi: "AB 10'un savaşın en büyük ana üs bölgesi haline gelmekte olduğunu bildirmiştir." Fishook bölgesinde, diye devam ediyordu rapor, düşman "GV'de fena halde hırpalanan" birlikler için "8.000 kişiden oluştuğu bildirilen bir yer değiştirme ve onarım merkezi oluşturmuştur." Bir ajan Parrot's Beak bölgesinde bir Vietkong cephaneliği olduğunu bildirdi. Bu bölge, aynı zamanda, Vietkong tarafından Tay Ninh ve delta arasında transit geçiş için kullanılıyordu (IV, 510).

Ekim ayı içinde Ortak Kurmay Başkanlığı başkana "mevcut il-keler çerçevesinde yapılan eylemlerin özeti"ni sundu. Özet, "Güney Vietnam/Kamboçya sınırı boyunca harekâtlar bölgesi genişletilerek mevcut DANIEL BOONE keşif programı[nın] yaygınlaştırılmasını; helikopter kullanımının yetkilendirilmesini; misyonların sayısına getirilen kısıtlamaların kaldırılmasını" kapsıyordu. Aynı zamanda: "DANIEL BOONE güçlerinin sınırlı sabotaj/imha faaliyetini yürütmek üzere yetkilendirilmesi; sınır yakınlarındaki düşman hedeflerine taktik hava saldırılarının yapılması" gerekli görülüyordu (IV, 535). Böyle bir programın "riskler"i arasında "ters siyasi tepki" ve Kamboçya'nın "kendi topraklarını savunabilme" olasılığı yer alıyordu.

"Keşif programı"nın genişletilmesi, helikopterlerin ve hava akınlarının kullanılması için yetki verilmesi gibi tavsiyelerin, tam da 1965 öncesinde Güney Vietnam'da görüldüğü gibi fiili helikop-

ter ve hava saldırısı kullanımından çok sonra yapılmış olması ilginçtir. Nitekim Temmuz 1966'da bir Amerikan araştırma ekibi, bir Kamboçya köyüne Amerikan helikopter saldırısından hemen sonra ortaya çıkarıldı. Saldırı önce inkâr, daha sonra kabul edildi; bir CBS televizyon ekibi dahil görgü tanıkları olduğu bildirildi. Kamboçya hükümeti Birleşmiş Milletler'e bir Kamboçya köyüne yapılan hava saldırısının yanı sıra kombine bir ABD-VCO- Güney Kore kara saldırısına ilişkin ayrıntılı bir rapor sundu. Bu saldırıdan sonra köy bölgeyi iki hafta kadar işgal eden güçler tarafından yakılıp yıkılmıştı.⁶⁰ Ancak bu ve buna benzer diğer harekâtlar Pentagon tarihçilerinin dikkatinden tamamen kaçmıştır; ve daha ilginç bir olgu, bunların gerçekleşmesinden çok sonra askeri komutanlığın sivillerin uzun süredir bu tip saldırılara maruz kaldıkları "askeri hedefler"e saldırı için yetki arayışında olduklarının keşfedilmesiydi. Açık ki hükümetin sivil ve askerî-istihbarî yapılarında önemli bir yanlış ve -bir kez daha- devlet arşivinden elde edilebilen olgulara ilişkin dikkati çeken bir bilgisizlik vardı.

1967 güzünde Vietnam Cumhuriyeti Kurmay Başkanı "Laos ve Kamboçya ve sığınaklar sorununu çözmek zorundayız, yoksa savaş 30 yıl sürebilir" (IV, 527). En son raporlarda "sorun" hâlâ çözülmemişti. Aslında, sorun Vietnam için Nixon-Kissinger planının dehasıyla ciddi biçimde ağırlaştırılmıştı.

Kamboçya hakkında son bir yorum Mart 1968 tarihli bir dışişleri memorandumunda görülür. Bakan, bir Birleşmiş Milletler başvurusuyla Sihanuk'un "ülke içinde maruz kaldığı Çin destekli tehdidi aydınlatılabileceği" önerisinde bulunmaktadır (IV, 582). Her zamanki gibi (bkz. bölüm 1) istihbarat şubelerinin yanı sıra ABD'deki en yüksek yetkililer, Hinde'in her yerinde Çin'in yıkıcılığı ve saldırganlığı desteklemekte olduğu ilkesini ciddi biçimde sorgulamadan kabul ettiler. Bulguların yokluğu, olguları desteklediği için değil daha çok faydalı olduğu için sürdürülen bu inancı asla sarsmadı. Belirtildiği gibi, yıllarını Kamboçya'daki hâkim çevrelerle yakın ilişki içinde geçiren Charles Meyer bu inanca ve aslında Çin'in Kamboçya'ya yardım eden bir ülke olduğuna ve bu nedenle "ülkenin egemenliğine çok saygılı, çok esnek bir siyaset"

izlendiğine dair yorumlara zerre kadar önem vermedi.⁶¹ Aynısı Kamboçya'ya Çin destekli iç tehditlerden rahatça söz edenler için pek söylenemez.

BÖLÜM 3

ULUSLARARASI MESELELERDE GÜÇ KULLANMA KURALI

Vietnam'daki Amerikan deneyimi Nuremberg duruşmaları ve ilgili uluslararası sözleşmeler bağlamında ele alındığında iki farklı sorun ortaya çıkar: "yasallık" sorunu ve adalet sorunu. Birincisi teknik bir hukuk ve tarih konusudur: Büyük güçlerin resmen kabul ettikleri uluslararası hukuk standartlarına göre Hindîçin'deki Amerikan savaşı nasıl yargılanır? İkinci soru daha zordur. Uygun standartlarla ilgili bir sorundur. Nuremberg ilkeleri ve ilgili uluslararası yasalar, mesela Vietnam ve Çekoslovakya'da olduğu gibi büyük güç müdahalesi durumunda tatmin edici ve uygun mudur? Telford Taylor'ın -Nuremberg ceza davasının baş hukuk danışmanı, tarihçi, hukuk profesörü ve emekli tuğgeneral- Nuremberg ve Vietnam hakkında yakınlarda yaptığı çalışma bu konulardan birincisine ayrılmıştır, fakat yer yer ikincisine de değinmektedir. Taylor'ın kısa fakat bilgilendirici çalışmasının savaş suçları ve uygun uluslararası yönetimle ilgili daha geniş sorunlar üzerine sonraki tartışmaların büyük kısmı için bir çerçeve oluşturması mümkündür. Varsayımlarında muhafazakâr ve kapsamda dar -elbette bana göre- olmakla birlikte Taylor'ın araştırması güçlü sonuçlara yol açar. 1965'ten günümüze kadar ABD'nin askeri ve sivil liderliğinin Nuremberg standartlarına göre savaş suçları olarak cezaya tabi olduğunu savunmaya yaklaşır. Çalışmanın taşıdığı sınırlamalar konusunda anlaşmazlık az değildir. Ancak Taylor'ın kitabı, pek çok bakımdan, yasallık ve adalet sorunlarına ilişkin bir araştırma için elverişli bir hareket noktası sunar.

I. “SAVAŞ SUÇLARI” VE “ADALET”

Adalet sorununun değeri azaltılamaz. Uluslararası hukuk, aslında antlaşmaları ve diğer sözleşmeleri onaylayanlar tarafından geçerli olarak kabul edilen bir ahlaki ilkeler bütünüdür. Ayrıca, Taylor’ın vurguladığı gibi, antlaşmalar ve kılavuzlar “sadece savaş yasalarının kısmen somutlaşmış halidir.” Mesela, 1907 Lahey Konvansiyonu’nun giriş bölümünde, kapsama girmeyen sorunların “uygar insanlar arasında yerleşik teamüllerden, insanlık hukukundan ve kamu vicdanının gereklerinden hareketle ülkelerin hukuk ilkeleri” temelinde çözülmesi gerektiği belirtilmektedir.¹ Bu nedenle, kodifiye edilmiş ve genel olarak kabul edilmiş haliyle bu türden ilkelerin siyasi ve toplumsal içeriğinin yanı sıra *kabul edilebilirliği*ni de araştırmak ve onları kamu vicdanının gerekleri ve insanlık hukuku ışığında ele almak anlam kazanır. “Uygar insanlar arasındaki yerleşik teamüller”e gelince, Yargıç Jackson 1945’te başkana sunduğu bir ara raporda, “bu huzursuz dönemdeki davranışımızla dünyanın düşüncesini uluslararası yasaların daha katı biçimde uygulanmasına yöneltmek, böylece savaşın hükümetler ve onların iradesi altındaki halklar için taşıdığı cazibeyi azaltmak gibi ağır bir sorumluluk altında bulunuyoruz,” diye yazmıştı (s. 77). Savaş sonrası dönemde bu sorumluluğu nasıl yerine getirdik? Bu soru sadece Nuremberg ve ilgili ilkeler ışığında Amerikan hukukuna değil, bizzatihi bu ilkelerin niteliğine de temas etmektedir.

Taylor’ın Nuremberg yargılamalarına ilişkin tartışması bu duruşmalardan çıkan ilkelerin temel bir ahlaki kusurunu açığa vurur. Kuzey Vietnam’ın bombalanmasının bir savaş suçu olduğu tezini reddeden Taylor, “bu alanda geçerli olan savaş hukuku ne olursa olsun, Nuremberg bu suçlamalara kesinlikle hiçbir temel sağlamaz” (s. 142) demektedir. Ancak bu bombalama Hanoy ve Taypong dışında büyük kentler dahil Kuzey Vietnam’ın çoğunu yerle bir et-

miştir.² Savaş suçları hukukunun Amerikan bombardımanına ulaşamamasının sebebi gayet açıktır:

Her iki taraf [II. Dünya Savaşı'nda] dehşet bir kentleri yıkma -Müttefikler bu bakımdan çok daha başarılıydılar- oyunu oynadıkları için Almanlara ya da Japonlara karşı ceza soruşturmasının hiçbir temeli yoktu ve aslında bu türden suçlamalar da yapılmadı. [s. 140-1]

Hava bombardımanı Müttefik tarafın yanı sıra Milver tarafında da öylesine kapsamlı ve acımasız biçimde kullanılmıştı ki ne Nuremberg'de ne de Tokyo'da yargılamanın bir parçası haline geldi [s. 89].

Aynı şekilde, 1930 tarihli Londra Deniz Antlaşması'nı ihlal ettiği gerekçesiyle Alman amirallerine yöneltilen suçlamalara, Amiral Nimitz'in "bu konuda Almanlar, İngilizlerin ve Amerikalıların yapmadıkları hiçbir şeyi yapmamışlardır" tanıklığından sonra son verildi (s. 37). Nuremberg Mahkemesi Alman amirallerin uluslararası hukuku ihlal ettikleri için hiçbir cezai yaptırıma tabi tutulmayacaklarına hükmetti, çünkü söz konusu hukuk "askeri zorunluluğun yarattığı gerilim altında her iki taraftaki savaşçıların pratiğiyle ilga olmuştu" (s. 38). Taylor, "güç kullanan ülkenin inisiyatifıyla düşmanı -özellikle savaşı kaybeden düşman- cezalandırmak, bizatihi yasaların saygınlığını zedeleyecek kadar ağır bir insafsızlık olacaktır" (s. 39).

Bu tür yorumlardan Nuremberg'de anlaşıldığı şekilde operasyonel "savaş suçu" tanımını türetebiliriz. Suç niteliğindeki eylemler ancak galipler değil yenilgiye uğrayan düşman bu eylemlere katılmışsa suç olarak görülecektir. Yenilgiye uğrayan düşmanı güç kullanan ülkenin inisiyatifıyla cezalandırmak elbette "ağır bir insafsızlık" olacaktır. Ne var ki hem galibin hem de yenilgiye uğrayanın suç niteliğinde eylemlerinden ötürü cezalandırılması adil ve insafli olacaktır. Taylor'ın değinmediği bu seçenek savaş sonrası mahkemeler tarafından benimsenmedi. Bunun yerine onlar, galipleri cezadan kurtarmak için suçun tanımını sınırlayarak, "bizatihi yasaların saygınlığını zedeleme"yi seçtiler.³

Nuremberg'in, uluslararası ahlakı yeni bir düzeye taşımaktan çok galiplerin yargılaması olarak anlaşılması Taylor'ın saldırgan savaş tartışmasıyla güçlendirilmiştir. Taylor, Nuremberg'in ayırt edi-

ci katkısının, barışa karşı işlenen suçlar kategorisini oluşturduğuna işaret eder: “Bir saldırı savaşını ya da uluslararası antlaşmaları, sözleşmeleri ya da güvenceleri ihlal eden bir savaşı planlamak, hazırlamak, başlatmak ya da doğrudan böyle bir savaş açmak” ya da bu amaçla hazırlanan “ortak bir plana ya da komploya katılmak.”⁴ “Maddi uluslararası hukuk açısından,” diye yazar Taylor, “kamuoyunun zihninde Nuremberg duruşmalarının belirgin özelliği, bireylerin ‘bir saldırı savaşı’nın planlanmasına ve başlatılmasına katıldığı için suçlu görülebileceği kararıydı” (s. 84). “Saldırgan savaşın uluslararası hukuka göre suç oluşturması ABD Hükümeti’nin savaş sonrası siyasetinin tartışmasız biçimde önemli bir parçasıydı.” (s. 76).

Fakat Taylor, ABD’nin Nuremberg’in ya da Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin savaş karşıtı hükümlerini ihlal edip etmediği sorusunu, bir mahkemenin karara bağlayamayacağını söylemektedir.⁵ Bir durumda “kanıtsal sorunlar neredeyse vazgeçilmez olacaktır.” Nuremberg ve Tokyo’da Müttefikler ABD ve Güney Vietnam hükümetlerinin elde edemeyeceği gizli diplomatik ve askeri belge dosyalarına ulaşmışlardı. “İkinci Dünya Savaşı’na son veren türden topyekûn askeri zaferlere modern tarihte görece az rastlanır ve gizli dosyalara ulaşılmasını sağlayacak başka koşulları hayal etmek zordur” (s. 118-19). Fakat sadece gizli dosyalara ulaşmak bir saldırı savaşının başladığını gösteren kanıtlar sunabilse de, çıkarılması gereken sonuç “Nuremberg duruşmalarının belirgin özelliği”nin topyekûn askeri yenilgiye uğrayan bir düşman sorunuyla ilgili olmasıdır.

Aslına bakılırsa Taylor saldırı kanıtları konusunda biraz yalpalamakta, “aşılmaz” kanıtsal sorunlara rağmen, başka devletlerin saldırganlığı konusunda tek taraflı yargılar oluşturmak için yürütmeye güvendiği görülmektedir. “1965’e kadar [kendisi] Vietnam’a Amerikan müdahalesini, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin ruhuna uygun bir saldırı-önleme olarak desteklediği”ni yazar (s. 206).⁶ Taylor’a göre, Amerikan yürütme gücünün Kuzey Vietnam’ın 1965’ten önce saldırı savaşına girdiğini ve Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 51. maddesi uyarınca Kuzey’den gelen silahlı saldırı-

rıya karşı kolektif savunmaya Güney Vietnam'ın yanında katıldığını tek taraflı olarak belirlemesi caizdir. Dolayısıyla bu konuda eşsiz uzman, bu hükmün infazını gerçekleştirecek olan ABD'dir. Taylor'ın, öz savunma hakkının uygulanması için Güvenlik Konseyi'ne derhal rapor verilmesini öngören 51. madde hükmüne⁷ ya da "Güvenlik Konseyi barışa yönelik herhangi bir tehdidin, barışın ihlal edilmesinin ya da saldırganlık eyleminin varlığını belirleyecektir" ve alınacak önlemleri kararlaştıracaktır diyen 39. madde hükmüne bağlı olmanın gereksiz olduğuna inandığı görülmektedir.

Aslında, Taylor'ın ABD'nin Güneydoğu Asya'daki saldırganlıkla uğraşp uğraşmadığını belirlemek için "kanıtsal sorunlar"ı abarttığı gibi, silahlı saldırıya karşı kolektif öz savunmaya katılma iddiasını oluşturmanın zorluğunu da küçümsemediğini düşünüyorum. Saldırı savaşına ilişkin tartışması başka bakımlardan da bana yetersiz görünüyor.

Nuremberg Sözleşmesi'nde ve başka yerlerde kodifiye edilen haliyle uluslararası hukuk ilkelerinin kabul edilebilirliğini düşündüğümüz zaman ortaya çıkan sorun daha ciddidir. Bu ilkeler mevcut hükümetlerin temsilcileri tarafından, kabul edilmiş hükümetleri devirmeye ya da devrimci hükümetler kurmaya çalışan kitle temeline sahip halk hareketlerinin temsilcilerinin katılımı olmaksızın formüllendirildi. Richard Falk, "uluslararası düzen perspektifinden yönetme kapasitesi kesinlikle siyasi meşruiyet iddiasının bir unsurudur"⁸ iddiasında bulunur ve Thomas J. Farer "ayaklanma eşit muamele için yeterli statüyü kazandığı zaman ortaya çıkan tehlikeli belirsizlik"ten söz eder.⁹ Bu nokta, Taylor'ın ABD'nin Vietnam'da, diyelim 1962'de bir "saldırı-önleme" girişiminde bulunduğu inancının değerlendirilmesi bakımından önemlidir. O yıl Saygon'daki Amerikalı görevliler nüfusun yarısının Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni desteklediğini değerlendirmiştiler.¹⁰ Ayrıca, Kuzey Vietnam'ın herhangi bir savaşa katıldığını gösteren hiçbir bulgu yoktu ve çoğu doğrudan askeri eyleme katılan 10.000 Amerikan askeri Güney Vietnam'daydı.¹¹ Bernard Fall, şunu kaydetmişti: "1961'den beri Amerikalılar Vietnam'da ve Amerikan üniformasıyla ölüyorlar. Ve savaşarak ölüyorlar."¹² 1962 yılının Mart ayında ABD görevli-

leri Amerikalı pilotların savaş göreviyle (bombalama ve tarama taarruzu) uçmakta olduklarını kabul ettiler. Ekim ayında Güney Vietnam'daki bütün hava görevlerinin %30'unun Amerikan Hava Kuvvetleri pilotlarının denetiminde yapıldığı bildirildi.¹³ 1962'nin sonunda ABD Mekong Deltası ve Camau Yarımadası'nda büyük askeri harekâtlara doğrudan katıldı.¹⁴ 1963'te yayımlanan bir kitapta Richard Tregaskis, "tahkim edilmiş VK bölgeleri"nde 36. Hava Filosu'ndan "vahşi adamlar"ın spor olsun diye sivilleri nasıl vurduklarını anlatan Amerikan helikopter pilotlarıyla mülakat yaptı.¹⁵ 1962'de, Özel Harekât Kuvvetleri'ne bağlı hava komandolarının "sivil kıyafetler giyerek ve Güney Vietnam Hava Kuvvetleri'nin işaretlerini taşıyan uçaklarla uçarak . . . ormanlardaki Vietkong toplanma noktalarına saldırdıkları" da bildirilmiştir.¹⁶

Özetle, ABD'nin 1962 gibi erken bir tarihte Güney Vietnam'daki yerli halk güçlerine karşı doğrudan askeri saldırılarda bulunduğunu gösteren önemli kanıtlar vardır. Yönetme yeteneği siyasi meşruiyet iddiasının bir unsuruysa, buna "saldırı savaşı" demek doğru olacaktır. Tam tersine birinin, büyük güçler tarafından tanınan bir hükümetin ülkesindeki ayaklanmayı ezmesi için çağrı yapmasına yasal olarak izin verildiğini, fakat isyancıların dış yardım alma hakkına sahip olmadıklarını düşünün. Üstelik bu kuralın, ayaklananların geniş bölgelerde etkin bir hükümet ve kitle temelinde siyasi bir örgüt kurduklarını,¹⁷ ayaklananların büyük güç müdahalesi ve yıkıcılığıyla keyfi olarak ayrılmış oldukları bir devletten yardım istediklerini düşünün.¹⁸ Hipotezleştirilen bu kural mevcut uluslararası hukuk sisteminin doğru bir yorumuysa, varılacak yegâne sonuç bu hukuk sisteminin ahlaki güçten yoksun olduğu için itibarsızlaştırıldığıdır.

Bu sorular Taylor'ın tartışmasında doğrudan ele alınmaz. Bunun nedeni kendisinin kısmen bu soruların doğrudan ilgili olduğu 1965 öncesi döneme nadiren değinmesidir. Ne var ki benzer sorunlar çeşitli savaş tarzlarının yasallığına ilişkin tartışmasında üstü kapalı biçimde yer alır. Belirtildiği gibi, Taylor bu konudaki "Nuremberg sessizliği"nin "özellikle Güney Vietnam'da . . . Amerikan bombardımanı siyasetleriyle ilişkili" sorulara yol açmasına

rağmen, hava savaşının aslında yasa dışı olmadığını öne sürmektedir (s. 142). Amerikan ateş gücü ve karadan yapılan süpürme harekâtlarıyla köylerin rutin olarak yıkılması ve nüfusun tahliye edilmesi, ona göre, hukuksal açıdan kuşkuludur ve Vietkong'u barındıran köylere karşı misilleme saldırıları –belirttiği gibi resmi politika– Cenevre Sözleşmeleri'nin “alçakça ihlali”dir (s. 145). Dahası, Taylor serbest atış mıntıkaları oluşturmanın yasa dışı olduğuna inanır (s. 147). Fakat yasal ilkelerin, bir süper gücün kendisini halkın içinde gizleyen gerilla güçlerini yok etmek için kendi teknolojik kaynaklarını kullandığı Vietnam koşulları altında nasıl uygulanması gerektiğini belirlerken ortaya çıkan büyük sorunları vurgular. Temel sorun şudur:

Düşman bu yasalara saygı göstermiyor, bölge sıklıkla kadınların ve çocukların katıldıkları gizli operasyonlara elverişli, dost ve düşman ayırt edilemiyor ve askerlerimizin sarı ırkın bireylerini teşhis etmeleri zor. Altmış beş yıl önce Filipinler'de olduğu gibi, birliklerimiz rahatsız, tehlikeli ve bilinmez bir ortamda, evlerinden binlerce mil uzakta. Gerçeklere gözü tamamen kapalı olmayan hiç kimse savaşçı olmayanları düşman partizanlardan ayırmak için yüz yüze gelinen zorlukları ve belirsizlikleri tanımamazlık ve dikkate alınamazlık edemez. [s. 152]

Düşman, iki özgül açıdan, “savaşçı olanlar ile olmayanlar arasında ayırım yapılmasını gerekli gören geleneksel savaş hukukunu ve Cenevre Sözleşmeleri'ni inkâr edilemeyecek biçimde ihlal etmektedir”: Düşman Amerikan askerleri gibi, üzerinde “uzaktan tanımlanabilecek ayırt edici sabit işaretler” taşımamakta ya da “açıktan silah taşımamakta”dır. Nuremberg'de bir kez daha doğrulandığı gibi, yasa “yardım eden, suç ortaklığı yapan ya da savaşa katılan bir sivil savaş suçlusu olarak cezalandırılır” demektedir. Bu biraz sert görülebilir, diye yazar Taylor, fakat “yasa kesinlikle böyledir” (s. 136-7).¹⁹ Fakat bu yasa düşmanın iradesini kırmak ya da onu maddi ve insani kaynaklardan yoksun bırakmak için kasaba ve köylerin havadan bombalanmasına uygulanamaz.

Bu gözlemler, “halk savaşı”nı yasa dışı görmeyi gerektirmezken, sanayi güçlerinin elindeki teknolojinin bu savaşı bastırmak için kullanılmasına izin verir. Devrimci halk savaşının önemli bir özel-

liğı, Vietnamlı tarzıdır. Bu tarz, siyasi ve askeri eylemi birleştirerek savaşçılar ile savaşçı olmayanlar arasındaki ayrımı belirsizleştirir. Vietnamlı devrimciler genelde şu Maocu öğüdü izlemeye çalışıyordu: “Kansız bir geçiş bizim istediğimiz şeydir ve bunun için uğraşmalıyız.”²⁰ Douglas Pike bile, ABD ve Vietnam Hükümeti “hayatta kalmak için karşı güç kullanmak” zorunda kalana kadar UKC’nin Vietnam Hükümeti ve ABD’yle mücadelesinin “siyasi düzeyde sürmesi gerektiği ve kapsamlı askeri güç kullanmanın meşru olmadığı iddiasında bulunduğu”nu kabul eder.²¹ UKC hayatta kalmak için karşı güç kullanmak zorunda kaldığı zaman, tıpkı ABD’nin doğal keşif ve yıkım teknolojisi avantajını kullanması gibi, gerilla da kendi doğal avantajını, ona sempati duyan yerel nüfusla gerillaları harmanlama yeteneğini kullandı.

Halk savaşının bu özellikleri yıllar önce Vietnamlı Komünist ideolog Truong Chinh tarafından tasarlanmıştı:

Sadece askeri eyleme güvenme eğiliminde olan kişiler [vardır]. . . . Onlar her şeyin silahlı güçle yapılabileceğine inanma eğilimindedirler; siyasi seferberliğe başvurmazlar, insanlara açıklama yapmaya, onları ikna etmeye isteksizdirler; . . . cesaretle savaşırken, siyasi çalışmayı ihmal ederler; ordu ve halkın tam bir gönül birliği içinde birbirine yardımcı olabilmesini sağlayacak tarzda . . . davranmazlar.²²

Bu pasajı alıntılayan Fall, “Bir kez daha düşman, zaferinin reçetesi-ni bize sunacak kadar nezaket göstermiştir,” diye kaydeder.²³ Reçete halk arasında destek kazanmak ve yabancı askeri güç tarafından desteklenen –bu örnekte dayatılan– merkezi hükümete karşı verilen mücadeleye halkı bir bütün olarak katmaktır. Sivillerin devrimci savaşa katılması onun siyasi ve toplumsal karakterini yansıtır; tıpkı B-52’lerin Guam ve Tayland’da yaptığı doyurma bombardımanının Amerikan “karşı-ayaklanma” taktiğinin esas siyasi ve toplumsal niteliğini açığa vurması gibi. Yasa dışı olan savaş yasalarına uyarken, Nuremberg sessizliği Amerikan yasalarına hâkim olur. Taylor’ın iddiasına göre, bu yasalar yabancı düşmana ve onun işbirlikçilerine karşı silaha sarılan sivilleri savaş suçlusu olarak mahkûm ederken; bu siviller de savaş yasalarını “inkâr edilemez biçimde ihlal etmekte”dirler. Fakat kasabaları ve köyleri yok eden, çiftlikleri ve

ormanları tahrip eden, böylece milyonlarca insanın evlerinden sürülmesine, bütün Hindîçin’de bilinmeyen sayıda insanın ölmesine yol açan Amerikalı pilotlar ya da bu siyaseti planlayanlar için söz konusu yasaların söylediği pek az şey vardır. Nihayet, “Nuremberg sessizliği . . . Güney Vietnam’da . . . Amerikan bombardıman siyasetleriyle ilgili [sorular] sorar” (s. 142). Bu sorular muhtemelen Laos ve Kamboçya için de geçerlidir (bkz. yukarıda, s. 239).

Öyle anlaşıyor ki bu yasalar güçlü olanın silahıdır, hiçbir ahla-ki güç ya da geçerlilik taşımazlar. Yabancı bir güç tarafından (Güney Vietnam’da ya da Macaristan’da olduğu gibi) yerleştirilen ve korunan bir hükümetin, bu yabancı güce karşı isyancıları halktan ayırmayı imkânsız kılacak ölçüde kapsamlı bir siyasi destek kazanmış olan bir ayaklanmayı ezmesi için, yabancı bir güce çağrı yapma hakkı sağlayacak ve isyanın sivil katılımcılarını savaş suçlusu olarak görecektir şekilde yasaların yorumlanmasını kabul etmek siyasi bir karardır. Savaşçıların kendilerini yabancı ülkelerin askerlerine tanıtmaları gerektiğini öngören yasanın geçerli kabul edilmesi, fakat aynı yasanın savaşçı olmayanları partizanlardan ayıramadıkları “istenmeyen koşullar” altında askerlerin “evelerinden binlerce mil” uzağa sevk edilmelerine hiçbir itirazda bulunmaması siyasi bir karardır.

Taylor bu askerlerin yüz yüze geldikleri zorlukları ve belirsizlikleri ısrarla belirtmekte tamamen haklıken, onları oraya gönderen ya da düşmanın zafer reçetesini, yani halk desteği kazanmayı ve bu desteği bir halk hareketiyle bir süper gücün yerel temsilcilerini devirmek için kullanabilmeyi mahkûm ederken, bütün bunlara izin veren hukuk sisteminin geçerliliğini iddia eden siyasi liderleri kınamak için hiçbir neden yoktur. Yani, bir büyük gücün yabancı bir ülkeye kendi tercihi olan bir rejimi dayatma hakkına sahip olmasının siyasi kanaatten başka bir sebebi yoktur. Bu şekilde yorumlanan hukuk sistemi emperyalist pratiğin onaylanmasından ibarettir.

Taylor tam bir açıklıkla ortaya koymasa da, ABD’nin Güney Vietnam’a istediği rejimi dayatma hakkına sahip olduğu şeklindeki siyasi yargıyı haklı bulduğu anlaşılmaktadır. Savaşın hedeflerine ilişkin tartışmasında, “belirlenmiş siyasetimiz”den, yani “Güney

Vietnamlıların komünist olmayan bir hükümete siyasi sadakatlerini sağlamak ve muhafaza etmek, bu arada onlara Kuzey'in kullandığı askeri araçlara karşı savunma yardımı sağlamak"tan söz etmektedir (s. 189). Bu siyasete yönelik tek itirazı, Vietnam koşulları altında bu siyasetin istenen sonucu vermeme olasılığıdır. Kuzey'e karşı "savunma yardımı"na gelince, kendisi elbette UKC'nin esas savaşı birliklerinin başından itibaren yerlilerden oluştuğunu, ABD savaşı uluslararası hale getirene kadar da öyle kaldığını bilmektedir. ABD'nin 1960'ların başında yaptığı gibi, Güney Vietnamlıların gene ABD'nin 1954'te yerleştirdiği komünist olmayan hükümete siyasi sadakatini sağlamak ve sürdürmek için bölgeye askeri güç göndermesinin meşru olduğuna inandığı görülmektedir. McKinley'nin 1898'de İspanya'ya karşı savaşı haklı gördüğü zamanki gibi, "Amerikan müdahaleci geleneğindeki derin idealist iz"den söz etmektedir (s. 186). Bu çok yüzeysel bir tarihsel yargıdır. Neredeyse her emperyal güç kendi eylemlerini "idealist" gerekçelerle haklı çıkarmıştır. Bu, İngiliz ve Fransız imparatorlukları, Doğu Asya'daki Japonlar²⁴ ve Doğu Avrupa'daki Ruslar için de geçerliydi. Emperyal güçlerin liderlerinin ve nüfuslarının bu yanılsamalara kapılabilmeleri fazla önem taşımaz. Emperyal müdahalenin başka örneklerini yargılamakta kullandığımız standartları, aynı standartlar kendi eylemlerimize uygulandığında kavramakta zorlanmamız dikkati çekicidir.²⁵

Taylor, zorunlu iskân, esirlere işkence yapılmasında suç ortaklığı, ceset sayma hevesi, isyancılara açık geniş bölgelerin tahrip edilmesi, serbest atış muntıkaları ve Son My katliamıyla süren Amerikan savaş tarzının sadece "dehşet verici, çılgınca bir anormallik" olup olmadığını sorar (s. 152). Bunun kısmen Vietnam savaşının yukarıda belirtilen özelliklerinin bir sonucu olduğu, bu özelliklerin savaş yasalarının uygulanmasını zorlaştırdığı şeklinde doğru bir yanıt verir. Aslında, zorunlu iskân ve ülkenin geniş bölgelerinin tahrip edilmesi siyaseti Vietnam savaşının özgül koşullarına akılcı, hatta belki de zorunlu bir tepkiydi. Kararlı bir antikomünist ve dehşet düzeyine varmadan önce Amerikan savaşının güçlü bir destekçisi olan Bernard Fall, 1960'ların başında bu olguyu gayet iyi açıklıyordu.

Birinci sınıf elit birlikleri, Amerikan, İngiliz, Fransız ya da Avustralyalı komando ve özel savaş okullarının en seçkin ve en ileri teknolojiyle donatılmış unsurlarını, hiçbiri benzer bir askeri uzmanlık eğitimi almamış olan ve nadiren ateş gücünde eşitlik sağlayabilen Vietminh, Cezayir ya da Malay “ÇT”lerini [Çinli teröristler] yenilgiye uğratmak için kullanmak zorunda kalmamızın sebebi nedir?

Yanıt çok basittir: Batı’nın şimdiye kadar desteklemiş olduğu rejimlerin çoğunun halk desteğinden ve siyasi kavrayıştan üzücü biçimde yoksun oluşunu sistemimizin yeterliliğiyle telafi edebilme çabası. Bu kez Güney Vietnam’da savaşmakta olan Amerikalılar birinci elden deneyimledikleri bu olguyu değerlendirmek durumundadırlar.²⁶

Günümüzde Fall’un vardığı sonucu destekleyen çok daha fazla bulgu var. Kendisi “Gerçek halk desteği unsuru hayatidir,” diye yazıyordu.²⁷ Tam da bu “gerçek halk desteği” Washington’ı nüfusu zorla yerinden etme siyasetini benimsemeye yöneltti. Böylece nüfusun yaklaşık %85’ini oluşturan köylü kitlesi nüfusun yaklaşık yarısına indirilirken, kırsal kesim ıssızlaştırıldı. Uluslararası hukukun, direnişe yardım eden siviller savaş suçlusudur demek dışında, bu konuda söyleyecek bir şeyi yoksa, bu hukukun sergilediği ahlaki çöküntü kesin bir açıklıkla ortaya çıkmış demektir.

II. VIETNAM'DA "SAVAŞ SUÇLARI"

Ne var ki Taylor'ın ele aldığı esas konu, Vietnam'daki Amerikan eylemlerinin Nuremberg ve ilgili sözleşmelerin oluşturduğu çerçeveye ölçülen yasallığına ilişkin daha dar kapsamlı olan sorundur. 1965'ten sonraki Amerikan müdahalesine ilişkin analizinde Taylor, savaş suçlarının işlenmiş olduğu ve bundan ötürü askeri komuta ve sivil liderliğin üst düzeylerinin sorumlu olduğu sonucuna varır. Bu konuda pek çok bulgu vardır.

Taylor'ın üzerinde durduğu başlıca örnek My Lai katliamıdır. Katliam bölgesinin yakınlarındaki bir Kanada hastanesinin müdürü, Dr. Alje Vennema ilk anda katliamdan haberdar olduğunu, fakat bir şey yapmadığını, çünkü bunu olağandışı bir olay olarak görmediğini bildirir. Hastaları bu türden olayları sürekli olarak kendisine aktarıyorlardı. My Lai'nin içinde bulunduğu Quang Ngai eyaleti neredeyse tamamen yakılıp yıkılmış, nüfusun yarısı zorla mülteci kamplarına götürülmüştü, çocuklar aç ve yaralıydı.²⁸ My Lai katliamı nedeniyle divanı harpte yargılanan Albay Oran Henderson şöyle der: "Tugay büyüklüğündeki her birliğin bir yerde gizli bir My Lai'si vardır," ancak "her birliğin bir Ridenhour'ı yoktur."²⁹

Bu gözlem ülke boyunca gazilerin doğrudan tanıklılığıyla doğrulanmıştır. Rastgele birkaç örnek vermek gerekirse, madalyalı bir helikopter silahçısı El Paso, Texas'ta, 5 Mayıs 1971'de otuz dokuz Vietnamlıyı öldürdüğünü, birisinin bisiklet süren yaşlı bir adam, onunun da silahsız bir grup sivil olduğunu söyledi. Her olayda doğrudan bağlı olduğu komutandan aldığı emirle hareket ettiğini iddia eder. Eski bir Sahil Koruma görevlisi kendisine küçük bir motorla delta kanalları boyunca seyretmesinin, bu arada gördüğü her köyün sakinlerine rastgele ateş açmasının emredildiğini iddia eder. ABD Savaş Suçlarını Araştırmak İçin Yurttaşlar Komisyonu tarafından 1-3 Aralık 1970'de Washington, DC'de yapılan oturumlarda

101. Hava Tümeni'nden bir doktor, barışçı bir toplantıda yaklaşık yirmi yedi sivilin hiçbir kışkırtma olmadan Amerikan tanklarının açtığı baraj ateşiyle öldürüldüğünü bildirdi. İleri gözcü olan bir deniz piyadesi iki köye hiçbir kışkırtma olmadan ateş açılmasından sonra yirmi ölü sivil saydığını söyledi. Bir diğer deniz piyadesi çavuşu gıda maddesi ikmal hatları 1966'da tahrip edildikten sonra (pirinç tarlaları üç serbest mınıtkada gıda maddelerinin tahrip edilmesi için napalmla imha edilmişti) bir çöp alanında yiyecek arayan aç sivillere ateş etme emri aldığını söyledi. Bir eski çavuş, Temsilciler Meclisi Üyesi Ronald Dellums'un başkanlık ettiği gayri resmi bir Meclis komitesinin önünde, Nisan 1969'da My Lai yakınlarındaki Truong Khanh köyünde direniş göstermeyen otuz Vietnamlı sivilin öldürülmesi eylemine katıldığını bildirdi. Bu tanıklık bir mülteci kampında gazetecilerle konuşan Vietnamlı kadınlar tarafından doğrulandı.³⁰ Detroit'te yapılan Kış Askeri Soruşturması diğer araştırmalardaki gibi, yapılan vahşete ilişkin kapsamlı tanıklıklar üretti.³¹

Doğrulan 176 "öldürme" eylemine katılan bir helikopter silahçısı, gazeteci Joseph Lelyveld'e savaş helikopterine kaçan köylülerini durdurma emri verildiğini söyledi. Pilot bunu yapamayacağını bildirdiği zaman, "onları vurma" emri aldı. Bunun üzerine otuz kırk kadar silahsız köylü öldürüldü. Acemi askerler eğitmenlerinin Calley kararından sonra Başkan Nixon'a, altı helikopterle bir köye saldırma olayına katıldığını anlatan bir mektup yazdığını söyledi. Bu olayda, bir helikopter mürettebatının vurulmasından sonra 350 sivil köylü ölmüştü.³²

Mülteciler, muhabirler ve diğer gözlemciler ciltleri dolduracak kadar kapsamlı bulgu sunmuşlardır. Burada özellikle önemli olan, bu olayların tam bir rutin haline gelmesidir.

ABD Kobra helikopterlerinin UKC'nin denetlediği bölgedeki tipik bir köyün evlerine 20 mm'lik toplarla ateş ettiği bir rutin operasyona bizzat katıldım. Evlerinden kaçarak uzaklaşmaya çalışan köylüleri de vurdular. Operasyon, ona komuta eden bir Amerikan yarbayı tarafından "mıntıka temizliği" olarak tanımlandı. "Hareket eden her şeye ateş ediyoruz," dedi ve bunun rutin bir uygulama olduğunu ekledi.³³

25. Piyade Tümeni'ne ait resmi bir harita 1967'de karadan süpürme harekâtı olan Junction City Operasyonu'ndan önce topçu ve hava bombardımanı icra edilecek geniş alanları göstermektedir. Bu alanların içinde, eski nüfus sayımlarına göre, nüfusu 5.000 kadar olan yirmiden fazla saptanabilir köy bulunmaktaydı.

New York Times muhabiri R. W. Apple "pislik kuralı" diye bir şey işittiğini yazar. Buna göre, "hareket eden ve sarı derili olan her şey, aksini gösteren kesin delil olmadıkça düşmandır." Bu kural "binbaşlılar, çavuşlar ve erler tarafından 100 kez" tekrarlanmıştı. Apple'a göre bu, "resmi siyaset, günlük hayatın bir parçası"dır. Şöyle devam eder:

Ortalama piyade eri için fazla bulgu yoktur, ancak ülke içinde seyahat etme fırsatı bulan bizler için mümkün olan her yerde mülteci yaratmak için kasıtlı bir siyaset uygulandığı yeterince açıktır. Bir general . . . bu fikri bana şöyle açıkladı: "Gerillaların içinde yüzdükleri denizi -yani köylüleri- kurutacaksınız. Bunu yapmanın en iyi yolu onları köylerin dışına çıkararak mülteci kamplarında toplamaktır. Köy yoksa gerilla da yok: Gayet basit.³⁴

Daha ileride, General Westmoreland ve General Abrahams'ın yanı sıra Başkan Johnson ve Başkan Nixon'ın da kesinlikle bundan haberdar olduklarını ekler.³⁵

"Köy yoksa gerilla da yok" siyaseti -kırsal toplumu yok etme siyaseti- Vietnam'la ilgilenen daha sinik bazı akademik teknokratlar tarafından "zorla kentleştirme ve modernleştirme tasarısı" olarak gösterilmiştir ki bu Taylor'ın doğru olarak yorumladığı gibi, "bütün örtmecelere son veren bir örtmece"dir (s. 202). Apple'ın değerlendirmesi bu siyasetin kasıtsız olmadığını gösterir. ABD komutanlığının "tesadüfen bulduğu" bir şey, "düşünülmeyen yapılmış"³⁶ bir uygulama değildi bu; planlı ve ilerisi düşünülmüş yapılmıştı.

Neil Sheehan'ın savaş suçlarını kapsamlı biçimde tartışan makalesi³⁷ de aynı noktayı işaret eder. Sheehan, "sınıflandırılmış askeri dokümanların özellikle, komünistlerin elinde bulunan köylerin 'düşmanı nüfus kaynağından yoksun bırakmak için' bombalanmasından bahsettiği"ni iddia eder. 1966 yazında yapılan gizli bir araştırmaya atıfta bulunur. Araştırmada, nüfusu "kentileştirmek"

için sınırsız biçimde uygulanan bombardıman ve topçu ateşi siyasetinin gözden geçirilmesi öneriliyordu.³⁸ Bu önerinin Saygon'daki en yüksek Amerikalı yetkili tarafından veto edildiğini yazar. Bunun yerine "köylüleri terörize etmek ve kırsal kesimi tahrip etmek için hava gücü ve topçu"nun kullanılmasına devam edilmesine karar verilmiştir. Temel Amerikan taktiklerinden biri "köylü yerleşimlerinin sınırsız hava ve topçu bombardımanı"na tabi tutulmasıydı— "[Amerikan] stratejisinde hasar savaşı kazanma stratejisinin temel bir unsuru haline gelmişti." Kırsal sivil nüfus Amerikan saldırısının hedefiydi "çünkü varlıklarının düşman açısından önemli olduğuna inanılıyordu." Buradaki esas fikir "stratejik üssü, kırsal nüfusu aşındırarak" Vietnamlı Komünistleri yenilgiye uğratmaktı.³⁹

ABD'li yetkililer, My Lai'nin tipik bir Vietnam savaşı olayı olmadığını öne sürerlerken bir bakıma haklıdır. Daha tipik, neredeyse en küçük ölçekli savaş örneği, Hue'nin 130 mil güneydoğusunda, Batangan Yarımadası'ndaki Phuqui köyünün öyküsüdür. Ocak 1969'da bu bölgede yaşayan 12.000 köylü Amerikan süpürme harekâtı sırasında evlerinden zorla çıkarılıp helikopterlere bindirildi ve sorgulama merkezlerine taşındı. Quang Ngai yakınlarında bir kampın tepesinde, üzerinde şu sözlerin yazılı olduğu bir pankart vardı: "Bizi Komünist terörden kurtardığınız için size teşekkür ederiz." Resmi askeri istatistiklere göre, bu harekâtın bir parçası olarak altı ay süren kampanya sırasında 158 Kuzey Vietnam askeri ve Vietkonglu öldü, 268'i yaralandı. Bu mülteciler (My Lai katliamından sağ çıkanları da kapsadığını belirtelim) zorla tahliye edilmeden önce, ağır Amerikan bombardımanı, topçu ve donanma ateşi nedeniyle aylarca mağaralarda ve sığınaklarda yaşamışlardı. Bir su kanalı "Kuzey Vietnamlıları gıda maddesi ikmalinden yoksun bırakmak için Amerikan jetleri tarafından yıkılmıştı."⁴⁰

Nisan 1971'de su kanalı hâlâ onarılmamıştı: "Sonuç olarak Güney Çin Denizi'nin tuzlu suyu bir zamanlar pirinç yetiştirilen tarlaları basmaya devam etmektedir." Phuqui'deki 1.500 kişi dahil yaklaşık 4.000 mülteci geri dönmüştür. Phuqui artık yüksek bambu çitlerle kuşatılmış haldedir. Kontrol altında tutulan köye saat 18.00 ile 05.00 arasında kimse girip çıkamıyor. "Su altındaki çeltik tar-

lalarına, bir zamanlar dağınık kulübelerin olduğu yere yukarıdan bakan tepeler 'demirleşmiş' vaziyette. Köylülerin kullandıkları 'demirleşmiş' sözcüğü bölgenin bomba izleri, mayınlar ve patlamamış top mermileriyle dolu olduğunu anlatıyor. B-52 bombaları yaklaşık 6 metre derinliğinde kraterler açmış." Su kanalının onarılamamasının bir sebebi -Amerikalı bir yetkilinin sözleriyle- "iki yıl kadar önce Yarımada'daki halkın komünist olarak kayıt altına alınması" olabilir. "Günümüzde Vietnamlılar arasında böyle şeylerin hâlâ unutulmamış olması şaşırtıcı değil." Nüfusun çoğu temel gıda maddelerinden yoksun. "Eyalet yetkilileri polis eylemleriyle köylünün pirinç üretiminin engellendiğini ne onaylıyor ne de reddediyorlar. . . . Ne var ki Vietkong'un köylüden gıda maddesi tedarik edememesi için Güney Vietnam'ın gıda maddesi ikmalinin denetlenmesi uzun süredir devam eden bir uygulama." Bölgede çalışan bir Amerikalı, "Phuqui'nin unutulmuş olduğunu söyleyebilirsiniz," demektedir.

Yüzlerce başka köy gibi orası da unutulmuştur.

Hindiçin'deki Amerikan savaşı bir savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçlar rekoru, tırmanan bir dehşet rekorudur. Savaşın erken evrelerinde Bernard Fall'un kaydettiği⁴¹ nedenlerden ötürü, belki de başka alternatif yoktu.⁴² Savaş kırsal nüfusa ve bu nüfusu ayakta tutan toprağa karşı verilmiştir. 1961-1962'den beri Amerikan güçleri bombalama, tarama taarruzu, milyonlarca köylünün zorla yerinden edilmesi, ürünün ve yeşil alanların imhası, tarım alanları ve sulama sistemlerinin tahribiyle uğraşmıştır. Toprak milyonlarca bomba krateriyle delik deşik edilmiştir. Ağaçlar mermi etkisiyle paramparça olduğu için kereste işlemek imkânsızdır. Yaklaşık yirmi altı bin kilometrekarede ağaç yapraklarını kimyasal zehirlerle dökme uygulaması yapılmıştır. Bu zehirler genellikle muazzam bir yoğunlukta uygulanmıştır. Eskiden önemli bir pirinç ihracatçısı olan Güney Vietnam, Vietnam kaynaklarına göre, şimdi muazzam miktarda gıda maddesi ithal etmektedir.⁴³ Pek çok bölgede hiçbir düzelme belirtisi yoktur. Tarımsal ürün imhası, yıllarca toprakta kalabilen ve ABD'de ürün üzerinde kullanıldığında temizlenmeyen bir arsenik bileşiğiyle yapılır. Herbisit, dioksin bulaşmasının memelilerde kusurlu doğumlara neden olma potansiyelinin yüksek

olduğu bilinmektedir. 1969 yılı boyunca, bu bölgelerde yararlanılan 2.023 kilometrekare orman özel traktörlerle imha edilmiştir. Bu alanlar çıplak kalmıştır. Yenilenmeleri mümkün değildir. Eski bir deniz piyadesi subayı olan, Amerikan Bilim Derneği'ne bağlı Herbisit Değerlendirme Komisyonu'nun müdürü, biyolog Arthur Westling "Güney Vietnam'ın geniş bölgelerinin ekolojisini kalıcı ve zarar verecek şekilde değiştirmiş olabiliriz," diye yazar.⁴⁴ "Bitki örtüsü bakımından çoraklaşan bu bölgeler gelecek on yıllar boyunca bizim bıraktığımız miras olarak kalacaktır"⁴⁵ –belki de sürekli olarak.

Bu siyasetlerin nüfus üzerindeki etkileri kolayca hayal edilebilir. Ürün imhası ve nüfusun zorla yerinden edilmesinin yol açtığı açlık ve kıtlık 1961'den beri kayıt altına alınmıştır.⁴⁶ 1960'ların başında milyonlarca insan denetim altındaki bölgelere taşınmıştır–genellikle zorla. 1965'ten sonra hava ve topçu bombardımanı ve karada süpürme harekâtları mülteci sayısının çokluğunu açıklıyordu.

Güney Vietnam'da belki yarım milyon insan öldürülmüş, sakatlanmış ya da evinden edilmiştir. Laos'ta, yaklaşık üç milyon nüfusun dörtte biri mültecidir. Dörtte üçü ise tarihin en yoğun bombardımanı altında yaşamaktadır. Mülteciler, mağaralarda ve tünellerde yaşadıklarını bildirmektedirler. Bombardıman öyle yoğunudur ki bir Amerikan jetinin hedefi olmadan bir köpek bile serbestçe dolaşamamaktadır. Bombardımanın alanı genişledikçe, bütün köyler ormanda giderek daha derin tüneller kazmaktadırlar. Kuzey Laos'taki verimli Kavanozlar Ovası nihayet temizlendi ve serbest-atış mıntıkasına dönüştürüldü. Bu mülteciler ayrıca KVO askerlerini nadiren gördüklerini ve Pathet Lao askerlerine de köylerde nadiren rastladıklarını söylemektedirler. Söz konusu bölgeler Güney Vietnam'dan ve "Ho Şi Min Yolu"ndan uzaktadır. Kamboçya'da Kennedy altkomitesi, Eylül 1970'te –dört ay süren düzenli bombardımanın ardından– altı milyon nüfusun yaklaşık bir milyonunun mülteci olduğunu değerlendirdi. Esir alınan gazeteciler de yoğun bir bombardıman yapıldığını bildirmektedirler. Esir alınan Richard Dudman'ın doğrudan gözlemlerine göre, "bombardıman ve açılan ateş kırsal Kamboçya halkını radikalleştirmekte ve kırsal

kesimi kitlesel, kararlı ve etkin bir devrimci üsse dönüştürmekteydi.”⁴⁷ Hinde’in başka yerlerinde olduğu gibi bu durum Amerikan bombardımanının hem sonucu hem de sebebidir.

21 Nisan 1971’de, Hinde’nden henüz dönen Temsilciler Meclisi üyesi Paul McCloskey Kennedy altkomitesinin önünde ifade verirken, Tayland’daki Udorn Hava Kuvvetleri Üssü’nde havacı bir yarbayın kendisine, “Böylelikle Kuzey Laos’ta ya da Kuzey Vietnam’ın güney taraflarında tek bir köy bile kalmadı” dediğini söyledi. McCloskey’nin büyük çabalarıyla ortaya çıkana kadar gizli kalan hükümet raporları kırsal Laos’un Pathet Lao’nun kontrolü altında olan geniş bölgelerinin neredeyse imhasıyla ilgili kapsamlı mülteci raporlarının varlığını doğrular.⁴⁸

Aynısı Vietnam için de geçerlidir. McCloskey bir yıl kadar önce Vietnam’da üst düzey bir Sivil Operasyonlar ve Devrimci Kalkınma Desteği (CORDS) görevlisinin kendisine söylediklerinden şu alıntıyı yapar: “Tek bir eyalette, Quang Nam’da, Amerikan ve müttefik güçleri 555 köyün 307’sini yıkarak yerle bir etmişti.” Şunu ekler: “Yanıp kül olmuş her bir köyün, evin ve ağaçların bittiği yerlerin üzerinde kilometrekareler boyunca uçtum; itiraf edildiği gibi bu, Vietkong’un yiyecek sağlama, sağlık hizmeti alma imkânını, örtü ve gizleme yeteneğini ortadan kaldırma gereğini temel alan pirinç önleme, araştırma ve imha programının parçasıydı.”⁴⁹

ABD Ordusu Sahra Talimnamesi, “sadece silahlı güçlerin tüketimine ayrılan ürünün (saptanabilmesi halinde), insana zarar vermeyen kimyasal ve bakteriyel ajanlarla imhası”⁵⁰ için önlem alınmasına izin verir. Ancak yukarıdaki ürün imhası betimlemeleri ve AAAS Herbisit Değerlendirme Komisyonu’nun betimlemeleri, imha edilen neredeyse bütün gıda maddelerinin aksi halde siviller tarafından tüketileceğini ortaya koyar. Goering’in Nuremberg’de gıda maddelerinin işgal bölgelerinden alınarak Alman ihtiyaçları için kullanılması emri nedeniyle insanlığa karşı suç işlemekten hüküm giydiğini ve Tokyo’da ABD’nin Japon askeri yetkililerin Çin’de uyguladıkları ürün imhası nedeniyle cezalandırılmalarını desteklediğini unutmamak gerekir.⁵¹

McCloskey’nin bahsettiği eyalet, QuangNam, burada çalışan

eski bir AID görevlisi olan William Nighswonger'a ait bir kitabın konusu olmuştur.⁵² "Hükümet Quang Nam savaşını, askerlerinin çoğunu eyaletin içinden toplayan Vietkong güçleri karşısında kaybetti." Onların esas başarı nedeni programlarının ortaya koyduğu "ilerici toplumsal ve ekonomik sonuçlar" idi. Hindiçin'in başka yerlerindeki gibi, komünistlerin öncülüğündeki güçlerin başarılı programları⁵³ sayesinde halk desteği kazanmaları, devrimin köklendiği kırsal toplumu yıkmayı amaçlayan Amerikan çabalarına yol açmıştı.

Robert Shaplen "savaşın Vietnamlılar üzerindeki bütün etkileri sadece fiziksel anlamda değil, psikolojik ve sosyal olarak da dehşet verici biçimde yıkıcı olmuştur," sonucuna varır.⁵⁴ Ayrıca, bu etkiler ezici biçimde Amerikan ateş gücü ve taktiklerine atfedilebilmektedir. Amerikan komutanlığının ve Washington'daki sivil liderliğin yüksek budalalık derecesi tahmin edilemezse de, bu taktikler tasarlandığında böyle bir sonucun beklendiğini varsaymak gerekir. Ayrıca, muhtemel etkileri ileride anlaşılabilecek, bazıları alıntılanan bol miktarda bulgu vardır. Son olarak, 1965'te ve gene 1968'de yoğunlaşmasına rağmen, bu taktiklerin 1960'ların başına kadar izlenebileceğini akılda tutmak gerekir. Aslında, ABD tarafından iktidara getirilen ve desteklenen Diem rejimi 1950'lerin ortasında Vietminh'in köylü taraftarlarına karşı fiili bir savaş başlatmıştı.⁵⁵

Kolayca ulaşılabilen pek çok kaynakta artık kapsamlı biçimde kayıt altına alınmış olan bu türden bulgular karşısında, Amerikan komutanlığı ve sivil yetkililerin Nuremberg anlamında savaş suçlarından ve insanlığa karşı işlenen suçlardan sorumlu olduğundan kuşkulananlar gerçekten bir cüretkârlığı gerektirir. Aslında, Hindiçin'deki Amerikan siyasetleri bağlamında My Lai'nin görece önemsizliği dikkate alındığında, bu olay karşısında insanların içine düştükleri şaşkınlığı ya da kapıldıkları kaygıyı anlamak zordur.

Taylor haklı ve isabetli biçimde "kapsamlı, öldürücü boyutlarını 1964'ten sonra kazanan savaş yüksek eğitimli akademisyenlerin ve yöneticilerin eseri" gözleminde bulunur. Bu kişiler, Kennedy'nin danışmanları, Rusk, McNamara, Bundy, Başkan Johnson'ın da yanında olan, "savaş ve savaşın gidişatından esas olarak sorumlu tu-

tulması gereken” Rostow idi (s. 205). Aynısı öldürücü etkileriyle birlikte 1961-1964 yıllarındaki savaş için de geçerliydi. Bu savaş sonrakilerle kıyaslandığında elbette küçük olmakla birlikte, uygarlık standartları açısından kabul edilebilir olmaktan uzaktı.

Vietnam’da Amerikan savaş suçları tartışması dürüst olmakla, hatta “düşman”ın suçlarına ilişkin bir değerlendirmeye dengelenmemesi halinde bir tür kendinden nefret biçimini almakla keskin biçimde eleştirilmiştir. Bu türden eleştiri en iyi durumda düşüncesizlik, en kötü durumda ise ikiyüzlülüktür. ABD’nin Vietnam’da (ve bütün Hinde’de) uyguladığı suç niteliğindeki şiddet, ölçek bakımından Hinde’nin güçlerine atfedilebilecek olan şiddetten çok daha büyük olmakla kalmıyor, yabancı kökenli olmak gibi makul bir nedenden ötürü, ahlak ve hukuk bakış açısından tamamen farklı bir kategoride yer alıyordu. II. Dünya Savaşı’nda faşist saldırganların eylemlerine ilişkin tartışmanın işgal edilen ülkelerdeki direnişin şiddetine ilişkin bir değerlendirmeye “dengelenmesi” gerektiği söylene nasıl karşılık verirdik?⁵⁶ Üstelik bu türden eleştiriler, bütün tarafların işledikleri suçların dengeli biçimde tartışılması gerektiğini, bu nedenle ABD tarafından istihdam edilen Koreli ve diğer Asyalı paralı askerlerin suçlarını ve daha önemlisi ABD gücünün kurduğu ve koruduğu rejimin suç niteliğindeki şiddetini ayrıntılandırmak için de gereklidir. Onun Güney Vietnam halkına terörist saldırısı çok önce gerçekleşti ve Vietnamlı karşıtlarının önemli ölçüde sınırlı terörizmine daima ağır bastı.⁵⁷ Eşit derecede düşüncesiz ya da ikiyüzlü olan, ABD müdahalesini eleştirirken Amerikan komutanlığının komünistlerin düzeyine indiğini söyleyenlerin görüşüdür. Güney Vietnam halkına Amerikan saldırısının, bu sefil çatışmada vahşet ve barbarlık bakımından benzersiz olduğundan kuşku duyulamaz.⁵⁸

Aksini kanıtlamak için sık alıntılanan bir örnek, Şubat 1968’de Tet Saldırısı sırasında Hue’de gerçekleşen katliamdır. Katliamın ABD askeri güçlerinin 1965’in başlarından itibaren tahrip edilmiş bir bölgede olduğu gerçeğini bir yana bırakalım ve ABD ile İngiltere’nin komünist kan banyosunun klasik örneği olarak andıkları katliamın kendisini ele alalım. Don Oberdorfer bu olayı “savaşın

en kapsamlı siyasi boğazlaşması” olarak betimler.⁵⁹ Komünist katliamın ölçeği 200’den (Hue polis şefi) 2.800’e (Oberdorfer’in, şaşırtıcı biçimde güvenilir bir kaynak olarak gördüğü Douglas Pike’tan aldığı verilere göre) kadar değişmektedir. Nisan 1968’de soruşturma için geri dönen, 1967’de Hue’de bulunan bir IVS çalışanı, Len Ackland’a Amerikalı ve Vietnamlı yetkililer yaklaşık 700 Vietnamlının Vietkong tarafından öldürüldüğünü bildirdi. Bu değerlendirme Len’in yaptığı ayrıntılı soruşturma ile desteklenir. Soruşturma, aynı zamanda, öldürme olaylarının yerel UKC güçleri tarafından ve esas olarak bu güçlerin geri çekilişi sırasında bir ay süren kanlı savaşın son günlerinde gerçekleştiğini göstermektedir.⁶⁰ Sayılar ne olursa olsun, vahşi bir katliamın gerçekleştiği kuşku götürmez.

O sıralarda Hue’de Oberdorfer’in⁶¹ pek söz etmediği, diğerlerinin de ya unuttukları ya da sessizce geçıştirdikleri bir başka katliam oldu. Vietkong tarafından 700 kişinin öldürüldüğünü bildiren aynı yetkililer 3.000-4.000 kadar sivilin ABD-Vietnam Hükümeti’nin bombardımanı ve topçu ateşle öldürüldüğünü değerlendirdiler. Hava Kuvvetleri müsteşarı Townsend Hoopes bombardıman enkazına 2.000 sivilin gömüldüğünü bildirir. UKC ise bombardıman kurbanı olan 2.000 kişinin toplu mezarlara gömüldüğünü bildirdi. (Oberdorfer “işgalin 2.800 kurbanı”nın toplu mezarlarda bulunduğunu bildirir—bu mezarlar aylar sonra keşfedildiğinde, bunların “komünist katliam” kurbanları olduklarının dikkatli bir otopsiyle belirlendiğinden belki kuşulanabiliriz.) Oberdorfer’e göre, deniz piyadeleri “komünist kayıplar”ı 5.000’den fazla olarak listelerken, Hoopes kenti ele geçiren 1.000 kişilik komünist gücün “önemli bir bölümü”nün kaçtığını belirtir. Hue’de yaşayan bir Fransız rahip, çoğu öğrenci, öğretmen ve rahip olan yaklaşık 1.100 kişinin ABD deniz piyadelerinin kenti ele geçirmelerinden sonra Vietnam Hükümeti tarafından öldürüldüğünü değerlendirir.⁶² Savaşın kısa süre sonra Hue’ye gelen Richard West, komünistler tarafından “birkaç yüz Vietnamlı ve bir avuç yabancı”nın öldürüldüğünü değerlendirir ve My Lai tarzı katliam kurbanlarının toplu mezarlara gömülenler arasında yer alıyor olabileceğini öne sürer.⁶³ İngiliz fotomuhabiri Philip Jones Griffiths, kurbanların çoğunun “o zamana

kadar görülen en histerik Amerikan ateş gücü kullanımıyla öldürüldüğü” ve daha sonra bu kişilerin “komünist bir katliamın kurbanları” olarak gösterildiği sonucuna varır.⁶⁴

ABD hükümetinin İngilizce konuşulan ülkelerde gerçek olarak kabul edilen propagandası doğru olsaydı ve bütün öyküyü anlatsaydı bile, Hue’deki komünist katliam Amerika’nın Güney Vietnam halkını boğazlaması bağlamında küçük bir olay olacaktır. Ne var ki bütün olgular dikkate alındığında, Hue katliamı büyük ölçüde ve belki de başat olarak Amerikan askeriyesine atfedilebilir görülmektedir. Çatışan güçlerin ellerindeki şiddet araçlarının görelî ölçğine bakıldığında bu şaşırtıcı değildir.

Tartışılması gereken iki önemli nokta kalıyor: Birincisi, Amerikan eylemlerine “askeri zorunluluk” nedeniyle izin verildiği tezi ve ikincisi, ABD müdahalesinin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nin 51. maddesi uyarınca silahlı saldırıya karşı kolektif öz savunmayla haklı çıkarıldığı iddiası. Taylor, bunların her ikisini de tartışır, fakat bana kalırsa bunu tatmin edici olmayan biçimde yapar.

III. ASKERİ GEREKLİLİK

“Köy yoksa gerilla da yok” şeklindeki Amerikan siyasetinin askeri gerekliliği temel aldığı bir bakıma doğrudur. Amerikan planlayıcıları “Vietkong” denilen komünistlerin önderliğindeki direniş güçlerine verilen muazzam halk desteğinin ve hükümetin anlamlı bir kitle desteğinden yoksun oluşunun gayet iyi farkındaydılar (bkz. yukarıda 237). Ayrıca, Vietkong’un halkın desteğini sağlama konusunda neden bu kadar başarılı olduğu da büyük bir sır değildir.⁶⁵

ABD Operasyonlar Misyonu’nun sahra operasyonları koordinatörü John Paul Vann, nasıl savaşmak gerektiği konusunda 1965’de bir rapor yazarak dolaşıma soktu.⁶⁶ Vann’ın önkabulleri Güney Vietnam’da “esas olarak Ulusal Kurtuluş Cephesi’yle özdeşlenen” bir toplumsal devrim sürecinin yaşanmakta olduğu ve “Güney Vietnam Hükümeti’nin halk arasında siyasi bir tabanının artık olmadığı” idi. “Tarımsal nüfusun hoşnutsuzluğu . . . günümüzde genellikle UKC’yle kurulan ittifak aracılığıyla ifade edilmektedir,” diye yazar. “Mevcut hükümet kırsal ve alt sınıftan kent nüfuslarını sömürmeye yönelmiştir.” “Gelişmemiş, görece cahil kırsal nüfusun komünizmin kötülüklerini anlaması[nı] ve bunlara karşı çıkması[nı] beklemek saflık” olacağı için, ABD, Amerikan destekli bir “otokratik hükümet” yönetiminde “nüfusun etkin siyasi endoktrinasyonu”nu sağlamak durumundadır. Doküman, sadece alet-edevata, hava gücüne ve topçuya güvenilmesine karşı çıkar ve bir ABD subayının “bu insanlar eğer burada kalmak ve komünistleri desteklemek istiyorlarsa bekleyecekleri tek şey bombalanmaktır” şeklinde dile getirdiği görüşü reddeder. Rapor, daha ileride, toplumsal devrimin ABD’nin hedefleriyle “bağdaşır olmadığı,” fakat “çoğunluğun arzuları”nın ancak “komünist olmayan bir hükümet aracılığıyla” gerçekleştirilebileceği varsayımını temel alır. Vann’a göre ABD, Vietnam’ın gelişmemiş köylüleri için “en iyisi”nin ne

olacağına karar vermelidir. ABD'nin "demokratik yönelimli bir [hükümetin] temelini atarak yardım etmeye istekli bir otokrasi ya da diktatörlük" dayatması gerektiğini öne sürüyordu. Vann'ın raporu emperyalizmin iyiliksever yüzünü ifade eder. Onun sömürgeci tutumları hakkında sessizdir. Taylor'ın konuya ilişkin birkaç vurgusundan hareketle Vann'ın önerilerini ve varsayımlarını onaylayacağı sonucuna varmak mümkündür.

Belirtildiği gibi, Taylor "Güney Vietnamlıların komünist olmayan bir hükümete siyasi bağlılığını kazanma ve sürdürme" (s. 189) çabasının meşruluğunu kabul etse de bunun olabileceğinden emin değildir. Yanlış kanaatleri ve askeri araçlara aşırı güvenmeyi Amerikan siyasetinin başlıca kusurları olarak görür (s. 188-9). ABD'li yetkilileri "işlevsiz" olmakla suçlar: Bombardıman çok fazla, "sivillerin diğer yarısı" üzerinde yoğunlaşma yetersizdi (s.196-202). ABD'nin yerleştirdiği rejimin sürmesini sağlamak için 1960'ların başında doğrudan güç kullanılmasına ya da 1950'lerin sonunda büyük ölçekli şiddetin desteklenmesine hiçbir itiraz yöneltmez.⁶⁷ Hiçbir yerde şu temel soruyu ortaya atmaz: ABD'nin yabancı bir ülkeye belirli bir toplumsal ve siyasi düzeni dayatmak için güç kullanması meşru mudur? Bunu "orantılı" güç kullanımının sınırları içinde yapabileceği düşünülebilir mi?

Bu soruyu sormaması Taylor'ın "nedensellik" tartışmasını yetersizleştirir. İsmi verilmemiş eleştirmenlere atfettiği "işler çok kötü gitti . . . çünkü liderlerimiz savaş suçlarıydı" görüşünü reddeder. Bu "nedensellik açısından yetersiz bir yanıttır, çünkü liderlerin durumu olduğu gibi sürdürmek istediklerini varsayar, oysa gerçekte onların sorumluluğu izledikleri siyasetlerin şimdiki sonuçları bakımından aşırı biçimde yetersizdir." Hem bu eleştiri hem de Taylor'ın onu reddetmesi sadece niyetin meşruluğuyla ilgili sorunların Amerikan liderliği örneğinde ortaya çıkmadığı varsayımıyla anlaşılabilir hale gelir. Amerikan liderliğinin niyetlerini suç olarak görürsek işlerin kötü gittiğini (yani suç eylemlerinin üstlenildiğini), çünkü liderlerimizin savaş suçlusu olduklarını söylemek doğru -neredeyse totolojik- olacaktır. Bu varsayımla işlerin beklendiği gibi gitmediğini söylemek yersiz olur. Nitekim hiç kimse Nuremberg'deki

sanıkların “siyasetlerinin sonuçları yetersiz” olduğu için beraat etmeleri gerektiğini öne sürmez.

Taylor, “işlerin kötü gittiği”nden söz ederken zihninde bir “ölüm ve yıkım heyelânı”nın olduğu görülür. Bu heyelân “Vietnam’a bulaşmamıza yol açan barışçı ve koruma amaçlı niyetler”in itibarını yok etti. Taylor’a göre, bulgular “amaçlar ile araçlar arasında bir uyumsuzluk olduğunu; askeri liderlerin müdahalenin temel siyasi amaçlarını asla kavramadığını ve siyasi liderlerin askerlerin görevlerini yerine getirmek için benimsedikleri yöntemleri ihmal ettiklerini ya da bunları yönetemediklerini güçlü biçimde göstermektedir.” Liderlerimiz, “belirlenmiş siyasetimiz”i, yani “Güney Vietnamlıların komünist olmayan bir hükümete siyasi bağlılıklarını sağlama ve sürdürme, bu arada onlara Kuzey’in kullandığı askeri araçlara karşı savunma yardımı sağlama” siyasetini sürdürecektir, “Güney Vietnam halkını göz ardı etmeyi, Güney Vietnam’a bir savaş alanı gibi davranmayı, savaş alanında bulunan ya da oraya doğru hareketlenen bütün Kuzey Vietnamlıları ya da Vietkong’u öldürmeyi” ve aslında Güney Vietnam’ın kırsal nüfusuna da aynı muameleyi yapmayı tercih ettiler. “Vietnam’daki Amerikan girişiminin üzücü öyküsü, askeri araçların hızlı biçimde siyasi amaçlara gark olmasıydı. . . .” “Kurtarmaya çalıştığımız şeyi paramparça etmeye eğilimli” idik (s. 188-9, 207).

“Belirlenmiş siyasetimiz”in başarılı olup olmayacağı sorusu “yanıtlanmamış bir sorudur ve öyle kalacaktır,” gözleminde bulunur Taylor. “Belirlenmiş siyasetimiz”in başlangıçta meşru olup olmadığı ve uygulanması halinde iyi sonuç verip vermeyeceği ise sadece yanıtlanmamış değil, aynı zamanda sorulmamış bir sorudur. Fakat bu elbette temel bir sorudur.

Taylor, Tet Saldırısı sırasında Ben Te’nin yok edilmesinden sorumlu olan mutsuz bir Amerikan hava kuvvetleri binbaşısının sözleriyle, kurtarmak amacıyla ülkeyi mahvettiğimiz için Amerikan siyasetini eleştirdiği zaman, çok genel bir görüşü dile getirmektedir. Gerçek “Amerikan trajedisi” –pek çokları için çok daha doğru bir anlamda potansiyel bir trajedi– bence başka güçlerin davranışını değerlendirirken uygun biçimde kullandığımız standartları kendimize uygulamayı sürekli biçimde başaramayışımızdır. Ame-

rikalılar bunu yapacak ahlaki cesarete sahip olsalardı, Vietnam'da kimi "kurtarmakta" olduklarını ve "kurtarmak" için oraya müdahale etme hakkına sahip olup olmadıklarını kendilerine sorarlardı. Bu durumda, Amerikan müdahalesinin, Güney Vietnam'ı işbirlikçi liderler ve onların bir araya toplayabildikleri marjinal siyasi güçler dışında birilerini kurtarma çabası olarak değil, Güney Vietnam'ın kırsal nüfusuna karşı bir savaş olarak betimlenmesi gerektiğini anlayacaklardı. Son tahlilde Amerikan liderliği Vietnam'ı kendi küresel çıkarları için kurtarmaktaydı. Pentagon belgelerinin ortaya koyduğu gibi, Savunma Bakanlığı Müsteşarı John McNaughton'ın yaptığı hesaplama göre, Vietnam halkının çıkarları Amerikan hedeflerinin %10'unu kapsıyordu (diğer %90 Amerikan hedeflerini dile getirirken bizzat belirttiği gibi, fantezi ve kendini aldatmaktan oluşan bir karışımdır—krş. bölüm 1, not 195). Amerikan amaçları aslında bir meşruluk tartışmasının konusudur (benim görüşlerim için bkz. bölüm 1, kısım V). Fakat Vietnam halkının ihtiyaçlarını ve çıkarlarını uluslararası meselelerde tehdit ya da güç kullanımının yasaklanması kadar önemsiz görmek bir tartışma konusu olarak fazla önemli değildir.

Amerikan siyasi liderliği Güney Vietnam halkının ihtiyaçları ve çıkarlarıyla ya da ABD'nin kutsal antlaşma yükümlülükleriyle ilgilenmiş olsaydı, komünist olmayan bir hükümet dayatmak ve 1964'ten bu yana onu kendi halkına karşı savunmak ve sonraki yıllarda yerli direnişine karşı Güney Vietnam'ı işgal etmek için "belirlenmiş siyaset"i uygulamazdı. Pentagon Belgeleri, Amerikan siyasi liderliğinin Güney Vietnam'ın kırsal toplumuna her şeyin farkında olarak saldırdığını açıkça ortaya koymaktadır. Yukarıda sözü edilen Vann belgesi ve daha pek çok bulgu, aynı durumun Washington'da belirlenen siyaseti uygulayanlar için de geçerli olduğunu ortaya koyar.

Taylor, Vietnam'daki bazı Amerikan başarısızlıklarının "silahlı kuvvetlerin artık İkinci Dünya Savaşı'nın kahramanlarıyla bağdaşan kişilik ve nüfuza sahip liderlere sahip olmaması" (s. 201) gerçeğine kadar izlenebileceğine inanır. Bu haksız bir eleştiridir. II. Dünya Savaşı ile Vietnam arasındaki farklılık, askeri komutanların

karakteriyle değil savaşların niteliğiyle ilgili bir meseledir. Her iki savaşta da askeriye sivil liderliğin belirlediği siyasetlerin uygulanmasından sorumluydu. Vietnam örneğinde bu, “Güney Vietnam’ın komünist olmayan bir hükümete siyasi bağlılığını kazanma ve sürdürme” siyasetiydi. Askeri komutanlık, bu siyaseti etkin biçimde uygulamak için yardımsever emperyalist tutumunu terk etmek, devrimin toplumsal temelini oluşturan kırsal toplumu yok etmek zorunda kaldı. Sivil liderlik olanların gayet iyi farkındaydı ve siyaseti değiştirmek için hiçbir çaba harcamadı.

1967-1968’de Vietnam hükümetinin başpasifikasyon danışmanı olan Büyükelçi Robert W. Komer durumu şöyle açıklar: “ABD askeri müdahalesi darbeyle iktidara gelen Vietnam hükümetinin nihai çöküşünü önlemiş ve anahtar niteliğindeki kırsal nüfusun denetim ve destek için süren geniş çaplı siyasi rekabetin yeniden başlayabileceği uygun bir askeri ortam yaratmıştı.”⁶⁸ ABD’nin savaşı tırmandırması “Saygon dışında . . . küçük bir Vietnam hükümeti”nin var olmasından kaynaklanan sorunun üstesinden geldi ve belirgin biçimde “geniş çaplı devrimci bir siyasi çatışma” olarak tanımlanan şeyle başa çıkma çabasıyla 1967-1970’in “kapsayıcı” ve “muazzam” pasifikasyon programının başlatılmasını mümkün kıldı.⁶⁹ Vann gibi iyiliksever emperyalistlerin kaygılarına rağmen, kullanılan araçların, yani Komer’in “dehşet verici bir maliyetle muazzam bir ABD askeri müdahalesi” olarak betimlediği şeyin dışında bu amaca nasıl ulaşılabileceğini görmek zordur.⁷⁰

Bu anlamda, Amerikan askeri müdahalesinin dehşet verici maliyetinin –yaprak dökme, nüfusun zorla göç ettirilmesi, bombalama, taciz ve engelleme, atış-serbest mıntıkaları, antipersonel silahlar, Phoenix cinayet ve terör programı,⁷¹ bilgi almak için esirlere işkence– askeri bir zorunluluktan ve bu zorunluluk uluslararası anlaşmaların dilinden ayrılmayı haklı çıkarıyorsa suç sayılamazdı. Bütün bunlar şu esas önkabul dikkate alındığında tartışılabilir: ABD “geniş çaplı devrimci siyasi çatışma”ya, ilk kez 1954’te dayattığı rejimin ve onun mirasçılarının –ülke içindeki ayaklanmayı kendi başına bastırarak yeteneği olmayan bir rejimin toplumsal tabanını oluşturan toprak sahibi ve kentli elitin, subayların ve Kuzeyli Kato-

liklerin- yönetimini garanti altına almak için zor kullanarak müdahale etmekte haklıydı.

Bu önkabulün geçerli olup olmadığı sorusu en keskin haliyle, Taylor'ın bizzat ilgilenmediği 1965 öncesi dönemde ortaya çıkar. Vann'ın kaydettiği gibi,⁷² bu ilke sorunları 1965'te genellikle önemsizdi. "ABD kara kuvvetlerinin büyük ölçekli katılımından sonra" diye yazar, "Güney Vietnam'ın özerkliğini sağlayan bir askeri zaferden ya da müzakareyle varılan bir anlaşmadan önce ABD'nin Vietnam'dan çekilmesi düşünülemezdi."⁷³ Aynı görüş, daha sonra sessiz güvercinler haline gelen bazılarını da kapsayacak şekilde yönetime yakın olan siviller tarafından savunulmuştur. Nitekim Richard Goodwin 1966'da süregiden Amerikan savaşının, siyasi oluşumun "tek standardı" olarak, yani "başka bir ülkeyi yenmeye bir kez karar veren Amerikan askeri gücü"nün⁷⁴ savaş alanından çekilemeyeceği fikrini "yerleştirme"ye hizmet etmesi gereken "temelde hayati ABD çıkarları"yla haklı çıkarıldığını yazdı.⁷⁵

Günümüzde bile, Amerikan komutanlığı Saygon rejiminin siyasi olarak asla yenilgiye uğratamadığı siyasi hareketi yok etmek için askeri güç kullanmak gerektiğini gayet iyi anlamış durumdadır. Mekong Deltası'ndaki en yüksek rütbeli Amerikan subayı General John H. Cushman'ın emriyle hazırlanan özel bir istihbarat raporu düşmanın siyasi şebekesini genişletmekte, "siyasi mücadele evresine dönüşmekte" olduğu uyarısında bulunur.⁷⁶ William Colby şunu ekler: "Daha sonra komünistlerin yeniden canlanmasını sağlayacağı için düşmanın bu şebekeyi yerleştirmesini önlememiz gerekir."⁷⁷ Bir kez daha, ABD'nin tercih ettiği rejimi dayatmak için müdahale etme hakkına sahip olduğu önkabulü veri alındığında, "askeri zorunluluk" Vietnamlılara, Laoslulara, yanı sıra kırsal Kamboçyalılara karşı ezici bir askeri güç kullanmaya devam edilmesini haklı çıkarabiliyordu.

Şunu da eklemek gerekirk başka ulusların işlerine Amerikan askeri müdahalesinin haklı olduğu önkabulü Amerikan tarihinde istikrarlı biçimde yüceltilmiştir. Taylor, yüzyılın başında Amerika'nın Filipinler'i fethine gönderme yapar. McKinley'nin iddia edebileceği türden "idealist" dürtüler her ne olursa olsun, gerçek şudur ki ABD

orada güç kullanarak ve şiddetle, yerli halka muazzam bir maliyet çıkaracak şekilde, yerli bir halk hareketinin üstesinden geldi. Yetmiş yıl sonra, köylüler –nüfusun dörtte üçü– hâlâ İspanyol işgali dönemindekinden pek farklı olmayan maddi koşullar altında yaşamaktadır.⁷⁸ Tayland'da liberal demokrat Pridi Phanomyong'un önderliğinde gerçekleştirilen savaş sonrası parlamenter demokrasi çabaları ABD'ye savaş ilan etmiş olan Japon işbirlikçisini yeniden iktidara getiren askeri bir darbeyle yıkıldı. Kalıcı ve sürekli Amerikan yardımı kendisini Amerikan- Japon Pasifik sistemiyle isteyerek bütünleştiren terörist bir rejimi desteklemiştir. II. Dünya Savaşı sırasında Japonlara karşı Amerikan OSS'siyle birlikte savaşmış olan Pridi ise Çin'in yolunu tuttu. Kore'de 1945 yılında ABD, Japon birliklerini ve işbirlikçilerini kullanarak henüz kurulmuş bir halk rejimini yıktı. 1949'da Amerikan komutanlığı mevcut sendikaları, yerel halk konseylerini ve tanınmış bütün yerli grupları yok etmeyi başarmış ve zengin seçkinlerle asker-polis güçlerinden oluşan sağcı bir diktatörlük kurmuştu–süreç içinde bol miktarda şiddet uygulayarak.

Vietnam sadece bu bilinen hedeflere ulaşmak çok zor olduğu için istisnaidir. Vietnam'daki hedef değişmemiştir: Nüfusu gerilla birliklerinin ana gücünden ayırarak yoğunlaştırmak ve denetlemek ve demokrasi varmış gibi yaparak zengin işbirlikçilerin yönetimi altında kendisini batının (ve Japonya'nın) sanayileşmiş toplumlarının ihtiyaçlarına ve yeteneklerine uyduran bağımlı bir ekonomi yaratmak. Köylülere gelince, Güney Vietnamlı bir yazarın Fransız hâkimiyeti döneminden söz ederken söylediği sözler hatırlanabilir: “Köylüler, çeltik tarlalarının orta yerinde dişlerini gıcırdatabilir ve kinlerini büyütebilirler.”⁷⁹ Ve sefil kentteki gecekondu sakinleri de aynısını yapabilirler.

Aslında bu, Vann gibi iyiliksever emperyalistlerin az gelişmiş ülkelere sunduğu bir ulusal ve toplumsal kalkınma modelidir. Bu ülkelerin durumun farkında olup olmamaları fark etmez. Son on yıl içinde Vietnam'da yapıldığı gibi, Hindinin nüfusunu, sözde kendi iyiliği için Amerikan teknolojisinin yararlarına tabi kılmayı bu muhteşem sonuçlara ulaşmak için istiyorlar.

IV. SALDIRGANLIK VE KOLEKTİF ÖZSAVUNMA

Ele alınması gereken son mesele, Taylor'ın Nuremberg'in "belirgin özelliği" olarak betimlediği şey, yani barışa karşı işlenen suçlar sorunudur. Taylor'ın gözlemlediği gibi, Vietnam'a Amerikan müdahalesinin gerekçesi sadece Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. maddesi olabilir. Bu maddeye başvurulması, ABD'nin Kuzey Vietnam'dan gelen silahlı bir saldırıya karşı kolektif öz savunma girişimidir. Bu soruna ilişkin kapsamlı bir tartışma vardır. Taylor'ın bunu pek ima etmemesi ve gerek hukuk gerekse tarih literatüründe tekrar tekrar ortaya konulan argümanlarla ilgilenmek için hiçbir çaba göstermemesi tuhaftır.⁸⁰ ABD'nin iddiasındaki temel sorun, Amerikan askeri müdahalesinin Kuzey Vietnam'ın girişiminden önce gerçekleşmesi ve daima çok daha kapsamlı olmasıdır. (Ayrıca, Cenevre Anlaşmaları'nın birleşme hükümleri ihlal edildikten sonra, Kuzey Vietnamlıların ve Amerikalıların Güney Vietnam'da savaşma haklarıyla ilgili bir sorun vardır.) Önemli bir an olarak, Taylor'ın Amerikan müdahalesinin meşruluğundan kuşulanmaya başladığı dönemi, 1965 yılının başlarını ele alalım. 1954'ten beri Güneydoğu Asya işleriyle doğrudan ilgilenen ve Johnson yönetiminde Beyaz Saray'ın Asya sorumlusu olan Chester Cooper şöyle yazmıştı:

Komünist güç, 1965'in ilk birkaç ayında önemli ölçüde artış gösterdi. Nisan ayının sonunda *Kuzey Vietnamlı askerlerden oluşan bütün bir askeri kıtayı* da kapsayan 100.000 nizami olmayan Vietkong askeri ve esas kuvveti oluşturan 38.000 ile 46.000 arasında düşman askeri olduğuna inanılıyordu. Bu arada Amerikan savaş güçleri hızla Güney Vietnam'a hareket ediyorlardı; Nisan ayı sonunda 35.000'den fazla Amerikan askeri konuşlanmış, bu sayı Mayıs başında 45.000'e çıkmıştı.⁸¹

Nisan ayı sonunda 400-500 kişiden oluşan tek Kuzey Vietnam birliği kesin olmayan biçimde tespit edilmişti.⁸²

Şubat 1965'te Johnson yönetimi, Cooper'ın "sıkıntı verici bir hayal kırıklığı olduğu görüldü" diye not düştüğü bir Beyaz Kitap'la yeni bir tırmanmayı haklı çıkarma girişiminde bulundu. Sorun, "[Kuzey Vietnam girişiyle ilgili] aktüel bulguların biraz mesnetsiz görünmesi" idi. Tek bir düzenli birlik bile saptanamıyordu. Sızınalara gelince, sözde "bilinen" ve "muhtemel" olan sızmalar birleştirilse bile, ayaklanmanın kararlı bir gelişme gösterdiği 1959'da güneye doğru başlayan ortalama hareketlilik "yılda 9.000'den biraz fazla" idi. Bu sayı, bölgede mevzilenmiş olan yarım milyonluk Saygon ordusu ve 23.000 nizami Amerikan askeriyle kıyaslandığında "çok büyük" değildi. "Düşman silahlarına ilişkin enformasyon yeri göğü sarsıcı sayılmaz" gözleminde bulunuyordu, Cooper. Çin komünist kökenli 75 mm.lik üç geri tepmesiz tüfek, kırk altı Sovyet yapımı tüfek, kırk hafif makineli tüfek ve Çek malı bir adet otomatik tabanca ele geçirilmişti. Bunlar muhtemelen açık piyasada satılıyordu ve ABD'nin 1961'den beri Saygon hükümetine yaptığı 860 milyon doları aşan askeri yardımla kıyaslandığında fazla etkileyici görünmüyordu.⁸³ I. F. Stone'un o sırada kaydettiği gibi, komünist kökenli silahlar aslında ele geçirilen silahların %2,5'undan daha azını oluşturuyordu.⁸⁴

Sızınalara ilişkin sayıların, bildiğimiz kadarıyla bunların ağırlıklı olarak evlerine dönmekte olan Güney Vietnamlılardan oluştuğunu hatırlarsak, daha da önemsiz olduğu görülür. Cenevre Anlaşmaları'nın ihlalden ve Cenevre Sözleşmeleri'ne⁸⁵ ilişkin Amerikan ve Saygon ihlallerinden ve Diernci baskıdan sonra ve 1957'de gerilla savaşının Güney'de yenilenmesinin ardından, bu sızınaların neden kabul edilemez bulunduğunu anlamak zordur. Ayrıca Cooper, ABD'nin Güney Vietnamlıları Amerikan askeri kamplarında eğitmek için Güney Vietnam'a "sızması"ndan hiç söz etmez; ne de, Bernard Fall'un değerlendirmesine göre, 1956'dan bu yana Kuzey'e sızan Güney Vietnamlı sabotajcılardan ve gerilla gruplarından söz eder.⁸⁶ Nihayet Cooper Amerikan birliklerinin 1961-1962'den beri askeri harekâtlara doğrudan katıldığını da söylemez.

Sonuç olarak, ABD'nin Kuzey Vietnam'dan gelen bir saldırıya karşı sadece doğal bir kolektif özsavunma hakkını kullanmakta olduğu iddiası aslında çok zayıftır. Amerikan girişiminin meşruluğunu savunan kişinin bunun bile ötesine geçmesi ve ABD'nin "Kuzey'den saldırganlık" olduğunu tek taraflı olarak belirleme ve Güney Vietnam'a askeri müdahaleyi bu nedenle tırmandırma hakkına sahip olduğunu, barışa yönelik tehdidin saptanmasında Güvenlik Konseyi'nin rolüne ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nde yer alan maddeleri hiçe sayarak iddia etmesi gerekir. Bütün bunlar kabul edilmediği takdirde, Amerikan askeri eylemlerinin yasa dışı olduğu ve bizatihi saldırganlık oluşturduğu –yani saldırganlığın kuzeyden değil doğudan geldiği– sonucuna varmak gerekir.

Ne yazık ki Taylor sık sık tartışılan bu sorunlar hakkında neredeyse hiçbir şey söylememektedir. Saldırganlık meselesini ele alışı tarzı genel olarak yetersizdir. Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam'da saldırganlık suçu işlediği iddiasını tartışırken "güçlü bulgular"la işaret eder. "Kara savaşı tartışmasız biçimde Güney Vietnam'da gerçekleşmiştir," demektedir. Fakat bu durumun belirgin olmadığını bizzat kendisi söylemektedir, çünkü Cenevre Anlaşmaları sadece iki "mıntıka" öngörmekte ve askeri sınır hattının "siyasi ya da bölgesel bir sınır" olmayıp "geçici" olduğunu özellikle ilan etmektedir (s. 101-2). Üstelik, Güney Vietnam, ABD desteği sayesinde, takvimi belirlenen seçimleri yapmayı reddetti. Kuşkusuz, Kuzey Vietnam'ın saldırganlık suçunu işleyip işlemediği belli değilse, Amerikan askeri eylemini, "saldırganlık"tan değil, daha dar bir kategori olan "silahlı saldırı"dan söz eden 51. maddeyle gerekçelendirmenin mümkün olup olmadığı da aynı derecede belirsizdir.⁸⁷

Ayrıca, Taylor'ın alıntı yaptığı "güçlü bulgular" ve sorular başka bakımlardan da yetersizdir. Mesela kara savaşı ABD'de değil Güney Vietnam'da gerçekleşmiştir. Taylor'ın standartlarına göre, bu nedenle ABD'nin Güney Vietnam'da saldırganlık suçu işlediğine dair "güçlü bulgular" vardır. Bunun sebebi, özellikle, Amerikalı yetkililerin Güney Vietnam Hükümeti'nin 1965'te Saygon dışında pek az idari yetkiye sahip olduğunu kabul etmiş olmalarıdır (bkz. yukarıda 255, 259). Taylor saldırı savaşı tartışmasında bu sorunu

asla ele almaz.⁸⁸ Amerikan saldırganlığını daha çok şu sözlerle belirtir:

... dava ... hem Güney Vietnam hem de ABD'nin Kuzey'e karşı düşmanca eylemler, yasa dışı silahlanma ve öngörülen 1956 ulusal seçimlerini yapmayı reddederek 1954 tarihli Cenevre Deklarasyonu'nu ihlal ettikleri ve ABD'nin de aynı şekilde Kuzey Vietnam'ı bombalayarak Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni ihlal etmesi gibi sonuçları temel alır. [s. 96-7]

Fakat bu suçlamalar durumun sadece bir bölümünü ortaya koyar. Çok daha ciddi bir suçlama, ABD'nin güç kullanılmasıyla ilgili Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni ihlal ederek Güney Vietnam'daki saldırı savaşına katılmış olmasıdır. Bu suçlamalar, ABD'nin kitlesel ve başarılı olduğunu –ABD'nin kurduğu ve desteklediği, düzenli Kuzey Vietnam birliklerinin yokluğuna rağmen 1965'te savaşı kaybeden hükümetten çok daha popüler– kabul ettiği bir ayaklanmaya karşı alınan askeri eylemleri temel alır. Taylor bunlardan söz etmez, bana kalırsa bunun sebebi, bazı Amerikan yetkililerinin “geniş çaplı devrimci bir siyasi çatışma” olarak kabul ettikleri bir duruma kara kuvvetleri, helikopterler ve hava kuvvetleriyle müdahale etme hakkına sahip olduğuna ilişkin üstü kapalı varsayımdır (bkz. yukarıda 259).

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin güç tehdidi ya da kullanımıyla ilgili hükümlerinin (özellikle madde 2[4]) etkin biçimde işlevsiz kalarak aşıldığı öne sürülebilir. Sorun, yeni bir araştırmada⁸⁹ Thomas M. Franck tarafından tartışılmıştır. Franck, “savaş sonrası çeyrek yüzyılın değişen gerçeklikleri”ni tartışır. Bunlar madde 2(4)'ün getirdiği kuralları öylesine bozmuştur ki “geriye kalan sadece sözcükler”dir. Franck, “her iki süpergüç Madde 2(4)'ü önemli ölçüde zayıflatan kendi bölgesel örgütleri içinde yönetim normları oluşturmayı başarmıştır” derken elbette haklıdır. Bu süreç, ABD'nin “bir devletin egemenliği bir bölgenin bölgesel standartlara uyum talep etme hakkına bağlıdır” noktasındaki ısrarıyla başlamıştır. Bir örnek, 1954 Guatemala olayındaki gibi ABD'nin “yabancı askerlerin değil, ‘yabancı bir ideoloji’nin müdahalesi”ni mahkûm etme-

sidir. Bu, Brejnev doktrininin doğrudan habercisidir. Franck'ın şu gözlemi de doğrudur: "Ulusal özçıkâr, özellikle süpergüçlerin ulusal özçıkârı, antlaşma yükümlölükleri karşısında galip gelmiştir." Şunu da eklemek gerekir ki ABD Güneydoğu Asya'nın geniş bölgelerini serbest harekât hakkına sahip olduğunu varsaydığı bir "bölgesel örgütlenme" içinde birleştiren ve madde 2(4)'ün ihlallerinin makul biçimde kendi nüfuz alanlarını güvence altına alan büyük güçlerin savaş sonrası doğrudan faaliyetlerine kadar izlenebileceği bir "bölgesel örgütlenme" kavramı geliştirmiştir. 1944'ten itibaren Yunanistan'a İngiliz ve daha sonra Amerikan müdahaleleri özellikle önemli örnekler olacaktır.

Büyük güçlerin davranışlarına ilişkin önemli gözlemlerine rağmen Franck'ın tartışması, söz konusu güçlerden yana olan üstü kapalı eğilimleri nedeniyle bana çeşitli bakımlardan kusurlu görünmektedir. "Savaşın değişen doğası"nı tartışırken iki kategoriden söz eder: "Ulusal kurtuluş hareketleri aracılığıyla vekâleten sürdürülen ajitasyon, sızma ve yıkıcılık savaşları" ve nükleer savaşlar. Madde 2(4)'ün doğrudan ihlalleri bakımından birinci kategori, kuşkusuz, esas ilgiyi hak eder. Burada büyük güçler varsayılan bir büyük güç çatışmasıyla ilişki temelinde kendi müdahalelerini farklı bir kılıkta sürdürme girişiminde bulunurlar. Fakat Franck'ın bu kategoriye ilişkin tartışması temel sorundan kaçır. Aynı makalede daha sonra belirttiği gibi, "Bir adamın ulusal kurtuluş savaşı bir başkasının saldırırganlığı ya da yıkıcılığıdır ya da tam tersi." Genelde ikinci adamın konumu olarak ele aldığı bir eğilim açığa çıkar: Madde 2(4)'ün erozyonuna yol açan yeni savaş türleri, demektir, vekâleten uygulanan sızma ve yıkıcılık savaşları olarak nitelendirilir. Eğer, aksi görüşü benimseyerek bunları ulusal kurtuluş hareketlerini ezmek için emperyal müdahaleler olarak nitelendirmek gerekirse, bu durumda madde 2(4)'ün erozyonuna neden olan, "savaş sonrası çeyrek yüzyılın değişen gerçeklikleri" değil, esas olarak büyük güçlerin geleneksel davranışlarının savaş sonrası formlarıdır. Kendi tarzında sorunun üzerinden atlayan Franck'ın tartışmadan, hatta özel bir açıklama yapmadan, büyük güçlerden yana tutum aldığı görülür. Bu eğilim, madde 2(4)'ün erozyonundaki üçüncü bir faktöre yap-

tiğı göndermelerle, yani “bir süpergücün hâkim olduğu bölgesel sistemlerin artan otoriterliği”yle ve kendi ayrı “bölgesel örgütlenmeleri” içinde sürekli müdahaleyle büyük güçlerin madde 2(4)’ün zayıflatılmasında oynadıkları role ilişkin kapsamlı tartışmasıyla ancak kısmen hafifletilir.

Franck’ın mesela Laos ve Güney Vietnam’da Çin’in yerli komünist isyancılara verdiği “önemli destek”e göndermede bulunması da benzer bir eğilimi açığa çıkarır. Daha sonra yaptığı yorumun da gösterdiği gibi, eldeki bulgular, Çinlilerin yardımının ABD ve müttefiklerinin sağcı güçlere yaptıkları yardıma kıyasla daima küçük olduğunu göstermektedir. Franck’ın bir müdahale biçimi olarak propagandaya yaptığı gönderme bu örneğe pek uymaz. Çin’in konumu genel olarak ulusal kurtuluş savaşlarının yerli olması gerektiği ve önemli maddi destek için Çin’e güvenilemeyeceği şeklindedir. Geçerken belirtelim, şimdiye kadar bilindiği gibi, Hindicinde, özellikle Laos’taki gizli operasyonlarda savaşan Çinli askerler sadece ABD’nin istihdam ettiği Çinli Milliyetçi birliklerdir.

Franck “küçük ölçekli, fakat dağınık, ancak önemli ve sık görülen yeni ayaklanma savaşları, doğaları gereği, saldırı ile öz savunma arasında belirgin ayırım yapmanın . . . aşırı derecede zor olduğu”nu söylerken de aynı sorulardan kaçmaktadır. Nitekim “Polonya’nın Almanya’ya ya da Güney Kore’nin Kuzey’e saldırdığını söyleme”nin saflığın sınırlarını zorladığına, fakat ulusal kurtuluş savaşları örneğinde kimin saldırgan olduğunu “saptamanın bile genellikle zor” olduğuna işaret eder. Burada farklı bir analogi kullanabilirdi. Macaristan’ın 1956’da Sovyetler Birliği’ne ya da Filipinler’in yüzyılın başında ABD’ye ya da Amerikan kolonilerinin 1776’da İngiltere’ye saldırdığını söylemek de saflığın sınırlarını zorlardı. Birisi çıkıp ulusal kurtuluş savaşlarının ve büyük güç müdahalelerinin, elbette bazı değişikliklerle sürekli bir örüntü oluşturduğunu söylese, bu daha uygun bir analogi olur ve savaş sonrası döneme ilişkin çarpıcı biçimde yeni bir şey söylenmiş olmaz.

Ulusal kurtuluş savaşlarını dışarıdan desteklemeye gelince, Devrimci Savaş sırasında Fransızların Amerikan kolonilerine verdiği geniş desteği hatırlayınız.

Amerikan Devrimci Savaşı'nın, "normal" bir ayaklanma olarak düşünüldüğü zaman, yirminci yüzyılın ortalarında sarsıntı yaratan pek çok devrimci savaş örneğine tam olarak uyduğu konusunda hiçbir sorun yoktur. Dört Temmuz retoriğinde neredeyse iki yüz yıldır olmayan şey, askeri harekâtı çok küçük bir silahlı azınlığın –o sırada Washington'ın güçleri en az 300.000 savaşıma yeteneği olan erkeğin yaşadığı bir ülkede 8.000'in biraz üzerindeydi– yaptığı ve 31.897 Fransız piyadesi, altmış bir büyük tekneyle getirilen 12.660 denizci ve Deniz Piyadesi tarafından desteklenmiş olmasıydı.⁹⁰

Dört Temmuz retoriğinin etkisini azaltsa bile, Franck'ın sözleriyle, Amerikan Devrimi'ne bir ulusal kurtuluş hareketi aracılığıyla vekâleten verilen bir ajitasyon, sızma ve yıkıcılık savaşı olarak göndermede bulunan bir çağdaş İngiliz yazarının eğilimini değerlendirmekte hiçbir zorluk çekmeyiz. Franck'ın burada değinilen tartışmasının bazı yerlerinde üstü kapalı biçimde ortaya konulan yaklaşıma kıyasla doğruya çok daha yakın olduğuna inandığım Fall'un bakış açısını ele alırsak, savaş sonrası dönemde madde 2(4)'ün erozyonuna yol açan çarpıcı biçimde yeni bir faktörün olmadığı sonucuna varmamız gerekir. Bence daha çok U Thant'ın, Franck'ın alıntı yaptığı şu sözlerini onaylamak gerekir: "Son tahlilde, süpergüçler ister tehdit ister kendi güvenlikleriyle ilgili iddialarda bulunsunlar, tek taraflı askeri eylemde ısrar ettikleri sürece dünya barışının sağlam bir temeli olamaz"⁹¹–başat toplumsal grupların algıladıkları özçıkara yönelik bir tehdidi de buna ekleyebiliriz.

Madde 2(4)'ten geriye kalanın "sadece sözcükler" olduğu tartışma götürmez, ancak bunun daha erken normlardan bir sapma olduğunu ya da Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin çerçevesini hazırlayanların öngöremeyecekleri dünya meselelerinde meydana gelen değişikliklerin bir sonucu olduğunu farz etmek için herhangi bir sebep olmadığı görülmektedir. Ayrıca madde 2(4)'ün ilkelerinin uygulanabilir olmadığını düşünmek gerektiği sonucuna varmak için hiçbir sebep yoktur. Elbette bu ilkeler zorlayıcı bir otoritenin yokluğundan mustarıptır; bu da uluslararası hukukun genel bir kusurudur.

Müdahale hakkı, büyük güçlerin geliştirmekte olan ülkelere toplumsal ve siyasi düzenlemeler dayatmak için tehdit etme ya da güç

kullanma sorunu ister Nuremberg'in ışığında, ister daha geniş bir tarihsel bağlamda ele alınsın, her türlü Vietnam soruşturmasında ön planda tutulmalıdır. Bu türden soruları ortaya atmayı bile başaramayan Taylor bence kalkıştığı tartışmanın önemini azaltmaktadır. Bunlar, geleceğe ilişkin siyasi kararlar bakımından elbette önemli sorunlardır. Dünya çapında pek çok yerde ABD iç ayaklanmayı bastırma girişiminde bulunan rejimlere doğrudan askeri müdahaleye yol açabilecek tarzda askeri destek sağlamaktadır.⁹² Yunanistan'da bir halk ayaklanmasını önleyen albaylara verilen Amerikan askeri desteği uygun bir örnek olabilir. Aynısı Latin Amerika'nın büyük bölümü için de geçerlidir.

Latin Amerikan rejimlerinin neredeyse tamamı artık inatçı düşmanların kırsal ayaklanmalarını bastırabilir. Çok sayıda faktör nedeniyle, bunların hiçbirisi 1950'lerin Fulgencio Batista hükümeti kadar zayıf değildir. ABD AID'in Kamu Selamet Şubesi en az 14 cumhuriyette terörizme karşı bir ilk savunma hattı olarak polisi eğitmiştir; ordular 1,75 milyar doları bulan ABD askeri yardımı sayesinde daha iyi donatılmıştır; 20.000'den fazla latino subay ve gönüllü asker Kanal Muntikası'ndaki Ft. Gulick'de eğitilmiştir. Şimdi de Vietnam'da özel olarak tasarlanmış helikopterlerden ceset buluculara kadar pek çok yeni antigerilla silah bulunmaktadır.⁹³

Bu sözler General Maxwell Taylor'ın 1963'de yaptığı şu gözlemi hatırlatıyor: Vietnam'da "yıkıcı ayaklanmayı . . . ayaklanmanın bütün formlarına uygulanacak şekilde incelediğimiz canlı bir laboratuvara sahibiz." Pentagon ise şu görüştedir: "Bölgenin bir laboratuvar olarak önemi . . . bu türden gerilla savaşlarının ekipman ihtiyaçlarını ortaya koymaktadır."⁹⁴ Aslında başka güçlerin 1936-1939'da yaptıklarına çok benzer biçimde ABD'nin Vietnam'ı savaş silahları ve taktiklerinin test edildiği bir laboratuvar olarak kullandığını gösteren pek çok bulgu vardır.⁹⁵

Ayaklanmaları bastırmak için Vietnam laboratuvarında tasarlanan teknolojiyi kullanmakta olan Latin Amerika rejimleri arasında, kendi varlıklarını ABD'den gelen müdahaleye borçlu olan pek çok rejim vardır. Guatemala'da umut vaat eden reform yanlısı bir rejim ABD yıkıcılığı tarafından 1954'te devrildi. Son birkaç yıl içinde uygulanan antikomünist yok etme kampanyası sırasında ne-

redeyse bir kan banyosu yaşanmış, yaklaşık 4.000 köylü Amerikan askeri yardım programının sağladığı silahlarla ayırım gözetilmeksizin öldürülmüştür.⁹⁶ Donald Robinson, Özel Harekât Gücü'nün gerillaları izlemek adına yeni tasarım Bell helikopterlerini kullanmaları için Guatemala Hava Kuvvetleri mensuplarını eğittiğini gözlemler.⁹⁷ Hatta daha doğrudan ABD askeri müdahalesinin olması mümkündür. Başkan Yardımcısı Marroquin Rojas birkaç yıl önce Panamada üslenen Amerikan uçaklarının Guatemala'ya akınlar yaptığını, gerillaların yerleştiğinden kuşkulanan bölgelerde⁹⁸ napalm kullandığını ve Panama'daki üsse döndüğünü iddia etti. Guatemala'da çalışan misyonerler napalm saldırılarının sonuçlarını gördüklerini bildirmektedirler.

Savaş sonrası dönemde karşı-devrimci savaşa Amerikan müdahalesinin boyutu gerçekçi biçimde değerlendirilemez. Bunun çok büyük olduğunu gösteren yeterli bilgi vardır. ABD başka ülkelerin içişlerine zor kullanarak müdahale konusunda elbette yalnız değildir, ancak savaş sonrası dönemde herhangi bir diğer güç başka ülkelerin yerli muhalif güçlerini yok etme çabası içinde ABD'nin kullandığı askeri gücün küçük bir bölümünü bile kullanmamıştır.

Nuremberg'de ortaya atılan ve zaman zaman kısıyından geçilen antlaşmalara ve uluslararası anlaşmalara bazen yaklaşılsa da nadiren bunlarla yüzleşen ve Vietnam trajedisiyle her uygar insanın bilincine dayatılan ulusal siyaset ya da genel hukuk ve adalet sorunlarını ciddi biçimde inceleyeceksek, Kennedy döneminde neredeyse ulusal bir ideoloji düzeyine yükseltilen ve Henry Kissinger'ın "sınırlı savaşlar" doktrinine⁹⁹ için genel karşı-devrimci müdahale doktrinini yeniden değerlendirmemiz gerekir.

BÖLÜM 4

HİNDİÇİN: BİR SONRAKİ EVRE

Hindiçin'deki Amerikan savaşının en çarpıcı özelliği hiç kuşkusuz vahşetidir, fakat bir çeyrek yüzyıl kadar siyasetin devamı ve temel varsayımların sürekliliği de bir o kadar dikkate değerdir. İlk bölümde tartışılan Pentagon Belgeleri bize Washington'ın savaşı nasıl algıladığına dair açıklayıcı bir belge sunar—tek başına ilginç bir nokta oluşturan olguların dökümüyle karıştırılmamalıdır. Onlar komünistlerin önderliğindeki Hindiçin ulusal hareketini yok etme ve Hindiçin'i mümkün olduğu kadar Batı'nın nüfuz alanı içinde özümseme siyasetine, yerli hareketlerde ifade edildiği ölçüde halkın iradesini dikkate almayan bir siyasete, sarsılmaz bağlılığı kanıtlamaktadır. Ulusalçı hareketin içinde köklendiği toplumu tahrip etmek için gerekli araçlar vardı ve bu araçlar “askeri gereklilik” dışında kullanıldı. Savaşın vahşiliği ABD komutasındaki özel barbarlık çizgisini yansıtmaz. Aslında sivil liderliğin komutanlığa sunduğu sorunu çözenin başka yolu yoktu. Bu sorun, komünistlerin “ele geçirmiş” olduğu –Vietnam’da neyin meşru olduğuna karar veren Washington açısından gayrimeşru biçimde– ulusalçı hareketi yok etmekte.

Bu mücadelenin nihai sonucunu kestirme girişiminde bulunmayacağım. Nasıl değerlendireceğimi bilemediğim pek çok kritik faktör var. Dünyanın en ileri teknolojisinin terörist saldırısına karşı Vietnam direnişi ne kadar sürebilir? Bir Amerikan generali tarafından veciz biçimde, “Köy yoksa gerilla da yok, gayet basit!” sözleriyle betimlenen bir siyasetin yarattığı kent yoğunlaşmasında direnişin gücü nedir? Hükümet bu amansız faaliyeti sürdürürken Amerikan halkı görece pasif bir tutumla seyirci kalmayı sürdürecektir mi? Ekim 1971’de yapılan bir Harris anketi, nüfusun %57’sinin Saygon hükümetine hava ve helikopter desteği verilmesine karşı olduğunu ve %65’inin Amerikan müdahalesini ahlakdışı (Ocak’ta bu

oran %47'ydi) bulduğunu gösterdi. Bu duygular eyleme dönüşecek mi, yoksa sadece anketörler tarafından dile getirilecek ve böylece siyaset oluşumunun tamamen dışında mı kalacak? Bu faktörler belirleyici ve kestirilemezdir, bununla birlikte söz konusu faktörlerin her birini etkileyebileceğimizi unutmayalım.

Burada farklı bir soruyu, Nixon yönetimi neyi planlıyor sorusunu ele almak istiyorum. Halk kesin biçimde barış istediği için, yönetimin retoriği doğal olarak barış ve Amerika'nın çekilmesini vaat edecektir. Bazıları buna inanmayı tercih ederken, daha yakın gözlemciler için "Başkan Nixon'ın bu kez savaşı kazanarak bitirmek istediği görülmektedir."¹

Nixon'ın Ocak 1972 tarihli "barış planı" savaşı mümkün olursa zafere kadar sürdürme niyetine kesinlikle işaret etmektedir.² Güney Vietnam'a komünist olmayan bir rejim dayatmak için nüfusun yoğun olduğu alanları asıl gerilla birliklerinden ve Kuzey Vietnam güçlerinden ayırmak gerekirken, direnişe terk edilen alanlarda her türlü örgütlü sosyal hayat engellenmektedir. Terör teknolojisi bu görevler için kullanılmaktadır. Aynı zamanda, nüfusun yoğun olduğu yerlerde denetim kurmak ve Phoenix programı ve diğer baskı önlemleriyle düşmanın "altyapısının kökünü kazımak" gerekir. Muhalefetin siyasi yapısı tahrip edilebilir, asker ve polis güçlerinin hâkimiyeti başarılı biçimde dayatılabilirse, bu durumda halka Anayasaya (komünizmi yasa dışı ilan eder) uygun bir "özgür seçim" güvencesi verilebilir. "Ulus inşa edenler"ın her zaman ısrar ettikleri gibi, hükümet ile Vietkong arasında "özgür seçim" ancak ikincisi yok edildiği zaman mümkün olacaktır.

Başarısızlıkla geçen yıllara rağmen, hedeflerini ulaşılabilir görmek Washington'daki planlayıcılar için akıl dışı değildir. Savaşın maliyetleri elbette Vietnamlılara düşer: Onların toprakları, bedenleri ve köyleri tahrip edilirken, ABD kutuplaşma ya da enflasyon ya da bir ödemeler dengesi sorunundan mustarıptır. Ayrıca, programları ağırlıklı biçimde kırsal olan Vietnam toplumu için anlamlı olan ve bu yüzen başarılı kılınan bir devrimci hareketin Saygon'un artık hiçbir programı anlamlı bulmayan gecekondu sakinleri arasında da başarılı biçimde örgütlenip örgütlenemeyeceği belli değildir. Ame-

rikan terörünün şaşırtıcı biçimde yıkıcı gücünün farkında olmayan tek bir Vietnamlı yoktur. Doğru bir cümleyle “ülkemizin yarısının bağımsızlığını” kazandık diyen, Fransızlara karşı Vietminh’le birlikte savaşan Phuyen eyaleti köylüleri, “Amerikan ateş gücü, o günlerde hayal bile edemediğimiz dehşet verici ateş gücü” yüzünden “yeni bir gerilla kuşağı çok daha zor bir savaş vermektedir,” diyorlar. Direniş hayatını terk etmiş olan bir köylü “Sahip olduğum tek bir şey –yurtseverliğim– var ve bütün bu hükümet görevlileri bundan benim kadar gurur duyamazlar.”³ Fakat ABD, Batı emperyalizminin yerel işbirlikçilerin yönetimini dayatarak bu hareketi yok edebilmesi halinde yurtseverlik duygularını ulusalcı hareketi ele geçirenlerin kalıntılarına bırakmaktan keyif duyacaktır. Eğer bu, “serbest seçim” koşulları bir kez oluşturulduğunda bir “demokratik seçim”le yapılabilirse, çok daha iyi olacaktır.

Daha genel anlamda, Vietnam savaşını insan iradesi ile ileri teknoloji arasında bir mücadele olarak betimlemek doğru olacaktır. Ne var ki Vietnamlı devrimcilerin kanıtladıkları gibi hayal edilemeyecek kadar ileri düzeyde olsa da insan iradesinin sınırları vardır. Yıkım ve baskı teknolojisi pratikte bir sınır olmaksızın yavaş yavaş ilerlemeye devam edebilir. Antipersonel silahlar, vahim yaralanmaya neden olmadıkça fark edilemeyen saçma tanelerinden metal misket bombalarına, X-ray’le bile saptanamayan plastik parça tesirli bombalara kadar geliştirilebilir ve yarın daha neler bulunacağını kimse bilemez. Bombaların isabet derecesi sürekli olarak iyileştirilmektedir; öyle ki 50.000 tonluk bombalar bir sonraki ay bugünkünden önemli ölçüde daha fazla tesirli olmaktadır. Savaşın sınırsız biçimde sürmesi halinde, teknolojinin nihai olarak galip geleceğini düşünmek akıl dışı değildir.

ABD planlayıcılarının hiç kuşkusuz cesaret verici buldukları bir ek faktör, daima köylülük temelinde yerli bir direniş hareketi olarak bilinen şeye karşı Güney Vietnam’daki imha stratejisinin Kuzey Vietnam güçlerini savaşın içine çekmekle sonuçlanmasıdır. (Bkz. bölüm 1, s. 176-178.) ABD stratejisi, kırsal toplumun büyük bir bölümünü tahrip ederek ve nüfusu kent gecekondularında ve Saygon Ordusu’nda yoğunlaştırarak, kitle iletişim araçlarının işbir-

liğıyle Amerikan propagandasının daima var olduğunu iddia ettiği türden bir Kuzey-Güney çatışmasının temelini yaratmakla sonuçlandı (asgari istihbaratla amaçlanan bir sonuçtu bu). Etnik, dini ve bölgesel düşmanlıkların azdırılması stratejisini ABD icat etmedi, onu sadece doğal olarak emperyal öncüllerinden devraldı. Kore'yle yapılan analogi tam olmasa da öğreticidir. Amerikan güçlerinin yerli toplumsal ve siyasi yapıları kökünden sökmesi yılları almıştı. Amerikan güçleri Eylül 1945'te çıkarma yaptıklarında bu yapılar işlevliydi ve Kore savaşına kadar (resmi ideolojinin ilan ettiğinden çok daha belirsiz koşullar altında başladı ve sürdü) Güney'deki iç mücadele emperyal güç için daha uygun olan bir bölgesel çatışmaya dönüşmemişti.

Yukarıda belirlenen hedeflere ulaşılabilirdiğini ve Vietnam'daki devrimci güçlerin Vietnam toplumunun yıkıntıları içinde etkin biçimde faaliyet göstermekten menedebileceğini varsayan "ulus inşacıları" bir sonraki görevle yüz yüze gelirler: Enkazın içinden yaşayabilecek bir tür toplumsal yapı çıkarmak. Bu görevi nasıl başarmayı umuyorlar? Kamuya açık arşiv bilgilerinden ve açığa çıkan gizli raporlardan Amerikan toplum bilimcilerin yirmi beş yıllık ikilemin son evresiyle ilgilenme umudunu nasıl taşıdıklarına ilişkin bir anlayış kazanabiliriz.

Columbia'dan iktisatçı Emile Benoit'nın Asya Kalkınma Bankası için hazırladığı gizli bir raporun hipotezi, Saygon'un 1973'te askeri bir zafer kazanacağını, 1975'ten sonra 25.000 ABD askerinin kalacağını ve Vietkong'un daha düşük bir ayaklanma düzeyine ineceğini öngörüyordu. Rapor, Vietnamlı işgücünün savaş öncesi tarımsal işgücüne kıyasla daha kalifiye olduğunu ve çokuluslu şirketler tarafından piyasaya sürülecek montaj malların parçalarının üretilmesine yönlendirilebileceğini kaydeder. Güney Vietnam ve genelde Güneydoğu Asya, komünist olmayan Doğu Asya'nın Japonya temelli sanayi ekonomisini tamamlayarak esas olarak bir hammadde kaynağı olarak hizmet etmek, bu arada iç kullanım ve ihracat için bazı mamul ya da yarımamul mallar üretmek durumdadır. Özel yatırımı kârlı hale getirecek yapısal değişikliklere finansman sağlama dışında ekonomiye devlet müdahalesinden kaçınılmalıdır. Küçük

ölçekli özel çiftçilik teşvik edilmelidir (fakat işletme büyüklüğüne sınırlama getirilmeden), çünkü “bir çiftçi bir başkasının mülkünde emekçi olmaktansa daha küçük bir gelirle kendi toprağında çalışmak istemektedir.”⁴ Ücret maliyetleri aşağıda tutulmalı ve yerel kapitalizm, daha küçük ölçekte olmakla birlikte teşvik edilmelidir. Decornoy, bu rapora ilişkin değerlendirmesinde şöyle yazmaktadır: “Geleceğin Güneydoğu Asyası, Japonya’nın genişleyen ekonomisi için tükenmez bir kereste, petrol ve mineral arzı sağlamanın yanı sıra, uluslararası bankacılar ve yatırımcılar için bir tür cennet olarak görülmektedir.” Bu yaklaşımın Nixon yönetiminin genel siyasi çerçevesine daha uygun olduğu da eklenebilirdi. Bu siyaset, “çokuluslu şirketlerin doğrudan özel yatırımlarının 1970’lerde gerçekleşen Amerikan dış yardımının merkezi haline gelmesini önermektedir.” Burada ABD hükümetinin oynayacağı rol özel yatırım için “siyasi risk sigortası” sağlamaktır.⁵

Benzer temalar Harvard iktisatçısı Arthur Smithies tarafından da pek çok araştırmada ele alınmıştır. “Vietnam’da İktisadi Kalkınma: Dış Kaynak İhtiyacı” başlığını taşıyan bir araştırma, Jacques Decornoy tarafından 1 Eylül 1971 tarihli *Le Monde*’da tartışılmaktadır. Ayrıca, Ağustos 1971 tarihli ve IDA damgasını taşıyan, muhtemelen Dışişleri Bakanlığı’nın finansmanını sağladığı “Kuzey ve Güney Vietnam’ın İktisadi Gelişimi ve Kalkınmasında Uluslararası Örgütsel Rolün Sorunları ve İmkânları Üzerine Columbia Üniversitesi Araştırma Projesi”nin bir parçası olan “Vietnam’da iktisadi kalkınmaya geçişle ilgili” bir dizi çalışma vardır. Smithies CIA, IDA, RAND, AID ve Ulusal Güvenlik Konseyi’ne 1952’den bu yana çeşitli zamanlarda danışmanlık yapmıştır. Yakın zamanda da Saygon’da ARPA’nın [Advanced Research Procepts Agency–Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projesi Ajansı] danışmanı olmuştur. Bu çalışmalar halka açık olmadığı için, genel kanaati göstermek adına bazı alıntılar yapacak ve bazı yorumlara değineceğim.

Smithies şu öngöründe bulunmaktadır: “Askeri pat durumu ve savaşın sönümlenmesi, on yıl ya da daha fazla sürebilecek bir süreç.” Şunun “uygulanabilir” olduğuna inanmaktadır: “Askeri güvenlik ekonominin piyasa güçleri altında işlemlerini ve hem ticarete

hem de yabancı sermaye kullanımına saygıyla dünya ekonomisine yöneltmesini sağlamak için yeterli olabilir.” Bu olasılık “kalkınma için her türlü alternatiften daha iyi beklentiler sağlamaktadır.”

Smithies’in beklentiler analizi genellikle göreneksel ideolojiden ibarettir ve şu genel tezi temel alır: “Vietnam’da kalkınmaya bir engel olarak görülemeyecek şekilde piyasa sistemine müdahale etmeyi düşünmek zordur.” Savaşın etkilerine gelince, “fantastik bir maliyetle, kalkınmanın zorunlu ‘önkoşulları’ndan bazılarını yerine getirmiştir.” Geleneksel toplumun ve kültürün kalıcı biçimde yok edildiğini ve köksüz bireylerden oluşmuş bir kitlenin “görülmemiş limanlar,” havaalanları, bir iletişim sistemi vb.yle birlikte yaratıldığını –klasik, nerdeyse ideal bir piyasa– söylemek daha doğru olurdu. Saygon Ordusu’nda görev yapan bir milyon ve ayrıca sivil olarak ABD için çalışan çeyrek milyon insan “modern yetenek ve tutumlara sahip bir endüstriyel işgücünün temelini oluşturur.” “Yeni bir kuşak yetişirken, savaşın yarattığı dehşet, tıpkı bir zamanlar Japonya ve Kore’deki gibi yok olup gidecektir.” Bu arada, “ülkenin ekonomik hayatında savaşın biçimlendirdiği derin değişiklikler kalacaktır.” “Önemli miktarda dış kaynağın aşılınması”yla, yardım ve dış yatırımlar aracılığıyla ve “sağlam iç siyasetler”le beklentiler teşvik edilmektedir.

Gelecek on yıl için, yılda yaklaşık 0,5 milyon dolar tutarında dış yardım gerekli olacaktır, fakat “kalkınma başarılı olur ve ulusal güvenlik artarsa, özel sermaye akışlarının toplamın giderek paylaşılmasına katkıda bulunması beklenebilir.” Uyum süreci on ya da yirmi yıllık bir mesele olabilirdi. “Doğrudan özel [yabancı] yatırımın rolü hayatidir” ve “Vietnam’ın kalkınmasında en dinamik etken olabilir.”

“Sağlam iç siyasetler,” “ekonomik cemaatleşme” anlayışına ve devlet müdahalesine (mali politika, kent imarı, büyük altyapı projeleri, halk sağlığı ve “orduda gerekli becerilerin ekonomik amaçlarla dönüştürülmesi” dahil eğitim dışında) direnerek, Güney Vietnam’ı hür dünya ekonomisiyle bütünleştiren siyasetlerdir. Emek arzı boldur, fakat çok yüksek reel ücretler için işgücünden gelen baskılara direnmek gerekir. Sosyal refah siyasetleri (asgari ücret uygulama-

sı ya da sendikaların teşvik edilmesi gibi) işgücünün maliyetini yükseltebilir ve bu durumda ülke ucuz işgücü avantajını kaybeder. “Eşitliğin fazla vurgulanması tasarrufları ve yatırım teşviklerini azaltabilir” ve “hükümet erken bir refah devleti oluşumunun kalkınmayı ciddi biçimde engelleyebileceğini kabul etmek durumundadır.”

Ne var ki bütün Vietnamlıların kendi özlemlerini serbest dünya ekonomisi içinde kalkınmanın gereklerine tabi kılmaları gerekir. “Vietnam için esas önemli olan,” tıpkı Kore’deki gibi, “dünya piyasası yöntemlerini bilen işadamları edinmek”tir. Bu işadamları, aynı zamanda, model toplumlara uygun biçimde yaşamalıdır. Anglo-Amerikan iş organizasyonu kavramları, Vietnam, Fransız ya da Çin geleneklerinin yerini alarak güçlendirilmelidir. Özel girişim “güçlü biçimde teşvik” edilmeli, tarımda ve diğer sektörlerde uygulanan denetimlerin çoğu kaldırılmalıdır. “Dış ticaret siyaset oluşumunun odağı olmalıdır.” Smithies, “özel sektörün etkin performansını sağlayan iyi bir ortam yaratmak için” ABD’nin Saygon hükümetini etkileyebilme tarzlarını ayrıntılı olarak araştırır. Önerilen modeller Tayvan, Kore, Singapur, Hong Kong ve Pakistan’dır (bu açık bir ekonomisi olan Hindistan’dan önemli ölçüde daha iyi yapılmıştır) – ve bu, özellikle “açık ekonomi”nin sahibi ve çoğunu denetleyen yirmi küsur aile için yapılmıştır). Cam Ranh Körfezi emek-yoğun endüstrinin merkezi haline gelebilirdi.

Genelde, “kalkınma en iyi şekilde özel girişimci piyasa ekonomisi bağlamında kazanılabilir” ve “güçlü bir özel girişim tercihi olmalıdır.” Bu tercih, ayrıca, yabancı sermayeye boyun eğilmesini sağlamak gibi kaçınılmaz (ancak belirtilmeyen) bir sonuçla “[uluslararası] rekabet testlerine maruz” olmalıdır.

Oynayacağı kritik rol dikkate alındığında, yabancı yatırım “onu kuşatan belirsizlikler ve engellerden kurtarılmalıdır.” Belirtmek gereksiz ki bu Smithies’in düşündüğü liberasyonun yegâne formudur.

Bir özel girişimci piyasa ekonomisi yaratarak kapitalist dünya sistemiyle tam bütünleşmenin en iyi kalkınma tarzı olduğu tezi ne yöneltlen bazı olası itirazlara dikkat çekilebilir. Bu bağlamda, Smithies sadece “tıpkı geçen yüzyılda Japonya’nın Batı’yı taklit et-

mesi gibi” Vietnam’ın da uluslararası piyasalarda rekabet ederek Güney Kore gibi Asyalı başarılı komşularını taklit etmesi gerektiği yorumunu yapar. Japonya, elbette, Smithies’in kalkınma reçetelerini izlemedi. Yabancı sermayeye öncelik vermedi ya da merkezi planlamadan veya ekonomiye devlet müdahalesinden kaçınarak kendisini sadece küresel kapitalist piyasayla bütünleştirmede. Japonların modeli, piyasa sistemine fiilen her türlü müdahalenin (içsel ya da küresel) kalkınmaya bir engel oluşturacağı inancını pek desteklemez. Fakat karşı örnek de yersizdir: “Japon dehası olmaksızın [Güney Vietnam] işlerini kendi sınırlarının içine taşıması için [yabancı yatırımcıları] davet ederek [piyasa yönelimli komşularını taklit ederek] bunu gerçekleştirmelidir.” İyi, sert, ideolojik olmayan bir ekonomi analizi!

Yabancı yatırımları serbest bırakmanın sonuçları, söz gelimi Latin Amerika örneği ele alınarak kolayca öngörülebilir. 1966’da Latin Amerika’da mamul mal ihracatının %40’tan fazlası ABD firmalarından geliyordu. Bu oran 1957’de %12’nin altındaydı.⁶ Serbestleşen en yeni ülke, Dominik Cumhuriyeti, yararlı bir örnek olarak oluşturur. Elena de la Souchère, Santo Domingo’nun Trujillo dönemine etkin dönüşünü betimler–fakat bir farkla. İlk planda, terör ve şiddet aşına olmakla birlikte, “Trujillo’suz Trujillizm” “rüşvetçilik ve yozlaşma”ya neredeyse hiçbir sınır getirmez. Kendisi iki kuşak önce ABD Deniz Piyadeleri’nin armağanı olan “Hayırsever” silahlı kuvvetlerin esas şefiydi ve bu yüzden onların taleplerine en azından bazı sınırlar dayatabiliyordu. Fakat “Hayırsever”in şimdiki soluk kopyası “Ulusal Saray’da onların temsilcisi” olmanın ötesindedir. Ayrıca, özgün versiyondan ayrı olarak Balaguer, ülke içinde Amerikan şirketleriyle rekabet edecek bir kapitalizm yaratmamış, daha ziyade “Amerikan çıkarlarının uysal bir aracı” olmuştur. Amerikan sermayesine kapılar ardına kadar açılmış; bu sermaye, önceki engellerin hepsinden kurtulmuştur. Gayrisafi milli hasıla Amerikan yatırımlarındaki büyük artışlarla birlikte yükselmiştir; borçlanma, ödemeler dengesi açıkları ve tehlikeli bir bağımlılık da onunla birlikte artış göstermiştir. Ekonominin genişlemesi “ülkenin gerçek ihtiyaçları dikkate alınmaksızın, yabancı şirketlerin

ve Dominik'in ayrıcalıklı sınıflarının çıkarlarına yönelmiştir." Ücretler düşük kalmaya devam etmektedir, tarım reformu durdurulmuştur ve köylü nüfus fazlası iş bulamadıkları kentlere akmaktadır. Grevler çoğalmış, toplum patlama noktasına gelmiştir. Amerikan destekli askeri güç karşısında, herhangi bir siyasi değişim mümkün görünmemektedir. Doğal sonuç, terör, toplumsal moral bozukluğu; Amerikalı yatırımcı ve yerel seçkinler için ise kârdır.⁷

Bir diğer örnek, Brezilya, bir yıl önce kurtarıldı (bkz. bölüm 1, kısım VI, s. 109).

Smithies'in sözünü ettiği Asya'nın "başarı öyküleri" ve Çin, Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam'ın (ya da hayal edilebilecek diğerleri) alternatif kalkınma modeli hakkında da çeşitli sorular sormak mümkündür. Söz gelimi, Amerika'nın Asya savaşlarının Japon ve Kore kalkınmasına⁸ büyük katkısı ya da ABD ve Japonya'ya ağır bağımlılığın Kore halkı için yarattığı sonuçlar, genişleyen ticaret açığı, artan borçluluk ve işsizlik, tarımsal üretimde durgunluk vs. araştırılabilir.⁹ Burada, bilgili bir gözlemcinin vardığı şu sonuç üzerinde düşünmek gerekir: Kanton'la kıyaslandığında "Tayvanlıların hayat standardının neredeyse her bakımdan, şaşırtıcı biçimde, ikinci en iyi olduğu görülür."¹⁰ Smithies'in serbest piyasa modeliyle kalkınmaya övgüsü, Pakistan'ın kendisini çok etkileyen "açık ekonomi"sinin ayrıntılarına bir bakışı da içerebilirdi. Eldeki bulgulara göre, Pakistan'da nüfusun dörtte üçünden fazlası yirmi yıl öncesinden daha iyi durumda değil ve kişi başına gerçek üretim artışının %25 olarak hesaplanmasına¹¹ rağmen, belki de nüfusun %15 ya da %20 kadarı reel olarak daha yoksul olabilmektedir; ya da "Karaçi'ye hijyenik süt sağlamaktan çok ünlü gazlı içecek markalarını sağlamak için harcanmış olan" zaman, para ve çaba daha fazla olmuştur.¹² Smithies'in Vietnam için yaptığı tavsiyeler belki de kendisinin inandığı kadar sağlam olguları temel almıyor.

Smithies, Vietnam'da petrol bulunması halinde durumun tamamen değişeceğine işaret etmektedir. Bu konuda bol miktarda söylenti vardır ve bunlar kuşku duyan yaklaşımlardan "Güney Vietnam'ın potansiyel üretimi Endonezya'ninkinden daha büyüktür; Ortadoğu'daki başlıca üretim alanlarıyla kıyaslanabilir" diyen

raporlara kadar değişmektedir.¹³ Bu beklentilerin ABD hükümetinin Hindiçin'in sahil bölgelerinin denetimini sürdürme niyetini güçlendireceğini belirtmek gereksizdir. T. D. Allman, Güney Vietnam'da petrol araştırmalarının on yıl önceden planlanmış olabileceğini, fakat Hindiçin'de durum yatışana kadar ertelendiğini, on yıldır süren petrol arz fazlası nedeniyle şu sonuca varıldığını bildirir: "Görünüşe bakılırsa yatırımcılar, şimdiki halde, Vietnam'daki savaşın ve Hindiçin'deki Amerikan varlığının, paralarını geri almalarını uzun süre önleyeceğini hissetmektedirler."¹⁴ Güneydoğu Asya petrolünü denetlemenin öneminden ayrı olarak Güney Vietnam'ın onaylanmış hür dünya modeline göre yeniden inşası ve hür dünya ekonomisinin yöntemlerini bilerek Güney Vietnam'ı onunla bütünleştirmeyi amaçlayan yerel girişimcilerin gücünü artırmak için burada potansiyel olarak zengin bir sermaye kaynağının var olduğunu belirtmek gerekir. Gabriel Kolko'nun işaret ettiği gibi, yakın zamanda petrol yatırımıyla ilgili faaliyetlerin artması, Güney Vietnam'ın yapay ekonomisi artık Amerikan askeri harcamalarıyla ve Amerikan vergi mükellefinden alınan payla desteklenmediği takdirde büyüyen bir sorun olarak ortaya çıkan "iktisadi Vietnamlaştırma" ihtiyacının ışığında görülmelidir.¹⁵

Benoit ve Smithies'inkiler gibi fikirler devlete ait belgelerde, mesela Ekim 1970'te savaş sonrası dönemde Vietnam'ın kalkınması konusunda oluşturulan SEADAG [Southeast Asian Development Advisory Group-Güneydoğu Asya Kalkınma Danışma Grubu] Vietnam Araştırmaları Konseyi'nin örgütlediği bir sempozyumun çeşitli belgelerinde de geliştirildi. Konsey, hükümete "program operasyonuna dönüştürmeye çalıştığımız"¹⁶ tavsiyelerde bulunmak için AID tarafından finanse edildi. Elbette bu sosyal bilimler alanında faaliyet gösteren akademik ortamını andıran oldukça farklı bir kamusal tutumu etkiler. Konseyin eski başkanı, Harvard'dan Profesör Samuel Huntington konseyin kendi bilgisi dahilinde asla Dışişleri Bakanlığı için herhangi bir görev üstlenmediğini ve esas kaygısının "Vietnam konusunda bilimsel araştırmaları desteklemek için kamusal ve özel kaynaklardan gelen fonları artırmak" olduğunu açıkladı.¹⁷ Ne var ki kurumun faaliyetleri hakkında pek az şey bi-

linmesi, bu ifadenin pek samimi olmadığını ve bedeli ödeyenlerin vardıkları sonuçları doğruladığını gösterir. Mesela, Mayıs 1969 tarihli toplantı, Huntington'ın "Güney Vietnam'da Siyasi Rekabete Hazırlanmak" başlığını taşıyan bir çalışmasının tartışılmasına ayrılmıştır. Bu belge, ABD'nin olaylar tarafından bilinen nedenlerden ötürü her zaman kaçındığı bir siyasi rekabete girmek zorunda kalma olasılığı dikkate alındığında, Güney Vietnam'da Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin siyasi avantajlarının üstesinden gelmek için bir strateji geliştirmeye çalışmaktadır. Huntington'ın tezi ve bunu izleyen tartışma (özel olarak dolaşıma sokulan tutanaklara göre) UKC'nin kabul edildiği gibi, "saf anlamda siyasi, en güçlü ulusal örgüt" olduğu sorunuyla kesin bir sonuca ulaşmadan boğuşmaktaydı. Huntington, UKC'nin siyasi avantajlarının üstesinden gelmek için kullanılabilecek çeşitli teknikler öneriyordu: Belirli bölgelere parasal yardım projeleri, farklı biçimlerde seçim manipülasyonları, "siyasi aktörler arasındaki ittifak ya da birleşmeleri güçlendirmek için teşvikler ve baskılar," medya denetimi ve çeşitli örtülü araçlar. Katılımcılar bu olasılıkları oldukça kötümser bir havada tartıştılar ve incelediler.¹⁸ Belki de bu Harvard'daki Kamu Yönetimi Bölümü'nün başkanı olan kişinin "Vietnam konusunda bilimsel araştırma" olarak gördüğü şeyin bir örneğidir. Savaş sonrası kalkınmayla ilgili sempozyum –bu örnekte halka açılan– tarafsız, dengeli bilimsel çalışmanın kıyaslanabilir bir örneğini oluşturmaktadır.

Sempozyum, kamusal imajla uyum içinde, konseyin "uzmanlar arasında fikir alışverişi yapılan bir forum" sağlayarak, esas olarak "geniş bir görüşler yelpazesini temsil eden" toplantılar aracılığıyla, "kuruluşundan beri Vietnam'la ilgili bilgilerin geliştirilmesiyle ilgilenmekte olduğu"nu bildiren bir girişle başlıyor.¹⁹ Hedefini bu şekilde belirleyen sempozyum, komünistlerin Vietnam'da kazanma olasılığını ele alan bir katkı içermektedir. Yazar Hans Heymann Jr., RAND'da çalışan bir ekonomist olarak saptanmıştır. Muhtemelen bu kişi, Robert Komer'in Başkan Johnson'ın pasifikasyon konusunda başdanışmanı olan ve ABD'nin "Vietnam hükümetine baskı uygulamak," bunu da mesela "güvenilir müeyyideler"le yapmak, fakat bunu yaparken de "Vietnam hükümetinin kendi gözünde ve Gü-

ney Vietnam halkının gözünde özsaygısının zayıflaması”nı umursamamak için uygulanacak etkili yöntemler hakkında bilgi notları yazan Hans Heymann’la aynı kişidir.²⁰ Heymann’ın sempozyuma katkısı “Güney Vietnam Ekonomisine Komünist Dayatma: Konjonktürel Bir Görüş” başlığını taşımaktadır. Başlığın da gösterdiği gibi, metnin içindekiler bilimsel tarafsızlık, nesnellik ve pasifikasyonla ilgilenen bir sömürge yöneticisinden beklenecek bir içgörü düzeyindedir. Kendisi, kanıt göstermeksizin, Güney’in Kuzey’e tabi olacağını ve kalkınma örüntüsünün Kuzey’in “hatalarının yanı sıra ‘başarıları’”yla da belirleneceğini varsaymaktadır. Objektif bir akademisyen olarak Heymann Kuzey’de hataların olacağını, fakat hiçbir başarının –en iyi durumda “başarılar”ın– olmayacağını idrak etmektedir. Tartışma bu şekilde sürüp gitmektedir.

“Geniş bir görüşler yelpazesi”ne yönelik bu jestten ayrı olarak, sempozyum, komünizmin Güney Vietnam halkına “dayatılmış” olmayacağı, bu yüzden halkın milyonlarca ton bomba ve topçu ateşiyle yüz binlerce Amerikalı ve paralı askerin yarattığı tahribatla özgür seçime kibarca yönlendirildikten sonra daha uygar Batılı yöntemleri kabul etmeyi özgürce tercih edeceği varsayımıyla faaliyet göstermekteydi. Belgeler, Nisan 1971 tarihli *Asian Survey*’de yer almaktadır. “Paketlenmiş doğru”nun kararlı bir savunucusu, hükümete program operasyonuna dönüştürülebilecek tavsiyelerde bulunmak için AID tarafından örgütlenen ve finanse edilen bir grubun düzenlediği sempozyumun bilimsel bir dergide yayımlanmasında kuşkulu bir durum görebilirdi, fakat belgeler bununla birlikte (ya da daha doğrusu, bu nedenle) dikkatli bir okumanın karşılığını verir.

Sempozyumcular, Dış İlişkiler Konseyi başkanının, özetle, “1970’lerde dünyanın en hızlı gelişen ve en dinamik ekonomik bölgesi” olacağını tahmin ettiği genellikle komünist olmayan Pasifik Asya (NOCPA denilen) hakkındaki beklentiler konusunda coşkuludurlar. Çeşitli katılımcıların gözlemlediği gibi, bu bölge özellikle Japonya için önemlidir ve onun ABD’den sonra ikinci en önemli pazarı olmanın yanı sıra “olağanüstü hızlı biçimde” artacak maden talebinin olduğu Japonya ve ABD için önemli bir hammadde kayna-

ğı olabilir. Bazıları NOCPA'nın 1980'de Japon ithalat ve ihracatının %40-%50 kadarını karşılayabileceği kehanetinde buldu. Japonya'da işgücü eksikliği ve emek-yoğun imalat tesislerinin yanı sıra kirliliği de ihraç ederek başka yerlere gönderme ihtiyacı var ve NOCPA tam da bunlara bir yanıt olabilir. Aslında, daha erken bir dönemde Japonya'nın Kore'den işgücü ithal ettiği, ancak bunun yerine Japonların sahip oldukları üretim tesislerini ihraç etmenin, böylece toplumsal sorunlardan ve sanayileşmenin hoş olmayan diğer yan ürünlerinden kaçınmanın tercih edilebildiği hatırlatılabilir.²¹

Daha genel olarak, "Batı dünyasındaki üreticiler ve perakende ticaret uygulamaları, bir zamanlar bizzat ürettikleri malların arzı için de giderek bu bölgeye yöneleceklerdir." Böylelikle, "bu bölge Batı'nın ticari mal ihracatı için muazzam bir pazar haline gelmektedir." "Günümüzde bizatihi üretim üssü hızla ve giderek daha fazla uluslararası hale gelmektedir" ve "Doğu Asya'nın üretimin uluslararasılaşmasına özellikle uygun olduğu görülmektedir." Mesela, televizyonların parçaları Hong Kong'ta, kısmen Kore'de imal edilebilir, Japonya'da birleştirilebilir ve ABD ile Avrupa'ya ihraç edilebilir. Makul bir kâr payı, çokuluslu şirketlerin mülkiyetinde ağırlıklı oranı nedeniyle ABD'ye dönecektir.

Güney Vietnam tasarlanan sistemde önemli bir rol oynamak durumundadır. Mekong bölgesi NOCPA'nın başlıca gıda maddesi kaynağı haline gelebilirdi; Vietnam "Doğu Asya'nın Emperyal Vadisi" olabilirdi, ". . . fakat çok daha büyük bir ölçekte." Ayrıca, altyapının yanı sıra "insan becerileri arzı" savaş sayesinde önemli ölçüde geliştirilmiştir ve kent bölgelerine büyük bir insan gücü akışı olmuştur. Bir ABD Tarım Bakanlığı temsilcisinin dediği gibi, "Saygon'un nüfusu VK alanlarından insan gücü çekme çabaları sayesinde muazzam bir artış göstermiştir." Akademisyenlerin hiçbiri insan gücünün kent bölgelerine "çekilmesi" için kullanılan yöntemin ne kadar kaba olduğunu anlatmaz. Bununla birlikte, içlerinden biri Güney Vietnam Hükümeti'nin ne kent hayatının niteliğini iyileştirmeye çalıştığını, ne de yakın gelecekte böyle bir şey yapmasının muhtemel olduğunu kaydetmektedir. Saygon nüfusu gerçekten de muazzam bir artış göstermiştir.

Saygon'un nüfus yoğunluğu ortalama olarak milkareye yetmiş beş bin kişidir, fakat yaklaşık iki bin insanın birkaç hektara yığıldığı bazı mahalleler [yüksek apartmanlar söz konusu değil] vardır. Yıllardır belediye sorunlarıyla ilgili olarak Vietnamlılara danışmanlık yapan bir Amerikalı yetkili, bolluk ve refah içinde yaşayan kent nüfusunun yüzde on olduğunu, yüzde kırkının alt orta sınıf hayatı yaşadığını, yüzde ellisinin ise tam bir sefalet içinde olduğunu değerlendirmiştir. . . . Amerikalıların Saygon hayatının bütün dokusunu değiştirmiş oldukları kuşku götürmez ve çok etkili bir uygulama yapılmadıkça yeni bir kırılmanın kaçınılmaz olduğu hissedilmektedir. Yaptığımız iş, bir uçta *nouveau riche* [yeni zenginler], öteki uçta genellikle mültecilerden oluşan yeni bir yoksul halk sınıfı ve ortada Amerikan varlığı sayesinde geçinen sınıfsız bir çoğunluktan oluşan bir toplumsal yelpaze yaratmaktır.

Kent üzerinde helikopterle uçan biri, "semtlerin çoğunda artan gecekondu öbekleri"ni ve "savaşın, en çok 1968 Tet Saldırısı'nın yarattığı yıkım örüntüsü"nü görebilir. En ağır hasara "yerleşik komünist saldırganları bombalayan Amerikan uçakları neden oldu."²²

"VK alanlarından insan gücü çekme" konusunu yazan yetkili elbette bu çabaların kırsal Vietnam'daki niteliğinden habersiz değildir. Rastgele sözler, hükümete "program operasyonlarına dönüş-türmeye çalıştığımız" tavsiyelerde bulunanlar ya da dehşeti bilimsel tarafsızlıkla maskeleyemeye çalışanlar tarafından yönetilen "Vietnam toplumu ve siyaseti üzerine bilimsel araştırma" açısından hiç de tipik olmayan vahşeti, soğuk ve akılsız gaddarlığı açığa vurmaktadır.

Nüfusu çekmek için kullanılan araçlar her ne olursa olsun, insan gücü şimdi burada, sefil kent gecekonduındadır. Ayrıca, ordu disiplini "geleneksel toplum tarzlarından savaş sonrası dönemin endüstriyel disiplin ihtiyaçlarına geçişi kolaylaştırmalıdır." Bu da ancak Smithies'in uyarıda bulunduğu sosyal refah politikaları için yapılan baskıya direnilmesi halinde mümkündür. Aynı zamanda, ABD personeline mal ve hizmet arzında yoğunlaşan servet ve istihdamla Vietnam ekonomisinin yapay niteliğinin üstesinden gelmek ve gelirlerini lüks tüketimle insafsızca harcayan ve başıboş toprak sahiplerinin, ithalatçıların ve zengin işadamlarının uygulamalarını değiştirmek ve Amerikan vergi mükellefinin sağladığı sermayeyi dışarıya transfer etmek gerekecektir.

ABD hükümetinin Güney Vietnam'ı denetleme ve onu hür dünya ekonomisiyle bütünleştirme umutlarının gerçekleşmesi halinde Japonların desteği de gerekecektir. Bu adil olur. Smithies'in açıkladığı gibi, ABD'nin Vietnam'daki "operasyonundan esas yararlanan" Japonya olmuştur ve bu nedenle, "gelecekte yardım yükünün büyük kısmını üstlenmelidir." Ölçeği küçük kalmakla birlikte, Japon yardım ve yatırımında bir artış olmuştur. "ABD hükümeti, 24 Ekim'de [1970] yapılan Sato-Nixon toplantısında Hindişin'e kapsamlı yardım programının parçası olarak Japonya'nın Güney Vietnam'a 150 milyon dolar vermesini istedi ve Başbakan Eisako Sato, zirve toplantısını yakından izleyen hükümet sözcülerine göre, Japonya'nın bu konuyu ciddi biçimde düşüneceğini söyledi." Bu aynı zamanda "Japonya'nın bu istekle ilgili olarak uzun vadeli bir tutum alacağı"nı gösteriyordu. O zamandan bu yana termal bir elektrik santrali ve diğer projeler için küçük ölçekte yen kredisi sağlanmıştır.²³

Japonların yardımı, elbette, özgeci ve insani kaygılar taşımıyor. Daha ziyade, "dış yardım en istikrarlı ve kârlı iştir" ve "günümüzün sloganı 'dış yardım gibi iş yoktur'" sözleriyle ifade edilmektedir²⁴ ki elbette bu, Japonya'ya özgü bir durum değildir. Japon hükümetini ekonomi uzmanları yakın zamanda kurulan Japon fabrikalarını takviye etmek için Güney Vietnam'daki potansiyel kalkınma projelerini araştırmaktadırlar. Başkan Thieu, bunlardan birinin açılışında, girişimi "sağlam bir ulusal ekonomi"ye -en iyi durumda, Filipinler, Tayland ve Güney Kore ekonomileri kadar sağlam- yönelen bir ilk adım olarak övdü.²⁵ Mevcut fabrikalar arasında Japonya'nın destekledikleri vardır. Bir örnek, geniş Cam Ranh Körfez bölgesindeki (burada önemli miktarda birinci sınıf silisyum ve kireç taşı kaynakları var) kalkınma girişiminin bir parçası olan entegre bir sanayi-liman kompleksidir. Bir Japon yatırım grubu şu değerlendirmeyi yaptı: "Savaşın yarattığı hasarı onarmak ve kaynakları güçlendirmek iki yılı, kendine yeterli bir ekonomi geliştirmek dört ile altı yılı ve Güney Vietnam'ın Güneydoğu Asya'nın topyekûn kalkınmasına üretken biçimde katılabilmesi ise sekiz yılı alacaktır."²⁶ Şimdiki halde Osaka damgasını taşıyan (ve muhtemelen oradan piyasaya sürülen) tarım makineleri ve dizel motorları üretimi için

kurulan bir Japon-Vietnam ortak girişimi vardır ve başlıca Japon televizyon ve radyo imalatçıları Güney Vietnam'da cihaz üretmeye başlamışlardır.²⁷ Japonya'nın Matsushita ve Vietnam şirketlerinin ortak girişimi olan Vietnam Ulusal Şirketi 1971'in başlarından bu yana Güney Vietnam'da radyo imal etmektedir ve şimdi televizyonlar, buzdolapları, elektrik ve gaz sobaları gibi Vietnamlı köylülerin ve kent gecekondularında yaşayanların ihtiyaç duydukları pek çok şeyi sağlayacak montaj hatları kurmaktadır. "Genç Vietnamlı işçilerin zekâsını ve yeteneğini öven Japon ebeveyn, nihai niyetinin, Saygon girişimini bir ihracat ürünü işleme tesisi olarak kullanmak olduğunu da ilan etti." Bu girişimde ABD askeri faaliyetleriyle bağlantılı olarak çeşitli beceriler kazanan işçiler kullanılacaktı.²⁸

Güney Vietnam'daki yatırım sahasında, Japonlar diğer yabancı yatırımcılara yol açmaktadırlar. Japonları cezbeden şeyin Saygon hükümetinin sağladığı özel bir imkân olduğu görülmektedir. Vietnam'da bir montaj fabrikası kurmak isteyen her yabancı fırına, fabrika işlemeye hazır hale gelene kadar Güney Vietnam'a mamul mal ihraç eden otomatik olarak güvenceli bir tekel olacaktır. . . .

Güney Vietnam'ın ithalatla ilgili yasal düzenlemeleri ve döviz biriktirme çabası 1970'te ve 1971'de Japonya'dan yapılan ithalatla bir indirime neden oldu. "Güney Vietnam'la ticarete görülen azalmayı dengelemek ve savaş sonrası dönemde avantajlı bir başlangıç yapmak için pek çok Japon firması 1971'de Güney Vietnam'a yerleşti ve yerel şirketlerle ortak girişimler kurdu."²⁹ Her zaman temkinli olan Japonlar, uygun yatırım koşullarının oluşmasından sonraki savaş sonrası kalkınmayı düşünmektedirler.³⁰ Vietnam Araştırmaları Konseyi'ndeki bilim adamlarının daha hırslı ve hayal gücü yüksek önerileri şimdilik yegâne tasarı olarak görülmekte; bu arada, yabancı sermaye önündeki belirsizliklerden ve engellerden kurtulması için gereken başlangıç adımlarının sonucunu beklemektedir.

Tokyo'daki Saygon elçiliği aracılığıyla yarı resmi bir haber ajansı tarafından 1 Kasım 1971 tarihli *Mainichi Daily News* gazetesiy-le verilen bir ekte şöyle deniyordu: "Güney Vietnam'daki çatışma kâbusu geleceğin ekonomik büyümesi için hayati önem taşıyan insani ve maddi kaynakların gelişmesinde beklenmedik kâr payları

sağlamıştır” ve “Güney Vietnam’ın savaş sonrası sanayi potansiyeli yatırım için verimli bir saha oluşturmaktadır.” Bien Hoa yakınlarındaki yeni sanayi kompleksinden umutla söz edilmektedir. Burası “Güney Vietnam’ın ekonomik geleceğinde gerçek bir payı olan ilk Japon şirketi”nin yuvasıdır (Mart 1971’de kurulan Japon destekli tarım makineleri fabrikası kastediliyor). Ek’te yazılanlar, “Vietnam halkı bu ülkenin savaş sonrası çağını heyecanlı bir yükselen beklentiler dönemi olarak görmektedir,” diye devam eder. Cam Ranh Körfezi’nde planlanmakta olan ilk ticaret merkezinin büyük miktarda yabancı yatırım çekeceği umulmaktadır. “Vietnam’da savaş sonrası iktisadi kalkınma” konulu ayrıntılı bir Japon araştırması, Cam Ranh’ın hiç kuşkusuz “Güneydoğu Asya’da serbest liman için en uygun yer” olduğu sonucuna varmaktadır. “İş gücünün kalitesi açısından Güney Vietnam halkı komşu ülke sakinlerine kıyasla üstün addedilmektedir” ve “askeri operasyonlarla kendi evleri yanıp yıkılır ve toprakları harap olurken kent bölgelerine tahliyesi gereken” insanlar dahil büyük bir potansiyel işçi kitlesi vardır. Bu durumda Cam Ranh ve diğer yerlerdeki yatırımcıların beklentileri elverişsiz değildir.³¹

Büyükelçi Bunker,

. . . dış ticarete daha fazla katılmak, dışarıdan gelecek özel yatırımları cezbetmek için etkin bir strateji [çağrısında bulunmaktadır] . . . Üst Meclis’e getirilen yeni petrol yasası ve yeni yatırım yasası, Hükümet’in uzun vadeli esnek bir yatırım siyaseti oluşturma arzusunu gösterir. Bu siyaset Vietnam’ın çıkarlarına hizmet etmenin yanı sıra yabancı yatırımcıların cazip bulacakları bir ekonomik iklim yaratmaktadır.³²

Japon yatırım grubunun “Güneydoğu Asya’daki topyekûn kalkınmaya üretken biçimde katılma” yorumunun özel oluşu gibi, buradaki “Vietnam’ın çıkarları” nosyonu da gayet özeldir.

ABD yatırımları da gayet temkinli biçimde geliyordu. Ford Motor Şirketi, potansiyel bir Asya piyasası yaratmak –ve mümkünse hâkim olmak– için geliştirdiği uzun vadeli programın bir parçası olarak bir montaj fabrikası için teklif götürdü, American Motors da kısa süre sonra onu izledi.³³ Ford, yaklaşık 2,5 milyon dolarlık

sermaye yatırımıyla ilk aşamada yaklaşık 3.000 iş kamyonu kapasiteli tamamen kendisine ait bir kuruluş önerdi. American Motors, Nam Viet Motor Şirketi'nde %10 hisseye sahiptir. Hisselerin %30'u, "Eisenberg sanayi ve kalkınma imparatorluğu"na bağlı Panama kayıtlı, "hiçbir kısıtlama olmaksızın büyük çapta Vietnam'a gitmek" istediğini ilan eden bir şirketin; %60'ı ise, "Amerikan-Çin destekli Vietnamlılar"ın elinde. Şirket, Mayıs 1973'ten bu yana montaj usulüyle jeep üretiyor. "Eisenberg imparatorluğu" bir çimento tesisi ile bir kâğıt hamuru ve kâğıt fabrikası kurmayı planlıyor. Singer Dikiş Makineleri, First National City Bank'ın New York şubesi (Chase Manhattan ve Bank of America'ya katılarak), "zirvede" bir kimya firması ve önde giden bir Amerikan sigara şirketi ("ABD kalitesinde sigaralar kara borsanın hüküm sürdüğü yıllarda ülke çapında çok iyi biliniyordu") ve diğerleri, şubeler ya da yan kuruluşlar açmayı planlıyorlar.³⁴

Savaşın ezici etkileri yatıştırken muazzam altyapı imkânlarını devralan Güney Vietnam pek çok şirket için potansiyel olarak cazip bir yatırım alanı olma emareleri göstermektedir. . . . Yatırım akışı savaş sona ermeden pek mümkün değilken, yatırımcıların (a) Dünya Bankası'nın Vietnam'a ilk krediyi açması ve (b) ABD yatırım güvencelerinin sağlanması gibi teşvikler için harekete geçmelidirler.³⁵

Elbette sürtüşme de var. Zorluk, yabancı yatırımın pek çok belirsizlik ve engelden, özellikle de ABD'nin askeri denetimi sürdürüp sürdüremeyeceğine ilişkin belirsizlikten henüz kurtulmuş olmamasıdır. ABD hükümetinin itaatkâr bir toplumu yeniden oluşturabilecek yatırıma ihtiyacı var ve yatırımcılar itaatin öncelik taşımasını tercih edeceklerdir. Hükümetin hedeflerini destekleseler ve devlet politikasının ifade edilerek yönetilmesine çok fazla personel sağlasalar bile, yine de özel çıkarlarını riske atarak işbirliği kurmayacaklardır. Tam da ileri teknoloji için araştırma ve geliştirme örneğindeki gibi, toplumun bütün kaynaklarının devlet tarafından şirket kârlarına zemin hazırlayacak şekilde seferber edilmesini istiyorlar. Vietnamlılar çetin ceviz olmuşlardır ve Hindicine hâkim olmanın maliyetleri tahmin edilenden çok daha büyüktür–Amerikan ekonomisinin seçkin unsurları için maliyetlerin, denildiği gibi, kârların parçası

olduğunu hatırlatmak gerekse de. Sonuç olarak, genellikle devlet siyasetini yöneten şirket seçkinlerinin daha ileri görüşlü temsilcilerinin çoğu bu girişimin paraya çevrilmesi için baskı yapmışlardır. Görüşlerinin hâkim olup olmayacağı zamanla görülecek.

Bu arada, itaatin kanıtını bekleyenler, kendi tarzlarında, sorunun bu yönü için yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Ford'un Philco altbölümü Vietnam'daki elektronik savaş alanının başlıca tedarikçisidir ve Güneydoğu Asya'nın başka yerlerinde, özellikle de yıllarca bölgedeki ABD operasyonlarının merkezi olan ve şimdi kendi yükselelen isyanıyla bir tehdit oluşturan Tayland'da askeri iletişim sisteminin gelişimiyle uğraşmaktadır.³⁶ Yakınlarda yapılan bir inceleme Ford'un katkısını şöyle özetler:

Ford'daki "Parlak Fikirli İnsanlar" dünya çapında bir oto stratejisine giriştiler. Bir çokuluslu olarak şirket üçüncü dünyada istikrar sağlayan bir ekonomik güç gibi hareket edecek kaynaklara sahiptir ve yetersiz kaldığı görülse de, uluslararası firma Pentagon'a üçüncü dünya piyasalarına zor yoluyla istikrar getirme araçları sağlayabilir.³⁷

Yatırım konusunda duraksamaların Vietnam'la sınırı olduğu belirtilmelidir. Bir gözlemcinin kaydettiği gibi, NOCPA'nın başka yerlerinde, "ABD iş ve finans devlerinin Okyanusya dahil 'Pasifik Havzası' ülkelerini, özgün versiyonu gölgede bırakacak bir Japon-Amerikan Ortak Refah Alanı'na dönüştürmek için planlar hazırlamakta oldukları görülmektedir."³⁸ Diğerlerinin yanı sıra, *Far Eastern Economic Review* editörünün kaydettiği gibi, bunun hepsi Vietnam'da Amerikan askeri müdahalesinin sağladığı kalkanın arkasında gerçekleşir. (Bkz. bölüm 1, kısım VI, s. 96-97).

T. D. Allman, şöyle yazar: "Vietnam savaşı hiç kuşkusuz emperyalizm konulu bir ders kitabı gibi sona erecek, fakat yüzeydeki ekonomik unsurun daha geç bir tarihte kendini açığa vuracağı görülüyor."³⁹ Allman öncelikle petrolü düşünmektedir, fakat tarihsel olarak daha derinlikli, daha geniş bir görüş Vietnam savaşının, önemli bir ekonomik unsuru olan bir "emperyalizm çalışması" olarak başladığını ve yol boyunca devreye giren başka faktörlere rağmen bu özelliğini temelde koruduğunu açığa vurur. Yüzeysel bir bakışın ortaya koyabileceği şeyin aksine, ABD'nin bu kez Vietnam

girişiminden kurtulmasına yardımcı olması için Japonya'ya çağrıda bulunması gerçeği, ABD'nin Hindişin'deki aşıkâr ve erken dürtüsünün, sözde Komünist güçlere “uyum sağlamak”tan caydırmak için Japonya'ya teşvikler sağlamak olduğı teziyle hiçbir şekilde çelişmez (daha fazla tartışma için bkz. bölüm 1, kısım V).

Vietnam'da Kore tipi bir çözüm sağlamak ABD'yi Vietnam toplumunu ve ülkesini, örneğı pek az görülen bir ölçekle yıkmak zorunda bırakmıştır. Daha önce belirtildiğı gibi bu sürecin, nüfusun yoğun olduğı bölgelerin Amerikan müdahalesiyle savaşın içine çekilen ana gerilla birliklerinden ve Kuzey Vietnamlı güçlerden ayrılmasıyla başlatılması gerekiyordu. Aynı zamanda nüfusun sürüldüğü (ya da sözcünün tercih ettiğı terminolojiyle “çekildiğı”) bölgelerde her nasılsa geçerli bir toplum inşa edilmelidir. Bizatihi yerli toplumun içinde köklenen uygulanabilir toplumsal ve ekonomik kalkınma beklentilerinin var olmaması sağlanmalıdır, çünkü bu türden beklentiler var olursa, yerli toplumsal ve siyasi güçler bunları izleyecek, istismar edecek ve ABD denetimi kaybedecektir. Bu nedenle ABD siyasetinin yegâne hayatta kalma umudunun, yabancıları temel alan, sanayi toplumlarının ihtiyaç ve çıkarlarına yönelen toplumsal ve kültürel örüntülerle birlikte dünya piyasasının uygulamalarını bilen kişilerin hâkim bulunduğı bir ekonomide olmasını sağlamak gerekir.

Joseph Buttinger'in işaret ettiğı gibi, benzer nedenlerle, Diem rejimi demokratik, temsili yapıları hoşgörüyü karşılayamazdı: “Yerel seçimler [1954'te] kırsal toplulukların büyük bölümünün denetimini Vietminh'e verecekti,” çünkü Vietminh “sadece popöler olmakla, geniş bölgelerin etkin siyasi denetimini sağlamakla kalmıyor, tek başına rejimin açtığı demokratik kendini ifade etme fırsatlarını kullanmak için gerekli olan örgütsel becerileri olan insanlara da sahip bulunuyordu” ve bu nedenle, her türlü “serbestçe oluşturulan örgüt”ü “ele geçirme” imkânı vardı.⁴⁰ Aynı nedenlerden ötürü ABD, Hindişin köylülerine bir “serbest seçim” sunamamıştır ve günümüzde de Vietnamlılar arasında her türlü siyasi uzlaşmaya direnmekte ve daha çok isyancıların silah bırakmalarını, Fransız işbirlikçilerinin Saygon rejimine teslim olmalarını, kendi kaderle-

rini onların insafına terk etmelerini talep etmeyi sürdürmektedir; ancak ondan sonra “seçimler,” Huntington ve diğerleri tarafından tasarlanan çizgiye uygun olacaktır (göndermeler için bkz. not 18).

Nixon’ın ateşkes çağrısıyla, yani Saygon Ordusu’nun ve geniş polis aygıtının serbestçe işlev görmesine izin verecek, bu arada muhalefeti kendi kaderini Saygon yetkililerinin ve onların Amerikalı destekçilerinin eline bırakmasını sağlayacak bir barış önerisiyle, 25 Ocak 1972’de sunduğu “barış planı”nın esas anlamı budur. Güney Vietnam’ın “korunmuş” bölgelerini ABD-Japonya Pasifik sistemiyle bütünleştirme planları bu uzun vadeli çabanın ayrılmaz parçasıdır.

Pasifik Havzası’nı bir Japon-Amerikan ortak refah alanına dönüştürme planı, ki planın özgün versiyonunu gölgede bırakır, ABD ve bölge ülkeleri için önemli sonuçlar yarattı. ABD’nin doğrudan denizasıırı yatırımları II. Dünya Savaşı’ndan bu yana, en dramatik biçimde 1960’larda olmak üzere hızlı bir artış gösterdi. Pasifik Havzası’ndaki ABD yatırımları günümüzde muazzam miktarda değildir, fakat bu yatırımların 1950’de Kanada’da da muazzam olmadığını hatırlamak gerekir.⁴¹ Denizasıırı operasyonlar artık pek çok çokuluslu şirketin başlıca kâr kaynağıdır.⁴² Bazı iktisatçılar, ABD’nin maldan çok hizmet üreten, üretim kapasitesini ihraç eden ve yabancı yatırımlardan sağlanan kârları dışarıdaki ucuz ve disiplinli iş gücünün ürettiği mamul ithal ürünlerini satın almak için⁴³ kullanan bir “olgun kredi verici ülke” haline gelmekte olduğuna inanmaktadırlar. Mevcut trendler nasıl yorumlanırsa yorumlansın, yurtdışı Amerikan şirketlerinin yaptığı üretimin geniş ölçekli olduğu –bazı değerlendirmelere göre Japonya’nın gayrisafi milli hasılasına neredeyse eşit– kuşku götürmez. Tek başına bu olgu bile yurtdışında “istikrar”ı muhafaza etmek için önemli bir avantaj sağlar. Üretim kapasitesi ihracının nihai olarak ülke içinde iş kayıplarına yol açıp açmadığı hakkında bazı tartışmalar vardır.⁴⁴ Sendikaların böyle olduğuna dair ikna edildiği görülmektedir.⁴⁵ Birleşik Elektrik İşçileri Sendikası’nın “*Yabancı Rekabet*” *Ne Kadar Yabancı?* başlıklı bir broşürü, ABD’de satışa çıkarılan yurtdışı yatırımlara ilişkin pek çok örneği kapsar. Buna göre, Güney Kore’deki bir Motorola fabri-

kasının üretim maliyetleri Arizona'daki benzer bir fabrikanın üretim maliyetlerinin onda biri kadardır ve işçiler haftanın altı günü, günde on ya da on bir saat, saat başına 11-17 sent'e çalışmaktadırlar. Mitsubishi Motor Şirketi'nin başkanı, Japon ücretlerinin ABD'deki ücretlerin dörtte biri kadar olduğunu, beceri ve teknolojik yetkinliğin ise oldukça yüksek olduğunu kaydeder. "Amerikalı bir imalatçı için, bu düşük fiyat alanında kendi modellerini geliştirmek için büyük miktarlar harcamak yerine montajla birleştirilmiş malları ithal etmek daha kârlı olmaz mı?" diye sormaktadır.⁴⁶

Olayların doğal gidişatı içinde, kâr için üretimin ucuz emek sömürüsüne yönelmesi beklenir ve ABD'nin üretim kapasitesi ile teknolojik becerisinin Pentagon için israf üretimi üzerinde yoğunlaşması, entelektüel kaynaklar, teknik beceriler ve sermaye yararlı üretimden koparıldıkça, bu eğilimi ancak hızlandırabilir. Amerikan üretim kapasitesinin kaydığı yabancı ülkelerin "istikrarlı" tutulması gerektiği gibi, "denetlenmesi" gereken ve giderek artan bir nüfus fazlasının olması da mümkündür. Özetle, bu eğilimler, katı kurallarla yönetilen bir toplumun hem emperyalist yöneliminde hem de iç denetiminde bir yoğunlaşmayı gösterir.

NOCPA için ortaya çıkan sonuçlar daha belirgindir. SEA-DAG sempozyumcuları Doğu Asya'nın Emperyal Vadisi olarak Vietnam'ın geleceğini parlak görmektedirler. Emperyal Vadi'deki çiftlik çalışanları halk açısından ortaya çıkan sorunları onlara anlatabilirlerdi. Analoji elbette yanıltıcıdır. Emperyal Vadi olan Vietnam'ın çiftlik çalışanları Amerikan çiftlik çalışanlarının ulaşabildiği siyasi destek ve ekonomik güç derecesinden bile yoksun kalacaklardır. Üzüm ya da marul boykotu onların örgütlenmelerine yardımcı olmayacak, çabaları desteklenerek oy kazanılmayacaktır. Fakat başıboş toprak sahipleri, ithalatçılar, yabancı yatırımcılara ve dış piyasaya hizmet eden girişimciler ve emperyal güçler ile onların uluslararası ekonomik kurumlarının diğer yerel işbirlikçileri için beklentiler en azından maddi temeller bakımından hiç kuşkusuz daha sevindiricidir.

Bu projeksiyonda çeşitli zorluklar, özellikle başlangıçta ifade edilen beklenmedik faktörler vardır. Emperyalizmin hiç güç kay-

betmemesi halinde, aynısı emperyal saldırganlık ve denetime direniş konusunda da geçerli olur. Bazı ekonomistler bu tepkiyi akıl dışı bulabilseler de, NOCPA halkının Amerikan sosyal bilimcilerinin değer sistemini ve ideolojik standartlarını kaçınılmaz biçimde benimseyeceklerini beklemek için hiçbir sebep yoktur. Amerikan halkına gelince, Hindiçin söz konusu olduğunda pek çok kişi terimin konvansiyonel anlamında ya şahin ya da güvercindir; ancak zorla müdahalenin maliyetleriyle ilgilenmekte, sadece bu maliyetlere ilişkin değerlendirmelerinde farklılaşmaktadırlar.

Mart 1968'de bir Pentagon çalışma grubu, savaşın daha fazla tırmandırılmasının "görülmemiş oranlarda bir iç krizi kışkırtma riskleri"ne yol açarak "askere alınanların artan isyanı ve kentlerde artan huzursuzluk eşliğinde büyüyen bir muhalefet" yaratacağını öne sürdü.⁴⁷ Eylemleriyle 1968 baharında ABD siyasetinin taktik düzeyde değişmesine yol açanların çoğu namus ve cesaretleri yüzünden yıllarca cezaevinde yattılar. Devlet, uyguladığı suç niteliğindeki şiddetin kısıtlanması için gösterilen çabaları doğal olarak hoş karşılamaz.

Savaşı sona erdirmeye çabalarının başarısızlığa uğraması pek çok kişinin cesaretini kırdı. Devlet şiddetine en azından bazı kısıtlamalar getirmeyi başarmış olmalarının muazzam anlamını belki de değerlendiremiyorlar. Kesinlikle emin olabiliriz ki ABD hükümetinin açmazı savaşın gelecek evresinde yeni formlar alırken, ülke içinden yükselen tepki Hindiçin halkının kaderini belirleyen kritik önemde bir etken olmaya devam edecektir.

Bölüm 5

SİVİL İTAATSIZLIĞIN SINIRLARI ÜZERİNE

Berrigan kardeşler sadece yazdıkları ve söyledikleriyle değil, yaptıklarıyla da ortaya zor sorular koyma gibi rahatsız edici bir alışkanlığa sahipler. Makul bir kişi, ilkesel olarak sivil itaatsizliği, hatta sabotajı bile meşru kılan koşulların var olduğunu teslim edecektir. Berrigan kardeşler, özen ve sabırla, bu türden koşulların şimdiki halde var olduğunu gösterdiler: Özellikle Hindeğin savaşına şiddet içermeyen direniş Amerikan idaresinin suç niteliğindeki eylemlerine meşru bir tepkidir ve bu türden şiddet içermeyen direnişin meşru bir bileşimi, dolaysız işlevi suç niteliğindeki bu eylemleri meşru-laştırmak olduğu için var olma hakkı bulunmayan mülkiyetin yok edilmesidir. Onlar bu türden bir tepkinin ilkesel bakımdan sadece meşru olmakla kalmadığını, Amerikan savaşının suç niteliğindeki şiddetinin kısıtlanmasında, belki de yok edilmesinde etkin de olabileceğini göstermişlerdir. Onlar sadece tezi ortaya koydukları için ya da -diğer pek çoğunun yaptığı gibi- tam olarak oluşturulmasa da sonuçları olan bir davayı inşa ettikleri için hoşnut değildirler. Daha ziyade, tezin mantığını sonuca ulaştırdılar ve var olma hakkı bulunmayan (onlara göre) mülkiyetin yok edilmesi yönünde davrandılar. Aynı zamanda devletin suç niteliğindeki şiddeti kısıtlayacak şekilde hareket edenleri cezalandırma hakkına sahip olmadığını da savundular; ve gene, devlet yetkililerine gönüllü olarak boyun eğmeyi reddederek isabetli biçimde davrandılar.

Bu türden eylemler, nadiren sorgulanan inançlara, tutumlara ve varsayımlara bir nedenle, onları sorgulamak rahatsız edici olduğu için meydan okur. Bu yüzden Berrigan kardeşlerin alışılmamış düşünce ve eylemlerinin zaman zaman akıl dışı tepkilere neden olması şaşırtıcı değildir. Mesela, Chicago'daki National Opinion Center'ın direktörü Andrew Greeley'nin *Church World*'de (18 Eylül 1970) yaptığı tartışmayı ele alalım. Greeley, Daniel Berrigan'ın

kendi ahlaki yargılarını kabul etmeyenleri hapse atacak bir totaliter olduğunu iddia eder ve onu, bu topluma ve halka nefreti överek Amerikan toplumunun yıkılmasını savunmakla suçlar. Bu türden suçlamalar Daniel Berrigan'ı yakından tanıyanları ya da onun yazılarına aşina olanları şaşırtacaktır. Greeley'nin iddiaları, aslında boş ve sorumsuz olmakla birlikte, yorumlanmaksızın, sadece bu gerekçeyle göz ardı edilmemelidir. Daha ziyade, Berrigan kardeşlerin ortaya koydukları soruların ciddiyetine dair bir kanıt olarak yorumlanmalıdır. Tam da bunlar sert ve ciddi sorular olduğu içindir ki, onlarla yüz yüze gelmekten korkanlar anlamsız çarpıtmalara ve fantastik suçlamalara sürüklenmektedirler.

Berrigan kardeşlerin akıl yürütme biçimlerine ve eylemlerine ciddi bir tepki, Güneydoğu Asya'daki savaşın doğasını, Amerikan demokrasisinin işleyişini ve bu koşullarda yurttaş sorumluluğunu dikkate alacaktır. Mesela kişi, onların akıl yürütme tarzını, Güneydoğu Asya'ya Amerikan müdahalesinin meşru olduğu (yol açtığı maliyete değmese ve bu yüzden bir hata olsa da) gerekçesiyle reddedebilir; tahminime göre, günümüzde ABD'de hâkim fikir budur; ya da gayrimeşru olsa da müdahaleye bir demokrasiye uygun düşmeyen sivil itaatsizlikle karşı çıkılmamalıdır; ya da mevcut koşullar altında sivil itaatsizlik mülkiyetin yok edilmesini kapsamamalı ve devlet yetkililerine isteyerek itaat etmeyi gerektirmelidir. Bu ve buna benzer sorular, Berrigan kardeşlerin eylem tercihiyle –yani onların eylemde bulunma ve araç tercihleri– ilgili olarak ortaya atılan sorulardır.

Benim tahminime göre, ABD'deki başat fikir, Amerikan müdahalesinin meşru olduğu varsayımı (aptalca olmakla birlikte) kesinlikle göz ardı edilemez. ABD'nin silahlı bir saldırıya karşı hiçbir yerde kolektif öz savunma –güç kullanmanın yegâne yasal temeli– yapmadığını, daha çok, kapsamlı (ve yasa dışı) doğrudan Amerikan müdahalesine rağmen Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin içteki sivil mücadeleyi kazanmış olduğu için 1965'in başında Vietnam'a uzun vadeli silahlı müdahaleyi Güney Vietnam'ın tam ölçekli işgaline dönüştürdüğünü kanıtlayan, doğru olduğuna inandığım çok sayıda belgesel kanıt var.

Amerikan eylemlerini savunanlar sıklıkla hukuk sorunlarının sıradan insan için fazla karmaşık olduğunu ve uzmanlara bırakılması gerektiğini öne sürerler. Ne var ki bu örnekte lehte ve aleyhte bütün görüşlerin dikkatle okunması hukuk sorunlarıyla ilgili pek az farklılık olduğunu ortaya koyar. Tartışılan sorunlar olgusal ve tarihseldir: Özellikle Kuzey Vietnam'dan gelen silahlı saldırıya karşı kolektif öz savunma yapan ABD midir? Bu, hangi sıradan insanın yargıda bulunacak bir konumda olduğu ve sorumlu yurttaşın sorunun kendisi için kavranamayacak kadar esoterik olduğu iddiasıyla bunu yapmaktan korkmayacağı ile ilgili bir meseledir. Kapsamlı dokümantasyona ulaşmak mümkündür ve inanıyorum ki bu, Amerikan savaşının en dar teknik anlamda bile suç niteliğinde olduğunu açık biçimde gösterir.

Savaşın niteliğine döndüğümüz zaman, legalizm konusu ortadan kalkar. Savaşın meşru olduğu inancı, akıllıca olmamakla birlikte, salt entelektüel açıdan olduğu kadar ortalama ahlaki standartlara göre de skandal niteliğindedir. Ve bu görüşün hâkim olması derin biçimde şaşırtıcıdır. Bu olgudan hareketle, benzer türde başka müdahalelerin gelecekte çok az halk muhalefetiyle gerçekleşeceği ve Nixon yönetiminin Hindîçin'de niyetlendiği "düşük maliyetli-uzun erimli" stratejiyi, teknolojik savaşı şimdiki görülmemiş düzeyinde sürdürürken, mümkün olabildiğince Amerikalıların silahlandırdıkları, önderlik ettikleri, ikmalini sağladıkları, eğittikleri ve destekledikleri yerli birliklere dayanarak gerçekleştirme konusunda başarılı olabileceği sonucuna varabiliriz. Bunun kolonyal ya da başka türlü askeri zaferin genel örüntüsü olduğunu unutmamak gerekir. Ruslar, Sovyet ordusunu Çekoslovakya'da düzeni sağlamak için doğrudan kullanmazlar, hatta Naziler bile Avrupa'da işgal ettikleri bölgelerin denetimini sağlamak için genellikle yerli güçlere dayandılar. Amerikan savaşıyla ilgili olağanüstü olan, iç nüfusu denetleme konusunda yeterince meşruiyete sahip bir yerli yapı oluşturulamamasıdır. Nixon'ın, Hindîçin'e şimdiki muazzam ölçekte saldırıyı sürdürürken çare bulmayı umut ettiği eksiklik budur. Ve buradaki tartışma tamamen "maliyet" sorununa dönüştüğü sürece bu strateji ABD'nin savunduğu seçkinlerin yönetimini dayatmayı

başarabilir, bu da Hıncın'ın köylü toplumları için acı bir trajedi olur. Bu konuda daha söylenecek çok şey var ama yeri değil, bu nedenle, aptalca bir görüş olsa da Amerikan müdahalesinin meşru olduğı gerekçesiyle Berrigan kardeşlerin eylemlerine itiraz edilebileceğini düşünmediğimi bir kez daha tekrarlayarak tartışmayı burada bırakacağım.

Bu yargıyı onaylayan biri doğal olarak, bir demokraside sivil itaatsizliğin savaşa muhalefetin uygun bir formu olup olmadığı sorusuna dönecektir. Burada çeşitli sorunlar iç içe geçmektedir. Tartışmaya katkıda bulunmak için ABD'nin mükemmel biçimde işleyen bir demokrasi olduğunu ve Hıncın'deki siyasetimizin demokratik bir süreçle bilgilendirilmiş bir seçmen kitlesiyle belirlenmiş olduğunu farzedelim. Buradan sivil itaatsizliğin gayrimeşru olduğunu sonucu çıkar mı? Yanıt, elbette, tek başına bu varsayımdan böyle bir sonucun çıkarılamayacağıdır. Amerikan halkının demokratik haklarını kullanarak bu sonucu belirlemesi halinde, Hıncın halkının suç niteliğinde bir saldırıya maruz kalması gerekeceği sonucunu destekleyecek hiçbir ilke yoktur. Saf, kusursuz bir demokratik toplumun suç niteliğindeki eylemleri sürdürürken sakin ve huzur içinde olmaya devam etmesine izin verilmesi gerektiği sonucunun çıkarılacağı hiçbir ilke yoktur. Bu toplumun yurttaşları daha çok (varsaydığımız koşullar altında) bir ikileme, bir ilkeler çelişmesiyle yüz yüze gelmişlerdir: Bir yanda, demokratik sürece bağlılık vardır; öte yanda, kültürel ve tarihsel bir varlık olarak Vietnam'ı (ve Laos'u, şimdi de Kamboçya'yı) yok olmaktan kurtarma –Bernard Fall'un¹ öngördüğü kader– ya da onları sadece suç niteliğindeki saldırılardan koruma düşüncesine bağlılık vardır. Bu çelişen ilkeleri tartmak ve mevcut koşullarda hangisinin ağır bastığını belirlemek gerekir. Fakat bu soru bizi hemen Amerikan müdahalesinin meşruluğı ve karakteri meselesine geri götürür. Bana öyle geliyor ki koşulların ve tarihsel olguların nesnel ve makul biçimde değerlendirilmesi sivil itaatsizliğin, Hıncın'e karşı suç niteliğindeki saldırganlığın azaltılmasında etkili olması halinde, oradaki siyasetlerimizin mükemmel biçimde işleyen bir demokraside halkın iradesinin ifadesi olduğu varsayımı temelinde bile meşru olacağı sonucuna götürür.

Ne var ki bu varsayım hiçbir şekilde kabul edilebilir değildir. Çağdaş Amerikan tarzında yüksek düzeyde merkezileşmiş, askerileşmiş bir devlet kapitalizmi sistemi altında demokrasinin üzerindeki kaçınılmaz kısıtlamaları burada tartışmayacağım. Fakat siyasetin daha dar anlamda belirlenmesini düşünelim. Kasım 1964'te, halk ağırlıklı olarak seçimlerden hemen sonra yürürlüğe konulan siyasetlere, seçmene bilgi verilmeksizin başkanın danışmanları tarafından seçimlerden önce önerilmiş olduğu anlaşılan siyasetlere karşı oy verdi. Ya da 2. bölüm I. kısımda tartışılan Laos'taki askeri eylemi düşünelim. Bunun Amerikan demokrasisinin durumuyla ne ilgisi var? Aslında çok ilgisi var. Pathet Lao yönetimindeki bölgelerde kırsal Laos sivil toplumunun yok edilmesi gizlice gerçekleşti. Senato Dış İlişkiler Komitesi'nden gizlenen şeyin halk tarafından hiçbir şekilde bilinemeyeceğini belirtmek gereksiz. ABD'nin Laos'ta ne yaptığını keşfetmek için muazzam bir çaba gerekir. Bu koşullar altında, sivil itaatsizlik yoluyla demokratik sürece müdahaleden söz etmek yersizdir. Demokratik süreç hükümetin yürütme kolu tarafından ağır biçimde zayıflatılmıştır.

Hindiçin için alınan idare kararının en dikkatli ve bilgili öğrencilerinden biri, Daniel Ellsberg, Mayıs 1970'de Kongre önünde Amerikan siyaseti "aslında, sözleşmenin [Cenevre] ve ilan edilmiş kendi hakkını belirleme hakkı hedeflerimizin ihlaliinden, bir yabancıнын kolayca hayal edebileceğinden çok daha haberdardır," diye tanıklık etti. Bir yabancı olarak ben son yirmi yıldır Amerikan idaresinin Hindiçin'de sergilediği sizin tarihsel olarak pek az örneği olduğunu, Laos'taki savaşın belki de en çarpıcı örnek olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Kongre'nin anayasal rolünü fiilen terk etmiş olması yurttaşların demokrasinin ileri derecede yıpranmasını uysal biçimde hoşgörülle karşılamalarının sebebi değildir. Eğer sivil itaatsizlik hukuksuzluğu ve yürütmenin genellikle gizli eylemlerini etkin biçimde engelleyebiliyorsa, benim için bu doğru bir eylem çizgisidir.

Buradan bir sonraki ve bence en vahim soruna geliyoruz. Muhalefet bir homurdanmanın ötesine geçtiği zaman, 1965'ten bu yana görülen çeşitli protesto ve direniş tiplerinin etkisi ne olmuş-

tur? Burada iki faktörü birbirinden ayırmak gerekir: Karar oluşturma üzerindeki etki ve kamuoyu üzerindeki etki. Bunların ilişkilendirilmesi gerekmez. Mesela, bir eylemin Amerikan askeri girişimini kısıtlaması ve aynı zamanda bu girişime verilen halk desteğinin artışına yol açabilmesi mümkündür. Daha sonra döneceğim bazı olguların yüzeysel yorumu farklı bir sonuca yol açabilse de, belirli bir olasılık olmakla birlikte bunun gerçekleştiğinden kuşkuluyum. Her durumda, iki faktör Hindîçin'i Bernard Fall'un uyardığı kâderden kurtarmayı arzulayan biri tarafından kesinlikle ayrı tutulacaktır. Böyle bir kişi halkın savaşa ilişkin tutumlarını etkilemek ve kamuoyunu Amerikan müdahalesinin gayrimeşru olduğuna ikna etmek isteyecektir; fakat çok daha önemlisi, yirmi yıldır Hindîçin'i fethetme hedefini –Nixon yönetiminin halkla ilişkiler faaliyetine rağmen sürdüğü görülen bir hedef– izleyen idarenin aldığı kararları değiştirmek isteyecektir.

Muhalefetin etkisine ilişkin yargılar, her iki bakımdan, ancak belirsiz ve izlenimci olabilir. Siyaset oluşumuna yakın olan biri bazı durumlarda uygulamaya dönük kaygılar olarak gördüğü şeye ilişkin bir işaret verir. Genellikle kişi çok kısmi bir olgudan hareketle yeni bir kurgu yapmak durumundadır. Kamusal tutumlar söz konusu olduğu ölçüde bilgi daha da azalır. Burada ortaya konulan bulgular fazla anlamlı değildir. Mesela, kitlesel gösterilerin kısa vadeli etkisinin nüfusun rahatsız edilmemeyi tercih eden kesimlerini kızdırdığı görülür; bu nedenle, başkanın popülerliği savaşın görünürlüğünü artıran her eylemin ardından muhtemelen yükselmektedir. Ne var ki esas sorun çok farklıdır. Vietnam'daki savaş bu türden eylemlerle sürekli olarak bilince çıkarılmasaydı ve Laos'ta son altı yıl olduğu gibi savaş idarenin gizli savaşı olarak duyumsuz kamuoyu için "görünmez" olmaya devam etseydi kamuoyunun tutumu ne olurdu? Kitlesel eylemler, bu eylemlere katılanların bağlılıklarını derinleştirerek dikkatleri savaş üzerinde odaklamazsa, etki için, münazara için, sorunların tartışılması için imkânlar ne olacaktır? Bu türden sorular –sadece önemli olanları– sistematik biçimde sorgulanmamıştır. Aslında bunların sistematik biçimde nasıl araştırılabileceği de açık değildir. Yıllarca geniş bir çeşitliliği olan izleyicilere yapı-

lan kapsamlı konuşmaları temel alan izlenimim, kitlesel gösterilerin kamuoyunun dikkatinin savaşa çekilmesinde önemli bir etken olduğu ve direnişin, özellikle de direniş tasarısının pek çok insanı kendi suç ortaklığını incelemeye yöneltmekte ve onları siyaseti belirleyenleri etkileyen eylem türlerine yöneltmekte değerli bir etki yarattığı şeklindedir.

Bazı örneklerde, protesto ve direniş küçük ölçekli de olsa dramatik etkiler yaratmıştır. Benim üniversitem olan Massachusetts Institute of Technology (MIT) bu konuda bir örnek sağlayabilir. 1965-66'da savaşa pek az ilgileniliyordu. Küçük gruplar arasında yapılan okul toplantıları genellikle anlaşmazlıkla sonuçlanır. Aslında MIT öğrencileri savaşa karşı mitingleri kesintiye uğratmaya çalıştılar. Savaş sürdükçe ruh hali yavaş yavaş değişti, fakat esas dramatik değişim 1968 sonbaharında bir asker kaçığının üniversiteye sığınmasıyla başladı. Bu olay çok sayıda ilgisiz ya da düşman öğrenciyi sorunları ciddi biçimde düşünmeye (dolayısıyla, her zamanki gibi, savaşa yönelik güçlü ve ilkeli bir muhalefete) yöneltmekle kalmadı, aynı zamanda hem fakültenin hem de öğrencilerin devletin askeri girişiminde üniversitenin suç ortaklığını ilk kez ve çok gecikmiş olarak eleştirel biçimde sorgulamalarına zemin hazırladı. Pek çok benzer örnek verilebilir.

Siyaset üzerindeki etki sorununu ele alalım. Mesela General Westmoreland'ın Tet Saldırısı'ndan sonra 200.000 ek asker talebinin reddedilmesi için yapılan protesto gösterilerinin sonucu ne oldu? Ya da Nixon'ın uzun süreli, düşük maliyetli savaş stratejisi-ne dönüş konusunda? Ya da Kamboçya işgalinin uzatılması konusunda? Ya da 1965-1968'de ülkenin geri kalan kısmını da tahrip edecek şekilde Hanoy ve Haypong merkezinin bombalanmasını önleme kararı üzerine? Bazı tahminlerde bulunabiliriz. Townsend Hoopes'un ilginç anıları² Tet sonrası planlamada işlevsel bir iç etkenin protesto ve direniş olduğunu, bunun da Amerikan toplumunun yönetilemez hale gelmesinden duyulan bir korkuya yol açtığını gösterir. (Elbette, savaşın daha da tırmanması halinde sorun oluşuracak uluslararası para krizi gibi başka faktörler de vardı.)

Siyaset oluşumuna yakın olan diğerleri benzer terimlerle konuş-

muşlardır (bkz. bölüm 1, kesim II). Bu önemli bir kanıttır; kitlesel protesto ve direnişin son yıllarda idarenin izlediği siyasette görülen taktik değişimlerde önemli bir etken olduğu yargısını destekler. Nitekim Nixon'ın 3 Kasım 1969'da birliklerin geri çekileceğine ilişkin bildirisinin zamanlaması, yanı sıra bildirinin içeriği ve tarzı, bunun büyük kitlesel gösterilere yanıt verme (ve onları etkisizleştirme) çabası olduğunu; başka deyişle, sonbahar eylemlerinin bu taktik ayarlamasının esas nedeni olduğunu gösterir. Nixon'ın Kamboçya işgalini bildiren televizyon performansının, gençlikle umutsuz biçimde bağlantı kurma çabasıyla bir hafta sonra ikinci kez televizyonda boy gösterişiyle kıyaslanması, kesinlikle kendiliğinden başlayan öğrenci boykotunun Kamboçya'nın işgali planlarının sınırlandırılmasında bir etken olduğunu gösterir. (Bu arada neler olduğunu ancak tahmin edebiliriz ve asla bilemeyiz.)

Yürütmenin gizliliği ve sonsuz yanıltma tutumu tek başına Hıncın'de süren savaşın gerçek olgularına halkın tepkisinden duyduğu korkunun açık bir göstergesidir. İdarenin Amerikan nüfusunu "yatıştırma"yı nasıl uınduğunu ortaya koyan dolaysız bir tanıklık vardır. Mesela Milli Güvenlik Bakanı Stanley Resor'un Meclis Tahsisatlar Komitesi'nin önünde yaptığı tanıklığı ele alalım: Vietnam'da zaman "bizden yana işliyor" ve "dolayısıyla, bu periyodik geri çekilişle ABD için biraz zaman kazanabilirsek ve Amerikan halkı sabrını ve kararlılığını sürdürebilirse, bunu başarılı bir sonuca ulaştırabileceğimizi düşünüyorum."³

Savaş karşıtı her eylemin savaşı yapanların serbestçe hareket etmelerine izin veren genel pasiflikle mücadele edilmesinde ya da savaşa muhalefetin düzeyinin artırılmasında etkin olduğunu kimse öne sürmeyecektir. Ne var ki kitlesel protesto eylemleriyle az sayıda insanın kararlı direnişi olmasaydı Güneydoğu Asya'daki Amerikan savaşının ölçeğinin ve yoğunluğunun son yıllarda gördüklerimizden daha azgın olacağı ve genel kamuoyunun (ancak öğrenci faaliyetleriyle genel olarak ataletten çıkan "akademik topluluk" dahil) muhtemelen coşkuyla olmasa da, Hans Morgenthau'nun "iktidardakilere konformist itaatimiz" dediği şeyde karar kılacağı gayet açıktır.

Daha önce alıntı yapılan makalede Andrew Greeley çok farklı sonuçlara varır. Savaşın “Daniel Berrigan nedeniyle değil (tam aksine, araştırma verileri, Berrigan kardeşlerin ve diğer protestocu ayaktakımının savaşın uzamasına yol açabileceklerini göstermektedir) onlara rağmen” sona ermekte olduğunu, “çünkü özgür ve açık bir topluma mensup olan fertlerin, gecikerek de olsa, hükümetin savaşı sürdürmesini imkânsız hale getirdiği”ni iddia eder. Şunu da ekler: “İnsanlık tarihinde ilk kez, büyük bir güç halkı onaylamadığı için bir savaşı durdurmak zorunda kalmıştır.” İkinci ifade açıkça yanlıştır. Sadece Hindişin’deki Batı hâkimiyetini sürdürmeye çalışan seleflerimizi düşünün. Bernard Fall’un dediği gibi, Fransızlar Hindişin’deki “tarihsel çıkarları”na rağmen “ne Vietnam’a zorunlu askerlik yapanları göndermeye, ne de savaşa karşı halkın muhalefetinden korktuğu için ülke içindeki asker sayısını artırmaya cesaret ettiler.”⁴ Nixon doktriniyle birlikte, zafere Amerikan bağlılığını Fransız hükümetinin asla ulaşamayacağı bir düzeye indirmeye başlıyoruz, çünkü “halkı bunu onaylamadı.” Fransızlar Amerikalılarla aynı ölçüde savaşı onaylamış olsalardı, Fransa da, Hindişin’de kullandığımız teknolojik kaynakları sağlayamasa da, muazzam bir nizami orduyu oraya gönderebilirdi.

Ne var ki dikkatsizliğine ve sorumsuzluğuna rağmen, Ulusal Düşünce Merkezi’nin program direktörünün “protesto eden ayaktakımının” savaşın uzamasına yol açabilir iddiasını ciddiye almak gerekir. Onun ne olduğu bilinmeyen “araştırma verileri”nin bu görüşü desteklediği iddiası, muhtemelen kitle gösterilerinin ardından yapılan ve başkana olan destekte bir artış olduğunu gösteren anketlere gönderme yapmaktadır. Bunun neden tam bir saçmalık olduğunu belirtmiş bulunuyorum. Bildiğim kadarıyla, kitlesel protesto ve direnişin devletin tutumu üzerindeki etkisine ilişkin anlamlı bir bilgiyi ortaya koyan hiçbir “araştırma verisi” yoktur. Kararların etkilenmesi söz konusu olduğunda, eldeki bulgular, kitlesel protesto ve direnişin yıllar içinde taktik değişikliklere nasıl yol açtığını gösterir. Fakat Greeley, “hükümetin savaşı sürdürmesini imkânsız kılan” kamuoyudur, dediğinde hedef alındı. Daha kesin olmak gerekirse, kamuoyunun belirli kesimleri –genellikle öğrenci hareke-

ti- hükümetin özgürlükle savaşmasını ve istediği anda onu askıya almasını zorlaştırdı. Ve kamuoyunun bu kesimleri, Greeley'nin "protesto eden ayaktakımı," önemli ölçüde Dan ve Phil Berrigan ve onlar gibi birkaç kişiden esinlenmiştir.

Öte yanda, Greeley'nin küçümsediği hedefler onun örneğini ve son birkaç yıl içinde yaptığı tavsiyeleri izleselerdi, bu durumda Bernard Fall'un uyarısına uyulma olasılığı muhtemelen daha yakın olurdu. Berrigan kardeşlerin, benzerlerinin ve onların bilinçli direnişlerinden etkilenen pek çok kişinin kendilerini apatik durumdan çıkarmak ve savaşa yönelik görünür bir muhalefete girişmek için gerçekleştirdikleri eylemlerin etki derecesi tartışılabilir. Görebildiğim kadarıyla, kitlesel protesto ve direnişin yürütmenin sınırlanmasındaki etkenlerin belki de en önemlisi olduğu konusunda hiçbir akla yatkın kuşku yoktur. Ve buradaki bulgular daha az inandırıcı olsa da, kitlesel protesto ve direnişin yıllar içinde savaşı kamuoyunun gözü önünde tuttuğu ve Amerikan askeri gücünün serbestçe icra edilmesine izin verecek konformist itaat atmosferini yaratma çabalarını yenilgiye uğrattığı görüşü makul görünmektedir. Bunun sürüp sürmeyeceğini söyleyemeyiz. Ne var ki Greeley'lerin istedikleri olursa ve "protesto eden ayaktakımı" sessiz kalırsa, bu durumda Nixon'ın sonu gelmeyen tahrip savaşı stratejisi Bakan Resor'un beklediği gibi "başarılı sonuç" a ulaşabilir; ve en iyi durumda, Hindeğin toplumları için gelecek beklentileri aslında belirsizdir. En kötü durumda, Resor'un "başarılı sonucu," Townsend Hoopes'un Vietnam'daki "stratejik mantığımız"ın "nihai sonucu" olarak saptadığı soykırım olabilir.⁵

Bu türden kaygılar Catonsville'deki askere çağrı belgelerinin imhası gibi eylemlerin sonuçlarına ilişkin daha özgül soruyla ilgili değildir. Mesela bu türden eylemlerin bazı insanların, tek başına ele alındığında üzücü olmakla birlikte ancak devlet gücüne itaat sağlamaya çalışan hükümet için yararlı olan terörist saldırılara yöneldikleri bir atmosferin yaratılmasına yardımcı olduğunu gösterebildiğini farzedelim. Bu durumda askere çağırma belgelerinin imhasının, ilkesel bakımdan meşru (inandığım gibi) olsa bile toplumsal sonuçları nedeniyle uygunsuz olduğu sonucuna varılacak-

tır. Ne var ki bana gelen bilgidен hareketle, Catonsville Nine ve Milwaukee Fourteen gibi eylemlerin terörizme herhangi bir katkıda bulunduğuna inanmıyorum. Berrigan kardeşlerinki gibi daha kapsamlı şiddet içermeyen eylemlerin olması halinde, bazılarını terörizmeye yöneltecek umutsuzluk halinin yatışabileceği öne sürülebilir. Bu olanağı nasıl değerlendirmek gerektiğini bilmiyorum.

Berrigan kardeşlerin ve diğerlerinin eylemleri savaşa muhalif bir yüksek bilinç ve bağlılığa yol açtı mı? Çevreler küçük olabilese de bu konuda pek az kuşku vardır. Onlar daha geniş çevrelerde olumsuz bir tepkiye, söz gelimi sadece devlet gücüne yaranan bir otoriterlik türüne dönüşe yol açtı mı? Buna inanmak için bir sebep olduğunu sanmıyorum. Benim izlenimim şudur ki Catonsville ve Milwaukee'deki gibi eylemler açıklama ve tartışma çabası gösterilirse geniş bir destek sağlayabilir. Ciddi bir başarısızlığın olması halinde bile bunun ikinci dereceden bir yardımcı çaba olduğunu düşünüyorum.

Tutuklanmaya isteyerek boyun eğme sorununu tartışmadım. Çoğu kez bunun meşru sivil itaatsizliğin zorunlu bir bileşeni olduğu iddia edilmektedir. Bu iddiada mantık görmüyorum. Devletin suç niteliğindeki eylemlerini önlemeye çalışan birinin bu eylemlerden ötürü cezalandırılmaya gönüllü olarak boyun eğmesi ahlaki bir zorunluluk değildir. Savaş vergilerini ödeyerek suç niteliğindeki eylemlere gönüllü katkıda bulunmayı reddetmenin kendi başına hükümetin meşruluğuna meydan okumak olmadığı gibi, cezalandırılmaya boyun eğmemek de, kendi başına, hükümetin genel meşruluğunu reddetmek (sıklıkla sivil itaatsizliği isyandan ayırma kriteri olarak önerilmiştir) anlamına gelmez. Daha ziyade, meşru olsun ya da olmasın bir otorite tarafından başka gerekçelerle yapılan belirli eylemlerin meşruluğuna bir meydan okumadır.

Daha özgül bir soru var: Askere çağırma belgelerinin imhası uygun mudur (elbette, tartışma açısından bu türden eylemlere ilişkin bütün diğer kuşkuların azaltılmasından ötürü)? Bu türden eylemlerde, askere alınanların haklarının ve onlarla ilgili taleplerin rızaları ve tercihleri olmaksızın etkilendiği zorlayıcı bir unsur vardır. Ayrıca, sonuç silahlı kuvvetlere asker alınmasını önlemek

değil, asker alma uygulamasının yeniden düzenlenmesidir. Askere alınmaya karşı direniş için de kısmen aynı şey söylenebilir, ancak ölçek önemli hale gelince –askerlik hizmetinin reddedilme oranının yüksek olduğu, neredeyse üçte ikiye yaklaştığı bildirilen Kaliforniya’nın kuzeyinde olduğu gibi– eylemin siyasi etkisinde niteliksel bir değişim oldu. Özellikle pasifistler arasında bu konuda kapsamlı bir tartışma var. Bu tartışmalara ekleyecek bir şeyim yok. Bana öyle geliyor ki hayati sorun bu türden eylemlerin Amerikan savaşının vahşetini sona erdirmeye etkisidir. Eğer önemli bir katkı olursa, bunun sonucu baskı unsurunun dengelenmesini aşar. Dürüst olmak gerekirse, şiddet içermeyen sivil itaatsizlikte baskı unsuru vardır ve bunu mümkün olduğu ölçüde azaltmak gerekir.

Berrigan kardeşlerin eylemlerinin ortaya attığı soruları tartışırken, sorunları serinkanlı bir tutumla ele almaya çalıştım. Kuşkusuz, bu güçtür. Mantiğin soyut soruları hakkında değil de bir halkın kaderi, bir toplumun varlığı hakkında tartışıyoruz. Amerikan savaşının dehşetini anlamak için Hindic’in’i ziyaret etmek şart değil. Mesele o ki bir kişi olgularla yüzleşme isteğindeyse, Hindic’in halkı üzerine pasif kalmamızın etkilerine karşı meşru engelleme örneklerini dengelemeye çalışmak güçtür.

Daha hafif bir yoğunluk ölçeğinde, Berrigan kardeşler hakkında mesafeli olabilmek güçtür. Eylemcileri tanıyan hiç kimse, onların kişisel bedeller ödemeyi göze alarak, ancak en derin saygıyı hak edecek şekilde sade ve ilkeli bir tutum alarak pek çok kişinin düşündüğünü yapan birer kahraman olduklarından kuşku duyamaz. Açıkça söylemek gerekirse bu insanlar çok fazla değiller. Andrew Greeley, Dan Berrigan’ı Dietrich Bonhoeffer’le kıyaslayarak dalga geçmektedir. Ne var ki bu kıyaslama gayet uygundur.

Geçenlerde Princeton Uluslararası Hukuk Profesörü Richard Falk, Roosevelt’in Alman halkına hitabını hatırlattı:

Hitler insanlığa karşı işlenen bu suçları Alman halkı adına işlemektedir. Her Alman’ın ve Nazi hâkimiyeti altında olan her bir insanın bu hastalıklı ve caniyane arzuları paylaşmadığını bütün dünyaya göstermesini istiyorum.⁶

Şunu ekler: “Sorumlu liderlerin Amerikan halkına yapacakları benzer bir çağrı uzun süredir gecikmiş bulunuyor.” Böyle bir çağrı olmadı ve olmayacak. Ne var ki Hıncin halkına karşı girişilen suç niteliğindeki saldırının parçası olmayacağını gösteren az sayıda erkek ve kadın var. Berriganlar az sayıda olan bu insanların arasında yer alıyorlar.

Bölüm 6

KRİZ ZAMANINDA ÜNİVERSİTENİN İŞLEVİ

Yüz elli yıl önce yazan büyük liberal reformcu ve hümanist Wilhelm von Humboldt, üniversiteyi, “öğrenme ve araştırmaya yönelik dışsal serbestlik ya da içsel baskılarla hareket eden insanların ruhsal hayatından başka bir şey değil” sözleriyle tanımlamıştı. Özgür bir insan, hayatının her evresinde, az ya da çok, bu “içsel baskılar”la yönlendirilecektir. İçinde yaşadığı toplum ona, keşfetmek ve yaratmak, araştırmak ve değerlendirmek, anlamak, becerilerini geliştirmek ve uygulamak, derin düşünmek, çağdaş kültüre kendi bireysel katkısını sunmak, bu kültürü ve onun içinde köklendiği toplumu çözümlmek, eleştirmek ve dönüştürmek için duyulan bu insani ihtiyacı gerçekleştirebileceği “dışsal serbestlik” ve kurumsal formlar sağlamış olabilir ya da olmayabilir. Humboldt şu gözlemlerde bulunur: Üniversite resmen var olmasaydı bile, “bir kişi, özel olarak düşünür ve biriktirir, bir ikincisi kendi yaşatlarından olan insanlara katılır ve bir üçüncüsü de kendisine öğrencilerden oluşan bir çevre bulurdu. Böylece, bu türden tanımsız ve daha çok rastlantısal insan faaliyetlerine kurumsal bir biçim vermek istemesi halinde devletin sadık kalması gereken tanımlama ortaya çıkar.”¹

Mevcut kurumsal formların bu insani ihtiyaçları ne kadar tatmin edebildiği bir toplumun ulaştığı uygarlık düzeyinin ölçüsünü sağlar. Daha adil ve insani bir toplumsal düzen edinmek için verilen sonsuz mücadelenin bir unsuru, üniversitenin mümkün kılması gereken bireysel kendini gerçekleştirme ve kolektif eylemin belirli formlarının önünde duran engelleri –bunlar ister ekonomik, ister ideolojik, ister siyasi olsun– kaldırma çabası olacaktır.

Hem Amerikan toplumuna, hem de üniversitelerin bu toplumun içindeki rolüne ilişkin Amerikan entelektüel hayatının büyük

kısımında yerleşik olan rahatlığın dağılmasına yardımcı olmak, 1960'ların öğrenci hareketinin büyük meziyetidir. Üniversite reformuna yönelik yenilenen ilgi, büyük ölçüde öğrenci aktivizminin bir sonucudur. "Üniversitenin yeniden yapılandırılması"na; üniversitenin demokratikleştirilmesine, oradaki "iktidar"ın yeniden dağıtılmasına, öğrenci özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaların, yanı sıra üniversitenin dış kurumlara bağımlılığının kaldırılmasına ilişkin sorunlar için büyük bir enerji harcanmaktadır. Bu yönde pek az gerçek kazanım sağlanabileceğinden kuşkulaniyorum. Üniversitenin yapısında gerçekleşen resmi değişiklikler, bir öğrencinin hayatını ya da üniversitenin toplumla ilişkisini pek az etkileyecektir. Reform üniversitenin yüreğine –ders programlarının içeriği, öğrenci ile öğretmen arasındaki etkileşim, araştırmanın doğası ve bazı alanlarda teoriyle ilişkili pratik– ulaşmadığı ölçüde yüzeysel kalacaktır. Fakat bu sorunların, pek çok kampüste şu anda fiilen tartışılmakta olan yapısal reform türlerinden anlamlı biçimde etkileneceği kuşkusuzdur.

"Üniversitenin işlevi"ni somut tarihsel koşullardan soyutlayarak tartışmak, bir başka toplumsal kurumu bu şekilde inceleyerek boş yere çaba harcamak kadar yersizdir. Üniversitenin işlevi ve baskı yapan sorunlar hakkında farklı bir toplumda tamamen farklı sorular ortaya çıkabilirdi. Benim gibi toplumumuzun esaslı değişikliklerden geçmesi gerektiğine inanan biri için, eğer uygarlık ilerleyecekse –hatta hayatta kalacaksa– üniversite reformu, toplumsal değişime katkıda bulunmadığı sürece önemsiz bir mesele olarak görünecektir. Bu sorudan ayrı olarak, üniversitede yapılacak iyileştirmelerin mevcut "kurumsal formlar"ın çerçevesi içinde gerçekleşebileceği ve bu formlarda esaslı değişikliğin ona çok az katkıda bulunacağı kuşku götürmez.

Belirli bir kurumun taşıdığı kusurların üstesinden iç reform aracılığıyla ne ölçüde gelinebileceğini ve bunların genelde toplumun niteliklerini ya da toplumsal formlardan görece bağımsız olan bireysel psikoloji sorunlarını ne ölçüde yansıttığını belirlemek asla kolay bir mesele değildir. Mesela üniversitede, aslında bir bütün olarak eğitim sisteminde, teşvik edilen rekabetçiliği düşünelim.

Bunun eğitsel bir amaca hizmet ettiğine ikna olmak zordur. Bu durum öğrenciyi akademi ya da bilim hayatına kesinlikle hazırlamaz. Meslektaşları başarılarını bilmesinler, kendi araştırmalarını yaparken onun keşiflerinden yardım görmesinler diye bilim insanının çalışmalarını gizli tutmasını talep etmek saçma olacaktır. Ancak bu, sınıftaki öğrenciden sıklıkla talep ettiğimiz şeydir.

Sonraki hayatta, keşfedileni paylaşma ve karşılıklı yardımlaşma için kolektif çaba idealdir; norm değilse de bunu, haklı olarak kişisel tatminin üzerine çıkamayanların ve bu ölçüye göre akademisyenler, bilim insanları ve öğretmenler olarak ehliyetsiz olanların bir yetersizliği olarak yorumlarız. Ancak en ileri lisans eğitimi düzeyinde bile öğrenci, makul bir insanın kesinlikle yapmayı tercih edeceği gibi, bireysel olarak kendi ilgi alanının yönelttiği yerde ve kendi arkadaşlarından öğrenebileceği ve yardım görebileceği zaman, üniversite yönetmeliklerine uygun biçimde çalışmaktan caydırılır. Kurs projeleri ve sınavlar bireysel ve rekabetçidir. Saf anlamda bireysel bir katkı olması gereken sadece doktora tezi değildir; bu sorgulanabilir gerekliliğin ötesinde, belirli bir çalışmanın sabit bir zaman dilimi içinde tamamlanması talebi gibi anlamsız bir yerleşik eğilim vardır. Öğrenci, kendisi için sınırlı bir hedef oluşturmakla, konvansiyonel bilimsel çalışmanın çerçevesine karşı çıkabilecek ve dolayısıyla yüksek bir başarısızlık riskine yol açabilecek maceracı ve spekülatif araştırmadan kaçınmakla yükümlüdür. Bu yüzden üniversitenin kurumsal çerçevesi vasatlığı teşvik eder. Bir akademisyenin kariyerini daha önce yaptığı işlerde önemsiz değişiklikler yapmaya hasretmesinin bir sebebi budur. İlk çalışması sırasında dayatılan düşünce örüntüleri, katı kurumsal formların yol açtığı kavram yoksulluğu onun hayal gücünü sınırlayabilir ve vizyonunu çarpıtabilir. Bu sınırlamalardan pek çok kişinin kaçınması hayatın ve düşüncenin çeşitliliğini ve yaratıcılığını kısıtlama eğilimi gösteren baskılara insanın direnme yeteneğine bir katkıdır. Lisans öğreniminin en ileri düzeyinde bile olan şey, pek çok eleştirmenin ikna edici biçimde kanıtladığı gibi, daha erken evrelerde çok daha önemlidir. Ancak bu durumda bile, hatanın ne ölçüde üniversite-lerde olduğu ve ne ölçüde çıkarcılığın en yüksek hedef kabul edil-

diği rekabetçi bir toplumda onlara atfedilen role içkin olduğu belli değildir.

Eğitim deneyimini yoksullaştıran, doğal öğrenci ve öğretmen ilişkisini çarpıtan baskıların bazılarının kökleri belirgin biçimde okula dayatılan taleplerde bulunmaktadır. Mesela, Daniel Bell'in tanımladığı şu sorunu ele alalım: "Yüksek öğrenim bekçi olma – belki de toplumda anlamlı yeri ve ayrıcalığı olan yegâne bekçi- görevini üstlenmiştir. . . . Bu da eğitim sisteminin artık öğretmeye değil yargılamaya bağlı olduğu anlamına gelir."² Jencks ve Riesman da benzer bir noktayı işaret ederler: "Üniversite zekâ ve karakterin belirli yönlerini ölçmek için uzatılmış bir tür yetenek testidir." Sonuç: "Üst orta sınıfın önseçilimi için üniversitelere güvenmek alt tabakadan ailelerde doğan gençlerin çoğunu eler, çünkü onlar akademik başarılar için 'yanlış tutumlar'a sahiptirler."³ Sonuç, üniversitenin sosyal ayrıcalığın sürmesini sağlamak için bir enstrüman olarak hizmet etmesidir.

Geçerken belirtelim, aynısı sonraki hayatı da etkiler. Bir üniversitenin Humboldtçu ideali edinmesi için, hayatın her evresinde, kendi "ruhsal hayat"larını güçlendirmek için bu kurumdan yararlanmak isteyen her kişiye açık olması gerekir. Aslında, sanayiden gelen şirket yöneticilerinin ya da mühendislerin uzmanlaşmış eğitimi ya da sadece kültürel gelişimi için üniversiteye alınmalarını sağlayan programlar vardır. Ancak bildiğim kadarıyla ilkesel olarak bu türden fırsatlardan yararlanabilen tek bir ayakkabıcı ya da sanayi işçisi yoktur. Bu haksızlıkları sadece üniversitelerin kusurları olarak belirtmenin yanlış olacağı açıktır.

Genelde, üniversitenin eğitim ve araştırmanın yanı sıra sertifikasyonla ilgilenmesini gerektiren eğitsel bir işlevi varsa da bu çok azdır. Tam aksine, bu gereklilik onun gerçek işleviyle engellenir. Belirli ayrıcalık formlarının korunmasını pek çok yöntemle sağlayan bir toplumun dayattığı bir taleptir bu.

Ya da sıklıkla dile getirilen üniversitenin dış toplumun ihtiyaçlarına hizmet etmesi, yani faaliyetlerinin genel toplumsal kaygılarla "ilişkili" olması talebini ele alalım. Çok genel bir biçimde belirtmek gerekirse, bu talep savunulabilir. Ne var ki bunun pratiğe aktarıl-

ması genellikle üniversitelerin mevcut toplumsal kurumlara, ihtiyaçlarını dile getirecek ve bunları karşılayacak çabayı destekleyecek bir konumda olan kurumlara hizmet sağlaması anlamına gelir. “Üniversite topluluğu” üyelerinin başka yerde oluşturulan taleplere karşılık verdikleri zaman “tarafsız, değer yargılarıyla hareket etmeyen” bir konumu sürdürdüklerine inanarak kendilerini aldatmaları zor değildir. Aslında, böyle yapmak siyasi bir karar oluşturmak, yani genel olarak toplumun içindeki güç, otorite ve ayrıcalık dağılımını değiştirmek ve bu karara bağlı olmaktır. Pentagon ve büyük şirketler kendi ihtiyaçlarını belirleyebilir ve bunlara yanıt verecek iş türünü destekleyebilir. Guatemala köylüleri ya da Harlem’deki işsizler elbette bunu yapacak konumda değildirler. Özgür bir toplum, bu anlamda “ilişkili” olması için aşikâr zorlamadan sakınan bir üniversitenin gelişmesini teşvik etmelidir. Üniversite ancak hâkim ideolojiye ve mevcut iktidar ve ayrıcalık örüntüsüne düşünmeden uyum sağlama ayartısının üstesinden geldiği ölçüde özgür bir topluma katkıda bulunacaktır.

Toplumla ilişkisinde özgür bir üniversitenin bir anlamda “yıkıcı” olması beklenmelidir. Herhangi bir alanda yaratıcı çalışmanın hâkim ortodoksiye meydan okuyacağını kabul etmek durumundayız. Dünyanın deneyimini geliştiren bir hekim, mevcut aygıtları sadece iyileştirmeye çalışan bir mühendis, kendisini daha önce geliştirilmiş üslup ve tekniklerle sınırlayan bir sanatçı haklı olarak yaratıcı hayal gücü bakımından kusurlu görülür. Bilim, teknoloji ya da sanat dallarında heyecan verici çalışma, mevcut anlayışın sınırlarını zorlayacak ve konvansiyonel varsayımlara alternatifler oluşturmaya çalışacaktır. Eğer bazı araştırma alanlarında bu artık geçerli değilse, bu durumda saha entelektüel macera arayanlar tarafından terk edilecektir.

Bu gözlemler insan ve toplum araştırmaları dışında pek az kişinin sorgulayacağı klişelerdir. Daha adil ve insani bir toplumsal düzen vizyonu oluşturmaya çalışan ve bu vizyonu yüz yüze geldiği gerçeklikten ayıran uyumsuzlukla –daha sık olarak, uçurumla– ilgilenen toplumsal muhalif, “kendi yabancılaşmasının üstesinden gelmek” ve “sorumlu,” “gerçekçi,” ve “pragmatik” olmak durumunda

olan ürkütücü bir yaratıktır. Bu ifadelerin şifresini çözmek gerekirse: Değerlerimizi sorgulamaktan ve ayrıcalığımızı tehdit etmekten vazgeçmelidir. Mevcut toplumun teknik değişimleriyle ilgilenebilir; onun etkinliğini artırabilir, eşitsizliklerini gözlerden gizleyebilir. Fakat radikal biçimde farklı bir alternatif tasarlamaya, toplumsal bir değişim yaratma girişiminde bulunmaya kalkışmamalıdır. Bu nedenle, diğer alanlar için de geçerli olacak şekilde yaratıcı araştırma yolunu terk etmelidir. Bu önyargının devlet sosyalisti toplumlarda daha katı biçimde kurumlaştırıldığını vurgulamak gereksizdir.

Elbette, özgür bir zihin de hataya düşebilir; toplumsal muhalif bu olasılığa yaratıcı bilim insanı ya da sanatçıdan daha az bağışık değildir. Verili bir teknoloji evresinde en önemli etkinlik içten yanmalı motoru geliştirmek, toplumsal evrimin verili bir evresinde esas dikkati Batı demokrasilerinin devlet kapitalizmi operasyonunu geliştirecek mali önlemlerin araştırılmasına vermek gerekebilir. Bu mümkündür, fakat her iki durumda da pek aşikâr değildir. Üniversiteler bu varsayımlardan birincisini sorgulayanlara özgürlük ve teşvik sağlar, fakat ikincisini sorgulayanlara nadiren böyle şeyler sağlar. Sebepler gayet açıktır. Her toplumda baskın ses statükodan yararlananların sesi olduğu için, dürüst araştırmanın normal yolunu izlemeye çalışan –belki de bunu yaparken hataya düşen– ve böylece çoğu kez kendisini konvansiyonel bilgeliğin karşısında bulan “yabancılaşmış entelektüel” yalnız bir şahsiyet olma eğilimi gösterir. Üniversitenin ona sağladığı koruma ve desteğin derecesi, gene, özgür bir toplumda üniversitenin işlevini tam olarak yerine getirmekte sağladığı başarının bir ölçüsüdür. Ayrıca bu, toplumun kendi ideolojisini ve yapısını eleştirel analiz ve değerlendirmeye tabi tutma isteğinin ve böyle bir eleştirinin açığa çıkaracağı hak-sızlıkların ve kusurların üstesinden gelme isteğinin bir ölçüsüdür.

Bu türden sorunlar –insan toplumu sürdükçe varlığı asla sona ermeyecek sorunlar– pek çok nedenle son birkaç yıl içinde bir ölçüde daha önemli hale gelmiştir. İleri bir sanayi toplumunda, üniversite ile dış toplumsal kurumlar arasındaki bağlantı, (kaba bir deyişle) “üretilmiş olan bilgi”nin ve sağlanmakta olan eğitimin fay-

dası nedeniyle daha sıkı ve dolambaçlı hale gelme eğilimi gösterir. Bu aşına olduğumuz bir içgörüdür. Yarım yüzyıl önce Randolph Bourne, Dünya Savaşı'nın liderliğe "yürütmenin verdiği emirleri derhal yerine getirmeye hazır, entelektüel yorumlama ya da sonuçlar üzerinde idealistçe odaklanmaya acınacak kadar hazırlıksız" liberal, teknik bir entelijansiya; "bilimsel yöntemin sırrını siyasi yönetime uygulanan şekliyle özümsemiş" ve "savaş tekniğinin hizmetine girmeye" hazır pragmatik entelektüeller sağlamış olduğunu kaydetti. Bourne, üniversiteye dönerek ve Columbia Üniversitesi'ni prototip alarak onu şu şekilde betimledi: "Güdüleri ve tepkileri bakımından sanayi mallarının üretimine ilgilenen şirkete kesin biçimde benzeyen bir finans şirketi. . . . Üniversite, çelik ve lastik yerine bilgi üretir, fakat akademik metanın doğası akademik çalışana başka bir çalışaninkinden maddi olarak farklı bir statü sağlamak bakımından giderek daha güçsüz hale gelmiştir." Mütevellilerin kendi yükümlülüklerini şu şekilde tanımladıklarını iddia etti: "Üniversitenin ürettiği metanın niteliğinin onların temsil ettikleri sınıfa saygın görüldüğünü kabul etmek." "Müteveli denetimi altında," diye devam ediyordu Bourne, "Amerikan üniversitesi eski, soylu bilim topluluğu idealinden uzaklaşarak özel bir ticari şirkete indirgenmiştir."⁴

Bourne'ün üniversite nitelendirmesi pek çok bakımdan sorgulanabilir, fakat yazıldığı zamana kıyasla bugün hoş olmayan daha fazla bir gerçeklik tınısı taşımaktadır. Son birkaç yılın öğrenci hareketlerinin –tamamen bağımsız olarak– çoğu kez aynı retorikle çok benzer bir eleştiri geliştirdiği okurun dikkatinden kaçmayacaktır. Gene abartmalara ve hayallere dikkatler çekilebilir, ancak içindeki gerçek tohumunu göz ardı etmek yanlış olacaktır.

Üniversitelerin sorunlarının bugüne kadar görülenden daha acil bir kaygı oluşturmalarının bir diğer nedeni, bu kurumların görülmemiş ölçüde entelektüel hayatın merkezi haline gelmiş olmasıdır. Sadece bilim insanları, öğretim üyeleri değil, yazarlar ve sanatçılar da akademik topluluğun içinde yer almaktadırlar. Bu ne kadar geçerliyse, diğer bağımsız entelektüel topluluklar ne kadar ortadan kalkarsa, üniversiteden talepler o ölçüde artar. Muhtemelen bu son

birkaç yılın üniversite krizinde bir etkidir. 1950’lerde Amerikan toplumunun siyasete kayıtsızlaşması ve toplumsal düşünce alanının daralmasıyla birlikte, üniversite pek çok öğrenci için entelektüel hayatın yegâne merkezi haline geldi. Yakınlarda yapılan bir söyleşide Lionel Trilling, Columbia’daki “militan öğrenciler”in dürtüsünü bir öğrenci olarak kavramasına yardımcı olabilecek deneyimi edinemediğine işaret etti: “Okuldaki bütün arkadaşlarım gibi, bir kurum olarak üniversiteye en ufak bir ilgi duymuyordum; nadiren düşündüğüm zamanlarda da onu, insana boş zaman, az sayıda ilginç öğretmen ve bir kütüphane sağlayan kaçınılmaz bir cehalet ve zevksizlik ortamı olarak düşünürdüm. Bunun doğal bir tutum olmadığına inanmak benim için zordu. . . .”⁵ İsabetli bir yorum. Geçmişte üniversitede ilgi uyandıranlar genellikle futbol takımları ve kardeşlik gruplarıydı. Fakat bu bakımdan önemli değişiklikler oldu. Günümüzde, üniversitelerin niteliğiyle ilgilenen, onun yetersizlikleri nedeniyle acı çeken ve yoksunluk hissedenler genellikle en ciddi ve düşünceli öğrencilerdir. Yirmi yıl önce bu öğrenciler – en azından bir kent üniversitesindekiler– üniversiteden şimdi beledikleri entelektüel ve sosyal hayatı başka yerlerde arayacaklardı.

Kişisel olarak öğrenci hareketinden kaynaklanan şiddetli meydan okumanın, şu sorunlu yıllarda yaşanan az sayıda umut verici gelişme arasında yer aldığını hissediyorum. Arada bir görülen saçma görüşler ya da saldırı eylemleri karşısında, kargaşanın ardında yatan sorunların büyük anlamını göremeyecek kadar şaşırarak, yüzeysel ve aslında biraz da çocukça olacaktır. Ancak muhakeme gücünden tamamen yoksun olan biri “öğrenci aşırılığı”na yol açan, muazzam boyutlardaki olaylardan ve durumlardan değil de bu aşırılığın kendisinden rahatsızlık duyabilir. Şu sözleri yazabilen biri, en kibar ifadeyle gerçekliği kavrama yeteneğini kaybetmiştir: “Üniversitelerimizin sadece birkaçı, kampus isyanlarından kaçınmanın yegâne yolunun öğrencilere kampus-dışı isyan (gettolarda, göçmen işçiler arasında vs. “saha çalışması”) için akademik kredi vermek olduğuna karar vermiştir.”⁶ İnsanın gettolarda ya da göçmen işçiler arasında çalışmayı bir “isyan” olarak betimlemesine ya da bu türden çalışmaları –bu terimlerle betimlenmeyen, söz gelimi biyolojik

savaş ya da karşı-ayaklanma çalışmalarından ayrı- bir üniversite programı olarak uygunsuz bulmasına yol açan varsayımları düşünelim.

George Kennan'ın öğrenci hareketiyle ilgili algısı o kadar aşırı olmasa da ciddi biçimde çarpıktır. Kendisi, “uyuşturucu, pornografi ve siyasi histerinin dehşet verici vahşetiyle çabalayan gençliğimizin önemli bir bölümünün aşırı derecede karışık ve heyecanlı zihin durumu”⁷ olarak gördüğü şeyle ilgilenir. Bunu yaparken, Güney Vietnam’a ABD Hava Kuvvetleri’nin II. Dünya Savaşı’nın bütün muharebe alanlarına atılardan daha fazla bomba attırmaktan sorumlu olanların ya da 1950’lerde yaşanan antikomünist “siyasi histeri”den sorumlu olanların ya da zaman zaman sadece futbol zafherleri vesilesiyle isyan eden, üniversitelerin geleneksel konformist ve pasif atmosferi içinde “çalayan” büyük öğrenci kitlesinin “aşırı derecede karışık ve heyecanlı zihin durumu”yla çok daha az ilgilenmesi çarpıcıdır.

Öğrenci hareketine gösterilen tepkide çok karakteristik olan akıl dışılık kendi başına, çözümlenmeye değer, dikkati çekici bir fenomendir. Ne var ki daha önemlisi, öğrenci hareketinin temsil ettiği meydan okumayı, eleştirel düşünce ve toplumsal eyleme yönelik muhtemel bir radikal uyarıcı –bizimki gibi sorunlu bir toplumda bir zorunluluk ve tehlike– olarak ele alma çabasıdır. II. Dünya Savaşı’ndan bu yana “savunma” amaçlı bir trilyon dolardan fazla, yanı sıra aya insan göndermek gibi çocuksu bir rekabete milyarlarca dolar harcadık. Bilim insanları ve teknologlar savunma imkânlarına hiçbir katkıda bulunmayacağını bildikleri halde milyarlarca dolara mal olacak bir antibalistik füze sistemi inşa etmeye hazırlanmaktadırlar. Böylece potansiyel intihar anlamına gelen silahlanma yarışı yeni boyutlara yükselecektir. Bu arada kentlerimiz çöküyor, milyonlarca insan açlık ve yokluk içinde ve bu koşulları anlatmaya çalışanlar FBI’nın soruşturması altında. Toplumumuzun dünyanın sınırsız maddi kaynaklarının neredeyse yarısını kendisine ayırmaya devam etmesi –kısmen tüketim için, kısmen de aşırı israf olarak– katlanılmaz bir durumdur. Liderlerimiz, “ulusal hedeflerimiz”e yönelik bizzat ortaya koydukları ve uysal yurttaşları-

mızın aynen kabul ettiği bir tehdit aradıkları zaman, çağdaş dünyada benzeri görülmemiş bir ölçekteki yıkım arzumuzu anlatacak söz yok. Pakistanlı bir sosyal bilimci, Amerikan Yerlileri'nin imhasının "kamusal bir eğlenceye ve  ocuk oyunlarına konu edildiği"nden söz ederken "Amerika kendi soykırımını bile kurumsallaştırmıştır" dediğinde, bu aşırı bir yargı olarak görülebilir.⁸ Ne var ki okul kitaplarına göz atmak bu değerlendirmeyi doğrular. Yüzbaşı John Mason'ın Pequot kabilesini nasıl yok ettiğini dördüncü sınıf öğrencilerine anlatan şu sözleri alalım:

"Onun küçük ordusu gün ağarmadan saldırıya ge tve Pequot'ları gafil avladı. Askerler kampın  itlerini baltalarla parçalayarak içeriye daldılar ve çadırları ateşe verdiler. Neredeyse bütün savaşçıları, kadınları ve çocukları öldürdüler, tahılı ve diğer gıda maddelerini yaktılar. Sorun çıkaracak tek bir Pequot bile kalmadı. Diğer Yerli kabileleri beyaz insanların ne kadar iyi savaş lar olduklarını gördükleri için yıllarca barış içinde yaşadılar."

"Yetişkin bir adam olmayı ve orada bulunmayı isterdim," diye düşündü Robert.⁹

Okulda bu türden tavırları benimseyen bir  ocuk büyüdüğü zaman Britanyalı bir görgü tanığının anlattığı şekilde davranacaktır:

Bazı kulübelerin ve nehir kayıklarının vurulması için henüz emir veren (kayıklar "parçaları ve her yöne dağılan cesetlerle" dağılırken) bir Amerikalı'ya böyle bir hava saldırısının pek çok zararsız sivil öldürüp  ld rmeyeceğini sordum. "Fakat insanlar artık burada yaşamamalı," dedi.¹⁰

Okullarda yaratılan bu tutumların kitlesel medya tarafından, sadece doğrudan değil, genel bir pasifliğin teşvikiyle de desteklendiğini eklemek pek de gerekmez. Paul Lazarsfeld'in ve Robert Merton'un gözleminde önemli bir gerçeklik payı var:

Bu medya sadece statükoyu onaylamaya devam etmekle kalmıyor, aynı ölçüde, toplumun yapısına ilişkin temel soruları ortaya koymayı da başaramıyor. Dolayısıyla, ticari olarak desteklenen kitle medyası, konformizme öncülük ederek ve topluma ilişkin eleştirel bir değerlendirmeye pek az zemin bırakarak, dolaylı fakat etkili biçimde sahibi bir eleştirel bakışın ikna edici oranda gelişmesini engelliyor.¹¹

Bunu kapsamlı biçimde burada tartışmak gereksiz; bu birkaç ifadenin ortaya koyduğu sebeplerden ötürü, kurumlarımızın ve ideolojimizin hem bizler hem de dünya toplumu için ciddi bir analize tabi tutulmasının acil bir mesele olduğunu belirtmek yeterlidir. Üniversiteler bu analizin esas konusu olmalıdırlar ve aynı zamanda analize, serbestçe yönetilebilecek “kurumsal bir form” sağlayabilirler. Bu özgül tarihsel koşullarda, Bertrand Russell’in şu sözlerini hatırlamak yararlı olur:

İşyan olmazsa insanlık durgunlaşır ve adaletsizlik onarılamaz hale gelir. Bu nedenle otoriteye boyun eğmeyi reddeden insan, belirli koşullar altında, itaatsizliğinin kişisel olmaktan çok toplumsal dürtüler taşıması şartıyla meşru bir işleve sahiptir.¹²

Üniversitenin işlevine ve üniversiteye yönelik şimdiki meydan okumaya ilişkin bir çalışmanın bağlamını bu tarihsel koşullar altında tanımlanır.

Dünya çapında yaşanan yeni öğrenci huzursuzluğu dalgasına gösterilen tepkiler çok çeşitli oldu. Nathan Glazer, “Öğrenci radikallerin temelde gerçekleşebilecek daha iyi bir dünyayı temsil edip etmediğini ya da onların, gerçekleştirilemeyecek, gene kendilerinin başka arzu ve umutlarına temelde ters düşen ve diğer çoğu insanın arzularıyla da çelişen modası geçmiş ve romantik vizyonlara bağlı olup olmadıklarını” sormaktadır. Kendisi ikinci görüşe yakındır; öğrenci radikaller ona “işçilere yurttaşlık hakkı ve güç kazandıran Sosyalist sendikacılardan çok, Ludist makine kırıcılar”ı hatırlatmaktadır.¹³ Buna karşılık Paul Ricoeur’ün Mayıs 1968’de Fransız öğrencilerin kitlesel isyanına gösterdiği tepkiyi ele alalım:

Artık anlamlı belirtiler var. Batı ayırt edici biçimde kendine ait olan bir kültür devrimine, sanki Çin devriminden akseder ya da ödünç alır gibi ileri sanayi toplumlarının devrimine girdi. Bu bir kültür devrimidir, çünkü dünya görüşünü, ekonomik ve siyasi yapıların ve insan ilişkilerinin bütününe temelini oluşturan hayat kavramını sorguladığı için bu bir kültür devrimidir. Bu devrim, kapitalizme sadece toplumsal adalet sağlayamadığı için değil, aynı zamanda niceliksel refaha insanlık dışı bağlılığı nedeniyle insanları aldatmayı başardığı için de saldırmaktadır. Bürokrasiye, sadece hantal ve etkisiz olduğu için değil, insanlara

yabancılaştıkları iktidarların, yapıların ve hiyerarşik ilişkilerin bütünselliğiyle ilişki içinde köle rolü verdiği için saldırmaktadır. Nihayet toplumun, kanserli bir doku gibi kendi büyümesinin ötesinde hiçbir amacı olmayan nihilizmine saldırmaktadır. Duyumsuz bir toplumla yüz yüze gelen bu kültür devrimi, malların, fikirlerin, değerlerin kendi sonuçlarıyla ilişki içinde yaratılması için bir yol bulmaya çalışmaktadır. Girişim devasadır; yıllarca, on yıllarca, bir yüzyıl sürecektir. . . .¹⁴

Glazer (tıpkı Brzezinski gibi-bkz. not 7), ileri teknoloji ve kompleks sosyal yönetime dayanan yeni toplumun içinde yer bulamadığı öğrenci isyancıları Ludistler olarak görür. Onlar “çağdaş bir toplumun içinde sınırlı ve belirsiz bir yeri olan alanlardan gelmektedirler.”¹⁵ Öte yanda Ricoeur, çok farklı bir algıyı dile getirir: Gelecek yıllarda ileri sanayi toplumlarında belirsiz amaçlarla toplumu yöneten teknik bir bürokrasinin merkezi gücü ile “katılım” ve halk denetimi temelinde daha insani bir ölçekte toplumsal hayatı yeniden inşa etmeye çalışan güçler arasında keskin bir çelişki olacaktır. Her iki yorum da büyük bir tarihsel sürecin yaşanmakta olduğunu hisseder. Bu sürecin varacağı yere ilişkin beklentilerinde (ve elbette umutlarında) ve dolayısıyla öğrenci muhalefeti ve isyanına getirdikleri yorumda ayrılırlar. Her ikisi de üniversitenin çatışmanın merkezi olacağını ummaktadır. İyimserler üniversitenin kasırganın merkezi olacağını umabilirler; fakat üniversitenin çatışma ve kargaşa içinde olmaya devam edeceğini ummak daha gerçekçidir.

Sadece ekonomide değil, aynı zamanda siyaset ve toplumsal örgütlenmede de tarihsel bir merkezileşme ve bürokratikleşme sürecinin orta yerinde olduğumuzdan kuşkulananmak yersiz olur. Parlamenter kurumların krizi dünya çapında bir fenomendir.¹⁶ Tepkiler sadece üniversite isyanlarında değil, aynı zamanda toplumsal örgütlenme ve denetim formlarının araştırılmasında –son aylarda ön sayfalara çıkarılması gerekti– ve hatta, öyle görünüyor ki, daha doğrudan işçi denetimine yönelen kararsız gruplaşmalarda, liderliğin temsil iddiasında bulundukları kişilerin gündelik hayat kaygılarından giderek uzaklaşan yüksek derecede bürokratlaşmış sendikalara muhalefeti içinde de görülebilir.¹⁷ Doğu Avrupa’da bir ölçüde benzer gelişmeler var. Öğrenci hareketinin daha genel olan bu bağlamda anlaşılması gerektiğine inanıyorum. Üniversiteler, ne

yöne gideceği belli olmamakla birlikte, muhtemel görünen derin toplumsal çatışmadan kendilerini yalıtamayacaklardır. Üniversitelerin daha önce belirtilen diğer toplumsal kurumlarla olan bağlantısı bunu mecbur kılar. Aslında, önümüzdeki yıllarda, modern topluma ilişkin teknolojik gelişmenin yapısı gereği arzulanabilir, kaçınılmaz bir süreç olduğu temel varsayımı; ve onunla birlikte bilgi ve tekniğin geliştirilmesinde ve kullanılmasında üniversitenin rolüne ilişkin eleştiri çok ciddi biçimde sorgulanabilir. Batı Avrupa'daki öğrenciler "Ho, Ho, Ho Şi Min" diye slogan attıklarında, sadece Vietnam savaşını ve sloganın simgelediği yoksulun zengin tarafından ezilmesini protesto etmiyorlar; aynı zamanda, sanayi toplumunun değerlerine tepki gösteriyorlar, bu toplumun yöneticileri olarak kendilerine verilen rolü protesto ediyorlar ve insani ihtiyaçları karşılamasa da ayrıcalıkların ve düzenin nasıl korunacağına ilişkin bilgi olarak pratiğe geçirilen her türlü adalet duygusunun birörnek olmayan akılcılık türünü –görüldüğü gibi, tam bir kesinlikle– reddediyorlar. Amerikan öğrenci hareketi de benzer endişelerle hareket etmektedir.

Pek çok bakımdan üniversite, protestonun meşru bir hedefidir. James Ridgeway¹⁸ gibi eleştirmenlerin verdikleri yaldızsız portre abartılı olabilir, fakat temelde gerçekçi, kaygılı öğrenci için ise tam olarak sarsıcıdır. Üniversitenin bu özelliklerinin anlaşılması tepkiye ve sıklıkla militanlığa yol açar. Bununla birlikte, yüzeye çıkan sorunlar bizatihi üniversitenin çerçevesi içinde çözülemez olabilir. Mesela, araştırma için hükümet sözleşmelerini ele alalım. Marx'ın yansıttığı klasik liberal ideal şudur: "Hükümet ve kilise . . . okul üzerindeki her türlü nüfuzdan eşit olarak dışlanmalıdır."¹⁹ Öte yanda, hükümetin araştırma sözleşmeleri aksi halde üniversite tarafından desteklenecek fakülte araştırmalarını destekleyerek akademik bütçeye gizli bir katkı sağlar. En azından doğa bilimlerinde araştırma konularının seçilmesi, yine en azından belli başlı üniversitelerde fonların kaynağından çok az etkilenir. Bilimsel eğitimin bu türden destek olmaksızın makul bir düzeyde sürebileceği kuşkuludur. Ayrıca, radikal öğrenciler kesinlikle kendilerine, Savunma Bakanlığı'ndan gelen desteğin kapitalist kurumlardan gelen –nihai

olarak, sömürüden türetilen kârlardan– ya da aslında yoksulların ayrıcalıklıların eğitimini destekleyen bir araç olan vergi muafiyetleriyle verilen desteğe kıyasla neden daha fazla itiraz edilebilir olduğunu soracaklardır.²⁰ Ekonomik bakış açısından üniversitenin nihai olarak parazit bir kurum olduğu gerçeğinden kaçmak imkânsızdır. Üniversite içinde var olduğu toplumun eşitsizliklerinden kendisini kurtaramaz. Aynı zamanda, üniversitenin varlığı, genelde toplumun içinde onaylanan değerler üzerinde görece özgür bir kurum olarak varoluşuna bağlıdır. Mesela Senatör Fulbright, bağımsız bir eleştirel kurum olarak davranacak yerde askeri-endüstriyel kompleksle işbirliği yaparak “halkın güvenine ihanet ettiği” için üniversiteleri eleştirir. Bu değerlerin kısmen Amerikan militarizminin bir sonucu olan iç karışıklığın bir kurbanı olması imkânsız değildir. Bu tehlikelere kör kalmak aptallık olurdu.

Klasik liberalizmin üniversitelerin içinde ve dışında sonsuz bir ihtiyatla savunmak için savaşmamız gereken bir mirası, “özgür fikirler pazarı”na bağlılıktır. Bu bağlılık belirli bir ölçüde sadece söze bağlıdır. Ne var ki bu görev görece var olduğu kadarıyla bu türden özgürlüklerin sınırlandırılması değil genişletilmesidir; ve bu dikkate alınmayacak bir nokta değildir. Öğrenciler, silah kültürüne katkıda bulunmaları ya da karşı-ayaklanma için çalışmaları için fakülte mensuplarına neden izin verildiğini sormakta haklıdır. Aynı zamanda haklı olarak bunun özgürce benimsenmiş bir bağlılık olduğunu iddia etmek makul değildir. Fonlara, iktidara ve nüfusa erişim, söz gelimi yetersiz biçimde silahlanmış gerillaların ezici biçimde teknolojik üstünlüğü olan bir düşmanla savaşabilme yöntemlerini incelemeyi tercih edenlere değil, bu çalışmayı üstlenenlere açıktır. Üniversite gerçekten “tarafsız” ve “değerlerden özgür” olsaydı, bu çalışma tarzı diğerleri kadar desteklenebilirdi–daha önce kaydedildiği gibi. Bu tez geçerlidir, fakat bağlılığın gene de sabırsızlıkla ve haklı olduğu inancıyla gerçekleştirildiği gerçeği değişmez. Sadece baskı, bu türden çalışma yapma özgürlüğünü ortadan kaldırılabildi. İlke bir kez yerleştğinde, baskı meşrudur, bu alanda, kime karşı kullanılacağı gayet açıktır. Baskının meşruluğu ilkesi ciddi bir kurum olarak üniversiteyi yok eder; onun özgür bir

topluma ilişkin değerlerini yok eder. Bu, özgürlüğün idealin çok gerisine düştüğüne ilişkin inkâr edilemez olgunun ışığında da kabul edilmelidir.

Bazı bakımlardan Savunma Bakanlığı'nın araştırmalara fon sağlamasıyla ilgili özgül sorun yanıltıcıdır. Kimyasal ya da biyolojik savaş ya da karşı-ayaklanma araştırmaları Ulusal Sağlık Kurumları ya da Sosyal Bilimler Araştırma Konseyi tarafından fonlanıyorsa zararsız değildir. Aynı şekilde, yüksek enerji fiziği üzerine yapılan çalışmalar, fonlama Savunma Bakanlığı aracılığıyla yapılıyorsa le- keli değildir. Önemli sorun, fonun kaynağıyla ilgili bürokratik so- run değil, çalışmanın niteliği ve hangi amaçla kullanılabileceğidir. Bürokratik sorun Pentagon'un ciddi araştırmaları destekleyerek saygınlık ve güç kazanacağı öne sürülebildiği ölçüde önem kaza- nır. Bir bütün olarak Amerikan toplumu için bu gelişme, gerçek bir trajedinin, Amerikan toplumunun süregiden ve belki geri çevri- lemeyecek biçimde askerileştirilmesinin çok küçük bir belirtisidir. Fakat özellikle üniversiteler örneğinde, bu kaygılar bana marjinal geliyor. Bir diğer yan konu, benim düşünceme göre, askeri araçtır- malar için bir kampüs üssü sorunudur. Aslında, Vietnamlılar onları yok etmek ve ezmek için kullanılan karşı-ayaklanma teknolojisi- nin üniversite salonlarında²¹ ya da üniversitenin ikinci dereceden çevresinde geliştirilip geliştirilmediğine pek aldırılmazlar. Ve sonsuz silahlanma yarışının kurbanları olan –başka yerlerde büyük ihtiyaç duyulan maddi ve entelektüel kaynakların israf edilmesinin şimdi- ki kurbanları ya da yıkıcı bir olası felaketin gelecekteki kurbanla- rı– bu talihsizler için kaderlerinin üniversite kampüsündeki ya da yüzlerce kilometre uzaktaki Los Alamos ya da Fort Detrick'deki bir Ölüm Departmanı'nda belirlenip belirlenmediği pek az önemlidir. Kampüsü yok etmek için yapılan bu hamle toplumsal olarak önem- sizdir. Aslında bu geriye doğru atılan bir adım bile olabilir. Bu tür- den çalışmalar sürdükçe bunun öğrenci eylemlerinin odağı haline gelebilen ve bu türden çatışmaları önleyebilecek, aynı zamanda da halkın artan farkındalığına katkıda bulunabilecek kampüste yapıl- masının tercih edileceği de öne sürülebilir.

Bence en umut veren belirtilerden biri, araştırmaların kullanım

alanı sorunuyla öğrencilerin giderek daha fazla ilgilenmeleridir. Günümüzde Edward Teller'ın şu yargısını onaylayacak pek az kişi vardır: Teknolojik ilerlemeyi en iyi şekilde kullanmak için "toplumsal süreçlerimize güvenmeliyiz" ve "sonuçları ya da maliyetleri kapsayan argümanların bizi caydırmasına izin vermemeliyiz."²² Teknoloji kullanımı sorunu çok veçhelidir: Teknik konuların yanı sıra karmaşık tarihi ve siyasi yargıları kapsar. Uygun biçimde, hayatın herhangi bir döneminde rekabetçi bir iş piyasasında tecrit edilmiş olmaktan çok, dış baskılardan görece özgür olduğu, sorunların pek çok boyutunu serbestçe araştırdığı, kaygıları olan bir topluluk tarafından desteklendiği zaman öğrencilerin bununla yüzleşmeleri gerekir. Bu nedenle, kampüs temelinde askeri araştırma sorunları bana oldukça karmaşık görünüyor.

Radikal toplumsal değişimin toplumumuz için bir zorunluluk olduğuna inananlar üniversite reformunu düşündükleri zaman bir ikileme yüz yüze gelirler. Onlar üniversitenin özgür bir kurum olmasını ve üniversitede bireylerin bu özgürlüğü uygar bir tarzda kullanmasını isterler. Üniversitenin –ya da daha doğrusu üniversite mensuplarının çoğunun– "savaş tekniğinin hizmetinde hizaya girdikleri"ni ve çoğu kez ayrıcalıkları güçlendirecek ve baskıyı destekleyecek şekilde işlev gördüğünü gözlemlerler. Genellikle doğru olan bu gözlem veri alındığında, bazı ciddi hatalara düşmek kolaydır. Üniversitenin sadece şirket sistemine insan gücü sağlamak için var olduğunu ya da üniversitenin (ve toplumun) hiçbir anlamlı iş yapmasına izin verilmediğini ya da üniversitenin sadece öğrenciyi toplumsal olarak kabul edilen hayat tarzı ve ideolojiye zorlamaya ve "kanalize etme"ye hizmet ettiğini iddia etmek; bu yöne götürecekt tercihlerde bulunma ayartısı çok büyük olsa bile yanlıştır. Çok büyük ölçüde, üniversite hayatının pek çok kaygılı öğrenciye karşı tam anlamıyla saldırı halinde olan özellikleri mütevellî denetiminden, savunma sözleşmelerinden, idari kararlardan değil, görelî olarak fakültenin ve öğrencilerin özgür seçimlerinden kaynaklanır. Yukarıda belirtilen ikilem bundandır. "Üniversitenin yeniden yapılandırılması"nın öğrenci eleştirisinin kıvılcımını çakan kurumsal özelliklerin ortadan kaldırılmasında etkin olma olasılığı

yoktur. Aslında, gördüğüm somut önerilerin çoğunun muhtemelen ters etkiye bulunduğundan kuşkulaniyorum: Yani bunlar kâğıt üzerinde demokratik görülebilen zorlayıcı bir yönetmelikler site-mine yönelebilir, fakat merkezi olmayan, karar oluşturma ve yönetim yapısı bakımından gevşek olan, dolayısıyla üyelerinin isteklerine yanıt verebilecek durumda olan bir kurumda var olan bireysel özgürlüğü sınırlandıracaktır.

Yararlı reformlar hayal etmek mümkündür. Ne var ki bu reformların en iyi durumda üniversitenin işlevleri üzerinde küçük bir etki yaratacağını düşünüyorum. Aslında gerçek sorun çok daha derindir: Üniversiteyi oluşturan bireylerin tercihlerini ve kişisel bağlılığını değiştirmek. Bu formel yapıların değiştirilmesinden çok daha zordur ve bu türden yeniden yapılanmayla çok ciddi biçimde etkilenmesi olası değildir.

Daha önemlisinin, Port Huron'da 1962'de dile getirilen, SDS'nin [Students for a Democratic Society–Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenci Hareketi] “kuruluş belgesi” niteliğindeki görüş olduğuna inanıyorum:

Üniversite sürekli bir toplumsal nüfuz konumuna yerleşmiştir. Üniversitenin eğitim işlevi toplumsal tutumların oluşumunda üniversiteyi vazgeçilmez ve kendiliğinden hayati bir kurum haline getirir. İnanılmaz biçimde karmaşık bir dünyada, bilgiyi örgütleyen, değerlendiren ve aktaran merkezi kurumdur. . . Toplumsal ilişki, bilgiye ulaşım ve iç-sel açıklık; bunlar, bir arada üniversiteyi toplumsal değişim hareketinde potansiyel bir üs ve fail haline getirir.

Amerika'da yeni bir sol, büyük ölçüde, gerçek entelektüel becerileri olan, işleyen araçlar olarak bilinçliliğe, dürüstlüğe ve yansıtıcılığa bağlı olmalıdır. Üniversite siyasi hayatın akademik hayatın bir tamamlayıcısı, aklın yol gösterdiği bir eylem olmasına izin verir.²³

Üniversite reformu, bence, şu türden hedeflere yönelik olmalıdır: Kısıtlamalar getirmemek, daha çok kısıtlamaları azaltmaya yönelmek; artık sıklıkla başat olan çalışmaya –kişisel olarak nefret uyandırıcı olduğunu düşünüyorum– değil, alternatifler açmaya yönelmek. Genellikle üniversite reformuyla ilgili olanlarda eksik olan entelektüel bir bağlılık derecesi gerektirmekle birlikte, bunun yapılabileceğini düşünüyorum.

Üniversite, kendi dışındaki toplumda iktidarın bölüştürülmesini zorunlu olarak yansıtan dışsal taleplerle ve tek başına ele alındığında itiraz edilebilir olmasa da sıklıkla mevcut teknikle ilgili olabilen ve yeni anlayış gerektiren sorunlardan uzak duran profesyonelleşmenin dinamikleriyle getirilen bozucu etkenleri telafi etmelidir. Üniversite, soyut bilimlerde “radikal araştırma” denebilecek şeyin merkezi olduğu gibi, radikal toplumsal araştırmanın da bir merkezi olmalıdır. Üniversite “kurumsal formlar”ını, daha geniş bir çalışma, araştırma ve deney çeşitliliğine izin verecek şekilde gevşetmelidir ve özgür entelektüel, toplumsal eleştirmen için, bizi tehdit eden üzücü gerçeklikten kurtulacaksa olağanüstü ihtiyaç duyduğumuz bağımsız ve radikal düşünce için bir yuva olmalıdır. Böyle bir gelişmenin önündeki başlıca engel yöneticilerin isteksizliği ya da mütevellinin inatçılığıdır. Öğrencilerin isteksizliği ve fakültenin kendi güvenliğinin, otoritesinin ve lonca yapısının tehdit altına gireceği korkusu yapılması gereken işi zorlaştıracak ve ağırlaştıracaktır.

Şimdiki halde bunların üniversitelerde yapılacak ciddi reform ve yenilenmenin önündeki gerçek engeller olduğunu düşünüyorum. Başarılı biçimde bunların üstesinden gelinmezse yeni engeller çıkabilir. Üniversiteyi değiştirme çabalarını güdülemesi ve yönlendirmesi gereken temel sorunlar bunlardır. Genelde, Yeni Sol denilen oluşumun tarihsel önemde bir görevi olduğunu düşünüyorum; ve bu görevin, “gerçek becerileri olan, işleyen araçlar olarak bilinçliliğe, dürüstlüğe ve yansıtıcılığa bağlı” olma gerekliliğinden söz eden, “eylemin akılla desteklendiği” bir siyasi hayata bağlı olan Port Huron bildirisinde gayet uygun biçimde ifade edildiğini düşünüyorum.

Bunlar çatışmanın sıcaklığında kolayca unutulabilen, fakat geçerliliğini koruyan ve olumlu bir eyleme rehber olarak sürekli biçimde yenileneceği ancak umulabilen hedeflerdir.

Bölüm 7

PSİKOLOJİ VE İDEOLOJİ

I

Bir yüzyıl önce Britanya liberalizminin bir sesi “Çinli”yi “[çekiçle] şekillendirilebilir Doğuluların aşağı ırkı” olarak betimlemişti.¹ Aynı yıllarda, antropoloji bir disiplin olarak profesyonelleşti, “ırk-bilimin yükselişiyle yakından ilişkilendi.”² On dokuzuncu yüzyılın ırkçı antropolojisinin iddialarıyla karşılaşan akılcı bir kişi iki tür soru soracaktır: İddiaların bilimsel statüsü nedir? Ve bunlar hangi toplumsal ve ideolojik ihtiyaçlara hizmet etmektedir? Sorular mantıksal olarak bağımsızdır, fakat doğallıkla bilimsel iddialar olarak öne çıkan ikinci tür sorular zayıflatılmıştır. On dokuzuncu yüzyılın ırkçı antropolojisi örneğinde onun bilimsel statüsü sorunu artık önemli değildir ve toplumsal işlevini kavramak da zor değildir. Eğer Çinli doğası gereği [çekiçle] şekillendirilebilirse, üstün bir ırk tarafından denetlenmesine nasıl bir itiraz getirilebilir?

On dokuzuncu yüzyılın sahte biliminin şimdi genelleştiğini düşünelim: Doğası gereği [çekiçle] şekillendirilebilenler sadece barbar Çinliler değil, bütün insanlardır. Bilim “özgürlük” ve “onur”dan söz etmenin bir yanılsama olduğunu açığa çıkarmıştır. Bir insanın yaptığı şey, tam olarak onun genetik donatımı ve bu donatımı geliştirme tarihiyle belirlenir. Dolayısıyla ortak çıkarlar bakımından davranışı biçimlendirmek ve denetlemek için en iyi davranışsal teknolojiyi kullanmak durumundayız.

Gene, iddianın tam anlamını, bilimsel statüsünü ve hizmet ettiği toplumsal işlevleri araştırabiliriz. Gene, açık olan şeyin bilimsel statüsü önemsizse, bu iddianın ciddiye alındığı düşünce iklimini dikkate almak özellikle ilginçtir.

II

Edimsel koşullanma üzerine deneysel araştırmasından belirgin biçimde ayrılan insan davranışı spekülasyonlarında B. F. Skinner insan şekillendirilebilirliğine ilişkin teorisinin özel bir versiyonunu sunar. Kamusal algı da bir ilgi konusudur. Skinner, totaliter düşüncenin öncüsü olarak mahkûm edilmiş ve sıkı biçimde yönetilen toplumsal ortamı savunduğu için övülmüştür. Ahlaksızlıkla suçlanmış ve insani meselelerde bilim ve akılcılığın sözcüsü olarak övülmüştür. Temel insani değerlere saldırdığı, özgürlük ve onurun savunulması yerine denetim talep ettiği görülür. Burada skandal niteliğinde bir şeyin var olduğu da görülür ve Skinner bilimin otoritesini istediği için bazı eleştirmenler, bu türden sonuçları desteklediği için bizatihi bilimi ya da “insana ilişkin bilimsel görüş”ü mahkûm ederler; bazıları da bilimin mistisizme ve akıl dışı inanca “üstün geleceği” konusunda bize güvence verirler.

Dikkatli bir analiz, görünüşün yanıltıcı olduğu ortaya koyar. Skinner, “özgürlük” ve “onur” sözcüklerini tuhaf ve kendine özgü bir anlamda kullanmakla birlikte, özgürlük ve onur hakkında hiçbir şey söylemez. Yaptığı spekülasyonlar bilimsel içerikten yoksundur ve olası bir insan biliminin genel hatlarına ilişkin bir ipucu bile vermez. Ayrıca Skinner, bilimsel araştırmaya, neredeyse sürekli başarısızlık sağlayan bazı keyfi sınırlamalar dayatır.

Toplumsal içerimlerine gelince, Skinner’ın tamamen anlamsız olan insan davranışı bilimi liberterin yanı sıra faşiste de uygun düşer. Onun bazı sözleri şu ya da bu yorumu ortaya koyuyorsa, bu yorumun onun “bilim”inden çok inkâr ettiklerinden çıktığını vurgulamak gerekir. Skinner’ın *Beyond Freedom and Dignity*’sini bir tür Rorschach testi olarak görmenin daha doğru olacağını düşünüyorum. Genellikle 1984’e işaret ettiği düşünülen bu olgu belki de modern sanayi toplumundaki belirli eğilimlerin öğretici bir göstergesidir. İnsan şekillendirilebilirliğine ilişkin bir teorisinin totaliter doktrinin hizmetine girebildiği kuşku götürmez. Aslında özgürlük ve onur sadece zamanı geçmiş mistik inanışlarsa, “bir kültürün hayatta kalması”nı sağlamak için kurumsallaşan dar ve etkin denetim biçimlerinin varlığına nasıl itiraz edilebilir?

Modern sanayi toplumunda kolayca saptanabilen bilimin prestiji ve merkezileşmiş otoriter denetime yönelik eğilimler veri alındığında, davranış biliminin ve bununla ilgili teknolojinin davranış denetimi için bir temel ve araçlar sağladığı iddiasını ciddi biçimde sorgulamak gerekir. Bu konuda kanıtlanmış ya da makul biçimde önerilmiş olan şey aslında nedir?

Skinner kendi davranış biliminin güçlü biçimde gelişmekte ve burada etkin bir denetim teknolojisinin var olduğu konusunda bize tekrar tekrar güvence vermektedir. İddiasına göre bu, “her türlü denetimin çevre tarafından uygulandığı bir olgu”dur.³ Sonuç olarak, “Denetimi bizzat bir kişiye yönelttiğimizde sadece bir denetim tarzından diğerine geçeriz” (s. 97). O halde yegâne ciddi görev bir mühendislik sorunu olarak daha az “itici” ve daha etkili denetim biçimleri tasarlamaktır. “Bir teknolojinin ana hatları şimdiden belirligindir” (s. 149). “Kendimizi kurtarmamız için fiziksel, biyolojik ve davranışsal teknolojilere ihtiyacımız var; sorun insanların bunu nasıl kullanacağıdır” (s. 158).

Skinner’in iddiasına göre şu bir olgudur: “Davranış, sonuçları- la biçimlenir ve sürdürülür” ve davranış konusunda olası sonuçlar araştırılır ve giderek “onlar daha önceden kişiliklere, zihin durumlarına, duygulara, karakter özelliklerine, amaçlara ve niyetlere atanan açıklayıcı işlevleri üstlenirler” (s. 18).

Bir *davranış bilimi* fizik ve biyoloji stratejisini benimserken, davranışın geleneksel olarak atfedildiği otonom fail yerini, çevreye; türlerin içinde evrildiği ve bireyin davranışının içinde biçimlendiği ve sürdürüldüğü çevreye bırakır. [s. 184]

Böylece bir “davranış analizi . . . zihin durumlarına, duygulara ve otonom insanın diğer veçhelerine geleneksel başvuru”nun yerini almaktadır ve “aslında eleştirmenlerin genellikle anladıklarından çok daha ileridir” (s. 160). İnsan davranışı, “çevresel ya da genetik koşullar”ın bir işlevidir ve insanlar, “bilimsel bir analiz onların davranışlarını dışsal koşullara kadar izlediği zaman” (s. 75) ya da bir davranış teknolojisi kendi denetim sistemini geliştirdiği zaman, buna itiraz edilmemelidir.

Bütün bunlar sadece kanıtlanmamış değildir; üstelik, davranış bilimi geliştikçe, bu olguların daha kapsamlı biçimde saptanması da *gerekecektir*. “Bilimsel ilerlemenin doğası içinde, otonom insanın çevrenin rolü tarafından teker teker devralınan işlevleri daha iyi anlaşılır” (s. 58). Bu “bilimsel görüş”tür ve “bilimsel araştırmanın doğası içinde” bulgular bu görüşü destekleyebilecek şekilde değiştirilmelidir (s. 101). “Deneysel insan davranışı analizinin doğası içinde daha önce otonom insana atfedilen işlevler kaldırılmalı ve onlar birer birer denetleyen çevreye aktarılmalıdır” (s. 198). Ayrıca fizyoloji bir gün “davranışın neden bir işlev olarak görülebilen öncül olaylarla ilişkili olduğunu açıklayacaktır” (s. 195).

Bu iddialar iki kategoriye ayrılır. Birinci kategori, neyin keşfedilmiş olduğuna ilişkin iddialardır; ikincisi, amansız ilerleyişi içinde bilimin neyi keşfetmesi gerektiğine ilişkin görüşlerdir. Skinner’ın ortaya attığı görüşlerin tetiklediği umut ya da korku ya da teslimiyetin kısmen her türlü denetimin çevre tarafından yapıldığını, “otonom insan”ın seçme yeteneğinin bir yanılsama olduğunu kanıtlama yönündeki bilimsel ilerlemenin kaçınılmazlığına ilişkin iddialardan kaynaklanması muhtemeldir.

Birinci türden iddialar bunlarla ilgili bulgular açısından değerlendirilmelidir. Şu anki aşamada, bu basit bir iştir. Ortaya konulan hiçbir bulgu yoktur. Aslında, daha özgül örnekleri ele aldığımız zaman açığa çıkacağı gibi, bulgu sorunu konuyla ilişkili değildir, çünkü iddialar çözümlendiğinde saçmalık ya da tutarsızlık içinde dağılır. Gelecekte yapılacak keşiflerin kaçınılmazlığına ilişkin iddialar daha da belirsizdir. Skinner, bir zorunluluk olarak bilimin davranışın tamamen çevre tarafından belirlendiğini göstereceğini mi söylüyor? Eğer öyleyse, iddiası saf dogmatizm, “bilimsel araştırmanın doğası”na yabancı olarak göz ardı edilebilir. Bilimsel anlayış geliştikçe, genetik donatıma ve kişisel tarihe ilişkin bütün ayrıntıların ortaya çıkması halinde bile, Laplace yaklaşımıyla bir her şeyi bilme halinin bir organizmanın yapacağı şey hakkında pek az şeyi ortaya koyabileceği gayet anlaşılabilir biçimde açığa çıkacaktır. Bilimin bir gün bu sonuca ilişkin (gerçekten doğruysa) ilkeli gerekçeler sağlayabilmesi de mümkündür. Fakat belki de Skinner,

“bilimsel anlayış” teriminin sadece davranışın çevresel koşullardan hareketle kestirilmesiyle sınırlı olduğunu öne sürmektedir. Eğer öyleyse, bu durumda bilim, ilerledikçe “insan davranışına ilişkin bilimsel anlayış”ın bu anlamda yapısı gereği sınırlı olduğunu açığa çıkarabilir. Şimdilik, insan davranışının nasıl belirlendiğine ilişkin neredeyse hiçbir bilimsel bulguya, ilginç bir hipotezin nüvelerine bile sahip değiliz. Sonuç olarak, gelecekte bilimin neyi kanıtlayabileceğine ilişkin ancak kendi umutlarımızı ve tahminlerimizi dile getirebiliriz. Her durumda, Skinner’ın bu kategori içinde öne sürdüğü iddialar, yapacağımız yoruma bağlı olarak ya dogmatik ya da sıradandır.

Skinner’ın düşüncesindeki dogmatik unsur, “bilimsel bir analizin görevi fiziksel bir sistem olarak bir kişinin davranışının insan türünün içinde evrildiği koşullarla ve bireylerin içinde yaşadığı koşullarla nasıl ilişkilendiğini açıklamaktır” dediği zaman daha da açığa çıkmaktadır (s. 14). Elbette bilimsel bir analizin görevi olguları keşfetmek ve onları açıklamaktır. İnsan beyninin aslında, serbest seçimi, durumlara uyumu sağlayan, fakat çevresel olasılıklardan sadece marjinal olarak etkilenen fiziksel ilkelerle (belki şu anda bilinmeyen) işlediğini farz edin. Bilimsel analizin görevi – Skinner’ın inandığı gibi– dikkatini sınırladığı koşulların insan davranışını tam olarak belirlediğini kanıtlamak değil, daha çok farklı bir meseleyi, bunu gerçekten yapıp yapmadıklarını (ya da bunların anlamlı olup olmadıklarını) keşfetmektir. Gayet makul görüneceği gibi, yapmıyorlarsa, “bilimsel analizin görevi” sorunları açığa çıkarmak, gerçek olgularla ilişkilendirecek şekilde anlaşılabilir bir açıklayıcı teori keşfetmek olacaktır. Elbette hiçbir bilim insanı bilimsel araştırmanın ileride belirlenen belirli bir sonuca götüreceği gibi *a priori* bir zorunluluktaki ısrarında Skinner’ı izlemeyecektir.

Bilimin, davranışın bütünüyle önceki olayların bir fonksiyonu olduğunu kanıtlayacağı iddiasını savunurken Skinner, fiziğin ancak “şeylere kişilik vermeyi” ve onlara “istenç, dürtü, duygu, amaç” vs. atfetmeyi “bıraktığı” zaman ilerlediğini kaydeder (s.8). Bu nedenle davranış biliminin ancak insanlara kişilik vermeyi bıraktığı, “işsel durumlar”a gönderme yapmaktan kaçındığı zaman ilerle-

yeceği sonucuna varır. Fizik elbette bir kayanın düşme arzusunun onun “davranışı”nda bir faktör olduğu görüşünü, bir kayanın böyle bir arzusunun olmadığı gerçeğinden ötürü reddederek ilerledi. Eğer insanlar bu açıdan bakıldığında kayalardan farklıysalar, bu durumda bir insan davranışı bilimi bu olguyu dikkate almak zorunda kalacaktır.

Aynı şekilde Skinner, “modern fizik ya da genelde biyoloji”nin “inanç krizi” ya da “güven kaybı” gibi sorunları tartışmadığını öne sürerken haklıdır (s. 10). Açıktır ki bu doğru gözlemden insan davranışı bilimiyle ilgili hiçbir şey çıkmaz. Fizik ve biyoloji, Skinner’ın gözlemine göre, “düşen bir cismin durumuna ya da . . . canlı ruhların doğasına daha yakından bakarak ilerlemedi ve kişiliklerin, zihin durumlarının, duyguların, karakter özelliklerinin, planların, amaçların, niyetlerin ya da otonom insanın diğer yeteneklerinin bilimsel bir davranış analizini nasıl sağladığını keşfetmeye çalışmamız gerekmez”; ve “farzedilmiş bağdaştırıcı zihin durumları”nı göz ardı etmeliyiz (s. 15). Bu yeterince doğrudur, eğer gerçekten de soyut bir zihin teorisiyle nitelendirilebilen hiçbir bağdaştırıcı durum yoksa ve kişilikler vs. düşen bir cismin hareketinden daha gerçek değilse. Fakat eğer olgusal varsayımlar yanlışsa, bu durumda “otonom insanın yetenekleri”nin gerçekte ne olduğunu keşfetmeye çalışmamız ve “bağdaştırıcı zihin durumları”nı belirlememiz gerekir; en azından herhangi bir entelektüel içeriği ve açıklayıcı gücü olan bir insan davranışı bilimi geliştirmek istiyorsak bu böyledir. Skinner, daha akılcı olarak, kendi “bilim”inin bu “yetenekler”i ve içsel durumları göz ardı etmediğini öne sürebilir, daha çok bu terimlerle tartışılan fenomenleri başka biçimlerde açıklayabilirdi. Böyle bir iddiada nasıl bir öz olduğunu doğrudan göreceğiz.

Bilimin ancak “içsel durumlar”la ilgili hipotezleri reddederek ilerlediğini öne sürmek pek mümkün değildir. Skinner, kabul edilmiş içsel durumların araştırılmasını reddederek, sadece “bilimsel araştırmanın doğası”na değil, ortak mühendislik pratiğine de duyduğu düşmanlığı açığa vurur. Mesela, “enformasyon teorisi”nin, “içsel bir işlemci”nin girdiyi çıktıya dönüştürmek için icat edilmesi gerektiği zaman ortaya çıkan [bir] sorun”a rastgeldiğine inanır (s.

18). Bu tuhaf bir sorun belirleme tarzıdır; “enformasyon teorisi” bu türden bir “sorun”a rastgelmez. Daha ziyade, matematik iletişim teorisinde “içsel işlemciler”in dikkate alınması ya da onun psikolojiye uygulanması normal bilimsel ve mühendislik pratiğini izlemiştir. Bir araştırmacıya işlevini anlamadığı bir aygıt verildiğini ve deney yaparak bu aygıtla ilgili girdi-çıkı ilişkileri hakkında enformasyon edinebileceğini varsayalım. Bu kişi, akılcı bir tutumla, bu aygıtın içsel durumları hakkında bir teori oluşturmakta ve onu daha fazla bulguyla test etmekte duraksamayacaktır. Aynı zamanda mekanizmaların içsel durumlara ilişkin kendi teorisinde ve geçerli fizik ilkelerinde betimlenen tarzda işlediğini belirleme çabasını sürdürebilir—organizmaların davranışına ilişkin araştırmalar için özellikle önemli bir mesele olarak, yeni ve bilinmeyen fiziksel ilkelerin de olabilme olasılığını açık bırakarak. Onun içsel durumlar teorisi, daha ileri araştırmalar için sadece yararlı bir rehber olabilir. Bu olağan araştırma stratejisine *a priori* itiraz ederek Skinner, kendisine ait olan tuhaf “davranış bilimi” türünü sadece aralıksız bir saçmalığa mahkûm etmektedir.

Skinner’ın bilimle olan uzlaşmaz çelişkisi olguyla ilgili sorunları ele alış tarzında da açığa çıkar. Psikologlar, çocuğun dil ve çeşitli kavramları edinmesinin kısmen gelişim evresinin bir işlevi olduğunu, bir çocuğun dil becerisinin olgunlaşma süreci içinde “tıpkı bir embriyo” gibi geliştiğini ve izolasyonun bazı gelişme süreçlerini engellediğini öne süren olgularla ilgilendiler. Skinner bu hipotezleri reddeder (s. 139, 141, 221) ve sözel ve diğer çevresel özelliklerin gözlemlenen fenomenlerin hepsini açıkladığını öne sürer. Ne burada ne de başka yerde, bu sonucu verecek bir bulgu ya da akılcı bir argüman sağlar; ne de yanlış olma olasılığına rağmen, hemen reddettiği mükemmel biçimde anlaşılabilir teorilerdeki bir başka hatayı gösterir. (Ne var ki bazı nedenlerden ötürü kendisine geçerli görülen alakasız itirazlarda bulunur—bkz. yukarıda belirtilen sayfalar.) Skinner’ın burada sergilediği dogmatizm özellikle tuhaftır, çünkü olgunlaşmayla ilgili genetik olarak belirlenen süreçlerin, gelişmenin başka yönlerinde de geçerli olduğunu elbette inkâr etmeyecektir. Fakat bu alandaki açıklamanın başka yerde olması gerek-

tiğinde ısrar eder. Düşük bir olasılıkla vardığı sonuç doğru olabilse de, “bilimsel araştırmanın doğası”na daha temelden ters düşen bir durumu hayal etmek gene de zor olacaktır.

Hangi kabullerin ve hipotezlerin meşru olduğu *a priori* belirlenemez. Skinner’in bu konudaki apriorizmi klasik fiziğin “bilim” olmadığını, çünkü “esrarengiz yerçekimi”ne başvurduğunu iddia etmekten daha meşru değildir. Bir kavram ya da ilke yerini açıklayıcı bir teoride buluyorsa, Skinner’in ortaya koyduğu tartışmanın gösterdiği gibi, metodolojik gerekçelerle bu dışlanamaz. Genelde Skinner’in bilim anlayışı çok tuhaftır. Sadece *a priori* metodolojik varsayımları en sıradan bilimsel teorileri bile göz ardı ettiği için değil, ayrıca kendisi “bilimin yasaları, güçlendirme olasılıklarına ilişkin betimlemelerdir” iddiası gibi tuhaf ifadeler kullandığı (s. 189) için–bunların şifresini çözme işini mutlulukla başkalarına bırakıyorum.

Skinner’in getirdiği eleştirilerin davranış bilimi pratiğini tanımlamadığını unutmamak gerekir. Aslında, kendilerine “davranış bilimci” ya da “davranışçı” diyenler, kabul etmeye istekli oldukları teorik yapı türlerinde geniş biçimde farklılaşırlar. Başka durumlarda, Skinnerci çerçeve içinde çalışma girişiminde bulunan W. V. O. Quine, “davranışçılık”ı, varsayımların ve sonuçların gözlemler açısından sonunda çeşitlenmesi gerektiğinde ısrar etmek gibi basit biçimde tanımlayacak kadar ileri gider.⁴ Belirttiği gibi, her makul insan bu anlamda bir “davranışçı”dır. Quine’nin önerisi, tözel bir bakış açısı olarak davranışçılığın terk edildiğini gösterir ki isabetlidir. “Davranışçılık” geçmişte hangi işleve hizmet etmiş olursa olsun, “meşruluk” teorisine getirilen keyfi bir sınırlamalar setinden başka hiçbir şey inşa etmemiştir ve toplumu araştıran birilerinin, doğa bilimcilerinin kesinlikle hoşgörüsüyle karşılamayacakları ve her entelektüel girişimi anlamsızlığa mahkûm eden katı entelektüel prangaları kabul etmeleri için hiçbir sebep yoktur.

Burada söz konusu olan şeyin “felsefi davranışçılık,” bilmekle ilgili meşru iddialara ilişkin bir fikirler seti değil, zihinsel yetenekler ve kazanımlar ve insan toplumsal örgütlenmesi araştırmasında meşru teori inşasına dayatılan bir koşullar seti olarak davranışçılık olduğuna dikkat edin. Nitekim bir kişi bilimsel teori inşası için ge-

çerli doktrinden vazgeçerek Quine'nin "davranışçılık" versiyonunu benimseyebilirken, hipotezlerin nihai olarak gözlemler temelinde çeşitlendirilmesi koşuluyla uyum içinde inşa edilen bilimsel teorilerin gerçekten "bilgi" oluşturmadığını iddia etmeye devam edebilir. Tutarlı olacaksa, böyle bir kişi doğa bilimlerini de "gerçek bilgi" oluşturmadığı için reddedecektir. Elbette "bilgi" kavramına keyfi bir ağırlık vermek mümkündür. Bu girişimin önemi ne olursa olsun, burada tartışmakta olduğum şey bu değildir. Ne zihnin oluşturduğu bilinçdışı kural ve ilkeler sistemine, ne de bu türden yapıların temelini oluşturan doğal şematizme "bilgi" demenin uygun olup olmayacağını ya da buna başka bir ismin verilip verilmeyeceğini tartışıyorum. Bence, sıradan kullanımıyla "bilgi" kavramına ilişkin hiçbir araştırma bu sorulara bir yanıt sağlamayacaktır, çünkü tam da eleştirel noktalardan bu çok müphem ve belirsizdir. Ne var ki bu, tartışmanın konusu değildir ve burada bunu daha fazla ele almayacağım.

Bütün davranışın dışsal olarak denetlendiğini ve davranışın genetik ve çevresel koşulların bir işlevi olduğunu iddia ederken Skinner'ın neyi kastettiğini daha dikkatli biçimde ele alalım. Bu türden koşullara ilişkin tam bilginin bir kişinin ne yapacağına ilişkin özgül kestirimlere ilkesel olarak izin vereceğini mi kastediyor? Elbette değil. Skinner, genetik ve çevresel koşulların "tepki olasılığı"nı belirlediğini kasteder. Fakat bu nosyon hakkında o kadar kararsızdır ki determinizmle ilgili iddialarının bir yere varıp varmadığı belli değildir. Plaja gitme olasılığımın hava sıcaklığına bağlı olduğu ya da Çince değil de İngilizce bir cümle kurma olasılığımın geçmiş deneyimimle "belirlendiği" ya da hayal edilebilen fakat insani olarak ulaşılmaz bir sistemden çok bir insan diliyle bir cümle kurma olasılığımın genetik oluşumumla "belirlendiği" kuşku götürmez. Bunu anlatmak için davranış bilimine pek ihtiyacımız olmaz. Ne var ki daha özgül öngörüler aradığımız zaman, neredeyse hiçbir şey bulmayız. Daha kötüsü, Skinner'ın "bilimsel" araştırmaya getirdiği *a priori* sınırlamaların bağlantılı kavramları soruşturması şöyle dursun onları dile getirmesini bile imkânsız hale getirdiğini keşfederiz.

Mesela, “Çince bir cümleden çok İngilizce bir cümle kurma olasılığı” kavramını ele alalım. “İngilizce” ve “Çince”nin soyut bir koyutlanmış içsel durumlar (isterseniz, zihinsel durumlar) teorisi-ne ilişkin bir nitelendirme veri alındığında, bu nosyona bir anlam vermek mümkündür-olasılıklara rağmen, belirleyici faktörlere ilişkin bilinen her türlü nitelemeye göre bunun ihmal edilebilir olması davranışın kestirilmesi açısından hiçbir önem taşımayacaktır.⁵ Fakat Skinner için, bu marjinal kazanım imkânsızdır. Skinner açısından “Fransızca bilgisi” dediğimiz şey “kişinin Fransızca konuşmayı öğrenirken edindiği repertuvar”dır (s. 197). Dolayısıyla, olasılıklar bu türden “repertuvarlar”a göre tanımlanacaktır. Peki Çince bir söz değil de, daha önce hiç işitmediğim ya da “repertuvar”ımda yer almayan İngilizce bir söz söylemek (bu daha yüksek bir “olasılık”a sahiptir) ne anlama gelir? Skinnercılar, tartışmanın bu noktasında, yeni bir ifadenin bilinen örneklerle “benzer” ya da bu örneklerden “genelleştirilmiş” olduğu tarzları her zaman nitelendirmeksizin “benzerlik” ya da “genelleştirme”ye başvururlar. Bu arızanın sebebi basittir. Bilindiği kadarıyla, ilgili özellikler ancak organizmanın kabullenilmiş içsel durumlarının betimlenmesi olarak ele alınabilen soyut teorilerle ifade edilebilir ve bu türden teoriler, Skinner’ın “bilim”inden *a priori* dışlanır. Dolaysız sonuç, tartışma olgu dünyasına temas eder etmez Skinnercının gizemciliğe (belirlenemeyen türden açıklanmayan “benzerlikler” ve “genelleştirme”) düşmesidir. Dil örneğinde durum belki daha açık olmakla birlikte, insan davranışının diğer yönlerinin *a priori* Skinnercı kısıtlamalarla sınırlandırılmış “bilim”in kavrayışı içine düşeceğini farz etmek için hiçbir sebep yoktur.

Geçerken belirtelim, Skinner’ı savunanların somut olgusal sorunlarla ilişki kurma yeteneksizliğine nasıl tepki gösterdiklerini görmek ilginçtir. Mesela, Aubrey Yates, Skinnercının dil öğrenimi ve kullanımına yaklaşımının öğrenilen ve kullanılan soyut bir teoriyi (bir gramer) koyutlayarak açıklanabilen olguları ele alamayacağını öne süren Breger ve McGaugh’un eleştirisine göndermede bulunur.⁶ Yates “hasar” olarak gördüğü şu reddiyeyi sunar: Skinner, “teorisi geçerli olacaksa, çocuğun bir grameri öğrenmesi ve kul-

lanması . . . bir ‘olgu’ değil, fakat bir çıkarım ya da teorik yapıdır, iddiasını açıklamak zorundadır.” “Hiç kimse bir ‘gramer’i gözlemlememiştir” ve çocuk bunu belirleyemez; “karmaşık sözel davranışı değerlendirmek için teorik bir yapı oluşturmak tamamen uygunsuzdur ve bu nedenle Skinner’ın bu teorik yapıyı kendi teorisiyle açıklamasını gerektirir.”⁷

Fakat Breger ve McGaugh, Skinner’ın teorik “gramer” yapısını kendi teorisiyle (ne anlama geliyorsa) açıkladığını iddia etmezler; daha çok, Skinner’ın sisteminin sınırlarından sızan önemli olguları teorik “gramer” yapısını kullanarak açıklamanın mümkün olduğunu öne sürerler. Uygun bir yanıt, önerilen açıklamanın başarısız olduğu ya da Skinner’ın bu olguları başka bir tarzda açıklayabileceği ya da olguların onun özel önerileri açısından önemli olmadığı olacaktır. Fakat Yates’in “yıkıcı reddiyesi”, tıpkı Skinner’ın sorunla yüz yüze gelmeyi reddedişi gibi, sadece bir kaçamaktır. Benzer mantıkla bir mistik de, gezegen hareketine ilişkin değerlendirmesinin, her şeyden önce olguları açıklamak için tasarlanan bir teori olan Newton fiziğiyle açıklanan fenomenlerle ilişkilendirmediği gerekçeyle reddedilmemesini öne sürebilirdi. Gramerin “gözlemlenmiş” olamayacağı ya da çocuk tarafından nitelendirilemeyeceği ifadesine gelince, elbette hiçbir teorik yapı “gözlemlenmiş” değildir ve içsel zihin durumlarına ilişkin soyut nitelendirmelerin çocuk ya da herhangi biri tarafından içselleştirilebileceği ısrarı, gene ciddi bir araştırmada göz ardı edilmesi gereken bir dogmatizmden ibarettir. Breger ve McGaugh’un tartıştıkları açıklayıcı teori tamamen yanlış olabilir, fakat davranışı güya bu teorinin uygulanmasıyla açıklanan kişinin gözlemlemeyeceği ya da betimlemeyeceği iddiasıyla ilişkisi yoktur. Ne yazık ki bu manevra türü gayet tipiktir.

Skinner’ın eleştiriye verdiği yanıt daha az aydınlatıcı değildir. “Bilimsel görüş alışılmış pekiştiricileri yok ettiği” için insanların ona saldırdıklarına ve onun savunduğu “bilimsel insan anlayışı”na karşı çıktıklarına inanmaktadır. Kendi bilimsel görüşünün “daha önce itibar ya da hayranlıkla güçlendirilen davranışı yok ettiği”ni söyler, çünkü “bir kişi artık yaptığı şeyden ötürü itibar kazanamaz ya da hayranlık uyandıramaz” (s. 212). Başka yerde, kendisini eleştirenleri

“duygusal istikrarsızlık”la suçlar ve Arthur Koestler ile Peter Gay’in davranışçılığın “içsel saflık” ve “entelektüel iflas”la belirlenen “anıt-sal bir saçmalık” olduğu yorumundan alıntı yapar (s. 165). Skinner anıtsal bir saçmalık olmayan bazı sonuçlar sunarak bu eleştiriyi karşı-lama girişiminde bulunmaz. Kendi “bilimsel insan anlayışı”nın mutlak davranışın silinmesinden ya da bilime muhalefetten değil, bilimi saçmalıktan ya da bariz hatadan ayırma yeteneğinden türedi-ği itirazını hiçbir şekilde algılayamamaktadır. Skinner temel eleştiri-yi kavrayamamaktadır: Görüşleri kelimesi kelimesine yorumlandığı zaman, önemsiz derecede doğrudur, bulgularla desteklenmez ya da belirgin biçimde yanlıştır; ve bu iddialar onun karakteristik biçimde belirsiz ve metaforik tarzı içinde yorumlandığı zaman, onlar sıradan kullanımın yerini alamayacak kadar zayıftır. Sözel büyüyle, sadece onun yaklaşımının bilimsel olduğunu sürekli tekrarlayarak ve bu-nun bilime ters düştüğünü ya da onu ihlal ettiğini görmeyenler tara-fından bu türden eleştirilerin üstesinden gelinemez.

Aynı şekilde Skinner, Koestler’in davranışçılığa ilişkin nite-lendirmesinin yetmiş yıl kadar eski olduğunu iddia eder, fakat Koestler’in son yetmiş yılın hangi kazanımlarını ihmal ettiğini gös-termez. Aslında, davranışsal bilimin gerçek kazanımları, bildiğimiz kadarıyla, Skinner’ın sonuçlarını hiçbir şekilde desteklemez (anla-şılması zor olduğu ölçüde). Tahmin edileceği gibi, bu nedenledir ki Skinner, okurun “bilimsel bir davranış analizinin ayrıntılarını bilmeye ihtiyacı” (s. 22) olmadığını iddia eder. Skinner’ı, teorisi-ni sıradan okur için ana hatlarıyla ortaya koymaktan caydıran bu teorinin derinliği ya da karmaşıklığı değildir. Mesela, Jacques Mo-nod biyoloji ve insan ilişkileri üzerine yeni çalışmasında⁸ modern biyolojinin Skinner’ın (belirgin biçimde saptanan) spekülasyonla-rıyla ilintili olduğuna inandığı kazanımlarına ilişkin oldukça ayrıntı-lı bir sunum yapar. Daha açık olmak için şunu da eklemeliyim ki Skinner’ı davranışsal bilimlerdeki, söz gelimi biyolojiye kıyasla görece büyük kazanımlardan yoksun olduğu için değil, daha çok “bilimsel davranış”a ilişkin, okurun bilmesi gerekmeyen, fakat dav-ranışın denetlenmesiyle ilgili dikkati çekici her türlü sonucu üretti-ğine dair sorumsuz iddialarından ötürü eleştiriyorum.

III

Şimdi Skinner'ın olağanüstü iddialarını kanıtlamak için öne sürdüğü bulgulara dönelim: "Bir davranış analizi" sanatçıların, yazarların, devlet adamlarının ve bilim adamlarının başarılarının neredeyse tamamen çevresel olumsuzluklarla açıklanabileceğini (s. 44); bir kişiyi zeki ya da müşfik yapanın çevre olduğunu (s. 44); "amaçlar, duygular, bilgi vs.'yle ilgili bütün bu sorular[ın] bir kişinin maruz bırakıldığı çevre açısından yeniden biçimlendirilebilir" olduğunu ve "bir kişinin 'yapmaya niyetlendiği' şey[in] geçmişte yaptığı şeye ve daha sonra olanlara bağlı" olduğunu açığa vurur; ve böyle devam eder.

Skinner'a göre genetik mirastan ayrı olarak davranış tamamen pekiştirmeyeyle belirlenir. Aç bir organizma için yiyecek olumlu bir pekiştiricidir. Bu "organizmanın yaptığı, ardından yiyecek temininin geldiği herhangi bir şeyin organizma her ne zaman acıkırsa tekrarlanması muhtemeldir" (s. 27); fakat "yiyecek sadece bir yoksunluk durumunda pekiştiricidir" (s. 37). Olumsuz bir pekiştirici davranış olasılığını artıran bir uyarandır ve bu uyarının yoğunluğunu azaltır; "caydırıcı"dır ve kabaca belirtmek gerekirse, bir tehdit oluşturur (s. 27). Bir uyarın başka pekiştiricilerle birleşerek koşullu bir pekiştirici haline gelebilir. Nitekim para "ancak pekiştirici şeylerle değiştirildikten sonra pekiştirici" olur (s. 33). Aynısı genellikle onaylama ve sevgi için de geçerlidir. (Okur, Skinner'ın daima kaçındığı bir şeyi, yani "onay" oluşturan "uyaranlar"ı nitelendirmeye kalkışabilir—mesela "bu makale falanca gazetede yer almalı" ifadesi neden bir kişi tarafından kullanıldığı zaman bir "onaylama" örneğidir de, bir başka kişi tarafından yapıldığı zaman bir "onaylamama" örneğidir?) Davranış bu türden pekiştiricilerin düzenlemesiyle biçimlendirilir ve sürdürülür. Nitekim "alternatif eylem çizgilerinin farklı biçimlerde pekiştirilmesiyle tepkilerin göreceli kuvvetini değiştiririz" (s. 94-5); kişinin davranış repertuarı "bir birey olarak maruz kaldığı pekiştirmenin olumsuzlukları"yla belirlenir (s. 127); "bir organizma, pekiştirilme programla bağlı olarak güçlü etkinlik ile tam sükûnet arasında çeşitlilik gösterir" (s. 186). Skinner'ın an-

ladığı şekilde (bazı savunucuları böyle anlamasa da)⁹ titiz denetim, gayet özgül tarzlarda davranışı biçimlendirmek için gereklidir. Nitekim “Kültür . . . bir kişiye farklılaşan pekiştirmeyi daha özel hale getirerek mükemmel ayrımlar yapmayı öğretir” (s. 194). Bu olgu, “sözel topluluk ulaşılamaz olan uyaranlar arasındaki ince ayrımları öğretmek için gerekli olan incelikli olumsuzlukları düzenleyemediği”; “sonuç olarak duygu dili kesin olmadığı” zaman sorunlara neden olur (s. 106).

“Bir kültürün tasarımı”ndaki sorun, “toplumsal çevreyi caydırıcı uyaranlar kadar özgür hale getirmek” (s. 42), “hayatı daha az cezalandırıcı hale getirmek ve bunu yaparken, daha pekiştirici etkinlikler için cezalandırmaktan kaçınarak sağlanan zaman ve enerjiyi serbest bırakmak”tır (s. 81). Bu bir mühendislik sorunudur ve ancak akıl dışı özgürlük ve onur kaygısının üstesinden gelirsek onun üstesinden gelebiliriz. Gerekli olan, mevcut teknolojinin daha etkin kullanılması, daha fazla ve daha iyi denetimin sağlanmasıdır. Aslında “Bir davranış teknolojisi vardır; bu teknoloji davranışın yakın ya da gecikmeli caydırıcı sonuçlarını daha başarılı biçimde azaltacak ve insan organizmasının yetebildiği kazanımları azamileştirecektir” (s. 125). Fakat “özgürlüğün savunucuları onun kullanımına karşı çıkarlar,” böylece toplumsal hastalığa ve insan acılarına katkıda bulunurlar. Skinner’ın üstesinden gelmemiz için bizi ikna etmeyi umduğu akıl dışılık budur.

Bu noktada aşıkâr olduğu kadar rahatsız edici bir durum devreye girer. Eğer Skinner’ın tezi yanlışsa, bu durumda onun bir kitap yazmasının ya da bizim onu okumamızın anlamı yoktur. Zira amaç, ancak davranışı değiştirmek olabilir ve davranış, bu teze göre, pekiştiricilerin düzenlenmesiyle tamamen denetlenir. Bu nedenle kitabı okumak, davranışı ancak bir pekiştirici olması halinde, yani kitabı okumak kitabı okumaya yol açan davranışın olasılığı artarsa davranışı değiştirebilir (uygun bir yoksunluk durumu varsayarak). Bu noktada saçmalığı azalttığımız görülür.

Bir karşı-argüman olarak, tez yanlış olsa bile, kitabı yazmanın ya da okumanın bir amaç olduğu, çünkü bazı yanlış tezlerin aydınlatıcı ve kışkırtıcı olduğu iddia edilebilir. Fakat bu kaçış pek müm-

kün değildir. Bu örnekte, tez ilkeldir ve kendi başına fazla ilginç değildir. Onun yegâne değeri olası doğruluğunda yatar. Fakat eğer tez doğruysa, bu durumda kitabı okumak ya da yazmak sadece bir zaman kaybı olarak görülecektir, çünkü bu hiçbir davranışı pekiştirmez.

Skinner elbette kitabı okumanın ya da belki bizatihi kitabın bir başka anlamda bir “pekiştirici” olduğunu öne sürecektir. Kitabın bizi ikna etmesini ister ve bizi şaşırtmayacak biçimde, zayıf ve etkisiz formda olsa da davranışsal denetimin bir formu olarak iknadan söz eder. Skinner davranışsal teknololara daha geniş bir alan vermemiz için bizi ikna etmeyi umar ve görünüşe bakılırsa bu kitabı okumanın onlara daha geniş bir alan (özgürlük) verecek tarzda davranma olasılığımızı artıracığına inanır. Böylece kitabı okumanın bu davranışı pekiştirdiğini iddia edebilir. “Davranış bilimi” yönünden bu, davranışımızı değiştirecektir (s. 24).

“Davranışsal teknololara daha geniş alan veren davranış” nosyonunu belirleme sorununu, ona göre zorlu olan bu sorunu göz ardı edelim ve kitabı okumanın bu türden davranışı pekiştirebileceği iddiasını ele alalım. Ne yazık ki bu iddia, “pekiştirme” terimini onun teknik anlamı gibi bir şeyle kullanmamız halinde belirgin biçimde yanlışır. Kitabı okumanın arzulanan davranışı ancak davranışın bir sonucu olması halinde pekiştirdiğini ve kaderimizi davranışsal teknoloların eline teslim etmenin Skinner’ın kitabını okumaya yönelten (dolayısıyla o kitapla güçlendirilebilen) davranış olmadığını hatırlayalım. Dolayısıyla, iddia ancak “pekiştirme” terimini teknik anlamından yoksun bırakırsak doğru olabilir. Bu gözlemleri birleştirdiğimizde, kitabı okumanın ya da Skinner’ın onu yazmasının bir amacı olabilir; ancak bunun şartı, kitabın tezinin sözde onun temelini oluşturan “davranış bilimi”nden ayrılmasıdır.

“İkna” meselesi üzerinde biraz daha duralım. Skinner’a göre, “çevresel olumsuzlukları manipüle ederek,” özellikle “olumlu sonuçlarla birleşen uyaranlara işaret ederek” ve “sonuçları pekiştirme ihtimalini betimlemek suretiyle eylem için daha müsait bir durum yaratarak” ikna ederiz (“zihinler değişir”) (s. 91-3). Üzerinde bu kadar çok durulan iknanın Skinner’ın bilimi için bilinmeyen bir

denetim formu (bir “pekiştirme” çeşidi) olduğunu göz ardı etsek bile, öne sürdüğü tez hiçbir şekilde ilerlemez. Skinner’ın, kitabının bizi davranışsal teknolojinin olumlu sonuçlarına işaret ederek ikna edebileceği iddiasında bulunduğunu farzedelim. Fakat bu asla yapılmayacaktır. Bu sonuçlara işaret etmek (mesela mutlu insan resimleri çizmek) onun için yeterli değildir; daha çok, bunların aslında tavsiye edilen davranışın *sonuçları* olduğunu göstermek durumundadır. Bizi ikna etmek için, tavsiye edilen davranış ile betimlediği hoş durum arasında bir bağlantı kurmalıdır. “Sonuçlar” terimini kullanarak iddiasını kanıtlamış gibi davranır.¹⁰ Arzulanan davranışa ilişkin bir betimlemeyi şartları “pekiştirme”ye ilişkin bir betimlemeyle sadece birleştirmek yeterli değildir (bu nosyonların Skinner’ın terimlerinde ifade edilebilir bile olmadığını bir kez daha göz ardı etsek bile). “İkna etmek” için yeterli olsaydı, ancak hoş olmayan şartlara ilişkin bir betimlemeyi Skinner’ın üretmeyi umduğu davranışa ilişkin bir betimlemeyle birleştirerek kişiyi tam tersine “ikna” edebilirdik.

Eğer ikna etmek sadece pekiştirici uyaranlara ya da bunun gibi bir şeye işaret etme meselesiyse, ikna edici her argümanın basamakları tesadüfi olarak değiştirildiyse ya da bazı basamakları pekiştirici uyaranların keyfi betimlenmeleriyle değiştirildiyse gücünü koruyacaktır. Ve istenmeyen koşullara ilişkin betimlemeler tesadüfen devreye girecek olursa gücünü kaybedecektir. Elbette bu anlamsızdır. Bir argümanın, en azından akılcı bir kişi açısından, ikna edici olması için, tutarlı olması gerekir; vardığı sonuçların öncüllerinden çıkması gerekir. Fakat bu nosyonlar Skinner’ın oluşturduğu çerçevenin kapladığı alanın tamamen ötesindedir. Skinner, “eskisinden yeni nedenler türeterek gerçekleşen tümdengelim süreci” sadece “çok daha uzun bir sözel tarihe bağlanır” dediği zaman (s. 96) en içler acısı durumu sergilemektedir. Ne Skinner ne de herhangi bir başkası “tümdengelim süreci”ni, ne kadar uzun olursa olsun, “sözel tarih” temelinde onun terimlerini kullanarak nitelendirebilir. Yeni bir ifadenin neden söz gelimi kendi bileşen unsurlarının bir dizili mi değil de anlaşılır olduğu sorununu, çözmek şöyle dursun, tam olarak formüllendirmeyi bile başaramayan bir yaklaşım “tutarlı ar-

güman” ya da “tümdengelim süreci” nosyonlarını ele almayı bile başaramaz (bkz. yukarıda s. 344).

Skinner’ın “biz fikirleri değil, sözel davranışı örnekler ve değiştiririz” (böylece davranışsal bir çözümleme açığa çıkar) iddiasını ele alalım (s. 95). Kelimesi kelimesine ele aldığımızda bu, birini işkence tehdidi altında tekrar tekrar dünyanın dönmediğini söylemek zorunda bırakırsam onun fikrini değiştirdiğim anlamına gelir. Yorum gereksizdir ve bu sonucu veren “davranışsal analiz”in anlamını derhal algılarız.

Skinner, ikna etmenin zayıf bir denetim yöntemi olduğunu iddia eder ve “zihni değiştirmek, özgürlük ve onurun savunucuları tarafından olumlanır, çünkü etkisiz bir davranış değiştirme tarzıdır ve bu durumda zihinleri değiştiren, bu insanları denetleme sorumluluğundan kaçamaz” (s. 97). Doktorunuzun size sigara içmeye devam etmeniz halinde akciğer kanserinden dehşet verici biçimde öleceğinize dair güçlü ve akılcı bir argüman verdiğini düşünün. Bu argümanın davranışınızın değişmesinde doğru bir pekiştiriciler düzenlemesinden daha az etkili olacağı söylenebilir mi? Aslında, iknanın etkin olup olmadığı ya da argümanın içeriğine bağlı olup olmadığı (akılcı bir kişi için) Skinner’ın betimleyemediği bir faktördür. “Zihinleri değiştiren” diğer formları düşünürsek sorun daha da ağırlaşır. Bir Vietnam köyüne düzenlenen bir napalm saldırısına ilişkin betimlemenin bazı Amerikalıları bir sabotaj eylemine yönelttiğini düşünelim. Bu örnekte, etkin uyaran bir pekiştirici değildir, davranış değiştirme tarzı gayet etkili olabilir ve gerçekleştirilen eylem (“pekiştirilmiş” davranış) tamamen yenidir (“repertuvar”ın içinde değil) ve davranış değişikliğine yol açan “uyaran”ın içinde ima bile edilmiş olmayabilir. O halde mümkün olan her bakımdan, Skinner’ın değerlendirilmesi basit biçimde tutarsızdır.

William James’in 1947 konferanslarından¹¹ bu yana Skinner bunlarla ve ilgili sorunlarla tartışmaktadır. Sonuç sıfırdır. Skinner’ın ilgili nosyonları araştırması şöyle dursun, onları kendi terimleriyle ifade etmesi bile imkânsız olmaya devam eder. Dahası, bulgulara dayanan ve basit olmayan hiçbir bilimsel hipotez

Skinner'ın bağımlı olduğu ölçüsüz iddiaları doğrulamak için üretilmemiştir.¹² Ayrıca, bu başarısızlık sicilini başından itibaren, sorunlara ve sorunlarla başa çıkmak için önerilen araçlara ilişkin bir çözümlemeden hareketle saptamak mümkündür. “Sözel davranış”ın, Skinner'ın her ayrıntıda araştırmaya çalıştığı insan davranışının sadece görünür veçhesi olduğu vurgulanmalıdır. Sadece başarılı bir dil çözümlemesi sayesinde insan davranışına ulaşılabileceğini çok erken bir tarihte kabul ettiğini teslim etmeli. Bu yirmi beş yıllık dönem içinde hâlâ öne sürülen iddialarla birlikte ulaşılmış olan sonuçları dikkate aldığımızda, Skinner'ın davranış biliminin niteliği hakkında tam bir içgörü kazanırız. Aslında benim izlenimim şudur ki iddialar savunulamaz ve sebepleri giderek aşikâr hale geldikçe başarısızlık daha aşırı ve daha rahatsız edici hale gelmektedir.

Konuyu daha fazla işlemek gereksizdir. Açıktır ki Skinner birini ikna etmek ya da zihnini değiştirmekle ilgili etkenlerle başa çıkamamıştır. “Pekiştirme”ye başvurma girişimi sadece tutarsızlığa ya da öyle sanmaya götürür. Bu nokta önemlidir. Skinner'ın ikna ve “zihinleri değiştirme” tartışması “özgürlük ve onur edebiyatı” dediği şeyi kabul ettirmeye çalıştığı pek az örnekten biridir. Onun mahkûm ettiği liberter, ikna ile bazı denetim formları arasında ayırım yapar. İknayı savunur, baskıya karşı çıkar. Buna karşılık Skinner'ın iknanın bizatihi (zayıf) bir denetim formu olduğunu, zayıf denetim yöntemleri kullanarak denetimi kişiye değil başka çevresel koşullara aktardığımızı iddia eder (s. 97, 99). Böylece Skinner'ın iddiasına göre, özgürlük ve onurun savunulması yanıltıcıdır. Kendisi iknanın tercih meselesini “ötonom insan” a bıraktığına inanır ve daha etkin denetimin önünde bir engel oluşturduğu için bu insanın toplum için bir tehlike oluşturduğuna inanır. Ancak gördüğümüz gibi, Skinner'ın “özgürlük ve onur edebiyatı”na karşı öne sürdüğü görüşler sağlam değildir. Skinner'a göre ikna hiçbir şekilde denetim formu değildir; aslında, bu kavramı kendi terimleriyle ele alamamaktadır.

Fakat ikna etmenin bazı durumlarda gayet kesin biçimde “zihinleri değiştirme”yi ve davranışı etkilemeyi sağlayabildiği pek kuşku götürmez. İkna etmek pekiştiricilerin düzenlenmesi açısın-

dan tutarlı biçimde betimlenemeyeceği için, davranışın bütünüyle özgül olumsuzluklar tarafından belirlenmediği, ki Skinner dikkatini bununla kısıtlar, ve kitabın esas tezinin yanlış olduğu sonucu çıkar. Skinner bu sonuçtan ancak ikna etmenin pekiştirici uyaranları düzenleme meselesi olduğunu iddia ederek sıyrılabilir, fakat bu iddia ancak “pekiştirme” terimi teknik anlamından arındırılır ve sıradan dilin ayrıntılı ve özgül terminolojisini (aynı şekilde “pekiştirmenin düzenlenmesi ya da programlanması” nosyonunu) ikame edecek şekilde kullanılırsa savunulabilir. Her durumda, Skinner’ın “davranış bilimi” alakasızdır; kitabın tezi ya yanlıştır (terminolojiyi teknik anlamı içinde kullanırsak) ya da boştur (bu şekilde kullanmazsak). Ve libertere karşı öne sürülen argüman tamamen çöker.

Skinner sadece ikna etmenin bir denetim formu olduğu iddiasını savunamamakla kalmaz, aynı zamanda “zayıf denetim yöntemleri” kullanmanın, denetim tarzını otonom insanın zihninden çok belirsiz bir çevresel etkene dönüştürdüğü iddiasını destekleyecek tek bir bulgu sunmaz. Kuşkusuz, her türlü davranışın çevre tarafından denetlendiği tezinden, güçlü denetimden çok zayıf denetime dayanmanın denetimi çevrenin başka yönlerine aktardığı sonucu çıkar. Fakat tez, gayet açık olduğu ölçüde, ampirik destekten yoksundur ve aslında, “tepki olasılığı” ve ikna tartışmasında gördüğümüz gibi, tamamen boş olabilir. Skinner “özgürlük ve onur edebiyatı”na hiçbir tutarlı eleştiri getirmez.

Skinner’ın sisteminin boşluğu daha kıyıda kalmış meseleleri ele alışı da görülmektedir. “*David Copperfield*’i okumalısınız (okumanız gerekir)” ifadesinin “*David Copperfield*’i okursanız pekiştirilmiş olacaksınız” şeklinde çevrilebileceğini iddia eder (s. 112). Fakat bu ne anlama gelir? Skinner’ın tanımına bağlı kalırsak (bkz. yukarıda) bunun anlamı *David Copperfield*’i okumanın ardından gelecek olan davranışın ihtiyaç duymanız halinde onu yeniden okumak durumunda kalacağınızdır. Ya da bu, belki de *David Copperfield*’i okuma eyleminin bu eylem olasılığını artıracak bir uyaran tarafından izlenecek olması anlamına gelir. Birine *David Copperfield*’i okuması gerektiğini söylediğimde, buna benzer bir şey söylemiş olurum. Söz gelimi size Dickens’in okunmaya de-

ğer olduğunu anlamanızı sağlayacağı için ya da size gerçek sıkıntının ne olduğunu göstereceği için *David Copperfield*'i okumanız gerektiğini söylediğimi farzedin. Aslında Skinner'ın önerisini nasıl yorumlamaya çalışırsak çalışalım, “pekiştirme” terimine tam anlamını vermemiz halinde, tam bir karışıklığın içine düşeriz.

Muhtemelen Skinner'ın “*David Copperfield*'i okursanız pekiştirileceksiniz” cümlesini kurarken zihninde olan, ondan hoşlanacaksınız, onu beğeneceksiniz ya da yararlı bir şey öğreneceksiniz ve böylece “pekiştirilmiş” olacaksınız, düşüncesidir. Fakat bu, oyunu bozar. Şimdi “pekiştirme”yi edimsel koşullanma paradigmasından tamamen farklı bir anlamda kullanıyoruz. Pekiştirme programına ilişkin sonuçları, mesela bu duruma uygulamaya çalışmak hiçbir anlam taşımaz. Üstelik tabii ki teknik olmayan “pekiştirme” terimini “hoşlanmak” ya da “beğenmek” ya da “bir şey öğrenmek” ya da buna benzer bir anlam dizisiyle kullanarak davranışa “açıklama” getirebiliriz. Aynı şekilde, Skinner bize büyüleyici bir hobinin “pekiştirici” olduğunu söylediği (s. 36) zaman, kuşkusuz, bu hobiye bağlanmaya götüren davranış olasılığının artacağını iddia etmektedir. Daha çok bu hobiden hoşlandığımızı ima etmektedir. Bu türden ifadelerin metne sadık kalınarak yorumlanması saçmalığa varır ve metaforik bir yorum sadece sıradan bir terimin yerine hiçbir kazanım getirilmeksizin eşsesli teknik bir terimin geçirilmesidir.

Skinnerci çeviri sistemi herhangi biri için gayet kullanışlıdır ve aslında edimsel koşullanma ve sonuçları hakkında hiçbir bilgi olmadan ve davranışın içinde gerçekleştiği koşullara ya da bizatihi davranışın doğasına ilişkin normal gözlemin ötesinde hiçbir bilirdişim olmadan kullanılabilir. Bu olguyu kabul ederek Skinner'ın “davranış bilimi”nin değerini eldeki amaçlar ve sağladığı içgörüler bakımından değerlendirebiliriz. Fakat bu çeviri sisteminin önemli bir kesinlik kaybına yol açtığını akılda tutmalıyız; şu basit sebepten ötürü ki davranışın, tutumun, fikrin vs. betimlenmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan bütün terimler dizisi laboratuvarından ödünç alınan (ve çeviride anlam kaybına uğrayan) yoksullaştırılmış terminoloji sistemine çevrilmelidir.¹³ O halde Skinnercı çevirinin “pekiştirici” gibi terimlerin metaforik kullanımıyla bile

hedefi genelde ıskalaması sürpriz sayılmaz. Nitekim Skinner “Kişi bir şeyi, fırsat düştüğünde o şeyi almak için harekete geçerse ister,” demektedir (s. 37). Bu yaklaşımdan, fırsat düştüğünde ama istek olmadığında, söz gelimi düşüncesiz biçimde ya da bir görev duygusuyla bir şeyi alma eyleminin imkânsız olduğu çıkar (her zamanki gibi kişinin istediği şeyin görevini yapmak vs. olduğunu söyleyerek Skinner’ın iddiasını sıradanlığa indirgeyebiliriz). Skinner’ın “eğer”e, “eğer ve sadece eğer” anlamını verdiği bu bağlamdan anlaşılmaktadır. Nitekim onun “istek” tanımından kişinin bir şeyi istemesinin, fakat fırsat düştüğünde onu almak için, söz gelimi vicdani nedenlerden ötürü harekete geçmemesinin imkânsız olduğu sonucu çıkar (gene bu türden nedenleri “fırsat”a bağlayarak sıradanlığa kaçabiliriz). Ya da “bir davranışı ne kadar az anlarsak ona hayran olma olasılığımız o kadar artar” (s. 53) iddiasını ele alalım. Güçlü bir “açıklama” duygusuyla bundan, neredeyse hiçbir davranışı açıklayamadığımız için bütün davranışlara hayran olduğumuz sonucu çıkar. Daha gevşek bir anlamda Skinner, Eichmann’ bizim için anlaşılabilir ise, fakat bizler Vietnamlıların neden savaştıklarını anlıyorsak, bu durumda Vietnam savaşına değil Eichmann’a hayran olmamız olasıdır.

Skinner’ın sisteminin gerçek içeriği ancak aşağıdakine benzer örnekler incelenerek değerlendirilebilir:

“Fiziksel olarak kısıtlanmadığı koşullarda bir kişi, cezalandırılma tehdidi altında olduğu zaman asgari düzeyde özgür ya da saygındır” (s. 60). Böylece ağır tehdit karşısında otoriteye boyun eğmeyi reddeden biri bütün itibarını kaybetmiştir.

“Söylemenin eşiğinde olduğumuz, fakat yardım görmeden söyleyemediğimiz şeyleri söylememize yardım eden kitapları okuruz” ve böylece “yazarı anlarız” (s. 86). Bu görüş onaylamamızın beklenmediği kitapları okumadığımızı ve onların ne dediğini anlamadığımızı mı gösterir? Böyle değilse, iddia boştur. Böyleyse, saçmadır.

“İyi” dediğimiz şeyler olumlu pekiştiriciler ve “kötü” dediğimiz şeyler olumsuz pekiştiricilerdir (s. 104, 107); olumlu pekiştiriciler edinmeye ve olumsuz pekiştiricilerden kaçınmaya çalışırız (s.

* Nazi savaş suçlusu –çn.

107).¹⁴ Bu, insanların tanımı gereği neden daima iyiyi aradıklarını ve kötüden kaçındıklarını açıklar. “Davranışa . . . başkaları tarafından olağan biçimde pekiştirilme tarzına göre iyi ya da kötü denir” (s. 109). Hitler, olaylar ve çevresinde bulunanlar tarafından “pekiştirildiği” sürece, davranışı iyiydi. Öte yanda, Dietrich Bonhoeffer ve Martin Niemoeller’in davranışı, tanımı gereği kötüdür. Kutsal Kitap meseline Sodom’da on iyi adam aramak çelişkindi. Sonuçları şimdi incelenmekte olan edimsel pekiştirici araştırmasının bir “değerler bilimi” olduğunu hatırlayın (s. 104).

“Bir kişi, davranışının sonuçlar tarafından güçlendirilmiş olması anlamında . . . kasıtlı olarak hareket eder” (s. 108)–kasıtlı olarak intihar eden bir kişi örneğindeki gibi.

Bir canavarı öldüren kahraman “onu tam olarak başka canavarları da haklamaya teşvik eden” övgüyle pekiştirilir (s. 111)–ve böylece ölüm döşeğinde ya da cenazesinde asla övülmez.

“Doğruyu söylemelisin (söylemen gerekir)” ifadesi, bu değer biliminde “Arkadaşlarının onayıyla pekiştirilirsene, doğruyu söylediğin zaman pekiştirilmiş olursun,” anlamına gelir (s. 112). Doğruyu söylemenin saçma görüldüğü ve onaylanmadığı bir altkültürde, onaylanarak pekiştirilen bir kişinin doğruyu söylememesi gerekir. Ya da daha belirgin biçimde, “Doğruyu söylemen gerekir” ifadesi yanlıştır. Aynı şekilde yanına kâr kalacağından neredeyse eminse kişiye çalmamasını söylemek yanlıştır, çünkü “Çalmaman gerekir” sözü şu şekilde çevrilebilir: “Cezalandırılmaktan kaçınma eğilimindeysen, çalmaktan kaçın” (s. 114).

“Bilimsel keşifler ve icatlar mümkün olmayandır; yani keşif ve icatla anlam kazanan şeydir” (s. 155). Böylece yeni ve mümkün olmayan bir tarzda düzenlenen matematik formüllerle (tanım gereği) matematiksel bir keşif yapmayı başardım.

Uyaranlar dikkati çeker, çünkü onlar önemli şeylerle birleştirilmişlerdir ve pekiştirmenin olumsuzlukları içinde şekillenmişlerdir (s. 187). Böylece, eğer iki başlı bir kedi bir odanın içinde yürüyorsa, sadece kedileri önemli bulanlar buna dikkat edeceklerdir; diğerleri hiçbir şekilde dikkat etmezler. Bütünüyle yeni bir uyaran –türler ya da birey için yeni– bütünüyle göz ardı edilecektir.

Kişi kendi davranış kurallarını “bir cezalandırıcı olumsuzluklar analizinden” türetebilir (s. 69) ve bir kişi “kültürün kendisinden daha uzun zaman varolacağı olgusuyla” pekiştirilebilir (s. 210). Böylece, hayal edilen bir şey bir “pekiştirici uyaran” olabilir. (Ertelenmiş sonuçların pekiştirici çabasını “gasp” eden “koşullu pekiştiriciler”e ilişkin tuhaf tartışmayı bu örneğe uygulamaya çalışın-s. 120-2.)

Bir kişi “çevresel koşullar onu cesurca davranmaya yönelttiği zaman cesurca davranır” (s. 197). Daha önce belirtildiği gibi, olumlu pekiştiriciler edinmeye çalıştığımız için, cezalandırma ya da ölüm muhtemel bir sonuç ise hiç kimsenin cesurca davranamayacağı sonucuna varabiliriz (ölümünden sonra kişiyi etkileyecek “uyaranlar”la “pekiştirilmedikçe”).

Hoşnutsuz, cesareti kırılmış, hayal kırıklığına uğramış bir genç adamda amaç duygusu yoktur ve o tam olarak pekiştirilmemiş bir kişidir. O halde servete ve satın alabileceği olumlu pekiştiricilere ulaşabilen kişide bu türden duygular olmayacaktır.

Bu örneklerin çoğunda, belki de hepsinde, Skinnercı terminolojinin belirsizliğine dayanarak, mesela, “pekiştirme”yi beğenilen, istenen, niyetlenilen vs. herhangi bir şey için örtü bir terim gibi kullanarak hatayı totolojiye dönüştürebildiğimize dikkat edin.

Skinner’ın teorisinin açıklayıcı gücünü şu tip (gayet tipik) örneklerle test edebiliriz: Bir piyanist bir ölçüyü yumuşak biçimde çalmayı öğrenir, çünkü “yumuşak biçimde çalınan ölçüler pekiştiricidir” (s. 204); “Kişi bir dava uğruna savaşmanınne olduğunu ancak bir dava uğruna savaşmak denilen durumu algılamayı ve bilmeyi öğrendiği uzun bir tarihin ardından bilebilir” (s. 190); ve benzeri.

Aynı şekilde Skinner’ın davranışsal teknolojisinin gücünü, sunduğu yararlı gözlemleri ve yaptığı tavsiyeleri düşünerek algılayabiliriz: “Cezalandırılabilir davranış, gerçekleşmesi muhtemel olmayan koşullar yaratılarak asgari düzeye indirilebilir” (s. 64); eğer bir kişi “başkalarının hayatlarından memnun olduklarını gördüğü zaman güçlü biçimde pekiştirilirse . . . çocukların mutlu oldukları bir ortam tasarlayacaktır” (s. 150); aşırı nüfus artışı, nükleer savaş,

kirlilik, kaynakların tükenmesi bir sorunsal, “insanları daha az çocuk sahibi olmaya, nükleer silahlar için daha az harcama yapmaya, çevre kirliliğini durdurmaya, daha az kaynak tüketmeye sırasıyla teşvik edecek şekilde mevcut uygulamaları değiştirebiliriz” (s. 152).

Okur bunlardan daha derin düşünceleri araştırabilir. Araştıracı, fakat bulamayacaktır.

Bu kitapta Skinner, insan davranışı ve topluma ilişkin erken spekülasyonlarından daha sık biçimde genetik mirasın rolüne değinir. Bu durumun, vardığı sonuçlarda bazı değişikliklere yol açacağını ya da kendisinin yeni sonuçlara ulaşacağını düşünürüz. Fakat böyle olmaz. Sebebi, Skinner’ın pekiştirmenin olumsuzluklarıyla denetim hakkında olduğu kadar genetik miras hakkında da belirsiz ve kapalı olmasıdır. Ne yazık ki sıfır artı sıfır hâlâ sıfıra eşittir.

Skinner’a göre, “Zihinsel açıklamaların gerektiğinde icat edilebilme kolaylığı belki de bunları ne kadar az dikkate almamız gerektiğine dair en iyi ölçüdür” (s. 160). “Zihinsel” olanın yerine “Skinnerci” sözünü geçirerek bunu doğru bir ifadeye dönüştürebiliriz. Aslında, Skinnerci bir çeviri her davranış betimlemesi için daima mevcuttur–bir edimin “pekiştirici” ya da “pekiştirilmiş” olduğu için ya da pekiştirmenin olumsuzlukları davranışı bu şekilde biçimlendirdiği için gerçekleştirileceğini her zaman söyleyebiliriz. Her duruma uygun bir açıklama vardır ve sistemin boşluğu veri alındığında, yanlısımız asla kanıtlanamaz.

Fakat Skinner’ın “zihinsel açıklamalar”la ilgili yorumu, terimi kullanış tarzı dikkate alındığında, kesinlikle hatalıdır. Mesela, (1)-(4) ifadelerini ele alalım:

- (1) İki adam eşlerine birbirini öldürme sözü verdi
- (2) İki adam eşlerini birbirini öldürmeye ikna etti
- (3) İki adam bana birbirini öldürme sözü verdi
- (4) İki adam beni birbirini öldürmeye ikna etti

Bu cümleleri (kendi deneyimimiz bakımından yeni olsa bile) şu şekilde anlarız: (1) “İki adamın her biri karısına diğerini öldürme sözü verdi” sözünün yorumudur ve iki adamın birbirini öldüreceği anlamına gelir; (2) “İki adam kendi eşlerini birbirini öldürmeye ikna

etti” sözünün yorumudur ve eşlerin birbirini öldürecekleri anlamına gelir; (3) “İki adamın her biri bana birbirini öldürme sözü verdi” sözünün bir yorumudur; fakat (4) bunlardan herhangi birinin yorumu değildir ve aslında herhangi bir şekilde “repertuvar”ımızda olan bir cümle değildir. Soyut bir dil teorisi, Skinner’ın (gayet meşru biçimde) “zihinsel” dediği bir teori içinde, bu olgulara bir açıklama önerebiliriz. Ne var ki bu ve buna benzer pek çok olgu¹⁵ için tatmin edici bir “zihinsel açıklama,” yani bu olguları açıklayacak ve başka olgular tarafından çürütülmeyecek bir genel ilkeler sistemi icat etmek kolay değildir. Bir “içsel (zihinsel) durumlar” teorisi kurmak Skinner’ın inandığı şeyin aksine kolay bir görev değildir. Bu durumda da Skinnercı açıklamaya rağmen, “benzer” ve “genelleştirme” gibi mistik nosyonların kullanılması, olgular ne olursa olsun, elbette anında icat edilebilir. Skinner’ın bunu anlayamaması onun insan düşünce ve eylem alanında ampirik içeriğe sahip olan açıklayıcı teoriler inşa etme girişimi konusunda sergilediği isteksizlikten kaynaklanmaktadır: Bu isteksizlik nedeniyle, hiçbir belirgin ilerleme yoktur –bu alanda bugünün formülasyonları on beş ya da yirmi yıl öncesinden pek farklı değildir– ve tözden yoksun bir sistem içinde olgular her ne olursa olsun, açıklamaların gerektiğinde icat edilebileceğini dert etmeyenler için hiçbir ikna edici çürütme de yoktur.

IV

Buraya kadar Skinner’ın iddialarının bilimsel statüsünü ele almış bulunuyoruz. Şimdi “bir kültür tasarımı” meselesine gelelim. Skinner’ın “bilim”inin ilkeleri bir kültür tasarlama konusunda bize hiçbir şey söylemez (çünkü bunlar neredeyse hiçbir şey söylemez), fakat bu Skinner’ın aklında ne olduğu konusunda bizi tamamen karanlıkta bıraktığı anlamına da gelmez. Şuna inanır: “Bir bütün olarak nüfusun denetimi uzmanlara; uzmanlaşmış pekiştiricileri ve kodifiye edilmiş olumsuzluklarıyla birlikte polise, rahiplere, mülk sahiplerine, öğretmenlere, terapistlere vs. aktarılmalıdır” (s. 155).

Bir kültürün denetçisi ve tasarımcısı denetlenen grubun mensupları olmalıdır (s. 172). Davranış teknolojisi “bir kültür tasarımına uygulandığında o kültürün yaşaması bir değer olarak işlev görür.” Eğer kültürümüz “kendi hayatından çok, ilkesel değeri olarak özgürlük ya da onuru benimsemeye devam eder” ise “bir başka kültürün geleceğe daha büyük bir katkıda bulunması mümkündür.” Mevcut denetim imkânlarını kullanmayı reddetmek, “öldürücü bir kültürel mutasyon” olabilir. “Hayatta özgürlük ve mutluluk arayışı, temel haklardır . . . [fakat] onlar bir kültürün yaşaması için sadece küçük bir etkiye sahiptir” (s. 180-3); kültürün yaşamasını bir değer olarak gören davranış teknolojisi için bunların nasıl bir önem taşıdığı merak edilebilir. Doğrudan ele aldığımız bu ve benzeri gözlemler bazı okurları Skinner’ın totaliter bir denetim biçimini savunmakta olduğundan kuşkulandırmaya yönelten şey olabilir.

Ne kadar belirsiz olursa olsun özgül tavsiyelerinde Skinner’ın kendi konumunu “özgürlük edebiyatı”ndan ayırmayı başardığı kuşku götürmez. Skinner, “özgürlük edebiyatı”nın “herhangi bir zamanda caydırıcı sonuçlara sahip olmayan denetimi . . . göz ardı ettiği”ni (s. 41) ve muhalefeti her türlü denetime teşvik ettiğini iddia eder. Bu arada çok daha yaygın bir denetim kullanımını önerir ve bunun hiçbir caydırıcı sonucu olmadığını iddia eder. Bu selim tipte en bariz denetim formu farklılaştırılmış ücretlerdir. “Özgürlük edebiyatı”nın bu türden denetimi göz ardı ettiğini söylemek elbette yanlıştır. Sanaevi devriminden bu yana, doğrudan cezalandırma yerine, yoksunluk ve ödüllendirmeye dayanan “ücret köleliği” ve “selim” denetim formları sorunlarıyla çok fazla ilgilenilmiştir. Bu sorun özgürlük edebiyatını Skinner’ın toplumsal kavramlarından belirgin biçimde ayırır. Ya da konuşma özgürlüğünü ele alalım. Skinner’ın yaklaşımı doğrudan cezalandırmayla konuşmanın denetlenmesinden kaçınılması gerektiğini, fakat konuşmanın uygun biçimde, söz gelimi uygun işlerin kültür tasarımını gerçekleştirenlerin onayladığı şeyleri söyleyen kişilerle sınırlanması yoluyla denetlenmesinin gayet uygun olduğunu öne sürer. Skinner’ın fikirleriyle uyum içinde, terfilerin sadece konuşmalarında ve yazılarında kültürün kurallarına uyanlara bahşedilmesi halinde akademik özgürlük ihlal edilmiş olmayacaktır. Bununla birlikte, fazla ileri gitmek, inandığı şeyi söyleyerek yoldan

çıkanları cezalandırmak, gene Skinner’a göre, yanlış olacaktır. Bu türden sapkınlar bir yoksunluk durumunda kalacaklardır. Aslında insanlara, terfiyle “pekiştirilen” şeyler söylemeleri gerektiğini bildiren, izlemeleri gereken katı kuralları vererek, “dünyayı daha güvenli hale” getiririz ve böylece davranışsal teknolojinin amaçlarına ulaşmış oluruz (s. 74, 81). Özgürlük edebiyatı, gayet isabetli biçimde, bu türden denetimleri reddedecek ve onlardan tiksinecektir.

Aslında, Skinner’ın yaklaşımında, katı yasaların kendilerinin de boyun eğdikleri ve vahim cezalandırma tehdidinde maruz insanlar tarafından uygulandığı bir polis devletiyle bağdaşmayan hiçbir şey yoktur. Skinner davranışsal bir teknolojinin hedefinin “davranışın nadiren cezalandırıldığı ya da asla gerçekleşmediği bir dünya tasarlamak” olduğunu öne sürer—bir “otomatik iyilik” dünyası (s. 66). “Esas sorun,” diye açıklar, “denetim tekniklerinin etkili olmasıdır.” Bu teknikler, “dünyayı daha güvenli hale getirecek”tir. İşleri cezalandırılabilir davranışların nadiren gerçekleşeceği şekilde düzenleyerek, dünyayı “bebekler, zekâ özürlüler ya da psikotikler” için daha güvenli hale getiririz. Ancak bütün insanlara bu şekilde davranılabilirse, “zaman ve enerjiden büyük tasarruf sağlanmış olacaktır” (s. 66, 74). Skinner bile, belki farkında olmadan, bu selim ortamın nasıl oluşturulabileceğine ilişkin bazı göstergeler sunar:

Bütün yurttaşlarını ajanlara dönüştüren ya da onları her şeyi gören bir Tanrı kavramını yücelten bir dine kazanan bir devlet, cezalandırıcıdan kaçınmayı imkânsız hale getirir ve cezalandırıcı olumsuzluklar böylece azami ölçüde etkili olur. İnsanlar görülebilir hiçbir gözetimin olmamasına rağmen gayet iyi davranırlar. [s. 67-8]

Bir başka yerde “elbette” özgürlüğün “görülebilir denetim sönümlendikçe yükseldiği”ni öğreniyoruz (s. 70). Bu nedenle, betimlenen durum bir azami özgürlük durumudur, çünkü görülebilir hiçbir denetim yoktur; aynı nedenden ötürü bu bir en yüksek onur durumudur. Ayrıca, “görevimiz” “hayatı daha az cezalandırıcı hale getirmek” olduğu için (s. 81), betimlenen durum ideal görünecektir. İnsanlar iyi davrandıkları için, hayat asgari ölçüde cezalandırıcı olacaktır. Bu şekilde, “insanların otomatik olarak iyi oldukları bir ortama doğru” ilerleyebiliriz (s. 73).

Bu düşünceleri genişleterek, sakinlerinin birbirlerini gözetledikleri, gaz odalarından dumanlar tüten ve zaman zaman bu pekiştiricinin anlamını hatırlatan sözlerin işitildiği, iyi yönetilen bir toplama kampı düşünün. Neredeyse bu mükemmel bir dünya olarak görülecektir. Skinner, totaliter bir devletin ertelenmiş caydırıcı sonuçları nedeniyle ahlaki bakımdan yanlış olduğunu iddia eder (s. 174). Fakat tasarladığımız bu hoş kültürün içinde acil ya da ertelenmiş hiçbir caydırıcı sonuç olmamalıdır. İstenmeyen davranış krematoryum tehdidi ve her şeyi gören ajanlar sayesinde başından itibaren tasfiye edilmiş olacaktır. Bu durumda bütün davranışlar otomatik olarak, gerektiği ölçüde “iyi” olur. Hiçbir ceza olmayacaktır. Herkes pekiştirilmiş olacaktır; elbette, kurallara itaat etme kabiliyetine göre, farklılaştırılmış olarak. Skinner’ın şemasında, bu toplumsal düzene yönelik hiçbir itiraz yoktur. Bu düzen daha çok ideale yakın görülür. Belki de şunu belirterek onu daha iyi hale getirebiliriz: “Tehditten kurtuluş, tehditten daha büyük bir pekiştirici haline gelir” (dağcılıkta olduğu gibi; s. 111). O halde total pekiştirmeyi güçlendirebiliriz ve daha yoğun bir tehdit tasarlayarak, söz gelimi, feryatları dinleterek ya da yurttaşlarımıza krematoryumu betimlerken arada gizli işkence görüntüleri sunarak, kültürü geliştirebiliriz. Bu kültür belki bin yıl yaşayabilirdi.

Skinner’ın tavsiyeleri bu şekilde yorumlanabilse de, onun toplama kamplarını ve totaliter yönetimi (hiçbir itirazda bulunmasa da) savunmakta olduğu sonucuna varmak yersiz olacaktır. Böyle bir sonuç, Skinner’ın biliminin temel bir özelliğini, yani onun boşluğunu gözden kaçırır. Skinner, “bir kültürün yaşaması”nın davranış teknolojisi için önemli bir değer olduğuna inanmış görünmesine rağmen, ansızın ortaya çıkan soruları ele almayı başaramaz. Kültür değiştiği zaman varlığını sürdürür mü, yoksa ölür mü? Bu kültürün, Skinner’ın kişisel olarak modası geçmiş gördüğü temel bireysel hakları kapsayacak şekilde genişlediğini düşünün (s. 180-3). Yaşar mı, ölür mü? Reich’in bin yıl yaşamasını ister miyiz? Neden olmasın, eğer kültürün yaşaması davranış teknolojisi için bir değer olarak işlev görüyorsa? Aslında insanların hem yaptırımların azaltılmasıyla hem de farklılaştırılmış pekiştirmeye (tercihli olarak) “pekiştiril-

miş” olduklarını farzedin. Bu durumda kültürü bu sonuca yol açacak şekilde mi tasarlayacağız? Böylece, Skinner’ın zorladığı şekilde etkin denetimi genişletmekten çok azaltmış mı olacağız? İnsanların üretken çalışmayı özürce gerçekleştirme fırsatına sahip olma arzularının gerçekleşeceği şekilde yapılandırıldıklarını farzedin. İnsanların, teknokratların ve komiserlerin, bankerlerin ve zenginlerin, kendi evlerini savunan köylüler üzerinde psikolojik irade testleri yapan çılgın bombacıların, şiir okumaktan aciz davranış bilimcilerinin ya da özgürlük ve onurun tarih sahnesinden silinmesini ya da unutulmasını sağlamaya çalışan herhangi birinin müdahalesinden özgür olmak istediklerini farzedin. O zaman bu hedeflere (elbette bunlara uygun bir Skinnercı ifade kazandırılabilir) ulaşmak için “kültürümüzü tasarlar” mıyız? Skinner’ın biliminde, kendisinin bu bilimin “değerler” düşüncesine uygun olduğu (görünüşe bakılırsa tam olarak) iddiasına rağmen bu türden soruların hiçbir yanıtı yoktur. Bu nedenledir ki Skinner’ın yaklaşımı, belirtildiği gibi, bir anarşiste olduğu kadar bir Nazi’ye de uygundur.¹⁶

V

Skinner’ın “boş zaman” ve “çalışma” nosyonlarını ele alış tarzı davranışçı inançlar sistemine (teşhis edilemeyen bir doktrin olarak hâlâ var olduğu ölçüde–bkz. yukarıda 342) ilginç bir içgörü sağlar. Bir organizmanın faaliyet düzeyinin onun “çevresel pekiştirme tarihi”ne bağımlı olduğunu ve “bir organizma, pekiştirildiği planlamalara bağlı olarak güçlü etkinlik ile tam sükunet arasında çeşitlilik gösterir” (s. 186) iddiasını hatırlayalım. O halde denetimlerin zayıflaması, özellikle bolluk koşulları (düşük yoksunluk) altında pasifliğe ya da rastlantısal davranışa neden olabilir (s. 186). Skinner, insanların “yapacakları pek az şey varsa;” mesela “başkalarını kendileri için çalışmaya zorlayacak ya da ikna edecek kadar güçlü” insanlar, çocuklar, emekliler ya da akıl hastalığı olanlar, bolluk ve refah toplumlarına mensup olanlar vs. “boş zaman geçirirler” demektedir. Skinner, devamlı, bunun “liberterin doğal bir hedefi”

olduğunu söyler (s. 177-80). Fakat boş zaman “insan türünün yeterince hazırlıklı olmadığı bir durumdur” ve bu nedenle tehlikeli bir durumdur.

Hiçbir şey yapmamak ile kişinin istediği işi yapabilmesi arasında bir ayırım yapılması gerektiği açıktır. Her iki durum da zorlanmanın olmamasını gerektirir, fakat kişinin istediği işi yapabilmesi fırsatların olmasını da gerektirir. Skinnercı varsayımlara göre, hiçbir şey yapmamak ile kişinin istediği şeyi yapabilmesi arasında ayırım yapmak zordur, çünkü herhangi birinin yoksunluk ve pekiştirici olmaksızın çalışma fırsatı edinmesini beklemek için hiçbir sebep yoktur. Böylece Skinner’ın kişinin istediği şeyi yapabileceği bir durum olarak “boş zaman” tanımından, boş zamanın (yani hiçbir şey yapmamak) kafese kapatılmış bir aslan ya da kuruma kapatılmış bir insan hâli gibi tehlikeli bir durum olduğu iddiasına kolayca kayıvermesi şaşırtıcı değildir.

Kişinin istediği şeyi yapabilmesi liberterin doğal bir hedefidir, fakat hiçbir şey yapmamak böyle değildir. İnsan türünün hiçbir şey yapmamaya yeterince hazırlıklı olmadığını söylemek doğru olabilir de, kişinin istediği şeyi yapabilme özgürlüğüne yeterince hazır olmadığını söylemek tamamen farklı bir meseledir. Aynı şekilde Skinner’ın kullandığı anlamda “boş zaman” hâlinde olan bir çocuk, enerjisini yaratıcı etkinliklerde harcaması için “pekiştirilmiş” olmayabilir, fakat bunu yapma fırsatını derhal değerlendirebilir de. Skinner’ın “boş zaman” terimini gevşek biçimde kullanması, onun varsayımlarına göre anlaşılabilir olmakla birlikte, kişinin istediği şeyi yapma özgürlüğü (Skinner için bu görünüştedir, çünkü böyle bir şeyin olmadığına inanır) ile, ilginç bir işin bulunmadığı bir kurumda ya da refah durumunda olduğu gibi hiçbir şey yapmamak arasındaki temel farklılığı karartır. Bu nedenle Skinner’ın ifadeleri, bunun tehlikeli, belki de “öldürücü kültürel mutasyon” olabileceği izlenimini, insanların işlerini seçmekte ve kendilerini tatmin edecek bir işe girmekte özgür oldukları toplumsal düzenlemelerin yaratılmasına aktarır. “Özgül kültürel koşullar”ın (fazla nitelendirilmemiş) boş zamanı olanların “sanatsal, edebi ve bilimsel üretkenlik”le uğraşabilmelerini sağladığı şeklinde daha ileri

bir yorum, sorunların açıklığa kavuşturulmasına Skinner'ın "pekiştirmenin olumsuzlukları"na ilişkin diğer ifadeleri kadar katkıda bulunur.

Tartışmanın tamamı "pekiştirmeler" sağlanmadıkça bireyler ot gibi yaşayacaklardır gibi boş bir arkaplan varsayımına dayanır. Üretken bir iş bulmanın doğal bir insani ihtiyaç olabilmesi, fırsat verildiğinde özgür bir insanın böyle bir iş araması ve onu enerjiyle yapması asla ele alınmayan bir olasılıktır—elbette Skinnercı çevirinin boşluk sistemi, totolojilerden yararlanmamız halinde bu türden işin bir "pekiştirici" olduğunu (ve bu nedenle benimsendiğini) söylememize izin verecektir.

Skinner'ın boş zaman ve özgürlük tartışmasındaki kalıcı arkaplan varsayımı, onunkinden bir ölçüde daha ciddi olan, en azından bir argüman formuna sahip ve bazı bulguları temel alan bir eserde de ortaya çıkar. Harvard'dan psikolog Richard Herrnstein'in yakınlarda çıkan bir makalesi¹⁷ üzerinde şu sıralarda önemli bir tartışma var. Makale, doğuştan gelen farklılıklarla ve "ödülleri" in bu farklılığa göre dağıtılmasıyla oluşan toplumsal tabakalaşma nedeniyle, Amerikan toplumunun istikrarlı bir kalıtsal meritokrasiye doğru sürüklenmekte olduğunu göstermeyi amaçlıyor. Bu tez, zihinsel yetenek farklılıklarının kalıtsal olduğu ve zihinsel yeteneği olan insanların evlenmelerinin ve çoğalmalarının daha olası olduğu hipotezine dayanıyor.¹⁸ Böylece Herrnstein'in IQ'yla ölçmeye çalıştığı zihinsel yetenek nedeniyle uzun vadeli bir tabakalaşma eğilimi oluşacaktır. İkincisi, Herrnstein "başarı"nın zihinsel yetenek gerektirdiğini ve toplumsal ödüllenenin "başarıya bağlı" olduğunu öne sürer. Argümanın bu adımı iki varsayımı somutlaştırır: Birincisi, gerçekte böyle olduğudur; ve ikincisi, toplumun etkin biçimde işlemesi için böyle olması gerektiğidir. Sonuç, daha yüksek IQ'lu gruplarda yoğunlaşan "toplumsal saygınlık (kazanç ve prestiji yansıtır)" ile birlikte kalıtsal meritokrasiye doğru bir eğilimin olduğudur. Toplum daha eşitlikçi hale geldikçe bu eğilim hızlandırılacaktır, yani yapay toplumsal engeller kaldırıldıkça, doğum öncesi (örn. beslenmeyle ilgili) kusurların üstesinden gelir ve böylece doğal yetenek toplumsal ödüle ulaşımında daha doğrudan bir rol oynayabilir. Bu ne-

denle, toplum eşitlikçi hale geldikçe, toplumsal ödüller kalıtsal bir meritokratik elit içinde yoğunlaştırılacaktır.

Herrnstein bu argüman nedeniyle ırkçı olarak geniş çapta kınandı. Bu sonuç bana mesnetsiz görünüyor. Ne var ki onun argümanında bu bakımdan kesinlikle kritik olan ideolojik bir unsur var. İkinci basamağı, yani IQ'nun ödüle ulaşmada bir etken olduğu ve toplumun etkin biçimde işlemesi için bunun gerekli olduğu iddiasını ele alalım. Herrnstein, aslında toplum “herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar” şeklindeki sosyalist görüş’e uygun biçimde örgütlenebilirse argümanının çökeceğini kabul eder. Argümanı, “gelirin (ekonomik, toplumsal ve siyasi) başarıdan etkilenmediği” bir toplumda uygulanmayacaktır.

Aslında Herrnstein, öne sürdüğü argümanın sadece başarının ödüllendirilmesi gerektiği varsayımını kapsamadığını, başarının özgül yöntemlerle ödüllendirilmesi gerektiğini işaret etmeyi başaramaz. Eğer bireyler başarı için sadece prestijle ödüllendirilselerdi, bundan önemli hiçbir sonuç çıkmazdı. Sadece, başarılarıyla saygınlık kazanan halk çocuklarının kendi başarılarından ötürü saygınlık kazanmalarının daha muhtemel olacağı sonucu, doğru olması halinde masum bir sonuç çıkardı (Herrnstein’in öteki varsayımları kabul edilerek). İki Olimpiyat yüzücüsünün çocuğu aynı başarıyı kazanmak için ortalama şanstan daha fazlasına sahip olabilir (ve bu yüzden alkışlanır), fakat bu hipotezden müthiş toplumsal sonuçlar çıkmaz.

Bu nokta aşikâr görünmekle birlikte, yanlış anlaşılmıştır (özellikle Herrnstein tarafından) ve bu nedenle belki de ek bir yorumu hak etmektedir. Herrnstein’la birlikte farzedelim ki yetenek “sadece kazanç için verilen emekte ifadesini bulur” ve bu türden yetenek kısmen kalıtsaldır. Ortalama yeteneğin üzerinde olan, böylece ortalamanın üzerinde fazladan bir (R) ödülüne ulaşan bir ana baba düşünelim. Hipoteze göre, bu ana babanın çocuğu Herrnstein’in kaydettiği gibi, ortalamaya doğru gerileme nedeniyle ana babadan daha az olmakla birlikte, muhtemelen ortalama yetenekten daha fazlasına sahip olacaktır. Böylece çocuğun, yeteneği sayesinde ortalamanın ötesinde fazladan bir (R') ödülüne ulaşması beklenecektir.

Burada (R'), (R)'den daha küçüktür. Söz konusu ödülün servet olduğunu farzedelim. Bu durumda çocuğun toplam artımı, bu ödülün toplumumuzdaki özellikleri veri alındığında, ($R'+R_1+R_2+R_3$) olacaktır. Burada, (R_1), (R)'nin çocuğa aktarılan bölümü, (R_2) ise (R_1)'in ek servet üretmesi olgusundan kaynaklanan artımdır ve (R_3), çocuğun (R_1)'le sağladığı başlangıç avantajları sayesinde (R')'nin ötesinde sağladığı artımdır. Toplumumuzda, (R_1), (R_2) ve (R_3) azımsanmayacak miktardadır ve elbette kuşaklar boyunca kümülatiftir. Böylece, toplumsal ödülün servet olması halinde, zaman içinde ödülün aile içinde yoğunlaşması yönünde anlamlı bir eğilim olabilir. Öte yanda, eğer toplumsal ödül ve etkileri aktarılamaz ise, çocuğun toplam artımı, genelde (R)'den daha az olan (R')'dir; önemli ve kümülatif ($R_1+R_2+R_3$)'e denk düşen hiçbir şey yoktur. Böylece prestij ve övgü toplumsal ödülün uyarıcısı olarak yeterliyse, Herrnstein'in tahmin ettiği gibi bir "kalıtsal meritokrasi" içinde yoğunlaştırmak ödüller için anlamlı bir eğilim olmayacaktır ki bu durumda Herrnstein'in "en sıkıntılı" sonucu boşa çıkar. Bu yönde var olabilecek en küçük eğilimler ne olursa olsun, "ödül"e yol açan yetenek türündeki eşleşmenin seçilen eşlerde kısmi bir etken olması nedeniyle bu eğilimler önemli ölçüde küçülecektir. Nihayet, prestijin aile içinde sürme eğilimi her ne olursa olsun, bu eğilim servet yoğunlaşmasının büyük ölçekli toplumsal sonuçlarının hiçbirine sahip değildir.

Ayrıca, prestij ve övgü, bu "ödül"ün daha fazlasını bir bireye garanti ederek bir diğerini bundan yoksun bırakmadığımız için servetten farklıdır. Herrnstein'in bireyler sadece kazanç için emek verirler varsayımını yine de kabul edersek, ödülün prestij olması halinde, görevi her ne olursa olsun yeteneklerine uygun ölçüde kazanan her bireye prestij güvencesi verilerek performans sağlanabilir. (Daha fazla yeteneği olanlara daha fazla prestij bahsetmenin hiçbir sebebi olmadığına, bu nedenle, bir başka bakış açısından Herrnstein'in kalıtsal bir meritokrasinin kaçınılmazlığına ilişkin inançlarının, ödülün prestij ve övgü olduğu varsayımında zemsiz olduğuna da dikkat edin.) Bir bireyin prestij olarak edindiği ödülün çalışmadan ya da daha az çalışarak ulaşacağı şeyden

daha büyük olmakla kalmaması, aynı zamanda yaptıkları işlerden ötürü başkalarına verilen prestijden de daha büyük olması elbette anlaşılabilir. Böyle bir kişi, başkalarının başarılı olması halinde muhtemelen yoksunluk ya da cezalandırılmışlık hissedecektir; söz gelimi, eğer bir başkası dikkati çeken bir roman yazar ya da bilimsel bir keşif yapar ya da iyi bir marangozluk işi çıkarır ve başarısından ötürü saygı görürse. Böyle bir durumla karşılaşan bu talihsiz varlık, bundan haz alacak yerde acı çeker. Böyle bir kişi için “farklılaştırıcı prestij” bir acı veya haz kaynağı ve çaba göstermenin zorunlu bir koşulu olacaktır. Ne var ki bu ruhsal rahatsızlık formunun insan türünün bir özelliği olduğunu farzetmek için hiçbir neden yoktur.

Herrnstein’ın doğadan gelen bu rahatsızlığın insanları nitelendirdiğine inandığını kaydetmek gerekir. Prestij “iş sürdürmek bakımından para ve güç dahil toplumumuzdaki ödüllerden az olmayan” bir güce sahipse, prestij eksikliğinin “üzüntü ve pişmanlığa” neden olmasını ve toplumun “kalıtsal meritokrasi” içinde “ölümcül bir prestij rekabetiyle tabakalaşması”nı kaçınılmaz görür. Belirtildiği gibi, ödül eğer prestij ise, Herrnstein varsayımları doğru olsa bile uzun vadeli tabakalaşma varsayımında hatalıdır. İnsanların, Herrnstein’ın belirttiği özel anlamda bir “farklılaştırıcı ödül”e ihtiyaç duydukları; yani sadece çalışmayarak ya da daha az çalışarak daha fazla prestije değil, kendi akranlarından da daha fazla prestije ihtiyaç duydukları varsayımı ne olacak? Eğer bu doğruysa, başkalarının başarı ve saygınlık kazanması halinde insanların “acı veren manevi yoksunluk” yaşayacaklarını ve kendilerini bir “ölümcül prestij rekabeti” içinde bulacaklarını umabiliriz. Elbette bu hayal edilebilir, ancak bu varsayım da bana diğerleri kadar tuhaf ve uygunsuz görünüyor ki bu konuya döneceğim. Ancak, insan doğasına ilişkin bu tuhaf inancın statüsü ne olursa olsun, Herrnstein’ın esas ve “en sorunlu” sonucuyla hiçbir ilgisinin olmadığı anlaşılmış olmalı. Tekrarlayalım: Prestij ve saygı emeği harekete geçirmek için yeterliyse (Herrnstein’ın yetenek kendisini sadece kazanç için emekte ifade eder varsayımına göre) istikrarlı bir “kalıtsal meritokrasi”de uzun vadeli bir anlam eğilimi beklemek için hiçbir sebep yoktur; böyle bir eğilim ne “çağdaş siyasal ve toplumsal

hedefler”in gerçekleşmesiyle gclendirilir, ne de Herrnstein’in yaşayabilir bir toplumda istikrarlı bir “kalıtsal meritokrazi”nin yk-seleceği “değerlendirme”sini kabul etmek için herhangi bir neden vardır. Özetle, onun merkezi ve “en sorunlu” sonucundan geriye kalan hiçbir şey yoktur.

Herrnstein ve diğerlerinin rahatsız edici buldukları sonuç, servet ve gcn kalıtsal bir meritokrazi içinde yoğunlaşma eğiliminde olmasındır. Fakat bundan sadece servet ve gcn (tek saygınlığın değil) başarılı kazanımların dl olması gerektiği ve bunların (ya da sonuçlarının) ana babadan çocuklara aktarıldığı varsayımı çıkar. Herrnstein’in kendi argümanı için hayati olan özgül etkenleri ayıramaması ve servetin yanı sıra saygınlığı da kapsayacak şekilde her tür “dl” kapsamak için “gelir (ekonomik, toplumsal ve siyasi)” sözcüğünü kullanması sorunu karmaşıklaştırmaktadır. Servet ile “toplumsal statü”nn sürekli biçimde zdeşlenmesi, durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Nitekim kendisi, toplumsal merdiven daraldıkça en dipte kalan insanları kurtarma yönteminin toplumun kümelenen servetini “tepede daha fazla yer bırakacak şekilde artırmakta” olduğunu yazar–“toplumsal statü” bir övgü ve saygı meselesi ise bu doğru değildir. (Herrnstein’in örtük varsayımında bile, gelir bölüşümünün aynı ölçüde bariz bir strateji olarak görüleceğini gözden kaçırırız.)

O halde bu argüman için önemli olan daha dar varsayımı ele alalım: Aktarılabilir servet ve iktidar, toplumun daha etkin işlemesi için zihinsel yeteneğe gelir ve gelmelidir. Eğer bu varsayım yanlışsa ve toplum az ya da çok “sosyalist görüş”e uygun biçimde rgtlenenebilirse, Herrnstein’in argümanından geriye hiçbir şey kalmaz (Herrnstein’in öteki olgusal varsayımlarının ancak rekabetçi bir topluma uygulanacak olması dışında). Fakat Herrnstein varsayımın doğru olduğunu iddia eder. Sebep, yeteneğin “kendisini sadece kazanç için emekte ifade etmesi” ve insanların “–ekonomik ya da başka türlü– kazanç için rekabet etmeleri”dir. İnsanlar ancak “toplumsal ve siyasal nüfuz ya da tehditten kurtuluş”la dllendirilirlerse çalışacaklardır. Bütün bunlar sadece iddia edilirler; bu iddialar için hiçbir gerekçe ne sürülemez. İnsanların uğrunda rekabet

ettikleri “kazanç”ı aktarılabilir servet ve güç olarak saptamamız halinde, Herrnstein’in öne sürdüğü argümanın bizzat çıkardığı şaşırtıcı sonuçları desteklediğine bir kez daha dikkat edin.

İnsanların ancak (aktarılabilir) servet ve güç kazanmak için çalışacakları, bu nedenle toplumun sosyalist görüşle uyum içinde örgütlenemeyeceği varsayımına inanmanın sebebi nedir? İyi bir toplumda herkes ilginç bir iş bulma fırsatına sahip olacaktır ve her bir kişinin kendi yeteneklerini mümkün olan en geniş kapsamda gerçekleştirmesi sağlanacaktır. Özel olarak servet ve güç formunda dışsal ödül daha fazla gerekli olacak mıdır? Kişinin yeteneklerinin ilginç ve toplumsal olarak yararlı işe uygulanmasının kendi başına ödüllendirici olmadığını varsayarsak, yaratıcı ve üretken işte kişinin yeteneklerine uyan ya da başkasına (söz gelimi, kişinin ailesi, arkadaşları, ortakları ya da sadece toplumun diğer mensupları) yardımcı olan hiçbir gerçek tatmin yoktur. Bunu farzetmediğimiz taktirde, Herrnstein’in diğer varsayımları kabul edilse de, bundan servet ya da gücün ya da nüfuzun kalıtsal bir elite yoğunlaşması gerektiği sonucu çıkmaz.

Örtük varsayım aslında Skinner’inkiyle aynıdır. Herrnstein’in argümanı hiçbir güce sahip olmadığı için, insanların ancak kazanç için çalıştıklarını ve ilginç ya da toplumsal olarak yararlı işten ya da iyi yapılan işten ya da bu türden faaliyetlere gösterilen saygıdan duyulan tatminin herhangi birini çalışmaya teşvik etmek için yeterli bir “kazanım” olmadığını varsayabiliriz. Varsayım, özetle, maddi ödül olmazsa insanların ot gibi yaşayacaklarıdır. Bu hayati varsayım için uygun bir argüman öne sürülmez. Herrnstein, daha ziyade, fırıncıların ve oduncuların, toplumsal merdivenin zirvesinde olanların yerine “en yüksek maaşları almaları ve en yüksek toplumsal onaya sahip olmaları” halinde,¹⁹ “IQ ölçeğinin de tersine döneceği”ni ve en yetenekli olanların fırıncı ve oduncu olmaya çalışacaklarını iddia etmiş olur. Elbette bu öne sürülemez, ancak ister istemez bireylerin sadece dışsal ödül için çalıştıkları iddiasının bir tekrarı olur. Üstelik bu aşırı derecede mantıksız bir iddia dır. Herrnstein’in daha fazla para kazanabilecekse bir fırıncı ya da oduncu olacağından çok kuşkuluyum.

Herrnstein'ın makalesi üzerine yapılan yorumlarda da benzer noktalara işaret edilmiştir,²⁰ ancak kendisi bunlara tepki gösterirken “farklılaştırıcı ödüller karmaşasına son verme”nin hiçbir yolu olmadığı inancını tekrarlamakla yetinir. Ne var ki süregiden iddia argümanla karıştırılmamalıdır. Herrnstein'ın, tarihin . . . gösterdiğine dair bir sonraki iddiası, aslında yenilgiyi kabul eder. Kuşkusuz, tarih servet ve gücün onları biriktirecek kişilerin ellerinde yoğunlaştığını gösterir. İnsanın aklına Herrnstein'ın sadece herkesin bildiği bu gerçeği öne sürmekten fazlasını yapmaya çalıştığı geliyor. Kendi argümanını nihai olarak bu iddiaya indirgeyerek Herrnstein üstü kapalı biçimde argümanının dayandığı önemli bir varsayımın, kanıtlanmayan ve desteklemeyen, yetenekli olanın daha yüksek ödüller alması gerektiği varsayımının hiçbir gerekçesi olmadığını teslim eder.

Tarihin ve deneyimin gösterdiğine daha dikkatli biçimde bakarsak, serbest hareket acımasızlık, kurnazlık, yağcılık ve diğer niteliklerden oluşan bileşimin rekabetçi toplumlarda “başarı” sağlamasına izin veriyorsa, bu niteliklere sahip olanların zirveye çıkacakları, servetlerini ve güçlerini edindikleri ayrıcalıkları korumak ve genişletmek için kullanacakları sonucuna varırız. Onlar aynı zamanda ideolojileri bu sonucun yegâne adil ve doğru sonuç olduğunu kanıtlamak için inşa edeceklerdir. Bu arada, kapitalist ideolojinin ve davranışçı doktrinin (totolojik olmayan türünün) aksine, pek çok insanın sıklıkla sadece ya da tek başına maddi kazanç sağlamak ya da azami alkış almak için eylemediğini buluruz. Herrnstein'ın kendi argümanının geçerli olması için reddetmek durumunda kaldığı, “sosyalist” görüşün uygulanamazlığını “tarih gösterir” argümanına (sunulması halinde) gelince, bu ancak tarihin de gösterdiği gibi kapitalist demokrasinin imkânsız olduğuna dair on sekizinci yüzyıl argümanıya aynı statüye konulabilir.

Fırsat verildiğinde, bazı insanların maddi ödül ve güç biriktirecek “ekonomik azamileştirciler” olduğunu öne süren argümanlar zaman zaman ortaya çıkar.²¹ Benzer bir mantıkla insanların psikopat caniler olduklarını, çünkü şiddet içeren suç işleme eğilimindeki insanların her türlü kısıtlamadan özgür oldukları verili toplumsal

koşullar altında, psikopat olmayanlar boyun eğmek zorunda kalırlar. Güç ve servet biriktirebileceklerini de kanıtlayabiliriz. Açık ki tarihin derslerinden temel insan eğilimlerine ilişkin ancak en denenmiş sonuçlara varabiliriz.

Herrnstein'in tartışmasız ve önemli iddiasının yanlış olduğunu farzedin. Zorlu ve yaratıcı işte kişinin yeteneklerini kullanmasında aslında sahici bir tatmin olduğunu farzedin. Bunun küçük bir dışsal ödülle bile karşılanabileceği; hoş olmayan ve sıkıcı görevlerin yerine getirilmesi için "pekiştirici" sağlamak gerektiği öne sürülebilir. Bundan, daha az yetenekli olanlar arasında bir servet (ve servetten gelen güç) yoğunlaşması olacağı sonucu çıkar. Bu sonucu zorlamıyorum, fakat bunun temel ve desteklenmeyen varsayımının yanlış olması halinde Herrnstein'inkinden daha uygun olduğu gözlemlenir.

İnsanların "kazanç"la çalışmaya sürülmesi ya da çekilmesi gerektiği inancı tuhaf bir inançtır. Elbette, boş Skinnerci şemayı kullanır ve ilginç ya da yararlı işin "pekiştirici niteliği"nden söz edecek olursak bu doğrudur; ve Herrnstein'in teziyle ilgili olmamakla birlikte, aranan "kazanç"ın sadece genel saygınlık ve prestij olduğu görüşü de doğru olabilir. Herrnstein'in argümanı için gerekli olan varsayım, yani insanların servet ya da güç ödülüyle çalışmaya sürülmeleri ya da çekilmeleri gerektiği varsayımı kesinlikle bilimden türemez; ne de bunun kişisel deneyimle desteklendiği görülür. Herrnstein'in, kaydedildiği gibi, kendisini genelleştirmeden dışlayacağını düşünüyorum. Böylece, bir öğretmen ve araştırmacı psikolog olarak mevcut konumundan daha fazla ödenmesi halinde Herrnstein'in derhal çöp toplayıcısı olarak işe gireceğine ikna olmuş değilim. Eminim, kendi işini serveti (ya da prestiji) azaltmak için yapmadığını, ilginç ve zorlayıcı, yani içsel olarak ödüllendirici bir iş olduğu için yaptığını söyleyecektir; ve bu yanıtın doğru olduğundan kuşkulanan için hiçbir neden yoktur. Kendisi, istatistiksel bulguların, "hedefiniz çok yüksek gelirse ve yüksek bir IQ'ya sahipseniz, lisenin ötesinde yüksek öğrenimle vakit kaybetmemeniz" gerektiğini ortaya koyduğuna işaret eder. Böylece eğer siz bir ekonomik azamileştiriciyseniz, yüksek IQ nedeniyle, üniver-

site öğrenimi görme zahmetine girmeyin. Pek az kişi bu tavsiyeyi yerine getirir; bunun sebebi muhtemelen ilginç işi sadece maddi ödüle tercih edecek olmalarıdır. İnsanların sadece servet ve güç elde etmek için çalışacakları varsayımı bir tek tartışmasız değil, aşırı yoksunluk durumu dışında muhtemelen yanlıştır. Fakat kapitalist ideoloji ve davranışçı insan anlayışı (gene Skinner'ın totolojik davranışçılığı dışında) için genel olan bu aşağılayıcı ve kaba varsayım Herrnstein'in argümanı için temeldir.

Herrnstein'in argümanında başka, daha kıyıda kalmış ama gene de dikkate değer ideolojik unsurlar vardır. Evrimde olduğunu düşündüğü toplumu değişmez biçimde bir "meritokrasi" olarak betimler ve ödül gerektiren özelliklerin bir liyakat belirtisi, yani olumlu özellikler olduğunu ifade eder. Bizzat IQ'yu ele alır, fakat elbette "toplumsal başarı"ya ulaşılmasında başka etkenlerin de olabileceğini kabul eder. Servet ve gücün, acımasız, kurnaz, paragöz, çıkarını kollayan, sempati ve bağışlama duygularından yoksun, otoriteye itaatkâr ve maddi kazanç için ilkelerden vazgeçen vs. kişilere gelme eğilimi hakkında gayet makul biçimde spekülasyon yapılabilir. Ayrıca, bu özellikler IQ kadar kalıtsal olabilir ve maddi ödül kazanma faktörleri olarak IQ'yu dengeleyebilir. Bu türden nitelikler herkesin herkese karşı savaşı için gayet değerli nitelikler olabilirdi. Öyleyse, sonuç olarak toplumu (Herrnstein'in "uslamlama"sını uygulayarak) bir "meritokrasi" olarak nitelendirmek zor olabilirdi. "Meritokrasi" sözcüğünü kullanarak Herrnstein bazı ilginç sorulardan kaçır ve yeterince açık olmayan toplumumuz hakkında üstü kapalı varsayımları açığa vurur.

Getto okullarındaki öğretmenler genellikle özgüvenli, hayal gücü yüksek, enerjik ve otoriteye boyun eğmek istemeyen öğrencilerin çoğunlukla sorun çıkardıklarını ve cezalandırıldıklarını, bazen de okul siteminden atıldıklarını gözlemlerler. Yüksek düzeyde ayrımcı bir toplumda ya da muazzam servet ve güç eşitsizlikleri olan bir toplumda "meziyet" in ödüllendirileceğine ilişkin örtük varsayıma aslında nadiren rastlanır.

Herrnstein'in aslında toplumsal ödüllerin yararlı ve ihtiyaç duyulan hizmetlerde bulunanlara gittiği varsayımını biraz daha düşü-

nün. Herrnstein, “Mesleklerin değişim derecesi”nin “doğal bir değer ve kıtlık ölçüsü” olduğunu ve “IQ, meslek ve toplumsal konum arasındaki bağların pratik kanıları yarattığı”nı iddia eder. Bu onun, adil bir toplumda (az çok bizim toplumumuzda) toplumsal refaha ya da “çıktı”ya katkılarına göre otomatik olarak ödüllendirildikleri şeklindeki bilinen teoriyi ifade etme tarzıdır. Teori bilinmektedir, dolayısıyla yanlışları da bilinmektedir. Büyük servet eşitsizlikleri veri alındığında, ödemeye göre “mesleklerin değişim derecesi”nin servet ve güce hizmetin –satın alabilenler ve mecbur kalanlar için– doğal bir ölçüsü olmasını ve bunun ancak rastlantısal “bir doğal değer ölçümü”yle yapılmasını bekleriz. IQ, meslek ve sosyal durum arasında Herrnstein’in kaydettiği bağlar, servete ve güce sahip olanlar için “pratik kanıları” oluşturur, fakat bunun toplum ve genelde toplumun fertleri için de böyle olması gerekmez.²²

Sorun gayet açıktır. Herrnstein’in bunu dikkate alamaması, toplumsal ödül ile meslek arasındaki ilişkiye dair gözlemlerinin temelini oluşturan veriler dikkate alındığında özellikle şaşırtıcıdır. Bu kanaatleri, mesela muhasebecilerin, halkla ilişki uzmanlarının, denetçilerin ve satış yöneticilerinin; müzisyenlerden, perçincilerden, fırıncılardan, odunculardan ve kamyonculardan daha yüksek IQ’ya sahip olma eğilimi gösterdikleri (dolayısıyla, toplum etkin biçimde işleyecekse bunların daha yüksek ücret almaları gerektiğini iddia eder) bir meslekler dizisine dayandırır. Muhasebeciler listelenen 74 meslek arasında en yüksek düzeydedir; halkla ilişkiler dördüncü, müzisyenler 35., perçinciler 50., fırıncılar 65., kamyon şoförleri 67. ve oduncular 70. sıradadır. Herrnstein bu verilerden hareketle toplumun zekice “kendi entelektüel kaynaklarını yönetmekte” olduğu²³ ve meslek değişim derecesinin doğal bir değer ölçümü olduğu ve pratik kanıları oluşturduğu sonucuna varır. Vergi yükünü azaltması için bir şirkete yardımcı olan bir muhasebecinin bir müzisyenden, perçinciden, fırıncıdan, kamyon şoförü ya da oduncudan toplumsal değeri daha fazla olan bir iş yapmakta olduğu kesin midir? Tehlikeli bir ilacın piyasada kalmasını sağladığı için 100.000 dolar ücret alan bir avukat toplum için bir çiftlik işçisinden ya da bir hemşireden daha mı değerlidir? Zenginlerin ameliyatını yapan

bir cerrah, bir gecekondu semtinde çok daha az dışsal ödülle çok daha fazla çalışan bir pratisyene kıyasla toplumsal olarak daha değerli bir iş mi yapmaktadır? Herrnstein'ın IQ ile toplumsal değer arasındaki korelasyon açısından kendi iddialarını desteklemek için kullandığı mesleklerin değişim derecesi, en azından kısmen, servet ve güç taleplerini yansıtır; Herrnstein'ın listenin en tepesinde olanların, özel becerilerinden ötürü muhasebecileri, halkla ilişkiler uzmanlarını ve mühendisleri (örn. antipersonel silah tasarımcılarını) ödüllendirerek kendi kaynaklarını yönetmekte olan topluma en yüksek hizmeti verdikleri iddiasını kanıtlamak için daha ileri bir argüman gerekir. Herrnstein, kendi verilerinin dolaysız biçimde ortaya koyduğu şeyin, en kaba formunda kapitalist ideolojiyi eleştirisi ve görüldüğü kadarıyla bilinçsiz biçimde kabul ettiğine ilişkin bir başka gösterge olduğunu kavrayamamaktadır.

Mesleklerin IQ'ya göre dizilmesi gelir düzeyiyle ilişkilendirilirse, bu durumda Herrnstein'ın kullandığı verilerin, zenginlere ve güçlülere hizmet eden mesleklere ilişkin maddi ödüller bakımından kısmen talihsiz bir eğilimin göstergesi ve daha tatmin edici ve toplumsal olarak daha yararlı olabilecek işten uzak olarak yorumlanabileceğine dikkat edin. En azından bu makul bir varsayım olarak görülür. Bu, hâkim ideolojiyi sorgulamadan benimseyen Herrnstein'ın asla tartışmadığı bir varsayımdır.

Hiç kuşkusuz, devlet kapitalisti bir toplumda maddi ödüle yol açan bazı kompleks özellikler vardır. Bu kompleks IQ'yu ve muhtemelen daha önce belirtilen daha önemli başka etkenleri kapsayabilir. Bu özellikler kalıtsal olduğu ölçüde (eş seçiminde bir etken) bu niteliklere göre tatmine yönelik bir eğilim var olacaktır. Bu nokta yeterince açıktır.

Ayrıca, daha yüksek IQ'su olan insanlar meslek seçiminde daha fazla özgürlüğe sahip olma eğilimi gösterirler. Başka özelliklere ve fırsatlara bağlı olarak, daha ilginç ve daha ödüllendirici işleri seçme eğiliminde olacaklardır. Bu kategoriler hiçbir şekilde özdeş değildir. Bu nedenle IQ ile maddi ödül arasında bir korelasyon ve IQ ile mesleklerin doğal ilgi ve entelektüel cazibesine göre bağımsız bir meslekler dizilimi arasında bir korelasyon bulmak umulabilir. Mes-

lekleri toplumsal faydaya göre dizecek olursak, muhtemelen gelir ya da doğal ilgiyle genellikle zayıf bir korelasyon ve büyük olasılıkla negatif bir korelasyon buluruz. Eşitsiz servet ve güç dağılımı doğal olarak ayrıcalıklı olanların hizmetlerine daha fazla gelir sağlama yönünde bir eğilime yol açacaktır. Bu eğilim gelir ölçeğinin pek çok örnekte toplumsal fayda ölçeğinden ayrılmasına neden olur.

Herrnstein'ın verilerinden ve argümanlarından hareketle, insanların sadece maddi kazanç, servet ve güç için çalıştıkları ve kendi yeteneklerine uygun ilginç bir iş aramadıkları –böyle bir iş yapmadıkları taktirde ot gibi yaşayacaklar– varsayımını eklemediğimiz sürece adil bir toplumda ne olacağına dair daha ileri düzeyde sonuçlar çıkaramayız. Herrnstein buna neden inanmamız gerektiğine dair (neden gerekmediğine dair kesinlikle bir sebep vardır) hiçbir sebep göstermediği için, vardığı sonuçların hiçbirisi, doğru olsalar bile, öne sürdüğü olgusal varsayımlardan çıkmaz. Herrnstein'ın “usamlama”sındaki kritik adım, aslında kapitalist toplum ideolojisinin insan doğasının evrensel özelliklerini ifade ettiği ve davranışçı psikolojinin bununla ilgili bazı örtük varsayımlarının doğru olduğu iddiasına varmaktadır. Bu desteksiz varsayımlar muhtemelen doğrudur. Fakat bunların Herrnstein'ın argümanında nasıl bir kritik rol oynadığı ve gene bunların ampirik desteğinin ne olduğu bir kez anlaşıldığında, argümanın uyandırdığı ilginin buharlaştığı görülecektir.

Buraya kadar, prestij, saygınlık vs.'nin insanların çalışmalarına neden olan etkenler olabileceğini (Herrnstein'ın ima ettiği gibi) varsaydım. Doğru olsa bile, bu bana hiçbir şekilde aşikâr gelmiyor. Buradan Herrnstein'ın vardığı sonuçlar çıkmaz. Makul bir toplumda, toplumsal olarak gerekli ve hoş olmayan iş, eşitlikçi bir temelde bölünecektir ve bunun ötesinde insanlar, devredilemez bir hak olarak, istedikleri işi yapmak konusunda olası en büyük fırsata sahip olacaklardır. Kendi yeteneklerine en uygun işi yaparlarsa ya da yaptıkları iş dostluk, sempati ve dayanışma bağlarıyla ilişkilendikleri kişilere yarar sağlıyorsa, bu insanlar özsaygıyla “pekiştirilmiş” olacaktırlar. Bu türden nosyonlar genellikle bir alay konusudur–daha erken bir dönemde, bir köylünün bir soyluyla aynı devredilemez

haklara sahip olduğu gibi saçma bir fikirle dalga geçmek yaygındı. İşlerin kendilerinin ne olduklarına göre farklılaşabilme olasılığını kavramayan insanlar vardır ve her zaman var olacaklardır. Belki de onlar haklıdırlar, fakat gene de, akılcı bir argüman beklenmelidir.

Betimlediğimiz türde makul bir toplumda –giderek bunun teknolojik gelişmeyle birlikte gerçekleştirilebileceğı düşünülebilir– bilim insanı, mühendis, cerrah, sanatçı, zanaatkâr, öğretmen vs. eksikliğinin, bu türden işlerin yapısı gereğı ödüllendirici olması nedeniyle, olmaması gerekir. Bu mesleklerde çalışan insanların günümüzde genellikle kendi işlerini seçebilen az sayıdaki talihli kişi kadar ağır bir çalışma içinde olacaklarından kuşkulananmak için hiçbir sebep yoktur. Kuşkusuz, Herrnstein’in kapitalist ideolojiden ve davranışçı inançtan ödünç alınan varsayımları doğruysa, bu durumda insanlar yoksunluk ve dışsal ödöl olmadıkça bu türden işleri yapmaktan çok işsiz kalacaklardır. Fakat bu tuhaf ve anlam yoksunu doktrini neden kabul etmemiz gerektiğini kanıtlamak için ortaya konulan hiçbir sebep yoktur.

Herrnstein’in uslamlamasının ardında, kendisi üstü kapalı biçimde zikretse de ırk sorunu gizlenmektedir. Öne sürdüğü argümanın ırkçılar tarafından ayrımcılığı haklı çıkarmak için kullanılacağı gerçeğı onun yorumcularını haklı olarak şaşırtmıştır. Herrnstein bu durumdan kişisel olarak şikâyet edebilmektedir. Daha genel olarak Herrnstein’in argümanı, kendi ayrıcalıklarını haklı çıkaran ayrıcalıklılar tarafından, yeteneklerinden ötürü ödüllendirilmekte oldukları ve eğer toplum işlevini uygun biçimde yerine getirecekse, bu türden ödölün gerekli olduğı gerekçesiyle benimsenecektir. Durum, başlangıçta tartışılan on dokuzuncu yüzyıl ırkçı antropolojisini andırmaktadır. Marvin Harris şunu kaydeder:

Irkçılık sınıf ve kast hiyerarşilerinin bir gerekçesi olarak da kullanıldı; hem ulusal hem de sınıfsal ayrıcalığın harika bir açıklamasıydı bu. Köleliğin ve serfliğin sürdürülmesine yardımcı oldu; Afrika’nın tecavüze uğraması, Amerikan Yerlilerinin boğazlanması için yolu açtı; Manchester sanayi önderleri ücretleri düşürürken, iş gününü uzatırken, daha çok kadın ve çocuk çalıştırırken, onların sinirlerini çelikleştirdi.²⁴

Herrnstein’in argümanlarının benzer biçimde ve benzer nedenler-

le kullanılmasını bekleyebiliriz. Herrnstein'in argümanının güçten yoksun olduğunu keşfettiğimiz zaman, hâkim ideolojiyle bütünleşen tartışmasız ve mantıksız öncülleri benimsemediğimiz sürece, doğal olarak bizzat vardığı sonuçların toplumsal işlevi sorusuna döneriz ve bu argümanı, tam da on dokuzuncu yüzyıl ırkçı antropolojisi örneğindeki gibi, neden ciddiye almamız gerektiğini sorarız.

Konu çoğu kez polemikle karartıldığı için, belirli bir bakış açısının geçerliliği ve bilimsel statüsü sorununun mantıksal olarak elbette onun toplumsal işlevi sorunundan bağımsız olduğunu belki bir kez daha belirtmek gerekir; her biri meşru bir araştırma konusudur ve ikincisi, ampirik ve mantıksal gerekçelerle ciddi biçimde kusurlu olduğu anlaşıldığı zaman özellikle ilgi uyandırır.

On dokuzuncu yüzyıl ırkçı antropologları hiç kuşkusuz genellikle gayet dürüst ve samimi kişilerdi. Bilimi geliştiren öncü oldukları yerde olguları izleyen tarafsız araştırmacılar olduklarına inanabiliyorlardı. Bunu teslim ederek, onların kanaatlerini gene de sorgulayabiliriz ve bunu sadece olgular yetersiz ve argümanlar yanlış olduğu için yapmayız. Bu "bilimsel araştırmalar"ın muhtemelen kullanıldığı yöntemlere ilişkin görece ilgi eksikliğini dikkate alabildik. On dokuzuncu yüzyıl ırkçı antropologunu, Herrnstein'in sözleriyle, "tarafsız bir yorumcu . . . sorunun tamamen çözüldüğünü söylemeyecektir" (ırksal değersizlik konusunda) ve "temel sorun araştırmanın . . . bazıları toplumun cahil bırakıldığını düşündüğü için (bir kez daha) kesintiye uğramasıdır" anlayışıyla savunmak yetersiz bir mazeret olurdu. On dokuzuncu yüzyıl ırkçı antropologu, herhangi bir başka kişi gibi, açıkça öngörülebilecek şekilde, yaptığı şeyin sonuçlarından sorumluydu. Yaptığı "bilimsel çalışma"nın muhtemel sonuçları Harris'in betimlediği sonuçlarsa, bu olasılığı değerlendirme sorumluluğuna sahiptir. Yapılan iş gerçekten bilimsel bir değere sahipse –bu örnekte fazlasıyla– bu yaklaşım doğru olacaktır.

Aynı şekilde Hitler'in Almanyası'nda, Yahudilerin genetik olarak tefeciliğe yatkın (daha fazla fındık toplayarak beslenen sincaplar gibi) ya da antisosyal fesat ve hâkimiyet vs. dürtüsü taşıdıklarını kanıtlamayı düşünen bir psikologu hayal edelim. Bu araştırmaları

yaptığı için eleştirilmesi halinde, “tarafsız bir yorumcu . . . sorunun tamamen çözüldüğünü söylemeyecektir” ve “temel sorun araştırmanın . . . bazıları toplumun cahil bırakıldığını düşündüğü için (bir kez daha) kesintiye uğramasıdır” şeklinde karşılık verebilir miydi? Sanmıyorum. Daha çok, böyle bir karşılık makul biçimde aşağılanır diye düşünüyorum. En iyi durumda bu kişi bir değerler çatışmasıyla yüz yüze kaldığını iddia edebilirdi. Öte yanda, aslında Yahudilerin tefeciliğe ve hükmetmeye yönelik genetik olarak belirlenmiş bir eğilime sahip olup olmadıklarını belirlemenin (kuşkusuz, ampirik bir soru) sözde bilimsel önemi vardır. Öte yanda, bu sorunu ele almanın ve onu bilimsel araştırma konusu olarak görmenin Goebbels, Rosenberg ve yandaşlarına cephane sağlama olasılığı vardır. Mevcut toplumsal koşullar altında, bu hipotetik psikolog araştırmasının toplumsal sonuçlarını (ya da araştırmanın kendisini) göz ardı ederse, dürüst insanların aşağılamasını tam olarak hak etmiş olacaktır. Kuşkusuz, bilimsel merak teşvik edilmelidir (hatalı argüman ve saçma sorunların araştırılması teşvik edilmese de), fakat bu kesin bir değer değildir.

Herrstein’in uyduruk argümanına bol keseden yapılan övgüler ve onun örtük eğilimleri ile tartışmasız varsayımlarının geniş çapta dikkate alınmaması,²⁵ ilgilendiğimiz şeyin bilimsel merak sorunu olmadığını gösterir. Bu alkışı argümanın özü ya da gücü temelinde açıklamak imkânsız olduğu için, sonuçların eleştirme melekelerini kaybetmiş ve bazı vahim, hiçbir şekilde desteklenmeyen varsayımların hâkim ideolojinin bir varyantından başka bir şey olmadığını anlamayı başaramayan pek çok yorumcunun hoşuna gidip gitmediğini sormak doğaldır. Bu başarısızlık belki de Herrstein’in kusurlu usamlamasından çıkarmaya çalıştığı sonuçlardan çok daha şaşırtıcıdır.

İrk ve zekâ sorununa dönersek, bu sorunun çağdaş araştırmacısına, onun bir değerler çatışmasıyla; yani bilimsel meraka karşı toplumsal sonuçlar çatışmasıyla yüz yüze geldiğini gördüğümüz zaman çok şey bağışlarız. Bu araştırmanın yapılmasının bile toplumumuzun en değersiz bazı özelliklerini pekiştireceği, nerdeyse bir kesinlik olarak dikkate alındığında, farzedilen ahlaki ikilemin

ciddiliği, kişinin araştırmayı seçtiği konunun bilimsel önemine büyük ölçüde bağlıdır. Bilimsel önem muazzam olsa bile, ikilemin ciddiyetini olası toplumsal sonuçları bakımından kesinlikle sorgulamamız gerekir. Ancak olası bir bulgunun bilimsel önemi çok az olursa, bu durumda ikilem ortadan kalkar.

Aslında, ırk ile zekâ arasında, eğer varsa, ilişki sorununun çok az bilimsel öneme sahip olduğu (ırkçı bir toplum varsayılmadıkça hiç bir toplumsal önem taşımadığı) görülür. Ortalama IQ ile ten rengi arasında olası bir korelasyonun tesadüfen seçilen diğer iki özellik, söz gelimi, ortalama ağırlık ile göz rengi arasındaki korelasyondan daha fazla bilimsel önemi yoktur. Ampirik sonuçları her ne olursa olsun, bunların bilimsel önemi olan herhangi bir meseleyle pek az ilişkili olduğu görülür. Bilimsel anlayışın şimdiki durumunda kısmen kalıtsal bir özelliğin, kısmen kalıtsal bir başka özellikle ilişkili olduğunu (ya da olmadığını) keşfetmenin pek az bilimsel önem taşıdığı görülür. Sonuçların, söz gelimi bir psikolojik teoriyle ya da psikolojik mekanizmalara ilişkin hipotezlerle ilişkisi olsaydı bu türden sorunlar ilginç olabilirdi, fakat durum böyle değil. Bu nedenle, araştırmanın bilimsel öneminin sınırlı olduğu, bu yönde gösterilen heves ve yoğunlaşmanın bilimi geliştirmek gibi duygulardan arınmış bir arzuya makul biçimde atfedilemeyeceği görülür. Elbette, tepki olarak “toplum cehalet durumunda bırakılmamalıdır” gibi bir iddiada bulunmak aptalca olacaktır. Toplum önemli olmayan pek çok konuda mutlu biçimde “cehalet durumunda”dır. Ne kadar istenirse istensin, bilimsel olarak önemsiz ve toplumsal olarak şeytani araştırmaları eleştirenlerin sözde “anti-entelektüalizm”inden şikâyet edenlerin iyi niyetini sorgulamaktan kaçınmak zordur. Tam aksine, ırk ve zekâ araştırmacısı, üzerinde çalıştığı konunun entelektüel önemini gayet iyi açıklayabilirdi ve böylece bizi algıladığı ahlaki ikilem konusunda aydınlatabilirdi. Hiçbir şey algılamıyorsa, sonuç açıktır, daha fazla tartışmayı gerektirmez.

Toplumsal öneme gelince, ırk ile insan IQ’su arasında bir korelasyon (varlığı gösterilseydi), her bireyin ırksal bir kategoriye bağlandığı ve hakları olan bir birey olarak değil, bu kategorinin bir temsilcisi olarak görüldüğü ırkçı bir toplum dışında hiçbir toplum-

sal sonuç taşımaz. Herrnstein uzunluk ile IQ arasında olası bir korelasyondan söz eder. Bunun toplumsal önemi nedir? Toplumumuz uzunluğa göre bir ayrımcılığa tabi tutulmayacaksa elbette bunun hiçbir önemi yoktur. Kişinin nasıl bir eğitim görmesi ya da nerede yaşaması ya da ne iş yapması gerektiği sorununu ele alırken, her bireyi “1,80’in altında” ya da “1,80’in üstünde” gibi bir kategoriye yerleştirmeyiz. Uzunluk ve ortalama IQ’dan tamamen bağımsız olarak kişi neyse odur. Irkçı olmayan bir toplumda, ırk kategorisi hiçbir önem taşımaz. Belirli bir ırk arkaplanı olan bireylerin ortalama IQ’su, neyse o olan belirli bir bireyin durumuyla ilgisizdir. Gayet açık olan bu olguyu kabul ettiğimizde bize, ırk ayrımcılığının yol açtığı bir “gerekçe” dışında, ortalama IQ ile ırk arasındaki ilişkinin önemini ortaya koyan, eğer varsa, çok küçük bir makul gerekçe kalır.

IQ’nun kalıtsallığı sorununun, söz gelimi eğitim pratiği bakımından makul bir toplumsal önemi olabilirdi. Ancak bu da kuşkuyla görülür ve kişi konuya ilişkin bir argüman görmek ister. Geçerken belirteyim, IQ’nun kalıtsal olabildiğini, belki genellikle böyle olduğunu pek çok yorumcunun hayret verici bulması benim için şaşırtıcıdır.²⁶ Göreli uzunluğun ya da müzik yeteneğinin ya da yüz metre koşusunda dereceye girmenin kısmen genetik olarak belirlendiğini keşfetmek de şaşırtıcı mıdır? İnsanlar neden bu sorularla ilgili olarak şu ya da bu biçimde önyargılara sahip olmalıdırlar; bu sorulara verebilecekleri yanıtlar ciddi bilimsel konularla (şimdiki bilgi düzeyimize göre) ya da makul bir toplumdaki toplumsal pratikle nasıl ilişkili olabilir?

VI

Skinner’a dönersek, onun “bilim”inin totaliter bir devlete ya da iyi yönetilen bir toplama kampına ne gerekçe bulabildiğini ne de akılcı bir itiraz getirdiğini kaydettik. Skinner’ın dalga geçtiği liberterler ve hümanistler, totaliterizme özgürlük ve onur adına itiraz ederler. Fakat Skinner bu nosyonların sadece geleneksel mistik inançların

kalıntıları olduğunu ve davranışsal bilimsel analizin sert kavramlarıyla yer değiştirmesi gerektiğini öne sürer. Ne var ki insan ilişkilerine uygulanan ya da bir davranışsal teknolojiyi destekleyen, ampirik olarak desteklenen önerileri içeren hiçbir davranışsal bilim yoktur. Bu nedenledir ki Skinner'ın kitabı açık biçimde ifade edilmiş hiçbir tözel hipotez ya da öneri içermez. Deneyim ve genetik miras temelinde bazı bilgi ve inanç sistemleri edinmekle ilgili en azından tutarlı biçimde spekülasyon yapmaya başlayabilir ve bu kazanımın özelliklerini iki katına çıkarabilecek bir aygıtın genel doğasını tasarlayabiliriz. Fakat bilgi ve inanç sistemleri edinmiş bir kişinin günlük hayatında bunları nasıl kullanacağına gelince, bilimsel araştırma düzeyinde tam bir karanlık içinde kalırız. Bu türden sorunları ele alabilecek yetenekte bir bilim olsaydı, özellikle özgürlük ve onurla ilgilenebilir ve onları güçlendirmek için önerilerde bulunabilirdi. Belki de klasik özgürlük ve onur edebiyatının zaman zaman öne sürdüğü gibi, yaratıcı araştırma ve üretici çalışmaya yönelik doğal bir insani eğilim vardır ve insanlar, bir güçlendirme tarihiyle ve fizyolojik doyum ihtiyacı dışında hiçbir doğal ihtiyaç olmaksızın kestirilebilir biçimde davranarak biçimlendirilen körelmiş mekanizmalardan ibaret değildir. O halde insanlar manipülasyona uygun özneler değildirler ve bizler buna uygun bir toplumsal düzen tasarlamaya çalışırız. Fakat şimdiki durumda bu meselelere içgörü sağlamak için bilime dönemeyiz. Aksini iddia etmek tam bir sahtekârlık olur. Şimdiki halde, dürüst bir bilim insanı, her şeyden önce insan özgürlüğü ve onuru konusunda bilimsel araştırma düzeyinde neredeyse hiçbir şey anlamadığımızı teslim edecektir.

Elbette davranışın, mesela, şiddet tehdidiyle ya da bir yoksunluk ve ödüllendirme örüntüsüyle denetlenebileceği kuşku götürmez. Fakat mesele bu değildir ve sonuç bir "özerk insan" inancıyla gayet tutarlıdır. Eğer bir tiran, ister cezalandırma tehdidiyle ister itaat edenlerin sadece yoksunluktan kurtulmalarına izin vererek (istihdamı bu insanlarla sınırlayarak) olsun, belirli eylemleri talep edecek güce sahip olursa, tebaası itaat etmeyi tercih edebilir-bazıları bunu reddedecek kadar onurlu olabilse de. Onlar zorlama altında boyun eğmekte olduklarını fark edeceklerdir. Bu zorlama ile

düşen cisimleri yöneten yasalar arasındaki farklılığı anlayacaklardır. Elbette onlar özgür değildirler. Baskıyla desteklenen yaptırımlar, özgürlük kadar farklılaştırma ödülünü de kısıtlar. Marx'ın sözleriyle, ücretlerde bir artış, “daha iyi bir *köle ücretinden* başka bir şey olamaz ve ne işçi ne de iş için insani bir anlam ve değer sağlar.” Ancak özgürlüğün sınırlı olduğu gerçeğinden hareketle “otonom insan”ın bir yanılısıma olduğu sonucuna varmak ya da tehdit ya da baskı ya da yoksunluk ve farklılaştırma ödülü karşısında uyum sağlamayı tercih eden bir insan ile yüksek bir kuleden düşerken Newtoncu ilkelere itaat etmeyi “tercih eden” bir insan arasındaki ayrımı göz ardı etmek anlamsız olacaktır. Çoğu “otonom insan”ın baskı ve sınırlı fırsatlar altında seçeceği eylem çizgisini kestirmenin mümkün olduğu yerde bile çıkarım yapmak anlamsız olur. Belirlenebilir “tepki olasılıkları”nın neredeyse hiçbir tahmini değer vermeyecek kadar az olduğu gerçek toplumsal dünyayı düşündüğümüz zaman, bu anlamsızlık sadece daha bariz hale gelir. Ve davranışın kestirilebilir olduğu –yukarıdan “tasarlanan” mesela bir cezaevinde ya da toplama-kampı toplumunda olduğu gibi– koşullar düzenlenebileceği için “otonom insan”ın özgürlük ve onurundan kaygılanmaya gerek olmadığını öne sürmek sadece saçma değil, çok tuhaf olacaktır. Bu türden sonuçlar bir “bilimsel analiz”in sonucu olarak ele alındığında, kişi insan avanaklığına ancak hayret edebilir.

Skinner bilimi terminolojiyle karıştırıyor. Görünüşe bakılırsa genel “zihinsel” ifadeleri, davranış araştırmasından çıkarılan fakat kesin bir içerikten yoksun terminolojiyle farklı biçimde dile getirince, bilimsel bir davranış analizi elde ettiğine inanmaktadır. Bilimsel düşünceye ilişkin temel bilgileri bile kavramamaktan daha şaşırtıcı bir başarısızlığı düşünmek zordur. Halk elbette aldatılabilir, bilim ve teknolojinin prestiji dikkate alınınca. Özgürlük ve onur kaygısının terk edilmesi gerektiğini kabul ederek yanlış yönlendirilmeyi tercih edebilirler. Belki de ciddi bir özgürlük ve onur kaygısının sonuçlarına ilişkin kaygı ve güvensizlik nedeniyle bu çizgiyi seçeceklerdir. Toplumumuzda otoriter yönetime boyun eğmeye yol açan eğilimler, bireyleri, bunu haklı çıkarabilecek şekilde yorumlanabilen bir doktrine hazırlayabilir.

Skinner'ın tartıştığı sorunlar – “kaçamaklar” demek daha doğru olur– çođu kez yeterince gerçektir. Skinner'ın tam aksine tuhaf biçimde inanmasına rağmen, onun liberter ve hümanist muhalifleri, “bir kùltür tasarımı”na, yani insan ihtiyaçlarının tatminine daha uygun dűşecek toplumsal formların yaratılmasına, bu ihtiyaçların ne olduğuna ilişkin sezgi yoluyla gerçekteşen algıda Skinner'dan ayrılmalarına rağmen, itiraz etmezler. Hiç kuşkusuz Skinner'ın sunduğu parodiyi reddedecek olsalar da, bilimsel araştırmaya karşı çıkmazlar ya da en azından karşı çıkmamaları gerekir.

Eđer bir fizikçi dűnyanın enerji kaynakları konusunda kaygılanmamıza gerek olmadığı, çűnkű rűzgâr jeneratörlerinin gelecekte bűtűn insan ihtiyaçlarını yeterince karşılayacağı konusunda bizi temin edecek olsaydı, ortaya bazı bulgular koymak zorunda kalardı, aksi halde diğer bilim insanları bu tehlikeli saçmalığı açığa çıkarırlardı. Davranış bilimlerinde durum farklıdır. Dűnyanın sorunlarını çözecek bir davranışsal teknolojiye, bunu destekleyen ve insan davranışını belirleyen etkenleri açığa çıkaran bir davranış bilimine sahip olduğunu iddia eden bir kişinin hiçbir řey kanıtlaması gerekmez. Psikologların bilinenin gerçekte sınırlarını genel kamuoyuna açıklamasını beklemek boşunadır. Bilimin ve teknolojinin prestiji dikkate alındığında, en talihsiz durum budur.

Bölüm 8

ANARŞİZM ÜZERİNE NOTLAR

Anarşizme sempati duyan bir Fransız yazar 1890'larda şöyle yazmıştı: "Anarşizm koruyucu bir kalkana sahip; bir kitabın sayfaları gibi kalıcı, can düşmanlarının daha iyisini yapamayacakları" türden eylemlere bile dayanıklı.¹ "Anarşist" olarak değerlendirilen pek çok düşünce ve eylem tarzı olmuştur. Bütün bu çelişkili eğilimleri genel bir teori ya da ideoloji içinde toplamaya çalışmak umutsuz bir çaba olur. Liberter düşünce tarihinden, Daniel Guérin'in *Anarchism*'de yaptığı gibi canlı, evrilen bir gelenek çıkarmaya koyulsak bile, onun öğretilerini özgül ve belirleyici bir toplum ve toplumsal değişim teorisi olarak ifade etmek gene de zor olacaktır. Daniel Guérin'in eseriyle kıyaslanabilecek satırlarla anarşist düşüncenin anarko-sendikalizme doğru gelişimine ilişkin sistematik bir anlayış sunan anarşist tarihçi Rudolf Rocker bu sorunu şöyle dile getirir:

[Anarşizm] sabit, kendi içine kapalı bir toplumsal sistemi [değil], insanlığın tarihsel gelişimi içinde belirli bir yönelimi ifade eder. Bu yönelim bütün din ve hükümet kurumlarının entelektüel gardiyanlığına ters düşecek şekilde, hayattaki bütün bireysel ve toplumsal güçlerin engellenmeden, özgürce gelişmesi için uğraşır. Özgürlük bile, sürekli biçimde genişleme ve daha fazla dağılarak daha geniş çevreleri etkileme eğilimi nedeniyle mutlak değil, sadece görelî bir kavramdır. Anarşist için özgürlük soyut bir felsefî kavram değil, her insanın doğanın kendisine bahsettiği ve onun da toplumsal bir değere dönüştürdüğü gücünü, kapasitesini ve yeteneklerini tam olarak geliştirmesi için hayati ve somut bir imkândır. İnsanın bu doğal gelişimi dinsel ya da siyasal gardiyanlıktan ne kadar az etkilenirse, insan kişiliği o kadar etkin ve uyumlu olacak, içinde geliştiği toplumun entelektüel kültürünün giderek ölçüsü haline gelecektir.²

"İnsanlığın tarihsel gelişimi içinde belirli bir yönelim"ın özgül ve ayrıntılı bir toplumsal teori oluşturacak şekilde incelenmesinin

değeri nedir, diye sorulabilir. Aslında pek çok yorumcu anarşizmi, ütopyacı, formsuz, ilkel ya da karmaşık bir toplumun gerçeklikle-riyle bağdaşmaz bularak reddeder. Ne var ki kişi oldukça farklı bir görüş de öne sürülebilir: Tarihin her evresinde kaygımız, güvenlik ya da hayatın devamı ya da ekonomik kalkınma ihtiyacıyla haklı çıkarılabildiği bir çağdan bu yana varlığını sürdüren, fakat artık maddi ve kültürel açığa katkıda bulunan bu otorite ve baskı formlarını parçalamak –hafifletecek yerde– olmalıdır. Eğer böyleyse, bugün ve gelecek için belirlenen hiçbir toplumsal değişim doktrini olmayacaktır; ne de zorunlu olarak toplumsal değişimin izlemesi gereken hedeflere ilişkin özgül ve değişmeyen bir kavram olacaktır. İnsanın doğasına ya da geçerli bir toplumsal formlar dizilimine ilişkin anlayışımız öylesine az gelişmiştir ki, “insan doğası” ya da “verimlilik talepleri” ya da “modern hayatın karmaşıklığı” nede-niyle şu ya da bu şekilde bir baskı ve otokratik yönetim formunun gerekli olduğunu işittiğimiz zaman ortaya çıkan kuşkuculuk gibi, uzun erimli herhangi bir doktrinin de elbette büyük bir kuşkuyla karşılanması gerekir.

Bununla birlikte, belirli bir zamanda, anlayışımızın izin verdiği ölçüde, insanlığın tarihsel gelişiminde bu belirli yönelime ilişkin ânın görevlerine uygun özgül bir kavrayış geliştirmek için pek çok neden vardır. Rocker’a göre, “zamanımıza uygun olma sorunu, insanın ekonomik sömürünün, siyasal ve toplumsal köleliğin lanetinden özgürleşme sorunudur”; ve yöntem ne devlet iktidarının fethi ve kullanılması ne de parlamentarizmin etkisini azaltmak değil, daha çok “insanların ekonomik hayatını başından itibaren yeniden inşa etmek ve onu Sosyalizm ruhuyla yapılandırmak”tır.

Fakat sadece üreticiler bu göreve uygundur, çünkü onlar toplumda yeni bir geleceğin yükselebileceği yegâne değeri yaratan unsuru oluştururlar. Onların görevi emeği, ekonomik sömürünün hızlanmasını sağlayan bütün engellerden özgürleştirmek, siyasi iktidarın bütün kurumlarından ve yordamlarından özgürleştirmek ve kooperatif emek temelinde kadınlardan ve erkeklerden oluşan özgür grupların ittifakına ve her şeyin, topluluğun çıkarına uygun biçimde, planlı yönetimine yol açmak olmalıdır. Kentteki ve kırdaki emekçi kitleleri bu büyük hedef için hazırlamak ve onları militan bir güç olarak bir araya getirmek mo-

dern anarko-sendikalizmin hedefidir ve onun bütün amacı bu noktada ortaya çıkar. [s. 108]

Bir sosyalist olarak Rocker şu görüşü doğal karşılar: “İşçilerin ciddi, nihai, tam kurtuluşu ancak bir koşulda mümkündür: Sermayeye, yani toprak dahil hammaddeye ve bütün üretim aletlerine işçilerin tamamından oluşan bir yapı tarafından el konulması.”³ Bir anarkosendikalist olarak ayrıca, işçi örgütlenmelerinin, devrim öncesi dönemde “sadece fikirler değil, fakat geleceğin olgularını da” yarattığını, geleceğin toplumunu bizzat biçimlendirdiklerini belirtir ve mülk sahiplerinin mülksüzleştirilmesinin yanı sıra devlet aygıtını da ortadan kaldıracak bir toplumsal devrimi öngörür. “Hükümetin yerine geçireceğimiz şey sanayi örgütlemesidir.”

Anarko-sendikalistler bir Sosyalist ekonomik düzenin bir hükümetin kararname ve mevzuatıyla değil, her özel üretim kolunda işçilerin el ve yürek birliğiyle oluşturdukları dayanışmacı işbirliğiyle yaratılabileceğini; yani, bütün fabrikaların yönetiminin bizzat işçiler tarafından devralınması, ayrı grupların, fabrikaların ve sanayi kollarının genel ekonomik organizmanın bağımsız unsurları olarak üretimi ve ürünlerin dağıtımını karşılıklı özgür anlaşmalar temelinde topluluğun çıkarına uygun biçimde gerçekleştirmeleri gerektiğini düşünürler. [s. 94]

Rocker, bu türden fikirlerin İspanyol Devrimi sırasında dramatik bir tarzda yürürlüğe konulduğu bir dönemde yazıyordu. Devrimin patlak vermesinden hemen önce anarkosendikalist iktisatçı Diego Abad de Santillan ise şöyle yazmıştı:

... toplumsal dönüşüm sorunu karşısında Devrim, devleti bir araç olarak göremez, o üreticilerin örgütlenmesine bağlı olmalıdır.

Bu normu uyguladık ve yeni bir düzen kurarken örgütlü emek için üstün bir güç hipotezine gerek olmadığını gördük. Özel mülkiyetin kaldırıldığı, parazitlerin ve özel ayrıcalığın yer bulmadığı bir ekonominin örgütlenmesinde Devlet’in, eğer varsa, nasıl bir işlevi olabileceğini bize gösteren herkese teşekkür ederiz. Devlet’in yok edilmesi, yavaştan alınacak bir iş olamaz; Devrim’in görevi devletle ilişkisini kesmek olmalıdır. Devrim ya toplumsal serveti üreticilere verir ki bu durumda üreticiler kolektif dağıtımı sağlayacak şekilde örgütlenirler ve Devlet’in yapacak işi kalmaz; ya da Devrim toplumsal serveti üreticilere vermez ki bu durumda Devrim bir yalan olur ve Devlet varlığını sürdürür.

Federal ekonomi konseyimiz siyasi bir iktidar değil, ekonomik ve idari bir düzenleyici güçtür. Yönelimini tabandan sağlar, bölgesel ve ulusal meclislerin kararlarına göre hareket eder. O bir irtibat topluluğundan başka bir şey değildir.⁴

Engels, 1883 tarihli bir mektubunda, bu anlayışı benimsemediğini şu sözlerle ifade etmişti:

Anarşistler işi başaşağı çevirirler. Proletarya devriminin devletin siyasi örgütlenmesini yok ederek *başlaması* gerektiğini ilan ederler. . . . Fakat böyle bir anda onu yıkmak, muzaffer proletaryanın henüz fethettiği iktidarı sayesinde uygulayabileceği, kapitalist hasımlarını baskı altına alabileceği ve toplumun ekonomik devrimini gerçekleştirebileceği yegâne aracı yok etmek olacaktır. Onsuz bütün zafer yeni bir yenilgiyle sona erecek ve Paris Komünü sonrasına benzer biçimde işçilerin kitle halinde katledilmelerine yol açacaktır.⁵

Buna karşılık anarşistler –en güçlü biçimde Bakunin– “kıızıl bürokrasi” tehlikesine ilişkin uyarıda bulunmuşlardır. Bu bürokrasinin “yüzyılımızın yarattığı en rezil ve dehşet verici yalan” olduğu kanıtlanacaktır.⁶ Anarkosendikalist Fernand Pelloutier şunu sormuştu: “Boyun eğmek zorunda olduğumuz geçiş devleti ister istemez ve kaçınılmaz biçimde kolektivist bir cezaevi haline gelmez mi? O sadece üretim ve tüketim ihtiyaçlarıyla sınırlı, bütün siyasi kurumların yok olduğu özgür bir örgütlenmeden ibaret olamaz mı?”⁷

Bu sorunun yanıtını biliyormuş gibi davranamayız. Fakat bir biçimde olumlu bir yanıt bulunmadıkça, solun insani ideallerini gerçekleştirecek gerçekten demokratik bir devrim şansının fazla olmadığı açıkça görülmektedir. Martin Buber şu sözleri yazarken, sorunu kısa ve özlü biçimde ortaya koyar: “Şeylerin doğası gereği bir sopaya dönüşmüş küçük bir ağacın yaprak çıkarması beklenebilir.”⁸ Devlet iktidarının fethedilmesi ya da yok edilmesi sorunu Bakunin’in kendisini Marx’tan ayıran esas mesele olarak gördüğü şeydir.⁹ Şu ya da bu biçimde, “liberter” sosyalistleri “otoriter” sosyalistlerden ayıran bu sorun bu yüzyıl içinde tekrar tekrar ortaya çıkmıştır.

Bakunin’in kıızıl bürokrasiye ilişkin uyarılarına ve bu uyarıların Stalin’in diktatörlüğü altında tam olarak gerçekleşmesine rağmen,

bir yüzyıl önce yapılan tartışmaları yorumlarken, çağdaş toplumsal hareketlerin iddialarını onların tarihsel kökenlerini temel alarak açıklamaya çalışmak büyük bir hata olur. Özellikle Bolşevizm’i “pratikte uygulanan Marksizm” olarak görmek bir yanılgıdır. Rus Devrimi’nin içinde gerçekleştiği tarihsel koşulları dikkate alarak Bolşevizm’e yapılan sol eleştiri çok daha önemlidir.¹⁰

Anti-Bolşevik solcu emek hareketi Leninistlere karşıdır, çünkü onlar Rusya’daki altüst oluşlardan proletaryanın amaçlarına tamamen uygun biçimde yararlanacak kadar ileri gitmemişlerdir. Onlar kendi ortamlarının tutsağı oldular ve uluslararası radikal hareketi özellikle Rusya’nın ihtiyaçlarını karşılamak için kullandılar ve bir süre sonra Rusya’nın ihtiyaçları Bolşevik Parti-Devleti’nin ihtiyaçlarıyla aynı anlama gelmeye başladı. Rus Devrimi’nin “burjuva” yönleri bu kez Bolşevizm’in içinde gözlenmeye başladı: Bu kez Leninizm, sadece taktik meselelerde ayrı düştüğü uluslararası sosyal demokrasinin bir parçası haline geldi.¹¹

Anarşist gelenek içinde tek bir öncü fikir aranırsa, bunun Paris Komününü üzerine yazarken kendisini şu şekilde tanımlayan Bakunin tarafından dile getirilmiş olduğuna inanıyorum:

Ben, akıl, onur ve insan mutluluğunun gelişebileceği ve serpilebileceği yegâne koşul olarak gördüğüm özgürlüğün fanatik bir tutkunuyum. Bu özgürlük, devletin bahsettiği, ölçüp biçtiği ve düzenlediği saf anlamda biçimsel özgürlük; birilerinin diğerlerinin köleliğine dayalı ayrıcalıklarından başka bir şeyi temsil etmeyen sonsuz bir yalan; J. J. Rousseau Okulu’nun ve insanların haklarına sınırlamalar getiren Devlet’in temsil ettiği sözde hakları özgürlük olarak kabul eden burjuva liberalizminin diğer okullarının yücelttiği bireyci, bencil, sefil kurgusal özgürlük –kaçınılmaz biçimde her bir hakkın sifıra indirgenmesine yol açar– değildir. Hayır, ben sadece özgürlük sözünü hak eden özgürlüğü; her bireyde gizil olarak var olan bütün maddi, zihinsel ve ahlaki güçlerin tam gelişimini kapsayan özgürlüğü; yanımızda ya da üzerimizde olan dışsal bir yasa koyucu tarafından dayatılmadığı, kendi doğamıza içkin olduğu, kendi maddi, zihinsel ve ahlaki benliğimizin temelini oluşturduğu için aslında kısıtlama olarak görülmemesi gereken, aslında özgürlüğümüzün gerçek ve dolaysız koşullarını oluşturan kısıtlamalar, yani kendi bireysel doğamızdan kaynaklanan yasaların belirlediği kısıtlamalar dışında hiçbir kısıtlama tanımayan özgürlüğü kast ediyorum.¹²

Bu fikirler Aydınlanma’dan kaynaklanıyordu; onların kökleri

Rousseau'nun *Eşitsizlik Üzerine Söylev*'inde, Humboldt'un *Devlet Eyleminin Sınırları*'nda ve Kant'ın Fransız Devrimi'ni savunurken, özgürlüğün olgunluğa ulaşıldığında bahsedilen bir armağan değil, olgunlaşmanın önkoşulu olduğunu savunan anlayışında yer almaktadır (bkz. bölüm 9). Yeni ve beklenmedik bir adaletsizlik sistemi olan sanayi kapitalizminin gelişimiyle birlikte, Aydınlanma'nın ve klasik liberal ideallerin oluşum halindeki toplumsal düzeni ayakta tutacak bir ideolojiye saptırılan radikal hümanist mesajını koruyan ve genişleten liberter sosyalizmdir. Aslında klasik liberalizmi devletin toplumsal hayata müdahalesine karşı çıkmaya yönelten aynı varsayımlarla kapitalist toplumsal ilişkiler de kabul edilemezdir. Bu nokta, mesela, Humboldt'un Mill'i haber veren, belki de esinleyen klasik eserinde, *Devlet Eyleminin Sınırları*'nda gayet açıktır (bkz. bölüm 9). 1792'de tamamlanan bu klasik liberal düşünce, erken doğum yapmış olmakla birlikte, özünde derin biçimde antikapitalisttir. Bu fikirlerin, tanınamayacak ölçüde değiştirilerek bir sanayi kapitalizmi ideolojisine dönüştürüldüğünü düşünmek gerekir.

Humboldt'un, toplumsal engellerin toplumsal bağlarla yer değiştirdiği ve emeğin özgürce gerçekleştiği toplum anlayışı, erken dönemdeki Marx'ı hatırlatır (bkz. bölüm 9, not 15): “İşçi, yaptığı işi kendi doğasının bir parçası olarak değil dışsal bir olgu olarak gördüğü için kendi emeğine yabancılaşır . . . [bu nedenle] emek sürecinde kendisini gerçekleştirmez, kendisini inkâr etmiş olur . . . fiziksel olarak tükenir ve zihinsel olarak geriler”; yabancılaşmış emek, “işçilerin bazılarını barbarca bir çalışma sürecine doğru getirirken, diğerlerini birer makineye dönüştürür,” böylece, insanı “diğer canlılardan onu farklılaştıran özgür bilince dayalı faaliyet” yeteneğinden ve “üretken hayat”tan yoksun bırakır. Aynı şekilde Marx, “kendisi gibi olanlara *muhtaç* yeni bir insan tipi”nin varlığını görür. “[İşçilerin birliği] gelecekteki insan ilişkilerinin toplumsal dokusunu yaratmak için gerçek yapıcı çaba [haline gelir].”¹³ Klasik liberter düşünce, insanın özgürlük, farklılaşma, özgür birlikler kurma ihtiyacına dair daha derin bir kavrayışın sonucu olarak, devletin toplumsal hayata müdahale etmesine karşıdır. Aynı varsayımlar

temelinde, kapitalist üretim ilişkileri, ücretli emek, rekabetçilik, “mülkiyetçi bireycilik”-bunların hepsi temelde insanlık karşıtı olarak görülmelidir. Liberter sosyalizmi Aydınlanma’nın liberal ideallerinin mirasçısı olarak görmek uygun olur.

Rudolf Rocker, modern anarşizmi, “Fransız Devrimi sırasında ve o zamandan beri Avrupa’nın entelektüel hayatında karakteristik ifadesini bulan iki büyük akımın, Sosyalizm ile Liberalizm’in birleşmesi” olarak betimler. Klasik liberal fikirlerin kapitalist ekonomik formların gerçekliklerine tosladığını söyler. Anarşizm kaçınılmaz biçimde antikapitalisttir; “insanın insan tarafından sömürülmesine karşı çıkar.” Anarşizm “*Sosyalizm ya özgür olacaktır ya da hiç olmayacaktır*” düşüncesinden vazgeçmez. “Bu kabulde anarşizmin varoluşu için sahici ve derin bir gerekçe yatar.”¹⁴ Bu bakış açısından anarşizm sosyalizmin liberter kanadı olarak görülebilir. Daniél Guérin, *Anarchism*’de ve diğer eserlerde anarşizm incelemesine bu ruhla yaklaşmıştır.¹⁵

Guérin, “her anarşist bir sosyalisttir, fakat her sosyalist zorunlu olarak bir anarşist değildir” diyen Adolph Fischer’in bu sözünü alıntılar. Aynı şekilde, 1865 tarihli “anarşist manifesto”unda Bakunin’in bizzat geliştirdiği uluslararası devrimci kardeşlik programı, her bir üyenin başlangıçta bir sosyalist olmasını şart koşar.

Tutarlı bir anarşist üretim araçları üzerindeki özel mülkiyete ve bu sistemin emeğin serbestçe ve üreticinin denetiminde gerçekleştirilmesi ilkesiyle bağdaşmayan bir bileşeni olan ücret köleliğine karşı çıkmalıdır. Marx’ın belirttiği gibi, sosyalistler emeğin “sadece bir geçim aracı değil, aynı zamanda hayatın en yüksek amacı haline”¹⁶ geleceği bir toplum arzularlar. İşçi dışsal bir otoriteyle ya da içsel dürtüden başka bir ihtiyaçla yönlendirildiğinde böyle bir toplum imkânsızdır: “Ücretli emeğin hiçbir formu, biri diğerinden daha az tiksindirici olsa da, ücretli emek sefaletini ortadan kaldırmaz.”¹⁷ Tutarlı bir anarşist sadece yabancılaşmış emeğe değil, emeğin insanı aptallaştıran uzmanlaşmasına da karşı çıkmalıdır; üretim araçları geliştiği zaman, uzmanlaşma

işçiyi bir insan olarak parçalara ayırır, onu makinenin basit bir uzantısına dönüştürür, yaptığı işin anlamını yok ederek çalışmayı bir işkence-

ye dönüştürür, bağımsız bir güç olarak bilim üretim sürecine katıldığı ölçüde onu emek sürecinin entelektüel potansiyellerine yabancılaştırır.

...¹⁸

Marx bunu sanayileşmenin kaçınılmaz bir doğal sonucu olarak değil, kapitalist üretim ilişkilerinin bir özelliği olarak görür. Geleceğin toplumu, “bütünüyle gelişmiş, farklı emek süreçlerine uyum sağlayabilen, farklı toplumsal işlevlerin . . . kendi doğal güçlerine geniş bir hareket alanı sağladığı bir bireyi, günümüzde bir ayrınıtıya, parçalanmış bir insana indirgenen işçinin yerine geçirmek”le ilgilenmek durumundadır.¹⁹ Bunun önkoşulu, sermayenin ve ücretli emeğin toplumsal kategoriler olarak ortadan kaldırılmasıdır (“işçi devleti”nin sanayi ordularından, totaliterizmin ya da devlet kapitalizminin çeşitli modern formlarından söz etmeye gerek yok). İnsanın makinenin bir uzantısına, üretimin özel bir aletine indirgenmesi, ilkesel olarak, teknolojinin uygun biçimde geliştirilmesi ve kullanılmasıyla güçlendirilmekten çok aşılabılır; fakat bu, üretimin insanı kendi amaçlarına hizmet eden bir araca dönüştüren, Humboldt’un sözleriyle onun bireysel amaçlarını göz ardı eden otokratik denetim koşulları altında yapılamaz.

Anarkosendikalistler, kapitalizm altında bile, “özgür üreticilerin özgür birlikleri”ni yaratmaya çalışırlar. Özgür üreticiler militan mücadeleye katılırlar, üretimin demokratik bir temelde örgütlenmesini sağlayacak şekilde hazırlanırlar. Bu birlikler “bir pratik anarşizm okulu”²⁰ olarak hizmet edecektir. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet, Proudhon’un sık alıntı yapılan sözleriyle, sadece bir “hırsızlık” biçimiye –“zayıfın güçlü tarafından sömürülmesi” –²¹ niyetler ne kadar iyi olursa olsun, bir devlet bürokrasisi tarafından üretimin denetlenmesi, kafa ya da kol emeğinin insan hayatının en yüksek değeri haline gelebileceği koşulları yaratmaz. O halde her ikisinin de üstesinden gelinmelidir.

Üretim araçları üzerinde özel ya da bürokratik denetim hakkına saldırırken anarşist, “tarihin üçüncü ve son kurtuluş evresi”ni gerçekleştirmek için mücadele edenlerle aynı safta yer alır; birinci evrede köleler serf durumuna, ikinci evrede ise serfler ücretli durumuna geçmişlerdir. Üçüncü evre, proletaryanın nihai kurtuluş ey-

lemine gerçekleştirerek, ekonominin denetimini üreticilerin özgür ve gönüllü birliklerine teslim ederek sönmüneceği evre olacaktır (Fourier, 1848).²² “Uygarlık”a yönelik yakın tehlike, de Tocqueville tarafından 1848’de kadedilmişti:

Mülkiyet hakkı diğer pek çok hakkın kökeni ve zemini olduğu sürece kolayca savunuluyor, aslında saldırıya uğramıyordu–toplumun kalesiydi, diğer bütün haklar onun mevzi dışı tahkimatları gibiydi; saldırı altında değildi ve aslında ciddi bir saldırı girişimi de olmadı. Fakat günümüzde, mülkiyet hakkının aristokratik dünyanın tahrir olmamış tek kalıntısı olarak görüldüğü, eşitlikçi hale gelen bir toplumda yegâne ayrıcalık olarak tek başına durduğu bir zamanda, çok farklı bir mesele olarak ortaya çıkıyor. Şimdilik sakın olduklarını teslim etsem de çalışan sınıfların yüreğinde neler olduğunu düşününüz. Usturuplu biçimde ifade etmek gerekirse, siyasi arzular açısından eskisi kadar ateşli olmadıkları doğru, fakat onların siyasi olmaktan uzak tutkularının toplumsal hale geldiğini görmüyor musunuz? Sadece falanca yasanın ya da filanca bakanın veya hükümetin değiştirilmesini değil, bizatihi toplumun temellerinin parçalanmasını amaçlayan fikirlerin ve düşüncelerin onların arasında azar azar yayıldığını görmüyor musunuz?²³

1971’de Parisli işçiler bu sessizliği bozdular ve

mülkiyeti, bütün uygarlığın temelini yıkmaya [giriştiler]. Evet baylar, Komün çoğunluğun emeğini azınlığın serveti haline getiren sınıf mülkiyetini ortadan kaldırmaya niyetlendi. Mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesini amaçladı. Şimdiki halde esas olarak emeği köleleştirme ve sömürme aracı olan üretim araçlarını, toprağı ve sermayeyi özgür ve birleşik emeğin araçlarına dönüştürerek bireysel mülkiyeti bir gerçeklik haline getirmek istedi.²⁴

Komün, tam da beklendiği gibi, kanlı biçimde bastırıldı. Paris işçilerinin “bizatihi toplumun temelleri”ne saldırarak üstesinden gelmeye çalıştıkları “uygarlık”ın doğası, Versailles hükümet birlikleri Paris’i kendi nüfusundan kurtardığı zaman bir kez daha açığa çıktı. Marx’ın acı fakat doğru biçimde yazdığı gibi:

Burjuva düzeninin uygarlığı ve adaleti, bu düzenin köleleri ve tutsakları efendilerine başkaldırdığı zaman, o tüyler ürpertici ışıktan açığa çıkar. O zaman bu uygarlık ve adalet aleni bir barbarlık ve yasa tanımaz bir nefretle öne çıkar . . . askerlerin şeytani bir nefretle yaptıkları işler, paralı

askerleri oldukları o uygarlığın gerçek doğasını yansıtır. Savaşın ardından başlatılan topyekûn katliamı gönül rahatlığıyla karşılayan bütün dünya burjuvazisi, yıkılan binalar karşısında dehşete düşmüştür. [Agy, s. 74, 77]

Komün'ün şiddet kullanılarak yıkılmasına rağmen, Bakunin Paris'in yeni bir çağın başlangıcı olduğunu yazmıştı: "Halk kitlelerinin kesin ve tam kurtuluşu, devletlerin sınırlarına rağmen . . . uluslararası nitelik kazanacak gerçek dayanışması, insanlığın bir sonraki devrimiyle birlikte Paris'in dirilişi olacaktır" –dünya hâlâ bu devrimi bekliyor.

O halde tutarlı anarşist, bir sosyalist, fakat belirli türde bir sosyalist olmalıdır. O sadece yabancılaşmış ve uzmanlaşmış emeğe karşı çıkmayacak ve bütün işçilerden oluşan bir yapı halinde sermayeye el koymakla kalmayacak, fakat aynı zamanda bu el koymanın doğrudan olması, proletarya adına davranan seçkin bir güç tarafından gerçekleştirilmemesi için ısrar edecektir. Özetle o,

üretimin Hükümet tarafından örgütlenmesine [karşı çıkar]. Bu [üretimin Hükümet tarafından örgütlenmesi] Devlet sosyalizmi, Devlet görevlilerinin üretim üzerinde komutası, yöneticilerin, bilim insanlarının fabrikalardaki yetkililerin komutası anlamına gelir. . . . İşçi sınıfının hedefi sömürüden kurtulmaktır. Bu hedefe, kendisini burjuvazinin yerine geçiren yeni bir yönlendirici ve yönetici sınıfla ulaşamaz. Bu ancak üretimin efendisi olan işçiler tarafından gerçekleştirilir.

Bu sözler konsey komünist hareketinin önde giden teorisyenlerinden biri olan sol Marksist Anton Pannekoek'in "Sınıf Mücadelesi Üzerine Beş Tez"inden alınmıştır. Ve aslında radikal Marksizm anarşist akımlarla birleşir.

Daha aydınlatıcı bir görüş olarak, "devrimci Sosyalizm'e ilişkin aşağıdaki nitelendirmeyi dikkate alın:

Devrimci Sosyalist, bürokratik despotizmden başka bir şeye varamayan Devlet mülkiyetini reddeder. Devletin ekonomiyi neden demokratik olarak denetleyemeyeceğini gördük. Sanayinin demokratik denetimi, ancak işçiler tarafından mülk edinilmesi ve işçilerin doğrudan kendi aralarından seçtikleri sanayi yönetim komiteleri tarafından denetlenmesi halinde mümkündür. Sosyalizm, esas olarak bir sanayi sistemi

olacaktır; bu sistemin organlarını seçenler de endüstriyel bir niteliğe sahip olacaklardır. Toplumun içinde toplumsal ve ekonomik faaliyetleri yürütenler, yerel ve merkezi toplumsal konseylerde doğrudan temsil edileceklerdir. Böylece delegeler güçlerini, üretim faaliyetlerini ve toplumsal faaliyeti yürüten ve topluluğun ihtiyaçları konusunda doğrudan bilgi sahibi olanlardan sağlayacaklardır. Merkezi olarak sanayii yöneten komite toplandığı zaman, toplumsal faaliyetin her evresini temsil edecektir. Böylece kapitalist siyasi ya da coğrafi devletin yerini Sosyalizm'in ekonomiyi yöneten komitesi almış olacaktır. Bir toplumsal sistemden diğerine geçiş, toplumsal bir devrim anlamına gelecektir. Tarih boyunca siyasi devlet daima egemen sınıfların devleti olmuştur; Sosyalist Cumhuriyet ise, toplumun tamamı adına ekonomiyi yönetenlerin devleti olacaktır. Birincisi büyük çoğunluğun ekonomik ve siyasi bağımlılığı anlamına gelirken; ikincisi, herkesin ekonomik özgürlüğünü ifade edecektir; dolayısıyla bu, gerçek demokrasi olacaktır.

Bu programatik ifade, William Paul'un, 1917'nin başlarında yazılan *The State, its Origins and Function*'ında yer alır; Lenin'in belki de en liberter eseri olan *Devlet ve Devrim*'den kısa süre önce yazılmıştır (bkz. not 9). Paul, Marksist-De Leonist Sosyalist İşçi Partisi'nin bir üyesiydi; daha sonra İngiliz Komünist Partisi'nin kurucularından biri oldu.²⁵ Onun devlet sosyalizmi eleştirisi, devlet mülkiyeti ve yönetimi bürokratik despotizme yol açacağı için, toplumsal devrimin onun yerine doğrudan işçi denetimiyle toplumun endüstriyel örgütlenmesini geçirmesi gerektiği ilkesi bakımından anarşistlerin liberter doktrinine benzer. Pek çok benzer ifadeden alıntı yapılabilir.

Çok daha önemlisi bu fikirlerin kendiliğinden devrimci eylemle, mesela I. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve İtalya'da ve 1936'da İspanya'da (sadece kırsal kesimde değil, aynı zamanda sanayileşmiş Barselona'da) gerçekleşmiş olmasıdır. Bu, endüstriyel sistem ister mülk sahipleri, yöneticiler ve teknokratlardan, bir "öncü" partiden, ister bir devlet bürokrasisinden oluşsun otokratik elitin herhangi bir formu tarafından denetlendiği zaman demokrasinin vahim biçimde sınırlandırıldığına dair sezgisel bir anlayışı yansıtır. Bu otoriter hâkimiyet koşulları altında, Marx ve Bakunin ile bütün gerçek devrimciler tarafından ileri derecede geliştirilen klasik liberter idealler gerçekleştirilemez; insan kendi potansiyelini tam olarak gerçekleştiremez.

tirecek kadar özgür olmayacaktır ve üretici, yukarıdan yönetilen üretim süreci içinde “sadece bir insan parçası”na indirgenmiş bir alet olarak kalacaktır.

“Kendiliğinden devrimci eylem” sözü yanlış anlaşılabilir. Anar-kosendikalistler, Bakunin’in işçilerin örgütleri devrim öncesi dönemde “bizatihi geleceğin sadece fikirlerini değil aynı zamanda olgularını” yaratmalıdırlar sözünü en azından ciddiye alırlar. Özellikle İspanya’da halk devriminin başarıları, uzun süreli bir bağlılık ve militanlık geleneğinin bir bileşeni olarak yıllarca sabırla sürdürülen örgütlenme ve eğitimi temel aldı. Haziran 1931 tarihli Madrid Kongresi’nin ve Mayıs 1936 tarihli Saragossa Kongresi’nin kararları, pek çok bakımdan, yakın geleceğin devrimci eylemlerini haber veriyordu. Aynısı, Santillan’ın (bkz. not 4) devrimin gerçekleştireceği toplumsal ve ekonomik örgütlenmeyle ilgili, aşağı yukarı aynı fikirleri öne sürdüğü özgün çalışma için de öne sürülebilir. Guérin, “İspanyol devrimi, halkın bilincinde olduğu kadar, liberter düşünürlerin zihninde de olgunlaşmış durumdaydı,” diye yazar. Ve Franco darbesiyle birlikte 1936 yazında yaşanan toplumsal karışıklık toplumsal devrime dönüştüğünde, işçi örgütleri sahip oldukları örgütsel yapı ve deneyim sayesinde toplumsal yeniden inşa görevini üstlenecek bir kavrayışa ulaşmış buluyorlardı. Anarşist Augustin Souchy, İspanya’daki kolektifleştirmeyle ilgili belgeleri bir araya getirdiği derlemeye yazdığı giriş bölümünde şöyle der:

İspanya’daki anarşistler ve sendikalistler yıllarca toplumun toplumsal dönüşümünü sağlamayı yüce bir görev olarak benimsediler. Toplumsal devrim sorunu, sendikaların ve grupların toplantılarında, gazetelerinde, broşür ve kitaplarında sürekli olarak ve sistematik biçimde tartışıldı.²⁶

Bütün bunlar spontan başarıların, İspanyol Devrimi’nin inşa çalışmasının temelinde yer alır.

Liberter sosyalizmin yukarıda tanımlanan fikirleri geçen yarım yüzyıl içinde sanayi toplumlarına nüfuz etmiştir. Hâkim ideolojiler bugüne kadar devlet sosyalizminin ve devlet kapitalizminin (gayet açık nedenlerden ötürü ABD’de giderek militarist bir nitelik kazanmaktadır) ideolojileriydi.²⁷ Fakat son birkaç yıldır liberter sosyalist

fikirlerelyönelik ilgide bir artış gözlemleniyor. Anton Pammekoek'in tezlerini radikal bir Fransız işçi grubunun (*Informations Correspondance Ouvrière*) yakınlarda çıkardığı bir broşürden aldım. William Paul'un devrimci sosyalizme ilişkin görüşleri ise Walter Kendall'ın 1969'da İngiltere'nin Sheffield kentinde toplanan İşçi Denetimi Üzerine Ulusal Konferans'a sunduğu bir bildiride alıntı olarak yer alıyordu. İşçi denetimi hareketi son birkaç yıldır İngiltere'de dikkate değer bir güce ulaştı. Hareket konferanslar düzenledi, pek çok broşür yayımladı; en önemli işçi sendikalarının temsilcileri hareketin aktif taraftarları arasında yer alıyorlar. Mesela, Birleşik Alaşım ve Döküm İşçileri Sendikası, temel sanayi kuruluşlarının "bütün düzeylerde işçi denetimi" altında ulusallaştırılmasını öngören bir programı, resmi siyaset olarak benimsemiştir.²⁸ Kıta Avrupası'nda da benzer gelişmeler görülmektedir. 1968 Mayıs'ının İngiltere'nin yanı sıra Fransa ve Almanya'da da konsey komünizmine ve ilgili fi-kirlere yönelik artan ilgiyi daha da artırdığı kuşkusuz.

Yüksek düzeyde ideolojik olan toplumumuzun genel muhafazakâr tabakası veri alındığında, bu görüşlerin ABD'ye görece fazla değmemiş olması fazla şaşırtıcı değildir. Soğuk Savaş mitolojisinin yarattığı erozyon, en azından, oldukça geniş çevrelerde bu sorunların ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır. Eğer şimdiki baskı dalgası geri püskürtülebilirse, sol intihar niteliğindeki eğilimlerinin üstesinden gelebilir ve geçen on yıl içinde gerçekleştirilenleri temel alarak kendini inşa edebilirse, işyerinde ve topluluk içinde demokratik denetimle gerçekten demokratik bir çizgide sanayi toplumunun nasıl örgütleneceği sorununun çağdaş toplumun sorunlarıyla yaşayanlar için başat bir entelektüel konu haline gelmesi ve kitlesel bir liberter sosyalizm hareketi geliştikçe spekülasyonun eyleme dönüştürülmesi mümkündür.

Bakunin, 1865 manifestosunda toplumsal devrim içindeki bir unsurun "doğuştan ayrıcalıklı sınıflara mensup olmakla birlikte, geniş görüşlülüğü ve radikal özlemleriyle halkın davasını benimseyen zeki ve gerçekten soylu bir gençlik kesimi" olacağını öngörmüştü. 1960'larda öğrenci hareketinin yükselişi bu kehanetin gerçekleşmesi yönünde bir adım olarak görülebilir.

Daniél Guérin, anarşizmin “rehabilitasyon süreci” olarak betimlediği bir görevi üstlenmiştir. Kendisi benim de kesinlikle inandığım şu görüşü savunmaktadır: “Anarşizmin yapıcı fikirleri hayati olmaya devam ediyor; bu fikirler, yeniden ele alınıp bir seçilime tabi tutulduğu zaman, çağdaş sosyalist düşüncenin yeni bir atılımını sağlayabilir . . . [ve] Marksizm’in zenginleşmesine katkıda bulunabilir.”²⁹ Guérin, anarşizmin “geniş yelpazesi”nden liberter sosyalist olarak betimlenebilecek fikirleri ve eylemleri titizlikle seçmiştir. Bu, doğal ve isabetli bir girişimdir. Bu çerçeve anarşist duyguların ve ideallerin canlandırmış olduğu kitlesel eylemlerin yanı sıra, belli başlı anarşist sözcüleri de kapsamaktadır. Guérin, sadece anarşist düşünceyle değil, aynı zamanda devrimci mücadelenin gidişatı içinde fiilen yeni toplumsal formlar yaratan halk güçlerinin kendiliğinden eylemleriyle de ilgilenmektedir. Toplumsal yaratıcılığın yanı sıra entelektüel yaratıcılıkla da ilgilenmektedir. Ayrıca, geçmişin toplumsal kurtuluş teorisini zenginleştirecek derslerinin yapıcı başarılarından da sonuçlar çıkarmaya çalışır. Bu sadece dünyayı anlamakla yetinmeyen, onu değiştirmek isteyenler için de anarşizmin tarihini incelemenin uygun bir yöntemidir.

Guérin on dokuzuncu yüzyıl anarşizmini esas olarak doktrine dayalı olarak betimler. Yirminci yüzyıl ise anarşistler için bir “devrimci pratik” zamanı olmuştur.³⁰ *Anarchism* bu kanaati yansıtmaktadır. Guérin’in anarşizm yorumu bilinçli biçimde geleceği işaret eder. Arthur Rosenberg, bir keresinde, halk devrimlerinin karakteristik biçimde “zor yoluyla yöneten feodal ya da merkezi otorite”nin “eski devlet biçiminin yıkımına ya da yok olmasına yol açan” bir komünal sistem formuyla yer değiştirme arayışı içinde olduğuna işaret eder. Böyle bir sistem ya sosyalist olacak ya da “demokrasinin aşırı bir formu” olacaktır . . . “Sosyalizm ancak en yüksek bireysel özgürlük ölçüsünü kullanan bir dünyada gerçekleştirilebileceği için [bu form] Sosyalizm’in hazırlayıcı koşulu[dur].” Guérin, bu idealin Marx ve anarşistler tarafından paylaşıldığını kaydeder.³¹ Bu doğal kurtuluş mücadelesi ekonomik ve siyasi hayatta merkezileşmeye yönelik hâkim eğilime ters düşer.

Marx, bundan bir yüzyıl önce, Paris burjuvazisinin “Komün –ya

da adı her ne olursa olsun- imparatorluk arasında bir seçim yapmaktan başka seçenekleri olmadığını hissettikleri”ni yazdı.

İmparatorluk kamusal serveti tahrip ederek, mali dolandırıcılığı bir bütün olarak besleyip büyüterek, sermayeyi yapay biçimde hızla merkezileştirerek, onları ekonomik olarak yıkıma uğratmıştı. Onları siyasi baskı altına almış, zevk ve sefahat düşkünlüğü aşılayarak onları ahlaken sarsmış, çocuklarını *frères Ignorantins*e [cehaletin kardeşleri] teslim ederek onların Volterciliğini aşılamış, onları imparatorluğun yok olmasından başka bir anlam taşımayan felaketlerle dolu bir savaşın içine sürükleyerek Fransızlar olarak sahip oldukları ulusal duyguların kabarmasına yol açmıştı.³²

Sefil İkinci İmparatorluk “burjuvazinin henüz kaybettiği ve işçi sınıfının henüz kazanmadığı, mümkün olan yegâne hükümet biçimi, ulusu yönetecek yegâne kurumu oluşturunordu.”

1970’in emperyal sistemlerine uygun düştüğü için bu sözleri tekrarlamak çok zor olmuyor. “İnsanı ekonomik sömürü lanetinden, siyasi ve toplumsal kölelikten özgürleştirme” sorunu zamanımızın bir sorunu olmaya devam etmektedir. Bu durum sürdükçe, liberter sosyalizmin doktrinleri ve devrimci pratiği bir esin kaynağı ve kılavuz olarak hizmet etmeye devam edecektir.

Bölüm 9

DİL VE ÖZGÜRLÜK

“Dil ve özgürlük” konusunda konuşmaya davet edildiğimde, şaşır-dım ve meraklandım. Meslek hayatının çoğu dil araştırmalarıyla geçti. Bu alanda bir tartışma konusu bulmakta büyük zorluk olmaz. Yirminci yüzyılın ortalarında hem bizim hem de başkalarının kar-şısına çıkan özgürlük ve kurtuluş sorunları hakkında da söylenecek çok şey var. Bu konuşmanın başlığında sorun olan, bağlaçtır. Dil ile özgürlük birbirine nasıl bağlanır?

Başlangıç olarak, çağdaş dil araştırmaları hakkında birkaç şey söylememe, görebildiğim kadarıyla, izin veriniz. Dil ve dilin kulla-nımının karmaşık sorulara yol açan pek çok yönü vardır, fakat –ka-naatime göre– sadece birkaçı üretken teorik çalışmaya yol açacak kadar ileri gitmiştir. En derin içgörülerimiz özellikle formel gra-matik yapı alanındadır. Bir dili bilen bir kişi, ses ve anlamı özgül bir tarzda birleştiren bir kurallar ve ilkeler sistemi –teknik terimle “oluşturucu gramer”– edinmiştir. Pek çok dil için bu türden gra-merlerin niteliği hakkında makul biçimde oluşturulmuş ve öyle sa-nıyorum ki oldukça aydınlatıcı pek çok hipotez vardır. Ayrıca, artık insanların normal biçimde öğrenebildikleri bu dillerin genel özel-liklerini ayırt etmeye çalışan bir teori olarak yorumlanan “evrensel gramer”e yeni bir ilgi oluşmuştur. Burada da önemli bir ilerleme sağlanmıştır. Konu özellikle önemlidir. Evrensel grameri zihnin tem- mel melekelerinden birinin araştırılması olarak görmek uygundur. Bu nedenle, evrensel gramer ilkelerinin zengin, soyut ve sınırlayıcı olduğunu ve bir fenomenler çeşitliliği için ilkeli açıklamalar oluş-turmak adına kullanılabileceğini keşfetmek, ki bunu yaptığımıza inanıyorum, olağanüstü ilginçtir. Anlayışımızın şimdiki evresinde, insanın diğer sorunlarının araştırılması için dil bir sıçrama tahtası oluşturuyorsa, dilin sadece bu yönlerinin makul biçimde anlaşıl-ması gibi basit bir nedenden ötürü, onun bu yönlerine dikkatimizi

yöneltilmemiz gerekir. Bir başka anlamda, dilin formel özelliklerinin araştırılması insan doğasına ilişkin bir şeyi olumsuz bir tarzda açığa vurur: Tam bir açıklıkla bu, zihnin insan için benzersiz olan, hâlâ karanlık olmakla birlikte ayrıntılı bir tarzda insanın kültürel kazanımlarına eklenmesi gereken niteliklerine ilişkin anlayışımızın sınırlarını vurgular.

Bir kalkış noktası araştırırken insan doğal olarak Batı düşüncesi tarihindeki bir döneme döner. Bu dönemde “özgürlüğü felsefenin toplamı ve özü haline getirme düşüncesi, insan ruhunu bütün ilişkileri içinde serbestleştirmek ve bütün dallarıyla bilime daha önceki devrimden daha güçlü bir yeni yönelim vermektir”¹ düşüncesine inanmak mümkündür. “Devrim” sözcüğü bu pasajda pek çok çağrışım taşır, zira Schelling aynı zamanda “insan yorum yapmak için değil eylemek için doğmuştur,” demektedir; ve gene “daha soylu bir insanlık için özgürlük ruhunu ilan etme ve insanların kayıp zincirler için pişmanlık göz yaşlarıyla sabretmekten vazgeçme zamanı gelmiştir,” diye yazdığı zaman, on sekizinci yüzyıl sonundaki liberter düşünce ve devrimci eylemlerin yankısını işitiriz. Schelling “felsefenin başlangıcı ve sonu şudur-Özgürlük,” diye yazar. Bu sözler, insanların zincirlerini kırmak, meşruluk iddiasını kaybetmiş otoriteye direnmek, daha insani ve daha demokratik toplumsal kurumlar inşa etmek için mücadele etmekte oldukları bir sırada anlam kazanmakta ve öncelik taşımaktadır. Yine böyle bir dönemde filozof, insan özgürlüğünün doğasını ve sınırlarını araştırmaya ve belki Schelling’le birlikte, insan egosu bakımından “onun özü özgürlüktür”; ve felsefe bakımından “Felsefe’nin en yüksek değeri, tam da bundan, yani insan özgürlüğüne bağlanmaktan ibarettir” sonucuna varmaya yöneltelebilmektedir.

Bir kez daha böyle bir dönemde yaşamaktayız. Devrimci bir mayalanma Üçüncü Dünya denilen alanı kaplamakta, muazzam kitleler uyuşukluktan ve geleneksel otoriteye gösterilen rızadan uyanmaktadır. Sanayi toplumlarının devrimci değişim için olgunlaşmakta olduklarını hisseden insanlar var-sadece Yeni Sol’un temsilcilerini kastetmiyorum. Örnek olarak bkz. Paul Ricoeur’ün bölüm 6, s. 325-326’daki sözleri.

Devrimci değişim tehdidi daha fazla baskı ve tepki getirir. Bu devrimin işaretleri çeşitli biçimlerde, Fransa’da, Sovyetler Birliği’nde, ABD’de, özellikle bu toplantıyı yapmakta olduğumuz kentte, açıkça görölmektedir. O halde, insan özgürlüğüne ilişkin sorunları soyut biçimde ele almamız ve arkaik toplumsal kurumların eleştirel analize maruz kaldığı ve saldırıya uğradığı daha erken bir döneme ilişkin düşüncelere ilgiyle ve ciddi bir dikkatle dönmemiz doğaldır. Schelling’in verdiği öğüdü akılda tuttuğumuz sürece, insanın yorum yapmak için değil, aynı zamanda eylemek için doğduğunu düşünmek doğal ve uygundur.

Özgürlük ve kulluğa ilişkin en erken ve dikkate değer on sekizinci yüzyıl araştırmalarının biri Rousseau’nun, pek çok bakımdan devrimci bir metin olan *Eşitsizlik Üzerine Söylev*’idir (1755). Burada Rousseau, “özgün ve ileri bir eşitsizliği, siyasi toplumların oluşumunu ve istismarını, bütün bunlar sadece aklın ışığıyla insan doğasından çıkarsanabileceği ölçüde öngörme”ye çalışır. Vardığı sonuçlar öylesine şoke edicidir ki, özgün metnin sunulduğu Dijon Akademisi’nin ödöl heyeti bu elyazmasından söz edilmesini bile istememiştir.² Burada Rousseau, neredeyse her toplumsal kurumun meşruluğuna, yanı sıra mülkiyetin ve servetin bireysel denetimine meydan okur. Bunlar “gastır . . . sadece belirsiz ve kötüye kulanılan bir hakkı temel almışlardır . . . ancak güç yoluyla edinilmektedirler; güç onları şikâyeteye fırsat vermeksizin [zenginlerden] uzaklaştırebiliyordu.” Kişisel çabayla elde edilen mülk bile “daha iyi unvanlarla” savunulmaz. Bu türden bir iddiaya karşı şu itirazda bulunmak mümkündür: “Akranlarından pek çok kişinin senin aşırı derecede sahip olduğun şeye muhtaç olduğun için öldüğünü ya da acı çektiğini, ortak geçim kaynaklarından senin ihtiyacını aşan herhangi bir şeyi kendine mülk edinmek için bunu açıkça ifade etmen ve bütün diğer insanların rızasını alman gerektiğini bilmez misin?” “Açlık çeken pek çok insan en zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamazken, bir avuç insanın ihtiyaç fazlası pek çok şeyle tıka basa doyması” doğa yasasına aykırıdır.

Rousseau, sivil toplumun kendi yağmacılığını güvence altına almak için zenginlerin komplosundan başka bir şey olmadığını

öne sürer. Zenginler, ikiyezlü bir tutumla komşularını, “adalet ve barış yasaları oluşturma”ya davet ederler; “hiç kimse istisna olmaksızın herkes bu yasalara uymakla, güçlü ile zayıfı karşılıklı görevlere eşit derecede maruz kılarak talihin kaprislerini bir biçimde telafi etmekle yükümlüdür.” Bu yasalar, Anatole France’ın dediği gibi, geceleri köprü altında uyuma hakkından zengini ve yoksulu majesteleri adına eşit derecede mahrum bırakmaktadır: “Hepsi kendi özgürlüklerini güvence altına aldığını düşündükleri zincirleriyle buluşmaya koşarlar. . . .” Böylece toplum ve yasalar “zayıfa yeni prangalar ve zengine yeni güçler verdi; bütün zamanlar için doğal özgürlüğü yok etti, ebedi bir mülkiyet ve eşitsizlik yasası oluşturdu, daha zekice yapılan bir gaspı vazgeçilmez bir hakka dönüştürdü ve böylece, birkaç hırslı adamın kâr etmesi için bütün insan türünü çalışmaya, kulluğa ve sefaletle maruz bıraktı.” Hükümetler kaçınılmaz biçimde “yozlaşmaları ve aşırı kısıtlamaları” nedeniyle keyfi iktidara yönelirler. Bu güç, “doğası gereği gayrimeşru”dur ve yeni devrimlerin

hükümeti bütünüyle çözmesi ya da onu kendi meşru kurumuna daha yakın hale getirmesi [gerekir]. . . . Bir sultanın boğulması ya da tahtından indirilmesiyle sona eren ayaklanma, daha bir gün önce o sultanın tebaasının hayatını ve malını düzenlemesi kadar yasal bir eylemdir. Tek başına onu ayakta tutan güç, tek başına onu yıkan güçtür.

Bu bağlamda ilginç olan, Rousseau’nun “sadece aklın ışııyla” bu sonuçlara varmak için izlediği, onun insan doğasına ilişkin fikirleriyle başlayan yoldur. Rousseau, insanı “doğanın onu oluşturduğu şekilde” görmek ister. Doğal hak ve toplumsal varoluşun temellerine ilişkin ilkelerin insan doğasından elde edilmesi gerekir.

Özgün insana, onun gerçek ihtiyaçlarına ve onun görevlerini belirleyen ilkelere ilişkin aynı araştırma sadece bu kalabalıkları, ahlaki eşitsizliğin kökeni, siyasi yapının gerçek temeli, fertlerin karşılıklı hakları ve yeterince açıklanamadığı ölçüde önem kazanan bin tane benzer soru düşünüldüğünde görülen zorluklardan çekip çıkarmak için kullanılabilecek uygun bir araçtır.

İnsan doğasını belirlemek için Rousseau insan ile hayvan kıyasla-

masına başvurur. İnsan “zeki, özgür . . . akıl bahşedilmiş yegâne hayvan”dır. Hayvanlar ise, “zekâ ve özgürlükten yoksun”dur.

Her hayvanda maharetli bir makine görürüz; doğa bu makineye kendini yeniden oluşturmak ve onu yok etme ya da çöktürmeye eğilimli her şeye karşı güvence sağlamak için duyular vermiştir. İnsan makinesinde de tam olarak aynı şeyleri algılarız; şu farkla ki, doğa tek başına bir hayvanın hareketleri için her şeyi yaparken, insan kendi hareketlerine ancak özgür bir fail olarak katkıda bulunur. Birincisi, içgüdüleriyle seçer ya da reddeder ve ikincisi bunu özgür eylemle yapar; öyle ki bir hayvan kendisi için yararlı olduğunda bile kendisi için öngörülen hükümden sapamaz ve bir insan bu hükümden kendi zararına olacak şekilde sapar . . . insanın hayvanlar arasındaki farkını oluşturan anlayış onun özgür bir fail olması kadar anlayışa da sahip olması değildir. Doğa her hayvana hükmeder ve hayvan itaat eder. İnsan aynı uyarıyı hisseder, fakat onu edinmekte ya da ona direnmekte özgür olduğunu anlar; ve her şeyin üzerinde olan bu özgürlük bilincidir ki onun ruhunun tinselliğini gösterir. Çünkü fizik duyuların mekanizmasını ve fikirlerin oluşumunu bir biçimde açıklar; fakat irade ya da daha çok seçme gücünde ve bu güç duygusunda sadece mekanik yasalarının hiçbir şey açıklamadığı saf anlamda tinsel eylemler bulunur.

Demek ki insan doğasının özü insanın özgürlüğü ve kendi özgürlüğünün bilincinde olmasıdır. Böylece Rousseau, “bir köle çocuğunun dünyaya köle olarak geleceğini vahim biçimde ifade eden hukukçular, bir insanın bir insan olarak dünyaya gelmeyeceğine, başka terimlerle, karar vermişler olurlar.”³

Sofist siyasetçiler ve entelektüeller, insanın esas ve tanımlayıcı varlığının onun özgürlüğü olduğu gerçeğini belirsizleştirecek yöntemler ararlar: “Onlar, özgürlüğün masumiyet ve erdemle aynı olduğunu düşünmeksizin insanlara doğal bir kulluk eğilimi atfederler—onların değeri ancak bunlardan bizzat yararlandıkları sürece hissedilir ve onların tadı kişi onları kaybettiği anda kaybedilir.” Tam aksine, Rousseau retorik olarak “özgürlüğün insan melekelelerinin en soylusu olup olmadığını; kişiyi içgüdüünün kölesi haline getirerek, hatta yaratıcısını rencide ederek, onun bütün armağanlarının en değerlisini çekincesiz terk etmeye ve bize yasaklanmış olan bütün suçları gaddar ya da hasta bir efendiyi memnun etmek için işlemeye maruz bırakarak boyun eğdirmenin insanın doğasını

alçaltıp alçaltmadığını” sorar; bu soru benzer terimlerle son birkaç yıl içinde pek çok Amerikan yoklama kaçağı tarafından ve yirminci yüzyıl Batı toplumunun felaketinden kurtulmaya başlayan diğer pek çokları tarafından sorulmuş bir sorudur ve Rousseau’nun şu yargısını gayet trajik biçimde doğrulamıştır:

Böylece doğayı ürperten ve akli dumura uğratan ulusal savaşlar, meydan muharebeleri, cinayetler, misillemeler ve kan dökme şerefini erdemlerin arasına yerleştiren bütün o dehşet verici önyargılar ortaya çıktı. En dürüst insanlar kendi kardeşlerini katletmeyi görevlerinden biri olarak görmeyi öğrendiler; sonunda insanların nedenini bilmeksizin birbirlerini binlerle katlettikleri görüldü; bütün yeryüzünde bütün yüzyıllar boyunca doğa durumunda gerçekleşenlere kıyasla, tek bir günlük savaşta daha fazla cinayet işlendi ve tek bir kentin ele geçirilmesinde daha fazla dehşet yaşandı.

Özgürlük için mücadelenin temel bir insan özelliği olduğuna, özgürlüğün değerinin ancak ondan yararlanıldığı sürece hissedildiğine ilişkin doktrininin kanıtını Rousseau “bütün özgür insanların kendilerini baskıdan korumak için gerçekleştirdikleri mucizeler”de görür. Doğrudur, özgür insan hayatını terk etmiş olanlar

barış konusunda sürekli atıp tutmaktan ve kendi zincirlerinden hoşlandıklarını dile getirmekten başka hiçbir şey yapmazlar. . . . Fakat başkalarının hazzı, sükûneti, serveti, gücü ve hayatın kendisini, diğerlerinin kaybettikleri için küçümsedikleri bu tek iyiliği korumak için feda ettiklerini gördüğüm zaman; hayvanların özgür doğduklarını ve esareti hor görerek kafalarını cezaevlerinin parmaklıklarında parçaladıklarını gördüğüm zaman; Avrupalının şehvetini küçümseyen ve sadece kendi bağımsızlıklarını korumak için açlığa, ateşe, kılıca ve ölüme katlanan tamamen çıplak vahşilerin çokluğunu gördüğüm zaman, kölelerin özgürlük konusunda düşünmelerine gerek olmadığını hissediyorum.

Benzer düşünceler kırk yıl sonra Kant tarafından ifade edilecekti. Bazı insanların, mesela bazı toprak sahiplerinin serflerinin “özgürlük için uygun olmadıkları” önermesini kendisinin kabul edemediğini söyler.

Bu varsayım kabul edilirse, özgürlük asla gerçekleşmeyecektir; çünkü kişi elde etmediği özgürlük için uygunluğa ulaşamaz; kişi kendi güçleri-

ni özgürce ve yararlı biçimde nasıl kullanacağını öğrenmek için özgür olmalıdır. İlk girişimler elbette kaba olacak ve hâkimiyet altında, fakat aynı zamanda dışsal bir gücün korumasında olunan önceki durumdan daha acı verici ve daha tehlikeli bir duruma yol açacaktır. Ne var ki kişi ancak kendi deneyimleriyle akıllanabilir ve bu deneyimleri gerçekleştirecek kadar özgür olmalıdır. . . . Özgürlüğün birinin denetimi altında olanlar için değersiz olduğu ve kişinin onlara özgürlük verilmesini sonsuza dek reddetme hakkı olduğunu kabul etmek, insanı özgür olması için yaratan Tanrı'nın haklarının ihlal edilmesidir.⁴

Bu sözler özellikle bağlamı nedeniyle ilginçtir. Kant, Terör döneminde devrimin kitlelerin özgürlük ayrıcalığına hazır olmadığını gösterdiğini iddia edenlere karşı, Fransız Devrimi'ni savunuyordu. Kant'ın sözleri çağımızda da geçerlidir. Akılcı hiçbir kişi şiddet ve terörü onaylamayacaktır. Özellikle devrim sonrasında amansız bir otokrasinin eline geçen devletin terörü, birçok kez tanımlanamayacak vahşet düzeylerine ulaşmıştır. Ancak kavrayış yeteneği olan ya da insanlıktan nasibini almış hiçbir kişi, genellikle uzun süre ezilmiş kitleler zalime karşı ayaklandıkları ya da özgürlük ve toplumsal yeniden inşa yönünde ilk adımları attıkları zaman gerçekleşen şiddeti hemen mahkûm etmeyecektir.

Şimdi Rousseau'nun, ister siyasi iktidarın ister servetin olsun, yerleşik otoritenin meşruluğuna karşı öne sürdüğü argümana dönmeme izin veriniz. Bu noktaya kadar Rousseau'nun argümanının bilinen bir Kartezyen modeli izlemesi çarpıcıdır. İnsan fizikselaçıklama sınırlarının benzersiz biçimde ötesindedir; öte yanda, hayvan doğa yasasıyla komuta edilen maharetli bir makinedir. İnsanın özgürlüğü ve bu özgürlüğün bilinci onu hayvan-makineden ayırır. Mekanik açıklama ilkeleri, bu insan özelliklerini açıklayamaz. Ancak bu ilkeler "insan" bir hayvandan sadece bir derece farklılaştırır" duyumu, hatta fikirler kombinasyonunu açıklayabilir.

Descartes ve onun Cordemoy gibi taraftarları için bir başka organizmanın akla sahip olduğunu ve bu nedenle mekanik açıklama sınırlarının ötesinde yer aldığını gösteren yegâne belirti, normal, yaratıcı insan tarzında, saptanabilir uyaranların denetiminden özgür, yeni ve yenilikçi, durumlara uygun, tutarlı, zihinlerimizde yeni düşünceler ve fikirler uyandıran dilin kullanımıdır.⁵ Kartez-

yenler için her insanın özünü düşüncenin oluşturduğu bir zihne, bir töze sahip olduğu, insanın yaratıcı dil kullanımının bu düşünce ve kavrama özgürlüğünü yansıttığı içe bakışla aşikârdır. Bir başka organizmanın da dili özgür ve yaratıcı tarzda kullandığına ilişkin bulgulara sahip olduğumuz zaman, ona bizdeki gibi bir zihin atfederiz. Mekanik açıklamanın içsel sınırlarıyla, onun insanın özgürlüğünü ve özgürlük bilincini açıklama yeteneksizliğiyle ilgili benzer varsayımlardan hareketle Rousseau, insanı çeşitli derecelerde temel özgürlük atfından mahrum bırakan otoriter kurumlara ilişkin eleştirisini geliştirmeye başlar.

Bu yorumları birleştireseydik, dil ile özgürlük arasında ilginç bir bağlantı geliştirebilirdik. Dil, esas özellikleri ve kullanım tarzı bakımından, bir başka organizmanın insan zihnine, özgür düşünce ve kendini ifade etme yeteneğine, insanın baskıcı otoritenin dışsal kısıtlamalarından özgür olma temel ihtiyacına sahip bir varlık olduğunu belirlemek için temel kriter sağlar. Ayrıca, ayrıntılı dil incelemesinden ve onun insan zihnine ilişkin daha derin ve daha özgül bir anlayış için kullanılmasından başlamaya çalışabiliriz. Bu modelden hareketle, insan doğasının başka yönlerini incelemeye geçebiliriz. Rousseau'nun haklı olarak gözlemlediği gibi, teorik olarak akılcı bir toplumsal düzenin temellerini geliştireceksek, insan doğasının doğru biçimde kavranması gerekir.

Bu soruna döneceğim, fakat önce Rousseau'nun konuya ilişkin düşüncesini biraz daha izlemek istiyorum. Rousseau, pek çok bakımdan Kartezyen gelenekten ayrılır. "İnsan türünün özgül karakteristiği"ni insanın "kendini geliştirme melekesi" olarak tanımlar. Bu meleke "koşulların yardımıyla peş peşe bütün diğerlerini geliştirir ve bireyde olduğu kadar türde de var olarak aramıza yerleşir." Kendini geliştirme melekesi ve kültürel aktarım yoluyla insan türünün mükemmelleşmesi, bildiğim kadarıyla, Kartezyenler tarafından benzer terimlerle tartışılmamıştır. Ne var ki Rousseau'nun sözlerinin, Kartezyen geleneğin inkârı ve reddinden çok, bu geleneğin araştırılmamış bir yönde gelişmesi olarak yorumlanabileceğini düşünüyorum. Zihnin kısıtlayıcı özelliklerinin, bu özelliklerin oluşturduğu sınırlar içinde gelişen; ya da zihnin bu özelliklerinin

kendini geliştirme imkânını sağladığı; ya da özgürlük bilincini sağlayarak insan doğasının bu temel özelliklerinin özgürlük, çeşitlilik ve bireysel kendini gerçekleştirme imkânlarını azamileştirmek için toplumsal koşullar ve toplumsal formlar yaratma fırsatı verdiği, tarihsel olarak evrilen bir insan doğasının temelini oluşturduğu nosyonunda hiçbir tutarsızlık yoktur. Aritmetik bir analogi kullanmak gerekirse, tam sayılar sadece oranlı sayıları tüketmediği için sonsuz bir set oluşturamazlar. Benzer biçimde, insanın sonsuz biçimde “kendini geliştirme” kapasitesi, onun gelişimini sınırlayan içsel zihnin özellikleri var olduğu için inkâr edilemez. Bir bakıma tam tersinin doğru olduğunu öne süreceğim: Formel bir kısıtlamalar sistemi olmaksızın hiçbir yaratıcı eylem olmaz; özgül olarak, zihnin içsel ve kısıtlayıcı özelliklerinin yokluğunda, ancak “davranışın biçimlenmesi” olabilir, fakat hiçbir yaratıcı mükemmelleşme eylemi olamaz. Ayrıca, Rousseau’nun kendini geliştirmenin evrimci karakterine ilişkin düşüncesi bizi, bir başka bakış açısından, toplumun ve kültürün bu türden evrimi için bir önkoşul olarak görülen insan dili ve Rousseau’nun en ilkel formların ötesinde türlerin mükemmelleşmesi düşüncesine geri götürür.

Rousseau’ya göre, “konuşma organı insan için doğal olmakla birlikte, konuşmanın kendisi yine de insan için doğal değildir.” Gene bu gözlem ile içsel yetenekler “doğasal”dır, bizi verili dışsal uyaran koşulları altında özel bir tarzda fikirler (özgül olarak, içsel fikirler) üretmeye yönelten, ama aynı zamanda bize bu türden dışsal etkenler olmaksızın düşüncelerimizi geliştirme yeteneği sağlayan melekelerdir şeklindeki tipik Kartezyen görüş arasında hiçbir tutarsızlık yoktur. O halde dil de insan için sadece özgül bir tarzda doğaldır. İnanıyorum ki bu, on sekizinci yüzyılda ve o zamandan beri ampirist psikolojinin etkisi altında çok genel biçimde göz ardı edilen akılcı lingüistiğin önemli ve gayet temel bir içgörüsüdür.⁶

Rousseau dilin kökenini kapsamlı biçimde tartışır, ancak sorunu tatmin edici biçimde kavrayamadığını itiraf eder. Nitekim,

insanlar düşünmeyi öğrenmek için konuşmaya ihtiyaç duydularsa, konuşma sanatını keşfetmek için nasıl düşünmek gerektiğini bilme konusunda daha büyük bir ihtiyaç duymuşlardır. . . . O halde insanın bu

düşünceleri iletme ve zihinler arasında ilişki oluşturma sanatına dair makul varsayımlar oluşturmaları zordur. . .

Şöyle der: “Genel fikirler zihne ancak sözcüklerin yardımıyla gelebilir ve akıl bunları ancak önermeler aracılığıyla kavrar.” Akıldan yoksun olan hayvanların bu türden fikirler oluşturmalarını ya da “bunlara bağlı olarak mükemmellik” edinmelerini önleyen olgu budur. Böylece Rousseau, “yeni gramercilerimiz”in sayesinde “fikirlerini yaymaya ve sözcüklerini genelleştirmeye” başladıkları aracı kavrayamaz ya da “insanların bütün düşüncelerini ifade etme” araçlarını, “sayılar, soyut sözcükler, geniş zamanlar ve bütün fiil çekimleri, bağlaçlar, söz dizimi, cümle bağlantıları, akıl yürütme ve mantıklı söylem oluşturma” araçlarını geliştirmelerini de kavrayamaz. “İnsanların fikirleri yayılmaya ve çoğalmaya başladığı zaman ve insanlar arasında daha yakın iletişim kurulduğu [ve] onlar daha çok işaret ve daha kapsayıcı bir dil için uğraştıkları zaman” ulaşılan türlerin sonraki gelişme evreleri hakkında düşüncelere dalar. Fakat ne yazık ki “ardından gelen zor soruyu: Dillerin gelişmesi için önce toplumun oluşması mı, yoksa toplumun oluşması için önce dillerin gelişmesi mi gerekliydi?” sorusunu boşlaması gerekir.

Kartezyenler türe özgü bir özelliğin, hayvanların davranışını bütünüyle belirleyen “mekanik ilke”nin, yanı sıra bir “yaratıcı ilke” diyebileceğimiz şey olarak hizmet eden ikinci bir tözün varlığını koyutlayarak Gordion düğümünü kestiler. Onlar için, dilin kökenini tarihsel evrimin gidişatı içinde açıklama ihtiyacı yoktu. Daha çok, insanın doğası niteliksel olarak ayırt edicidir: Bedenden zihne hiçbir geçiş yoktur. Bu fikri, oldukça ani ve dramatik mutasyonların zekânın niteliklerine yol açabileceğine; bu nitelikler dizini içinde en ayırt edici olan insan duyusunun, bildiğimiz kadarıyla sadece insanda olan dil sahipliği olduğuna dair spekülasyon yaparak daha cari terimlerle yeniden yorumlayabiliriz.⁷ Eğer bu doğruysa, en azından olgulara bir ilk yaklaşım olarak, dil araştırmasının çok daha kapsamlı bir insan doğası teorisine zemin sağlayacak bir insan doğası araştırması için bir ilk adım ya da belki bir model sağlaması beklenebilir.

Bu tarihsel notları sonuçlandırmak için, bir başka yerde⁸ yaptı-

ğım gibi, dönemin en uyarıcı ve ilgi çekici düşünürlerden biri olan Wilhelm von Humboldt’a dönmek istiyorum. Humboldt, bir yanda, genel lingüistiğin en derin teorisyenlerinden biri ve öte yanda, liberter değerlerin erken ve zorlu bir savunucusuydu. Onun felsefesinin temel kavramı *Bildung*’dur. J. W. Burrow’un ifadesiyle, Humboldt’un “bununla kastettiği, bireyin, topluluğun ya da insan türünün sahip olduğu potansiyellerin en tam, en zengin ve en uyumlu gelişimi”dir.⁹ Onun düşüncesi bir örnek vaka olarak hizmet edebilir. Bildiğim kadarıyla kendisi, dille ilgili fikirlerini liberter toplumsal düşüncesiyle özel olarak ilişkilendirmese de, bunların geliştiği gayet belirgin bir ortak zemin, her birini esinleyen bir insan doğası kavramı vardır. Mill’in *Özgürlük Üzerine* başlıklı denemesi, Humboldt’un düşüncesinin şu “öncü ilkesi”ni epigraf olarak alır: “İnsanın mutlak ve temel önemi en zengin çeşitliliği içinde gelişir.” Humboldt otoriter devlet eleştirisinin sonunda şöyle der: “İnsan doğasının yapısında var olan onura ve bu onura yakışan özgürlüğe en derin bir saygı duygusuyla hayat bulduğumu hissediyorum.” Onun insan doğası kavramı kısaca şu şekilde ifade edilmiştir:

İnsan’ın gerçek sonu ya da aklın sonsuz ve değişmez emirleriyle öngörülen ve belirsiz geçici arzularla önerilmeyen, insanın sahip olduğu güçlerin tam ve tutarlı bir bütüne doğru en yüksek ve en uyumlu gelişmesidir. Özgürlük, böyle bir gelişim imkânının önşartını oluşturan ilk ve vazgeçilmez koşuldur; fakat bunun yanı sıra, bir başka temel – özgürlükle yakından bağlantılı olduğu doğrudur– durumlar çeşitliliği vardır.¹⁰

Rousseau ve Kant gibi, o da

özgürlük için olgunlaşmayı hiçbir şey bizatihi özgürlük kadar geliştirmez [görüşündedir]. Bu doğru, bu olgunlaşmamışlığı sıklıkla sürekli bir baskının mazereti olarak kullananlar tarafından anlaşılmamış olabilir. Fakat bence bu tartışmasız biçimde tam da insanın doğasından geliyor. Özgürlüğün yetersizliği ancak ahlaki ve entelektüel bir güç arzusundan kaynaklanabilir; bu gücü yükseltmek bu isteği karşılamının tek yoludur; fakat bunu yapmak, yetki kullanımını gerektirir ve bu deneyim de kendiliğinden eylemi uyandıran özgürlüğü gerektirir. Ancak kişinin taşıdığı prangalar onun hissedemeyeceği şekilde gevşetildiği zaman ortaya çıkan şeye özgürlük diyemeyiz. Fakat bu yer-

yüzünde hiçbir insanın –doğa tarafından ne kadar ihmal edilmiş ve koşullar tarafından ne kadar aşağılanmış olursa olsun– kendisini ezen bütün prangaları için geçerli değildir. İnsanın kalbinde özgürlük duygusu uyandıkça bunları teker teker çözelim ve ilerlemeyi her adımda hızlandırılır.

Bunu kavramayanların “insan doğasından anlamadıklarından ve insanları birer makine haline getirmek istediklerinden kuşkulamak yerinde olur.”

Temelde insan, yaratıcı, araştırmacı, kendini geliştirici bir varlıktır; “araştırmak ve yaratmak–bunlar, bütün insanların çeşitli derecelerde doğrudan çevresinde döndükleri merkezlerdir.” Fakat düşünce özgürlüğü ve aydınlanma sadece seçkinler için değildir. Humboldt, bir kez daha Rousseau’yu yankılayarak şöyle der: “Her insana bir insan olma hakkı vermeyi reddetme fikrinde insan doğasını değersizleştiren bir şey vardır.” O halde insan “bilimsel bilginin özgürlük ve aydınlanmayla yayılması”nın herkes üzerindeki etkileri hakkında iyimserdir. Fakat “bütün ahlaki kültür tek başına ve dolaysız biçimde ruhun içsel hayatından yayılır ve ancak insan doğasında uyarılabilir ve asla dışsal ve yapay düzeneklerle üretilmez.” “İnsanın diğer herhangi bir melekesi gibi, anlayışın geliştirilmesi de genellikle onun faaliyetleriyle, onun kendi maharetiyle ya da onun başkalarının keşiflerini kullanmak için geliştirdiği kendi yöntemleriyle kazanılır. . . .” O halde, eğitim insanın kendini gerçekleştirme fırsatlarını yaratmalıdır; eğitim, bireyin kendi tarzında keşif yapması için zengin ve zorlayıcı bir ortamı en iyi şekilde sağlayabilir. Bir dil bile, doğrusunu söylemek gerekirse, öğretilemez, ancak “zihinde uyandırılabilir: Eğitim kişiye ancak izleyebileceği bir kılavuz ipi sağlayabilir.” Humboldt, eğitim konusunda Dewey’in düşüncesini genellikle kendine yakın bulurdu, diye düşünüyorum. Ve bu türden fikirlerin yakın zamanlarda, mesela “sömürülen pasif alt sınıfların kendi kaderlerinin bilinçli ve eleştirel efendilerine dönüştürülmesi”nden söz ederek, “bilinçlenme”yle ilgilenen Latin Amerikalı radikal Katolikler tarafından devrimci biçimde geliştirilmesini de değerlendirebilirdi.¹¹ Eminim, onların okullar hakkındaki şu eleştirilerini de onaylardı:

[Okullar] başka değerler arasında, eleştirel bir ruhun yaratılmasından çok bilginin aktarılmasıyla uğraşır. Toplumsal bakış açısından, eğitim sistemleri toplumsal ve ekonomik yapıları dönüştürmek yerine muhafaza etmeye yönelmiştir.¹²

Fakat Humboldt'un spontanlığa olan ilgisi dar anlamda eğitsel pratiğin ötesine geçer. Eğitim ve sömürü sorununa da değinir. Spontane eylemle anlayışın geliştirilmesine ilişkin yukarıda alıntı yapılan sözler şöyle devam eder:

... insan asla sahip olduklarını yaptıkları gibi benimsemez; ve bir bahçeye bakan emekçi belki de ona sahip olduğuna ilişkin, o bahçenin meyvelerinden kaygısızca yararlanan kişininkinden daha gerçek bir duyguya sahiptir. ... Bu düşünceden¹³ ötürü, sanki bütün köylüler ve zanaatkarlar sanatçı düzeyine yükseltilebilirlermiş gibi görünür; yani, yaptığı işi seven insanlar kendi plastik dehalarıyla ve icat yetenekleriyle onu geliştirirler ve böylelikle kendi zekalarını geliştirir, kişiliklerini soylulaştırır, beğenilerini yükseltir ve inceltirler. Ve böylece insanlık, kendi başlarına güzel olmakla birlikte artık onun değer kaybetmesine hizmet eden pek çok şey sayesinde soylulaşır. ... Fakat gene de özgürlük hiç kuşkusuz vazgeçilmez koşuldur; onsuz tekil insan doğasına en uyumlu uğraşlar bile, bu türden geliştirici etkiler üretmeyi asla başaramaz. Bir insanın özgür seçiminden kaynaklanmayan ya da sadece talimat ve rehberliğin sonucu olan her neyse, onun varoluşuna ulaşmaz, onun gerçek doğasına yabancı kalır; onu gerçek insan enerjileriyle değil, mekanik kusursuzlukla yerine getirir.

Eğer bir adam kendi ilgi alanları ve enerjisi ve gücüyle belirlenemeyen dışsal taleplere ya da talimata tepki göstererek saf anlamda mekanik bir tarzda davranırsa, "onun yaptığı şeye hayranlık duyarız, fakat onun kendisini küçümseriz."¹⁴

Humboldt devletin rolüne ilişkin fikirlerini bu türden kavramlara dayandırır. Devlet, "bireysel amaçlarını dikkate almaksızın insanı kendi keyfi amaçlarına hizmet edecek bir araç haline getirme" eğilimi gösterir. Humboldt'un doktrini, kişisel ve toplumsal hayata en asgari biçimler dışında her türlü devlet müdahalesine güçlü biçimde karşı çıkar.

1790'larda yazan Humboldt'un sanayi kapitalizminin alacağı formlara ilişkin bir kavrayışı yoktur. Dolayısıyla özel iktidarın tehlikeleriyle açıkça ilgilenmez.

Fakat özel bir kişinin sahip olduğu nüfuzun, rekabet, talihsizlik, hatta ölüm nedeniyle küçülme ve yok olma eğilimini; ve bu olasılıkların hiçbirinin belirgin biçimde Devlete uygulanamayacağını düşündüğümüz (teoriyi pratikten ayrı tutmaya devam ederek) zaman; ikincisinin genellikle ilgili olmayan herhangi bir şeye karışmadığı ilkesini terk etmiş oluruz. . . .

Humboldt, özel yurttaşların durumunun esas olarak eşitlik olduğunu söyler ve kuşkusuz “özel yurttaş” nosyonunun şirket kapitalizmi çağında yeniden yorumlanmasını gerektirecek yöntemler hakkında hiçbir fikri yoktur. “*Bütün yurttaşların kanun önünde eşitliği* düsturuna sahip olan demokrasi ve *insanın şahsi hakları*’nı savunan Liberalizm; bunların her ikisinin de kapitalist ekonomi kayasına çarpıp parçalanacağını” öngörmedi.¹⁵ Yırtıcı bir kapitalist ekonomide devlet müdahalesinin insan varoluşunu korumak, fiziksel ortamın tahribini önlemek için mutlak bir zorunluluk olacağını –iyimser konuşmak gerekirse– öngöremedi. Karl Polanyi’nin bir keresinde belirttiği gibi, kendini düzenleyen piyasa “toplumun insani ve doğal özünü yok etmeksizin uzun süre var olamazdı; insanı fiziksel olarak yok eder ve onun ortamını bir yabana dönüştürdü.”¹⁶ Humboldt emeğin meta niteliğinin sonuçlarını öngöremedi; “metanın nerede satışa sunulacağını, hangi amaçla kullanılacağını, el değiştirirken fiyatının ne olacağını, ne şekilde tüketileceğini ya da yok edileceğini kararlaştıran” (Polanyi’nin sözleriyle) doktrin değildir. Fakat bu örnekte meta bir insan hayatıdır ve toplumsal koruma bu nedenle klasik serbest piyasanın akıl dışı ve yıkıcı işleyişini kısıtlamak için asgari düzeyde gereklidir. Humboldt, 1767 kadar erken bir tarihte, Simon Linguet’nin kölelikten daha kötü olduğunu ilan ettiği bir esaret formunu kapitalist üretim ilişkilerinin sürdürdüğünü de anlamadı.

Başka araçlarla yaşamının imkânsızlığı, çiftçimizi meyvelerini kendisinin yemeyeceği toprağı işlemeye, duvarcı ustalarımızı içinde yaşamayacakları binalar inşa etmeye zorlamaktadır. Onları, incelik göstererek kendilerini satın alacak efendileri bekledikleri piyasalara süren ihtiyaç budur. Onları, zenginleşmesine izin vermesi için zengin adamın önünde diz çökmeye zorlayan ihtiyaç budur. . . . Bu kölelik baskısının ona sağladığı etkin kazanım ne olmuştur? . . . O özgür, diyeceksiniz. Ah! Bu

onun talihsizliğidir. Köle efendi için ona mal olduğu para nedeniyle değerlidir. Fakat zanaatkârın onu istihdam eden zengin lüks düşkününe hiçbir maliyeti yoktur. . . . Bu adamların efendisi olmadığı söylenir – onların tek bir efendisi, en dehşet verici, en buyurgan bir efendisi vardır: Bu efendi, *ihtiyaçtır*. Bu onları en acımasız bağımlılığa indirir.¹⁷

Esaret fikrinde insan doğasını aşağılayan bir şey varsa, bu durumda yeni bir özgürleşme, Fourier’ın “tarihin üçüncü ve son özgürleşme evresi” beklenmelidir. Bu evre, emeğin meta karakterini ortadan kaldırarak, ücretli köleliğe son vererek ve ticari, endüstriyel ve mali kurumları demokratik denetime tabi tutarak proleterleri özgür insana dönüştürecektir.¹⁸

Humboldt belki de bu sonuçları kabul ederdi. “Onsuz sadece özgürlüğün değil var oluşun bile kavranamayacağı koşulları eğer özgürlük yok edecek” ise –bu koşullar tam olarak kısıtlanmamış bir kapitalist ekonomide ortaya çıkar– toplumsal hayata devlet müdahalesinin meşru olduğunu kabul eder. Her durumda, Humboldt’un bürokrasi ve otokratik devlet eleştirisi modern tarihin en kasvetli yönlerinden bazılarına ilişkin belagatli bir erken uyarı oluşturur ve yaptığı eleştirinin temeli onun hayal ettiğinden daha geniş bir baskıcı kurumlar dizisi için de geçerlidir.

Klasik liberal doktrini dile getirirken bile Humboldt, Rousseau tarzında ilkel bir bireyci değildir. Rousseau “kendi başına yaşayan” vahşiye yüceltir; “daima kendi dışında sosyalleşebilen, sadece başkalarının düşüncesinde nasıl yaşadığını bilen . . . sosyalleşmiş insan . . . kendi varoluş duygusunu yalnızca [onların] yargısından çıkarır.”¹⁹ Humboldt’un vizyonu tamamen farklıdır:

. . . bu denemede ortaya konulan fikir ve argümanların bütün anlamı açıkçası şuna indirgenebilir ki onlar insan toplumundaki bütün prangaları parçalar, mümkün olduğu kadar çok yeni bağlar bulmaya çalışır. Tecrit edilmiş insan artık kendisini prangaya vurulmuş olandan daha fazla geliştirme yeteneğine sahip değildir.

Böylece devletin ya da diğer otoriter kurumların baskısı olmaksızın bir serbest birlik topluluğuna özlem duyar. Bu toplumun içinde özgür insan yaratabilir ve araştırabilir; zamanının ötesine geçerek, belki de sanayi toplumunun bir sonraki evresine uygun bir anarşist

vizyonu temsil eder. Belki bizler de bu çeşitli ipuçlarının liberter sosyalizmin çerçevesi içinde birleştirileceği bir günü; mevcut toplumun kendi öğeleriyle algılayamayacağı; en yüksek formunu –hâlâ trajik biçimde kusurlu olmakla birlikte– Batı demokrasilerinde, İsrail *kibbutizmi*’nde, Yugoslavya’daki işçi konseyleri deneyiminde, halkın bilincini uyandırma çabasında ve Üçüncü Dünya devrimlerinde temel bir unsur olan yeni bir toplumsal kalkınma sürecinde, savunulmaz otoriter pratikle huzursuz biçimde bir arada olan bireysel haklar güvencesinde bulabileceğimiz bir toplumsal form bekleyebiliriz.

İnsan doğasına ilişkin benzer bir kavram Humboldt’un dil üzerine yaptığı çalışmanın temelini oluşturur. Dil bir özgür yaratma sürecidir; onun yasaları ve ilkeleri sabitlemiştir, fakat onu oluşturan ilkelerin kullanılma tarzı özgür ve sınırsız biçimde çeşitlidir. Sözcüklerin yorumu ve kullanılması bile bir serbest yaratma sürecini kapsar. Normal dil kullanımı ve dil edinme Humboldt’un dilin sabit formu dediği şeye bağlıdır. Bu bir oluşturuş süreci sistemidir; insan zihninin doğasında köklenir ve normal zekânın ya da daha yüksek ve daha özgün bir düzeyde büyük yazarın ya da düşünürün özgür yaratılarını sınırlar, fakat belirlemez. Humboldt bir yanda öğrenmenin bir taklit türü olduğunu, deneyimle uyarılan zihnin kendi içsel kaynaklarından geldiğini ve bizzat belirlediği bir yolu izlediğini savunan bir Platoncudur; ve aynı zamanda, kültürel çeşitliliğe uyumlu ve yaratıcı dehanın ruhsal katkıları için sonsuz olanaklar olduğunu söyleyen bir romantiktir. Burada, estetik teorisinin bireysel deha eserlerinin ilke ve kuralla sınırlandığı ısrarındaki çelişkidense daha büyük bir çelişki yoktur. Kartezyen akılcı için bir başka zihnin varoluşuna ilişkin en iyi dizin olan dilin, normal, yaratıcı kullanımı, akılcı gramercilerin bir ölçüde başarıyla belirlemeye ve kesinleştirmeye çalıştıkları türden bir kurallar ve oluşturuşu ilkeler sistemini varsayar.

Serbest yaratının bir kısıtlamalar ve yönetici ilkeler sistemi içinde gerçekleştiği –aslında varsayıldığı– inancında bir tutarsızlık hisseden pek çok modern yorumcu tamamen hatalıdır; kuşkusuz Schelling’in “zorunluluk ve özgürlük çelişkisi olmaksızın sadece

felsefe değil ruhun daha soylu her özlemi çelişkinin hiçbir işleve hizmet etmediği bilimlere özgü bu tükenişe uğrayacaktır” dediği zaman verdiği gevşek ve metaforik anlamda “çelişki”den söz etmedikleri sürece. Zorunluluk ile özgürlük, yönetim ile tercih arasındaki bu gerilim olmaksızın hiçbir yaratıcılık, hiçbir iletişim ve hiçbir anlamlı eylem olamaz.

Bu geleneksel fikirleri, antika niteliğinde bir ilgiden hareketle değil, bunların değerli ve esasen doğru olduğunu ve kazançlı çık-mak için izleyebileceğimiz bir çizgiyi yansıttıklarını düşündüğüm için uzun uzadıya tartıştım. Toplumsal eylem bir gelecek toplum vizyonu ve bu gelecek toplumun niteliğiyle ilgili özel değer yar-galarıyla canlandırılmalıdır. Bu yargılar insan doğasına ilişkin bir kavramdan türetilmelidir ve kişi, insan davranışında ve onun mad-di, entelektüel ve toplumsal yaratılarında açığa çıkan haliyle insan doğasını araştırarak ampirik temeller oluşturabilir. Belki de tarihin içinde, özgürce oluşturulan toplumsal bağların otokratik kurum-ların prangalarının yerini aldığı bir toplumu, Humboldt’un alıntı yaptığı sözleriyle aktarılan ve izleyen yıllarda liberter sosyalizm geleneği içinde daha bütünsel biçimde geliştirilen bir anlamda cid-di biçimde düşünmemizin mümkün olduğu bir noktaya varmış bu-lunuyoruz.²⁰

Yırtıcı kapitalizm karmaşık bir sanayi sistemi ve ileri bir tekno-loji yarattı; bu dikkate değer biçimde genişletilen bir demokratik pratiğe izin verdi ve bazı liberal değerleri güçlendirdi, fakat bunu artık baskıcı hale gelen ve üstesinden gelinmesi gereken sınırlar içinde yaptı. Bu yirminci yüzyılın ortalarına uygun bir sistem de-ğildir. Bu sistem ancak kolektif terimlerle ifade edilebilen insan ihtiyaçlarını karşılayamaz ve onun sadece serveti ve gücü azami-leştirmeye çalışan, kendisini piyasa ilişkilerine, sömürüye, dışsal otoriteye maruz bırakan rekabetçi insan kavramı en derin anlam-da insanlık karşıtı ve katlanılmazdır. Bunun yerine otokratik bir devleti geçirmek kabul edilemez; ne de ABD’de geliştirilen milita-rize edilmiş devlet kapitalizmi ya da bürokratikleşmiş, merkezileş-miş refah devleti insan varoluşunun hedefi olarak kabul edilebilir. Baskıcı kurumların yegâne gerekçesi maddi ve kültürel eksikliklerdir.

Fakat tarihin belirli evrelerinde bu türden kurumlar bu türden bir eksikliği, insan bekasına yönelik bu tehdidi bizzat sürdürmekte ve üretmektedir. Modern bilim ve teknoloji uzmanlaşmış ve embesil emeğin zorunluluğu konusunda insanları rahatlatılabilir. İlkesel olarak modern bilim ve teknoloji, yaratacak iradeye sahip olmamız halinde, özgür işbirliği ve demokratik denetimi temel alan akılcı bir toplumsal düzenin temelini de sağlayabilir.

Gelecek bir toplumsal düzen vizyonu da bir insan doğası kavramını temel alır. Aslında insan eğer sınırsız biçimde işlenebilir, tamamen plastik, hiçbir zihin yapısı olmayan ve hiçbir kültürel ya da toplumsal karaktere ihtiyaç duymayan bir varlık ise, bu durumda devlet otoritesiyle, şirket yöneticisiyle, teknokratla ya da merkez komitesiyle “davranışın biçimlendirilmesi”ne uygun bir öznedir. İnsan türüne yönelik güven duygusuna sahip olanlar bunun böyle olmadığını umut edecekler ve entelektüel gelişmenin, ahlaki bilincin gelişmesinin, kültürel kazanımın, özgür bir topluluğa katılımı sağlayan içsel insan özelliklerinin çerçevesini belirlemeye çalışacaklardır. Kısmen benzer biçimde klasik bir gelenek, bir yönetim çerçevesinin içinde eyleyen ve bir biçimde ona meydan okuyan sanatsal dehadan söz etti. Burada pek az anlaşılan sorunlara değinmiyoruz. Bana öyle geliyor ki bu meselelere ilişkin daha derin bir anlayışa yöneleceksek, modern toplumsal ve davranışsal bilimin büyük bir bölümünden keskin ve radikal biçimde kopmak durumundayız.²¹

Burada da, kısaca gözden geçirdiğim geleneğin bir katkıda bulunduğunu düşünüyorum. Gözlemlemiş olduğum gibi, insanın ayırt ediciliği ve potansiyeliyle ilgilenenler dilin özelliklerini tekrar tekrar ele aldılar. Dil araştırması, yöneten-yönetilen davranışının, insanın zihinsel örgütlenmesinin içsel özelliklerini en azından kısmen yansıtan bir yönetim sistemi içinde özgür ve yaratıcı eylem imkânlarına ilişkin bazı parıltılar sağlayabilir. Çağdaş dil araştırmalarını, bazı bakımlardan Humboldtçu dilin formu kavramına; zihnin içsel özelliklerinde köklenen, fakat Humboldt’un sözleriyle sınırlı araçların sınırsız kullanımına izin veren bir oluşturucu süreçler sistemine bir dönüş olarak görmek bana doğru geliyor. Dil,

davranışın örgütlenmesini sağlayan bir sistem değildir. Dilin nasıl kullanıldığını anlamak için daha çok soyut Humboldtçu dil formunu –modern terimle söylersek, onun oluşturucu gramerini– keşfetmemiz gerekir. Bir dili öğrenmek kişinin elbette bilinçdışı olarak bu soyut sistemi yapılandırmasıdır. Lingüist ve psikolog dilin kullanılması ve edinilmesi araştırmasına ancak dili bilen kişinin ustalaşmış olduğu sistemin özelliklerine ilişkin bir kavrayışa sahip olduğu ölçüde başlayabilir. Ayrıca bana öyle geliyor ki, verili zaman ve erişim koşulları altında böyle bir sistemin ancak bazı ayrıntılarda belirsiz biçimde betimleyebileceğimiz belirli bazı özelliklerle donatılmış bir zihin tarafından edinilebileceğine dair ampirik iddianın desteğinde iyi bir görüş oluşturabiliriz. Kavramsal olarak kendimizi davranışın, onun örgütlenmesinin, ortamla etkileşerek gelişmesinin araştırılmasıyla sınırladığımız sürece, dil ve zihnin bu özelliklerini atlamak durumunda kalırız. İnsan psikolojisinin ve kültürünün diğer yönleri ilkesel olarak benzer bir tarzda incelenebilir.

Makul biçimde, insan doğasına ilişkin sağlam ampirik dayanakları olan önermeler temelinde bir sosyal bilim geliştirebiliriz. İnsani olarak ulaşılabilir diller dizisini bazı başarılarla inceleyebildiğimiz gibi, sanatsal ifade biçimlerini ya da bu konuda insanların kavrayabileceği bilimsel bilgiyi, hatta içsel kapasiteleri ve ihtiyaçları veri alındığında insanların içinde yaşayabilecekleri ve işlev görebilecekleri etik sistemler ve toplumsal yapılar yelpazesini bile incelemeye çalışabiliriz. Belki de kendiliğinden inisiyatif, yaratıcı çalışma, dayanışma, toplumsal adalet arayışına yönelik temel insan ihtiyacını en iyi şekilde cesaretlendirecek ve bu ihtiyaçlara uyum sağlayacak –verili maddi ve manevi kültür koşulları altında– bir toplumsal örgütlenme kavramı tasarlayarak bu çalışmaya devam edilebilir.

Dil araştırmasının rolünü abartmak istemiyorum, abartmadığıma da eminim. Dil, insan zekâsının şimdilik araştırmaya en yakın olan ürünüdür. Dili zihnin bir aynası olarak gören zengin bir gelenek vardır. Bu fikirde kuşkusuz bir ölçüde doğru ve yararlı bir içgörü vardır.

“Dil ve özgürlük” konusu beni başladığım zamanki kadar şaşırtmıyor ve fazla karışık gelmiyor. Bu spekülatif ve üstünkörü ifa-

delerde öylesine geniş boşluklar var ki metafor ve doğrulanmamış tahmin çıkarıldığında geriye neyin kaldığı sorulabilir. İnsan ve topluma ilişkin bilgimizde ya da ciddi biçimde incelenmesi gereken sorunların açık ve özlü biçimde ifade edilmesinde ne kadar az ilerlediğimizi anlamak –bunun gerekli olduğuna inanıyorum– üzücü. Fakat yine de oldukça sağlam görünen birkaç dayanak noktası olduğunu düşünüyorum. İnsan psikolojisinin bir yönünü –insan dili– yoğun biçimde araştırmanın, aynı zamanda bir toplumsal eylem aracı olarak hizmet edecek hümanist bir sosyal bilime katkıda bulunacağına inanmak isterim. Toplumsal eylemin sağlam biçimde oluşturulmuş bir insan ve toplum teorisini bekleyemeyeceğini, ne de ikincisinin geçerliliğinin umutlarımız ve ahlaki yargılarımızla belirlenebileceğini vurgulamak gerektiğini söylemek gereksiz olur. Bu ikisi –spekülasyon ve eylem– teorik araştırmanın sonu gelmeyen, sıklıkla amansız, fakat asla umutsuz olmayan özgürlük ve toplumsal adalet mücadelesine sağlam bir rehberlik sağlayacağı günü dört gözle beklerken olabilecek en iyi şekilde geliştirilmelidir.

NOTLAR

ÖNSÖZ: NOAM CHOMSKY'NİN YALNIZLIĞI

- 1 R. W. Apple Jr., "Bush Appears in Trouble Despite 2 Big Advantages," *New York Times*, 4 Ağustos 1988, s. A1. Bush bu sözleri 290 yolcunun öldüğü bir İran yolcu uçağının vurulması nedeniyle özür dilemeyi reddederken söylemiştir. Bkz. Lewis Lapham, *Theater of War* (New York: New Press, 2002), s. 126.
- 2 Paul Betts, "Ciampi Calls for Review of Media Laws," *Financial Times* (Londra), 24 Temmuz 2002, s. 8. Berlusconi'nin holdingleri hakkında bir inceleme için bkz. Ketupa.net Media Profiles: <http://www.ketupa.net/berlusconi1.htm>.
- 3 Bkz. Sabin Russell, "U.S. Push for Cheap Cipro Haunts AIDS Drug Dispute," *San Francisco Chronicle*, 8 Kasım 2001, s. A13; Frank Swoboda ve Martha McNeil Hamilton, "Congress Passes \$15 Billion Airline Bailout," *Washington Post*, 22 Eylül 2001, s. A1.
- 4 Başkan George W. Bush Jr., "President Bush's Address on Terrorism Before a Joint Meeting of Congress," *New York Times*, 21 Eylül 2001, s. B4.
- 5 Dan Eggen, "Ashcroft Invokes Religion In U.S. War on Terrorism," *Washington Post*, 20 Şubat 2002 s. A2.
- 6 Başkan George W. Bush Jr., "Bush's Remarks on U.S. Military Strikes in Afghanistan," *New York Times*, 8 Ekim 2001, s. B6.
- 7 Başkan George W. Bush Jr., Remarks at FBI Headquarters [FBI Merkezindeki Görüşleri], Washington D.C., 10 Ekim 2001, Federal Document Clearing House.
- 8 Bkz. Howard Zinn, *A People's History of the United States 1492-Present*, 20. yıldönümü baskısı (New York: HarperCollins, 2001) [Howard Zinn, *Amerika Birleşik Devletleri Halklarının Tarihi*, çev. Sevinç Sayan Özer, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2005].
- 9 Bob Marley ve N. G. Williams (*namıdiğer* King Sporty), "Buffalo Soldier."
- 10 Noam Chomsky, "The Manufacture of Consent," *The Chomsky Reader*, der. James Peck (New York: Pantheon, 1987), s. 121-22.
- 11 Bkz. Jim Miller, "Report From the Inferno," *Newsweek*, 7 Eylül 1981, s. 72. Atom Bombalarının Hiroşima ve Nagazaki'de Neden Olduğu Hasar Üzerine

Malzemeleri Derleme Komitesi'nin Değerlendirmesi, *Hiroshima and Nagasaki: The Physical, Medical, and Social Effects of the Atomic Bombings* (New York: Basic, 1981).

- 12 David E. Sanger, "Bush to Formalize a Defense Policy of Hitting First," *New York Times*, 17 Haziran 2002, s. A1; David E. Sanger, "Bush Renews Pledge to Strike First to Counter Terror Threats," *New York Times*, 20 Temmuz 2002, s. A3. Ayrıca bkz. *The National Security Strategy of the United States of America*, 20 Eylül 2002: <http://whitehouse.gov/nsc/nss.html>.
- 13 Bkz. Terence O'Malley, "The Afghan Memory Holds Little Room for Trust in US," *Irish Times*, 15 Ekim 2001, s. 16.
- 14 Bkz. Anthony Arnove, der., *Iraq Under Siege: The Deadly Impact of Sanctions and War*, 2. bs. (Cambridge: South End Press, Londra: Pluto Press, 2002) [Der. Anthony Arnove, *Kuşatma Altında Irak: Yaptırımların ve Savaşın Ölümcül Etkileri*, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Everest Yayınları, 2011].
- 15 Bkz. Noam Chomsky, "Memories," *Z* dergisinde (Temmuz-Ağustos 1995) yer alan Robert McNamara'nın *In Retrospect* kitabının değerlendirmesi. Bkz. <http://www.zmag.org/>.
- 16 "Myth and Reality in Bloody Battle for the Skies," *Guardian* (Londra), 13 Ekim 1998, s. 15.
- 17 Bill Keller, "Moscow Says Afghan Role Was Illegal and Immoral," *New York Times*, 24 Ekim 1989, s. A1.
- 18 Noam Chomsky, "Afghanistan and South Vietnam," *The Chomsky Reader* içinde, der. Peck, s. 225.
- 19 Samuel P. Huntington, "The Bases of Accommodation," *Foreign Affairs* 46:4 (1968): s. 642-56. Alıntı, Noam Chomsky, *At War with Asia* içinde (New York, Vintage Books, 1970), s. 87.
- 20 Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations," *Foreign Affairs* 72: 3 (Yaz 1993), s. 22-49.
- 21 Huntington, "The Bases of Accommodation." Alıntı, Chomsky, *At War with Asia*, s. 87.
- 22 T. D. Allman, "The Blind Bombers," *Far Eastern Economic Review* içinde 75:5 (29 Ocak 1972): 18-20. Alıntı, Noam Chomsky, *For Reasons of State* (New York: New Press, 2003), s. 72.
- 23 Chomsky, *For Reasons of State*, s. 72; Chomsky, *At War with Asia*, s. 87 ve Lapham, *Theater of War*, s. 145.
- 24 T. D. Allman, "The War in Laos: Plain Facts," *Far Eastern Economic Review* 75:2 (8 Ocak 1972): 16. Alıntı, Chomsky, *For Reasons of State*, s. 173-74.
- 25 Chomsky, *For Reasons of State*, s. 18. Ayrıca bkz. Noam Chomsky, "The Pentagon Papers as Propaganda and as History," Noam Chomsky ve Howard Zinn, der., *The Pentagon Papers: The Senator Gravel Edition: Critical Essays* (Boston: Beacon Press, 1971-72), c. 5, s. 79-201.
- 26 Chomsky, *For Reasons of State*, s. 67, 70.
- 27 William Pfaff, *Condemned to Freedom: The Breakdown of Liberal Society* (New York: Random House, 1971), s. 75-77. Alıntı, Chomsky, *For Reasons of State*, s. 94.

- 28 Pfaff, *Condemned to Freedom*, s. 75-77. Alıntı, Chomsky, *For Reasons of State*, s. 94-95.
- 29 *The Pentagon Papers: The Defense Department History of United States Decisionmaking on Vietnam: The Senator Gravel Edition*, 5 cilt (Boston: Beacon Press, 1971-72), c. 4, s. 43. Alıntı, Chomsky, *For Reasons of State*, s. 67.
- 30 Philip Jones Griffiths, *Vietnam Inc.*, 2. bs. (New York: Phaidon, 2001). Chomsky'nin alıntısı birinci baskıdan, *For Reasons of State*, s. 3-4.
- 31 Noam Chomsky, James Peck ile söyleşi, *The Chomsky Reader* içinde, der. Peck, s. 14.

GİRİŞ

- 1 Thomas Oliphant, "Harrington Says Admiral Discussed N. Viet Invasion," *Boston Globe*, 15 Nisan 1972.
- 2 Robert H. Ferrell, "The Merchants of Death, Then and Now," *Journal of International Affairs*, c. 26, no.1 (1972). Ferrell'in bu gözlemle ima ettiği şeyi açıktan savunmadığını belirtmek gerekir.
- 3 Öğrenci faaliyetinin anlık bir haz ihtiyacından kaynaklandığını ya da akıl dışı bir girişim olduğunu ya da bir sol faşizm patlaması olduğunu düşünüyoruz. Bu türden suçlamaların uygulanabileceği vakalar elbette bulunabilir, fakat bu türden eğilimlerin hâkim olduğu öğrenci hareketlerine saldıranlar ne olguların ne de daha sinik bir oyunun oynanmakta olduğunu farkındadırlar. Tartışma için bkz. Julius Jacobson, "In Defense of the Young," *New Politics*, c. 8, no. 1 (1970); ve benim "Revolt in the Academy," *Modern Occasions*, c. 1, no. 1 (1970).
- 4 Malcolm W. Brown, "B-52 Attacks on Highlands Slow Enemy and Buy Time," *New York Times*, 6 Mayıs 1972. Dağlık bölgelerde baş Amerikan danışmanı John Paul Vann gazetecilere şöyle dedi: "B-52 saldırıları bölgeyi ayın yüzeyine dönüştürdü . . . Akınların etkili olduğu yerleri iğrenç kokusundan anlayabilirsiniz." Devamla "cesetler her yerededir," der ve ekler: "Amerikalılar hayata Vietnamlılardan daha fazla değer verirler." William Shawcross, "Vietnam: The Breakdown of Advice and Leadership," *Sunday Times* (Londra), 30 Nisan 1972; "Life and Death of a Hawk," *New Statesman*, 16 Haziran 1972.
- 5 Benjamin Cherry, "Balance of Weakness," *Far Eastern Economic Review*, 1 Temmuz 1972. Bu arada tıbbi kurtarma göreviyle uçan Amerikan helikopterleri, Amerikan savaşına uygun biçimde Güney Vietnamlı askerlerin "uçacağı taciz etmelerini ve savaş muntakasından kaçma girişimlerini" önlemek için göz yaşartıcı gaz ve elektrikli sığır dürtme çubuklarıyla donatılır." Tehlikeli görev uçuşları Amerikalılar tarafından yapılır. Bu arada VCO [Vietnam Cumhuriyet Ordusu] helikopterleri "rampalarında boş dururlar, mürettebatı uzanır ve uyur." Amerikalı bir subay, "Motivasyonları aşırı derecede zayıf," diye şikâyetle bulunur. VCO'nun uçtuğu yerlerde, "zengin Vietnamlı aileler

- ... elektrikli vantilatörlerini, hatta Honda'larını helikopterlere yüklüyorlardı". Bu arada "Saygon ordusunun askerleri ağlayan kadınları ve çocukları, kendi arkadaşlarına ve onların bagajlarına yer açmak için helikopterden iterek çıkarıyor," cephede terk ediyorlardı. "US Copters get 'Cattle Prods,'" UPI, *Boston Globe*, 17 Temmuz 1972; Sydney H. Schanberg, "Saygon's Pilots Shun Dangers of Anloc," *New York Times*, 24 Haziran 1972; Judith Coburn, "Vietnam Refugees: Hostages of Kontum," *Village Voice*, 18 Mayıs 1972.
- 6 Bkz. Sydney H. Schanberg, "Quangtri Villagers Tell of Fleeing Bombing," *New York Times*, 5 Temmuz 1972; Daniel Southerland, "Quang Tri Refugees: 'B-52's--Terrible,'" *Christian Science Monitor*, 7 Temmuz 1972. Haftalar önce, AFP, *Le Monde*'dan (28-29 Mayıs) bildiriyordu: Mültecilere göre, "Amerikan uçaklarının gece gündüz sürdürdüğü saldırılar, 7. filonun silahları ve uçuşları ve topçu ateşi komünistlerin yarattığı korkudan daha büyük korkuya neden olmaktadır." Amerikan ateş gücü, 1968 Tet Saldırısı'nda Ulusal Kurtuluş Cephesi zaferlerinin ardından görüldüğü gibi, yeni düzeylere ulaşmıştır ve her zamanki gibi, her iki taraftaki Vietnamlıların ellerindeki her şeyi küçültmektedir.
 - 7 Başyazı, *New York Times*, 27 Mayıs 1972.
 - 8 Ulusal siyaset tarzı veri alındığında, bu olgunun devreye sokulması sorgulanabilir.
 - 9 Bkz. Jon M. Van Dyke, *North Vietnam's Strategy for Survival*, s. 148-52.
 - 10 Anthony Lewis, *New York Times*, 18 Mayıs 1972. Ayrıca bkz. Claude Julien'in bombardıman sırasında Haypong'dan geçtiği haber, *Le Monde*, 12 Mayıs.
 - 11 Craig R. Whitney, "B-52 Relied upon More Than Troops to Blunt Foe's Offensive in Vietnam," *New York Times*, 19 Mayıs 1972.
 - 12 Anthony Lewis, "The Cost of Phucloc," *New York Times*, 12 Haziran 1972. Ayrıca bu "kuş uçmaz kervan geçmez" köye yapılan B-52 akınlarının sonucu üzerine bkz. Anthony Lewis, "Death in Phucloc," *New York Times*, 22 Mayıs 1972.
 - 13 Belçikalı Birleşmiş Milletler Danışmanı George Chapelier; bkz. 2. bölüm, 1. kısımdaki göndermeler.
 - 14 Seymour Hersh, "French Newsman and U.S. Differ on Bombing of Dikes," *New York Times*, 13 Temmuz 1972. Büyükelçi Jean-Christophe Oberg Hanoy'dan Stockholm'e dönerken "bu saldırıların [roketler ve "akıllı bombalar"]la barajlara, su yollarına ve kanal havuzlarına] kasıtlı ve hedef gözeterek yapıldığından kuşku duymadığı"nı belirtti. ABD'nin, sadece sanayi hedeflerini bombalayarak değil, meskun bölgelere, okullara ve hastanelere anti-personel bombalar atarak "bir imha siyaseti" izlediğini bildirdi. *Dagens Nyheter*, 29 Haziran 1972; "Civilian Targets?" Reuters, *Christian Science Monitor*, 29 Haziran 1972; "Bombing Criticized by Swedish Envoy," *New York Times*, 30 Haziran 1972.
 - 15 James Boyd, "Following the Rules with Dita and Dick," *Washington Monthly*, Temmuz 1972.
 - 16 Michael Harrington, Sosyalist Parti Genel Başkanı, *Village Voice*, 2 Temmuz 1970. Harrington Vietnam'da "demokrasinin değeri"ni kimin temsil ettiğini

kendince açıklamaya kalkışmaz. Bazı tartışmalar için bkz. Noam Chomsky, "Revolt in Academy".

- 17 Başyazı, *New York Times*, 7 Mayıs 1972.
- 18 Mesela, eski Birleşmiş Milletler Büyükelçisi Charles W. Yost, ABD'nin "Vietnam'da bir engelle karşılaştığı"nı, fakat başarısızlığın "yaptığımız yargı hatası dışında bize ait olmadığını"nı yazar ve şöyle devam eder: "Kesin başarısızlık, siyasi irade ve kararlılık yoksunluğu nedeniyle yedi yıllık [aynen] bir dönem içinde sağladığımız muazzam yardımdan yeterince yararlanmayan Vietnamlı müttefiklerimizle ilişkilerimizde yatar" (*Christian Science Monitor*, 12 Mayıs 1972).
- 19 A. A. Berle, "The Formulation and Implementation of American Foreign Policy," J. C. Vincent ve diğerleri, *America's Future in the Pacific*. Berle'nin rolü hakkında bkz. G. William Domhoff, *The Higher Circle*.
- 20 "War with No End," *New Society*, 13 Nisan 1972.
- 21 Abbot Low Moffat'ın Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin önünde yaptığı tanıklığın tutanakları, 11 Mayıs 1972. ABD'nin bu yıllardaki tutumlarına ilişkin bilgilendirici bir değerlendirme için bkz. komite yönetiminin raporu, Robert Blum ve diğerleri, *The United States and Vietnam: 1944-47*. Bölüm 1, kısım V ve VI'da (alt kısım 7) Amerikan planlayıcılarının yok etmeye çalıştıkları güçlerin niteliğinin tamamen farkında olduklarını açığa vuran Pentagon Belgeleri'ndeki dokümantasyon konusuna döneceğim. Yeterince bilgili bir gözlemcinin, Amerikan siyasetinin "Vietnam'da felaket'e yol açtığını, çünkü "Ho Şi Min'in bir ulus olarak komünizm yorumunun kendine özgü koşullarını kavramadığımızı"ı hâlâ yazabilmesi dikkate değerdir. (Chalmers M. Roberts, "How Containment Worked," *Foreign Policy*, c. 2, no. 3 [1972]). "Bir ulus olarak bizler" in nasıl anlaşılması gerektiğini belirleyen propagandanın sorumlu insanlar bol miktarda bilgiye sahiptiler ve kendilerini imal ettikleri mitlere kolayca bulaştırmalarına rağmen, yaptıkları planlamanın kritik anlarında pek az yanılışma vardı.
- 22 Ocak 1961'de bir Güney Vietnam ziyaretinin ardından savunma bakanlığı için hazırlanan memorandum, ABD Savunma Bakanlığı, *United States-Vietnam Relations, 1945-67* içinde (bundan sonra DOD olarak geçecek), bk. 2, IV.A.5, tab 4, s. 66. Bu, Pentagon Belgeleri'nin hükümet yayınıdır.
- 23 DOD, bk. 4, s. 2. Seaborn daha ileride "Güney Vietnam'a karşı DVC-yardımlı baskılar"da ısrar etmesi halinde Kuzey Vietnam için "en büyük hasar" uyarısında bulundu. ABD planları "1959-64 döneminde yeniden oluşan grupların fiilen her türlü sızma hareketi"ni yaptığını (DOD, bk. 2, IV. A. 5, tab 3, s. 32) ve Güney Vietnam'daki ayaklanma hazırlığını fark etmişlerdi.
- 24 Çarpıcı bir örnek için bkz. bölüm 1, kısım V, s. 99; ayrıca not 202. İstihbarat raporlarına ulaştığımızda bazen ikinci elden kayıtlarda olmayan önemli nitelermeleri keşfederiz. Buralarda 1959'dan itibaren Laos'da sözde Kuzey Vietnam saldırganlığı hakkında daha fazla telaş vardır, fakat araştırma kaynaklarına daha yakından baktığımızda farklı bir manzara ortaya çıkar. Bkz. Noam Chomsky, "The Pentagon Papers as Propaganda and as History," *The Pentagon Papers* içinde, Senatör Gravel Edisyonu, c. 5, *Critical Essays*, der.

- Noam Chomsky ve Howard Zinn. Burada değinilmeyen bir örnek daha vermek gerekirse, DVC geçici karargâhının Laos sınırı yakınlarında kurduğu "NVA 335. Tümeni" denilen yapının "1955'te DVC için yeniden tertip edilen 'Laos gönüllüleri'nden oluşturulmuş olduğu"nu keşfederiz (DOD, bk. 2, IV. A.5, tab 3, s. 62). Bununla bağlantılı olarak ayrıca bkz. Bernard Fall, *Vietnam Witness*, s. 249; Fall, 335. Tümen'in sınır bölgesinde yaşayan pek çok Dağlı'yı kapsadığını belirtir.
- 25 SNIE 63.1-60; DOD, bk. 2, IV. A5, tab 4, s. 49.
- 26 Agy, s. 54. Bu faktör hakkında bkz. General Landsdale'in gözlemi, alıntı, s. xviii.
- 27 Agy., s. 51.
- 28 Alexander Woodside'in kullandığı isabetli bir terim. "Ideology and Integration in Post-colonial Vietnamese Nationalism," *Pacific Affairs*, c. 44, no.4 (1971-2).
- 29 Daniel Southerland, "Saygon Land Reform: Still Doubtful," *Christian Science Monitor*, 1 Nisan 1972. Ayrıca bkz. Jeffrey Race, *War Comes to Long An*, s. 272-3. Komünizm altında totaliter kolektifleştirme dehşetine gönderme yapmak yaygındır, fakat bu türden eleştiriler DVC'de yapılan toprak reformunun erken aşamalarında yaşanan ölüm olaylarını kınarken, bu reformların yaygın açlık ve adaletsizliğin üstesinden gelmek için bir temel oluşturduğu koşullar ve bu olgunun kendisi nadiren kaydedilir. Bir tartışma için bkz. Noam Chomsky, *At War with Asia*, s. 280-2 ve "Revolt in Academy." *At War With Asia*'da, Hoang Van Çi'nin *From Colonialism to Communism*'inin toprak reformuna ilişkin pek çok tartışmada temel aldığını, fakat pek çok hata ve önyargı içerdiğini belirttim. O sırada bu kadar "belirsizlik"i nasıl mümkün olduğunu bilemiyordum. Çi, vardığı sonuçları desteklemek için pek çok sözde belgeden ve Kuzey Vietnam kökenli sloganlardan alıntı yaptı ve diğer yorumcular da bu belgelemeyi temel aldılar. D. Gareth Porter yakın zamanlarda belgelerin özgünlüğü üzerinde bir araştırma yaptı ve Çi'nin yer verdiği belgelerin çoğunun uydurma olduğunu, en önemli noktalarda pek çok ciddi çeviri hatası içerdiğini keşfetti. Buna karşılık Çi'nin gösterdiği tepki "tam bir çeviriden çok gerçek anlamı aktarmaya çalıştığı" şeklinde oldu. ABD hükümetini destekleyenlerin, ABD kamuoyunun beynini yıkamak için sergilenen yeni bir çaba olarak bu savunmayı temel aldığını belirtmek gereksiz. Çi'nin kitabı Kültürel Özgürlük İçin Kongre'den sağlanan destekle yazıldı ve USIA tarafından gizlice sübvansede edilerek yayımlandı. Çi, daha önceleri Saygon'da görevli bir USIA'nın [ABD Enformasyon Ajansı] ve toprak reformuna ilişkin ilk kitabına destek olan Saygon Hükümeti Enformasyon Bakanlığı'nın çalışanıydı. Bkz. Porter, *The Myth of the Boobath: North Vietnam's Land Reform Reconsidered*.
- 30 Phi Bang, "Land: Theory and Practise," *Far Eastern Economic Review*, 23 Nisan 1970.
- 31 Karşılaştırınız Dennis Duncanson, *Government and Revolution in Vietnam*, s. 402; Joseph Buttinger, *Vietnam: A Dragon Embattled*, c. 2, s. 947.
- 32 Memorandum, alıntı, not 22'de; Pentagon Belgeleri'nin bir diğer küçük ifşaati.

- 33 Bkz. bölüm 1. Bu nokta genellikle kabul edilir. Bkz. *At War with Asia*, bölüm 1, s. 41, not 72.
- 34 William Beecher, "Washington, Discouraged, Hints at Wider Bombings," *New York Times*, 3 Mayıs 1972; Claude Julien, *Le Monde*, 12 Mayıs; Joel Henri, "Thirty Minutes in Hanoi: A Sky Alive with Planes," AFP, *New York Times*, 11 Mayıs 1972.
- 35 Bir Fransız köyüne, pek çok ölüme yol açacak şekilde düzenlenen bir napalm saldırısına ilişkin bir görgü tanığının ifadesi için bkz. Howard Zinn, *Vietnam: The Logic of Withdrawal*, s. 51.
- 36 William Corson, *The Betrayal*, s. 71. Corson, Mayıs 1967'de Askerden Arındırılmış Bölge'nin yakınlarına sevk edilen nüfustan söz etmektedir. Corson, hiçbir ABD yetkilisinin "13.000 kişinin [sevk edilenler] içinde sadece yüz kadarının on altı ile kırk beş yaş arasında erkeklerden oluştuğu gerçeği karşısında kılını kıpırdatmadığı"nı söyler.
- 37 Bkz. Frances FitzGerald, *Fire in the Lake*, s. 307, 342-3. ABD'nin ezici ateş gücü avantajı ve tam hava kontrolü dikkate alındığında Giap'ın düzenli güçleri üs bölgelerinden uzağa kaydırmasını beklemek uygun değildir. Ele geçirilen bir eyalet başkentinin, Kuang Tri'nin savaştan sonra fiilen terk edildiği görülmür. Tet Saldırısı'nda ABD siyaseti UKC'nin ele geçirdiği kent bölgelerini bir an önce temizlemektir. Bu siyaset yürürlükte kalır ve DVC güçlerinin kentleri ele geçirme girişiminde bulunmasını ihtimal dışı bırakır. Judith Coburn "Vietnam Refugees"te Kontum'daki Budist din adamı Tu Kuang'dan şu alıntıyı yapar: "Komünistler şehre gelseler ne olacak? Saygon ordusu kaçacak ve Kontum bombalar ve topçu ateşiyle yıkılacak. An Loc'ta da böyle oldu ve Tan Çan ile Dak To'dan gelen mülteciler bize orada olanları bu şekilde anlattılar."
- 38 Etkisi büyük olmakla birlikte bağlam bakımından küçük bir olay. Calley kararı nedeniyle ülke acı çekerken, bölgede yapılan yeni bir kara harekâtıyla yaklaşık 16.000 kişi evinden edildi. Bir yıl sonra My Lai'den kurtulanların yerleştirildikleri kamp Vietnam Cumhuriyet Ordusu tarafından havadan ve toprakla bombalanarak büyük ölçüde tahrip edildi; yıkımın sorumluluğu Vietkong'a yüklendi. Henry Kamm, "New Drive Begins in Area of Mylai," *New York Times*, 1 Nisan 1971; Martin Teitel, "Again, the Suffering Mylai," *New York Times*, 7 Haziran 1972.
- 39 "Ten Get Jail for Raiding a Draft Office," *New York Times*, 10 Haziran 1970; Seymour Hersh, *Cover-up*; Hersh, "The Army's Secret Inquiry Describes a 2nd Massacre, Involving 90 Civilians," *New York Times*, 5 Haziran 1972.
- 40 "Cohorts in Immorality", başyazı, *Far Eastern Economic Review*, 6 Mayıs 1972. Gazete en bağımsız ve en iyi bilgi veren medya örneklerinden biri olduğu için bu örneği seçtim. Editörlerin kendileriyle gurur duydukları objektif yaklaşım için bkz. bölüm 3, not 25.
- 41 Bir başka yerde editörler şu açıklamayı yaparlar: "Nixon savaştan çıkmak istediğini kanıtlamıştı" (agy., 13 Mayıs 1972). Bu kanıtlama diğerlerinin yanı sıra *Review*'in kendi muhabirlerini ikna etmeyi başaramadı. Bkz. bölüm 4, not 1. Fakat editörler ikna edildiler ve anlaşmayı başaramadıkları için DVC'nin liderleri ahlakdışılığın suç ortakları haline geldiler.

- 42 Dennis Paranzino, "Inequality and Insurgency in Vietnam: A Further Re-analysis," *World Politics*, c. 24, no.4 (1972).
- 43 Bkz. bölüm 2, kısım I; ayrıca bölüm 1, kısım I ve VI'da tartışılan Kuzey ve Güney Vietnam bombardımanı açısından Pentagon Belgeleri'nde yer alan kayıtlarla karşılaştırınız.
- 44 Bu konudaki görüşlerim için bkz. *At War with Asia*, bölüm 1. Ayrıca bkz. Michael Reich ve David Finkelhor, "Capitalism and the Military-Industrial Complex: The Obstacles to Conversion," *Review of Radical Political Economics*, c. 2, no. 4 (1970).
- 45 "Soviet Arms Aid to Hanoi is Down," AP, *New York Times*, 13 Nisan 1972; bölüm 1, kısım VI, altkısım 3, s. 93; Earl Ravenal'in 19 Nisan 1972'de Senato Dış İlişkiler Komitesi'nde tanıklığı; John W. Finney, "Laird Projects Big Rise in Cost of Vietnam War," *New York Times*, 6 Haziran 1972. R. H. Shackford şuna işaret eder: "Son yedi yıl içinde Kuzey Vietnam'a yapılan Rus ve Çin askeri yardımı o kadar küçüktür ki ABD'nin Güneydoğu Asya'da harcadığı 100 milyar dolardan daha fazlasının bir yıllık faizi kadar bile değildir" (*Washington Daily News*, 21 Nisan 1972).
- 46 Başyazı, *Far Eastern Economic Review*, 24 Haziran 1972. Çözümleme sadece belirtilen örnekler temelinde yapılmamalıdır (Arnavutluk saldırgan mace-ralarını sona erdirecek mi? İsrail artık komünist desteğe güvenemez mi?).
- 47 Bu, Arınageddon riskleriyle cesur biçimde yüzleşilmediği anlamına gelmez. Bkz. Noam Chomsky, *Problems of Knowledge and Freedom*, s. 106 vd. Kissinger'ın dikkate değer görüşleri için bkz. Virginia Brodine ve Mark Sel-den, der., *Open Secret*.
- 48 Robert S. McNamara, *The Essence of Security*, s. 109-10. Başkaları da yönetim otoritesinin eşit derecede haklı çıkarılmasını sağlar. Tarihçi William Letwin şu açıklamada bulunur: "Hiçbir toplum iş dünyası yöneticilerine sahip ol-madan varlığını sürdüremez." Bu katmanın işlevi, "üretimde nihai olarak keyfi tercihler yapmak"tır. Ancak kendi teorisinde yöneticinin bir rastlan-tısal sayılar tablosuyla yer değiştirebileceğini göstermeyi başaramaz. ("The Past and Future of the American Businessman," *Daedalus*, kış 1969). Mer-kezileşmiş denetim için geliştirilen argümanların zayıflığı ilginçtir. Aslında toplumsal deneyim için geniş bir alanın var olduğu pek bilinmez. Ne yazık ki bu türden deneyimler, başarısızlığın maliyetlerini kolayca yüklenebilen ve farklı bir toplumsal örgütlenme altında başarıları dramatik sonuçlara ulaştırabilecek ABD'den çok kalkınmanın ilk evrelerini zar zor geçebilmiş ülkelerde işlemektedir.
- 49 Anton Pannekoek, *Lenin as Philosopher*, s. 78-9. Daha kapsamlı bir tartışma için bkz. Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, bölüm 1; "Knowledge and Power," Priscilla Long, der., *The New Left: Problems of Knowledge and Freedom*, bölüm 2.
- 50 C. L. Sulzberger, "Through the Looking Glass," *New York Times*, 5 Temmuz 1972.

BÖLÜM 1: ARKA ODA ÇOCUKLARI

- 1 *New York Times*'tan Gloria Emerson, "Vietnam Diary," *McCall's*, Ağustos 1971.
- 2 Philip Jones Griffiths, *Vietnam Inc.*
- 3 *The Pentagon Papers*, Senatör Gravel Edisyonu, c. IV, s. 48 [IV, 489] (vurgular yazarın). Aksi belirtilmedikçe, parantez içinde italik olarak yer verilen göndermeler bu baskıya aittir. Diğer göndermeler, Savunma Bakanlığı, *United States-Vietnam Relations, 1945-67* başlıklı baskıya aittir. Bundan sonra DOD olarak anılacak olan bu baskı sansürlenmiş olmakla birlikte, başka yerlerde bulunmayan değerli belgeler içerir. Çeşitli baskılarla karşılaştırmak için bkz., L. Rodberg, *The Pentagon Papers* içinde, Senatör Gravel Edisyonu, c. 5, *Critical Essays*, der. Noam Chomsky ve Howard Zinn.
- 4 II, 360. 1961 yılının Kasım ayında, başkan "hava-kara destek icrası" yetkisi verdi ve üç helikopter şirketi 1 Şubat'ta her biri 22 helikopterle harekâta katılıyordu. (II, 656-7). Hava kuvvetleri birlikleri de hava-kara desteği için konuşlandırılıyordu ve ilk C-123'ler yaprak dökme görevleriyle gönderildi. ABD danışman ekipleri tabur düzeyine çıkarıldı. Mayıs ayında bir hafta kadar hava kuvvetleri ve ABD helikopter birlikleri yaklaşık 350 sorti yaptılar: saldırı, havadan indirme vs. (II, 656-8, 677). 1962-1963 döneminde, ABD "hızlı taktik sevkiyat için helikopter şirketleri" ve "Vietnam Cumhuriyeti Ordusu isyancılar üzerinde ateş gücü üstünlüğü sağlaması için taktik hava ve topçu desteği" sağladı. Bu durum çeşitli şikâyetlere yol açtı; mesela, "destekleyici hava kuvvetleri ve topçu, taarruz yerine ayırım gözetmeyen ateş gücüne güvenmeyi teşvik etti" (II, 455). Bunun halk üzerindeki bazı etkileri için bkz. aşağıda s. 130-131. Roger Hillsman bir Ocak 1962 harekâtını betimler. Bu harekâta Amerikalı pilotların kullandıkları uçaklar "trajik bir hata" olarak bir Kamboçya köyünü, ardından hedef alınan bir diğer köyü vurdu, her iki vakada da sivil kayıplar oldu (*To Move a Nation*, s. 437). Kıyaslama yapmak için: Fransızlar Dien Bien Fu zamanında yaklaşık 10 harekât helikopterine sahiptiler ve Dien Bien Fu savaşının 56 günü içinde Fransızların attıkları bombalar ABD'nin 1966-1967'de bir gün içinde attıkları bombalardan daha azdı (Bernard Fall, *Street Without Joy*, s. 242; *Last Reflections on a War*, s. 231). Fall şunu da ekler: "Hindiçin'in tamamındaki toplam Fransız uçakları . . . 112 avcı ve 68 bombardıman uçağı idi. Bu sayı ABD'nin tek bir görev uçuşundaki sayıdır. " Daha klasik bir emperyal örüntü izleyen Fransızlar, Fransızlardan çok paralı askerlere dayanıyorlardı ve Vietnam'a asla kendi askerlerini göndermediler. Şubat 1949'da bütün Hindiçin'de yaklaşık 20.000, Nisan 1953'te ise gene bütün Hindiçin'de yaklaşık 51.000 (artı 6.000 danışman) Fransız askeri vardı (DOD, bk. 8, s. 179, I, 400). "Vietnamlaştırma" uyarınca, ABD klasik örüntüye başvurmaktadır ve bir Asya paralı askerler ordusu pek çok ülkeden gelen kişilerce oluşturulmaktadır. Bkz. aşağıda erken evreler için not 198. Ayrıca bkz. Fred Branfman, der., *Voices from the Plain of Jars*, ve Alfred W. McCoy, ve diğerleri, *The Politics of Heroin in Southeast Asia*.

- 5 George McT. Kahin ve John W. Lewis, *The United States in Vietnam*, s. 186.
- 6 Bernard Fall, "Vietnam Blitz," *New Republic*, 9 Ekim 1965.
- 7 "Vietcong Motivation and Morale," Haziran-Aralık 1965, yeniden bs. *Vietnam Perspectives*, Mayıs 1966, Senato Silahlı Hizmetler ve Tahsis Komitesi oturumlarından, Ocak-Şubat 1966. RAND araştırmasının Koreli paralı askerlerin Vietnam'da uyguladıkları vahşetle ilgili bölümleri, Alternative Features Service, P.O. Box 2250, Berkeley, California'dan, 9 Haziran 1972'de gönderildi. Şubat 1965'ten Eylül 1966'ya kadar Saygon'daki RAND araştırmaları üzerinde çalışan Anthony Russo, mülakatların Ulusal Kurtuluş Cephesi kadrolarının Vietnam'ı yabancı denetiminden kurtarma idealine bağlı idealistler olduğunu açığa çıkardığını bildirir. Fakat proje lideri (muhtemelen yukarıda alıntı yapılan memorandumun yazarı Leon Gouré) mülakatların içeriğine bakmaksızın onları Amerikan hava kuvvetlerinin UKC'yi zayıflatması için kullanılması eğilimi lehine destekleyecek bir tarzda yorumlayacaktı. Gouré'nin mülteci kuşağının "stratejik destek"ten yoksun bırakarak UKC'yi yıpratmakta olduğu sonucu kısa süre içinde genel ABD askeri politikası haline geldi. Anthony Russo, "Inside the RAND Corporation and Out: My Story," *Ramparts*, Nisan 1972. Gönderilen RAND araştırması bölümleri için bkz. *Ramparts*, Kasım 1972.
- 8 Rapora göre, "Mülakatlar, Güney Vietnam Cumhuriyeti'ne ya da köylere hava ya da topçu saldırısında bulunan Amerikalılara yönelik derin bir tepki ya da nefreti açığa vurmaz. [Silinmiş]." Russo'nun dediği gibi, ("Inside the RAND Corporation") mülakatların içeriği ile onları yorumlayanın varlığı sonuçlar arasında bir kopukluk olabilir. Bununla birlikte, ifade olduğu gibi alınırsa doğru olabilir. Yani mültecilerin kendilerini evlerinden eden askeri güç ajanlarıyla mülakat yaparken bütün bunları fazla kafaya takmadıklarını söylemiş olmaları mümkündür. Laos'taki Kavanozlar Ovası'ndan mültecilerle Vientiane yakınlarındaki sefil kamplara sürüldükten kısa süre sonra yapılan mülakatlarda da anlaşılabilir nedenlerle aynı fenomenin görüldüğüne dikkatimi çekti. Mültecilerin bazıları köylerini yoğun biçimde bombalayan Amerikalılara kin beslemediklerini söylediler. Göklerden gelen şiddet karşısında gündüzleri hayatta kalmak için ormanlardaki derin tünellerde gizleniyorlar, çiftçilik faaliyetini sadece geceleri sürdürebiliyorlardı. Mülteciler elbette aptal değildiler. Bkz. Noam Chomsky, *At War with Asia*, s. 69, 241.
- 9 Alıntı, Richard Critchfield, *The Long Charade*, s. 173. Son alıntı hakkında Critchfield şöyle der: "Hiç kuşkusuz Westmoreland genel insanlığı askeri zorunlulukla dengelemeye çalışıyordu." Critchfield daha sonra "Hanoy Politbüro'su"nu muazzam sayıda mülteci yaratmakla suçlar. "Bu tam da onların yaratmaya çalıştıkları etkiydi; insan acılarının beceriyle, hesaplı ve mantıklı biçimde sömürülmesi" (s. 177). Diğer pek çok Amerikalı gözlemci de aynı görüştedir: ABD'nin Güney Vietnam halkını evlerinden etmesinden Hanoy sorumludur, [bu] komünist kötülüğün bir sonucudur.
- 10 Suç niteliğindeki ürün imha programı, başlangıcından altı yıl sonra gizli bir RAND raporunda değerlendirildi ve Vietkong'a karşı "etkisiz" olduğu sap-

tandı. Bkz. Russo, raporun yazarı, "Inside the RAND Corporation." Program sürüyordu.

Ürün imhası, başından beri tahmin edildiği gibi, "en büyük etkiyi düşman denetimindeki sivil nüfus üzerinde yaratmış" ve "yaygın bir sefalet ve pek çok mülteciye yol açmış" (L. Craig Johnstone, Askeri Yardım Komutanlığı Pasifikasyon Araştırmaları Grubu Şefi, Vietnam, 1956-1970, "Ecocide and the Geneva Protocol," *Foreign Affairs*, c. 49, no.4 [1971]). "Ne ürün imha programı ne de yaprak dökme programı pasifikasyon eğiliminden başka bir şeydi." Her iki uygulamadan da zamanla vazgeçildi. Zırlı buldozerler [*Rome plows*] çok daha etkili bir yıkım aracıdır. Bu konuda bkz. Arthur H. Westing, "Leveling the Jungle," *Environment*, Kasım 1971.

Pentagon araştırmasında ürün imha ve yaprak dökme programlarına sadece gelişigüzel ve ayrıntıya girmeyen bir gönderme vardır. Askeriye bu uygulamaları başından beri bir "saçmalık", en iyi durumda bir "ARGE faaliyeti" olarak görüyordu. Kurbanlara sorulsaydı herhalde başka şey söylerlerdi.

- 11 196. Hafif Piyade Tugay'ından Albay Charles Smith'in sözleri, alıntı, Griffiths, *Vietnam Inc.*, s. 67. *Le Monde*'den J.-C. Pomonti şu bilgiyi verir: 1965'ten beri "pek çok kent gettosu oluştu". Bu gettolar "en azından nüfusun yarısını [kapsıyordu], oysa 1960'ta ülkenin %85'i hâlâ kırsaldı" ("The Other South Vietnam," *Foreign Affairs*, c. 50, no. 2 [1972]).
- 12 Hue'nin komünistlerin ardından ele geçirilmesinden sonra, Şubat 1968'de yapılan katliama gönderme. Bu konuda bkz. bölüm 3, s. 253-255.
- 13 Anthony Lake ve Roger Morris, "The Human Reality of Realpolitik," *Foreign Policy*, c. 1, no.4 (1971).
- 14 DOD, bk. 8, s. 144-5. Bu önemli bildiri hakkında daha kapsamlı bir tartışma için bkz. aşağıda s. 80.
- 15 Biyografik veriler için bkz. Eqbal Ahmad, "Revolutionary War and Counterinsurgency," *Journal of International Affairs*, c. 25, no. 1 (1971).
- 16 George K. Tanham ve Dennis J. Duncanson, "Some Dilemmas of Counterinsurgency," *Foreign Affairs*, c. 48, no. 1 (1969); dikkatle düşünülmesi gereken içerimleriyle birlikte aydınlatıcı bir yorum.
- 17 NSC 48/1, 23 Aralık 1949; DOD, bk. 8, s. 248, Bkz. s. 87-88, kapsamlı alıntı aşağıda.
- 18 Bkz. Anthony Russo'nun RAND'daki "naif biçimde kaygısız tutum"una ilişkin değerlendirmesi, "Inside the Rand Corporation."
- 19 Brezilya'daki ABD askeri misyon şefi Tümgeneral Gorge S. Beatty, Batı Yarıküre Meseleleri [Church] Altkomitesi'nin Önünde Duruşma, ABD Senatosu, Mayıs 1971, s. 86. Bundan sonra Church Altkomite Duruşmaları olarak geçecek.
- 20 III, 648; William Bundy, 24 Kasım 1964'te tırmandırma seçeneğinin (seçenek C) "güvenilir bir büyük eylem tehdidini sürdürürken, aynı zamanda, sessizce de olsa müzakere arayışını sürdürme gereği bakımından" pratikte uygulanıp uygulanamayacağını sorduğu bir memorandum içinde. Müzakere çabasının ciddiliği üzerine, bkz. VI, 5, 7.
- 21 I, 187. "İletim mektubu" (I, xvi) Gelb'i, yukarıda s. 53'de (II, 414-5) alıntıla-

- nan da dahil olmak üzere, özet ve analiz bölümlerinin yazarı olarak saptar, bkz. VI, 5, 7.
- 22 Gabriel Kolko, "The American Goals in Vietnam," Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde.
- 23 Agy. Kolko bu durumda, Hindin'de olduğu gibi, daha uzaktaki domino taşlarının önem kazandığını belirtir. Bkz. Joyce ve Gabriel Kolko, *The Limits of Power*, s. 340.
- 24 Sam Ervin, "Executive Privilege: Secrecy in a Free Society," *The Nation*, 8 Kasım 1971.
- 25 Thomas Jefferson, 1787 tarihli bir mektuptan, alıntılan Hannah Arendt, *On Revolution*, s. 241 [Hannah Arendt, *Devrim Üzerine*, çev. Onur Eylül Kara (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012)].
- 26 Bu konuda bkz. Virginia Brodine ve Mark Selden, "The Kissinger-Nixon Doctrine," Brodine ve diğerleri, *Open Secret* içinde.
- 27 Senatör Stuart Symington, *Congressional Record*, 3 Ağustos 1971, s. S12931.
- 28 Agy, 4 Ekim 1971, s. S15763. Taylandlı askerler kendilerini Laos'ta ek ücretle hizmet veren düzenli ordu birlikleri olarak betimlemektedirler. 1 Mart 1972'de 12.000 askerin "savaşmaya hazır" olduğu bildirildi. Bkz. Don Ronk ve Tammy Arbuckle'in, *Congressional Record* içinde yeniden basılan anlatıları, 4 Ekim 1971, s. S15768-9. "Senior U.S. sources," Bangkok bu raporların doğruluğunu onaylar (bkz. *Washington Post-Boston Globe*, 22 Ocak 1972).
- 29 Silahlı Hizmetler Komitesindeki Tanıklıklar, U.S. Senate, Temmuz 1971, s. 4275-7.
- 30 *Congressional Record*, 3 Ağustos 1971, s. S12956.
- 31 Agy., 4 Ekim 1971, s. S15773-4. Senatör Hart şu gözlemlerle yetinmek durumundaydı: "Bu ülkede yasa ve düzene dair koparılan şamatanın tamamı, Hükümet'in bir şubesi yasa yapıcıların yasasını göz ardı etmesi gerçeği karşısında çok önemsiz bir şeyden söz etmektedir" (3 Ağustos, S12955).
- 32 Thomas Emerson, *Toward a General Theory of the First Amendment*, s. 20.
- 33 *Birleşik Devletler Yasası*, başlık 18, kısım 793d, e. Gizli olarak sınıflandırılan bilgi yönetimle ilgili belirli amaçlar için süreki biçimde basına sızdırılır ve görevden ayrılmış kişilerin bu türden bilgi ve belgelere anılarında yer vermeleri yaygın bir uygulamadır. Mevcut durumla ilgili bir örnek Lyndon Johnson'un *The Vantage Point*'idir. Burada, başka şeylerin yanı sıra Pentagon Belgeleri'nde görülen gizli olarak sınıflandırılmış, muhtemel kişiye özel olan malzeme yer almaktadır. Eski bir başkanın bu konuda hiçbir özel hakkı yoktur. Aynı şekilde, gizlilik yeminleri, Nixon'ın 25 Ocak 1972'de Hindin'deki gizli müzakereleri açığa vurmayı tercih ettiğinde yaptığı gibi, yürütme tarafından kendi amaçlarına uygun olması halinde rahatça ihlal edilmektedir. Pentagon araştırmasının müzakerelerle ilgili ciltleri hükümet tarafından aşırı derecede hassas olduğu için saklı tutulmaktadır, fakat katılımcılar kendi özel versiyonlarını (LBJ'nin yaptığı gibi), isimlere ve tarihlere de yer vererek basına sızdırmaktadırlar. Bkz. Benjamin Welles, *New York Times*, 14 Şubat 1972.
- Lyndon Johnson ve diğerlerinin tutuklanmasını sabırsızlıkla bekliyoruz.

- 34 Near'a karşı Minnesota davası, 1931, alıntı yapan Justice Brennan, Pentagon Belgeleri davasında önceden kısıtlamaya karşı karar. Bkz. Gerald Gold ve diğerleri, der., *The Pentagon Papers*, s. 656.
- 35 Anthony Austin, *The President's War*, s. 313, 297-8. Ne var ki bu Tonkin Körfezi öyküsünün en grotesk özelliği sayılmaz.
- 36 Emerson, *First Amendment*, giriş. Bu konuda bir tarih değerlendirmesi için bkz. Edward G. Hudon, *Freedom of Speech and Press in America*.
- 37 Alıntı, Gold ve diğerleri, *Pentagon Papers*, s. 467. *Times* yorumcusu (Fox Butterfield) şöyle demektedir: "Ne General Westmoreland'in istekleri, ne de Başkan Johnson'un verdiği onaylar kamuoyuna açıklandı." Aslında, her zamanki gibi, bilgi basına sızmıştı ve istek (onaylanmış olmasa da) Saygon kaynaklı bir *Times* makalesinde dile getirildi. Pentagon tarihçisine göre bu makale "hem ABD Misiyonu, hem de Vietnam Cumhuriyeti Hükümeti'deki pek çok küçük ve orta rütbeli subayın düşüncesini yansıtıyordu" (II, 544). Bu, sınırsız zamanı ve enerjisi olan, hükümet duyurularına tam bir kuşkuyla yaklaşacak kadar gerçekçi olan bir gözlemcinin henüz açığa çıkmamış olayları izleyebildiğini gösteren pek çok örnekten biridir. Bir diğer örnek, 1964'te Laos'taki gizli BARREL ROLL hava saldırılarına ilişkin Hanson Baldwin raporudur. Bkz. yukarıda belirtilen kaynak, s. 16.
- 38 III, 217, 623; 8 Kasım 1964. Genelkurmay, esas tehlikenin bizim için değil Çinliler için geçerli olduğu yorumunda bulundu. "Bir noktada nükleer silahları kullanma olasılığı' elbette bu silahlara sahip olmak için milyonlar ödememizin sebebidir." Bu durumda nükleer savaş riskinin düşük olacağına inanıyorlardı. Güney Vietnam'ın kaybının, Berlin'in kaybindan bile daha kötü (III, 628) bir felaket olacağını, NSC çalışma grubunun "Güney Vietnam'ın kaybı"nın ancak Berlin'in kaybı kadar ciddi "olabileceği" görüşünü reddederek ekliyorlardı.
- 39 Alıntıyı yapan, hazır bir yorumla birlikte, James Aronson, "The Media and the Message," Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde. Taylor, *Swords and Plowshares*'de, "iktidar kaynaklarınıza karşı yönlendirilen yeni Soğuk Savaş tekniği"ni tartışırken benzer bir görüş geliştirdi. Bu teknik, "içerideki devrimci hareketin artan gücü ve cüreti ile basının ve televizyonun kamuoyunun eleştirel yargıları üzerindeki etkisi bakımından zihinleri dumura uğratan gücü nedeniyle" her zamankinden daha keskindi. "[Bu tehditle] başa çıkmak" için savunma önlemlerinin bu formdaki yıkıcılığa karşı alınmasını sağlayacak kadar geniş bir yeni ulusal güvenlik anlayışına ihtiyacımız var" (s. 413). Alıntı ve tartışma için bkz. "The Mind of the Ruling Class," *Monthly Review*, Haziran 1972. Akademik entelektüellerin benzer kaygıları için bkz. *At War with Asia*, s. 60-3. Medya eğilimleri hakkında yapılan şikâyetler –yani hükümet propagandası hakkında zaman zaman kopan şikâyetler– askeri çevrelerde yaygındır. Mesela, bkz. Albay Wesley W. Yale (emekli), "On Ignorance of Armies," *Army*, Haziran 1972. Albay Wesley, ordunun tanımladığı şekilde, tam da "ordu kamusal olduğu için" "editöryal siyasetin muhtemelen ulusal çıkarlara ters düşen malzemeyi basımayı redderek II. Dünya Savaşı standartlarına dönmeyeceği"nden korkmaktadır. "ABD ordu mallarının

kamulaştırılması[nın] hem psikolojik hem de ekonomik olarak zarar vermekte" olduğu, halkın "sizin ve çocuklarınızın ekonomik güç ve refah sahibi olmasını istiyorsanız sadece bunun için savaşmaya hazır olmanız, aynı zamanda bunu yapma iradesini açığa vurmanız gerektiğini anlaması"; "yumuşak ve bolluğun hâkim olduğu bir toplumun topyekûn savaşı sürekli barışa giden en mantıklı yol olarak görmekle gerçekleşmesi gerektiği" bir zamanda bu ciddi bir meseledir.

- 40 William Bundy, yalan söyleme sorunlarını yorumlarken, IV, 611.
- 41 Tam aksine, "hükümet yetkililerinin yargı alanında sahte, kurgusal ya da düzmece ifade ya da sunumları" ağır para ya da hapis cezasıyla cezalandırılabilir bir suçtur (Birleşik Devletler Yasası, başlık 18, kısım 1001). Tartışma için bkz. Peter Dale Scott, *The War Conspiracy*, s. xxiii ve Hindeğin savaşı sırasında görülen sahtekarlık ve aldatmaya ilişkin ayrıntılı incelemenin yer aldığı kaynaklar.
- 42 Aralık 1965'te, "istihbarat topluluğu" ABD'nin savaşı tırmandırmasının Çin güçlerinin müdahalesine yol açma ve bunun da hep kabul edildiği gibi nükleer "misilleme"yi tetikleme olasılığını neredeyse yarı yarıya görüyordu. Devletin INR'si (İstihbarat ve Araştırma Bürosu) dışında istihbarat, Kuzey Vietnam'daki petrol rezervlerine yönelik saldırıları da kapsayacak şekilde savaşın tırmandırılmasından yanaydı (IV, 64-5). Hava kuvvetlerinin daha kapsamlı biçimde kullanılmasını uzun süredir savunan Senatör Symington yakın zamanlarda kuzey Laos'ta Ho Şi Min Yolu'ndan uzakta ve gizlilik içinde yürütülen B-52 akınlarının "ABD'nin güvenliği için tehlikeli olduğu"nu ve "Laos'un kuzeyi çevresindeki her türlü hava faaliyetinin büyük bir savaş başlatma tehlikesi taşıdığı"nı ifade etmiştir. (*Congressional Record*, 3 Ağustos 1971, s. S12939, S12951).
- 43 Proudhon, alıntı yapan Daniel Guérin, der., *Ni Dieu ni Maître*, s. 115.
- 44 Bu konuda Pentagon araştırmasından önceki malzemeyi temel alan görüşlerim 3. bölümde sunuluyor. Daha kapsamlı bir tartışma için bkz. burada yer alan göndermeler. Ayrıca bkz. Richard A. Falk, *Legal Order in a Violent World* ve Falk, der., *The International Law of Civil War* içindeki önemli yazılar.
- 45 Bu doktrinin de bir tiranı direniş hakkından korumak için tasarlandığını belirtmek gerekir. Bkz. Gerald A. Sumide, "The Right of Revolution," Charles A. Barker, der., *Power and Law* içinde, s. 133.
- 46 Bkz. Vietnam'a Yönelik Amerikan Siyaseti Hukukçular Komitesi, *Vietnam and International Law*, s. 27-8. SEATO konusunda bkz. bölüm 8.
- 47 *Congressional Record*, 6 Haziran 1967, S7733-4. Madde 1 –burada da değiştirilemez– Vietnam Cumhuriyeti Anayasası'nın birinci maddesidir. 1960 tarihli Demokratik Vietnam Cumhuriyeti Anayasası (Madde 1) şöyle der: "Vietnam toprakları Kuzey'den Güney'e tek, bölünmez bir bütündür." Bkz. Bernard Fall, *The Two Viet-Nams*, ekler 1, 2. UKC, Vietnam'ın "güney mınıtıkası" "bağımsız ve egemen bir devlet" olmaktaydı; Laos ve Kamboçya'yı kapsayan tarafsız bir bölgenin parçasıdır; yeniden birleşme yavaş bir evrimle gerçekleşecektir, şeklindeki resmi görüşü tutarlı biçimde savunmaktadır. Krş., 10 Ağustos 1962 tarihli on dört madde deklarasyonu ve diğer dokü-

- manlar ile resmi bildiriler (George Chaffard, *Les Deux Guerres du Vietnam*, s. 266, 255 vd., bölüm 7 ve 10, ek.). Vietnam Cumhuriyeti bu tutumu kabul ettiğini tekrar tekrar göstermiştir (agy., s. 441-2).
- 48 Çok sonra da dokümanlar ortak olarak aynı terimleri kullanırlar. Nisan 1966'da: "Kapsamlı hedef Kuzey Vietnam'ın Güney Vietnam ve Laos'taki ayaklanmaları desteklemesine, yönetmesine ve denetlemesine son vermesini sağlamaktır" (IV, 81). Ayrıca IV, 59, 562, vb. ile karşılaştırın.
- 49 Lyndon Johnson, 28 Eylül 1964. Alıntı yapan Vietnam'a Yönelik Amerikan Siyaseti Hukukçular Komitesi, *Vietnam and International Law* içinde, s. 35.
- 50 Mart 1965'te deniz piyadeleri konuşlandırıldığında, Üçüncü Deniz Piyadesi Sefer Gücü'nün ismi, Vietnamlıların duyarlıkları dikkate alınarak "Üçüncü Deniz Piyadesi Amfibik Gücü" olarak değiştirildi. Büyükelçi Sullivan başka yerlerde bundan "kozmetik amaçlar" diye bahsediyordu (II, 282, 319; 355; III, 462).
- 51 Bu konuda ortaya konulan diğer bazı argümanları göz ardı ediyorum. Mesela, Wilson C. McWilliams büyük bir kayıtsızlıkla şu gözlemde bulunur: "Washington saldırgan bir savaş planlamakta olduğu düşüncesinde değildi." Burada suç değil, sadece bir hata söz konusu edilmektedir. *New York Times Book Review*, 26 Eylül 1971, Ralph Stavins ve diğerlerinin değerlendirmesi, *Washington Plans an Aggressive War*—bu araştırma için Pentagon Belgeleri'ne önemli bir ek bilgi sağlayan doğru bir başlık.
- 52 Birleşmiş Milletler, Sekreterlik, *Annual Report of the Secretary-General, 16 June 1964 to 15 June 1965* (A/6001), s. 48, alıntılan William Bruce, "The United States and the Law of Mankind," Barker, *Power and Law* içinde, s. 100. Aynı sorunu tartışan P. E. Corbett, çeşitli Genel Meclis kararlarının "mevcut hükümet adına müdahalenin isyancı muhalefete yardımı aynı zeminde görüldüğü" sonucuna varır, ancak bunun devletlerin yerleşik pratiğinde radikal bir değişim gerektirdiğini de kaydeder. "The Vietnam Struggle," Falk, *International Law of Civil War* içinde, s. 374, 402.
- 53 John Spencer, *American Journal of International Law*, c. 61, no. 3 (1967), alıntılan Nam-Yearl Chai, "Law as a Barrier to Change," Barker, *Power and Law* içinde, s. 114. Chai, devamla, "hukuk kurallarının Japon ve Batılı güçler tarafından Kore'nin ulusal bağımsızlık özemlerini boşa çıkarmak için [nasıl] kullanıldığı"nı gösterir ve "Korelilerin hukuku [neden] bir baskı aracı olarak gördükleri"ni açıklar.
- 54 Edward Weisband ve Thomas M. Franck, "The Brezhnev-Johnson Two-World Doctrine," *Trans-action*, Ekim 1971. Bu temalar üzerine ayrıca bkz. Franck ve Weisband, *World Politics*.
- 55 Bu bölüm büyük çapta "The Pentagon Papers as Propaganda and as History" başlıklı makalemden alınmıştır. Bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays*. Bu kitap burada kısaca ele alınan meseleler ve ilgili konular hakkında kapsamlı tartışma ve belgeler içerir.
- 56 Referanslar ve tartışma için bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays*. Özellikle bkz. önemli bir çalışma: Jeffrey Race, *War Comes to Long An*. Race, 1959'a kadar hükümetin şiddet konusunda neredeyse tekele sahip olduğuna işaret

- eder. Ancak 1959'da komünistlerin silahlı mücadeleyi yasaklama kararını kaldırmalarından sonra "tehdit her iki taraf için eşitlendi." Ancak son yıllarda "hükümet devrimci hareketten daha fazla şiddete başvurdu" ve bunu yaparken hareketin güçlenmesine neden oldu. Ayrıca bkz. Chaffard, *Les Deux Guerres*, s. 233: 1959'da Hanoy "sadece öz savunma durumunda şiddet"e izin vererek Güney'deki Vietminh askerlerinin başvurusunu yanıtladı.
- 57 DOD, bk. 8, s. 190-1. Karakteristik biçimde Acheson bunun Vietnam'ın "saldırgan Komünist Çin"den korunmasının tek yolu olduğunu da ekledi.
- 58 Agy., s. 145, 148. Dışişleri Bakanlığı Eylül 1948 değerlendirmesi.
- 59 IV, 488-9. Aynı zamanda Delta'da (IV, 487), nüfusun %40'ıyla birlikte Vietkong faaliyetinin esas olarak yerlilere dayandığına ve Kuzey Vietnam'ın belli başlı askeri birliklerinin neredeyse hiçbir rol oynamadığına da işaret eder (ancak ABD savaş güçleri faaliyet halindeydi; bkz. aşağıda not 133 ve 147). Buna rağmen, kendisi hedefimizin Güney Vietnam halkının kendi geleceğini belirlemesine izin vermek olduğunu söyleyebilmektedir.
- 60 Daha sonra "Vietnamlaştırma" denilen bu siyasetin Sistemler Analizi tarafından 1967'nin ortalarında tavsiye edildiği de eklenebilir; IV, 459, 467. Ayrıca krş. IV, 558, seçenek (4); 564.
- 61 Bkz. Noam Chomsky, *Ramparts* içindeki makaleler, Nisan ve Mayıs 1972 (ikincisi kısmen 4. bölümde yer almaktadır) ve *New York Review of Books* içinde 15 Haziran 1972; ayrıca, Gabriel Kolko, "The Nixon Administration's Strategy in Indochina-1972," Paris World Assembly, Şubat 1972. Bkz. aşağıda kısım VI, 7.
- 62 Krş. Joseph Buttinger, *Vietnam: A Dragon Embattled*, c. 2, s. 981: "Ulusal Kurtuluş Cephesi aslında yeniden doğmuş Vietminh'tir"; "Vietminh ile Ulusal Kurtuluş Cephesi arasında benzerlik ya da neredeyse özdeşlik" vardı. Laos'ta Kavanozlar Ovası'ından gelen mültecilerle yapılan mülakatta benzer bir terminolojinin kullanıldığına dikkati çektim. Pathet Lao'dan genellikle, Japonlara, daha sonra Fransızlara karşı savaşan bağımsızlık hareketinin adıyla "İssara" diye söz ediyorlardı. Bkz. Branfman, *Voices from the Plain of Jars*, s. 12. UKC'nin önceki güney Vietminh'le pek çok ortak nokta taşıdığı kuşku götürmez olsa da, kendisini katı biçimde sosyalist olarak değil daha geniş tabanlı olarak oluşturmuştu. Krş. Chaffard, *Les Deux Guerres*, s. 419. Chaffard ve hem bağımsız hem de nitelikli pek çok gözlemci, ABD'ye yakın kaynakların genellikle kayıtsız kalmasına rağmen, bunu ciddiye aldı.
- 63 AFP'den alıntı, Nguyen Khac Vien, der., *South Vietnam: Realities and Prospects*, s. 27.
- 64 Ayrıntılı bir analiz için, bkz. Peter King, "The Political Balance in Saigon," *Pacific Affairs*, c. 44, no.3 (1971). Ayrıca bkz. Gareth Porter, "The Diemist Restoration," *Commonweal*, 11 Temmuz 1969. Rejimin niteliğindeki daha ileri bir değişim onun Diem döneminin de ötesinde, 1960'ların ortasında topyekûn Amerikan işgalininin doğrudan bir sonucu olarak derin bir yozlaşmaya uğramış olmasıdır. Bu konuda, bkz. *At War with Asia*, s. 71-2, 195-6, 205, 257-8; Frances FitzGerald, *Fire in the Lake*, s. 311, 346 vd.; ve McCoy ve diğerleri, *Politics of Heroin*.

- 65 Krş. Gabriel Kolko, *The Roots of American Foreign Policy*, ve Kolko ve Kolko, *Limits of Power* içindeki tartışma; *At War with Asia* bölüm 1; Committee of Concerned Asian Scholars, *The Indochina Story*, kısım 3; ve önceki göndermeler. Bkz. ayrıca Dower, Du Boff ve Kolko makaleleri, Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde.
- 66 Bkz. Walt W. Rostow ve Richard W. Hatch, *An American Policy in Asia*, s. 7. Rostow'a göre bu Komünist Çin ve Sovyetler Birliği'nden gelen "çıkarlarımıza yönelik askeri tehdit kadar büyük . . . ideolojik tehdittir." Rostow önemli olanın "Japonya'nın tehlikeli dış ticaret sorunu ile Güneydoğu Asya'daki büyümenin gerekleri arasındaki yakın bağlantıyı . . . vurgulamak" (s. 12), özellikle Japonya için "güçlü bir cazibesi olan" (gerçek dışı olsa da) komünist blokla ticaretin "yarultucu cazibesi"ni ortadan kaldırmak olduğunu kaydeder (s. 46-7). Ayrıca, "Hindistan ile Komünist Çin'in Birinci Beş Yıllık Planlarında sergiledikleri göreceli performans Asya'daki ideolojik mücadelenin sonucunu pekâla belirleyebilir" (s. 37). Eğer "komünist önerme Asya'da hızlı sanayileşmeyle Hür Asya toplumlarındakinden daha başarılı olduğunu kanıtlarsa", "Hindistan ve Asya, tek bir Çinli komünist asker Çin sınırlarını geçmeden komünizme kazanılabilir." Kitap, devlet içinde "yoğunlaşmış gücü" olmayan açık toplumları savunma çabamızı vurgulayan (s. 4-5, 14; "yoğunlaşmış güç"ün diğer formları dile getirilmez) 1960'ların önemli bir planlayıcısının ideolojik ifadesi olarak ilginçtir. Daha ileri tartışma için bkz. *American Power and the New Mandarins*, s. 332.
- 67 Çin'in ekonomik krize girmekte olduğu görüldüğünde bu korkular kısa süre içinde yeniden değerlendirildi, ancak gelecekte yeniden dile getirilecekti.
- 68 Bir tartışma için bkz. Donald Zagoria, "The Strategic Debate in Peking," Tang Tsou, der., *China in Crisis* içinde, c. 2, s. 249 vd.
- 69 Bkz. örn., Roger Hilsman'ın *To Move a Nation*'da bu konuşmaya ilişkin tartışması. Yorumlar için bkz. Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, bölüm 3, s. 262-6.
- 70 Örn., Chester Cooper, "The CIA and Decision-making," *Foreign Affairs*, c. 50, no. 2 (1972).
- 71 John Dower, "The Superdomino in Postwar Asia: Japan in and out of the *Pentagon Papers*," Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde.
- 72 Krş. Ho Şi Min ve Japon işbirlikçisi, seçimlerde yetersiz oy aldıktan sonra Nisan 1948'de Tayland hükümetini deviren, "savaşta sonra iktidarı yeniden ele geçiren Mihver-yanlısı ilk diktatör" Phibun Songkhram (Frank C. Darling, *Thailand and the United States*, s. 65). ABD'den gelen destek acildi ve alınan önlemlerden biri "Güneydoğu Asya'da komünist saldırganlığı caydırma" amacını taşıyordu (s. 67).
- 73 Alıntılan Chester Cooper, *The Lost Crusade*, s. 168. Cooper bunun biraz "melodramatik," ama yine de itiraz edilemez olduğunu düşünür.
- 74 Robert W. Tucker, *The Radical Left and American Foreign Policy*, s. 116-7.
- 75 Japonya-Güney Asya ilişkileri ve bunun önemi hakkında bkz. Jon Halliday ve Gavan McCormack, *Japanese Imperialism*.
- 76 Cooper, *Lost Crusade*, s. 410-11.

- 77 Stavins ve diğerleri, *Washington Plans an Aggressive War*, s. 20.
- 78 Göndermeler için bkz. *At War with Asia*, bölüm 1. Genel olarak arkaplan için bkz. Dower, "The Superdynamo in Postwar Asia."
- 79 Bkz. C. Fred Bergsten, "Crisis in U.S. Trade Policy," *Foreign Affairs*, c. 49, no. 4 (1971).
- 80 Veriler için ayrıca bkz. Yasuo Takeyama, "Don't Take Japan for Granted," *Foreign Policy*, c. 1, no.2 (1971-72).
- 81 Ya da Kindleberger'in kendi karikatüründe belirttiği gibi, "ABD iktisadi dış siyaseti tükenmez bir kötülüktür" teorisi. Bkz. *The Age of Imperialism*, Harry Magdoff, Public Policy, yaz 1971.
- 82 ABD siyasetinin hayati bir dönemi olan 1945-1950'de geçirdiği evrim için bkz. "Occupied Japan and American Lake," Edward Friedman ve Mark Selden, der., *America's Asia*. Gerçek dünyada Amerikan iktidarının sınırları için bkz. Kolko ve Kolko, *Limits of Power*.
- 83 Zbigniew Brzezinski, "Japan's Global Engagement," *Foreign Affairs*, c. 50, no. 2 (1972); Takeyama, "Don't Take Japan for Granted." Buna karşılık Amerikan firmaları İngiliz bilgisayar endüstrisinin yaklaşık %40'ını denetlemektedir (Raymond Vernon, *Sovereignty at Bay*, s. 240). Masaiüstü makineler dışında, IBM Japonya'nın bilgisayar piyasasının yaklaşık %70'ine sahiptir (Koji Nakamura, "The Okinawa Payoff," *Far Eastern Economic Review*, 21 Ağustos 1971).
- 84 Bu ve ilgili meseleler için bkz. Malcolm Caldwell, "Oil and Imperialism in East Asia," *Journal of Contemporary Asia*, c. 1, no.3 (1971).
- 85 Böylece USAID direktörü Brezilya için şunu gayet doğal görür: "Hedeflerinden biri bu ülkede özel yatırımlar için uygun bir yatırım iklimini korumak olan bir programa 2 milyar dolar [1964'ten beri] harcadık." Toplam yatırım ise yaklaşık 1,7 milyar dolardır. Senatör Frank Church, Church Altkomitesi Oturumları, s. 165-6. İddia konusu olan diğer hedefler için bkz, aşağıda s. 109.
- 86 Bu görüş Vietnam konusunda, Arthur Schlesinger Jr. tarafından, 10 Mayıs 1972'de Senato Dış İlişkiler Komitesi'nde yapılan tanıklık sırasında ve başkaları tarafından da öne sürüldü. Schlesinger, "daha karmaşık" bir iktisadi görüşü savunur. Buna göre, Vietnam'da yenilgi bütün Üçüncü Dünya'da Amerikan iktisadi çıkarlarını tehlikeye atacaktı. Ancak kendisi, bunun görüşlerini çürütmeye çalıştığı kişilerin savundukları görüşlerin sadece bir kısmı olduğunu gözden geçirir. Bu kişiler daha ziyade Hindistan'daki ABD siyasetlerinin Japon ve Batı Avrupa kapitalizmini güçlendirme çabalarıyla yakından bağlantılıydı. Schlesinger, Pentagon Belgeleri'nin "Amerika'nın Vietnam siyasetine iş dünyasının müdahale ettiğine dair hiçbir örnek olmadığını" belgelediğine de işaret eder. Devletin yürütme gücünün, sıklıkla dile getirildiği gibi (bkz. not 114) genellikle şirket çıkarlarının temsilcilerinden oluştuğu dikkate alındığında geçerli değildir. İş dünyasının genellikle denetlediği bir girişime "müdahale" etmesi pek gerekli değildir. Schlesinger "aptallığın" siyasetin biçimlendirilmesinde yeterince değerlendirilmesi gerektiğini de savunur.

- 87 Derek Davies, "The Region," *Far Eastern Economic Review Yearbook*, 1971, s. 38; 1972, s. 37-40. Domino teorisinden "uçuk bir fantezi" olarak söz etmesine rağmen Davies farkında olmadan karşı çıktığı görüşlerin ılımlı bir versiyonunu dile getirmektedir. Güneydoğu Asya'nın ekonomik ve stratejik önemi pek çok gözlemci tarafından vurgulanmıştır. Bunların içinde Peter Lyon kadar ileri giden azdır. Lyon bir düşman bölgeyi tekelleştirirse ve onun kaynaklarını bütünüyle sömürürse (Japonya'nın II. Dünya Savaşı sırasında yapamadığı gibi) "bu durumda dünya dengesi gayet açık biçimde Güneydoğu Asya'nın yeni hegemonundan yana değişecektir" (*War and Peace in Southeast Asia*, s. 106). Fakat bu bakış açısı yeterince yaygın değildir.
- 88 İngiliz varlığı konusunda bkz. Michael Barratt, *After Imperialism*; Eric Hobsbawm, *Industry and Empire*.
- 89 Leslie H. Gelb, "Vietnam: The System Worked," *Foreign Policy*, c. 1, bölüm 3 (1971). Ayrıca bkz. aynı yazarın yorumu: "On Schlesinger and Ellsberg: A Reply," *New York Review of Books*, 2 Aralık 1971 ve "Lessons of the Pentagon Papers," *Life*, 17 Eylül 1971.
- 90 Daniel Ellsberg iç etkenlerin, özellikle seçim başarısında antikomünizmin etkisinin karar oluşturma sürecine hâkim oluşunu ayrıntılı olarak inceler. "The Quagmire Myth and the Stalemate Machine," *Public Policy*, bahar 1971. Genişletilmiş bir versiyon için bkz. *Papers on the War*. Bu etkenlerin vurgulanması, vurgunun önemi değişmemekle birlikte, ülke içindeki antikomünizmin kökenlerini daha ileri düzeyde incelersek, emperyalist yorumla tutarlı değildir (bkz. not 102). 1965'te uzun vadeli yönelim sorunlarının öneminde azalma olduğunu da dikkate alınız. Oradaydık. Nokta. Bkz. John McNaughton'ın ifadeleri (IV, 47).
- 91 Hannah Arendt, "Lying in Politics: Reflections on the Pentagon Papers," *New York Review of Books*, 18 Kasım 1971.
- 92 Aynı şekilde, analist, ayaklanmanın sebeplerini tartışırken, 1956-1959 döneminde Hanoy ile Güney'deki isyancılar arasında hiçbir doğrudan bağlantı olmadığını kaydeder. Gene, oldukça ihtiyatlı bir tutumla, "bir DVC aygıt formu"nun, bu yıllar içinde "ayaklanmayı oluşturup denetim altına" alabileceği görüşüne yönelmektedir. ("Ancak çıkarsanabilir" olmasına rağmen, okur çıkarıma ilişkin bol miktarda bulguya davet edilir; I, 243).
- 93 25 Haziran 1954 tarihli ve 91 sayılı Senato Sonuç Kararı "Guatemala Devleti'nde uluslararası komünist hareketin müdahalesine, böylelikle hükümet kurumlarına komünist ajanların sızdığına, savaş silahlarının bu ülkeye gemiyle gizlice getirildiğine, komünist fetih örüntüsünün açığa çıktığına ilişkin güçlü kanıtlar" buldu, (alıntılayan Franck ve Weisband, *World Politics*, s. 52).
- 94 ABD siyasetinin Bolıvy'a ve Yugoslavya'da karşıdevrimci zorunluluklardan özgürlüğünü açığa vurduğu zaman zaman iddia edilir. Bolıvy'a'da Eisenhower iktidar temeli olan en sağcı grubu destekledi-göründüğü kadarıyla, Amerikan ekonomik çıkarları bakımından başarılı olarak. Titiz bir değerlendirmeye için bkz. Rebecca Scott, "Economic Aid and Imperialism in Bolivia," *Monthly Review*, Mayıs 1972. Tito'ya gelince, Acheson Hindic'in'de bir "Ti-

tocu sonuç" olasılığıyla bağlantılı olarak şu açıklamada bulundu: "ABD'nin tutumu, ancak bölgeyi Kremlin denetiminden korumak için bütün yolların kapanması halinde böyle bir olasılığı [dikkate alabilir] idi (DOD, bk. 8, s. 197; Mayıs 1949). Acheson'ın Hindistan'daki Kremlin denetimine ilişkin hiçbir bulgu elde edemediğini ve bunu kibarca ifade ettiğini hatırlayın. Soğuk Savaş bağlamında Yugoslavya'ya yönelik ABD siyaseti genelde, Amerikan iktisadi nüfuzuna açık, "istikrarlı" bir toplumlar sistemini sürdürme ilkesinin yol gösterdiği teze bir karşıörnek olarak hizmet etmez.

95 Bu konuda bkz. John Gittings, "The Great Asian Conspiracy," Friedman ve Selden, *America's Asia* içinde. Yazar, aynı zamanda Rusya'nın oynadığı sözde rol inandırıcılığını kaybettiği zaman Uzakdoğu işlerinin resmi ve akademik yorumunda Çin'in Rusya'nın yerini kolayca alabileceğini gösterir. Resmi şeytanbilimin, Sovyetler Birliği'ni baş hain ilan ederek yeniden yapılandırılmakta olduğu, bunun da devlet propagandacıları için zekice bir hamle oluşturduğu görülmektedir. Mesela, "Çin tehdidi" temelinde vergi mükelleflerinden askeri bütçeye destek sağlamak uzun vadede zor olacaktı, fakat önceki yılların "bomba açığı" ya da "füze açığı" çizgisinde sözde Sovyet tehdidi histerisini kamçılama önemli ölçüde daha kolaydır. Bugün gördüğümüz tam da budur. ABD teslimi mümkün savaş başlıkları ve stratejik silah teknolojisi yol göstermektedir (örn., MIRV). Bu arada Alsop kardeşler ve benzerleri, artık neredeyse Kremlin'in merhametine kaldığımızı bizi inandıracaklardır.

96 Peter Wiles, "The Declining Self-confidence of the Super-powers," *International Affairs*, c. 47, no. 2 (1971).

97 William Pfaff, *Condemned to Freedom*, s. 80. Bir varyant Michael Howard tarafından dile getirilen görüştür: "Rusların kuşkusu, sakarlığı ve vahşeti; Amerikalıların tecrübesizliği ve şaşkınlığı; İngilizlerin bezginliği, güçsüzlüğü ve nostaljisi" –bunlar, savaş sonrası çözümü engelleyen başlıca faktörlerdi. "Amerikalılar, onları kutsayanlar, hâlâ doğal süreçlerin kendi liderliklerini uysal bir tutumla kabul edecek olanları yıkmayacağına inanmakta zorluk çekmektedirler. ("Realists and Romantics: On Maintaining an International Order," *Encounter*, Nisan 1972). Bu özel duygusallık biçimi İngiliz güç ve nüfuz konumlarını ele geçirmek, muazzam avantajları dikkate alındığında Amerikalıların muhtemelen hükmedeceği küresel bir kapitalist düzen yaratmak için tasarlanan sistematik siyasetleri açığa vuran tarihsel belgelerde pek az destek bulur. ABD, "doğal süreç" in Güney Avrupa, Fransa, Doğu Asya ve Karayipler'de itaatkâr rejimlere yol açacağına inanmıyordu. Daha çok, muhalif toplumsal güçleri zayıflatmak ya da kendi tercih ettiği rejimleri kurmak için doğrudan ve zor kullanarak davrandı. Her zaman başarılı olmayan bu siyasetler ve onların uygulanması, küresel planlamanın kaçınılmaz belirsizlikleri dikkate alındığında, beklendiğinden daha fazla deneyimsizliği ve şaşkınlığı ortaya koymaz. Bkz. Kolko ve Kolko, *Limits of Power*.

98 İtalya için bkz. Gabriel Kolko, *The Politics of War*. Yunanistan için bkz. not 192'deki göndermeler. Kore için bkz. Jon Halliday, "The Korean Revolution," *Socialist Revolution*, c. 1, no. 6 (1970); ayrıca, Soon Sung Cho, *Korea in World*

Politics, 1940-1950 ve Gregory Handerson, *Korea: The Politics of the Vortex*, bölüm 5-6. Cho ve Henderson, Halliday'in bu olaylara ilişkin yorumunu benimsemese de, betimledikleri şey yerli Kore siyasi ve toplumsal yapılarının baskı, terör ve sağcı bir rejimin dayatılmasıyla yıkıma uğratılmasıdır. Onların "gafları," "cehaletleri ve siyasi zayıflıkları" vs. açısından yaptıkları açıklamalar, ABD'nin Kore siyasetini, akademik çalışmalarda olduğu gibi tek başına değil, Amerikan müdahalesi ve onun Yunanistan gibi yerlerde yaptığı müdahale ve bu müdahalenin etkileriyle dikkate değer benzerlikler taşıdığı küresel bağlamda ele alırsak, çok daha az ikna edici hale gelir.

Halliday'in açığı ve belirgin biçimde dile getirdiği sosyalist devrim sempatisi, Henderson ve Cho'da örtük olarak –fakat tipik olarak asla kabul edilmeden– var olan muhafazakâr eğilimle kıyaslanabilir. Şu gözlemleri düşünelim: ABD'nin Güney Kore'de yok ettiği Halk Cumhuriyeti'ne rağmen, zaman zaman genellikle "toprak sahibi-kiracı anlaşmazlıklarında toprak sahiplerine karşı müdahaleler" gibi eylemler vardı, ancak "halk genellikle iyi davranışlıydı" (Henderson, s. 119); "... Güney'deki Amerikalılar askeri hükümet yönetiminde etkin bir Kore yönetimi oluşturarak ve sorumsuz solcu hareketler olarak hissettikleri şeyin başını ezerek demokratikleşmeyi teşvik etmek için adım attılar" (Cho, s. 131). Bu süreç 1946'da Komünist Parti'nin tam olarak ezilmesiyle başlar.

Aslında 1945'ten itibaren ABD'nin Kore siyaseti, Vietnam'da izlediği siyasetle bazı ilginç bakımlardan benzerlik taşır. Bu meseleye ileride döneceğiz.

99 Arthur M. Schlesinger, Jr., *A Thousand Days*, s. 769.

100 Tucker, *The Radical Left*, s. 112; *Nation or Empire?*, s. 117.

101 "Castro'nun Amerikan gafları ya da kötü niyeti yüzünden Sovyet kampına istemeden itildiği"ni inkâr edenler bile bu görüşü kabul ederler (Erns Halperin, Andrés Suárez'in konumunu nitelerken, *Cuba: Castroism and Communism*, önsözünde). Böylece Suárez, ABD Kübahıların Büyük Britanya'dan jet almalarını önlemek için (Ekim 1959) kendi nüfuzunu kullanırken Küba'nın "Amerikan sahil şeridi boyunca üslenen uçaklar"ın saldırısına uğradığına işaret eder ve ekler: "Bunun Sovyet yardımının neden ve ne amaçla istendiğini yeterince açıkladığını düşünüyorum" (s. 74). Mesele Tucker'ın iddiasını çürütmekle ilgili olmamakla birlikte, Amerikan düşmanlığının Castro'nun Sovyet kampına geçişinde önemli bir faktör olduğu öne sürülebilir. Bkz. Maurice Zeitlin ve Robert Scheer, *Cuba: Tragedy in Our Hemisphere*. Arkaplane ilişkin genel bir tartışma için bkz. Gordon Connel-Smith, *The Inter-American System*. Sonunda şu makul sonuca ulaşır: "Küba hükümetinin ABD'nin şimdiye kadar adanın işlerinde yararlandığı ayrıcalıklı konumu sona erdirmeyi amaçlayan bir siyaset uygulama niyeti" "Küba ile uluslararası komünizm arasında gelişen ilişkiler" kadar kaçınılmaz bir çatışma yarattı (s. 170); ve bu niyet aynı zamanda "ABD'nin Trujillo'yu Castro'ya sonsuza kadar tercih etmesi" (s. 169) gerçeğinin de ardında yer alan sebeptir. Bu tartışmanın belirsizliği dikkate alındığında, Tucker'ın bu sonucu benimseyip benimsemeyeceği belirsizdir. Benimsemse, "radikal eleştiri"ye olan itirazı ampirik içerik bakımından geçersiz kalır.

- 102 Tucker, *The Radical Left*, s. 111-12. Vurgular bana ait. Tucker, Kennedy'nin Castro risk oluşturduğu sürece Trujillo'nun da o kadar destek göreceği gözlemini vurgulayan üçüncü bir görüşüne, yani iç antikomünizm kaygısına göndermede bulunur. Bu yaklaşım bu iç antikomünizmin özellikle de devlet propagandasının rolünün ve amacının kökenleri ve işlevi gibi önemli bir sorunu gözardı eder. Bu konuda bkz. Richard M. Freeland, *The Truman Doctrine and the Origins of McCarthyism* ve David Horowitz, der., *Corporations and the Cold War* içindeki çeşitli makaleler.
- 103 Bazı benzerlikler için bkz. *American Power and the New Mandarins*, bölüm 2; ayrıca, Hilary Conroy, "Japans War in China: Historical Parallel to Vietnam?" *Pacific Affairs*, c. 43, no.2 (1970).
- 104 Hatalı olarak bir ABD güvenlik çıkarı denebilecek şeyi destekleyerek. Ortadoğu'da Yunanistan ve Amerikan çıkarları arasındaki ilişki konusunda bkz. Kolko ve Kolko, *Limits of Power*, bölüm 8.
- 105 M. S. Modiano, "Stans, in Athens, Hails the Regime," *New York Times*, 24 Nisan 1971. Truman Doktrini'nin, ilk planda, özellikle Yunanistan'a ve Türkiye'ye yöneldiği hatırlatılabilir. Yunanistan, "kendine yeterli ve kendine saygı duyan bir demokrasi haline gelmek için" ABD'nin yardımına muhtaçtı ve "bağımsız, ekonomik olarak güçlü bir devlet olarak Türkiye'nin geleceği dünyanın özgürlük âşığı halkları için Yunanistan'ın geleceğinden daha az önemli değildir" (Harry S. Truman, 12 Mart 1947). Yirmi beş yıl sonra Yunanistan ve Türkiye'deki özgürlük durumuna bir bakış "ABD siyaseti"ne belirli bir içgörü sağlar. Başkan Truman bunu şu sözlerle formüllendirir: "Silahlı azınlıklarla ya da dış baskılarla boyun eğdirilme girişimlerine direnen hür halkları desteklemek."
- 106 William Y. Elliot, der., *The Political Economy of American Foreign Policy*, s. 42. Bu ilginç dokümandan yapılan alıntılar ve bazı tartışmalar için bkz., Noam Chomsky, *At War with Asia*, s. 5, 17, 35-8. Bu konuda tarihsel bir tartışma için bkz. Brown, *After Imperialism*.
- 107 Raymond Vernon (*Sovereignty at Bay*) çokuluslu şirketlerin ev sahibi ülkelerde "denetim eğilimli hükümet liderleri, rekabet arzusu duyan yerel işadamları ve statükoya meydan okuma umudu taşıyan entelektüeller için bir tehdit olarak görüldükleri" sonucuna varır (s. 249, 265). Fakat işçilerden, söz gelimi yönetimin işlemleri bir başka ülkeye aktarma tehdidiyle bir grevi kırabilmesinden hiç söz etmez. İşçilerin çıkarlarıyla ilgilenen sendikalar ve diğerleri farklı bir görüşe sahiptirler. Örn., bkz Hugh Scanlon, "International Combines Versus the Unions," *Bulletin of the Institute for Workers' Control*, c. 1, no. 4 (1969); motor sanayiyle ilgili özel sorunlarla ilgili çeşitli makaleler. Bu makaleler, geçerken belirtelim, sadece hipotetik kaygılarla değil, somut örneklerle ilgilidir. Yine çeşitli somut örnekler veren bir kaynak olarak bkz. John Gennard, *Multinational Corporations and British Labour*. Vernonun bu sorunu ele almaması onun kaygının akıl dışı olduğu inancına atfedilemez, çünkü kendisi ele aldığı "seçkin grupları"nın "ruhsal ihtiyaçları"ndan fazla etkilenmiş görülmez.
- Ayrıca, bu türden çalışmalarda efsanelerin nasıl tekrarlandığını görmek şa-

şırtıcıdır. Vernon'un az gelişmiş ülkelere yardım olağanüstü kavramı"nı –bu kavramın olağanüstü olmanın gerisinde bir şey olduğunu gösteren olgulara bir bakış yaptığı gönderme; bkz. örn. Michael Hudson, "The Political Economy of Foreign Aid," Denis Goulet ve Michael Hudson, *The Myth of Aid* içinde– ya da gene Vernon'un uluslar "kişisel gelirin yeniden dağılımı gibi hedefleri vurgulamaya" (s. 213, 257) devam edecekleri spekülasyonunu ele alalım. Hangi ülkeler bu türden hedefleri vurgulamaya "devam" edecektir. ABD mi?

108 Connell-Smith, *Inter-American System*, s. 343-4.

109 Church Altkomitesi Oturumları, s. 165. Bkz. yukarıda not 85.

110 Agy., s. 208. Bu bağlantı için bkz. "The Hanna Industrial Complex, Part I," *NACLA Newsletter*, c. 2, no.3 (Mayıs 1968). Hanna 1964 darbesinden kazancı çıkan kişilerden biriydi.

111 *Washington Post*, 6 Aralık 1971: Diktatör Medici'yi ziyaret etmek için "tuhaf noktalar." Christopher Roper, *Manchester Guardian Weekly*'nin 13 Mayıs 1972 tarihli finans ekinde şöyle diyordu: "Ücretler kasıtlı biçimde düşük tutulmuştur ve Sao Paulo'daki –dünyanın güney yarımküresindeki en büyük sanayi merkezi– fabrika işçilerinin gerçek ücretlerinin geçmiş on yılın neredeyse yarısına indiği görülmektedir. Aile gelirleri ancak işçilerin uzun saatler boyunca çalışmasıyla ve kadınların iş bulmasıyla aynı düzeyde tutulmaktadır." Fakat, "yabancı sermaye gayet sıcak karşılanmış"; "Volkswagen dünyanın en büyük entegre otomobil imalat fabrikalarından birini işletmektedir; Ford, Sao Paulo'da Detroit için Pinto motorlarını imal etmek üzere dir [Henry Ford'un Britanya'da yapmamaya karar verdiği şey, krş. not 107]; ve Japonya'dan Nippon Çelik orada dünyanın en büyük çelik imlathanelerinden birini inşa etmeyi düşünmektedir." ABD siyasetinin, belirtildiği gibi, "ekonomik çıkarlarımızın ... korunması ve büyümesi"yle gayet açık biçimde belirlendiğine, kapitalist oyunun uluslararası kurallarının, az çok izlenmesi halinde, en güçlü oyuncu için bile bazı sorunlara yol açtığına dikkat edin.

112 Marcio Moreira Alves, "Brazil: What Terror Is Like," *The Nation*, 15 Mart 1971. Eski bir milletvekili ve Katolik solun bir lideri olan Alves şimdi Paris'te sürgün hayatı yaşamaktadır. İşçilerin %70'inin ortalama ücretinin 1964'te neredeyse %20 oranında azalırken, üretimin %20'den daha fazla arttığını gösteren rakamlar vermektedir. Aynı zamanda, servetin yoğunlaşmasını, "milyonlarca topraksız köylünün kentlere akmasına yol açan açlık ve sefalet"i, ordunun, polisin ve toprak sahiplerinin paramiliter güçlerinin köylü birliklerini yok etmesini, köylü örgütlerini teşvik eden Katolik eğitim hareketinin pek çok yerde yasaklanmasını, yabancı misyonerlerin kurdukları köylü okullarının yıkılmasını, "devletin kitleleri yatıştırırken ülkenin zenginlerini ayrıcalıklarla donatması"nı, işkence ve cinayetleri, subayların anti-Semitizm'ini vs. anlatmaktadır.

113 Church Altkomitesi Oturumları, s. 149.

114 Bu konuda, bkz. Kolko, *Roots of American Foreign Policy*, bölüm 1; Richard Barnet, *The Economy of Death*, kısım 2 ve *Roots of War*, bölüm 3 ve kısım 2; G. Williams Domhoff, *The Higher Circles*, bölüm 5; David Horowitz, "The

- Foundations,” *Ramparts*, Nisan 1969 ve “The Making of America’s China Policy,” *Ramparts*, Ekim 1971. Ayrıca CIA ile önemli iş dünyası çıkarları arasındaki bağlantılar için bkz. Scott, *War Conspiracy*, giriş ve bölüm 8.
- 115 Bkz. yukarıda s. 91. Bu özel etken Seymour Melman tarafından *Pentagon Capitalism*’de incelenir.
- 116 Karşılıklı olarak destekleyici etkenlerin çokluğuna ve bunların üretme eğiliminde oldukları istikrarlı sisteme ilişkin daha ileri bir tartışma için bkz. *At War with Asia*, bölüm 1.
- 117 Mesela, Herbert Feis, Gar Alperovitz’e özel bir gönderme yapmaksızın “Sovyet hükümeti . . . sadece bizim kirli diplomasimizin talihsiz nesnesiydi” derken bu görüşle alay eder. Alperovitz’in geliştirdiği görüş şudur: “Soğuk Savaş sadece Sovyetler’in meydan okumasına bir Amerikan tepkisi olarak değil, suçunu herkesin paylaştığı karşılıklı kuşkuların sinsi etkileşimi olarak anlaşılabilir.” Krş. Alperovitz, *Cold War Essays*, s. 135, 31; ayrıca, Christopher Lasch’ın girişteki “ortodoks tarihçilerin revizyonist argümana katılma konusunda genel başarısızlığı” üzerine yaptığı yorumlar.
- 118 “Nixon Doktrini”nin esası konusunda bkz. John Dower’in makalesi, Brodine ve diğerleri, *Open Secret*.
- 119 McGeorge Bundy, 7 Şubat 1965; III, 687-91. Kuzey Vietnam’a karşı misillemeler “kişilere ya da mülke yönelik her türlü Vietkongşiddeteylemi” için yapılıyordu. Kuzey’in bombalanmasına Pleiku saldırısı bahanesiyle başlandı. Oysa Kuzey Vietnamlılar’ın bu saldırıya karıştıklarını gösteren hiçbir belirti yoktu. Bu yaklaşım on yıldan daha fazla bir süre önce NSC 5429/2’yle tam bir uyum içindeydi. Aşağıda s. 152 ile karşılaştırın.
- 120 6 Nisan 1964. Güvenlik Konseyi misillemeleri “Birleşmiş Milletler’in amaçları ve ilkeleriyle bağdaşmaz” olarak mahkûm eden bir karar aldı. Misillemenin yasa dışılığı konusunda bu ve diğer göndermeler için bkz. Vietnam’a Yönelik Amerikan Siyaseti Hukukçular Komitesi, *Vietnam and International Law*, s. 53-4, 98-101.
- 121 En azından Kuzey’de. Güney’de ve Nixon yönetimi altında Laos ve Kamboçya’da sorun farklı biçimde ortaya çıkar. Gaz odalarının anılarıyla bazıları “soykırım” terimini kullanmakta duraksayabilir (ben de duraksadım). 1948 Birleşmiş Milletler Konvansiyonu’nun ışığında terimin teknik olarak uygun olup olmadığı sorusu farklı bir meseledir. 1969’da teknolojik savaşın önemli ölçüde tırmanmasından önce ve elde bulunan az sayıda kanıt temelinde bu konu Russell Mahkemesi tarafından ele alındı. Bkz., John Duffett, der., *Against the Crime of Silence*, s. 612-43.
- 122 IV, 71-4. Kuzey Vietnam’ın petrol rezervlerini yok etme planlarını tartışırken, analist şunu kaydetmektedir: “Ne Savunma Bakanlığı ne de Beyaz Saray ihtiyatlı olma gerekçesi –müttefikleri yabancılaştırma ya da Çin veya Rus müdahalesini kısıktırma ya da sonuçların risk ve maliyetlere değeceğine dair belirsizlik– dışında bu önlemlere karşı çıkmıştı” (IV, 74-5).
- 123 Bkz. Gabriel Kolko, Duffett, *Against the Crime of Silence* içinde, s. 224.
- 124 Bkz. *Chronology of the Vietnam War*, bk. 1, Association d’Amitié Franco-Vietnamienne tarafından dağıtıldı, 5, rue Las Cases, 75-Paris (7).

- 125 1965'te, RT harekâtı sırasında 33.000 ton bomba atıldı. 1968'in sonunda Kuzey Vietnam'a atılan toplam bomba miktarı yaklaşık 530.000 ton kadardı. Bkz. Rafael Littauer ve diğerleri, *The Air War in Indochina*, s. SS-14.
- 126 Bkz. *American Power and the New Mandarins*, s. 15; aşağıda bölüm 3, s. 247-248. Ayrıca bkz. Barry Weisberg, der., *Ecocide in Indochina*, özellikle Orville Schell ve Barry Weisberg'in görgü tanıklığı haberleri, s. 24. "Hayati Kızıl İrmak Deltası'ndaki barajlar ve su yolları"na yapılan saldırılar RT'nin başlamasını izleyen ilk muson mevsimi sırasında bildirildi ("The 'Enemy': 20,000 Missions Later", *Newsweek*, 11 Ekim 1965). Bu rapora göre uçaklar Ağustos ayı içinde saldırmışlardı. Bu türden saldırıların mantığı hakkında bkz., kurmay araştırması, "The Attack on the Irrigation Dams in North Korea," *Air University Quarterly Review*, Kış 1953-54. USAF'ın barajlara yönelik saldırısı taşkınlara neden oldu. Taşkın suları "vadinin 27 mil aşağılarına kadar uzandı." Bu, "Kore Savaşı'nın en önemli hava harekâtlarından biri"ni oluşturuyordu. Barajların yıkılması "en önemli gıda maddesinin, pirincin yok olması" anlamına gelir. "Batılı, Asya için önemli olan bu gıda maddesinin kaybının ne anlama geldiğini yeterince kavrayamaz; açlık ve yavaş ölüm . . . en öldürücü vebadan daha korkunçtur. Öfke gösterisi, şiddetin alevlenmesi bundan. . ."
- 127 Bernard Fall, "This Isn't Munich, It's Spain," *Ramparts*, Aralık 1965; yeniden bs. *Last Reflections* içinde, s. 232-3.
- 128 Onun yerine yapılan hastane 26 Aralık 1971'de bombalandı. Birkaç gün sonra oraya giden Banning Garrett'in tanıklığını ortaya koyan haber için bkz. *The Guardian* (New York), 16 Şubat 1972; kısa bir haber için ayrıca bkz. *New York Times*, 10 Şubat 1972. Hastane George Wald tarafından 19 Şubat'ta ziyaret edildi; bkz. aynı yazarın "Our Bombs Fall on People" başlıklı makalesi, *Washington Monthly*, Mayıs 1972. Ayrıca bkz. AFP'den Joel Henri'nin haberi, *New York Times*, 9 Mayıs 1972: "Hiçbir askeri hedefin görülemediği, bombalarla delik deşik edilen Thanhhoa ve Namha eyaletlerinde bu muhabir Amerikan bombalarıyla vurulan bir hastane ve okulu ziyaret etti. . . Ziyaretçilerin bu büyük yıkımın [Thanh Hoa hastanesi] bir hata sonucu olduğuna inanması zordu. Kuzey Vietnamlılara göre, çevresinde pirinç tarlaları olan binalar da geçen Aralık ayında saldırıya uğramıştı." Henri, 27 Nisan 1972 tarihli hava akınını anlattı. Son kez yıkılmasının ardından hastane dağlara taşındı. Henri sabah dersi sırasında bombalanan, 20 ölü ve 25 yaralıya yol açan bir ilkokulun bombalandığı köyü de ziyaret etti. "Saldırıyı haklı çıkarabilecek askeri hedefler aradık, fakat hiçbir şey yoktu, sadece çamur ve saman damlı kulübeler."
- 129 C. O. Holmquist, "Developments and Problems in Carrier-Based Attack Aircraft," *Naval Review*, 1969, s. 214. Lazer kontrollü bombaların ve diğer yeniliklerin artık isabetli nokta atışı sağladığı iddia edilmektedir. Bu nedenle, sivil hedeflerin kapsamlı biçimde tahribi "hata"ya atfedilemez. Krş. "hastaneler, su yolları, köyler"e "Amerikan bombardımanının dikkati çekici isabeti" üzerine Hanoy'dan bildiren Claude Julien, *Le Monde*, 20 Mayıs 1972. Bkz. Giriş.

- 130 Stavins ve diğerleri, *Washington Plans an Aggressive War*, s. 182-3. Stavins'ın analizi sahada Washington'a karşı düzenlenen "komplo" açısından da ilginçtir. Pilotlar iç rekabetlerin yüksek kayıp oranlarına yol açan tehlikeli misyonlara yol açtığından şikâyet ediyorlardı. Ayrıca bkz. Albay James Donovan, *Militarism, U.S.A.*, s. 180-1.
- 131 IV, 408-9. CEDAR FALLS Harekâtıyla Iron Triangle'nin "tahrip edilmesi"nden kısa süre sonra "temelde aynı bölge" bu kez JUNCTION CITY Harekâtıyla işgal edildi. Okur, ikincisine ilişkin kısa bir betimleme bulacaktır, fakat içinde pek çok köyün bulunduğu, hava ve topçu bombardımanıyla yıkılması planlanan bölgeleri gösteren resmi haritalar yoktur.
- 132 Griffiths, *Vietnam Inc.*, s. 89. Fall, *Last Reflections*, s. 248. Ayrıca bkz. Jonathan Schell, *The Village of Ben Suc*; Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins* içinde, bölüm 3, n.19, s. 276-8.
- 133 1965'te nüfusun yoğun olduğu Mekong Deltası'na yapılan B-52 akınları Bernard Fall tarafından "Vietnam Blitz'de bildirildi. Takashi Oka, 4 Aralık 1965'te "meskûn delta"ya yapılan B-52 akınlarını bildirdi (*Christian Science Monitor*; Melman, *In the Name of America*, s. 248). Oka, sivil kayıpları ve "sürekli bombardımana artık dayanamadıkları için" mültecilerin hükümetin denetimindeki bölgelere kaçtıklarını kaydeder. Fall da, diğer pek çokları gibi aşağı yukarı aynı zamanda bombalanan köylerin üzerinde uçtu ("This Isn't Munich, It's Spain"). UKC tarafından esir edilen bir özel harekât çavuşu George Smith, kampının bulunduğu serbest atış bölgesinde ağır ve sürekli napalın bombası ve yüksek patlayıcılarla yapılan B-52 akınlarını bildirir (Kamboçya'da olduğunu düşünmektedir) ve Aralık 1964'ü başlangıç tarihi olarak verir (*P. O. W.: Two Years with the Vietcong*). Elbette bombacılar artık köyleri çavuşun savaş esirleri kampından daha fazla sakınmıyorlardı. Ayrıca, mültecilerle yapılan mülakatlardan hareketle B-52 akınlarının etkileri hakkında bkz. Russo, "Inside the RAND Corporation." Ayrıca bkz. yukarıda s. ?5-?6.
- 134 Bernard Fall, "Vietcong—the Unseen Enemy in Vietnam," *New Society*, 22 Nisan 1965, yeniden bs. Bernard Fall ve Marcus G. Raskin, der., *The Vietnam Reader* içinde, s. 261.
- 135 T. D. Allman, "The Blind Bombers," *Far Eastern Economic Review*, 29 Ocak 1972.
- 136 *New York Times*, mektup, 12 Ocak 1972.
- 137 Sidney Hook, "Lord Russell and the War Crimes 'Trial,'" *New Leader*, 24 Ekim 1966. O zamandan bu yana Hook'un bir şeyler öğrenmiş olabileceğinden kuşkulanan okur, kendisinin Ocak 1971'de Vietnam'daki yıkımı "askeri eylemin kasıtsız sonuçları" olarak betimlediği *The Humanist*'e bakabilir.
- 138 Oldukça tutarlı biçimde. Aynı makalede (1966) Hook ABD'nin 1965'te Dominik Cumhuriyeti'ne yaptığı müdahaleyi "yabancı komünist rejimlerin müdahalesine ilişkin yanlış değerlendirme"ye kadar izi sürülebilecek bir "hata" olarak görür.
- 139 McGeorge Bundy, "End of Either/Or," *Foreign Affairs*, c. 45, no. 2 (1967). Yaptığım gönderme kesin değildir, çünkü Bundy'nin taktik meselelerden

daha fazlasını onaylamayan birini vahşi adam kabul ettiği görülür. Daha erken bir tarihte “McGeorge Bundy grubu” (McNaughton, Cooper ve Unger dahil) bir memorandum hazırladı (7 Şubat 1965; III, 309). Bu memorandum “oldukça kişisel bir Bundy değerlendirmesi ve bakış açısını temsil eder” ve şunu kaydeder: “Hükümetteki ya da basındaki tekil reformcuların kararlılıkla öne sürdükleri özel çözümlerin ya da eleştirilerin hiçbirisi büyük önem taşımaz.” Vietnam’daki Amerikalılar “birinci takımdır” ve taktik kararlarından bazıları mükemmel olmayabilse de, sadece kanatlardaki vahşi bir adam birinci takımı daha temel konularda sorgulamaya cesaret edecektir.

140 A. J. Langguth, “Vietnam—1964: Exhilaration—1968: Frustration—1970: Hopelessness,” *New York Times Magazine*, 4 Ekim 1970, s. 89. Beş yıl önce aynı yerde şöyle yazıyordu: “Güney Vietnam’daki savaşın 19 Şubat 1965 tarihinde . . . Amerika . . . Güney Vietnam’ı bombalamak [için] . . . yoğun hava gücü kullanmaya başladığı [zaman] geri dönüşü olmayan biçimde değiştirdiğini söyleyeceğim (Melman, *In the Name of America*, s. 174). Aynı kaynak “kara harekâtının olmadığı durumlarda Vietkong’u desteklediğinden ‘kuşkulanılan’ köylere ve başka hedeflere karşı her gün yüzlerce hava saldırısı” hakkında Amerikalı gazetecilerin pek çok başka haberine yer verir (Raymond Coffey, s. 181): Bombalar ve topçu ateşiyle oluşturulan zorunlu mülteci örüntüsü. General Tidwell’in yukarıda s. 121’de belirtilen iddialarını hatırlayın.

141 Reuters, *New York Times*, 18 Mart 1965; Melman, *In the Name of America*, s. 185.

142 Stanley Karnow, *New York Herald Tribune*, 28 Aralık 1964; Melman, *In the Name of America*, s. 184-5. Karnow Vitkong’u suçlamaktadır. Onun varlığı saldırılara yol açmış ve bir hafta içinde “bu ‘caniyaneye suç’u dindarca bir tutumla lanetlemiş” idi. Vietkong’un kınaması “dindarca” olsa da Karnow daha uygun bir soruyu ele almaz: Bu doğru muydu?

Vietnam Cumhuriyeti Ordusu’nun düşman ateşini çekmek için çocuklar dahil köylüleri kullandığının da kaydedildiğini geçerken belirtelim. Bkz. Edward S. Herman’ın *Atrocities in Vietnam*, s. 31-2’de alıntıyı yaptığı Ağustos 1965 tarihli haber. ABD o zamandan beri bu stratejiyi genişletmiştir. Yerel birlikler düşmanla temas kurmak için kullanılıyor, daha sonra geri çekiliyor (mümkünse) ve böylece bütün bölge hava ve topçu ateşiyle sıvanabiliyordu. (krş., Branfman, *Voices from the Plain of Jars*, s. 25). Zaman zaman, 1971’in başındaki Laos işgalinde olduğu gibi, taktik kısmen karşı ateştir ve “dost” güçler de büyük ölçüde yok edilir. Bununla ilgili bir diğer araç askerleri savaşa zorlamak için sivillerin kullanılmasıdır. Mesela, dağlık bölgelerde yaşayan ailelerin Kontum’dan tahliyesi kabul edilmedi (bahar 1972) ya da iyi haber alan gözlemcilere göre, Laos’taki Meo’da kalanların batıdaki meskün olmayan bölgelere taşınma fırsatı kabul edilmedi ve bu insanlar Pathet Lao-NVA’nın Vientiane’ye doğru ilerleme yolunda tutuldular.

143 Alain C. Enthoven ve K. Wayne Smith, bir Sistemler Analizi araştırması, *How Much Is Enough?* s. 305-6. “Gözlemlenmeyen saldırılar” “düşmanın olabileceği yerler”e karşı yapılan saldırılardır. Buralarda siviller “olabilir”; ya da

daha gerçekçi bir yorumla oradaki insanlar gerçek düşmanlardır. Araştırma Vietkong'daki sivillere ve dost bölgelere yönelik bu türden saldırıların yarattığı etkilerin genellikle "istenmediği", zira muhtemelen "tasfiye edilenler"den daha fazla Vietkonglu yarattığı sonucuna varır. Gözlemlenmeyen saldırılar 1966'da bomba tonajının ve topçu atışlarının yaklaşık %65'ini oluşturuyor ve 2 milyar dolardan fazlasına mal oluyordu. İstatistiksel değerlendirmelerin çarpıtılmasına rağmen, ABD'nin "düşman"a ve "dost" bölgelere yönelik ayırım gözetmeyen ve kör saldırıların sonuçları hakkında hiçbir bilgi yoruktur. Vietkong'un genellikle kısıtlama olmaksızın gerçekleştirilen bombardımanına atfedilen asker alımındaki artış hakkında bkz. *American Power and the New Mandarins*, bölüm 3, n. 11, s. 241'deki göndermeler. Benzer haberler Laos'tan da gelmektedir (bkz. Fred Branfman, "Presidential War in Laos," Adams ve McCoy, *Laos* içinde, s. 241) Kamboçya'dan da (bkz. Richard Dudman, *Forty Days with the Enemy*; Boris Baczynskyj, "Bombing Turns Cambodian Villagers into Refugees," Dispatch News Service International, 21 Şubat 1972, burada kendi köyünde elli kişinin ölümüne yol açan bir hava saldırısından sonra komünistlere katılan bir adam örnek olarak gösterilir). Bkz. aşağıda bölüm 2, kısım II.

144 Aynı dönemden başka göndermelerle birlikte Malcolm Brown, alıntı, *American Power and the New Mandarins*, s. 285 (krş. s. 335-6). Güney Vietnam'a bırakılan toplam tonajın yarıdan fazlası, çoğu yerleşim yerlerine olmak üzere B-52'ler tarafından atıldı. Bkz., Littauer ve diğerleri, *Air War*, s. 4-8; ayrıca yukarıda not 133. Bombardımanın ayrıntıları için bkz. Jonathan Schell, *The Military Half* ve diğer pek çok kaynak.

145 Krş. CIA'den George Carver'ın yukarıda alıntı yapılan yorumları (IV, 82), yukarıda s. 111'de alıntılanı. Belki de Pentagon Belgeleri'nin CIA'e "iyi bir görünüş" verdiğini gözlemlerken Chester Cooper'ın aklında bu türden yorumlar vardı ("The CIA and Decision-making," s. 228).

146 Bernard Fall, "Vietnam Blitz." Fall'a göre, cesetlerin üzerinde pek az silah bulunmasının sebebi buydu. Bu yorumların erken tarihine dikkat edin. Yazar gayet iyi bilgilendirilmişti ve güvercin değildi.

147 IV, 360. Krş. IV, 487, 548. "Delta'ya ilk doğrudan birlik" sevkini tarihi, Ocak 1967 olarak verilir (IV, 389). Jeffrey Race, Eylül 1966'da Long An Eyaleti'ne ulaşan 25. Piyade Tümeni'ne mensup bir birliğin "Mekong Deltası'na konuşlanan ilk Amerikan savaş birliği olduğu"nu, ancak Şubat 1967'de "daha saldırgan taktiklerin benimsendiği"ni belirtir (*Long An*, s. 216-17). "1967'nin başındaki ciddi Amerikan savaş hareketlerinin başlaması"ndan sonra UKC'nin verdiği kayıplar yüksekti (s. 270). Hükümetin "şiddet programı" ağır hava ve topçu saldırılarını kapsıyordu. Mültecilere göre, bu saldırılar "savaşçı olmayanlar üzerinde savaşçı olanlardan daha büyük bir hasar oluşturdu." 1968'de icra edilen topçu bombardımanı o kadar yoğun ki "eyaletin geniş bölgeleri (bir resmi görevlinin sözleriyle) 'ayın yüzeyi gibi' görünüyordu" (s. 236-7).

Race, 1965'te UKC'nin bu önemli delta bölgesinde ABD destekli Vietnam Hükümeti'ni nasıl yenilgiye uğrattığını ayrıntılı olarak açıklar. Sızma

harekâtları “ihmal edilebilir” idi ve ilk Kuzey Vietnam Halk Ordusu ana birlikleri, Saygon’a karşı misyonlarla Aralık 1967 ile Şubat 1968 arasında eyalete girdi (s. 211). Delta’daki Halk Ordusu birliklerine ilişkin haberler için bkz. *At War with Asia*, s. 99-100.

148 9 Ocak 1967; Melman, *In the Name of America*, s. 98.

149 Krş. agy., s. 384; *At War with Asia*, s. 93-101; Ellsberg, “Bombing and Other Crimes,” *Papers on the War* içinde. Ellsberg, Delta’daki 9. Tümen’e komuta eden General Ewell’in “helikopter silahçılarına ateş açmadaki kısıtlamaları kaldırdığını, Tümen’in raporlarında ‘dost’ ve ‘düşman’ cesetlerinin savaş tarihinde görülmemiş derecede birbirine karıştığını” kaydeder. Ewell, nüfusun yoğun olduğu kuzeyde Westmoreland’in baş planlayıcısı, 1. Tümen’e komuta eden Genel William DePuy’un belirlediği taktik ilkeleri izliyordu. Kevin Buckley, 1968’de Kien Hoa delta bölgesinde Ewell’in 9. Tümen’inin bir harekâtını ayrıntılı olarak inceledi. “Buradaki ölü sayısı,” diye yazar, “kıyaslandığında My Lai katliamını önemsiz kılıyordu.” Resmi istatistiklere göre, ölü sayısı 11.000, ele geçirilen silah sayısı ise 748 idi. 5.000 ölü (“en az”) savaşçı olmayan sivillerdi. Geri kalanı savaşçılardı; yani, Amerikan saldırılarına karşı kendi evlerini savunan insanlar. Harekât “Vietnam’daki pasifikasyon uygulamaları”nın en başarılı (ve “en temsili”) olanlarından biri olarak görülüyordu. General Abrahams’ın daha sonra belirttiği gibi, “tümenin performansı muhteşem olmuştu.” Bu harekâta, “toplumun uzun süedir UKC tarafından oluşturulan dokusu tahrip edilmişti” (*Newsweek*, 19 Haziran 1972).

150 Doğal olarak bu Dışişleri Bakanlığı’nın (ya da basının) bunu “Hanoy’un saldırısı” olarak görmesini engellemedi (IV, 581).

151 II, 517. Tipik biçimde, analist bu formüllendirmenin saçmalığını ya da ki-min “düşman” olduğunu neyin gösterdiğini dikkate almaz.

152 Littauer ve diğerleri, *Air War*, s. 4-10 vd. Bkz. Schell, *Military Half*.

153 *Boston Globe*, 10 Aralık 1971; *Washington Post*’tan tekrar baskı.

154 General DePuy; krş. Ellsberg, “Bombing and Other Crimes.”

155 Komer, “Impact of Pacification on Insurgency in South Vietnam,” *Journal of International Affairs*, c.25, no. 1 (1971). Krş. bölüm 3.

156 Komer, “Epilogue,” agy., no.2; Egbal Ahmad, “Revolutionary War and Counter-Insurgency,” agy., no.1, s. 44.

157 Robert Komer, “Pacification: A Look Back,” *Army*, Haziran 1970, s. 23.

158 Allan Goodman, “The Ending of the War as a Setting for the Future Development of South Vietnam,” *Asian Survey*, c. 11, no. 4 (1971), s. 342 n.

159 UPI, *Le Monde*, 5 Kasım 1971. Alıntılar yeniden çevrildi, çünkü 17 Kasım 1971 tarihli *The Guardian*’da Richard Ward’ın yaptığı bir gönderme dışında, Amerikan basınında UPI raporuna rastlamadım. 1968-9’da Phoenix Operasyonu’yla ilgili bilgi için, bkz. *At War with Asia*, s. 301-2 ve Herman, *Atrocities in Vietnam*, s. 47. Önceki yıllarda “katliam timleri” ve “savcılar-in-fazcılar” geliştirmeyi amaçlayan Amerikan programları için bkz. William A. Nighwsonger, *Rural Pacification in Vietnam*, s. 136-7.

Daha yakın raporlar için ayrıca bkz. Seymour Hersh, *Cover-up; Race, Long An; Fitzgerald, Fire in the Lake*. Phoenix programına ilişkin daha kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Jon Cooper, "Operation Phoenix," Tarih Kürsüsü, Dartmouth Üniversitesi.

UPI raporunda yer alan resmi sayılar başka kaynaklarda yer alan rakamlardan çok daha tutucudur. Saygon Enformasyon Bakanlığı'nın resmi yayınları Phoenix programının yol açtığı ölü sayısını 40.994 olarak verir. Toplam 81.039 kişi esir alınmış, öldürülmüş ve tutuklanmıştır. Bu dönem, Phoenix programının başlangıç tarihi olarak verilen 1 Ağustos 1968'te başlar ve 1971 yılının ortalarına kadar sürer (*Vietnam 1967-71*, s. 52). Senatör Kennedy "Amerikan sponsorlu katliam timleri tarafından öldürülen Vietkon altyapısına mensup yaklaşık 48.000 sivil"den söz eder (*Problems of War Victims in Indochina*, Mülteciler ve Kaçaklar [Kennedy] Altkomitesi'nin Oturumları, 9 Mayıs 1972, s. 9). "Komünist altyapı"dan 40.000 kişinin öldürülmesi Saygon Enformasyon Bakanlığı tarafından "Terörizme Karşı Halkı Savunma Programı" başlığı altında bildirilmiştir.

160 John Cooper, "Operation Phoenix." Muhbirin adı Don Luce'dir.

161 Tad Szulc, *New York Times*, 7 Nisan 1971.

162 Frances Starnes, "I'll Do It My Way," *Far Eastern Economic Review*, 6 Kasım 1971.

163 Richard West, "Vietnam: The Year of the Rat," *New Statesman*, 25 Şubat 1972. Ayrıca bkz bölüm 3, not 71.

164 Eski Amerikalı katılımcılar ABD istihbarat ağlarına sağcı Vietnamlı grupların sızdığını, bunların Vashington'a aktarılacağını ve sonunda basına sızacağını bildikleri, "kan banyosu teorisi"ni ateşleyen raporlar verdiklerini bildirmişlerdir. Önceden haber verilen ayaklanmaların ve kan banyolarının yokluğunu açıklamak için aynı sağcı ajanlar Phoenix programının UKC'nin altyapısını zayıflatma başarısına işaret ederler. Böylece kan banyosu korkularının kıskırtılması ABD'nin desteğini sağlarken, bu ajanlar terör programına verilen desteği artırmaya çalışmaktadırlar. Bu da VNQDD gibi bazı hiziplere Amerikan kalkını altında bir ölçüde siyasi denetim sağlamayı pekâlâ başarabilirler. Bkz. 1968-1969'da yönetici ajan olarak çalışan Jeffrey Stein'in raporu: "Bloodbath over the Rainbow," *The Phoenix* [Boston], 10 Mayıs 1972. Stein'in belirttiğine göre, kan banyosu argümanı UKC'nin denetimindeki bölgelerde kan banyosunun olmadığını -ABD uçakları ve topçusunun neden olduğu kan banyosu dışında- gözden geçirir.

165 Ayrıntılar için bkz. Jon Cooper, "Operation Phoenix." Ayrıca Kahin ve Lewis, *The United States in Vietnam*, ek 15.

166 Pfaff, *Condemned to Freedom*, s. 75-7, Townsend Hoopes'in, bir başka yerde (*At War with Asia*, s. 297-300) yorumladığım *Limits of Intervention*'ında yer alan dikkat çekici bazı pasajların (atıfsız) değişik yazımı. Hoopes önceki kitabında Pfaff'tan bahsettiği için bu içgörüler nedeniyle kimin övülmesi gerektiği açık değildir.

167 Pfaff bu noktada şunu ekler: "[Çinli Komünistlerin] Mao Zedung'un 300 milyon Çinlinin öleceği bir nükleer savaşı Çin'in 'kazanabileceği' iddiasının

- anlamını kavradıkları açık değildir.” Bu “iddia” genellikle antikomünist propaganda içinde Mao’ya atfedilmiş, ancak kaynak gösterilmemiştir. Chang Hsin Hai bunun “herkesin çıplak gerçek olarak kabul ettiği öfkeli ve katıksız bir sahtecilik” olduğu sonucuna varır (*America and China*, s. 227).
- 168 Fransız yönetiminde Vietnamlıların refahı konusunda bkz. Ngo Vinh Long, *Before August Revolution*.
- 169 Daha erken bir dönem için bkz. Truong Buu Lam, *Patterns of Vietnamese Response to Foreign Intervention*; Tam Vu ve Nguyen Khac Vien, *A Century of National Struggle*; David G. Marr, *Vietnamese Anti-colonialism*; Long, *August Revolution*.
- 170 Colin S. Gray, “What RAND Hath Wrought,” *Foreign Policy*, c. 1, no.4 (1971).
- 171 “Verimli ABD varlığı . . . görevliler tarafından doğrudan ya da dolaylı olarak çekilip cebe indirilen zengin bir altın madeni yarattı.” O zamandan beri yaşanan durumu kıyaslayın. 1966’dan 1971’e kadar Güney Vietnam’a ABD ekonomik yardımı yıllık ortalama 600 milyon doların üzerindeydi; Güney Vietnam’dan sermaye akışı bunun yaklaşık üçte biridir. Yakın zamanda yapılan mali reformlarla (“sonbahar devrimi” olarak bildirildi-sonbahar 1971) buzdolabı ve soğutma cihazlarının fiyatları düşerken, pirinç, şeker, süt tozu fiyatları yükseldi. Çürümüş pirinç bile karaborsa fiyatlarıyla satılıyordu. Phi Bang, “South Vietnam: A Hand-to-Moth Economy,” *Far Eastern Economic Review*, 15 Ocak 1972. Daha fazla örnek için bkz. *Thoi-Bao Ga*, Aralık 1971. Yolsuzluk konusunda bkz. not 64’teki göndermeler.
- 172 Philippe Devillers ve Jean Lacouture, *End of a War*’dan alıntı, s. 322-3. Yazarlar, Chauvel’in raporunun Amerika’nın niyetlerini büyük bir açıklıkla betimlediğini kaydederek. Daha uzun bir bölüm için bkz. *At War with Asia*, s. 33.
- 173 Pentagon tarihinde hayati önem taşıyan 1954-1960 döneminin ağır biçimde çarpıtılması için bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde bana ait olan bölüm. Bu bölüm aynı zamanda Pentagon araştırmasında belirtilen örtülü faaliyetleri, özellikle 1 Şubat 1964’te başlayan 34-A operasyonlarını ve bu operasyonların 1964’de Laos’ta savaşın tırmanmasındaki katkısını da tartışır.
- 174 Bernard Fall, “Viet-Nam—the Agonizing Reappraisal,” *Current History*, Şubat 1965; yeniden bs. Fall ve Raskin, *Vietnam Reader* içinde, s. 339. Devlet arşivlerinden ek raporlar için bkz. *American Power and the New Mandarins*, bölüm 3, n. 46, 47. 1958’ten itibaren başlayan bu operasyonlara ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme Chaffard, *Les Deux Guerres*’de verilmektedir, s. 366-75. Kuzey Vietnam’dan gelen raporlar için ayrıca bkz. Wilfred Burchett, “The Receiving End,” Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde.
- Pentagon Belgeleri’nde Landsdale misyonlarına ilişkin sadece tek bir göndermeye rastladım: DOD, bk. 2, tab 1, IV. A.5, s. 11: “Albay Landsdale, Vietminh kökenli gibi görünen, bildiriler ve duyurularla sürdürülen bir ABD kara propaganda kampanyasını betimledi. . . .” Bu Gravel baskısındaki madde hatadan ötürüdür, I, 291.
- 175 Seçim şartı konusunda bazı eğlenceli yorumlar için bkz. Dennis Duncanson, *Government and Revolution in Vietnam*, s. 7-8. Bunu bir temel özellik değil ek bir ayrıntı olarak görür ve Vietnam Hükümeti’nden ayrı olarak “bir

- başkası"nın anlaşmaları sadece "toprak tavizi aracılığıyla barışı sağlama işi" olarak gördüğünü iddia eder. "Bir başkası"nın aslında ne düşündüğü konusunda; bol miktarda malzeme vardır. Bkz. örn., S. R. SarDesai, *Indian Foreign Policy in Cambodia, Laos and Vietnam*, bölüm 4.
- 176 Alıntılar ve yorum, SarDesai'nin *Indian Foreign Policy*'sinden. Ayrıca bkz. Mieczyslaw Maneli (UDK'nın Polonya heyetinin güçlü biçimde antikomünist olan eski hukuk ve siyaset danışmanı), *War of the Vanquished*, bölüm 2; Kahin ve Lewis, *U.S. in Vietnam*; Marvin E. Gettleman, der., *Vietnam: History, Documents and Opinions*, kısım 5; ve pek çok başka kaynak. Bernard Fall, "Güney Viet-Nam, Güney'in denetimini Ho Şi Min'e terk etmek anlamına geleceği için Temmuz 1956'da seçim yapılmasını reddetti" dediği zaman, ciddi antikomünist kaynakların görüşünü ifade eder (*Last Reflections*, s. 146). Sorun, Ho'nun "ülkenin hiçbir zaman sahip olmadığı etkin bir siyasi örgüt" kurmuş ve "sadece Vietnamlıların ulusal hedefleri" için savaşıyor olması ve bunun "bugün için dehşet verici bir önem taşıması" idi (1967; *agy.*, s. 46, 87).
- 177 Gettleman, *Vietnam*, s. 172.
- 178 Cooper, *Lost Crusade*, s. 166.
- 179 Krş. Kahin ve Lewis, *U.S. in Vietnam*. Ayrıca bkz. *The New Republic*'te Amerikan destekli seçimlerin tarihi üzerine Kahin'in yorumları, 12 Şubat 1972. Ayrıca Fall, "Vietnam's 12 Elections," *Last Reflections* içinde.
- 180 Thieu Son, Saygon gazetesi *Dien Tin*'de, 24 Ağustos 1971; kısmen *Thoi-Bao Ga*'da çevrildi, Ekim 1971.
- 181 Mayıs 1967; IV, 182. Bu kararlılığı gerçekleştirmek için, geriye sızmış Güney Vietnam yerlileri "bir ilke meselesi olarak kovulmalı" ya da "[Komünizm'i yasaklayan] Anayasa'ya uygun barışçı siyasi faaliyeti kabul etmeye hazır" olmaları halinde kalmalarına izin verilmelidir. Komünist ya da barışçı faaliyeti ciddi bir suç haline getiren not 165'teki göndermelerde betimlendiği gibi onların yasalara itaat etmeye hazır olmamaları gerektiğini eklemez.
- 182 Robert Thompson, "A Succesful End to the War in Viet Nam," *Pacific Community*, c. 2, no.3 (1971).
- 183 Roger Hilsman, "Two American Counterstrategies to Guerilla Warfare," Tang Tsou, *China in Crisis* içinde, c. 2, s. 283, 291. Hilsman bu "özgür seçim" kavramını *To Move a Nation* kitabında ele alır. Thompson'ın, Hilsman tarafından tam olarak temsil edilen kendi formüllendirmesi için bkz. Thomson'ın *Defeating Communist Insurgency* adlı kitabı, s. 141-3.
- 184 Dean Rusk, Nisan 1963'te yedi milyon Vietnamlının -nüfusun neredeyse yarısı- stratejik köylefde yaşadığını iddia etti. Alıntıl原因 Cooper, *Lost Crusade*, s. 201.
- 185 Bkz. Austin, *President's War*; Scott, *War Conspiracy*, bölüm 3; Stavins ve diğerleri, *Washington Plans an Aggressive War*; Joseph C. Goulden, *Truth is the First Casualty*; E. G. Windchy, *Tonkin Gulf*. Bu araştırmalar Tonkin Körfezi'nde yaşanan ve "misilleme" bombardımanına yol açan 4 Ağustos olayının gerçekleşip gerçekleşmediğine ilişkin ciddi kuşkulara yol açar. Washington neye inanırsa inansın, gerçekleştiği iddia edilen saldırıyla ilgili

bulguların zayıf ve çelişkili olduğu ve sonraki yönetim tanıklığının şaşırtıcı bir bilgisizliği ya da düpedüz kandırmacayı kanıtladığı açıktı. Saldırı gerçekleşmiş olsa bile (Amerikan teknelerinde hiçbir hasar yoktu) misilleme saldırısı, sadece ölçeği nedeniyle değil, kapsamlı kışkırtma nedeniyle de savunulamazdı. Amerikan tekneleri dikkatleri başka yöne çekerken Vietnam hükümetinin deniz saldırıları gerçekleşti. Pentagon analisti 4 Ağustos saldırısının gerçekleştiği ve neredeyse kasıtlı olduğu sonucuna varır (III, 186). Ne var ki yaptığı analiz alıntı yapılan araştırmalarla kıyaslandığında yüzeyseldir. Burada genellikle McNamara'nın itibarsız Senato tanıklığına uygun bir çizgi izlenir.

- 186 Sir Robert Thompson'ın 1964 seçimlerini tam da aynı ışık altında görmesi şaşırtıcı değildir. "Ağustos 1964'te Tonkin olayına, sonuç olarak alınan Kongre kararına ve yıl sonunda Başkanlık seçiminde Senatör Goldwater'a karşı dikkate değer başarısına kadar Başkan Johnson önemli bir karar alacak konumda değildi . . . yegâne seçenek savaşı turmandırmaktı" (*No Exit from Vietnam*, s. 16).
- 187 Douglas Pike, *Vietcong*, s. 362.
- 188 Kuzey Vietnam'ı bombalama kararından sonra, Beyaz Saray Saygon'daki Taylor'a bir başkanlık duyurusu üzerinde çalışıldığını bildirdi. Duyuru bombardımanın "Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin 51. Maddesi uyarınca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne bildirileceği"ni söylecekti. Yani bombardıman 52. Madde'ye uygun biçimde kolektif özsavunma önlemi olacaktı. Fakat analist "bu niyetten . . . birkaç gün sona vazgeçildi" der. ABD'nin legal yükümlülüklerine ilişkin başka bir kaygı örneği yoktur.
- 189 1961 tarihli Dışişleri Bakanlığı Beyaz Belgesi'ndeki sözleri hatırlayın. Şunun nasıl olacağını açıklıyordu: "Güney Vietnam'daki yetkililer önlerinde açılan tuzağa düşmeyi reddetti" Tuzaktan kastedilen Cenevre'de kabul edilen 1956 seçimleriydi. Alıntı, Kahin ve Lewis, *U.S. in Vietnam*, s. 58. ABD yürütme gücü ve yerel uzantıları hilekâr komünistlerin kurdukları tuzaklardan kaçınmak için baştan sona canlı adımlar atmak zorundaydı.
- 190 Örn. bkz., Franz Schurmann ve diğerleri, *The Politics of Escalation in Vietnam*; Scott, *War Conspiracy*. Scott'ın Haypong limanındaki Sovyet gemisi *Turkestan*'ın bombalanmasıyla ilgili tartışmasını analistin "kötü hedefli talihsiz bir durum" göndermesiyle kıyaslayınız (IV, 187)–ciddi bir analiz hükümetin tekrarlayan mazeretleriyle pek uyuşmasa da.
- 191 Bkz. Cooper, *Lost Crusade*, s. 327-8. Ayrıca Draper, *Abuse of Power*, s. 167-8; Chaffard, *Les Deux Guerres*, s. 382-8, 393-4.
- 192 Mesela, Walt Rostow Hindiçin Komünistlerinin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin tarafından "alevlendirildi"ğini ve Stalin'in Yunan isyanından da sorumlu olduğunu iddia etmiştir. Hiçbir kanıt göstermez. Bazı alıntılar için bkz. Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, s. 327-8, 360. Yunanistan'la ilgili olgulara dair bir tartışma için bkz. Gabriel Kolko, *Politics of War*; Kolko ve Kolko, *Limits of Power*; Richard Barnet, *Intervention and Revolution*. Yunanistan ile Vietnam arasındaki bazı benzerlikler için bkz. Todd Gitlin, "Counter-insurgency: Myth and Reality in Greece," Davit Ho-

rowitz, der., *Containment and Revolution* içinde; ve L. S.Stavrionos, "Greece's Other History," *New York Review of Books*, 17 Haziran 1971. Rostow ve diğerlerinin Yunanistan hakkındaki inançları belki cehalete atfedilebilir. Hindişin konusunda varsayımında bulunulamaz. Bkz. not 95. Truman'ın "pek çok uygun önerisi ve zekice yorumları"nın bir parçası olarak Lyndon Johnson Yunanistan ve Türkiye'deki "saldırganlık sorunları" karşısında Truman'ın deneyimini alıntılar (*Vantage Point*, s. 31).

193 "Demokratik olarak seçilmiş Kore Cumhuriyeti Hükümeti"yle kıyaslayın (UGK memorandumı, Mart 1949, DOD, bk. 8, s. 269). Bu türden şaşırtıcı yanılsamaların yaygınlığına ilişkin bir örnek olarak bkz. George Ball'un başkana gizli memorandumı: 5 Ekim 1964, *Atlantic Monthly*, Temmuz 1972. Kore davasını Vietnam'dan ayırırken şöyle yazar: "1950'de Syngman Rhee yönetiminde *Kore Hükümeti* istikrarlıydı. Ülkedeki temel unsurların genel desteğine sahipti. . . . Kore halkı hâlâ yakın zamanda kavuştuğu özgürlüğün heyecanını duyuyordu; savaşa istekliydi." Olgular için bkz. not 98'deki göndermeler. *American Power and the New Mandarins*'de, yüksek karar alma düzeylerinde yaşanan benzer tarihsel fantezi örneklerini tartıştım (krş. bölüm 3, s. 262-6 ve bölüm 6, s. 364-5, n. 29; Hilsman ve Stevenson'ın Çin saldırganlığına ilişkin "kanıtlar"ı hk.) Kararlara rehberlik edenlerin (ya da onları haklı çıkaranların) elindeki geniş terör kaynakları veri alındığında, ne yazık ki bu saçmalıkların dikkate alınması gerekir.

194 Alıntı, Cooper, *Lost Crusade*, s. 171. Bkz. yukarıda s. 104. Cooper sadece onun neden Kuzey Vietnamlılardan söz etmediğini merak eder: "Çinli Komünistler dışında Laos ve Vietnam'daki kötülüğe sebep olan kim?" O sırada Laos'ta yaşanan olaylar üzerine, bkz. notlar 198-201, 216, 225; bölüm 2, kısım I; ve burada belirtilen göndermeler. Ayrıca bkz. Giriş bölümü, not 24.

195 Bu hedefe, %70 oranında önemli görülen şu hedefe kıyasla %20 oranında önem veriliyordu: "Utanç verici bir ABD yenilgisinden kaçınmak (garantör olarak itibarımız açısından)" (III, 349). Vietnamlıların refahı %10'luk bir payı hak ediyordu.

196 Ayrıca bkz. 1971'de William Bundy'nin vardığı tuhaf sonuçlar, Noam Chomsky, *Problems of Knowledge and Freedom*'da tartışılıyor, s. 82-3.

197 Hanoy'da yapılan Mayıs 1959 toplantısının, Pentagon belgelerinde ve bağımsız bilim insanları tarafından tartışıldığı kadarıyla niteliği ve önemi hakkında bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays*'de yer alan yazım.

198 Bkz. Gareth Porter, "After Geneva: Subverting Laotian Neutrality," Adams ve McCoy, *Laos* içinde; Scott, *War Conspiracy*; C. A. Stevenson, *The End of Nowhere*; ve 2. bölüm, I. kısımda alıntı yapılan göndermeler. Arthur Dommen'in, itiraz edilemeyecek bulgular temelinde iddia ettiği gibi, Kuzey Vietnam'ın Pathet Lao'ya destek veriyor olması mümkündür. Thai pilotları Mart 1964'te karşı-ayaklanma görevleriyle Laos'a gönderildiler. Laos'taki örtülü operasyonlarda (Kararlılık Operasyonu) Thai korucularının rolü belirsiz olmayı sürdürür (bkz. III, 578, 610). Fred Branfman, 1970'te ABD'nin en az 10.000 Asyalı'yı paralı asker olarak Laos'a gönderdiğini hesaplamış ve bu sayıyı savaşa katılan Kuzey Vietnamlıların 5.000 olan sayısı ile kıyaslamış-

- tır ("Presidential War in Laos," s. 266, 278-9). Landsdale'in Temmuz 1961 tarihli raporu bu operasyonların bazı erken evrelerini betimler. ABD'nin Özel Kuvvetler personelinin oluşun Beyaz Yıldız Hareketi Eğitim Timleri, Eisenhower yönetiminin son birkaç haftası içinde (Stevenson, *End of Nowhere*, s. 185), belki de 1959'da (Porter, "After Geneva," s. 183) "yabancı güçler üzerinde ABD denetimi kurmak amacı ve sonucu"yla örtülü olarak Laos'a girdi. Daha fazla bulgu için alıntı yapılan kaynaklara bkz. Pentagon tarihinin katkısı hakkında bkz. Stevenson, *End of Nowhere*, not; Walter Haney, "The Pentagon Papers and U.S. involvement in Laos," Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde; Jonathan Mirsky, "High Drama on Foggy Bottom," *Saturday Review*, 1 Ocak 1972.
- 199 Hugh Toye, *Laos: Buffer State or Battleground*, s. 154. Kızey Vietnam'da örtülü operasyonlar için dışarıda eğitilen komandolar hakkında bkz. Chaffard, *Les Deux Guerres*, s. 368.
- 200 Scripps-Howard'dan Jim Lucas, *End of Nowhere*, s. 89; Denis Warner, Temmuz 1961, alıntı *At War with Asia* içinde, s. 203.
- 201 Bu dönemde Laos'ta yaşanan olayların yorumlanması Pentagon Belgeleri'nde özellikle çarpıtılmıştır. Bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içindeki yazım.
- 202 Sızmanın ölçeği ve niteliği hakkında ABD hükümetinin yaptığı hesaplar konusunda ihtiyatlı olmak gerekir. Chaffard, Fransız istihbaratının daha düşük rakamlar verdiğini bildirir (*Les Deux Guerres*, s. 359). Uzun yıllar süren temas dikkate alındığında, bu daha tarafsız ve muhtemelen daha doğru bir kaynaktır. Pentagon analisti, Ağustos 1964'te "sızmanın niteliğindeki yükseliş ve değişim'e ilişkin yargıların "Tonkin misillemesi"ne beklenen tepkiden etkilenmiş olabileceğine ve önemli ölçüde artış gösteren sızmaya ilişkin bulguların, üst düzey görevlilerin "kaçınılmaz" görmeye başladıkları "Vietnam Demokratik Cumhuriyeti"ne karşı sistematik askeri eylem"i özel bir koşulu olduğuna dikkati çeker (III, 192). Eski bir CIA analisti 1964-1965'ten 1967'ye kadar "Saygon'daki generallerin güçlü ABD birlikleri oluşturmak için çalıştıkları" nı ve bu nedenle "sızmanın artmakta olduğunu gösteren her bulguyu öne çıkarmak istedikleri"ni (aynı zamanda düşmanın asker topama yeteneğini vurgulayarak) bildirir. Patrick McGarvey, alıntılan Graham T. Allison ve Morton H. Halperin, "Bureaucratic Politics," *World Politics*, c. 24, no. 3 (1972), s. 74. İstihbarat değerlendirmelerinde "gizlice edinilen 'somut' bulgular"dan çok "icgörü ve sezgi"nin önemli bir rol oynadığı konusunda krş. Allen S. Whiting, "Scholar and Policy-maker," *agy.*, s. 233. Yazar 1966'nın ortalarına kadar, Pentagon Belgeleri'nden anlaşıldığı kadarıyla, analiz ve değerlendirme bakımından en başarılı istihbarat şubesi olan, Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Bürosu, Uzakdoğu Araştırma ve Analiz Dairesi Direktörü'ydü.
- 203 "Yerli savaşı" imgesi Amerikan askeriyesinin belleğinde önemli bir yer tutar. Göndermeler için bkz. *American Power and the New Mandarins*, bölüm 3, n. 42. Ayrıca ilginç bir arkaplan için bkz. Michael Rogin, "Liberal Society and the Indian Question," *Politics and Society*, Mayıs 1971.

- 204 II, 693, İstihbarat ve Araştırma Bürosu, Dışişleri Bakanlığı, 3 Aralık 1962.
- 205 Schlesinger, *Thousand Days*, s. 759.
- 206 Bkz. not 4. Devlet arşivlerinden bazı göndermeler için bkz. bölüm 3.
- 207 Draper, *Abuse of Power*.
- 208 Pentagon tarihinin ortaya koyduğu gibi Güney'deki VHO birliklerine dair ABD hükümetinin inançlarına ilişkin ayrıntılar için Bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içindeki yazım.
- 209 Bkz. yukarıda s. 154 ve not 198'deki göndermeler. Temmuz 1967'de "Nung soyundan gelen Güney Vietnamlılar olarak kılık değiştiren" Çinli Ulusalıcılar'ın Vietnam Hükümeti tarafından, görünüşe bakılırsa gizli bir 1966 anlaşmasının sonucu olarak örtülü operasyonlarda kullanılmakta oldukları keşfedildi. "COMUSMACV'dan gelen çağrılara rağmen" Genelkurmay bunu kabul etmedi. MACV Vietnam hükümetinin Komünist ve Milliyetçi Çin'in havaalanı inşa etmeyi amaçladığı iddia edilen bir adayı işgalinde "ABD işbirliğine karşı tavsiyede bulundu" (II, 402). Hindin'de gizli operasyonlar yapan Amerikalılar CIA'nin eğittiği Çinli Ulusalıcılar'ın bölgedeki varlığını bildirir, ancak bu raporların varlığını doğrulayabilmiş değilim. Kuzey Vietnam'da pek çok Çinli'nin 1965-1968'de Kuzey'in bombalanması sırasında inşa ve onarım harekâtlarında yer aldığı bildirildi; bu raporlarda ABD'nin Çin'in içlerine giden bir demiryolunu bombaladığı, bu demiryolunun sadece güneybatı Çin ile ülkenin geri kalan kısmını birleştirdiği, Hanoy'un yakınlarından geçtiği üzerinde pek durulmaz. Pentagon araştırmasında bu olguya gönderme yoktur, fakat olay George Ball tarafından (bkz. yukarıda not 192) Çin'in olası müdahale nedeni olarak ifade edilir.
- 210 Bkz. ABD Yurtdışı Güvenlik Anlaşmaları ve Tahhütleri üzerine [Symington] Altkomitesi'nin Oturumları, ABD Senatosu, 1969, kısım 3: "Kingdon of Thailand," s. 646-7, 753-4, 851-3. Bkz. Noam Chomsky "Revolt in the Academy." Buradaki tanıklığı "Kızıl Çin askerlerinin kuzey Tayland'ın büyük bir bölümünde [1962'de] dolaşmakta olduğunu" ve "fiilen savaşa girmese de hâlâ orada oldukları"nı iddia eden Senatör Gordon Allott'un sözleriyle yararlı biçimde kıyaslamak mümkündür (Ağustos 12, 1969, tekrar basımı *Congressional Record*, 3 Ağustos 1971, s. S12948).
- 211 Bkz. bölüm 2, kısım I ve burada alıntı yapılan göndermeler, özellikle not 12.
- 212 Cooper, *Lost Crusade*, s. 264-5. Bkz. aşağıda bölüm 3.
- 213 Bu türden kanıtlara ilişkin bir tartışma için bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays*'te bana ait olan bölüm.
- 214 Jean-Claude Pomonti ve Serge Thion, *Des courtisanes aux partisans*, s. 209. Bernard Fall, diğer komünist olmayan gözlemciler gibi, "Amerikan resmi görüşü"nü sorguladı, aslında alay etti ("Viet-Cong—the Unseen Enemy in Viet-Nam"). Kapsamlı bir tartışma için krş. Chaffard, *Les Deux Guerres*. Ayrıca krş. Richard West'in anakaranın otuz mil batısında olan, sızma yapılamayacak kadar uzak olmakla birlikte UKC'nin denetimi altında olan Phu Quoc'dan geçtiği haber (*Sketches from Vietnam*). ABD istihbarat kaynaklarına ulaşamadığı için, bunları değerlendirmek imkânsızdır (bkz. not 164 ve 202). Ne var ki Fall ve diğerlerinin reddettikleri "Amerikan resmi görüşü"nü

en iyi şekilde nasıl destekleneceğine ilişkin arada bir yapılan yorumlardan bazı sorular çıkar. Allan Goodman şöyle demektedir: "1961-1962'de kusurlu olan Vietkong, Hanoy'un halk arasında siyasi eylemin ötesinde herhangi bir yetki vermekte duraksamasını kısmen saf değiştirmenin sebebi olarak gösterdi" ("Diplomatic and Strategic Outcomes of the Conflict," Walter Isard, der., *Vietnam: Issues and Alternatives*). 1965'in başında Amerika'nın savaşı tırmandırmasından hemen önce Vietkong tutsakları ve kaçakları arasında yapılan bir araştırmaya göre, "yerli Güney Vietnamlı gerillaların çoğu Kuzey Vietnamlıların değerli bir müttefik olma dışında savaşta oynadıkları rolün farkında değildiler" (*New York Times*, 7 Haziran 1965; alıntı, *American Power and the New Mandarins*, s. 243, 282-3).

215 Krş. Race, *Long An*; Fitzgerald, *Fire in the Lake*; Chaffard, *Les Deux Guerres*; Robert Sansom, *The Economics of Insurgency in the Mekong Delta of Vietnam*. Race'in bu bağlamda yaptığı araştırmaya ilişkin bir değerlendirme için bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içindeki yazım. Ayrıca Pike'in *Viet Cong*'unda yer alan belgeler de yararlıdır.

216 Ocak 1962'de, Vietkong güçleri 16.500 kişi olarak hesaplandı. Güney Vietnam güçleri ise 110.000 kişilik paramiliter güçlerin eklendiği 175.000 kişiden fazlaydı. (II, 656). Aynı yıl içinde (1961) Laos'taki duruma ilişkin ABD hükümeti değerlendirmesi çok farklı değildi: "1961 baharında NLHS [Pat-het Lao'nun siyasi kolu] bütün ülkeyi ele geçirecek konumda görülüyordu" (Dışişleri Bakanlığı *Background Notes*, Mart 1969). Bu durum ABD'nin aşırı sağ desteklemek için gösterdiği büyük çabaya rağmen böyleydi.

217 Günümüzde uygulanan Nixon-Kissinger diplomasisiyle aradaki analojiye dikkat edin: Çin ve Sovyetler Birliği DVC ve GVGH'ye (Güney Vietnam Geçici Devrimci Hükümeti) kısıtlama uygulamaktadır ve onları ABD'nin Güney'e dayattığı rejime karşı mücadeleyi kesmesi için nüfuzlarını kullanmaktadır. Kendisini jeopolitik uzmanı sanan Kissinger'in daha erken bir dönemin stratejisini küresel ölçeğe yayması doğaldır.

218 Bkz. not 47.

219 Cooper, *Lost Crusade*, s. 256; krş. s. 313-4, 430. Ayrıca krş. John Paul Vann'ın 3. bölüm, s. 232-3'de tartışılan 1965'teki duruma ilişkin analizi. Saygon'daki Amerikalı yetkililer 1962'de nüfusun yarısının UKC'yi desteklediğini değerlendiriyorlardı (Robert Scigliano, *South Vietnam: Nation Under Stress*, s. 145). Benzer bir değerlendirme, Douglas Pike tarafından tekrarlanır (*War, Peace and the Viet Cong*, s. 6). George Washington bile daha fazlasını iddia edemezdi.

220 Krş. Jean Lacouture, *Vietnam: Between Two Truces*, s. 188.

221 Aralık 1963 tarihli ilginç bir belgeden hareketle ayrıntılar için bkz. Chomsky ve Zinn, *Critical Essays*'teki yazım.

222 John T. McAlister Jr. ve Paul Mus, *The Vietnamese and their Revolution*, s. 160. Bu etkiyi sağlayacak özellikle güçlü bir çözüm için bkz. Bernard Fall, agy., bölüm 3, 221-2. Fall'un sert bir antikomünist olduğunu ve ABD'nin Vietnam'daki hedeflerini güçlü biçimde desteklediğini, ancak bu hedeflere ulaşmak için kullanılan araçlar karşısında dehşete düştüğünü ve sonunda

şöyle düşündüğünü hatırlamak gerekir: Amerikan savaş makinesinin darbeleri altında, “kültürel ve tarihsel bir varlık olarak Vietnam yok olma tehdidi altındadır” (*Last Reflections*, s. 33-4).

223 Maneli, *War of the Vanquished*, s. 214, 216. Bkz. not 176. Kitap içinde yer alan pek çok açıklama, özellikle Diem-Nhu'nun Hanoy'la yakınlaşmasına ilişkin ısrarlı söylentilere verdiği destek nedeniyle ilginçtir. Bu söylentiler, 1963'te, Diem'i deviren darbeden hemen önce çıkarılmıştı. Ayrıca krş. Chaffard, *Les Deux Guerres*, bölüm 8. Bu gerçekten de darbede etken olduysa, bu durumda ABD'nin rolü Pentagon Belgeleri'nde gösterilenden daha siniktir. John P. Roche, Kennedy yönetiminin bir “karar” aldığını iddia eder. Bu karara göre, Diem ve Nhu'nun “Ho Şi Min'le özel bir ilişki kurmalarına izin verilmemeli” idi (çünkü bu ilişkinin beklenen sonucu siyasi bir çözümdü) ve Washington'ın “öncellerinden ayrılan bir Amerika” beklentisi “düşünülemez” görülüyordu. Kendisi aynı zamanda Pentagon tarihçilerinin bu durumu ortaya koyan bulguları göz ardı ettiklerini öne sürer. “The Pentagon Papers,” *Political Science Quarterly*, c. 87, no. 2, 1972). Eğe haklıysa, bu durumda verdiği örnek tarihçilerin ABD'nin eylemlerini daha elverişsiz bir ışıktaki sunma çabasıyla arşivi çarpıtmalarına bir başla örnek oluşturur (elbette Roche'un üzerinde durduğu nokta bu değildir.)

224 Chaffard, *Les Deux Guerres*, s. 288.

225 Amerikan araştırmalarında 1962 tarihli Cenevre Anlaşmaları'nın geçersiz kalmasından, ABD hükümetinin Laos'ta mevzilendiğini iddia ettiği askeri güçleri geri çekmeyi reddettiği andan itibaren Kuzey Vietnamlıların sorumlu oldukları genellikle iddia edilir. Stevenson, daha ciddi çalışmaların birinde, “Laos'taki yaklaşık 10.000 Kuzey Vietnamlının sadece kırkının ICC kontrol noktalarından geçtiği”ni iddia eder (*End of Nowhere*, s. 179). Kaynağı, Arthur Dommen'in *Conflict in Laos*'udur, s. 240. Dommen'in kaynağı Britanya Dışişleri Bakanlığı'nın ismi verilmeyen bir sözcüsüdür. Dommen'in güvenilirliği hakkında, bkz. bölüm 2, kısım I ve Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içindeki yazım. Bu türden bulgular temelinde hiçbir sonuca varılmadığı açıktır ve Kuzey Vietnam'ın Cenevre Anlaşmaları'nın geçersiz kalmasından sorumlu olduğunu gösteren kanıt olarak, derin biçimde bağımlı yorumcuların doğrulanmamış bu iddialarından alıntı yapmak sadece sorumsuzluktur. Daha fazla tartışma için bkz. *At War with Asia*, bölüm 4; aşağıda 2. nölümün I. kısmı ve buradaki göndermeler; Chaffard, *Les Deux Guerres*. Dommen, CIA destekli Meo gerillalarının “Vientiane ile Sam Neua'daki NLHS üs bölgesi arasında doğal bir iletişim yolu üzerinde konuşularak” Vientiane Eyaleti'ndeki yeterince gelişmiş NLHS altyapısının (bkz. yukarıda notlar 200, 216) bozulmasına yol açacak şekilde iletişime zarar verebileceği sonucuna varır (Dommen, s. 308); fakat gerillalara verilen ABD desteğinin başından itibaren 1962 anlaşmalarının ciddi bir ihlali ve çatışmanın yenilenmesinde bir etken olduğu noktasına kadar girmez.

226 Kuşkusuz bu, o sırada deltada yoğunlaşan ABD terör programının nedeniydi (krş. not 149). Burada pek az KVO (Kuzey Vietnam Ordusu) birliğinin bulunduğu hatırlanacaktır.

- 227 King, "Political Balance," s. 405. King, 30 Mart 1971 tarihli Saygon gazetesi *Dien Tin*'den alıntı yapar (s. 417): "Muhteşem müttefikimiz Amerikalıların, Vietnamlıların yaşadıkları her yerde solucanlardan ya da çekirgelerden daha fazla ağırlığı yoktur," diyordu acı verecek kadar doğru bir betimleme.
- 228 Averell Harriman, "Missed Opportunities: How We Got Where We Are," *Washington Post*, 9 Mayıs 1972. Harriman, aynı zamanda, görüşmeler başladığında, Kuzey Vietnam'ın, birliklerinin yarısı Kuzey Vietnam'ın 200 mil içinde olan %90'ını, iki kuzey eyaletinden çektiğine işaret eder. "O sırada ABD [50.000'den fazla Koreli paralı askerden ayrı olarak] Güney Vietnam'da yarım milyondan fazla adamı olduğu için elverişli bir pazarlık konumundaydı." O sırada basında yer alan göndermelerden bkz. *At War with Asia*, s. 43 vd. 1969 yılının Ocak ayından Eylül ayına kadar Laos'un güneyindeki sızma hatlarının bombalanmasında keskin bir düşüş oldu. Muhtemelen bu Paris'teki müzakerelerden bazı sonuçlar çıkacağı beklentisiyle DVC'nin askeri gücünü geri çekmesiyle ilgiliydi. Mevcut uçaklar aşağıda bölüm 2, kısım I'de betimlenen girişime döndükleri Laos'un kuzeyine yöneldiler. Krş. ABD Dış Güvenlik Anlaşmaları ve Taahhütler [Synington] Altkomitesi Oturumları, ABD Senatosu, Ekim 1969, kısım 2: "Kingdom of Laos," s. 464.
- 229 Roche, "Pentagon Papers."
- 230 Johnson, *The Vantage Point*, s. 63.
- 231 29 Ağustos 1963'te Fransız hükümeti "dışarıya karşı bağımsız, ülkede birlik ve barış içinde ve komşularıyla uyumlu" bir Vietnam siyasetini desteklediğini ilan etti. Kennedy'nin aşağıda alıntı yapılan yorumu, bu ifadeye bir tepkiydi (krş. Fall, *Two Viet-Nams*, s. 392; Fall'un çekinceleri için bkz. s. 400 vd.). 23 Temmuz 1964'te, General de Gaulle bütün Hindişin'de tarafsızlığı sağlamayı amaçlayan bir konferans tavsiye etti. Başkan Johnson tepki gösterdi: "Terörü onaylamak için toplanan konferanslara inanmıyoruz; bu yüzen siyasetimiz değişmemiştir." Krş. Chaffard, *Les Deux Guerres*, s. 362 vd.
- 232 Robert Shaplen, "Letter from Vietnam," *New Yorker*, 24 Haziran 1972.
- 233 *Wall Street Journal*, 16 Haziran 1972.
- 234 Nisan 1966'da tavsiye edilen en yüksek kurumlararası önceliklerden biri; II, 582.
- 235 Mesela bkz. Vietnam Veterans Against the War, der., *Winter Soldier Investigation*; James S. Kunen, *Standard Operating Procedure*; D. Thome ve H. Butler, der., *The New Soldier*; Citizens' Commission of Inquiry, *The Dellums Committee Hearings on War Crimes in Vietnam*.
- 236 Belki de "tanıdık tarafsız Komünist anırtısı" olarak betimlenen (III, 621).
- 237 Robert Drinan, *Boston Globe*, 7 Şubat 1972.

BÖLÜM 2: GENİŞLEYEN SAVAŞ

Bu yazının I. kısmı kısmen Aralık 1970'te *Le Monde diplomatique*'de yer alan "Une guerre américaine 'camouflée'" başlıklı makalemden alınmıştır. Makale *Journal of Contemporary Asia*'da yeniden basılmıştır (c.1, No.3, 1071).

- 1 George Wilson, *Washington Post-Boston Globe*, 17 Ocak 1972.
- 2 Mülteciler ve Kaçaklar [Kennedy] Altkomitesi Oturumları, ABD Senatosu, 7 Mayıs 1970, s. 54, 57. Pek çok benzer ifade için bkz. ABD Güvenlik Anlaşmaları ve Yurtdışı Taahhütleri [Symington] Altkomitesi Oturumları, ABD Senatosu, Ekim-Kasım 1969, 2. ve 3. kısımlar.
Bir başka yerde Sullivan, Laos'un kuzeyindeki savaşın Güney Vietnam ya da Kamboçya'daki savaşla hiçbir ilgisi olmadığına tanıklık etti. *War-Related Civilian Problems in Indochina*, Mülteciler ve Kaçaklar [Kennedy] Altkomitesi Oturumları, ABD Senatosu, 21-22 Nisan 1971, 3. kısım: "Laos and Cambodia," s. 43, 45.
- 3 T. D. Allman, "Landscape Without Figures," *Manchester Guardian Weekly*, 1 Ocak 1972; *Far Eastern Economic Review*, 8 Ocak 1972.
- 4 Michael Morrow, "Unexploded Bombs Threat to Laotian Villagers," *Dispatch News Service International*, 10 Ocak 1972.
- 5 Joe Nicholson Jr., "Bombing of Laotian Villages Revealed," *agy*.
- 6 Fred Branfman'le röportaj, 19 Mart 1972; Jack Anderson, "U.S. Bombings of Laos Villages," *Washington Post*, 9 Nisan 1972. Walkley, bir Honeywell tesisinde yapılan gösterinin ardından, Gezici Mahkeme Yargıcı John Lanham'a bu konularla ilgili ifade de verdi, Hawaii, 5-8 Ekim 1971. Honeywell bu ve benzeri harekâtlarda kullanılan antipersonel silahların başlıca imalatçılarından biridir.
- 7 1970 ortalarında ele geçirilen bu türden bilgiler için bkz. Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy, der., *Laos: War and Revolution*; ve Chomsky, *At War with Asia*, 4. bölüm.
- 8 *War-Related Civilian Problems in Indochina*, Kennedy Altkomitesi Oturumları, Nisan 1971, 2. ek.
- 9 Kennedy Altkomite Oturumları'nda 2 numaralı ekte yer alır, 22 Temmuz 1971. Ayrıca bkz. Walter Haney, "A Survey of Civilian Fatalities Among Refugees from Xieng Khouang Province, Lao," *Problems of War Victims in Indochina*, Mülteciler ve Kaçaklar [Kennedy] Altkomitesi Oturumları, ABD Senatosu, 9 Mayıs 1972, 2. kısım: "Laos and Cambodia," 2. ek.
- 10 Arthur Dommen, *Conflict in Laos*, s. 308, 311.
- 11 *Agy*. s. 311. Burada özel bir değinme yoktur. Bu, Sam Neua Eyaleti'nde yaşanan olay özelinde Laos'taki bombardımanın siviller üzerindeki etkisine ilişkin yapılan tek göndermedir. Decornoy'un haberleri Adams ve McCoy'un *Laos*'unda yer almaktadır.
- 12 Ne olduğunu *At War with Asia*, 4. bölümde inceledim. Langer ve Zasloff'un RAND araştırması konuyu bir kitapta ele almıştır: Paul F. Langer ve Joseph J. Zasloff, *North Vietnam and the Pathet Lao*. Olguları saptamak için daha ileri bir çaba için bkz. Fred Branfman'ın önemli makalesi "Presidential War in Laos," Adams ve McCoy, *Laos* içinde. Önceki yıllara ilişkin Amerikan müdahalesi için bkz. bu incelemedeki diğer makaleler, özellikle Gareth Porter'ın kritik 1962-1964 dönemini ele alan "After Geneva: Subverting Laotian Neutrality" başlıklı makalesi. Ayrıca bkz. Bölüm 1'de atıfta bulunulan kaynaklar.
- 13 Bkz. yukarıda not 2.

- 14 Langer ve Zasloff, *North Vietnam and the Pathet Lao*, s. 151.
- 15 Krş. Branfman, "Presidential War in Laos"; Peter Dake Scott, *The War Conspiracy*, 2. bölüm.
- 16 Krş. Branfman, "Presidential War in Laos," s. 269; *At War with Asia*, s. 214, alıntıl原因 D. S. Greenway, *Time-Life*. Carl Strock, ABD askeri ataşelerinin Ocak 1971'de Kuzey Vietnamlılar için hâlâ 48.000 sayısını verdiğini belirtmektedir: "No News from Laos," *Far Eastern Economic Review*, 30 Ocak 1971.
- 17 Dommen, *Conflict in Laos*, s. 386.
- 18 *Laos: April 1971*, ABD Güvenlik Anlaşmaları ve Yurtdışı Taahhütler [Symington] Altkomitesi Yönetim Raporu, ABD Senatosu, Nisan 1971, s. 20.
- 19 Strock, "No News from Laos."
- 20 General Landsdale'in Büyükelçi Taylor'a Temmuz 1961 tarihli notu, "Resources for Unconventional Warfare, S. E. Asia," Gerald Gold ve diğerleri, der., *The Pentagon Papers*, s. 131 vd.; *The Pentagon Papers*, Senatör Gravel Edisyonu, II, 643 vd. Ayrıca bkz Branfman, *Voices from the Plain of Jars*, s. 13. Meo'nun yaklaşık üçte ikisinin CIA operasyonlarında yer aldığı, geri kalan üçte birinin ise Pathet Lao'yla birlikte hareket ettiği değerlendirilmiştir. Arkaplan için bkz. Alfred W. McCoy ve diğerleri, *The Politics of Heroin in Southeast Asia*. Vang Pao, Fransız güçleriyle savaşan bir Meo gayri nizami biriminin bölük komutanıydı.
- 21 Kennedy Altkomitesi Oturumları, 7 Mayıs 1970, s. 24. Rickenbach hükümetin iddiasını onaylar. Buna göre, 1950'lerin sonunda Meo'nun bir Kuzey Vietnam işgalini önlemek için örgütlendiğine dair hiçbir ciddi bulgu yoktur. Meo'nun ABD hükümeti tarafından bölgesel yararları nedeniyle kullanıldığına, süreç içinde tahrip edildiğine ve terk edildiğine inanır.
- 22 Rickenbach, "sivil nüfusun bulunduğu bölgelerin ayırım gözetilmeksizin bombalanması"nın "(askeri avantajdandan çok) hasar ve anlamsız bir yıkım" getirdiğini bildirir. Çeşitli örnekler verir.
- 23 John Everingham, "Decimation of the Meo," Savaş Karşıtı Ulusal Konferans, Sydney, Avustralya, Şubat 1971.
Şubat 1972'de Everingham, Pathet Lao tarafından ele geçirildi ve bir ay sonra Kavanozlar Ovası bölgesinde serbest bırakıldı. Saptayabildiği kadarıyla bu süre içinde Pathet Lao iş başındaydı. Sadece esir edildiği ilk gün birkaç Vietnamlı gördü. Geçtiği bölgeler sürekli bombardıman, özellikle antipersonel CBU'lar altındaydı. Bunların, "hem askeri kampların hem de bunlardan ayrı olan sivil köylerin bulunduğu dağların arasındaki ormanlık vadilere rastgele bırakıldığını" gözlemledi. Bkz. *American Report*, 21 Nisan, 28 Nisan ve 5 Mayıs 1972; her üç haber de *Win*'in 1 Mayıs 1972 sayısında yer almıştır.
- 24 Hem USIS'in hem de elçiliğin raporları için bkz. Walter Haney, "The Pentagon Papers and United States Involvement in Laos," *The Pentagon Papers* içinde, Senatör Gravel Edisyonu, c. 5, *Critical Essays*, der. Noam Chomsky ve Howard Zinn.
- 25 *Refugees and Civilian War Casualty Problems in Indochina*, Mülteciler ve Kaçaklar Üzerine Kennedy Altkomitesi için Yönetim Raporu, ABD Senatosu, 28 Eylül 1970.

- 26 ABD Güvenlik Anlaşmaları ve Yurt dışı Taahhütler [Symington] Altkomitesi Oturumları, ABD Senatosu, Ekim 1969, 2. kısım: "Kingdom of Laos," s. 526, 553. Bundan sonra Symington Altkomitesi olarak geçecek, 1970.
- 27 Kennedy Altkomitesi yönetim raporu, s. 23. USAID direktörü John Hannah USAID'in Laos'ta bir CIA "örtüsü" olarak hizmet ettiğini itiraf eder (7 Haziran 1970). Bkz. Adams ve McCoy, *Laos*.
- 28 Kennedy Altkomitesi yönetim raporu, s. 19.
- 29 Haney, "Pentagon papers," s. 70. 1969'un sonunda Kavanozlar Ovası'nı kısa süre elinde bulundurduğu sırada bu CIA ordusunun davranışları için bkz. yukarıda yapılan göndermeler.
- 30 Symington Altkomitesi Oturumları, 1970, 3. kısım, s. 792, 780-1, 790.
- 31 Çeşitli Amerikan hükümet raporları vardır: Edward T. McKeithen, *Life under the P. L. ve The Role of North Vietnamese Cadres*; Langer ve Zasloff, *North Vietnam and Pathet Lao*. Tahmin edileceği gibi Pathet Lao'ya tamamen düşman olan bu raporlar bana ulaşan mülteci raporlarıyla tutarsız olmayan önemli veriler sağlamaktadır. Bu malzemeye ilişkin bazı tartışmalar için bkz. *At War with Asia*. Ayrıca bkz. G. Chapelier ve J. Van Malderghem'in önemli çalışmaları: "Plain of Jars, Social Changes Under Five Years of Pathet-Lao Administration," *Asia Quarterly* [Brüksel] 1971/1. Bazı özgül meseleler hakkında -"uyanık grupların rolü" gibi- vardıkları sonuçlar, kesinlikle Pathet Lao sempaticisi olan mültecilerden sağladığım raporlardan farklıdır. Ayrıca bkz. edindiğim izlenimi güçlendiren *Voices from the Plain of Jars*'da yer alan raporlar.
- 32 Bana özellikle ilginç gelen sözlü bir mülakat için bkz. Adams ve McCoy, *Laos*, 29. bölüm.
- 33 Bazı tartışmalar için bkz. *At War with Asia*, s. 222-23.
- 34 Dennis Duncanson, *Government and Revolution in Vietnam*, s. 6, 21. *War Comes to Long An*'da Jeffrey Race, suçluların UKC için "küçük fakat önemli bir asker alma kaynağı" olduğunu, bunun da "[partinin] dar bir doktriner bakışla ne kadar az engellendiği"ni açığa vurduğunu kaydeder (s. 173). Genelde, "asker alma ve terfide öncelik en düşük ekonomik tabakaya verilmektedir." Bunlar Cenevre sonrası ilk grubu oluşturan eski Vietminh mensuplarıdır (s. 168, 172). Bu görüş, 1965'te UKC'nin zaferinin anahtarı olan "hükümet siyasetlerinden çok [ülke nüfusunun büyük çoğunluğu]nın çıkarlarına uygun düşen siyasetler geliştirme" stratejisiyle tutarlıdır. "Hükümet yetkililerinin suç niteliğindeki davranışlarına karşı popüler bir başvuru makamının olmayışı"nın nasıl "parti propagandası için verimli zemin" sağladığını gösteren ayrıntılar verir (s. 88-9) ve hükümet terörünün rolünü uzun uzadıya tartışır. "Örgütlü suç"a gelince, bu ABD'nin kurduğu yönetici gruplar aracılığıyla Güneydoğu Asya'ya derinlemesine nüfuz etmiştir. Bkz. bölüm 4, not 15'teki göndermeler.
- 35 Kitap incelemesi, *Pacific Affairs*, c. 44, no.4 (1971-2).
- 36 thiel de Sola Pool, "Village Violence and International Violence," *Peace Research Society Papers*, no.9, Cambridge Conference, 1968. Yeni bs. Pool, der., *Reprints of Publications on Vietnam 1966-1970* içinde, Mayıs 1971, özel bs.

- 37 Bkz. Terence Smith, *New York Times*, 5 Aralık 1971; Iver Peterson, *New York Times*, 2 Aralık 1971; Darius Jhabvala, *Boston Globe*, 6 Şubat 1972. VCO'nun davranışı hakkında bkz. *New York Times*, 6 Aralık 1970; Iver Peterson, *New York Times*, 10 Aralık 1970; Henry Kamm, *New York Times*, 21 Mart 1971; 2 Temmuz 1971; Sydney Schanberg, *New York Times*, 9 Eylül 1971; aşağıda, 38. notta belirtilen kitaplar.
- 38 Jean-Claude Pomonti ve Serge Thion, *Des courtisans aux partisans*; Charles Meyer, *Derrière le sourire khmer*.
- 39 Krş. *At War with Asia*, s. 142 n.
- 40 Basın toplantısı, 12 Kasım 1971; *U.S. State Department Bulletin*, 6 Aralık 1972, s. 646.
- 41 T. D. Allman, "Who Killed Sihanouk?" *Manchester Guardian*, 18 Eylül 1971.
- 42 "U. S. Indirectly Supported Sihanouk's Ouster," *Dispatch News Service International*, 11 Ekim 1971.
- 43 Pomonti ve Thion, *Des Courtisans aux partisans*, s. 222, *Le Monde*'da yer alan bir BBC söyleşisinden. Marasco, Vietnamlı bir casus olan Thai Khac Chuyen'i öldürmekle suçlanan bir Özel Kuvvetler Yüzbaşı idi.
- 44 "Ex-Beret Links New Cambodia Prime Minister to Murder Trial," *Dispatch News Service International*, 5 Nisan 1972; bazı bölümler için bkz. *Chicago Sun-Times*, 9 Nisan 1972.
- 45 Agy.
- 46 Richard A. Fineberg, "Cambodian Premier Links CIA to Sihanouk Ouster," *St. Louis Post-Dispatch*, 6 Nisan 1972. Fineberg, Allman'ın Thanh'la yaptığı röportajı tartışır ve 1971'in başında Milton Osborne'un, Thanh'ın erkek kardeşiyle yaptığı röportajlar temelinde benzer bir değerlendirme yaptığını bildirir.
- 47 Mesela, Profesör Edwin Reischauer ve Profesör Milton Sacks, Kamboçya'da yaşanan son olaylar hakkında 1970 yazında Cambridge, Mass.'ta yaptığı bir toplantıda.
- 48 Meyer, *Derrière le sourire khmer*, s. 321-4. Ayrıca krş. Pomonti ve Thion, *Des courtisans aux partisans*, 10. ve 11. bölümler ve s. 221-2.
- 49 Kamboçya ordusuyla eşgüdüm içinde Mart ortalarından itibaren ABD-VCO askeri eylemlerine ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Jeff Pearson ve Jessica Smilowitz, "Biting the Fishtook," *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, c. 2, no.4 (Güz 1970).
- 50 *Etudes cambodgiennes*, Nisan-Haziran 1967, s. 4, alıntılayan Pomonti ve Thion, s. 113-4.
- 51 *At War with Asia*, s. 142.
- 52 Savaş katılan bazı Amerikalılar 1967-1968'de sık sık Kamboçya sınırının 20 km. içerilerine kadar saldırılar düzenlendiğini bildirmişlerdir. Bkz. 25. Piyade Bölüğü'nün muhabere subayı Larry Rottmann'ın tanıklığı, *National Veterans Inquiry*, Washington, D.C., Aralık 1970, James S. Kunen, *Standard Operating Procedures* içinde, s. 56.
- 1963 sonbaharında Laos'un kuzeyinde ve ortasında Amerikan destekli askeri saldırı hk. bkz. Gareth Porter, "After Geneva," s. 198-9. Peter Dale Scott

1963 kışında ABD'nin Hindiçin'deki gizli faaliyetlerinin tırmanmasını tartışmıştır ("Vietnamization and the Drama of the Pentagon Papers," Chomsky ve Zinn, *Critical Essays* içinde). Sonbaharda Laos'a yapılan askeri saldırının Sihanuk'a karşı CIA destekli Kmer Serei faaliyetlerinin tırmanmasıyla çakıştığına işaret eder. Meyer ve Pomonti-Thion da bu noktaya işaret ederler. Porter 20 Kasım 1963 tarihli bir *New York Times* haberinden de alıntı yapar. Haber, ABD askeri danışmanlarının denetimi altında Güney Vietnam'da tahkim edilmiş bir köyden Kamboçya hükümetine karşı faaliyette bulunduklarını söyleyen esir alınmış iki Kmer Serei bölgesine sızan casuslara ilişkindir.

- 53 Milton Osborne, Noam Chomsky, *At War with Asia* incelemesi, *Pacific Affairs*, c. 44, no.2 (1971).
- 54 Pek çok başka alıntı yapılabilir. Mesela, Robert Shaplen Kmer halkının "el üstünde tuttuğunu ve saygı duyduğunu [Sihanuk'a], fakat daha geniş anlamda bu ilişkinin ana baba çocuk, Süpermen tarzında kahraman ve onu izleyenler arasındaki ilişkinin ötesine geçmediği"ni yazdı ("Cambodia Is Sihanouk," Jonathan S. Grant ve diğerleri, der., *Cambodia: the Widening War in Indochina*, s. 79). Benim yorumumda not 12, s. 124'te olduğu gibi çeşitli uyarılar olduğunu da eklemeliyim: "Kamboçya'nın iç siyasetine aşına olanlar Batıların elindeki bilgiyi nitelik bakımından belirsiz olarak görürler ve her ayrıntılı yorum çabası kesinlikle ihtiyatla karşılanmalıdır." Bu meselelerde, yukarıda belirtilen kaynaklara ek olarak, bkz. William Rosoff, "Dissension in the Kingdom," Grant ve diğerleri, *Cambodia*.
- 55 Michael Leifer, *Cambodia* incelemesi, Jonathan S. Grant ve diğerleri, der., *Pacific Affairs*, c. 44, no. 4 (1971-72).
- 56 Allman, "Who Killed Sihanouk?"
- 57 Department of Defense [Savunma Bakanlığı], *United States-Vietnam Relations, 1645-67*, bk. 2, IV. A.5, tab.3, s. 64. Bu Pentagon Belgeleri'nin hükümet tarafından yapılan baskısıdır.
- 58 Örnekler ve daha fazla gönderme için bkz. *At War with Asia*, 3. bölüm. ABD basınında bazı kolaylıklar bildirilmiştir (bkz. yukarıda not 52).
- 59 Göndermeler, cilt ve sayfa olarak *The Pentagon Papers*'ın Senatör Gravel Edisyonuna yapılmaktadır.
- 60 Bkz. *At War with Asia*, s. 121-2.
- 61 Meyer, *Derrière le sourire khmer*, s. 219.

3. BÖLÜM: ULUSLARARASI MESELELERDE GÜÇ KULLANMA KURALI

Bu yazı, Telford Taylor'ın *Nuremberg and Vietnam: An American Tragedy*'si temelinde savaş suçları üzerine düzenlenen bir sempozyuma yapılan katkının yeniden düzenlenmiş halidir. Metnin özgün hali *Yale Law Journal*'da yayımlanmıştır, c. 80, no.7 (Haziran 1971).

- 1 Telford Taylor, *Nuremberg and Vietnam: An American Tragedy*, s. 29. Bu kitaba yapılan sonraki göndermeler sadece sayfa numarasıyla belirtilecektir.
- 2 Taylor'ın Kuzey Vietnam'daki Amerikan bombardımanının boyutlarından haberdar olup olmadığı belli değildir. Aynısı başka yorumcular için de geçerlidir. Mesela Neil Sheehan şöyle yazdı: "Kuzey Vietnamlılar inanmasalar da, Kuzey'de sadece askeri hedefler ve sınırlı sanayi hedefleri bombalanarak, olası sivil kayıpları önleyecek şekilde askeri avantaj sağlanması için bilinçli bir çaba gösterilmektedir. . ." ("Should We Have War Crimes Trials?", *New York Times*, 28 Mart 1971). Sheehan'ın bu yazı için gözden geçirdiği otuz üç kitap tam aksini gösteren pek çok kanıt içerir ve Sheehan bu bulguları neden dikkate almadığını açıklamaz. Hanoy yakınlarında yaptığım sınırlı gözlemlerden hareketle, Kuzey Vietnamlı "inanmayanlar"a katılıyorum. Hanoy'dan uzakta olup daha ağır bombardımana tabi tutulan bölgeler bir yana, sadece Phu Ly ya da Thanh Hoa'nın harabeleri arasında yürümüş olsaydı Sheehan da buna "inanırdı" diye düşünüyorum. Gene de, Kuzey Vietnam'ım bombalanması, muazzam ölçeğine rağmen, yoğunluk ve yıkıcılık bakımından Güney Vietnam ve Laos'un gerisinde kalmıştır.
- 3 Yargıç Radhabinod Pal, Tokyo'da itiraz ederek, atom bombası atmanın Tokyo mahkemelerinde yargılananlara isnat edilen suçları aşan bir suç eylemi olduğunu öne sürdü. *International Military Tribunal for the Far East* (Calcutta: Sanyal & Co., 1953), s. 621. Alıntı yapılan pasajlar için bkz. N. Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, s. 168-9. Ne var ki Pal, atom bombası kullanma kararının kovuşturulmasını önermedi. Taylor ise en azından Nagasaki'nin bombalanmasının bir savaş suçu olarak ele alınabileceğine inanır. (s. 143).
- 4 S. 79; Birleşmiş Milletler, Genel Kurul, *Report of the International Law Commission*, Ek. 12 (A/1316), 1950, s. 11, yeni bs. Herbert W. Briggs, der., *The Law of Nations: Cases, Documents and Notes*, 2. bs. (New York: Appleton-Century-Crofts, 1952).
- 5 Nuremberg ile Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin statü bakımından eşit olup olmadıkları sorulabilir. Bu soruyu burada ele almayacağım. Fakat aşağıda tartışıldığı gibi, bana öyle geliyor ki ABD'nin Hindicin'de bunların her ikisini de ciddi biçimde ihlal ettiğine dair güçlü kanıtlar vardır. Yakınlarda çıkan Pentagon Belgeleri'nin Taylor'ın belirttiği ve bence önemli ölçüde abartılı olan "kanıtsal sorunlar" bakımından ortaya çıkardığı zorlunun üstesinden gelmek için uzun bir yol katetmek gerekecektir. Bu belgelerin ilginç bir özelliği Hindicin'deki Amerikan siyasetinin, mesela Franz Schumann ve diğerlerinin *The Politics of Escalation in Vietnam*'da görülen Amerikan siyaseti yorumlarını kanıtlarla nasıl destekleyeceğidir. Belge arşivi kamuya açık bulguların Amerikan siyasetinin ana çizgisini belirlemek için yeterli olduğunu gösterir. Bu belgelerin, kapsamlı bir saldırı savaşı açmayı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesi konusundaki hükümlerini ihlal edecek bir komploya ilişkin dolaysız bulgular sağladığı görülecektir. Bkz. 1. bölüm.

- 6 Taylor'ın bu değerlendirmeyi şimdi de kabul edip etmediği tam olarak açık değildir.
- 7 ABD, Vietnam sorununu Ocak 1966'da resmen Güvenlik Konseyi'ne götürdü (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, *Official Records*, c. 21, ek. Ocak-Mart [S/7105], 1966, s. 105). Bundan önce ABD, konseyden Ağustos 1964'te (sözde) Tonkin Körfezi olayını ele almasını istedi (*Official Records*, c. 19, ek Temmuz-Eylül [S/6174], 1964. s. 135) ve Şubat 1965'te, Güney ve Kuzey Vietnam'da Amerikan bombardımanının keskin bir tırmanış göstermesinden sonra, raporlar gönderdi (*Official Records*, c. 20, ek Ocak-Mart [S/6174], 1965, s. 43). Bkz. "The Legality of U.S. Participation in Defense of Viet-Nam," *U.S. Department of State Bulletin*, c. 54 (1966), yeni bs. Richard A. Falk, der., *The Vietnam War and International Law* içinde, s. 583, 590 (bundan sonra *Falk-Vietnam* olarak geçecek). Doğrudan ABD askeri girişimi 1961-1962'de başladı.
- 8 Richard A. Falk, "International Law and the United States Role in Viet Nam: A Response to Professor Moore," *Yale Law Journal*, c. 76 (1967), s. 1051, 1130 n.80, yeniden bs. *Falk-Vietnam* içinde, s. 445, 480 n. 80.
- 9 Thomas J. Farer, "Intervention in Civil Wars: A Modest Proposal," *Columbia Law Review*, c. 67 (1967), s. 266, 271, yeniden bs. *Falk-Vietnam* içinde, s. 509, 514.
- 10 Robert Scigliano, *South Vietnam*, s. 145. Scigliano Michigan Eyalet Üniversitesi Vietnam Danışma Grubu'nun bir üyesiydi.
- 11 Mesela bkz. George McT. Kahin ve John W. Lewis, *The United States in Vietnam*, s. 137.
- 12 Bernard Fall, *Street Without Joy*, s. 346.
- 13 *New York Times*, 10 Mart 1962; 17 Ekim 1962. %30 oranına helikopter uçuşları dahil değildir. 1964'ün başından itibaren ABD'nin Vietnam'da 248 helikopteri vardı; o yılın sonunda bu sayı 327 idi. Bkz. V. S. G. Sharp ve W. C. Westmoreland, *Report on the War in Vietnam (As of 30 June 1968)*, s. 85 (1968). Kıyaslandığında Fransızlar Nisan 1954'e kadar Hindicinde asla ondan fazla operasyonel helikopter bulundurmamışlardı (Fall, *Street Without Joy*, s. 242).
- 14 Robert Shaplen, *The Lost Revolution*, s. 170 vd. 1968'e kadar deltada hiçbir Kuzey Vietnamlı keşfedilmedi. 1960'ların başında Camau Yarımadası'ndaki sivillere yönelik Amerikan bombardımanı o sırada CIA ile hava kuvvetleri arasında irtibat sağlamakla görevli Albay Fletcher Prouty (emekli) tarafından doğrulanmıştır ("Review of the War," WNET-TV, Kanal 13, New York, 15 Şubat 1971). 1960'ların başında köylere yönelik Amerikan hava saldırıları muhabirler tarafından doğrulandı. Malcolm Browne (1961'den itibaren Vietnam'daki AP muhabiri) Amerikan hava saldırıları sırasında napalın ve ağır bombalarla vurulan köylere yaptığı ziyaretleri anlattı: "Sonucun iğrenç olduğu kuşku götürmez. Ne yazık ki Vietkong uçaktan atılan bombaların ya da napalmin, direkt vuruş olmadıkça işlemediği sığınaklar yapmakta usta. Fakat kulübeler yerlebir ve sivil can kaybı genel olarak yüksek. Çocukların ve bebeklerin alazlanmış cesetleri pazar yerlerinin enkazının orta yerinde acıklı yığınlar halinde duruyor" (*The New Face of War*, s. 118). Amerikan

- komutanlığı ve sivil liderliğin bunlardan haberdar olduğu kesindir. En açık bulgulara ulaşmak için Browne'ın kitabına Henry Cabot Lodge'un yazdığı giriş bölümü yeterlidir. Kendisi Vietnam'da iki dönem ABD Büyükelçisi olarak çalışmıştı. Şunu da belirtmek gerekir ki Tokyo Mahkemesi savaş suçlarından sorumlu olan kabine üyelerini tutsaklara yapılan muameleyle bağlantılı olarak yargıladı. Kabine üyeleri tutsaklara yapılan muameleyi biliyorlardı ve istifa etmeleri gerekirdi. Mahkeme tutanaklarının konuya ilişkin bölümleri için bkz. Erwin Knoll ve Judith N. McFadden, der., *War Crimes and the American Conscience*, s. 195.
- 15 Richard Tregaskis, *Vietnam Diary*, s. 108.
 - 16 Donald Robinson, "America's Air Guerillas-Will They Stop Future Vietnams?", *Parade*, 31 Ocak 1971 tarihli *Boston Sunday Globe*'ün eki. Bu değerlendirmeye göre, Kasım 1970'te Kuzey Vietnam'da, Son Tay yakınlarındaki terk edilmiş bir esir kampına karşı saldırıya geçen de SOF (Vietnam Paraşüt Birlikleri) idi.
 - 17 Amerikan hükümeti için bir propaganda uzmanından başka bir şey olmayan Douglas Pike bile, UKC'nin "Güney Vietnam'da kitle temelinde bir siyasi parti" oluşturduğunu ve 1964'te "balina küçük balığı yutacak" korkusuyla Amerikan destekli hükümetin UKC'yle koalisyon kurmayı düşündüğünü kabul eder (*Viet Cong*, s. 110, 361-2). Bir başka yerde Pike, 1963'te "Güney Vietnam nüfusunun belki de yarısının örtük biçimde UKC'yi desteklediği"ni değerlendirmiştir (*War, Peace, and the Viet Cong*, s. 6). Bkz. yukarıda s. 237. Büyük bir güç için müdahaleyi alkışlayacak bir hükümet kurmak elbette fazla zor değildir. Mesela, Çekoslovak Komünist Partisi'nin 14. Kongresi, ki 1966'dan beri "resmi olarak tanınan" ilk kongredir, 1968 Rus işgalini "alkışlar ve bağırışlar"la karşıladı (*Boston Globe*, Reuters, 26 Mayıs 1971).
 - 18 Bu örnekte, 1954 Cenevre Anlaşmaları'nın seçim hükmüne Güney Vietnam'da kurulan rejimin uymamasına ABD'nin destek vermesini kast ediyorum. Aynı şekilde Laos'ta Pathet Lao 1958 seçimlerinde beklenmedik bir zafer kazandığında (seçimleri sağa satmak için sergilenen kapsamlı Amerikan çabalarından sonra), ABD koalisyon hükümetinin yıkılmasında önemli bir rol oynadı. Bkz. Len Ackland, "No Place for Neutralism: The Eisenhower Administration and Laos," Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy, der., *Laos: War and Revolution* içinde; Jonathan Mirsky ve Stephen Stonefield, "The United States in Laos," Edward Friedman ve Mark Selden, der., *America's Asia* içinde, s. 253-323. Ayrıca bkz. bölüm 2, kısım I.
 - 19 Yasanın "kesinlikle böyle" olup olmadığı sorgulanmaya açıktır.
 - 20 Alıntılan Leo Goodstadt, "Might and Right," *Far Eastern Economic Review*, 10 Nisan 1971, s. 22. Goodstadt "fiziksel güç Mao için daima en iyi ikinci seçenektir."
 - 21 Pike, *Viet Cong*, s. 91-2. Pike, daha sonra "silahlı mücadele Vietnam Hükümeti'nin dayattığı bir mecburiyetti; UKC hayatta kalmak için karşı güç kullanmak zorunda kaldı" gözleminde bulundu (s. 101).
 - 22 Truong Chinh, *La résistance vaincra*, alıntılan Fall, *Street Without Joy* içinde, s. 372-3 (çeviri Fall tarafından yapılmış).

- 23 Fall, *Street Without Joy*, s. 372-3.
- 24 Japonya'nın 1930'lardaki belirgin biçimde savunmacı ve idealist dürtüleri için bkz. *American Power and the New Mandarins*'in 2. bölümündeki göndermeler, s. 176-7, 179-84, 189-90, 193-202.
- 25 Bu konuda Amerikan masumiyeti tam tersine Britanyalı müttefikimizin masumiyetiyle aşılmıştır. Mesela, *Far Eastern Economic Review*'un genellikle makul bir gazeteci olan isimsiz haftalık köşe yazarı (muhtemelen editör) şöyle yazıyor: "Zihin açıklığı olan herkesin malumudur ki, Vietnam'a Amerikan müdahalesinin etkileri her ne olursa olsun, bu eylem en idealist dürtülerle ve en iyi niyetlerle gerçekleştirildi. . . . ABD'nin Vietnam'da emperyalist niyetlerle bulunduğunu iddia etmek . . . tam bir saçmalaktır" ("Gezginin Masalları" sütunu, *Far Eastern Economic Review*, 20 Şubat 1971). Tam aksini gösteren bol miktarda kanıt olmasına rağmen, dünya tarihinde ABD'nin bu bakımdan benzersiz olduğu makul biçimde öne sürülebilir, fakat bu müphem yargının kesinliğinde ısrar etmek sadece bir histeri biçimidir. Köşe yazarı, aynı zamanda, "bağımlı" bilim insanlarının aksine *Review*'un tarafsızlığını kanıtlamaktadır: Böylece *Review*, yazarın iddiasına göre, "[Amerikan] stratejisi ya da siyasetinde hata olarak gördüğü şeyleri eleştirmek"te ya da "Vietkong vahşetine sert saldırılar" yayımlamakta duraksamaz. Tam bir tarafsızlık. Yazar "My Lai katliamına katılan askerlere sempatik bir anlayışla yaklaşan az sayıda yazıdan birine" yer verecek kadar "incelikli" olduğu için kendisiyle gurur duymaktadır. Bu arada, bizzat kınadığı, Amerikan barış hareketinin neredeyse bir bütün olarak aynı tutumu benimsemiş olduğundan hiç söz etmez ve sahadaki askerlerin eylemlerini planlayıcıların her türlü tehditten uzak olan hesaplanmış kararlarından ayırma yeteneğindeki incelikle şan kazandıran bir şey yoktur.
- 26 Fall, *Street Without Joy*, s. 373. Bunun 1960'ların başında, Taylor'ın "Vietnam'daki Amerikan müdahalesini Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ruhuna uygun bir saldırı-önleme girişimi olarak desteklediği" (s. 206) sırada yazılmış olmasına dikkat edin. Bu çalışmanın ortaya çıkmasından üç yıl sonra, Savunma Bakanı McNamara Kongre'nin önünde Vietkong ve Kuzey Vietnamlıların "her türlü pratik amaç bakımından, Güney Vietnam'ın tamamında tek bir tekerlekli araç olmaksızın faaliyet göstermekte" olduklarını doğruladı. Bkz. Senatör Proxmire'in ifadesi, *Congressional Record*, c. 177 (5 Nisan 1971), s. S4585.
- 27 Fall, *Street Without Joy*, s. 378.
- 28 *Ottawa Citizen*'de yer alan röportaj, 12 Ocak 1970. Quang Ngai hastanesinde çalışan bir Amerikalı, My Lai'den bir yıl önce, 1967'de sivil savaş kayıplarının yaklaşık %70'ine Amerikan ve müttefik bombardımanının neden olduğunu değerlendirdi. Kurbanların ulaşabileceği hastane az çok Amerikan denetimindeki bir bölgede bulunuyordu. Alıntılar ve göndermeler için bkz. Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, s. 284 ve *At War with Asia*, s. 270-1.
- 29 *New York Times*, 25 Mayıs 1971. Burada, gerçekleşmesinden bir yıl sonra olayı savunma bakanına bildiren Vietnam gazisi Ronald L. Ridenhour'a

gönderme yapılmaktadır. Olay önce, o sırada bilinmeyen ve tartışılmayan diğer pek çok olayla birlikte, UKC tarafından kaydedildi. Ayrıntılar 15 Haziran 1969'de Paris'te açıklandı, fakat Batı medyası tarafından görmezden gelindi. Bu konuda sert bir değerlendirme için bkz. Erich Wulff, "Le Crime de Song My: Avec les félicitations du commandant en chef," *Africasia* [Paris], 26 Nisan-9 Mayıs 1971. Wulff, altı yıldır Vietnam'da olan, 1967'de Russell Mahkemesi'nin önünde "yeni 'Ouradours ve Lidices'"le ilgili tanıklıkta bulunan Batı Almanyalı bir hekimdir. Verdiği ifade için bkz. "A Doctor Reports from South Vietnam—Testimony by Erich Wulff," John Duffrett, der., *Against the Crime of Silence*.

- 30 *New York Times*, 29 Nisan 1971; *Boston Globe*, 10 Mayıs 1971. Dillum Komitesi Oturumları'nın tutanakları (1972) Vintage Books tarafından yayımlanmıştır (Citizens' Commission of Inquiry, *The Dillums Committee Hearings on War Crimes in Vietnam*).
- 31 *Congressional Record*, c. 177 (1971), s. E2826-2900. 1972'de Beacon Press tarafından yayımlandı (Savaşa Karşı Vietnam Gazileri, der., *The Winter Soldier Investigation*).
- 32 *New York Times*, 26 Nisan 1972.
- 33 E. Opton'un ifadesi, Knoll ve McFadden, *War Crimes* içinde, s. 114.
- 34 R. W. Apple, "Calley: The Real Guilt," *New Statesman*, 2 Nisan 1971, s. 449. Nüfusun erken boşaltılmasının baskıcı karakteri Amerikan komutanlığı tarafından gayet iyi kavranmıştı. Sharp ve Westmoreland, Mart 1962'de ilk Stratejik Köy Programı'nın "atalarından kalma topraklarına güçlü bağlılıklarına aldırış edilmeksizin köylülerin mecburi iskânını kapsadığı"nı yazmıştı (*Report on the War in Vietnam*, s. 79). Bu rapor, genellikle yapılanları mazur gösterme çabasından ibarettir ve bence Amerikan askeri girişiminin ayrıntılarını vermek dışında ciddiye alınmamalıdır.
- 35 Apple, "Calley: The Real Guilt," s. 34.
- 36 Zaman zaman işitilen bu açıklama, özgün olarak Samuel P. Huntington tarafından ("The Bases of Accommodation," *Foreign Affairs*, c. 46, no. 4 [1968]) ortaya atılmış olduğuna inansak bile, gayet saçmadır. Huntington'ın makalesi Hindîçin'in kırsal kesiminde Amerikan bombardımanının muazzam bir tırmanış göstermesinden önce ortaya çıktı. Fakat milyonlarca ton bombanın ve binlerce kilometrekare alanı çoraklaştırma uygulamasının etkilerinin öngörülebileceğine inanmak zor olsa da, bu 1968'in ortalarında kesinlikle biliniyordu. Aynı sinik iddia Güney Vietnam'da "pasifikisasyon" uygulamasının kıdemli ABD'li danışmanı Yarbay John Paul Vann (emekli) tarafından da ortaya atıldı (bkz. aşağıda s. 255-256). *Newsweek*'te (20 Ocak 1969) kendisinden yapılan bir alıntıda şöyle diyordu: "Gerilla savaşına geri dönüşü olmayan bir çözüm bulduk-kentleşme" (alıntılayan L. A. G. Moss ve Z. M. Shalizi, "War and Urbanization in Indochina," Jonathan S. Grant ve diğerleri, der., *Cambodia: The Widening War in Indochina* içinde, s. 192).
- 37 Sheehan, "Should We Have War Crimes Trials?"
- 38 Krş. yukarıda not 36.
- 39 Sheehan, "Should We Have War Crimes Trials?"

- 40 *New York Times*, 6 Nisan 1971. Alıntılar ve bilgi haberden alınmıştır. Geri kalanı için bkz. Henry Kamm, *New York Times*, 15 Kasım 1969 ve American Friends Service Committee'nin bir White Paper'ı (5 Mayıs 1969). İkincisi sahadaki Vietnamlı tarım işçileriyle ilgili haberlere yer verir.
- 41 Fall, *Street Without Joy*.
- 42 İç siyasi kaygıların yıkıcı ateş gücü ihtiyacını gereksiz kılmak için Vietnam'ın yeterince Amerikan askeriyle doldurulmasını başkan için imkânsız hale getirdiği öne sürülebiliyordu. Ancak Fransızların Vietnam'a asla zorunlu askerlik hizmeti yapanları göndermediğini ve bütün Hindicinde yaklaşık 70.000'den fazla Fransız askeri bulunmadığını hatırlayın. Fransız askeri gücüne ilişkin göndermeler için bkz. 1. bölüm, not 4. Vietnam'daki Amerikan savaşı, bir sömürge savaşı için gerekli olacak ölçüde nizami asker kullanılmasının kamuoyu tarafından bir süre kadar hoş görülmesi bakımından, benzersiz olmasa da, olağanüstüydü.
- 43 Bkz. aşağıda not 46.
- 44 Arthur Westling, "Poisoning Plants for Peace," *Friends Journal*, c. 16 (1970). Metinde yer alan sayılar bu makaleden ve aşağıda not 45'te belirtilen kaynaktan alınmıştır.
- 45 Arthur Westling, "Ecocide in Indochina," *Natural History*, Mart 1971.
- 46 Ngo Vinh Long, "Leaf Abscission," Barry Weisberg, der., *Ecocide in Indochina* içinde, s. 54. Ürün imhasının o sırada nüfusu zorla stratejik köylere aktarmak için yapıldığı bildirilmektedir.
- Thoi-Bao Ga*'da (Cambridge, Mass.'ta yayımlanan bir Vietnamlı öğrenci gazetesi) Long, 12 Kasım 1970 tarihli Saygon gazetesi *Tin Sang*'a göre, Vietnam Hükümeti Tarım Komitesi Başkanı'nın Amerikan kimyasal yaprak dökücülerin Güney Vietnam'daki tarım alanlarının yaklaşık %60'ını tahrip etmiş olduğunu bildirdiğini yazar. Saygon gazetesi *Duoc Nha Nam*'ın 9 Mart 1971 tarihli sayısında bildirildiğine göre, Güney Vietnam 1970'te, Long'un değerlendirmesine göre ABD'den beş milyon insanı doyurmaya yetecek miktarda, yarım milyon metrik ton pirinç ithal etmiştir. Buna rağmen gazeteciler ve diğer gözlemciler yaygın bir kıtlık, hatta açlık olduğunu bildirmektedirler (*Thoi-Bao Ga*, Mart-Nisan 1971, s. 6).
- Daha önceleri *Science* dergisi muhabiri olan bir *Los Angeles Times* muhabiri, Bryce Nelson, AAAS Herbisit Değerlendirme Komisyonu'nun daha önce yayımlanmamış bir raporunda herbisit kontaminasyonu nedeniyle sulama ve içme suyuna maruz kalan doksan kişinin dört aylık bir dönem (Eylül-Aralık 1970) içinde ölümünün bildirildiğini kaydeder (*Village Voice*, 28 Ocak 1971). Güney Vietnam'da dört yıl kalan eski bir IVS çalışanı Can Tho ve Tay Ninh eyaletlerinde tahıl alanları tahrip edilmiş çiftçilerle "pek çok kez karşılaştığı"nı bildirmektedir. Kendisi aynı zamanda Tay Ninh Hastanesi'nde "yüzleri, kol ve bacakları fosforla ağır derecede yanmış" hastalar ve Mekong Deltası'ndaki hastanelerde "yaralı, kolu bacağı olmayan çocuklar" gördüğünü bildirmiştir (Roger Montgomery'den editöre mektup, *New York Times*, 22 Ocak 1971), Bkz. 1. bölüm, not 10.
- 47 Richard Dudman, *Forty Days with the Enemy*, s. 69.

- 48 Bkz. *New York Times*, 22 Nisan 1971; *Boston Globe*, 16 Nisan 1971; *Boston Globe*, 23 Nisan 1971. Ayrıca bkz. *Congressional Record*, c. 117 (18 Şubat 1971), Temsilciler Meclisi üyesi McCloskey'in resmi ifadesi, s. H794-800. Ayrıca 2. bölüm, 1. kısım.
- 49 *Congressional Record*, c. 117 (1971), s. H796. Quang Ngai ve Quang Tin eyaletleriyle ilgili benzer raporlar 1968'de hava savaşının muazzam bir tırmanma göstermesinden önce, 1967'de verilmişti (Jonathan Schell, *The Military Half*).
- 50 *The Law of Land Warfare*, Department of the Army Field Manual FM 27-10 (1956), s. 18, par. 37.
- 51 Wisconsin Üniversitesi hukuk profesörü, daha önce ABD Silah Denetim ve Silahsızlanma Şubesi Baş Hukuk Danışmanı George Bunn'un tebliği, "The Broad Implications of the Continued Use of Herbicides in Southeast Asia," AAAS Yıllık Toplantısı, 29 Aralık 1970, teksirle çoğaltılmış metin.
- 52 William A. Nighswonger, *Rural Pacification in Vietnam*.
- 53 Tartışma için bkz. Jeffrey Race, "How They Won," *Asian Survey*, Ağustos 1970; Robert L. Sansom, *The Economics of Insurgency in the Mekong Delta of Vietnam*. Race, ABD ordusundayken Saygon'un güneyindeki Long An Eyaleti muntika şefinin danışmanıydı. Sansom hava kuvvetlerinde yüzbaşıydı ve Ulusal Güvenlik Konseyi yönetiminin üyesiydi. UKC denetimindeki bölgeleri ziyaret eden komünist olmayan muhabirler önemli bulgular sağlamaktadırlar. Bkz. Jacques Doyon'un haberi, alıntılanan Asyalı Kaygılı Bilim İnsanları Komitesi, *The Indochine Story* içinde, s. 36. Ayrıca bkz. Kat-suichi Honda, *The National Liberation Front ve Vietnam: A Voice from the Villages* (Honda'nın makalelerinden oluşan derlemeler; Japon gazetesi *Asahi Shimbun*'dan 1967'de özel olarak çevrilip yeniden basıldı). Ayrıca bkz. 1. bölüm, not 215'teki göndermeler. Mültecilere göre Pathet Lao programları için bkz. Adams ve McCoy, *Laos* içindeki sözlü mülakatlar, s. 451-9 ve Noam Chomsky, *At War with Asia*, s. 239. Ayrıca bkz. Mark Selden, "People's War and the Transformation of Peasant Society," Selden ve Friedman, *America's Asia* içinde, 2. bölüm, 1. kısım, yukarıda.
- 54 Robert Shaplen, "The Challenge Ahead," *Columbia Journalism Review*, c. 9, no.4, 1970-1.
- 55 Bazı tartışma ve göndermeler için bkz. Edward S. Herman, *Atrocities in Vietnam*, 2. bölüm. Bütün bunlar o sırada gayet iyi biliniyordu. Örn. bkz., R. W. Lindholm, der., *Vietnam: The First Five Years*.
- 56 Örn. Japon işbirlikçilerine karşı Çin ulusalcı şiddetiyle ilgili ifadeler için bkz. Noam Chomsky, *Problems of Knowledge and Freedom*, s. 95.
- 57 UKC'nin şiddet kullanımı hakkında bkz. Douglas Pike'in, yukarıda s. 240'daki yorumları ve Jeffrey Race'in *War Comes to Long An*'daki daha ayrıntılı analizi.
- 58 Görelî ölçek değerlendirme çabası için bkz. Herman, *Atrocities in Vietnam*.
- 59 Don Oberdorfer, *Tet*, s. 201.
- 60 Len Ackland, "Hue," yayımlanmamış metin, Oberdorfer'in kullandığı kaynaklardan biri. Diğerlerinin sık ve gevşek biçimde rakamlarla oynadıkları

kestirilebilir. Çok şey bilen gazeteci Donald Kirk “yaklaşık 4.000 yurttaşın ABD güçlerinin Kuzey Vietnamlıları kalenin dışına sürmeden önce . . . 28 gün ev ev süren çatışmaların ardından katledildiğini” ve 4.000 kişinin tamamının Kuzey Vietnamlılar tarafından katledildiğini bildirir (*Chicago Tribune*, 4 Mayıs 1972). Sir Robert Thomson komünistlerin 5.700 kişiyi infaz ettiklerini ve “ele geçirilen dokümanlardan komünistlerin bu sayıdan hoşnut olmadıklarının, yeterince insan öldürmemekten şikâyet ettiklerinin” anlaşıldığını iddia eder (*New York Times*, 15 Haziran 1972). Bu türden dokümanlar, hatta Kasım 1969’da My Lai olayının açığa çıkmasından hemen sonra gizemli biçimde keşfedilen ve bir buçuk yıl sonra güya “kaybolan” “ele geçirilen dokümanlar” hiçbir zaman var olmadı. Senatör William Saxbe sonunda “Kuzey Vietnamlılar”ın öldürdüğü insan sayısının 7.000’den az olmadığına karar verdi. Bu sayı savaş sırasında çeşitli sebeplerden ölenlerin toplam sayısından çok daha fazlaydı (*Congressional Record*, 3 Mayıs 1972).

- 61 Bu arada Oberdorfer, My Lai’de “yüz kadar sivil”in öldürüldüğünü Seymour Hersh’ün, ölü sayısını yaklaşık 400-500 olarak değerlendiren *My Lai 4*’üne bir kaynak olarak göndermede bulunarak bildirir.
- 62 Oriana Fallaci, “Working Up to Killing,” *Washington Monthly*, Şubat 1972.
- 63 Richard West, *New Statesman*, 28 Ocak 1972.
- 64 Philip Jones Griffiths, *Vietnam Inc.*, s. 137. Griffiths’in kitabı Hue’de süren savaşın resimlerini içerir. Yukarıda belirtilmeyen göndermeler dahil olmak üzere her iki katliama ilişkin tartışma ve kınamalar için bkz. N. Chomsky, *At War With Asia*, s. 295-6 ve Herman, *Atrocities in Vietnam*.
- 65 Bkz. yukarıda not 53.
- 66 Bende ki kopyası başlıksız olan bu rapor 1971’de Vann tarafından Avustralyalı sosyal psikolog Alex Carey’ye bizzat verildi. Carey, özellikle Vietnam’da Avustralya’nın oynadığı rolü araştırmıştı. Bkz. Carey’nin dikkatle belgelenen broşürü, *Australian Atrocities in Vietnam* 1-19 (tarisiz). Carey, bu broşürde “Hitler’in ve Gestapo’nun standartlarına çekilişimiz” dediği şeyi betimlemektedir.
- 67 Bkz. yukarıda not 55.
- 68 Robert W. Komer, “Impact of Pacification on Insurgency in South Vietnam,” *Journal of International Affairs*, c. 25, no. 1 (1971). Doğrudan Amerikan işgalini ve Şubat 1965’te Güney’e yönelik bombardımanın tırmandırılmasını kastetmektedir.
- 69 Agy. Richard Falk’un siyasi meşruluk iddiasının önemli bir unsuru olarak yönetme kapasitesiyle ilgili, yukarıda s. 237’de geçen sözlerini hatırlayalım.
- 70 Komer, “Impact of Pacification.” Şunu kaydetmek gerekir ki bu yardımsever emperyalistler öne sürdükleri çekincelere rağmen, kasvetli sonuçlar ortaya çıktığında bile kendilerini ABD siyasetlerinden ayırmadılar. Bkz. yukarıda not 14.
- 71 Phoenix programı “pek çok kişinin Vietkong’un ayaklanma yeteneklerinin temel unsuru olarak gördüğü gizli örgütün siyasi-idari aygıtını devre dışı bırakmayı amaçlıyor” idi (Komer, “Impact of Pacification”). “Devre dışı bırakmak” aygıt mensuplarını “katletmek ya da esir almak” anlamına geliyordu.

“Devre dışı” bırakılanların sayısına ilişkin değerlendirmeler değişmektedir. Pasifikasyondan sorumlu esas ABD görevlisi olan ABD Büyükelçi Yardımcısı William E. Colby, Senato Dış İlişkiler Komitesi’nin önünde 1969’da 20.000 civarında insanın “devre dışı” bırakıldığını, bunların 6.187’sinin öldürüldüğünü doğruladı. Buna karşılık Saygon hükümeti 1969’da “düşman” tarafından 4.619 sivilin öldürüldüğünü iddia etmektedir. Phoenix programı kuşkusuz Amerikan-Vietnam Hükümeti güçlerinin birlikte öldürdükleri sivillerin sadece küçük bir bölümünü açıklamaktadır. Güney Vietnam’da eski bir IVS çalışanı ve RAND hesabına çalışan bir ekip lideri ve analist olan Len Ackland, Phoenix programının sivilleri, “Siyasi partiye, Ulusal Kurtuluş Cephesi’ne, vergi toplayıcısı, yazıcı, postacı vs. olarak hizmet eden insanlar”ı kaçırmak ya da öldürmek için tasarlandığına işaret eder. Göndermeler ve başka belgeler için bkz. N. Chomsky, *At War with Asia*, s. 301-2; Herman, *Atrocities in Vietnam*, s. 46-47. Ayrıca bkz. yukarıda s. 141-142, 453-454.

72 Bkz. yukarıda not 66.

73 “Güney Vietnam’ın özerkliği” sözü, Amerikan siyaset terminolojisinde Güney Vietnam’ın komünist olmayan bir hükümet tarafından yönetildiğini anlatmak için kullanılan bir paroladır. UKC’nin, Güney Vietnam, Los ve Kamboçya’nın tarafsızlığı için çağrı yapan 1962 tarihli siyasi programı ABD’de genellikle görmezden gelinir–hatta yok sayılır. Bunun bir kandırma olduğu söylenebilirse de ABD’nin bu kuşku nedeniyle tek taraflı bir askeri güç kullanma yetkisine sahip olduğu söylenemez.

74 Bu, Güney Vietnam’ın komünist olmayan Amerikan dayatması bir hükümet tarafından yönetilmesi gerektiğine dair ifade edilemeyen düşüncenin başka biçimde dile getirilmesidir. Goodwin bunun farkındadır, ve bu kitapta açıklandığı gibi, o zaman bile isyan fazlasıyla yereldir.

75 Richard Goodwin, *Triumph or Tragedy*, s. 38. İlgili görüşlere ilişkin pek çok ifade için bkz. N. Chomsky, *American Power and the New Mandarins*’deki alıntı ve göndermeler, 3. bölüm, “The Logic of Withdrawal,” s. 221-94.

76 *New York Times*, 24 Mayıs 1971.

77 Agy. Bkz. yukarıda not 71 (William Colby’nin tanımı).

78 Ekim 1937’de Başkan Manuel Quezon “zenginler gösterişli bir lüks içinde yaşamakta” iken “toprağı işleyen ya da fabrikalarda çalışan erkekler ve kadınlar İspanyol rejimi dönemine kıyasla daha iyi durumda değiller. . . . Otuz beş yıllık Amerikan rejimi ona sadece hayal kırıklığı ve bazen de umutsuzluk getirmiştir” (G. E. Taylor, *The Philippines and United States*, s. 21). Taylor 1930’ların sonundaki yargı ve sonuçları doğrulamak için bazı bilgiler verir: “Halk kitlesi [Amerikan işgali] öncesinden daha kötü durumda olabilirdi” (s. 85). 1950 tarihli Bell raporu, gelir eşitsizliklerinin dikkati çekecek düzeyde olduğunu, ortalama hayat standardının savaş öncesi düzeye ulaşmadığını ortaya koyuyordu (s. 137).

Filipinler’deki USAID Misyonu’nun direktörü Wesley D. Haraldson 25 Nisan 1967 tarihinde bir Meclis altkomitesinin önünde, ortalama bir çiftçinin içinde bulunduğu koşulların “son elli yıl içinde değişmediği”ni doğruladı; “Son on yıl içinde zenginler daha zengin, yoksullar ise daha yoksul hale gel-

- di" (Haraldson, alıntılanan Hernando J. Abaya, *The Untold Philippine Story*, s. 360).
- 79 Phi-Van, "The Peasants (Dan Que)," Ngo Vinh Long'un *Before the August Revolution*'ına ek.
- 80 Örn. bkz. Vietnam'a Yönelik Amerikan Siyaseti Üzerine Hukukçular Komitesi, *Vietnam and International Law*. Ayrıca bkz. *Falk-Vietnam*'da yer alan çeşitli yazılar. Taylor'ın kitabından sonra ortaya çıkan en yeni araştırma William L. Standart'ın *Aggression: Our Asian Disaster*'ıdır. Ayrıca bkz. 1. bölüm, III. ve VI. kısımlar (5. ve 6. altbölümler).
- 81 Chester Cooper, *The Lost Crusade*, s. 276-7. Vurgular eklendi.
- 82 Ayrıntılar için bkz. Theodore Draper, *Abuse of Power*, s. 73-82. Draper'in Güney'de bulunan Kuzey Vietnam birliğine ilişkin yönetimden gelen iddialara yönelttiği ağır eleştiriye hiçbir tepki gelmemiştir. Şaşırtıcı iç çelişkiler hükümetin inandırıcı olmadığını göstermeye yeter. Ayrıca bkz. yukarıda not 80. Bu Kuzey Vietnam birliğinin, düzenli Kuzey Vietnam bombardımanının başlamasından iki buçuk ay ve muhtemelen asla gerçekleşmemiş olan bir olaya "misilleme" olarak Kuzey Vietnam'daki stratejik hedeflerin ilk kez bombalanmasından sekiz buçuk ay sonra güya keşfedildiğini hatırlayınız. Hükümetin Laos ve Kamboçya'da Kuzey Vietnam saldırganlığı hakkındaki iddiaları artık inandırıcı değildir. Bkz. 2. bölüm.
- 83 Cooper, *Lost Crusade*, s. 264-5.
- 84 I. F. Stone, "A Reply to the White Paper," *I. F. Stone's Weekly*, 8 Mart 1965.
- 85 "Uluslararası Denetim Komisyonu'nun raporlarından 28 Şubat 1961'den itibaren Güney'e karşı yaklaşık 154 ihlal, Kuzey'e karşı ise sadece bir ihlal kaydedildiği anlaşılmaktadır" (Scigliano, *South Vietnam*, s. 154). Scigliano Kuzey'in "daha keskin ya da sinsi" olma avantajından yararlandığını ve "Uluslararası Denetim Komisyonu (UDK) ekiplerinin kendi görevlerini yapma konusunda sergiledikleri yetersizliğin . . . Kuzey'de Güney Vietnam'dan daha fazla olduğunu" öne sürer (s. 155). Ne var ki bir UDK raporunda şöyle denilmektedir: "Önceki paragraflardan anlaşıldığı gibi, her iki tarafın komisyona sağladığı işbirliğinin derecesi aynı olmamıştır. Komisyon Kuzey Vietnam'da zorluk çekerken, bu zorlukların en önemli bölümü Güney Vietnam'da ortaya çıkmıştır" (International Control Commission, *Sixth Interim Report of the International Commission for Supervision and Control in Vietnam*, Kmt. No. 31, s. 26-31, yeniden bs. Marvin E. Gettleman, der., *Viet Nam: History, Documents and Opinions* içinde, s. 170-2. Kuzey ve Güney Vietnam'ın Cenevre Anlaşmaları'yla ilgili yükümlülükleri için bkz. Daniel G. Partan, "Legal Aspects of the Vietnam Conflict," *Falk-Vietnam* içinde, s. 201, 209-16.
- 86 Bernard Fall, "Vietnam: The Agonizing Reappraisal," *Current History*, Şubat 1965. Daha fazla gönderme için bkz. N. Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, s. 242-3, 281-2. Daha fazla doğrulama için bkz. Joseph Zaslloff, *Political Motivation of the Viet Cong*, RAND Memorandum RM-4703-2-ISA/ARPA (Mayıs 1968), s. 124. Pentagon Belgeleri'nden bu eylemlerin 1954'te başladığını artık biliyoruz.

- 87 Bkz. yukarıda not 80.
- 88 Taylor'ın bu konuya yaptığı tek gönderme farklı bir bağlamda şöyledir: "Güney Vietnam'a yüz binlerce asker gönderdiğimiz, Kuzey Vietnam'ı bombaladığımız ve Kamboçya'ya yürüdüğümüz zaman, ulusal liderlerimiz Hitler ve generallerinin yaptıkları kadar saldırgan savaşı başlatmaktan suçlu muydular .. ?" (s. 59). Bu soru bir daha ortaya atılmaz.
- 89 Thomas M. Franck, "Who Killed Article 2(4)? or: Changing Norms Governing the Use of Force by States," *American Journal of International Law*, c. 64, no. 4 (1970).
- 90 Bernard Fall, *Last Reflections on a War*, s. 276.
- 91 Franck, "Who Killed Article 2(4)?"
- 92 Bu olasılığa ilişkin yeni bir tartışma için bkz. Walter Goldstein, "The American Political System and the Next Vietnam," *Journal of International Affairs*, c. 25, no.1 (1971).
- 93 George W. Grayson Jr., *Washington Post*, 10 Ocak 1971. Grayson, William and Mary College'da yardımcı profesör, Latin Amerika siyaseti ve devrim teorisi uzmanıdır.
- 94 Meclis Tahsisatlar Komitesi'nin bir altkomitesinde Savunma Bakanlığı tahsisatlarıyla ilgili oturum, 1963, alıntılaman M. Klare, "The Pentagon's Counterrinsurgency Research Infrastructure," *NACLA Newsletter*, c. 4, no. 9 (1971).
- 95 1964 gibi erken bir tarihte Malcolm Browne de aynı noktaya işaret eder (*The New Face of War*, s. xi).
- 96 Gall, "Guerilla Movements in Latin America," *New York Times*, 28 Mart 1971. Gall, kampanyanın liderinin Guatemala'ya başkan seçildiğine işaret eder. Bu rejim ülke tarihinde görülen en vahşi rejimdir. 1971 yılında komünist olmayan yasal muhalefetin üyeleri dahil çok sayıda insan öldürüldü.
- 97 Agy. Ayrıca bkz. yukarıda not 16. Geçerken belirtelim, bu operasyonlar dünya çapındadır. Aynı rapora göre, Albay Fletcher Prouty, SOF'un oluşumundan önce hava kuvvetleri-CIA birliklerinin Tibetli kabile üyelerini savaş eğitimi vermek için Colorado'ya götürüp tekrar Tibet'e getirdiğini, böylece sayıları 42.000'i bulan bir direniş gücünün oluşturulduğunu söyler. Robinson ayrıca onların Tayland'daki Amerikan karşıyapılanma operasyonlarının bir parçasını oluşturduklarını ve Suudi Arabistan'da, hatta Kuzey Kore'de görev yaptıklarını bildirir.
- 98 Marcel Neidergang, "Violence et terreur," *Le Monde*, 19 Ocak 1968.
- 99 Özellikle bkz. Henry Kissinger, *Nuclear Weapons and American Foreign Policy*, s. 132-233; *The Necessity for Choice*, s. 57-98. Kissinger, büyük güç çatışması çerçevesinde "sınırlı savaş stratejisi"ni tartışır. Eğer kendimize bu "sınırlı savaşlar"ın nerede verileceğini soracak olursak, farklı bir yorum ortaya çıkar. Aslında, süpergüçlerin her biri kendi imparatorluğunun sınırları içinde hegemonyasını muhafaza etme çabalarını rakibinin aynı yöndeki çabalarından farklı bir ilkenin (özgürlük, sosyalizm) savunulması olarak yorumlar. Bu bakımdan, soğuk savaş kendi halklarını emperyal hâkimiyeti sürdürmek için gösterdikleri pahalı ve tehlikeli çabaların arkasında seferber etmek için hayranlık verici bir propaganda aygıtı olarak, süpergüçlerin li-

derliğine hizmet etmiştir. Örn. bkz. Franck, "Who Killed Article 2(4)?" ve 1. bölüm, V. kısım.

BÖLÜM 4: HİNDİÇİN: BİR SONRAKİ EVRE

Bu yazı, Mayıs 1972 tarihli *Ramparts*'ta yer alan makalenin genişletilmiş halidir.

- 1 T. D. Allman, "Once More for Victory," *Far Eastern Economic Review*, 19 Şubat 1972.
- 2 Bkz. George McT. Kahin, "Nixon's Peace Plan," *New Republic*, 12 Şubat 1972; I. F. Stone, "The Hidden Traps in Nixon's Peace Plan," *New York Review of Books*, 9 Mart 1972; N. Chomsky, "Nixon's Peace Offer," *Ramparts*, Nisan 1972.
- 3 Gloria Emerson, *New York Times*, 10 Ekim 1971.
- 4 Jacques Decornoy, *Le Monde Weekly* (İngilizce) 24 Şubat 1971; *Le Monde*, 9 Şubat. Bkz. Michael Morrow, Dispatch News Service International, 4 Mayıs 1971. Benoit raporu belki de David Francis'in tartıştığı rapordur, *Christian Science Monitor*, 12 Ocak 1971.
- 5 Bruce Nussbaum, "Aid Watershed in 1972," *Far Eastern Economic Review*, 3 Temmuz 1971.
- 6 Sayılar *NACLA Newsletter*'den alınmıştır, c. 5, no.6 (1971); Herbert K. May, *The Effects of United States and Other Foreign Investments in Latin America*.
- 7 Elena de la Souchère, "République dominicaine: le néo-trujillisme s'appuie sur le terrorisme militaire," *Le Monde diplomatique*, Mart 1972. Durum on yıl önce serbestleşen Guatemala'dakinden farklı değildir. Bkz. Susanne Bodenheimer, "Inside a State of Siege: Legalized Murder in Guatemala," *Ramparts*, Haziran 1974.
- 8 Bu ve burada tartışılan diğer ilgili sorunlar için bkz. Jon Halliday ve Gavan McCormack, *Japanese Imperialism Today*.
- 9 Örn. bkz. Jean Egan, "South Korea: Time to Face Facts," *Far Eastern Economic Review*, 15 Ocak 1972.
- 10 Jon Unger, "Life in Canton," Dispatch News Service International, 10 Ocak 1972.
- 11 Timothy ve Leslie Nulty, "Pakistan: The Busy Bee Route to Development," *Trans-action*, Şubat 1971.
- 12 Herbert Feldman, "Aid as Imperialism?," *International Affairs*, c. 43, no.2 (1967). Bkz. bu bağlamda, "Southeast Asia in Turmoil," *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, c. 4, no. 1 (1972).
- 13 Amerikalı bir petrol jeologu, alıntılan Ralph Lombardi, "Let Bidding Commence," *Far Eastern Economic Review*, 5 Şubat 1972. Açık deniz araştırmalarının 1966'da başladığını belirtmektedir. Arkaplan için bkz. Malcolm Caldwell'in önemli makalesi, "Oil and Imperialism in East Asia," *Journal of Contemporary Asia*, c. 1, no. 3 (1971).
- 14 T.D. Allman, "Search in Earnest," *Far Eastern Economic Review*, 24 Temmuz 1971.

- 15 ABD hükümetinin ayın trafiğine karışmasının da aynı bağlam içinde anlaşılabilirliği öne sürülmüştür. Bkz. Frank Browning ve Banning Garrett, "The New Opium War," *Ramparts*, Mayıs 1971; David Feingold, "Opium and Politics in Laos," Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy, der., *Laos: War and Revolution* içinde. Ayrıca bkz. Peter Dale Scott, *The War Conspiracy*, 8. bölüm. Bu sorunun bütününe ilişkin kapsamlı bir çalışma için bkz. Alfred W. McCoy, *The Politics of Heroin in Southern Asia*.
- 16 Rutherford Poats, Uzakdoğu'ya Yardım Yöneticisi, Dışişleri Komitesi Oturumları, H. R. 12169, 1966, alıntılaman Ronald A. Witton, "Ideology and Utopia in Development," *Journal of Contemporary Asia*, c. 1, no. 2 (1970).
- 17 Mektup, *New York Review of Books*, 26 Şubat 1970.
- 18 Krş. N. Chomsky, *At War with Asia*, 1. bölüm, s. 59, n. 99; 3. bölüm, s. 156, n. 65; Banning Garrett, "Vietnam: How Nixon Plans to Win," *Ramparts*, Şubat 1971. Kendi tutumumu açıklamak bakımından önemli olan, bilim adamlarından oluşan çeşitli grupların önyargıları ve ideolojik taahhütleri ya da devlet iktidarına yaptıkları hizmetler değil, bu önyargıların ve hizmetlerin tarafsız bilimsel araştırmalar olarak maskelenmesi için gösterilen çabalarıdır. Son yıllarda genç radikal Asyalı bilim adamlarının genel pratiği bununla tam bir karşılık oluşturmaktadır. Onlar kendi taahhütlerini genel olarak gizlememekte, açıkça ve düpedüz ortaya koymaktadırlar. Bu türden çalışmalar sıklıkla "taahhüt edilmiş bilimsel çalışma" olarak görülür ve "objektif, tarafsız bilimsel çalışma"dan ayrı bir tür olarak değerlendirilir. Bu tutum gayet saçmadır. İsimleri ve tarihleri listelemenin ötesine geçen herhangi biri bir inançlar ve taahhütler çerçevesi içinde çalışır. Bazıları okurun dikkatini çekerek bu durumu ortaya koyacak kadar açık sözlüyken, diğerleri kendilerini ve başkalarını yanıltmayı tercih ederler.
- 19 James P. Grant, Denizaşırı Kalkınma Konseyi Başkanı, AID Vietnam'ın Yardımcı Yöneticisi, 1967-1969.
- 20 *The Pentagon Papers*, Senatör Gravel Edisyonu, II, 503.
- 21 Bazı veriler için bkz. *AMPO*, no. 9-10 (AMPO Collective, Tokyo).
- 22 Robert Shaplen, "We Have Always Survived," *New Yorker*, 15 Nisan 1972.
- 23 Yasushi Hara, "Nixon Asks Sato to Give Aid to Saigon," *Asahi Evening News*, 26 Ekim 1970; "S. Vietnam to Receive Yen Credit," *Japan Times*, 20 Haziran 1971. Yeniden bs. *Looking Back*, Temmuz 1971.
- 24 Koji Nakamura, "The Okinawa Payoff," *Far Eastern Economic Review*, 21 Ağustos 1971.
- 25 AP, *Christian Science Monitor*, 30 Mart 1971.
- 26 Phi Bang, "Screws on Thieu," *Far Eastern Economic Review*.
- 27 *New York Times*, 12 Ekim 1971; Phi Bang, "Leading the Field," *Far Eastern Economic Review*, 4 Mart 1972.
- 28 *Business Asia*, 25 Şubat 1972.
- 29 Phi Bang, "Leading the Field."
- 30 Bkz. François Nivolon, "Profit and Honour," *Far Eastern Economic Review*, 24 Nisan 1971.
- 31 Bu araştırmanın çeşitli bölümleri, *Looking Back*'te yeniden basılmıştır,

- Temmuz 1971. *Mainichi Daily News*'un ekinde yayınlanan malzeme *Looking Back*'te yeniden basılmıştır, Kasım 1971.
- 32 Amerikan Ticaret Odası'nda (Saygon) konuşma, *Department of State Bulletin*, 15 Şubat 1971.
- 33 *Christian Science Monitor*, 18 Kasım 1971; Craig Whitney, *New York Times*, 24 Ocak 1972.
- 34 *Business Asia*: "A Host of Firms Express Confidence in Vietnam's Future with Investments of Money and Know-how," 12 Kasım 1971; "First Fruits Are Reaped from Vietnam Measures," 10 Aralık 1971.
- 35 *Business International*, 3 Aralık 1971.
- 36 Yeni bir tartışma için, bkz. Daniel Lee, "Blank Coup in Thailand," *New Left Review*, Ocak-Şubat 1972.
- 37 Michigan Brain Mistrust Collective, "Southeast Asia: American Power versus Regionalism," *American Report*, 10 Aralık 1971.
- 38 "ABD yatırımlarının karşılık bulması"na yardımcı olarak Japonya'nın rolü üzerine daha fazla yorum için bkz. John G. Roberts, "The American Zaibatsu," *Far Eastern Economic Review*, 24 Temmuz 1971.
- 39 Allman, "Search in Earnest."
- 40 Joseph Burttinger, *Vietnam: A Dragon Embattled*, c. 2, s. 856. Jeffrey Race 1957'den 1961'e kadar Long An Eyaleti'nin şefi Mai Ngoc Duoc'tan şu alıntıyı yapar:
Doğal olarak, gerçek bir demokrasi isteniyorsa seçimlerin yapılması gerekir ve komünistler tarafından taciz edilmeyen başka ülkeler için de bu fikrin geçerli olduğunu kabul ediyorum. Vietnam'da bu tarz bir demokrasinin olması zordur, çünkü komünistler her yerde faaliyet halindeler ve seçimleri onların katılmasını sağlayacak şekilde denetim altına almak zor olacaktır.
Race'in işaret ettiği gibi, bizzat Duoc ulusal seçim raporlarını düzeltmekte duraksamadı, bkz. *War Comes to Long An*, s. 51-2. Duoc'un görüşleri esas olarak ABD hükümetinin görüşleriyle aynıdır. Bkz. 1. bölüm, kısım VI, alt-bölüm 5.2. Seçimler özellikle ABD'nin ülke içi kullanımı için iyidir, fakat bu ancak sonuç emperyal gücün çıkarlarına uygunsa geçerlidir.
- 41 İmalat endüstrileriyle ilgili veriler için bkz. Raymond Vernon, *Sovereignty at Bay*, s. 65.
- 42 1970 kayıtları ve bazı projeksiyonlara ilişkin bir değerlendirme için bkz. Brendan Jones, "Overseas Earnings Bolster U. S. Companies," *New York Times*, 6 Haziran 1971.
- 43 Bkz. Lawrence B. Krause, "Why Exports Are Becoming Irrelevant," *Foreign Policy*, c. 1, no.3 (1971).
- 44 Spekülatif olmakla birlikte kuşkucu bir bakış için bkz. Vernon, *Sovereignty at Bay*, s. 189-90.
- 45 Örn. bkz. National Planning Association'daki işçi temsilcilerinin yorumları, *U.S. Foreign Economic Policy for the 1970's*, özellikle R. Faupl, T. Hannigan ve H. Samuel'in yorumları, s. 44-7.
- 46 Takashi Oka, "American Made-in Japan," *New York Times*, iş ve finans sayfaları, 13 Haziran 1971.

- 47 *Pentagon Papers*, IV, 564. Ayrıca bkz. yukarıda, giriş ve 1. bölüm, III. kısım, s. 72-73. Ayrıca s. 305-308.

5. BÖLÜM: SİVİL İTAATSİZLİĞİN SINIRLARI ÜZERİNE

Bu yazı *Holy Cross Quarterly*'de yayımlanan makalenin biraz değiştirilmiş versiyonudur. Bkz. *agy*, c. 4, no. 1 (1971).

- 1 Bernard Fall, *Last Reflections on a War*, s. 33-4.
- 2 Townsend Hoopes, *The Limits of Intervention*.
- 3 Stanley Resor, 8 Ekim 1969 tanıklığı, 2 Aralık'ta yayına sunuldu; alıntılardan *I. F. Stone's Weekly*, 15 Aralık 1969. Ayrıca bkz. "Revolt in Academy" başlıklı makalem, *Modern Occasions*, c. 1, no. 1 (1970). Burada ele alınan konulara ilişkin daha geniş bir tartışma için bkz. N. Chomsky, "Mayday: The Case for Civil Disobedience," *New York Review of Books*, 17 Haziran 1971.
- 4 Fall, *Last Reflections*, s. 231.
- 5 Hoopes, *Limits of Intervention*, s. 129.
- 6 Richard A. Falk, Erwin Knoll ve Judith N. McFadden, der., *War Crimes and the American Conscience* içinde, s. 6-7.

6. BÖLÜM: KRİZ ZAMANINDA ÜNİVERSİTENİN İŞLEVİ

İlk kez, Robert M. Hutchins ve Mortimer J. Adler, der., *The Great Ideas Today Nineteen Sixty-nine*'de yayımlandı (Chicago: Encyclopedia Britannica, 1969).

- 1 Wilhelm von Humboldt, "On the Inner and Outer Organization of the Higher Institutions of Learning in Berlin," Marianne Cowan tarafından çevrilen bölümler, der., *Humanist Without Portfolio*.
- 2 Daniel Bell, "The Scholar Cornered," *American Scholar*, c. 37, no. 3 (1968).
- 3 Christopher Jencks ve David Riesman, *The Academic Revolution*, s. 104, 100.
- 4 *The World of Randolph Bourne*, s. 198, 85, 87. Bu ifadeleri buraya almam, üniversitelerin bir zamanlar soylu bir topluluk olduğu ya da "akademik çalışan"ın diğer çalışanlardan farklı bir statüye sahip olması gerektiği iddia ya da imalarını onaylatmak niyetini taşıyor. "Akademik çalışan" bir üretim aracı olarak hizmet etmekten özgür olması gereken biri değildir.
- 5 *Partisan Review*, c. 35, no.2 (1968).
- 6 Irving Kristol, "A Different Way to Restructure the University," *New York Times Magazine*, 8 Aralık 1968. Bir sonraki cümle bundan daha az açıklayıcı değildir: "Ve Harvard'da -bütün diğerleri içinde!- birkaç yüz öğrenciyi harekete geçiren ve onlara kredi veren bir kurs uygulaması (Sosyal İlişkiler 148) başlatıldı. Ders programları S.D.S tarafından tasarlandı, dersler ise S.D.S

- sempatizanları tarafından veriliyor. Öğrenci 'radikalleşmesi' hedef alınmaktadır." Harvard'ın ("bütün diğerleri içinde!") Amerikan toplumunun ve onun uluslararası davranışının radikal bir eleştirisini yapan, öğrencilerin başlattığı bir kursun düzenlenmesi neden bu kadar utanç verici?
- 7 George Kennan, Uluslararası Kültürel Özgürlük Derneği'nde konuşma, Princeton, N. J., 2 Aralık; *New York Times*, 4 Aralık 1968. Öğrenci hareketini temelde "Luddit" olarak yorumlayan Zbigniew Brzezinski, Kennan'ı "gençliğe karşı öfkeli bir ruh hali içinde" sözleriyle betimler.
 - 8 Eqbal Ahmad, Richard M. Pfeffer, der. *No More Vietnams?* içinde, s. 18.
 - 9 Harold B. Clifford, *Exploring New England*.
 - 10 Richard West, *Sketches from Vietnam*, s. 97-8.
 - 11 Paul Lazarsfeld ve Robert Merton, "Mass Communication, Popular Taste, and Organized Social Action," Wilbur Schramm, der., *Mass Communications*, alıntılan D. W. Smythe ve H. H. Wilson'ın şu sözlerle sona eren araştırmaları: "ABD'de ticari olarak desteklenen kitle medyasının ilkesel işlevi tüketim malları endüstrisinin çıktısını pazarlamak, halkın Amerikan ekonomi politik sistemine sadakatini sağlamaktır" ("Cold War-mindedness and Mass Media," Neal D. Houghton, der., *Struggle Against History* içinde, s. 71-2).
 - 12 Bertrand Russell, *Power*, s. 252.
 - 13 Nathan Glazer, "Student Power' in Berkeley," *Public Interest*, no. 13 (güz 1968).
 - 14 Paul Ricoeur, *Le Monde*, 9-10 Haziran 1968.
 - 15 Glazer, "Student Power' in Berkeley."
 - 16 Aydınlatıcı bir tartışma için bkz. Michael Kidron, *Western Capitalism Since the War*.
 - 17 Agı.
 - 18 James Ridgeway, *The Closed Corporation*.
 - 19 Karl Marx, *Critique of the Gotha Programme*, 1875.
 - 20 Krş. agı. "Bazı eyaletlerde [ABD'nin] yüksek eğitim kurumları da 'muaf' ise, bu sadece üst sınıfların eğitim maliyetlerinin genel vergi kesintilerinden karşıldığı anlamına gelir."
 - 21 Hâlâ sürmekte olduğu gibi. Mesela, MIT'de Cambridge Projesi'ni başlatanlardan biri, Profesör Ithiel Pool 7,6 milyon dolarlık projenin karşı-ayaklanma araştırmalarını "güçlendireceği"ni belirtmektedir (*Scientific Research*, 15 Eylül 1969). Aynı zamanda öğrenci protestolarını "saçmalık" olarak nitelendirmektedir.
 - 22 "Teller Urges Strong Nuclear Management," *Aviation Week and Space Technology*, 22 Nisan 1963. "Bilimsel ilerlemeleri sınıra kadar itmek" durumundayız, diye ısrar eder Teller: "Askeri gereklilikler kısa sürede izleyecektir." "Henüz sağlanmış kazanımların en iyi insani kullanımı" üzerine düşünmek, onun görüşüne göre, "Amerika'nın mızrak başı olduğu bütün dinamik Batı uygarlığı"ni tehdit eden "olağanüstü vahim bir semptom"dur.
 - 23 Students for a Democratic Society [Demokratik Bir Toplum İçin Öğrenci Hareketi], Port Huron Statement (1962), yeniden bs. Mitchell Cohen ve Dennis Hale, der., *The New Student Left*.

7. BÖLÜM: PSİKOLOJİ VE İDEOLOJİ

Bu bölüm daha önceden *Cognition*, c. 1, no. 1 (1972)'de yayımlanmış bir makalenin genişletilmiş halidir. Bazı bölümleri, biraz farklı bir biçimde, B. F. Skinner'ın *Beyond Freedom and Dignity*'si için bir inceleme olarak *New York Review of Books*'un 30 Aralık 1971 tarihli sayısında yayımlandı. Herrnstein'in çalışmasına ilişkin tartışma kısmen *Social Policy*, 1972, c. 3, no. 1 (1972) kısmen de *Ramparts*, Temmuz 1972 sayısında yayımlandı. Benim tartışmama ilişkin kapsamlı yorumlarla Herrnstein'in yanıtı (kısmen burada da yer alıyor) için bkz. *Cognition*, c. 1, no. 2-3 (1972).

- 1 *Economist*, 31 Ekim 1862. Alıntılaman Frederick F. Clairmonte, *The Race War* hakkındaki incelemesiyle Ronald Segal, *Journal of Modern African Studies*, yakında yayımlanacak.
- 2 Marvin Harris, *The Rise of Anthropological Theory*, s. 100-1. 1860'larda "antropoloji ve ırksal belirlenimcilik neredeyse eşanlamlı hale gelmişti" diye yazar.
- 3 B. F. Skinner, *Beyond Freedom and Dignity*, s. 82. Sonraki göndermelerde sadece sayfa numarası verilecek.
- 4 W. V. O. Quine, "Linguistics and Philosophy," Sidney Hook, der., *Language and Philosophy* içinde, s. 97.
- 5 Elbette, sahadaki her askeri sorgucunun farkında olduğu gibi, davranışın daha ayrıntılı biçimde keşfedilebildiği koşullar tasarlayabiliriz. Ve bir kişinin arzularını, niyetlerini, amaçlarını vs. davranışı meydana çıkaran koşulların parçası olarak görerek konuyu saçmalığa indirgeyebiliriz. Gerçekten kendimizi aldatmak niyetinde olsaydık, arzuları, niyetleri ve amaçları bir anda keşfedeceğimiz hatlar boyunca edimsel koşullanma teorisi terminolojisine "tercüme etme"ye devam edebilirdik.
- 6 L. Breger ve J. L. Mcgaugh, "Critique and Reformulation of 'Learning-Theory' Approaches to Psychotherapy and Neurosis," *Psychological Bulletin*, Mayıs 1965.
- 7 Aubrey J. Yates, *Behavior Therapy*, s. 396. Skinner, aynı zamanda, hiçbir akılcı kaygıyı umursamadan, "konuşan, uyguladığı söylenen *gramatik kuralları* kurduğu cümlelere uyguladığını hissetmez ve insanlar hiç kimse bu kuralları bilmeden yüzlerce yıldır gramatik olarak konuşuyorlar" (s. 16) demektedir.
- 8 Jacques Monod, *Choice and Necessity*.
- 9 Bkz. örn., Kenneth MacCorquodale, "On Chomsky's Review of Skinner's *Verbal Behavior*," *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, c. 13, no.1 (1970).
- 10 Skinner'ın alıntılarındaki ifadelerde Koestler'in belirttiği gibi, Skinner'ın yaklaşımı "kahramanca bir ölçekte iddiası kanıtlanmış gibi çıkarımda bulunur" (s. 165). Skinner'ın yaptığı gibi, bunun "isim takma" ve duygusal dengesizlik belirtisi olduğunu iddia ederek tepki göstermek yanıt vermeyi sağlamayacaktır. Daha çok bunun lafzi ve bariz biçimde doğru olmadığını göstermek (aşlında olduğu gibi) gerekecektir.

- 11 Bkz. bu konferansları birleştiren ve genişleten *Verbal Behavior*.
- 12 Skinner'in *Verbal Behavior*'unu (*Language*, c. 35, no.1 [1959], s. 26-58) inceleyen, konuşmacı farkında olmaksızın "doğru" ve "iyi" gibi ifadelerle sağlanan "pekiştirme" sayesinde konuşmacının davranışlarının bazı yönlerinin değişmesiyle ilgili (söz gelimi çoğul isimlerin üretilmesi) tek bir sonucun ortaya çıktığını belirttim. Sonuç, en iyi durumda marjinal önemdedir, çünkü konuşmacının bu yöndeki davranışı basit bir yönergeyle çok daha etkin biçimde değiştirilebiliyordu. Skinnerci sistemin titiz biçimde yorumlanması halinde bu olgu söz konusu sistemle bütünleştirilemez. Kuşkusuz, denek deneycinin ne yaptığını fark ederse, sonuç hiçbir önem taşımaz. Tam da böyle olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. D. Dulany, "Awareness, Rules and Propositional Control: A Confrontation with S-R Behavior Theory," Theodore R. Dixon ve David Horton, der., *Verbal Behavior and General Behavior Theory* içinde. Dolayısıyla, edimsel koşullanma paradigmasının uygulanmasıyla normal insan konuşmasına ilişkin araştırmada varılmış olan hiçbir derin sonucun bulunmadığı görülmektedir.
- Bu bağlamda ilginç bir yazı için bkz. MacCorquodale, "On Chomsky's Review of Skinner." Burada pek çok hatayı düzelterek yerimiz yok ("fonksiyon" kavramı üzerine büyük karışıklığa yol açan yanlış anlama gibi). Makaledeki başlıca kargaşa şudur: MacCorquodale, Skinner'in tezlerini çürütmeye çalıştığını varsayıyor ve bunun için hiçbir veri sunmadığını öne sürüyor. Fakat benim amacım daha çok, Skinner'in iddiaları tam tamına ele alındığı zaman, düpedüz yanlış olduğunu (MacCorquodale bu örneklerin hiçbirini doğru olarak tartışmaz) ya da tamamen anlamsız olduğunu ("Mozart" yanıtının ince bir uyarının denetimi altında olduğunu söylediğimiz zaman) ve yanlış ifadelerin pek çoğunun "pekiştirme" gibi terimlerin "sevmek," "istemek," "hoşlanmak" vs. gibi ilgisiz terimlerle birlikte kullanılarak konuyla alakası olmayan doğrulara dönüştürülebildiğini (zengin ve ayrıntılı bir terminoloji her türlü kesinlikten arındırılmış birkaç terimle yer değiştirdiği için elbette çevirinin yol açtığı anlam kaybıyla birlikte) kanıtlamaktı. Bunu anlayamayan MacCorquodale, Skinner'in ifadelerine anlamsız bir yorum katmanın, tam da benim amacıma uygun biçimde mümkün olduğunu göstererek Skinner'ı "savunur". Sözel davranış araştırmasında edimsel koşullanma yaklaşımının iflasını açığa vurması bakımından makale, hatalar ayıklandığında yararlıdır.
- 13 Bu noktayı anlamak bakımından tam bir yetenezsizlik örneği için bkz. MacCorquodale, "On Chomsky's Review of Skinner".
- 14 Skinner'in değerlendirmesinde iyi tat veren şeylerin değerlendirilmesinden iyi dediğimiz şeyler hakkında değer yargılarına bir geçiş olduğuna dikkat ediniz (s. 103-5).
- 15 Bunların olgu olduğunu inkâr etmek bir çıkış yolu olacaktır. Bu Patrick Suppes'in MacCorquodale'in alıntıladığı ifadelerdeki yaklaşımıdır. Suppes buna benzer farklı olguları içeren çeşitli kitaplara göndermede bulunur ve bunları açıklama sorununu açıklayıcı bir teoriyle keşfeder ve bu kitapların hiçbir veri içermediğini doğrular. Görünüşe bakılırsa, Suppes bu olguların ancak bir deney faaliyeti yürütüldüğü zaman "veri" haline geldiğine bizi

- inandırır. Bu deneyle Suppes olguların bir anlık düşünceyle anladığımız şey olduklarını “kanıtlar.” Zamanını bu şekilde harcamaya istekli biri için bu türden deneyimler (ortamı, bu türden deneylerde hep görülecek şekilde önceden belirlenen sonucu verecek şekilde) tasarlamak elbette uygun olacaktır. Bu durumda kitaplar, Suppes’in verdiği anlamda “veriler” içerecektir.
- 16 Liberter düşünürler başka yerde (bkz. N. Chomsky, *Problems of Knowledge and Freedom*) tartışılan nedenlerden ötürü bence hatalı biçimde sıklıkla “radikal çevreciler” olmuşlardır.
 - 17 Richard Herrnstein, “I.Q.”, *Atlantic Monthly*, Eylül 1971.
 - 18 Bu varsayımı özellikle dile getirmez, ancak bu argüman için gereklidir. Burada Herrnstein’in argümanı için önemli olan şu iki olgusal meseleyi tartışmayacağım: IQ’nun kalıtsallığı ve IQ’nun ekonomik ödülün belirlenmesinde bir etken olarak önemi. Birincisi için bkz. Christopher Jencks ve diğerleri, *Inequality*, Ek A; bu kapsamlı analiz, Herrnstein’in çok yüksek olan bir kalıtsallık değerlendirmesini kabul ettiğini gösterir. “Sosyal ödüllendirme”nin belirlenmesinde bir etken olarak IQ konusunda Herrnstein bunun önemli bir etken olduğu iddiası için hiçbir ciddi bulgu sunmaz, fakat bu sorun başkaları tarafından ciddi biçimde araştırılmıştır. (bkz. Jencks ve diğerleri ve Samuel Bowles ve Herbert Gintis, “I.Q. In the U.S. Class Structure,” teksir edilmiş metin, Harvard University, Temmuz 1972). Bowles ve Gintis, IQ, toplumsal sınıf ve eğitimin “ekonomik başarıya bağımsız biçimde katkıda bulunduğu, fakat IQ’nun çok daha az önemli olduğu”; “IQ’nun toplumsal sınıflar arasında mükemmel biçimde eşitlenmesi kuşaklararası ekonomik statü aktarımını ihmal edilebilir ölçüde azaltacaktır” sonucuna varır. Jencks ve diğerleri “en iyi değerlendirme”yi yapar. Buna göre, “genetik olarak homojen alt nüfus gruplarında, toplam Amerikan nüfusuna kıyasla yaklaşık %3 daha az gelir eşitsizliği” vardır (s. 221) Özetle, ampirik araştırmalar IQ’nun gelirin belirlenmesinde küçük bir etken olduğunu ve IQ’daki genetik bileşenin ihmal edilebilir bir etken olduğunu gösterir. Bu nedenle, Herrnstein’in bizimki gibi bir toplumda IQ’daki genetik bileşenin istikrarlı bir kalıtsal “vasatlık” üretme eğilimi göstereceği inancını destekleyecek hiçbir şey yoktur. Bu gözlemler Herrnstein’in oldukça dikkatsiz tartışmasını göz ardı etmek için yeterlidir. Fakat benim buradaki kaygım onun ampirik yetersizliği değil, daha çok ideolojik varsayımları ve özellikle de tözden böylesine yoksun bir çalışmanın neden bu kadar ilgi uyandırıp alkışlandığını sorgulamaktır.
 - 19 Herrnstein’in ancak ödülün onaylanması halinde argüman çökecek olsa da ödülü toplumsal onaydan bir kez daha ayıramadığına dikkat edin.
 - 20 Herrnstein’in verdiği karşılık için bkz. *Atlantic Monthly*, Kasım 1971, s. 110, birinci paragraf.
 - 21 Bkz. örn. Harry W. Blair, “The Green Revolution and ‘economic man’: Some Lessons for Community Development in South Asia,” *Pacific Affairs*, c. 44, no. 3 (1971).
 - 22 Toplumun bir sosyal hizmette bulunanları ödüllendirme eğiliminde olduğunu farzetmek bir serbest piyasanın ilkel olarak isteklerin optimal tatmini-ne yol açtığı argümanını zayıflatan aynı yanılgıya varmaktadır-oysa servet

kötü biçimde bölüşüldüğü zaman, sistem pek çok kişinin ödeyemeyeceği ve gerekli olmayan şeyler için ödeme yapabilen az sayıda kişi için lüks mallar üretme eğiliminde olacaktır.

- 23 Herrnstein yanıltıcı bir tutumla şöyle der: “Aslında toplum kendi entelektüel kaynaklarını mühendislere büyük değer vererek ve onlara daha yüksek ücret ödeyerek yönetir.” IQ ile toplumsal konumlanma arasındaki, kendi verilerinin ortaya koyduğu bağlar temelinde bu iddiada bulunmak istiyorsa, bu durumda toplumun kendi entelektüel kaynaklarını muhasebecilere ve PR adamlarına daha fazla değer vererek ve onlara daha fazla ücret ödeyerek yönetmek durumunda olduğu sonucuna varması gerekir. Bundan tamamen ayrı olarak, toplumun kendi entelektüel kaynaklarını bilim insanlarını ve mühendislerinin çoğunu askeriye ve uzay araştırmaları alanında istihdam ederek yönetmesi gerektiğine inandığı çok açık değildir.
- 24 Harris, *Anthropological Theory*, s. 106.
- 25 Bkz. *Atlantic Monthly*'deki yazışma, Kasım 1971.
- 26 29 Kasım 1971'de *Harvard Crimson*'da yer alan, pek çok fakülte üyesinin imzaladığı bir ilân “zekâ'nın genellikle genetik olduğuna, bu yüzden toplumun uzun yıllar boyunca ayırt edici biçimde farklı yetenek düzeyleriyle belirlenen sınıflar içinde evrilmiş olabileceğine dair şaşırtıcı sonuç”tan söz etmektedir. Sonuç, belirtildiği gibi öncülden çıkmadığı için, imzacıları şaşırtan şey “zekâ'nın genellikle genetik olduğu sonucu” olabilir. Bunun neden şaşırtıcı olması gerektiği karanlıkta kalır.

8. BÖLÜM: ANARŞİZM ÜZERİNE NOTLAR

Bu makale, Daniel Guérin'in *Anarchism: From Theory to Practice*'ine yazılan giriş bölümünün gözden geçirilmiş versiyonudur. Biraz farklı bir versiyon için bkz. *New York Review of Books*, 21 Mayıs 1970.

- 1 Octave Mirbeau, alıntılaman James Joll, *The Anarchists*, s. 145-6.
- 2 Rudolf Rocker, *Anarchosyndicalism*, s. 31.
- 3 Alıntılaman Rocker, *agy.*, s. 77. Bu alıntılar ve bir sonraki cümle Mikhail Bakunin'den alınmıştır. Bkz. “The Program of the Alliance,” Sam Dolgoff, der ve çev., *Bakunin on Anarchy* içinde, s. 255.
- 4 Diego Abad de Santillan, *After the Revolution*, s. 86. Devrimin başlamasından birkaç ay sonra yazılan son bölümde, bu yönde o ana kadar gerçekleştirilen kazanımların kendisini tatmin etmediğini dile getirir. İspanya'da toplumsal devrimin gerçekleştirdiği uygulamalar için bkz. Noam Chomsky, *American Power and the New Mandarins*, 1. bölüm ve burada belirtilen göndermeler; Broué ve Témime'in önemli çalışması İngilizce'ye çevrilmiştir. O zamandan bu yana başka önemli çalışmalar da yapılmıştır. Özellikle bkz. Frank Mintz, *L'Autogestion dans l'Espagne révolutionnaire* (Paris: Editions Béliabaste, 1971); César M. Lorenzo, *Les Anarchistes espagnols et le pouvoir, 1868-1969* (Paris: Editions du Seuil, 1969); Gaston Leval, *Espagne libertaire*,

- 1936-1939: *L'Oeuvre constructive de la Révolution espagnole* (Paris: Editions du Cercle, 1971). Ayrıca bkz. Vernon Richards, *Lessons of the Spanish Revolution*, genişletilmiş 1972 basımı.
- 5 Alıntıl原因 Robert C. Tucker, *The Marxian Revolutionary Idea*, Marksizm ve anarşizmi tartışırken.
 - 6 Bakunin, Herzen ve Ogareff'e 1866 tarihli mektup. Alıntıl原因 Daniel Guérin, *Jeunesse du socialisme libertaire*, s. 119.
 - 7 Fernand Pelloutier, alıntıl原因 Joll, *Anarchists*. Kaynak "L'Anarchisme et les syndicats ouvriers," *Les Temps nouveaux*, 1895. Metnin tamamı için bkz. Daniel Guérin, der., *Ni Dieu, ni Maître*, mükemmel bir tarihsel anarşizm antolojisidir.
 - 8 Martin Buber, *Paths in Utopia*, s. 127.
 - 9 "Hiçbir devlet," diye yazmıştır Bakunin, "hatta en kızıl cumhuriyet bile, ne kadar demokratik olursa olsun insanlara gerçekten istedikleri şeyi, yani işlerini baştan sona kendi özörgütlenmeleri ve özyönetimleri altında yukarıdan herhangi bir müdahale ya da baskı olmaksızın örgütlenme özgürlüğünü vermez; zira Bay Karl Marx'ın uydurduğu sözde Halk Devleti de dahil olmak üzere her devlet, özünde kitlelerin, halkın neye ihtiyaç duyduğunu ve ne istediğini onlardan daha iyi bildiğini düşünen bir grup ayrıcalıklı, kibirli aydın tarafından yukarıdan yönetilmesinin aygıtıdır. . . ." "Fakat halk, 'halkın sopası' denilen değnekle dövüldüğü zaman kendisini daha iyi hissetmeyecektir" (*Statism and Anarchy* [1873], Dolgoff, *Bakunin on Anarchy* içinde, s. 338) - "halkın sopası"yla demokratik Cumhuriyet kastedilmektedir. Elbette Marx sorunu farklı görüyordu. Paris Komünü'nün bu tartışma üzerindeki etkisi için bkz. Daniel Guérin'in *Ni Dieu, ni Maître*'deki yorumları; biraz daha kapsamlı bir yorum için bkz. Guérin, *Pour un marxisme libertaire*. Ayrıca bkz. not. 24.
 - 10 1917'de Lenin'in sola "entelektüel sapması" için bkz. Robert Vincent Daniels, "The State and Revolution: a Case Study in the Genesis and Transformation of Communist Ideology," *American Slavic and East European Review*, c. 12, no.1 (1953).
 - 11 Paul Mattick, *Marx and Keynes*, s. 295.
 - 12 Mikhail Bakunin, "La Commune de Paris et la Notion de l'état," yeniden bs. Guérin, *Ni Dieu, ni Maître*. Bakunin'in özgürlüğün koşulu olarak bireysel doğanın yasaları üzerine yaptığı vurgu 9. bölümde tartışılan akılcı ve romantik geleneklerde geliştirilen yaratıcı düşünceye yaklaşımla kıyaslanabilir. Bkz. N. Chomsky, *Cartesian Linguistics and Language and Mind*.
 - 13 *The Holy Family* içindeki yorumlara göndermede bulunurken, Shlomo Avineri, *The Social and Political Thought of Karl Marx*, s. 142. Avineri, sosyalist hareket içinde sadece İsrail kibbutzminin "şimdiki toplumsal örgütlenmenin tarz ve biçimlerinin gelecek toplumun yapısını belirleyeceğini anlamış" olduğunu belirtir. Ne var ki bu, daha önce belirtildiği gibi, anarkosendikalizmin ayırt edici konumuydu.
 - 14 Rocker, *Anarchosyndicalism*, s. 28.
 - 15 Bkz. Guérin'in daha önce anılan eserleri.

- 16 Karl Marx, *Critique of the Gotha Programme*.
- 17 Karl Marx, *Grundrisse der Kritik der Politischen Ökonomie*, alıntılan Mat-tick, *Marx and Keynes*, s. 306. Bu bağlamda ayrıca bkz. Mattick'in makalesi, "Worker's Control," Priscilla Long, der., *The New Left* içinde; ve Avineri, *Social and Political Thought of Marx*.
- 18 Karl Marx, *Capital*, alıntılan Robert Tucker. Tucker, haklı olarak Marx'ın devrimciyi "tatmin olmamış bir tüketici"den çok "düş kırıklığına uğramış bir üretici" olarak gördüğünü vurgular. Kapitalist üretim ilişkilerinin daha ra-dikal olan bu eleştirisi doğrudan liberter Aydınlanma düşüncesinin içinden çıkıp gelişir.
- 19 Marx, *Capital*, alıntılan Avineri, *Social and Political Thought of Marx*, s. 233.
- 20 Pelloutier, "L'anarchisme."
- 21 "Qu'est-ce que la propriété?" "Mülkiyet hırsızlıktır" sözü bu sözde mantıksal bir hata gören Marx'ı memnun etmez. Bkz. Avineri, *Social and Political Tho-ught of Marx*.
- 22 Alıntı Buber'in *Paths in Utopia*'sında yer alıyor, s. 19.
- 23 Alıntılan J. Hampden Jackson, *Marx, Proudhon and European Socialism*, s. 60.
- 24 Karl Marx, *The Civil War in France*, s. 24. Avineri Marx'ın Komün hakkın-da bu ve diğer yorumlarının niyetlere ve planlara bariz biçimde gönderme yaptığını gözlemler. Marx'ın bir başka yerde açıkladığı gibi, onun üzerinde düşünerek yaptığı değerlendirme bu sözlerden daha eleştireldi.
- 25 Geriplan için bkz. Walter Kendall, *The Revolution Movement in Britain*.
- 26 *Collectivisations: L'Oeuvre constructive de la Révolution espagnole*, s. 8.
- 27 Tartışma için bkz. Mattick, *Marx and Keynes* ve Michael Kidron, *Western Capitalism Since the War*. Ayrıca tartışma ve atıfta bulunan kaynaklar için bkz. Noam Chomsky *At War with Asia*, 1. bölüm, s. 23-6.
- 28 Bkz. Hugh Scanlon, *The Way Forward for Workers' Control*. Scanlon İngiltere'nin en büyük sendikalarından biri olan AEF'nin başkanıdır. Ku-rum, Mart 1968'de altıncı İşçi Denetimi Konferansı'nın sonucu olarak ku-ruldu, bilgi dağıtımı ve araştırma merkezi olarak hizmet vermektedir.
- 29 Guérin, *Ni Dieu, ni Maître*, giriş.
- 30 Agy.
- 31 Arthur Rosenberg, *A History of Bolshevism*, s. 88.
- 32 Marx, *Civil War in France*, s. 62-3.

9. BÖLÜM: DİL VE ÖZGÜRLÜK

Bu yazı Chicago'daki Loyola Üniversitesi'nde 8-9 Ocak 1970'te düzenle-nen Üniversite Özgürlüğü ve Beşeri Bilimler Sempozyumu'nda konfe-ransta sunuldu. Thomas R. Gorman'ın editörlüğünü yaptığı Sempozyum Konuşmaları'nda yer almıştır. Ayrıca metin *Abraxas*, c. 1, no. 1'de (1970) ve *TriQuarterly*, no. 23-24'te (1972) yayımlandı. Burada ele alınan konuların çoğu *Problems of Knowledge and Freedom* adlı kitabımda da ele alınmıştır.

- 1 F. W. J. Schelling, *Philosophical Inquiries into the Nature of Human Freedom*.
- 2 R. D. Masters, Jean Jacques Rousseau'nun *First and Second Discourses* baskısına giriş.
- 3 Bir yüzyıl sonraki Proudhon'la kıyaslayın: "Bir insanı düşüncesinden, iradesinden, kişiliğinden ötürü reddetme gücünün bir ölüm kalım gücü olduğunu ve bir insanı köle yapmanın onu öldürmek anlamına geldiğini kanıtlamak için uzun uzun tartışmak gerekmez."
- 4 Alıntılan Lehnig, der., Bakunin, *Etatisme et anarchie*, editörün notu 50, P. Schrecker, "Kant et la révolution française," *Revue philosophique*, Eylül-Aralık 1939.
- 5 Bu konuyu *Cartesian Linguistics and Language and Mind*'da tartıştım.
- 6 Bkz. not 5'teki göndermeler ve aynı zamanda Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, 1. bölüm, 8. kısım.
- 7 Bunun yaygın bir görüş olmadığını eklememe gerek yok. Tartışma için bkz. E. H. Lenneberg, *Biological Foundations of Language*; Noam Chomsky, *Language and Mind*; E. A. Drewe, G. Ettlinger, A. D. Milner ve R. E. Passingham, "A Comparative Review of the Results of Behavioral Research on Man and Monkey," Institute of Psychiatry, Londra, yayımlanmamış metin, 1969; P. H. Lieberman, D. H. Klatt ve W. H. Wilson, "Vocal Tract Limitations on the Vowel Repertoires of Rhesus Monkey and other Nonhuman Primates," *Science*, 6 Haziran 1969 ve P. H. Lieberman, "Primate Vocalizations and Human Linguistic Ability," *Journal of the Acoustical Society of America*, c. 44, no.6 (1968).
- 8 Yukarıda adı geçen kitaplarda ve *Current Issues in Linguistic Theory*'de.
- 9 J. W. Burrow, Wilhelm von Humboldt'un pek çok alıntının kaynağı olan *The Limits of State Action* edisyonuna yazdığı girişten.
- 10 Kant'ın yukarıdaki sözleriyle krş. Kant'ın denemesi 1793'te çıktı; Humboldt'unki ise 1791-1792'de yazıldı. Fakat hayatı boyunca metin tam olarak değil, sadece bölümler halinde yayımlandı. Bkz. Burrow, Humboldt'un *Limits of State Action*'a giriş.
- 11 Thomas G. Sanders, "The Church in Latin America," *Foreign Affairs*, c. 48, no.2 (1970).
- 12 Agy. Kaynağın Paulo Freire'nin fikirleri olduğu söylenir. Benzer eleştiri Batı'daki öğrenci hareketinde de yaygındır. Mesela bkz. Mitchell Cohen ve Dennis Hale, der., *The New Student Left*, 3. bölüm.
- 13 Tam olarak bir adam "kendi hayat tarzı karakteriyle uyumlu olduğu zaman kendi faaliyetinin en olgun ve zarif biçimde gerçekleşmesini sağlar"-yani, eylemleri içsel dürtüden kaynaklandığı zaman.
- 14 Son alıntı Humboldt'un 1791 Fransız Anayasası'na ilişkin yorumlarından kaynaklanır; bazı kısımlarını çeviren Marianne Cowan, der., *Humanist Without Portfolio*.
- 15 Rudolf Rocker, "Anarchism and Anarcho-syndicalism," Paul Eltzbacher, *Anarchism* içinde. *Nationalism and Culture* başlıklı kitabında Rocker, Humboldt'u doğal haklar doktrininin ve otoriter devlete muhalefetin "Almanya'daki en baştaki temsilcisi" olarak betimler. Rousseau'yu bir otoriter doktrin taraftarı olarak görür, fakat sadece *Toplumsal Sözleşme*'yi ele alır ve

Eşitsizlik Üzerine Söylev üzerinde fazla durmaz. Burrow, Humboldt'un dene-
mesinin "popülist, anarşist ve sendikalist türde daha çok bir on dokuzuncu
yüzyıl siyasi teorisi"ni haber verdiğini gözlemler ve erken Marx'ın ipuçlarını
kaydeder. Bazı yorumlar için bkz. Noam Chomsky, *Cartesian Linguistics*, n.
51.

- 16 Karl Polanyi, *The Great Transformation*.
- 17 Alıntılan Paul Mattick, "Workers' Control," Priscilla Long, der., *The New Left* içinde, s. 377.
- 18 Alıntılan Martin Buber, *Paths in Utopia*, s. 19.
- 19 Ancak Rousseau "özgün basitliği"ni kaybeden, artık "yasalar ve şefler olmak-
sızın yapmayı" başaramayan bir insan olarak kendisini toplumunun "saygın
ve kutsal bağları"na adarken, "ancak bunca saygıdeğer insanın yardımıyla
muhafaza edilebilen bir anayasa"yı aşağılar ve şöyle der: "Bunca özene rağ-
men bu [anayasadan] daima görünen avantajlardan daha büyük gerçek fela-
ketler çıkar."
- 20 Bkz. 8. bölüm.
- 21 Davranışsal bilimin bazı çeşitlerine ilişkin hatalı iddialara dair bir tartışma
için bkz. 7. bölüm.

KAYNAKÇA

- Abaya, Hernando J. *The Untold Philippine Story*. Quezon City: Malaya Books, 1968.
- Ackland, Len. "No Place for Neutralism: The Eisenhower Administration and Laos." *Laos: War and Revolution içinde*, y.h. Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy. New York: Harper & Row, 1970.
- . "Hue." Basılmamış makale.
- Adams, Nina S. ve Alfred McCoy, y.h.. *Laos: War and Revolution*, New York: Harper & Row, 1970.
- Ahmad, Eqlal. "Revolutionary War and Counterinsurgency." *Journal of International Affairs*, c. 25, no. 1 (1971).
- Allison, Graham T. ve Morton H. Halperin. "Bureaucratic Politics." *World Politics*, c. 24, no. 3 (1972).
- Allman, T. D. "Search in Earnest." *Far Eastern Economic Review*, 24 Temmuz 1971.
- . "Landscape Without Figures." *Far Eastern Economic Review*, 8 Ocak 1972.
- . "The Blind Bombers." *Far Eastern Economic Review*, 29 Ocak 1972.
- . "Once More for Victory." *Far Eastern Economic Review*, 18 Şubat 1972.
- Alperovitz, Gar. *Cold War Essays*. Garden City, N. Y.: Doubleday & Co., Anchor Books, 1970.
- Alves, Marcio Moreira. "Brazil: What Terror Is Like." *The Nation*, 15 Mart 1971.
- Apple, R. W. "Calley: The Real Guilt." *New Statesman*, 2 Nisan 1971.
- Arendt, Hannah. *On Revolution*. New York: Viking Press, 1965.
- . "Lying in Politics: Reflections on the Pentagon Papers." *New York Review of Books*, 18 Kasım 1971. Tekrar baskı Hannah Arendt, *Crisis of the Republic içinde*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972.
- Aronson, James, "The Media and the Message." *The Pentagon Papers içinde*, Senator Gravel Edition, cilt 5, *Critical Essays*, y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Beacon Press, 1972.
- Austin, Anthony. *The President's War*. Philadelphia: J. B. Lippincott Co., 1971.
- Avineri, Shlomo. *The Social and Political Thought of Karl Marx*. Londra: Cambridge University Press, 1968.

- Bakunin, Michael. *Etatisme et anarchie*. Y.h. Arthur Lehning. Leiden: E. J. Brill, 1967.
- . “La Commune de Paris et la notion de l’état.” *Ni Dieu, ni Maître içinde*, y.h. Daniel Guérin. Lozan: La Cité Editeur, tarih yok.
- . *Bakunin on Anarchy*. Y.h. ve çev. Sam Dolgoff. New York: Alfred A. Knopf, 1972.
- Ball, George. “Top Secret: The Prophecy of the President Rejected.” *Atlantic Monthly*, Temmuz 1972.
- Barker, Charles A., y.h. *Power and Law: American Dilemma in World Affairs*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Barnet, Richard. *Intervention and Revolution*. New York: World Publishing Co, 1968.
- . *The Economy of Death*. New York: Atheneum Publishers, 1969.
- . *Roots of War*. New York: Atheneum Publishers, 1969.
- Bell, Daniel. “The Scholar Cornered.” *American Scholar*, c. 37, no. 3 (1968).
- Bergsten, C. Fred. “Crisis in U.S. Trade Policy.” *Foreign Affairs*, c. 49, no. 4 (1971).
- Berle, A. A. “The Formulation and Implementation of American Foreign Policy.” *America’s Future in the Pacific içinde*, J. C. Vincent ve diğerleri. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1947.
- Blair, Harry W. “The Green Revolution and ‘Economic Man’: Some Lessons for Community Development in South Asia.” *Pacific Affairs*, c. 44, no. 3 (1971).
- Bodenheimer, Susanne. “Inside a State of Siege: Legalized Murder in Guatemala.” *Ramparts*, Haziran 1971.
- Bourne, Randolph. *The World of Randolph Bourne*, y.h. Lilian Schlissel. New York: E. P. Dutton Co, 1965.
- Bowles, Samuel ve Herbert Gintis. “I.Q. in the U.S. Class Structure.” *Harvard University*, Temmuz 1972. Teksir kopya.
- Boyd, James. “Following the Rules with Dita and Dick.” *Washington Monthly*, Temmuz 1972.
- Branfman, Fred. “Presidential War in Laos.” *Laos: War and Revolution içinde*, y.h. Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy. New York: Harper & Row, 1970.
- , y.h. *Voices from the Plain of Jars*. New York: Harper & Row, 1972.
- Berger, Louis ve James L. McGaugh. “Critique and Reformulation of ‘Learning-Theory’ Approaches to Psychotherapy and Neurosis.” *Psychological Bulletin*, Mayıs 1965.
- Brodine, Virginia ve Mark Selden, y.h. *Open Secret: The Kissinger-Nixon Doctrine in Asia; Why We Are Never Leaving*. New York: Harper & Row, 1972.
- . “Henry Kissinger’s Diplomacy of Force,” *Open Secret: The Kissinger-Nixon Doctrine in Asia; Why We Are Never Leaving içinde*. New York: Harper & Row, 1972.
- Brown, Michael Barratt. *After Imperialism*. Gözden geçirilmiş baskı. New York: Humanities Press, 1970.

- Browne, Malcolm W. *The New Face of War*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Co., 1965.
- Browning, Frank ve Banning Garrett. "The New Opium War." *Ramparts*, Mayıs 1971.
- Bruce, William. "The United States and the Law of Manking." *Power and Law içinde*, y.h. Charles A. Barker. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Brezinski, Zbigniew. "Japan's Global Engagement." *Foreign Affairs*, c. 50, no. 2 (1972).
- Buber, Martin. *Paths in Utopia*. Boston: Beacon Press, 1958.
- Buckley, Kevin P. "Pacification's Deadly Price." *Newsweek*, 19 Haziran 1972.
- Bundy, McGeorge. "End of Either/Or." *Foreign Affairs*, c. 45, no. 2 (1967).
- Burchett, Wilfred. "The Receiving End." *The Pentagon Papers içinde*, Senator Gravel Edition, cilt 5, *Critical Essays*, y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Boston: Beacon Press, 1972.
- Buttinger, Joseph. *Vietnam: A Dragon Embattled*. New York: Frederick A. Praeger, 1967.
- Caldwell, Malcolm. "Oil and Imperialism in East Asia." *Journal of Contemporary Asia*, c. 1, no. 3 (1971).
- Chaffard, Georges. *Les Deux Guerres du Vietnam*. Paris: La Table Rond, 1969.
- Chai, Nam-Yearl. "Law as a Barrier to Change." *Power and Law*, y.h. Charles A. Barker. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Chang Hsin-hai. *America and China: A New Approach to Asia*. New York: Simon & Schuster, 1965.
- Chapelier, G. ve J. Van Malderghem. "Plain of Jars: Social Changes Under Five Years of Pathet-Lao Administration." *Asia Quarterly* [Brüksel], 1971/1.
- Cherry, Benjamin. "Balance of Weakness." *Far Eastern Economic Review*, 1 Temmuz 1972.
- Chi, Hoang Van. *From Colonialism to Communism: A Case History of North Vietnam*. New York: Frederick A. Praeger, 1964.
- Cho, Soon Sung. *Korea in World Politics, 1940-1950: United States Policy in the Unification of Korea*. Berkeley: University of California Press, 1967.
- Chomsky, Noam. *Current Issues in Linguistic Theory*. New York: Humanities Press, 1964.
- . *Cartesian Linguistics*. New York: Harper & Row, 1966.
- . *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1969. (1965 baskısının tekrar baskısı)
- . *American Power and the New Mandarins*. New York: Pantheon Books, 1969.
- . *At War with Asia*. New York: Pantheon Books, 1970.
- . "Revolt in the Academy." *Modern Occasions*, c. 1, no. 1 (1970).
- . "Mayday: The Case for Civil Disobedience." *New York Review of Books*, 17 Haziran 1971.

- . *Problems of Knowledge and Freedom: The Russell Lectures*. New York: Pantheon Books, 1971.
- . "The Pentagon Papers as Propaganda and as History." *Pentagon Papers* içinde, Senator Gravel Edition, cilt 5, *Critical Essays*, y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Boston: Beacon Press, 1972.
- . "Nixon's Peace Offer." *Ramparts*, Nisan 1972.
- . "Indochina: The Next Phase." *Ramparts*, Mayıs 1972.
- . "Vietnam: How Government Became Wolves." *New York Review of Books*, 15 Haziran 1972.
- , ve Howard Zinn, y.h. *Critical Essays. The Pentagon Papers: The Defense Department History of United States Decisionmaking on Vietnam*'ın 5. cildi. The Senator Gravel Edition. Boston: Beacon Press, 1972.
- Chronology of the Vietnam War*. Association d'Amitié Franco-Vietnamienne, 5 rue Las Cases, Paris 75 dağıtımı.
- Citizens' Commission of Inquiry. The Dellums Committee Hearings on War Crimes in Vietnam*. New York: Vintage Books, 1972.
- Clifford, Harold B. *Exploring New England*. New Unified Social Studies. Chicago: Follett Publishing Co., 1966.
- Cohen, Mitchell ve Dennis Hale, y.h. *The New Student Left*. Gözden geçirilmiş baskı. Boston: Beacon Press, 1967.
- Collectivisations: L'Oeuvre constructive de la révolution espagnole*. 2. baskı. Toulouse: Editions C.N.T., 1965. İlk baskısı, Barselona, 1937.
- Committee of Concerned Asian Scholars. The Indochina Story: A Fully Documented Account*. New York: Pantheon Books, 1970.
- Connell-Smith, Godon. *The Inter-American System*. New York: Oxford University Press, 1966.
- Conroy, Hilary. "Japan's War in China: Historical Parallel to Vietnam?" *Pacific Affairs*, c. 43, no. 2 (1970).
- Cooper, Chester. *The Lost Crusade: America in Vietnam*. New York: Dodd, Mead & Co., 1970.
- . "The CIA and Decision-making." *Foreign Affairs*, c. 50, no. 2 (1972).
- Cooper, Jon. "Operation Phoenix." *Tarih Bölümü, Dartmouth College*. Teksir kopya.
- Corbett, Percy E. "The Vietnam Struggle and International Law." *The International Law of Civil War* içinde, y.h. Richard A. Falk. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Corson, William R. *The Betrayal*. New York: W. W. Norton & Co., 1968.
- Critchfield, Richard. *The Long Charade: Political Subversion in the Vietnam War*. New York: Harcourt, Brace & World, 1968.
- Daniels, Robert Vincent. "The State and Revolution: A Case Study in the Genesis and Transformation of Communist Ideology." *American Slavic and East European Review*, c. 12, no. 1 (1953).

- Darling, Frank C. Thailand and the United States. Washington D.C.: Public Affairs Press, 1965.
- Davies, Derek. "The Region." Far Eastern Economic Review Yearbook içinde. Hong Kong, 1971 ve 1972.
- Dellums Committee Hearings. Bkz. Citizens' Commission of Inquiry.
- Devillers, Philippe ve Jean Lacouture. End of a War: Indochina Nineteen Fifty-four. New York: Frederick A. Praeger, 1969.
- Domhoff, G. William. The Higher Circles: The Governing Class in America. New York: Random House, 1970.
- Dommen, Arthur. Conflict in Laos: The Politics of Neutralization. Gözden geçirilmiş baskı. New York: Praeger Publishers, 1971.
- Donovan, James A. Militarism, U.S.A. New York: Charles Scribner's Sons, 1970.
- Dower, John. "Occupied Japan and the American Lake." America's Asia içinde, y.h. Edward Friedman ve Mark Selden. New York: Pantheon Books, 1971.
- . "The Superdomino in Postwar Asia: Japan in and out of the Pentagon Papers." The Pentagon Papers içinde, Senator Gravel Edition, 5. cilt, Critical Essays, y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Boston: Beacon Press, 1972.
- Draper, Theodore. The Abuse of Power. New York: Viking Press, 1967.
- Drewe, E. A., G. Ettlinger, A. D. Milner ve R. E. Passingham. "A Comparative Review of the Results of Behavioral Research on Man and Monkey." Psikiyatri Enstitüsü, Londra, 1969. Basılmamış taslak.
- Du Boff, Richard B. "Business Ideology and Foreign Policy: The National Security Council and Vietnam." The Pentagon Papers içinde, Senator Gravel Edition, 5. cilt, Critical Essays, y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Boston: Beacon Press, 1972.
- Dudman, Richard. Forty Days with the Enemy. New York: Liveright, 1971.
- Duffett, John, y.h. Against the Crime of Silence. Flanders, N.J.: O'Hare Books, 1968.
- Dulany, D. "Awareness, Rules, and Propositional Control: A Confrontation with S-R Behavior Theory." Verbal Behavior and General Behavior içinde, y.h. Theodore R. Dixon ve David Horton. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall. 1968.
- Duncanson, Dennis J. Government and Revolution in Vietnam. New York: Oxford University Press, 1968.
- Egan, Jean. "South Korea: Time to Face Facts." Far Eastern Economic Review, 15 Ocak 1972.
- Elliot, William Y, y.h. The Political Economy of American Foreign Policy. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1955.
- Ellsberg, Daniel. "The Quagmire Myth and the Stalemate Machine." Public Policy, bahar 1971.
- . Papers on the War. New York: Simon & Schuster, 1972.
- Eltzbacher, Paul. Anarchism: Exponents of the Anarchist Philosophy. Londra: Freedom Press, 1960.

- Emerson, Gloria. "Vietnam Diary." McCall's, Ağustos 1971.
- Emerson, Thomas. *Toward a General Theory of the First Amendment*. New York: Random House, 1966.
- Enthoven, Alain C. ve K. Wayne Smith. *How Much Is Enough? Shaping the Defense Program, 1961-1969*. New York: Harper & Row, 1971.
- Ervin, Sam. "Executive Privilege: Secrecy in a Free Society." *The Nation*, 8 Kasım 1971.
- Everingham, John. "Decimation of the Meo." National Anti-War Conference, Sydney, Australia, Şubat 1971.
- Facts on Foreign Aid. ABD Elçiliği, Laos, 1971.
- Falk, Richard A. *Legal Order in a Violent World*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1968.
- . "The Circle of Responsibility." *The Nation*, 26 Ocak 1970.
- , y.h. *The Vietnam War and International Law*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1968.
- , y.h. *The International Law of Civil War*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Fall, Bernard. *The Two Viet-nams: A Political and Military Analysis*. Gözden geçirilmiş baskı. New York: Frederick A. Praeger, 1964.
- . "This Isn't Munich, It's Spain." *Ramparts*, Aralık 1965. *Last Reflections on a War'da* tekrar basıldı. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co., 1967.
- . "Vietcong—the Unseen Enemy in Vietnam." *New Society*, 22 Nisan 1965. *The Vietnam Reader'da* tekrar basıldı, y.h. Bernard Fall ve Marcus G. Raskin. New York: Vintage Books, 1965.
- . *Vietnam Witness, 1953-66*. New York: Frederick A. Praeger, 1966.
- . *Last Reflections on a War*. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co., 1967.
- . *Street Without Joy*. Gözden geçirilmiş baskı. Harrisburg, Pa.: Stackpole Books, 1967.
- . "Vietnam Blitz." *New Republic*, 9 Ekim 1965. In *The Name of America* içinde, y.h. Seymour Melman. Annandale, Va.: Turnpike Press, 1968.
- , ve Marcus G. Raskin, y.h. *The Vietnam Reader*. New York: Vintage Books, 1965.
- Fallaci, Oriana. "Working Up to Killing." *Washington Monthly*, Şubat 1972.
- Farer, Thomas J. "Intervention in Civil Wars: A Modest Proposal." *The Vietnam War and International Law* içinde, y.h. Richard A. Falk. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1968.
- Feingold, David. "Opium and Politics in Laos." *Laos: War and Revolution* içinde, y.h. Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy. New York: Harper & Row, 1970.
- Feldman, Herbert. "Aid as Imperialism?" *International Affairs*, c. 43, no. 2 (1967).
- Ferrell, Robert H. "The Merchants of Death: Then and Now." *Journal of International Affairs*, c. 26, no. 1 (1972).

- FitzGerald, Frances. *Fire in the Lake: The Vietnamese and the Americans in Vietnam*. Boston: Little, Brown & Co., 1972.
- Franck, Thomas M. "Tho Killed Article 2(4)? or: Changing Norms Governing the Use of Force by States." *American Journal of International Law*, c. 64, no. 4 (1970).
- , ve Edward Weisband. *Word Politics: Verbal Strategy Among the Superpowers*. Oxford: Oxford University Press, 1971.
- Freeland, Richard M. *The Truman Doctrine and the Origins of McCarthyism*. New York: Alfred A. Knopf, 1972.
- Friedman, Edward ve Mark Selden, y.h. *America's Asia: Dissenting Essays on Asian-American Relations*. New York: Pantheon Books, 1971.
- Garrett, Banning. "Vietnam: How Nixon Plans to Win." *Ramparts*, Şubat 1971.
- Gelb, Leslie H. "Lessons of the Pentagon Papers." *Life*, 17 Eylül 1971.
- . "On Schlesinger and Ellsberg: A Reply." *New York Review of Books*, 2 Aralık 1971.
- . "Vietnam: The System Worked." *Foreign Policy*, c. 1, no. 3 (1971).
- Gennard, John. *Multinational Corporations and British Labour*. Londra: British North American Committee, 1972.
- Gettleman, Marvin E., y.h. *Vietnam: History, Documents and Opinions*. New York: Fawcett World Library, 1965.
- Gitlin, Todd. "Counter-insurgency: Myth and Reality in Greece." *Containment and Revolution içinde*, y.h. David Horowitz. Boston: Beacon Press, 1967.
- Gittings, John. "The Great Asian Conspiracy." *America's Asia içinde*, y.h. Edward Friedman and Mark Selden. New York: Pantheon Book, 1971.
- Glazer, Nathan. "'Student Power' in Berkeley." *Public Interest*, no. 13 (güz 1968).
- Gold, Gerald, Allan M. Siegal ve Samuel Abt, y.h. *The Pentagon Papers*. New York: Bantam Book (New York Times için), 1971.
- Goldstein, Walter. "The American Political System and the Next Vietnam." *Journal of International Affairs*, c. 25, no. 1, (1971).
- Goodman Allan E. "Diplomatic and Strategic Outcomes of the Conflict." *Vietnam: Issues and Alternatives içinde*, y.h. Walter Isard. Cambridge, Mass.: Schenkman Publishing Co., 1969.
- . "The Ending of the War as a Setting for the Future Development of South Vietnam." *Asian Survey*, c. 11, no: 4 (1971).
- Goodstadt, Leo. "Might and Right." *Far Eastern Economic Review*, 10 Nisan 1971.
- Goodwin, Richard. *Triumph or Tragedy: Reflections on Vietnam*. New York: Random House, 1966.
- Goulden, Joseph C. *Truth Is the First Casualty; The Gulf of Tonkin Affair: Illusion and Reality*. Chicago: Rand-McNally & Co., 1969.
- Goulet, Denis ve Michal Hudson. *The Myth of Aid: The Hidden Agenda of the Development Reports*. New York: Orbis Books ve IDOC, Kuzey Amerika, 1971.

- Grant, Honathan S, L. A. G. Moss ve J. Ungar, y.h. Cambodia: The Widening War in Indochina. New York: Washington Square Press, 1971.
- Gray, Colin S. "What RAND Hath Wrought." Foreign Policy, c. 1, no. 4 (1971).
- Griffiths, Philip Jones. Vietnam Inc. New York: Macmillan Co., 1971.
- Guérin, Daniel. Jeunesse du socialisme libertaire. Paris: Libraire Marcel Rivière, 1959.
- . Anarchism: From Theory to Practice, çev. Mary Klopfer. New York: Monthly Review Press, 1970.
- . Pour un marxisme libertaire. Paris: Robert Laffont, 1969.
- , y.h. Ni Dieu, ni Maître. Lozan: La Cité Editeur, tarih yok.
- Halliday, Jon. "The Korean Revolution." Socialist Revolution, c. 1, no. 6 (1970).
- , ve Gavan McCormack. Japanese Imperialism Today. New York: Monthly Review Press, 1972.
- Halperin, Ernst. Cuba: Castroism and Communism Giriş bölümü, Andrés Suarez. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1967.
- Haney, Walter. "The Pentagon Papers and U.S. Involvement in Laos." The Pentagon Papers içinde, Senator Gravel Edition, 5. cilt, Critical Essays, y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Boston: Beacon Press, 1972.
- Harris, Marvin. The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture. New York: Thomas Y. Crowell Co., 1968.
- Henderson, Gregory. Korea: The Politics of the Vortex. Cambridge, Mas.: Harvard University Press, 1968.
- Herman, Edward S. Atrocities in Vietnam: Myths and Realities. Boston: Pilgrim Press, 1968.
- Hernstein, Richard. "I.Q." Atlantic Monthly, Eylül 1971.
- Hersh, Seymour. My Lai Four: A Report on the Massacre and Its Aftermath. New York: Random House, 1970.
- . Cover-up. New York: Random House, 1972.
- Hilsman, Roger. To Move a Nation. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co., 1967.
- . "Two American Counterstrategies to Guerilla Warfare." China in Crisis içinde, y.h. Tang Tsou. Chicago: University of Chicago Press, 1968.
- Hobsbatm, Eric. Industry and Empire: The Making of Modern English Society, C. II 1750 to the Present Day. New York: Pantheon Books, 1968.
- Honda, Katsuichi. The National Liberation Front and Vietnam: A Voice from the Villages. Asahi Simbun'da basılmış ve özel olarak çevrilmiş, Tokyo, 1967.
- Hook, Sidney. "Lord Russell and the War Crimes "Trial." New Leader, 24 Ekim 1966.
- . "The Knight of the Double Standart." The Humanist, c. 21, no. 1 (1971).
- Hoopes, Townsend. The Limits of Intervention. New York: David McKay Co., 1969.
- Horowitz, David. "The Foundationa." Ramparts, Nisan 1969.
- . "The Making of America's China Polict." Ramparts, Ekim 1971.

- , y.h. Containment and Revolution. Bertrand Russell Centre for Social Research (Londra), Studies in Imperialism and the Col War [Bertrand Russell Toplumsal Araştırmalar Merkezi (Londra), Emperyalizm ve Soğuk Savaş İncelemeleri], cilt 1 Boston: Beacon Press,, 1967.
- , y.h. Corporations and the Cold War. New York: Bertrand Russell Peace Foundation and Monthly Review Press, 1969.
- Houghton, Neal D., y.h. Struggle Against History: U.S. Foreign Policy in an Age of Revolution. New York: Washington Square Press, 1968.
- Howard, Michael . "Realists and Romantics: On Maintaining an International Order." Encounter, Nisan 1972.
- Hudon, Edward G. Freedom of Speech and Press in America. Washington, D.C.: Public Affairs Press, 1963.
- Humboldt, Wilhelm von. Humanist Without Portfolio: An Anthology. Çev. ve y.h. Marianne Cowan. Detroit: Wayne State University Press, 1963.
- . The Limits of State Action. Y.h. J. W. Burrow. Cambridge Studies in the History and Theory of Politics. Londra: Cambridge Press, 1969.
- Huntington, Samuel P. "The Bases of Accomodation." Foreign Affairs, c. 46, no. 4 (1968).
- International Military Tribunal for the Far East. Kalküta: Sanyal & Co., 1953.
- Isard, Walter, y.h. Vietnam: Issues and Alternatives. Cambridge, Mass.: Schenkman Publishing Co., 1969.
- Jackson, J. Hampden. Marx, Proudhon and European Socialism. New York: Collier Books, 1962.
- Jacobson Julius. "In Defense of the Young." New Politics. c. 8, no. 1 (1970).
- Jencks, Christopher ve David Riesman. The Academic Revolution. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co, 1968.
- ve diğeri. Inequality: A Reassessment of the Effect of Family and Schooling in America. New York ve Londra: Basic Books, 1972.
- Johnson, Lyndon. The Vantage Point: Perspectives of the Presidency. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1971.
- Johnstone, L. Craig. "Ecocide and the Geneva Protocol." Foreign Affairs, c. 49, no. 4 (1971).
- Joll, James. The Anarchists. Boston: Little, Brown & Co., 1964.
- Kahin, George McT. "Nixon's Peace Plan." New Republic, 12 Şubat 1972.
- , ve John W. Lewis. The United States in Vietnam. Gözden geçirilmiş baskı. New York: Dial Press, 1969.
- Kendall, Walter. The Revolutionary Movement in Britain 1900-1921. Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1969.
- Kidron, Michael. Western Capitalism Since the War. Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1968.
- Kindleberger, Charles. "United States Economic Foreign Policy Is Unrelievedly Evil," The Age of Imperialism için eleştiri yazısı, Harry Magdoff. Public Policy, yaz 1971.

- King, Peter. "The Political Balance in Saigon." *Pacific Affairs*, c. 44, no. 3 (1971).
- Kissinger, Henry A. *The Necessity for Choice*. New York: Harper & Row, 1961.
- . *Nuclear Weapons and American Foreign Policy*. Kısaltılmış baskı. Y.h. Philip Quigg. New York: W. W. Norton & Co., 1969.
- Knoll, Erwin ve Judith N. McFadden, y.h. *War Crimes and the American Conscience*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1970.
- Kolko, Gabriel. *The Politics of War: The World and U.S. Foreign Policy 1943-1945*. New York: Random House, 1969.
- . *The Roots of American Foreign Policy: An Analysis of Power and Purpose*. Boston: Beacon Press, 1969.
- . "The American Goals in Vietnam." *The Pentagon Papers içinde*, Senator Gravel Edition, 5. cilt, *Critical Essays*. y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Boston: Beacon Press, 1972.
- , ve Joyce Kolko. *The Limits of Power: The World and United States Foreign Policy, 1945-1954*. New York: Harper & Row, 1972.
- Komer, Robert. "Pacification: A Look Back." *Army*, Haziran 1970.
- . "Impact of Pacification on Insurgency in South Vietnam." *Journal of International Affairs*. c. 25, no. 1 (1971).
- . "Epilogue." *Journal of International Affairs*, c. 25, no. 2 (1971).
- Krause, Lawrence B. "Why Exports Are Becoming Irrelevant." *Foreign Policy*, c. 1, no. 3 (1971).
- Kristol, Irving. "A Different Way to Restructure the University." *New York Times Magazine*, 8 Aralık 1968.
- Kunen, James S. *Standard Operating Procedure*. New York: Avon Books, 1971.
- Lacouture, Jean. *Vietnam: Between Two Truces*. New York, Random House, 1966.
- Lake, Anthony ve Roger Morris. "The Human Reality of Realpolitik." *Foreign Policy*, c. 1, no. 4 (1971).
- Lam, Truong Buu. *Patterns of Vietnamese Response to Foreign Intervention: 1858-1900.. Southeast Asia Studies Monograph no. 11*. New Haven, Conn.: Yale University Press, 1967.
- Langer, Paul F. ve Joseph Zasloff. *North Vietnam and the Pathet Lao*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1970.
- Langguth, A. J. "Vietnam—1964: Exhilaration—1968: Frustration—1970: Hopelessness." *New York Times Magazine*, 4 Ekim 1970.
- Lawyers committee on American Policy Towards Vietnam, Consultative Council (Richard A Falk, cahirman: John E. Fried, rapporteur.) *Vietnam and International law: An Analysis of the Legality of the U.S. Military Involvement*. Flanders, N.J.: O'Hare Books, 1967.
- Lazarsfeld, Paul ve Robert Merton. "Mass Communications, Popular Taste, and Organized Social Action." *Mass Communications içinde*, y.h. Wilbur Schramm. Urbana: University of Illinois Press, 1949.
- Lee, Daniel. "Blank Coup in Thailand." *New Left Review*, Ocak-Şubat 1972.

- Lenneberg, Eric H. *Biological Foundations of Language*. New York: John Wiley & Sons, 1967.
- Letwin, William. "The Past and Future of the American Businessman." *Daedalus*, kış 1969.
- Lieberman, P. H. "Primitive Vocalizations and Human Linguistic Ability." *Journal of the Acoustical Society of America*, c. 44, no. 6 (1968).
- , D. H. Klatt ve W. H. Wilson. "Vocal Tract Limitations on the Vowel Repertoires of Rhesus Monkey and Other Nonhuman Primates." *Science*, 6 Haziran 1969.
- Lindholm, Richard W., y.h. *Viet-nam: The First Five Years: An International Symposium*. East Lansing: Michigan State University Press, 1959.
- Littauer, Rafael ve diğerleri. *The Air War in Indochina. Preliminary Report*, Cornell University Center for International Studies, Ekim 1971.
- Long, Ngo Vinh. "Leaf Abscission." *Ecocide in Indochina içinde*, y.h. Barry Weisberg. San Francisco: Canfield Press (Harper & Row), 1970.
- . *Before the August Revolution*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, yakında yayımlanacak.
- Lyon, Peter. *War and Peace in South-east Asia*. Oxford: Royal Institute of International Affairs, 1969.
- Magdoff, Harry ve Paul Sweezy. "The Mind of the Ruling Class." *Monthly Review*, Haziran 1972.
- Maneli, Miexzyslaw. *War of the Vanquished: A Polish Diplomat in Vietnam*. New York: Harper & Row, 1971.
- Marr, David G. *Vietnamese Anti-colonialism: 1885-1925*. Berkeley: University of California Press, 1971.
- Marx, Karl. *The Civil War in France, 1871*. New York: International Publishers, 1941.
- May, Herbert K. *The Effects of United States and Other Foreign Investments in Latin America*. Council of the Americas, 1971.
- Mattick, Paul. *Marx and Keynes: The Limits of the Mixed Economy. Extending Horizon Series*. Boston: Porter Sargent, 1969.
- . "Workers' Control." *The New Left: A Collection of Essays içinde*, y.h. Priscilla Long. Boston: Porter Sargent, 1969.
- McAlister, John T. Jr. ve Paul Mus. *The Vietnamese and Their Revolution*. New York: Harper & Row, 1970.
- MacCorquodale, Kenneth. "On Chomsk's Review of Skinner's Verbal Behavior." *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, c. 13, no. 1 (1970).
- McCoy, Alfred W., Cathleen B. Read ve Leonard P. Adams II ile birlikte. *The Politics of Heroin in Southeast Asia*. New York: Harper & Row, 1972.
- McKeithen, Edwin T. *Life Under the P.L. in the Xieng Khouang Ville Area*. Tarihsiz.
- . *The Role of North Vietnamese Cadres in the Pathet Lao Administration of Xieng Khouang Province*. Amerikan Elçiliği, Vientiane, Nisan 1970.

- McNamara, Robert S. *The Essence of Security: Reflections in Office*. New York: Harper & Row, 1968.
- McWilliams, Wilson C. *Washington Plans an Aggressive War*, Ralph Stavins ve diğeri, hakkında inceleme. *New York Times Book Review*.
- Melman, Seymour, y.h. *In the Name of America*. Annandale, Va.: Turnpike Press, 1968.
- . *Pentagon Capitalism: The Management of the New Imperialism*. New York: McGraw-Hill Book Co., 1970.
- Meyer, Charles. *Derrière le sourire khmer*. Paris: Plon, 1971.
- Michigan Brain Mistrust Collective. "Southeast Asia: American Power versus Regionalism." *American Report*, 10 Aralık 1971.
- Mirsky, Jonathan. "High Drama on Foggy Bottom." *Saturday Review*, 1 Ocak 1972.
- ve Stephen Stonefield. "The United States in Laos, 1945-1962.1 America's Asia içinde, y.h. Edward Friedman ve Mark Selden. New York: Pantheon Books, 1971.
- Monod, Jacques. *Chance and Necessity: An Essay on the Natural Philosophy of Modern Biology*. New York: Alfred A. Knopf, 1971.
- Nakamura, Koji. "The Okinawa Payoff." *Far Eastern Economic Review*, 21 Ağustos 1971.
- National Planning Association. *U.S. Foreign Economic Policy for the 1970s: A New Approach to New Realities*. Planlama Broşürü no. 130, Washington, D.C., Kasım 1971.
- Nightswonger, William A. *Rural Pacification in Vietnam*. New York: Frederick A. Praeger, 1967.
- Nivolon, François. "Profit and Honour." *Far Eastern Economic Review*, 24 Nisan 1971.
- Nulty, Timothy ve Leslie Nulty. "Pakistan: The Busy Bee Route to Development." *Trans-action*, Şubat 1971.
- Nussbaum, Bruce. "Aid Watershed in 1972." *Far Eastern Economic Review*, 3 Temmuz 1971.
- Oberdorfer, Don. *Tet*. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co., 1971.
- Pannekoek, Anton. *Lenin as Philosopher: A Critical Examination of the Philosophical Basis of Leninism*. New York: New Essays, 1948. 1938 Alman başından çevrilmiş.
- Paranzino, Dennis. "Inequality and Insurgency in Vietnam: A Further Reanalysis." *World Politics*, c. 24, no. 4 (1972).
- Partan, Daniel G. "Legal Aspects of the Vietnam Conflict." *The Vietnam War and International Law* içinde, y.h. Richard A. Falk. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1968.
- Paul, William. *The State, Its Origins and Function*. Glasgow: Socialist Labour Press, tarihsiz.

- Pearson, Jeff ve Jessica Smilowitz. "Biting the Fishhook." *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, c. 2, no. 4 (1970).
- Pelloutier, Fernand. "L'Anarchisme et les syndicats ouvriers." *Les Temps nouveaux*, 1895. Nid Dieu, ni Maître içinde tekrar baskı, y.h. Daniel Guérin. Lozan: La Cité Editeur, tarihsiz.
- The Pentagon Papers: The Defense Department History of United States Decisionmaking on Vietnam. 5 cilt. The Senator Gravel Edition. Boston: Beacon Press, 1971-2.
- Pfaff, William. *Condemned to Freedom: The Breakdown of Liberal Society*. New York: Random House, 1971.
- Pfeffer, Richard M., y.h. *No More Vietnams? The War and the Future of American Policy*. New York: Harper & Row, 1968.
- Phi Bang. "Land: Theory and Practise." *Far Eastern Economic Review*, 23 Nisan 1970.
- . "Screws on Thieu." *Far Eastern Economic Review*, 27 Mart 1971.
- . "South Vietnam: A Hand-to-Mouth Economy." *Far Eastern Economic Review*, 15 Ocak 1972.
- . "Leading the Field." *Far Eastern Economic Review*, 4 Mart 1972.
- Pike, Douglas. *Viet Cong: The Organization and Techniques of the National Liberation Front in South Vietnam*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1966.
- . *War, Peace, and the Viet Cong*. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1969.
- Polanyi, Karl. *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press, 1957.
- Pomonti, Jean-Claude. "The Other South Vietnam." *Foreign Affairs*, c. 50, no. 2 (1972).
- ve Serge Thion. *Des courtisanes aux partisans*. Paris: Plon, 1971.
- Pool, Ithiel de Sola. "Village Violence and International Violence." *Reprints of Publications on Vietnam, 1966-1970 içinde*, y.h. Ithiel de Sola Pool. Özel baskı, Mayıs 1971.
- Porter, D. Gareth. "The Diemist Restoration." *Commonweal*, 11 Temmuz 1969.
- . "After Geneva: Subverting Laotian Neutrality." *Laos: War and Revolution içinde*, y.h. Nina S. Adams ve Alfred W. McCoy. New York: Harper & Row, 1970.
- . *The Myth of the Bloodbath: North Vietnam's Land Reform Reconsidered*. *International Relations of East Asia, IREA Project*, Cornell University, Interim Report no. 2, Eylül 1972, Ithaca. N.Y.
- Quine, W. V. O. "Linguistics and Philosophy." *Language and Philosophy içinde*, y.h. Sidney Hook. New York University Institute of Philosophy Sempozyum Konferansları. New York: New York University Press, 1969.
- Race, Jeffrey. "How Thet Won." *Asian Survey*, Ağustos 1970.
- . *War Comes to Long An*. Berkeley: University of California Press, 1971.
- Reich, Michael ve David Finkelhor. "Capitalism and the Military-Industrial

- Complex: The Obstacles to Conversion." Review of Radical Political Economics, c. 2, no. 4 (1970).
- Richards, Vernon. Lessons of the Spanish Revolution (1936-1939). Genişletilmiş baskı. Londra: Freedom Press, 1972.
- Ridgeway, James. The Closed Corporation. American Universities in Crisis. New York: Random House, 1968.
- Roberts, Chalmers M. "How Containment Worked." Foreign Policy, c. 2, no. 3 (1972).
- Roberts, John G. "The American Zaibatsu." Far Eastern Economic Review, 24 Temmuz 1971.
- Roche, John P. "The Pentagon Papers." Political Science Quarterly, c. 87, no. 2 (1972).
- Rocker, Rudolf. Nationalism and Culture. Londra: Freedom Press, 1937.
- . Anarchosyndicalism. Londra: Secker & Warburg, 1938.
- . "Anarchism and Anarcho-syndicalism." Anarchism: Exponents of the Anarchist Philosophy içinde eklenmiş deneme, Pau Eltzbacher. Londra: Freedom Press, 1960.
- Rogin, Michael. "Liberal Society and the Indian Question." Politics and Society, Mayıs 1971.
- Rosenberg, Arthur. A History of Bolshevizm from Marx to the First Five Years' Plan. Çev. Ian F. Morrow. New York: Russell & Russell, 1965.
- Rostow, Walt W. ve Richard W. Hatch. An American Policy in Asia. Cambridge, Mass.: M.I.T. Press, 1955.
- Rousseau, Jean-Jacques. First and Second Discourses. Y.h. R. D. Masters. New York: St. Martin's Press, 1964.
- Russell, Bertrand. Power: A New Social Analysis. New York: W. W. Norton & Co., 1938.
- Russo, Anthony. "Inside the RAND Corporation and Out: My Story." Ramparts, Nisan 1972.
- Sanders, Thomas G. "The Church in Latin America." Foreign Affairs, c. 48, no. 2 (1970).
- Sansom, Robert L. The Economics of Insurgency in the Mekong Delta of Vietnam. Cambridge, Mass.: M.I.I. Press, 1970.
- Santillan, Diego Abad de. After the Revolution. New York: Greenberg Publishers, 1937.
- SarDesai, D. R. Indian Foreign Policy in Cambodia, Laos and Vietnam. 1947-1964. Berkeley: University of California Press, 1968.
- Scanlon, Hugn. The Way Forward for Workers' Control. Institute for Workers' Control Pamphlet Series, no. 1, Nottingham, İngiltere, 1968.
- . "International Combines Versus the Unions." Bulletin of the Institute for Workers' Control, c. 1, no. 4 (1969).
- Schell, Jonathan. The Village of Ben Suc. New York: Alfred A. Knopf, 1967.

- . *The Military Half: An Account of Destruction in Quang Ngai and Quang Tin*. New York: Alfred A. Knopf, 1968.
- Schelling, F. W. T. *Philosophical Inquiries into the Nature of Human Freedom*. Çev. ve y.h. James Gutmann. Chicago: Open Court Publishing Co., 1936.
- Schlesinger, Arthur M. Jr. *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*. Boston: Houghton Mifflin Co., 1965.
- Schurmann, Franz, Peter Dale Scott ve Reginald Zelnik. *The Politics of Escalation in Vietnam*. New York: Fawcett World Library, 1966.
- Scigliano, Robert. *South Vietnam: Nation Under Stress*. Boston: Houghton Mifflin Co., 1964.
- Scott, Peter Dale. *The War Conspiracy*. Indianapolis: Bobbs-Merrill Co., 1972.
- . "Vietnamization and the Drama of the Pentagon Papers." *The Pentagon Papers içinde*, Senator Gravel Edition, 5. cilt, Critical Essays, y.h. Noam Chomsky ve Howard Zinn. Boston: Beacon Press, 1972.
- Scott, Rebecca. "Economic Aid and Imperialism in Bolivia." *Monthly Review*, Mayıs 1972.
- Selden, Mark. "People's War and the Transformation of Peasant Society: China and Vietnam." *America's Asia içinde*, y.h. Edward Friedman ve Mark Selden. New York: Pantheon Books, 1971.
- Shaplen, Robert. *The Lost Revolution: The United States in Vietnam*. New York: Harper & Row, 1965.
- . "The Challenge Ahead." *Columbia Journalism Review*, c. 9, no. 4 (1970-1).
- . "Cambodia Is Sihanouk." *Cambodia: The Widening War in Indochina içinde*, y.h. Jonathan S. Grant ve diğerleri. New York: Washington Square Press, 1971.
- . "We Have Always Survived." *New Yorker*, 15 Nisan 1972.
- . "Letter from Vietnam." *New Yorker*, 24 Haziran 1972.
- Skinner, B. F. *Verbal Behavior*. New York: Appleton-Century-Crofts, 1957.
- . *Beyond Freedom and Dignity*. New York: Alfred A. Knopf, 1971.
- Smith, George W. *P.O.W.: Two Years with the Viet Cong*. Berkeley, Calif.: Ramparts Press, 1971.
- Smythe, D. W. ve M. H. Wilson. "Cold War-mindedness and the Mass Media." *Struggle Against History: U.S. Foreign Policy in an Age of Revolution içinde*, y.h. Neal D. Houghton. New York: Washington Square Press, 1968.
- "South Asia in Turmoil." *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, c. 4, no. 1 (1972).
- Standard, William L. *Aggression: Our Asian Disaster*. New York: Random House, 1971.
- Starnes, Frances. "I'll Do It My Way." *Far Eastern Economic Review*, 6 Kasım 1971.
- Stavins, Ralph, Richard J. Barnet ve Marcus G. Raskin. *Washington Plans an Aggressive War*. New York: Random House, 1972.
- Stavrionos, L. S. "Greece's Other History." *New York Review of Books*, 17 Haziran 1971.

- Stein, Jeffrey. "Bloodbath Over the Rainbow." *The Phoenix* [Boston], 10 Mayıs 1972.
- Stevenson, Charles A. *The End of Nowhere: American Policy Toward Laos Since 1954*. Boston: Beacon Press, 1972.
- Stone, I. F. "The Hidden Traps in Nixon's Peace Plan." *New York Review of Books*, 9 Mart 1972.
- Strock, Carl. "No News from Laos." *Far Eastern Economic Review*, 30 Ocak 1971.
- Sumida, Gerald A. "The Right of Revolution." *Power and Law içinde*, y.h. Charles A. Barker. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Takeyama, Yasuo. "Don't Take Japan for Granted." *Foreign Policy*, c. 1, no. 2 (1971-2).
- Tanham, George K. ve Dennis J. Duncanson. "Some Dilemmas of Counterinsurgency." *Foreign Affairs*, c. 48, no. 1 (1969).
- Taylor, G. E. *The Philippines and the United States: Problems of Partnership*. Council on Foreign Relations Publications Series. Mystic, Conn.: Lawrence Verry, 1964.
- Taylor, Maxwell D. *Swords and Plowshares*. New York: W. W. Norton & Co., 1972.
- Taylor, Telford. *Nuremberg and Vietnam: An American Tragedy*. Chicago: Quadrangle Books, 1970.
- Thompson, Robert. *Defeating Communist Insurgency: The Lessons of Malaya and Vietnam*. New York: Frederick A. Praeger, 1966.
- . *No Exit from Vietnam*. Londra: Chatto & Windus, 1969.
- . "A Successful End to the War in Vietnam." *Pacific Community*, c. 2, no. 3 (1971).
- Thorne, David ve George Butler, y.h. *The New Soldier*. New York: Collier Books, 1971.
- Toye, Hugh. *Laos: Buffer State or Battleground*. New York: Oxford University Press, 1968.
- Tregaskis, Richard. *Vietnam Diary*. New York: Holt, Rinehart & Winston, 1963.
- Tsou, Tang, y.h. *China in Crisis. 2. cilt: China's Policies in Asia and America's Alternatives*. Chicago: University of Chicago Press, 1968.
- Tucker, Robert W. *Nation of Empire? The Debate over American Foreign Policy*. *Studies in International Affairs*, no. 10. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1968.
- . *The Radical Left and American Foreign Policy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1971.
- Van Dyke, Jon M. *North Vietnam's Strategy for Survival*. Santa Barbara, Calif.: Pacific Press, 1972.
- Vernon, Raymond. *Sovereignty at Bay*. New York: Basic Books, 1971.
- Vien, Nguyen Khac. *South Vietnam: Realities and Prospects*. *Vietnamese Studies [Vietnam Çalışmaları]*, no 18/19. Hanoi, 1968.
- Vietnam 1961-1971: *Towards Peace and Prosperity*. Saigon Ministry of Information, 1971.

- Vietnam Veterans Against the War, y.h. Winter Soldier Investigation. Boston: Beacon Press, 1972.
- Vu, Tam ve Nguyen Khac Vien. A Century of National Struggle: 1847-1945. Vietnamese Studies [Vietnam Çalışmaları], no. 4. Hanoi, 1970.
- Wald, George. "Our Bombs Fall on Peoples." Washington Monthly, Mayıs 1972.
- Weisband, Edward ve Thomas M. Franck. "The Brezhnev-Johnson Two-World Doctrine." Trans-action, Ekim 1971.
- Weisberg, Barry, y.h. Ecocide in Indochina. San Francisco: Canfield Press, 1970.
- West, Richard. Sketches from Vietnam. New York: International Publishers Service, 1968.
- . "Vietnam: The Year of the Rat." New Statesman. 25 Şubat 1972.
- Westing, Arthur. "Poisoning Plants for Peace." Friends Journal, c. 16 (1970).
- . "Ecocide in Indochina." Natural History, Mart 1971.
- . "Leveling the Jungle." Natural History, Mart 1971.
- Whiting, Allen S. "Scholar and Policy-maker." World Politics, c. 24, no. 3 (1972).
- Wiles, Peter. "The Declining Self-confidence of the Superpowers." International Affairs, c. 47, no. 2 (1971).
- Windchy, Eugene G. Tonkin Gulf. Garden City, N.Y.: Doubleday & Co., 1971.
- Woodside, Alexander. "Ideology and Integration in Post-colonial Vietnamese Nationism." Pacific Affairs, c. 44, no. 4 (1971-2).
- Wulff, Eric. "Le Crime de Song My: Avec les félicitations du commandant en chef." Africasia [Paris], 26 Nisan-9 Mayıs 1971.
- Yale, Wesley W. "On Ignorance of Armies." Army, Haziran 1972.
- Yates, Aubrey J. Behavior Therapy. New York: John Wiley & Sons, 1970.
- Zagoria, Donald. "The Strategic Debate in Peking." China in Crisis içinde, der. Tang Rsou. Cilt 2. Chicago: University of Chicago Press, 1968.
- Zasloff, Joseph J. Political Motivation of the Viet Cong: The Vietnam Regroupes. RAND Memorandum RM-4703-2—ISA/ARPA, Mayıs 1968.
- Zeitlin, Maurice ve Robert Scheer. Cuba: Tragedy in Our Hemisphere. New York: Grove Press, 1963.
- Zinn, Howard. Vietnam: The Logic of Withdrawal. Boston: Beacon Press, 1967.

ABD HÜKÜMET BELGELERİ

- U.S., Congress, House. Hearings on Department of Defense Appropriations Before a Subcommittee of the Committee on Appropriations, 88th Cong., 1st sess., 1963.
- U.S., Congress, Senate. Vietcong Motivation and Morale. Hearings Before the Committee on Armed Services and the Subcommittee on the Department of Defense of the Committee on Appropriations, 89th Cong., 2nd sess., 20, 21, 24, 25 Ocak ve 2 Şubat 1966.
- U.S., Congress, Senate. Hearings Before the Committee on Armed Services, 92nd Cong., 1st sess., Temmuz 1971.

- U.S., Congress, Senate, Committee on Foreign Relations. Hearings Before the [Symington] Subcommittee on United States Security Agreements and Commitments Abroad, 91st Cong., 1st sess., Ekim 1969, 2. kısım: "Kingdom of Thailand"; 3. kısım: "Kingdom of Laos."
- U.S., Congress, Senate, Committee on Foreign Relations. Hearings Before the [Symington] Subcommittee on United States and Security Agreements and Commitments Abroad, 91st Cong., 2nd sess., 1970, 2. kısım: "Kingdom of Laos."
- U.S., Congress, Senate, Committee on Foreign Relations. Laos: April 1971. Staff Report of the [Symington] Subcommittee on United States Security Agreements and Commitments Abroad, 92nd Cong., 1st sess., Nisan 1971.
- U.S., Congress, Senate, Committee on Foreign Relations. Hearings Before the [Church] Subcommittee on Western Hemisphere Affairs, 92nd Cong., 1st sess., Mayıs 1971.
- U.S., Congress, Senate. The United States and Vietnam: 1944-47. Staff Study for the Foreign Relations Committee, Robert Blum ve diğerleri, 92nd Cong., 2nd sess., 3 Nisan 1972.
- U.S., Congress, Senate, Committee on the Judiciary. Hearings Before the [Kennedy] Subcommittee on Refugees and Escapees, 91st Cong., 2nd sess., 7 Mayıs 1970.
- U.S., Congress, Senate, Committee on the Judiciary. Refugee and Civilian War Casualty Problems in Indochina. Staff Report on the [Kennedy] Subcommittee on Refugees and Escapees, 91st Cong., 2nd sess., 28 Eylül 1970.
- U.S., Congress, Senate, Committee on the Judiciary. War-Related Civilian Problems in Indochina. Hearings Before the [Kennedy] Subcommittee on Refugees and Escapees, 92nd Cong., 1st sess., 21-22 Nisan 1971, 3. kısım: "Laos and Cambodia."
- U.S., Congress, Senate, Committee on the Judiciary. Hearings Before the [Kennedy] Subcommittee on Refugees and Escapees, 92nd Cong., 1st sess., 22 Temmuz 1971, 2. ek: "A Survey of Civilian War Casualties Among Refugees From The Plain of Jars," Walter Haney.
- U.S., Congress, Senate, Committee on the Judiciary. Problems of War Victims in Indochina. Hearings Before the [Kennedy] Subcommittee on Refugees and Escapees, 92nd Cong., 2nd sess., 9 Mayıs 1972, 2. kısım: "Cambodia and Laos." 2. ek: "A Survey of Civilian Fatalities Among Refugees from Xieng Khouang Province, Laos," Walter Haney.
- U.S., Department of the Army. The Law of Land Warfare. Field Manual FM 27-10, 1956.
- U.S., Department of Defense. United States-Vietnam Relations, 1945-67. 12 cilt. Washington, D.C., Government Printing Office, 1971.
- U.S., Department of State. Kingdom of Laos: Background Notes. Washington, D.C.: Government Printing Office, Mart 1969.